നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

നേത്തിവിഭാവിനീ

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

യജിതബ്ബം യജിത്വാന, നമിതബ്ബം നമാമഹം;
യജനാദ്യാനുഭാവേന, അന്തരായേ ജഹം സദാ.

യേന യാ രചിതാ നേത്തി, യേന സാ അനുമോദിതാ;
യേഹി സംവണ്ണനാ കതാ, തേസാനുഭാവനിസ്സിതോ.

കിഞ്ചി കിഞ്ചി സരിത്വാന, ലീനാലീനാനുസന്ധ്യാദിം;
കരിസ്സം ജിനസുത്താനം, ഹിതം നേത്തിവിഭാവനം.

അപ്പമേയ്യഗുണോ **മഹാധമ്മരാജ**വ്ഹയോ ഭവേ;
അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ യോ, ബോധിസമ്ഭാരപൂരണോ.

നാനാരട്ഠിസ്സരിസ്സരോ, സേട്ഠോ സാസനപഗ്ഗഹോ;
പാസംസരാജപാസംസോ, നരാചിന്തേയ്യചിന്തകോ.

ചിന്തിതകാരകോ രാജാ, സിരട്ഠിമാലപാലകോ;
അജേയ്യജേയ്യകോ മഹാചേത്യാദികാരകോ സദാ.

അസ്സാമച്ചേന ബ്യത്തേന, ജിനചക്കഹിതത്ഥിനാ;
അനന്തസുതിനാമേന, സക്കച്ചം അഭിയാചിതോ.

കാമം സംവണ്ണനാ കതാ, ഥേരാസഭേഹി ഗമ്ഭീരാ;
ഗമ്ഭീരത്താ തു ജാനിതും, ജിനപുത്തേഹി ദുക്കരാ.

തസ്മാ യാചിതാനുരൂപേന, കരിസ്സം സാദരം സുണ;
സിസ്സസിക്ഖനയാനുഗം, യോത്തം നേത്തിവിഭാവനന്തി.

൧. സങ്ഗഹവാരഅത്ഥവിഭാവനാ

തത്ഥ യസ്സ സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹസ്സ നവങ്ഗസ്സ സത്ഥുസാസനവരസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനം യം നേത്തിപ്പകരണം കാതുകാമോ, തസ്സ നേത്തിപ്പകരണസ്സ നിസ്സയം വിസയഭൂതം സംവണ്ണേതബ്ബസഹിതം, സംവണ്ണേതബ്ബം ഏവ വാ സലോകപാലേന തിലോകേന സദാ പൂജേതബ്ബസ്സ ചേവ നമസ്സിതബ്ബസ്സ ച നരുത്തമസ്സ സത്ഥുനോ സാസനവരം വിദൂഹേവ ഞാതബ്ബം. ഏതം സാസനവരം താവ ദസ്സേന്തോ തംജനകേന, തംവിജാനകവിദൂഹി ച നിയമേതും, രതനത്തയഗുണപരിദീപനഞ്ച കാതും -

''യം ലോകോ പൂജയതേ, സലോകപാലോ സദാ നമസ്സതി ച;
തസ്സേത സാസനവരം, വിദൂഹി ഞേയ്യം നരവരസ്സാ''തി. - പഠമഗാഥമാഹ;

ഇമായ ഹി പഠമഗാഥായ **''ഏതം സാസനവരം ഞേയ്യ''**ന്തി ഏത്തകമേവ ഏകന്തതോ കരണവിസേസഭാവേന അധിപ്പേതം. ഏതേനേവ വിസേസകരണേന ഏകന്താധിപ്പേതനേത്തിവിസയസാസനവരസ്സ ദസ്സിതത്താ. ഏകന്താധിപ്പേതസാസനവരമേവ നേത്തിസംവണ്ണനായ സംവണ്ണേതബ്ബത്താ വിസയം തേനേവ വക്ഖതി **അട്ഠകഥാചരിയോ** -

''ഏതം ഇദാനി അമ്ഹേഹി വിഭജിതബ്ബഹാരനയപട്ഠാനവിചാരണവിസയഭൂതം സാസനം ആദികല്യാണതാദിഗുണസമ്പത്തിയാ വരം അഗ്ഗം ഉത്തമം നിപുണഞാണഗോചരതായ പണ്ഡിതവേദനീയമേവാ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ) ച,

“ഏതം തിവിധമ്പി ‘സാസനവര’ന്തി പദേന സങ്ഗണ്ഹിത്വാ തത്ഥ യം പഠമം, തം ഇതരേസം അധിഗമൂപായോതി സബ്ബസാസനമൂലഭൂതം, അത്തനോ പകരണസ്സ ച വിസയഭൂതം പരിയത്തിസാസനമേവാ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ) ച,

“ഇദാനി യം വുത്തം ‘സാസനവരം വിദൂഹി ഞേയ്യ’ന്തി, തത്ഥ നേത്തിസംവണ്ണനായ വിസയഭൂതം പരിയത്തിധമ്മമേവ പകാരന്തരേന നിയമേത്വാ ദസ്സേതു”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ) ച.

തത്ഥ പരിയത്തിസാസനസ്സാപി മൂലം ഹോതീതി വുത്തം **“സബ്ബസാസനമൂലഭൂത”**ന്തി. ഏതേന കമ്മസാധനേനപി അധിപ്പേതത്ഥേ സിദ്ധേ നാനാവിധസാധകവചനം നാനാവാദാനം അനോകാസകരണത്ഥായ കതം. സ്വാക്ഖാതതാദിധമ്മഗുണാ പന സാസനസ്സ വിസേസദേസകനരവരസദ്ദേന വാ പരിദീപകത്ഥഭാവേന വാ ദീപിതാ അവിനാഭാവതോ. സാസനവരസ്സ പന ജനകസമ്ബന്ധിപേക്ഖത്താ **“നരവരസ്സാ”**തി വുത്തം. തേന ച അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ സാസനവരജനകോ വാചകത്ഥസമ്ബന്ധിഭാവേന വുത്തോ. അനഞ്ഞസാധാരണമഹാകരുണാസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഗുണവിസേസാ പന ജനകസമ്ബന്ധിഭൂതസ്സ നരസ്സ വിസേസകേനവരസദ്ദേന വാ പരിദീപകത്ഥഭാവേന വാ ദീപിതോ.

കിം നു സോ സാസനവരജനകോ നരവരോ പരമത്ഥോവ, ഉദാഹു പൂജനീയോ ചേവ നമസ്സനീയോ ചാതി വുത്തം **“യം ലോകോ…പേ॰… നമസ്സതി ചാ”**തി, തേന സാസനവരജനകോ നരവരോ പരമത്ഥോവ ന ഹോതി, അഥ ഖോ സലോകപാലേന ലോകേന സദാ സബ്ബകാലേസു പൂജനീയോ ചേവ നമസ്സനീയോ ചാതി വിസേസിതോ ഥോമിതോതി.

ഏത്ഥ ച പൂജനനമസ്സനചേതനാവാചകേന വാ പൂജനനമസ്സനസദ്ദേന ഫലൂപചാരത്ഥോ പുഞ്ഞമഹത്തസങ്ഖാതോ പൂജനീയഭാവോ ചേവ ആസവക്ഖയഞാണപദട്ഠാനസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഗുണസങ്ഖാതോ നമസ്സനീയഭാവോ ച ദീപകത്ഥഭാവേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ ദീപിതോ. തേനാഹ **അട്ഠകഥാചരിയോ** “ഭഗവതോ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ പൂജനീയവന്ദനീയഭാവോ, അഗ്ഗപുഗ്ഗലഭാവോ ച വുച്ചമാനോ ഗുണവിസിട്ഠതം ദീപേതീ”തിആദി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ).

താദിസസ്സ നരവരസ്സ താദിസം സാസനവരം കിം യേന കേനചി വിഞ്ഞേയ്യന്തി വുത്തം **“വിദൂഹീ”**തി. തേന തിപിടകധരാ അരിയഭൂതാ പണ്ഡിതാ വാചകത്ഥഭാവേന ഗഹിതാ, സുപ്പടിപന്നതാദിസങ്ഘഗുണാ പന വന്ദധാതുവചനേന വാ ദീപകത്ഥഭാവേന വാ ദീപിതാതി. ഏവം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ദീപിതേ രതനത്തയഗുണേ സന്ധായ “ഏവം പഠമഗാഥായ സാതിസയം രതനത്തയഗുണപരിദീപനം കത്വാ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ) വക്ഖതി, ന ഗാഥായ നിരവസേസത്ഥേ. തത്ഥ **ഏവ**ന്തി ഏവം സാസനവരദസ്സനഭൂതായ പഠമഗാഥായാതി അത്ഥോവ ദട്ഠബ്ബോ. അപരേ പനാചരിയാ “ഇമായ പഠമഗാഥായ ഏകന്തതോ അധിപ്പേതാനാധിപ്പേതവചനാനി ചേവ വാചകത്ഥദീപകത്ഥവിസേസാനി ച സുട്ഠു അവിചാരേത്വാ ‘ഏവം പഠമഗാഥായ സാതിസയം രതനത്തയഗുണപരിദീപനം കത്വാ’തി വചനച്ഛായം നിസ്സായ സാതിസയം രതനത്തയഗുണപരിദീപനം കാതും ‘യം ലോകോത്യാദിമാഹാ’തി ച സാതിസയരതനത്തയഗുണേ ദസ്സേന്തോ ‘യം ലോകോത്യാദിമാഹാ’തി” ച വദന്തി. തേസം വാദോ അമ്ഹാകം നക്ഖമതി. കാരണം പന മയാ ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന ഞാതബ്ബന്തി അയം പദാനുക്കമാനുരൂപാനുസന്ധ്യത്ഥോ.

അഥ വാ ഏകം സമയം ജമ്ബുവനസണ്ഡേ നിസീദിത്വാ സിസ്സാനം ഹിതം ചിന്തേന്തോ, അത്തനോ അഭിനീഹാരസമ്പത്തിം പസ്സന്തോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പസംസിതോ, മഹാകച്ചായനോ സത്ഥാരാ അനുമോദിതം സാസനായത്തം നവങ്ഗസ്സത്ഥവണ്ണനം സോളസഹാരാദിഅനേകത്ഥവിധം നേത്തിപ്പകരണം ആരഭന്തോ, **“യം ലോകോ”**ത്യാദിമാഹ. യദി ഏവം യഥാവുത്തപ്പകാരം നേത്തിപ്പകരണഭൂതം സോളസഹാരാത്യാദികം ആരഭിതബ്ബം, തം അനാരഭിത്വാ കസ്മാ നേത്തിപ്പകരണതോ ബഹിഭൂതം “യം ലോകോ”ത്യാദികം ആരഭിതബ്ബം, സേയ്യഥാപി അമ്ബം പുട്ഠോ ലബുജം ബ്യാകരേയ്യ, ലബുജം പുട്ഠോ അമ്ബം ബ്യാകരേയ്യ, ഏവമേവ നേത്തിപ്പകരണമാരഭന്തോ അഞ്ഞം ആരഭതീതി? തഥാപി യസ്സ യഥാവുത്തസ്സ സാസനവരസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനം യം നേത്തിപ്പകരണം കാതുകാമോ യസ്സ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയഭൂതം സംവണ്ണേതബ്ബസഹിതം, സംവണ്ണേതബ്ബം ഏവ വാ തം സാസനവരം താവ ദസ്സേന്തോ തംജനകേന, തംവിജാനകവിദൂഹി ച നിയമേതും, രതനത്തയഗുണപരിദീപനഞ്ച കാതും **“യം ലോകോ”**ത്യാദിമാഹ. അയം ലീനന്തരചോദനാസഹിതോ അനുസന്ധ്യത്ഥോ.

> "യം ലോകോ പൂജയതേ, സലോകപാലോ സദാ നമസ്സതി ച;
> തസ്സേത സാസനവരം, വിദൂഹി ഞേയ്യം നരവരസ്സാ"തി. -

നിഗ്ഗഹിതലോപം കത്വാ രചിതാ ഗാഥാ അരിയാസാമഞ്ഞലക്ഖണേന സമ്പന്നാ. കഥം? പുബ്ബഡ്ഢേ തിംസ മത്താ, അപരഡ്ഢേ സത്തവീസ മത്താ. സമ്പിണ്ഡിതാ സത്തപഞ്ഞാസ മത്താവ ഭവന്തി. അക്ഖരാനം പന ഇമിസ്സം ഗാഥായം സത്തതിംസ. തേസു ഗരുക്ഖരാ വീസതി, ലഹുക്ഖരാ സത്തരസ ഭവന്തി. "തസ്സേതം സാസനവര"ന്തി പന സാനുനാസികം വിരുജ്ഝതി.

തത്ഥ നിദ്ദേസത്ഥോ അട്ഠകഥാനുസാരേന വിജാനിതബ്ബോ. **സലോകപാലോ** സബ്ബോ സത്തലോകോ സക്കച്ചം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅനേകഗുണാനുസ്സരണേന വാ പൂജേതബ്ബപൂജനേന വാ പടിപത്തിപൂജനേന വാ **സദാ** സബ്ബകാലേസു സക്കച്ചം **യം** നരവരം **പൂജയതേ** ചേവ **നമസ്സതി ച, തസ്സ** പൂജേതബ്ബസ്സ ചേവ നമസ്സിതബ്ബസ്സ ച സത്ഥുനോ **നരവരസ്സ** തിലോകഗ്ഗസ്സ മയാ സംവണ്ണേതബ്ബസഹിതം, സംവണ്ണേതബ്ബം ഏവ വാ **വിദൂഹേവ ഞേയ്യം** ഞാതബ്ബം. നിപുണഞാണഗോചരം **ഏതം** മയാ ബുദ്ധിയം ഠപിതം **സാസനവരം** മയാ ആരഭിതബ്ബസ്സ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയന്തി പഠമം ജാനിതബ്ബം ദസ്സേത്വാ തസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാഭൂതം നേത്തിപ്പകരണം അഹം ആരഭിസ്സാമി, തം തുമ്ഹേ സാധവോ സുണാഥ മനസി കരോഥാതി സമുദായയോജനാ, അവയവയോജനാപി കാതബ്ബാ.

കഥം? **"സലോകപാലോ ലോകോ"**തി വിസേസനവിസേസിതബ്ബഭാവേന യോജനാ. ലോകപാലോ വജ്ജേത്വാ അവസേസോ ലോകോ ച ന ഹോതി, അഥ ഖോ ലോകപാലസഹിതോ ലോകോതി വിസേസേതി. **"ലോകോ പൂജയതേ ചേവ നമസ്സതി ചാ"**തി കത്തുകാരകആഖ്യാതകിരിയാഭാവേന യോജനാ "യോ കരോതി, സ കത്താ"തി വുത്തത്താ. യോ ലോകോ കാരകോ, സോ കത്താ ഹോതു. യോ ലോകോ പൂജയതേ ചേവ നമസ്സതി ച, കഥം സോ കത്താതി? "യോ കരോതി, സ കത്താ"തി സുത്തസ്സ "യോ കരോതി കിരിയം നിപ്ഫാദേതി, സോ കിരിയാനിപ്ഫാദകോ കത്താ"തി അത്ഥസമ്ഭവതോ സയനഭുഞ്ജനാദിസബ്ബകിരിയാനിപ്ഫാദകോ കത്തായേവ ഹോതി. അയഞ്ച ലോകോ പൂജനനമസ്സനകിരിയാനിപ്ഫാദകോയേവാതി. കഥം അയം ലോകോ കിരിയാനിപ്ഫാദകോതി? **"ലോകോ"**തി സത്തപഞ്ഞത്തിയാ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനായപി പഞ്ഞാപേതബ്ബോ സന്താനേ പവത്തമാനോ ഹദയവത്ഥുനിസ്സിതോ ചിത്തുപ്പാദോ ഗഹേതബ്ബോ, സോ യഥാരഹം ഹേതാധിപതിസഹജാതാദിപച്ചയേന പച്ചയോ നിപ്ഫാദകോ ഭവേ. ഏവം ലോകസ്സ കത്തുകാരകഭാവോ വിജാനിതബ്ബോതി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവേന യോജനാ. ഏസ നയോ തീസു പിടകേസുപി ഏവരൂപേസു ഠാനേസു.

"യം നരവരം പൂജയതേ ചേവ നമസ്സതി ചാ"തി കമ്മകാരകആഖ്യാതകിരിയാഭാവേന യോജനാ "യം കരോതി, തം കമ്മ"ന്തി വുത്തത്താ. യം കാതബ്ബം, തം കമ്മം ഹോതു. യം പൂജയതി ചേവ നമസ്സതി ച, കഥം തം കമ്മന്തി? "യം കരോതി, തം കമ്മ"ന്തി സുത്തസ്സ "യം കരോതി കിരിയായ സമ്ബജ്ഝതി, കിരിയായ സമ്ബജ്ഝിതബ്ബം കമ്മ"ന്തി അത്ഥസമ്ഭവതോ കരണവാചകവചനീയാദിസബ്ബകിരിയായ സമ്ബജ്ഝിതബ്ബം കമ്മം ഹോതേവ. അയഞ്ച നരവരോ പൂജനനമസ്സനകിരിയായ വാചകവചനീയഭാവേന സമ്ബജ്ഝിതബ്ബോയേവാതി. കഥം അയം നരവരോ വചനീയോതി? പൂജനനമസ്സനചേതനായ ആരമ്മണകരണവസേന നരവരോ വചനീയോ, ചേതനാ വാചകാ, ഏവം വാചകവചിതബ്ബഭാവോ ഹോതേവ. **"യം നരവര"**ന്തി പഞ്ഞത്തിയാ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനായപി പഞ്ഞാപേതബ്ബോ സന്താനവസേന പവത്തമാനോ ലോകിയലോകുത്തരഗുണസഹിതോ ഖന്ധപഞ്ചകോ വുത്തോ, സോ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ, ചേതനാ പച്ചയുപ്പന്നാതി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവേന യോജനാ. ഏസ നയോ തീസു പിടകേസു ഏവരൂപേസു ഠാനേസു.

"തസ്സ നരവരസ്സാ"തി വിസേസനവിസേസിതബ്ബഭാവേന യോജനാ. നരവരോ നാമ നിമന്തിതബ്ബാദികോ ന ഹോതി, അഥ ഖോ പൂജേതബ്ബോ നമസ്സിതബ്ബോ ഏവാതി വിസേസേതി. തസ്സ പൂജേതബ്ബസ്സ ചേവ നമസ്സിതബ്ബസ്സ ച നരവരസ്സ സാസനവരന്തി ജഞ്ഞജനകഭാവേന യോജനാ. സാസനവരം നാമ പച്ചേകബുദ്ധസാവകബുദ്ധരാജരാജാദീനം സാസനവരം ന ഹോതി, പൂജേതബ്ബസ്സ ചേവ നമസ്സിതബ്ബസ്സ ച നരവരസ്സ തിലോകസ്സേവ സാസനവരന്തി നിയമേതി.

"വിദൂഹി ഞേയ്യ"ന്തി കത്തുകാരകകിതകിരിയാഭാവേന യോജനാ. കത്തുഭാവോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ. **"വിദൂഹീ"**തി സത്തപഞ്ഞത്തിയാ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനായപി പഞ്ഞാപേതബ്ബോ സന്താനേ പവത്തമാനോ സാസനവരേ സമ്മോഹധംസകഞാണസഹിതോ ഹദയവത്ഥുനിസ്സിതോ ചിത്തുപ്പാദോ വുത്തോ, സോ യഥാരഹം ഹേതാധിപതിസഹജാതാദിപച്ചയേന പച്ചയോ

നിപ്ഫാദകോ ഭവേ. ഞാ-ഇതിധാതുയാ അത്ഥഭൂതം ഞാണം പച്ചയുപ്പന്നം നിപ്ഫാദേയ്യം ഭവേ, ഏവം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവേന യോജനാ.

"ഞേയ്യം സാസനവര"ന്തി വിസേസനവിസേസ്യഭാവേന യോജനാ. സാസനവരം നാമ ന യേന കേനചി ഞേയ്യം, അഥ ഖോ വിദൂഹേവ സണ്ഹസുഖുമഞാണേന ഞേയ്യം സാസനവരന്തി വിസേസേതി.

"ഏതം സാസനവര"ന്തി വിസേസനവിസേസ്യഭാവേന യോജനാ. സാസനവരം നാമ മയാ ബുദ്ധിയം അട്ഠപിതം അപ്പവത്തേതബ്ബം ഹോതി, മയാ ഇദാനി നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയഭാവേന ബുദ്ധിയം വിപരിവത്തമാനം ഠപേതബ്ബം പവത്തേതബ്ബം സാസനവരന്തി വിസേസേതി. ഏതം സാസനവരം നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയന്തി യോജനാ കാതബ്ബാ. തേനാഹ "ഏതം ഇദാനി അമ്ഹേഹി വിഭജിതബ്ബഹാരനയപട്ഠാനവിചാരണവിസയഭൂതം സാസന"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ). ഇച്ചേവം നേത്തിയാ പഠമഗാഥായ സങ്ഖേപേന യോജനത്ഥോ സമത്തോ.

തത്ഥ **യ**ന്തി അനിയമനരവരസ്സ സത്ഥുനോ വാചകം പയോഗവന്തസബ്ബനാമം. അനിയമോ ച പൂജനനമസ്സനകിരിയായ അനിയമിതത്താ വുത്തോ, ന നരവരതോ അഞ്ഞസത്തസ്സ സമ്ഭവതോതി. ഏസ നയോ സേസാനിയതേസുപി തീസു പിടകേസു. ലോകിയന്തി ഏത്ഥ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനി, തബ്ബിപാകോ ചാതി **ലോകോ.**ഏത്ഥ സത്തനികായേ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനി ലോകിയന്തി പവത്തന്തി, തബ്ബിപാകോ ച ലോകിയതി പവത്തതി, ഇതി സത്തനികായസ്സ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനം, തബ്ബിപാകസ്സ ച പവത്തനസ്സ ആധാരഭാവതോ "ഏത്ഥാ"തിപദേന നിദ്ദിട്ഠോ സത്തനികായോ **ലോകോ**നാമ. **പൂജയതേ**തി വിഗ്ഗഹവിരഹിതം ആഖ്യാതപദം, സക്കച്ചം പൂജനം കരോതി.

ലോകം പാലേന്തീതി **ലോകപാലാ,** പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനഞ്ചേവ തബ്ബിപാകസ്സ ച പവത്തനാധാരത്താ ലോകാ ച. കേ തേ? ചത്താരോ മഹാരാജാനോ, ഇന്ദയമവരുണകുവേരാ വാ, ഖത്തിയചതുമഹാരാജസക്കസുയാമസന്തുസിതസുനിമ്മിതപരനിമ്മിതവസവത്തിമഹാബ്രഹ്മാദയോ വാ. പാലനഞ്ചേത്ഥ ഇസ്സരിയാധിപച്ചേന തംതംസത്തലോകസ്സ അഞ്ഞമഞ്ഞവിഹേസനനിവാരണാദിആണാപവത്താപനയസപരിവാരട്ഠാനന്തരാദിനിയ്യാദനാ, സഹ ലോകപാലേഹി യോ വത്തതീതി **സലോകപാലോ**. അഥ വാ യേ ഹിരോത്തപ്പാ ലോകം പാലേന്തി, ഇതി പാലനതോ തേ ഹിരോത്തപ്പാ **ലോകപാലാ**. തേനാഹ ഭഗവാ "ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം പാലേന്തീ"തി (അ॰ നി॰ ൨.൯; ഇതിവു॰ ൪൨). ലോകപാലേഹി ഹിരോത്തപ്പേഹി സമന്നാഗതോ ലോകോ **സലോകപാലോ** നാമ. ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നോ ഹി സപ്പുരിസോ ലോകോ സക്കച്ചം സദാ സബ്ബകാലേസു പൂജയതി ചേവ നമസ്സതി ച പാപഹിരിജിഗുച്ഛനതോ, ധമ്മച്ഛന്ദവന്തതായ ച.

അഞ്ഞേ പന പൂജേന്താ നമസ്സന്താപി കദാചിയേവ പൂജേന്തി നമസ്സന്തി, ന സബ്ബദാതി. **സദാ**തി പൂജനനമസ്സനകാലവാചകവിഗ്ഗഹവിരഹിതം വികപ്പനാമം, സബ്ബനാമം വാ. **നമസ്സതീ**തി വിഗ്ഗഹവിരഹിതം ആഖ്യാതപദം, സക്കച്ചം നമസ്സനം കരോതി. **തസ്സേതാ**തി ഏത്ഥ **തസ്സാ**തി നിയമവാചകം പയോഗവന്തസബ്ബനാമം വിഗ്ഗഹവിരഹിതമേവ. നിയമോ ച പൂജനനമസ്സനകിരിയായ വിസേസിതോ. തസ്മാ തസ്സ പൂജനനമസ്സനകിരിയായ നിയമിതബ്ബസ്സ പൂജേതബ്ബസ്സ നമസ്സിതബ്ബസ്സ നരവരസ്സാതി അത്ഥോ യുത്തോവ. സേസനിയമേസു അഞ്ഞേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഏത**ന്തി ആചരിയേന വിഭജിതബ്ബഹാരനയപട്ഠാനവിചാരണവിസയഭൂതസ്സ സാസനവരപരാമസനം പയോഗവന്തസബ്ബനാമം വിഗ്ഗഹവിരഹിതം.

സാസതി ഏതേനാതി **സാസനം,** ഏതേന നവവിധസുത്തന്തേന, നവവിധസുത്തന്തസഹിതേന വാ വരേന സബ്ബേന സമത്ഥേ വേനേയ്യേ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി തിവിധയാനമുഖേന യഥാരഹം സത്തേ സാസതി അനുസാസതി വിനേതി. ഇതി സാസനാനുസാസനകിരിയാനുസാരേന വേനേയ്യസത്താനം ജാനനപടിപജ്ജനാധിഗമസ്സ കാരണകരണത്താ "ഏതേനാ"തി പദേന നിദ്ദിട്ഠം നവവിധസുത്തന്തം, നവവിധസുത്തന്തസഹിതം വാ വരം സബ്ബം **സാസനം** നാമ. നവവിധസുത്തന്തദേസനായ ഹി വേനേയ്യാനം ജാനനം പുരിമജാനനേന പച്ഛിമജാനനം, ജാനനേന പടിപജ്ജനേന പച്ഛിമപടിപജ്ജനേന അധിഗമോ, പുരിമാധിഗമേന പച്ഛിമാധിഗമോ ഹോതി. തേന വുത്തം "സദ്ധാ സീലം സുതം ചാഗോ പഞ്ഞാ സദ്ധായ സീലസ്സ സുതസ്സ ചാഗസ്സ പഞ്ഞായാ"തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൨൩) ച "പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പരികമ്മം പഠമസ്സ ഝാനസ്സ"ത്യാദി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൨൩) ച. **സാസ**ധാതുയാ ദേസനാസദ്ദോ ച തംജനകോ ദേസനാഞാണസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദോ ച മുഖ്യത്ഥോ, തംഉപനിസ്സയപച്ചയാ വേനേയ്യാനം അത്ഥജാനനപടിപജ്ജനഅധിഗമനാദി കാരണൂപചാരത്ഥോ, "ഏതേനാ"തി പദേന വുത്തായ

സാസനഭൂതായ നാമപഞ്ഞത്തിയാ കരണസത്തിസങ്ഖാതാ ഉപനിസ്സയപച്ചയസത്തി ഫലൂപചാരത്ഥോ. ഇതി-സദ്ദോപി തമേവ നാമപഞ്ഞത്തിയാ ഉപനിസ്സയപച്ചയസത്തിം ഹേതുഭാവേന പരാമസതി, തസ്സാ സത്തിയാ ആധാരഭൂതാ നാമപഞ്ഞത്തി യു-പച്ചയത്ഥോ. ഏസേവ നയോ തീസു പിടകേസു ഏവരൂപേസു ഠാനേസു.

ഏകന്തനിയ്യാനട്ഠേന, അനഞ്ഞസാധാരണഗുണതായ ച ഉത്തമട്ഠേന **വരം** ഉത്തമം, പരിയത്തിസാസനമ്ഹി ഫലനിയ്യാദനതോ, മഗ്ഗനിയ്യാനഹേതുഭാവതോ ച നിയ്യാനട്ഠേന, സാവകാദീഹി അജനിയത്താ അസാധാരണട്ഠേന ച ഉത്തമട്ഠേന **വരം,** വരിതബ്ബന്തി വാ **വരം**. യഥാവുത്തസ്സ സാസനസ്സ പണ്ഡിതേഹി അഭിപത്ഥിതസമിദ്ധിഹേതുതായ വരിതബ്ബത്താ പത്ഥേതബ്ബത്താ **സാസനവരം** നാമ, യഥാവുത്തട്ഠേന വാ സാസനഞ്ച തം വരഞ്ചാതി **സാസനവരം**. **ച**-സദ്ദേന സത്തിഭേദം, **തം**-സദ്ദേന അത്ഥാഭേദം ദേസ്സേതി.

വിദന്തീതി **വിദൂ**. യേ പണ്ഡിതാ യഥാസഭാവതോ കമ്മകമ്മഫലാനി, കുസലാദിഭേദേ ച ധമ്മേ വിദന്തി, ഇതി വിദനതോ തേ പണ്ഡിതാ **വിദൂ** നാമ, തേഹി. ഞാതബ്ബന്തി **ഞേയ്യം**. ഞാ-ധാതുയാ നിപ്പരിയായതോ ആരമ്മണികം ഞാണം വുത്തം, ഠാനൂപചാരതോ സാസനവരസ്സ ആരമ്മണപച്ചയഭാവോ ദസ്സിതോ, ഇതി-സദ്ദേന ആരമ്മണപച്ചയഭാവോ പരാമസിതോ. തസ്സ ഇതി-സദ്ദേന പരാമസിതബ്ബസ്സ ആരമ്മണപച്ചയഭാവസ്സ ആധാരം സാസനവരം ണ്യ-പച്ചയത്ഥോതി ദട്ഠബ്ബം. ഞാണം അരഹതീതി വാ **ഞേയ്യം,** വിദൂനം ഞാണം ജാനനം ആരമ്മണഭാവേന അരഹതീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം നയേ തദ്ധിതപദം ദട്ഠബ്ബം.

നരതി നേതീതി **നരോ**. യോ പുരിസോ അത്താനം ഇത്ഥീനം ഉച്ചട്ഠാനം നരതി നേതി, ഇതി നരനതോ നയനതോ സോ പുരിസോ **നരോ** നാമ. സോ ഹി പുത്തഭൂതോപി മാതുയാ പിതുട്ഠാനേ തിട്ഠതി, കനിട്ഠഭാതുഭൂതോപി ജേട്ഠഭഗിനീനം പിതുട്ഠാനേ തിട്ഠതി. അഥ വാ നരിതബ്ബോ നേതബ്ബോതി **നരോ**. സോ ഹി ജാതകാലതോ പട്ഠായ യാവ അത്തനോ സഭാവേന അത്താനം ധാരേതും സമത്ഥോ ന ഹോതി, താവ പരേഹി നേതബ്ബോ, ന തഥാ അഞ്ഞോ തിരച്ഛാനാദികോതി. ഏത്ഥ പന സത്ഥുവിസയതായ നരതി വേനേയ്യസത്തേതി **നരോ**തി അത്ഥോ അധിപ്പേതോ. സത്ഥാ ഹി സത്തേ അപായാദിതോ സുഗതിം വാ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനം വാ നേതീതി. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅനേകഗുണസമന്നാഗതത്താ **വരോ** ഉത്തമോ, വരിതബ്ബോ പത്ഥേതബ്ബോതി വാ **വരോ,** തിലോകഗ്ഗോ. പകതിയാ ഉച്ചട്ഠാനട്ഠോ **നരോ** ഗുണുത്തമേന സമന്നാഗതോ **വരോ,** നരോ ച സോ വരോ ചാതി **നരവരോ**. ച-ത-സദ്ദാനം അത്ഥഭേദോ വുത്തോവ, വിസേസനപരപദസമാസോയം. യേന വുത്തം "അഗ്ഗപുഗ്ഗലസ്സാതി അത്ഥോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ). അഞ്ഞേ പന "നരാനം, നരേസു വാ വരോതി നരവരോ"തി വദന്തി, തം വചനം "അഗ്ഗപുഗ്ഗലസ്സാതി അത്ഥോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ) അട്ഠകഥാവചനേന വിരുജ്ഝതി മഞ്ഞേ. തസ്സ നരവരസ്സാതി. ഇച്ചേവം നേത്തിപ്പകരണസ്സ ആദിഗാഥായ സമാസേന ച വചനത്ഥോ സമത്തോ.

സരൂപത്ഥോ യോജനത്ഥവചനത്ഥാനുസാരേന വിജാനിതബ്ബോ. തഥാപി വിസും സുട്ഠു ജാനനത്ഥായ പുന വത്തബ്ബോ. **"യ"**ന്തി പദസ്സ അനഞ്ഞസാധാരണസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅനേകഗുണസമ്പന്നോ സലോകപാലേന ലോകേന പൂജേതബ്ബോ ചേവ നമസ്സിതബ്ബോ ച സാസനവരദേസകോ തിലോകഗ്ഗോ സരൂപത്ഥോ. **"ലോകോ"**തി പദസ്സ യഥാവുത്തലോകപാലസഹിതോ സദ്ധാചാഗാദിസമ്പന്നോ സബ്ബസത്തലോകോ സരൂപത്ഥോ. ലോകസദ്ദോ ഏകവചനയുത്തോപി ജാതിസദ്ദത്താ നിരവസേസതോ സത്തേ സങ്ഗണ്ഹാതി യഥാ "മഹാജനോ"തി. കാമഞ്ചേത്ഥ ലോകസദ്ദോ "ലോകവിദൂ"ത്യാദീസു സങ്ഖാരഭാജനേസുപി പവത്തോ, പൂജനനമസ്സനകിരിയാസാധനത്താ പന സത്തലോകേവ വാചകഭാവേന പവത്തോതി. തേനാഹ "പൂജനകിരിയായോഗ്യഭൂതതാവസേനാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ).

പൂജയതേതി ഏത്ഥ പൂജനകിരിയായ മുഖ്യതോ പൂജനസങ്ഖാതോ പൂജേന്താനം ചിത്തുപ്പാദോ സരൂപത്ഥോ, ഫലൂപചാരേന തംചിത്തുപ്പാദസ്സ ആരമ്മണപകതൂപനിസ്സയഭൂതാ വുത്തപ്പകാരാ സബ്ബേ ബുദ്ധഗുണാ സരൂപത്ഥാ. **തേ**-വിഭത്തിപച്ചയസ്സ പൂജനകിരിയാസാധകോ വുത്തപ്പകാരോ ലോകോ ച സരൂപത്ഥോ, ഏവം സതി അത്ഥഭേദാഭാവതോ ദ്വീസു വാചകേസു ഏകോവ വാചകോ വത്തബ്ബോ, കസ്മാ ഏകസ്മിം അത്ഥേ ദ്വേ വാചകാ വുത്താതി? നായം ദോസോ ദ്വിന്നം വാചകാനം സാമഞ്ഞവിസേസവാചകത്താ. ലോകസദ്ദോ ഹി പൂജനകിരിയാസാധകോ, അഞ്ഞകിരിയാസാധകോ ച വദതീതി സാമഞ്ഞവാചകോ ച ഹോതി. പൂജയതേ-സദ്ദോ ലോകപൂജനഇത്ഥിപൂജനപുരിസപൂജനതിരച്ഛാനപൂജനാദികിരിയാസാധകഞ്ച വദതീതി സാമഞ്ഞവാചകോ . തസ്മാ പൂജയതേ-സദ്ദോ ലോകസദ്ദസ്സ സരൂപത്ഥോ, പൂജനകിരിയാസാധകോ

ച ന അഞ്ഞകിരിയാസാധകോതി നിയമേതി. ലോകസദ്ദോ ച പൂജയതേസദ്ദസ്സ സരൂപത്ഥോ പൂജനകിരിയാസാധകോ. ലോകോ പന പൂജനകിരിയാസാധകോ ഇത്ഥിപുരിസതിരച്ഛാനാദികോതി നിയമേതി. തീസു പിടകേസു അഞ്ഞേസുപി ഏവരൂപേസു ഠാനേസു ഏസേവ നയോ.

"സലോകപാലോ"തി പദസ്സ യഥാവുത്തസേട്ഠലോകപാലസഹഗതോ, പൂജനനമസ്സനകിരിയാസാധകോ ച സത്തനികായോ സരൂപത്ഥോ. **"സദാ"**തി പദസ്സ രത്തിദിവസകാലോ അതീതഭഗവതോ ധരമാനകാലോ തതോ പരകാലോ അഭിനീഹാരതോ യാവ സാസനന്തരധാനാ കാലോ തതോ പരകാലോ സരൂപത്ഥോ. സോ പന അനാഗതബുദ്ധുപ്പജ്ജനകാലോ അതീതസമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ഇദാനി പൂജയന്തി നമസ്സന്തി വിയ പൂജയിസ്സതി ചേവ നമസ്സിസ്സതി ച. **നമസ്സതീ**തി ഏത്ഥ നമസ്സനകിരിയായ മുഖ്യതോ നമസ്സനസങ്ഖാതോ ചിത്തുപ്പാദോ സരൂപത്ഥോ, ഫലൂപചാരേന തംചിത്തുപ്പാദസ്സ ആരമ്മണപകതൂപനിസ്സയഭൂതാ വുത്തപ്പകാരാ സബ്ബേ ബുദ്ധഗുണാ സരൂപത്ഥോ. **തി**-വിഭത്തിപച്ചയസ്സ നമസ്സനകിരിയാസാധകോ യഥാവുത്തസത്തനികായോ ലോകോ ച സരൂപത്ഥോ, അത്ഥഭേദാഭാവേപി ദ്വിന്നം വാചകാനം പവത്തഭാവോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ. **"ചാ"**തി പദസ്സ ഇധേകച്ചോ പൂജേന്തോപി ന നമസ്സതി, നമസ്സന്തോപി ന പൂജേതി ച, അയം പന സത്തനികായോ ലോകോ പൂജയതി ചേവ നമസ്സതി ചാതി സമുച്ചയത്ഥോ സരൂപത്ഥോ.

തസ്സാതി ഏത്ഥ തം-സദ്ദസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅനേകഗുണസമന്നാഗതോ പൂജേതബ്ബോ നമസ്സിതബ്ബോ തിലോകഗ്ഗോ സത്ഥാ സരൂപത്ഥോ, ഛട്ഠീവിഭത്തിയാ ജനകസ്സ നരവരസ്സ ജഞ്ഞേന സാസനവരേന സമ്ബന്ധോ പധാനസരൂപത്ഥോ, ജഞ്ഞസാസനവരസ്സ ജനകേന നരവരേന സമ്ബന്ധോ അപധാനസരൂപത്ഥോ. തീസു പിടകേസു ഏവരൂപേസു അഞ്ഞേസുപി ഏസേവ നയോ.

"ഏത"ന്തി പദസ്സ ആചരിയേന വിഭജിതബ്ബഹാരനയപട്ഠാനവിചാരണവിസയഭൂതം സാസനം സരൂപത്ഥോ. **"സാസനവര"**ന്തി പദസ്സാപി തമേവ സരൂപത്ഥോ, ഏതം സാസനവരം പരിയത്തിപടിപത്തിപടിവേധഭേദേന തിവിധമ്പി പരിയത്തിസാസനമേവ സബ്ബസാസനമൂലഭൂതത്താ, നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയഭൂതത്താ ച വിസേസതോ അധിപ്പേതം തസ്സ മൂലഭൂതഭാവതോ വിനയസംവണ്ണനാദീസു ബഹൂപകാരേന ദസ്സിതോതി അമ്ഹേഹി ന വത്തബ്ബോ. വദന്തോപി അഞ്ഞം രചിതബ്ബം രചിതും അസമത്ഥോവ ഹുത്വാ വദതീതി ഗഹിതബ്ബോ വദേയ്യ.

തം പന പരിയത്തിസാസനം വിമുത്തിരസവസേന ഏകവിധം, ധമ്മവിനയവസേന ദുവിധം, വിനയപിടകസുത്തന്തപിടകഅഭിധമ്മപിടകവസേന തിവിധം ,
ആണാദേസനാവോഹാരദേസനാപരമത്ഥദേസനാവസേന തിവിധം,
യഥാപരാധസാസനായഥാനുലോമസാസനായഥാധമ്മസാസനാഭേദേനപി തിവിധം,
സംവരാസംവരകഥാദിട്ഠിവിനിവേഠനകഥാനാമരൂപപരിച്ഛേദകഥാഭേദേനപി തിവിധം. ഏത്ഥ ച ദേസനാ ദേസകാധീനാ, സാസനം സാസിതബ്ബായത്തം, കഥാ കഥേതബ്ബത്ഥാപേക്ഖാതി വിസേസോ. ദീഘനികായോ, മജ്ഝിമനികായോ, സംയുത്തനികായോ, അങ്ഗുത്തരനികായോ,
ഖുദ്ദകനികായോതി നികായഭേദേന പന പഞ്ചവിധം;
സുത്തഗേയ്യവേയ്യാകരണഗാഥാഉദാനഇതിവുത്തകജാതകഅബ്ഭുതധമ്മവേദല്ലഭേദേന പന നവവിധം;
ധമ്മക്ഖന്ധഭേദേന പന ചതുരാസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സവിധം;
"സംകിലേസഭാഗിയവാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയാതി അമിസ്സാനി ചത്താരി;
സംകിലേസഭാഗിയവാസനാഭാഗിയസംകിലേസഭാഗിയനിബ്ബേധ
ഭാഗിയസംകിലേസഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയവാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയാതി മിസ്സകദുകാനി ചത്താരി; സംകിലേസഭാഗിയവാസനാഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസംകിലേസഭാഗിയവാസനാ ഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയാതി മിസ്സകതികാനി ദ്വേ;
തണ്ഹാസംകിലേസദിട്ഠിസംകിലേസദുച്ചരിതസംകിലേസതണ്ഹാവോദാനഭാഗിയദിട്ഠിവ-
ഉദാനഭാഗിയദുച്ചരിതവോദാനഭാഗിയാതിഛാ"തി (നേത്തി॰ വ്വന്) സോളസന്നം സുത്താനം ഭേദേന സോളസവിധം;
"ലോകിയലോകുത്തരലോകിയലോകുത്തരസത്താധിട്ഠാനധമ്മാധിട്ഠാനസത്തധമ്മാധിട്ഠാനഞാണഞേയ്യ-
ഞാണഞേയ്യദസ്സനഭാവനാദസ്സനഭാവനാസകവചനപരവചനസകവചനപരവചന
വിസ്സജ്ജനീയഅവിസ്സജ്ജനീയവിസ്സജ്ജനീയഅവിസ്സജ്ജനീയകമ്മവിപാകകമ്മവിപാകകുസല
അകുസലകുസലാകുസലഅനുഞ്ഞാതപടിക്ഖിത്തഅനുഞ്ഞാതപടിക്ഖിത്തഥവസ്സ ഭേദേന
അട്ഠവീസതിവിധ"ന്തി (നേത്തി॰ ഫ്ഫവ്) ഏവമാദിബഹുവിധം പരിയത്തിസാസനം
നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസേസതോ വിസയം. തസ്സ വിസയഭാവേ സതി പടിപത്തിപടിവേധസങ്ഖാതം സാസനദ്വയമ്പി തമ്മൂലകത്താ വിസയം ഹോതി പരിയായതോതി ദട്ഠബ്ബം.

"വിദൂഹീ"തി പദസ്സ യഥാവുത്തസാസനവരസ്സ സപരസന്താനപവത്തനപവത്താപനാദിവസേന വിജാനനസമത്ഥോ സണ്ഹസുഖുമഞാണാദിഗുണസമ്പന്നോ കല്യാണപുഥുജ്ജനസോതാപന്നാദികോ പുഗ്ഗലോ സരൂപത്ഥോ. **"ഞേയ്യ"**ന്തി പദസ്സ താദിസേഹി വിദൂഹി സണ്ഹസുഖുമഞാണാദിനാ വിജാനിതബ്ബം സാസനവരം സരൂപത്ഥോ. **"നരവരസ്സാ"**തി പദസ്സ ഏകവിധാദിഭേദസ്സ സാസനവരസ്സ ജനകോ അനേകഗുണസമ്പന്നോ തിലോകഗ്ഗോ സരൂപത്ഥോ. ഇച്ചേവം നേത്തിയാ ആദിഗാഥായ സരൂപത്ഥോ സങ്ഖേപേന വിജാനിതബ്ബോ.

ഏവം തസ്സാ അനുസന്ധ്യാദീനം ജാനിതബ്ബഭാവേ സതിപി അജാനന്തോ വിയ പുച്ഛിത്വാ ദോസം ആരോപേത്വാ പരിഹാരവസേനാപി ഗമ്ഭീരാധിപ്പായസ്സ അനാകുലസ്സ വിസേസജാനനം ഭവിസ്സതി. തസ്മാ പുച്ഛിത്വാ ദോസം രോപേത്വാ പരിഹാരവസേന ഗമ്ഭീരാധിപ്പായം സമ്പിണ്ഡേത്വാ കഥയിസ്സം. അമ്ഹാകാചരിയ കിമത്ഥം "യം ലോകോ"ത്യാദിമാഹ? നേത്തിപ്പകരണം കാതും. ഏവം സതി നേത്തിപ്പകരണഭൂതം "സോളസഹാരാ നേത്തി"ത്യാദികം ഏവ വത്തബ്ബം, കസ്മാ തം അവത്വാ തതോ നേത്തിപ്പകരണതോ അഞ്ഞം "യം ലോകോ പൂജയതേ"ത്യാദിമാഹ. സേയ്യഥാപി സമുദ്ദം ഗച്ഛന്തോ ഹിമവന്തം ഗച്ഛതി, ഹിമവന്തം ഗച്ഛന്തോ സമുദ്ദം ഗച്ഛതി, ഏവമേവ നേത്തിപ്പകരണം കരോന്തോ സാസനവരദസ്സനം കരോതീതി? സച്ചം, തഥാപി യസ്സ സംവണ്ണനം നേത്തിപ്പകരണം കാതുകാമോ തം സാസനവരം പഠമം ദസ്സേതും "യം ലോകോ"ത്യാദിമാഹ. ഏവം സതി "ഏതം സാസനവര"ന്തി ഏത്തകമേവ വത്തബ്ബം, കസ്മാ "യം ലോകോ"ത്യാദി വുത്തന്തി? തം സാസനവരം ജനകേന നരവരേന നിയമേത്വാ ഥോമേതും വുത്തം. തഥാപി "തസ്സ നരവരസ്സാ"തി ഏത്തകമേവ വത്തബ്ബം, കസ്മാ "യം ലോകോ"ത്യാദി വുത്തന്തി? തം ജനകം നരവരം ലോകപാലേന ലോകസേട്ഠേന സദ്ധിം സബ്ബേന ലോകേന പൂജനീയനമസ്സനീയഭാവേന ഥോമേതും "യം ലോകോ"ത്യാദി വുത്തം. പൂജേന്താപി വന്ദിത്വാ പൂജേന്തി, തസ്മാ "പൂജയതേ"തി ഏത്തകമേവ വത്തബ്ബന്തി? തഥാപി കേചി കേസഞ്ചി പൂജാസക്കാരാദീനി കരോന്താപി തേസം അപാകടഗുണതായ നമക്കാരം ന കരോന്തി. ഏവം ഭഗവതോ യഥാഭൂതഅബ്ഭുഗ്ഗതസദ്ദതായ പന ഭഗവന്തം പൂജേത്വാപി വന്ദതിയേവാതി ദസ്സേതും "നമസ്സതി ചാ"തി വുത്തം. പൂജേന്തോ, നമസ്സന്തോ ച ന കദാചിയേവ, അഥ ഖോ സബ്ബകാലന്തി ദസ്സേതും "സദാ"തി വുത്തം. താദിസസ്സ നരവരസ്സ താദിസം സാസനവരം സണ്ഹസുഖുമഞാണസമ്പന്നേഹി വിദൂഹേവ സുഖുമഞാണേനേവ ഞേയ്യന്തി സാസനവരം ഥോമേതും "വിദൂഹി ഞേയ്യ"ന്തി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച "പൂജയതേ, നമസ്സതീ"തി ഏതേഹി പൂജനനമസ്സനകിരിയായ ഹേതുഭൂതാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദയോ അനേകേ ലോകിയലോകുത്തരഗുണാ പകാസിതാ ഹോന്തി തേ ഗുണേ ആഗമ്മ സബ്ബലോകസ്സ പൂജനനമസ്സനചേതനായ പവത്തനതോ. തേസു ഹി കിഞ്ചി സരൂപതോ, കിഞ്ചി അനുമാനതോ സാരിപുത്തത്ഥേരാദയോ അനുസ്സരന്തി, പൂജേന്തി, നമസ്സന്തി. തേന വുത്തം "അനുസ്സരേഥ സമ്ബുദ്ധ"ന്തി (സം॰ നി॰ ഫ.ഢർൻ). ഏകദേസഗുണാപി പൂജാരഹാ നമസ്സനാരഹാ, കസ്മാ സബ്ബേപി ഗുണാ പകാസിതാതി? സബ്ബഗുണദസ്സനേന ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണമഹാകരുണായോഗസങ്ഖാതഹേതുഞാണപഹാന-ആനുഭാവരൂപകായസമ്പത്തിസങ്ഖാതഫലഹിതജ്ഝാസയിന്ദ്രിയ-പാകകാലാഗമനദേസനാഞാണസങ്ഖാതസത്തു- പകാരസമ്പദാവസേന ഥോമനാ ദസ്സിതാ. തേന അത്തഹിതപടിപത്തി, പരഹിതപടിപത്തി ച നിരുപക്കിലേസൂപഗമനാപഗമനഞ്ച ലോകസമഞ്ഞാനുപപവത്തി, തദനതിധാവനഞ്ച ചരണസമ്പത്തി, വിജ്ജാസമ്പത്തി ച അത്താധിപതിതാ, ധമ്മാധിപതിതാ ച ലോകനാഥഅത്തനാഥതാ ച പുബ്ബകാരികതഞ്ഞുതാ ച അപരന്തപതാ, അനത്തന്തപതാ ച ബുദ്ധകരണധമ്മബുദ്ധഭാവസിദ്ധി ച പരതാരണഅത്തതാരണഞ്ച സത്താനുഗ്ഗഹചിത്തതാ, ധമ്മവിരത്തചിത്തതാ ച പകാസിതാ ഭവന്തി. തേന സബ്ബപ്പകാരേന അനുത്തരദക്ഖിണേയ്യതാഉത്തമപൂജനീയനമസ്സനീയഭാവപൂജനനമസ്സനകിരിയായ ച ഖേത്തങ്ഗതഭാവം പകാസേതി. തേന പൂജനകനമസ്സനകാനം യഥിച്ഛിതബ്ബപയോജനസമ്പത്തി പകാസിതാതി സബ്ബഗുണാ പകാസിതാതി.

ആദികല്യാണതാദിഗുണസമ്പത്തിയാ **വരം** അഗ്ഗം ഉത്തമം, നിപുണഞാണഗോചരതായ പണ്ഡിതവേദനീയഞ്ച, തസ്മാ "വരം ഞേയ്യ"ന്തി വചനേഹി സ്വാക്ഖാതതാദയോ സബ്ബേ ധമ്മഗുണാ പകാസിതാ. അരിയസച്ചപടിവേധേന സമുഗ്ഘാതകിലേസസമ്മോഹായേവ പരമത്ഥതോ പണ്ഡിതാ ബാല്യാദിസമതിക്കമനതോ, തസ്മാ ഭാവിതലോകുത്തരമഗ്ഗാ, സച്ഛികതസാമഞ്ഞഫലാ ച പുഗ്ഗലാ വിസേസതോ "വിദൂ"തി വുച്ചന്തി. തേ ഹി യഥാവുത്തസാസനവരം അവിപരീതതോ ഞാതും, നേതുഞ്ച സപരസന്താനേ സക്കുണന്തി. തസ്മാ യേ സുപ്പടിപന്നതാദയോ അനേകേഹി സുത്തപദേഹി സംവണ്ണിതാ, തേ അരിയസങ്ഘഗുണാപി നിരവസേസതോ "വിദൂഹീ"തി പദേന പകാസിതാതി. ഏവം നേത്തിയാ പഠമഗാഥായ "ഏതം സാസനവര"ന്തി പദേന സാസനത്തയം സങ്ഗണ്ഹിത്വാ തത്ഥ ഇതരേസം ദ്വിന്നം അധിഗമൂപായഭാവതോ സബ്ബസാസനമൂലഭൂതസ്സ, അത്തനോ നേത്തിപ്പകരണസ്സ ച വിസയഭൂതസ്സ പരിയത്തിസാസനവരസ്സ ദസ്സനമുഖേന സബ്ബേ

രതനത്തയഗുണാപി ഥോമനാവസേന നയതോവ പകാസിതാ ഹോന്തി. നയതോ ഹി ദസ്സിതാ സബ്ബേ ഗുണാ നിരവസേസാ ഗഹിതാ ഭവന്തി, ന സരൂപതോ. തേനാഹ ഭഗവന്തം ഠപേത്വാ പഞ്ഞവന്താനം അഗ്ഗഭൂതോ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോപി ബുദ്ധഗുണപരിച്ഛേദനമനുയുത്തോ "അപിച മേ ധമ്മന്വയോ വിദിതോ"തി (ദീ॰ നി॰ 2.146) ഭഗവതാപി -

> "ഏവം അചിന്തിയാ ബുദ്ധാ, ബുദ്ധധമ്മാ അചിന്തിയാ;
> അചിന്തിയേ പസന്നാനം, വിപാകോ ഹോതി അചിന്തിയോ"തി. (അപ॰ ഥേര 1.1.82; നേത്തി॰ 64) -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **ബുദ്ധധമ്മാ**തി ബുദ്ധഗുണാ. അമ്ഹാകം പന യാവജീവം രതനത്തയഗുണപരിദീപനേ അതിഉസ്സാഹന്താനമ്പി സരൂപതോ നീഹരിത്വാ ദസ്സേതും അസമത്ഥഭാവോ പഗേവ പണ്ഡിതേഹി വേദിതബ്ബോതി.

ഇച്ചേവം -

> "യം ലോകോ പൂജയതേ, സലോകപാലോ സദാ നമസ്സതി ച;
> തസ്സേത സാസനവരം, വിദൂഹി ഞേയ്യം നരവരസ്സാ"തി. -

നിഗ്ഗഹിതലോപവസേന വുത്തായ ഗാഥായ സങ്ഖേപേന കഥിതോ അനുസന്ധ്യാദികോ സമത്തോതി.

> "യം ലോകോ പൂജയതേ, സ ലോകപാലോ സദാ നമസ്സതി ച;
> തം തസ്സ സാസനവരം, വിദൂഹി ഞേയ്യം നരവരസ്സാ"തി. -

ഗാഥം അപരേ പഠന്തി. തസ്സാപി അനുസന്ധ്യത്ഥോ വുത്തനയോവ. യോജനത്ഥോ പന വിസേസോ. തത്ഥ ഹി സലോകപാലോ ലോകോ യസ്സ സത്ഥുനോ നരവരസ്സ **യം സാസനവരം** സംവണ്ണേതബ്ബസഹിതം, സംവണ്ണേതബ്ബം ഏവ വാ പൂജയതേ ചേവ നമസ്സതി ച, **തസ്സ** ലോകപാലസ്സ സത്ഥുനോ **തം** പൂജേതബ്ബം, നമസ്സിതബ്ബഞ്ച വിദൂഹേവ വിഞ്ഞാതബ്ബം, ഏതം സാസനവരം നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയന്തി ഗഹേതബ്ബന്തി യോജനാ. യോജനാകാരോപി ഹേട്ഠാ വുത്തനയോവ.

വിഗ്ഗഹത്ഥോപി വിസേസോ. ഇമസ്മിഞ്ഹി നയേ ലോകം പാലേന്തീതി **ലോകപാലാ,** യഥാവുത്തചതുമഹാരാജാദയോ. തേഹി ലോകപാലേഹി സഹിതം സബ്ബലോകം പാലേതി ലോകഗ്ഗനായകത്താതി **ലോകപാലോ**തി ഭഗവാപി ലോകപാലസദ്ദേന വുത്തോ. സോ ഹി **"തസ്സാ"**തി ഏത്ഥ **തം**-സദ്ദേന പരാമസീയതി, തസ്മാ തസ്സ ലോകപാലസ്സ സത്ഥുനോ നരവരസ്സാതി അത്ഥോ ഗഹിതോ. യദി ഏവം ലോകപാലോ ഗുണീഭൂതോ അപധാനോ പധാനഭൂതം ലോകം വിസേസേത്വാ വിനിവത്തോ, കഥം തം-സദ്ദേന പരാമസീയതീതി? ലോകവിസേസകോ സമാനോപി സാസനവരാപേക്ഖതായ ജനകസാമിഭാവേന സമ്ബന്ധിവിസേസഭൂതത്താ പധാനഭൂതോ വിയ പരാമസീയതീതി. ഭഗവാ സാസനവരസ്സ സാമിഭാവേന ഗഹിതോ. കഥം സാസനവരസ്സ സാമീ ഭഗവാ സാസനവരം പൂജയതീതി? ന ചായം വിരോധോ. ബുദ്ധാ ഹി ഭഗവന്തോ ധമ്മഗരുനോ, തേ സബ്ബകാലം ധമ്മമപചയമാനാവ വിഹരന്തീതി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ധമ്മഗരുധമ്മാപചയമാനഭാവോ "യംനൂനാഹം...പേ॰... തമേവ ധമ്മം സക്കത്വാ ഗരും കത്വാ മാനേത്വാ പൂജേത്വാ ഉപനിസ്സായ വിഹരേയ്യ"ന്തി (അ॰ നി॰ 4.21) വുത്തോ, തസ്മാ ലോകപാലോ ഭഗവാ സാസനവരം പൂജയതീതി ദട്ഠബ്ബോ. ഏവം സതി ലോകപാലോ ഭഗവാ സാസനവരം പൂജയതീതി അത്ഥോ യുത്തോ ഹോതു, കഥം ലോകപാലോ ഭഗവാ സാസനവരം നമസ്സതീതി യുത്തോതി? യുത്തോവ "നമസ്സതീ"തി പദസ്സ ഗരുകരണേന തന്നിന്നപോണപബ്ഭാരോതി അത്ഥസ്സാപി ലബ്ഭനതോ. ഭഗവാ ഹി ധമ്മഗരുതായ സബ്ബകാലം ധമ്മനിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന വിഹരതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം "യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തിആദി. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വാ സംവണ്ണനാസു വുത്തനയേന വാ ഞാതബ്ബന്തി അമ്ഹേഹി ന വിത്ഥാരീയതി.

ഏവം പഠമഗാഥായ "സാസനവര"ന്തി പദേന തിവിധമ്പി സാസനം സങ്ഗണ്ഹിത്വാ തത്ഥ പരിയത്തിസാസനമേവ അത്തനോ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയം നിയമേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"ദ്വാദസ പദാനി"**ത്യാദിമാഹ. അഥ വാ പഠമഗാഥായ രതനത്തയഥോമനേന സഹ നേത്തിപ്പകരണതാവിസയം സാസനവരം ആചരിയേന ദസ്സിതം, "തസ്സ സാസനവരം കിം സബ്ബംയേവ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയം, ഉദാഹു പരിയത്തിസാസനമേവാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പരിയത്തിസാസനഭൂതം സുത്തമേവാതി ദസ്സേന്തോ **"ദ്വാദസ പദാനി സുത്ത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ

“സാസനവര”ന്തി സാമഞ്ഞേന വുത്തമ്പി പരിയത്തിസുത്തമേവ സാസനവരന്തി ഗഹേതബ്ബന്തി അത്ഥോ. “തം പന കതിവിധ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“ദ്വാദസ പദാനീ”**തി വുത്തം, സങ്ഖേപതോ പഭേദേന ദ്വാദസവിധന്തി അത്ഥോ. പഭേദതോ ദ്വാദസവിധമ്പി ബ്യഞ്ജനപദഅത്ഥപദതോ പന ദുവിധമേവാതി ദസ്സേതും **“തം സബ്ബം ബ്യഞ്ജനഞ്ച അത്ഥോ ചാ”**തി വുത്തം. “തസ്മിം ദ്വയേ ഏകമേവ സരൂപതോ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയന്തി വിഞ്ഞേയ്യം, ഉദാഹു ഉഭയ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഉഭയന്തി ദസ്സേതും **“തം വിഞ്ഞേയ്യം ഉഭയ”**ന്തി വുത്തം. വചനവചനീയഭാവേന സമ്ബന്ധേ യസ്മിം ബ്യഞ്ജനേ, അത്ഥേ ച “സുത്ത”ന്തി വോഹാരോ പവത്തോ, തം ഉഭയം സരൂപതോ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയന്തി വിഞ്ഞേയ്യന്തി അത്ഥോ. “കിന്തി വിഞ്ഞേയ്യ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“കോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനം കതമ”**ന്തി വുത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഛബ്യഞ്ജനപദഛഅത്ഥപദഭേദേന ദ്വാദസവിധം ബ്യഞ്ജനപദഅത്ഥപദവസേന ദുവിധം സബ്ബപരിയത്തിസങ്ഖാതം സുത്തം മമ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയം സാസനവരന്തി ഞാതബ്ബം. സരൂപതോ പുച്ഛിത്വാ അത്ഥപദം, ബ്യഞ്ജനപദഞ്ച സരൂപതോ ഞാതബ്ബന്തി.

ഏവം പഠമഗാഥായ “സാസനവര”ന്തി വുത്തസ്സ സുത്തസ്സ പരിയത്തിഭാവഞ്ചേവ അത്ഥപദബ്യഞ്ജനപദഭാവേന വേദിതബ്ബത്തഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സ സുത്തസ്സ പവിചയൂപായം നേത്തിപ്പകരണം പദത്ഥവിഭാഗേന ദസ്സേതും **“സോളസഹാരാ”**ത്യാദിമാഹ. അഥ വാ ദുതിയഗാഥായ നേത്തിപ്പകരണസ്സ വിസയം സാസനവരം നിയമേത്വാ ദസ്സിതം, “നേത്തി നാമ കതമാ, കതിവിധാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ നേത്തിനാമ ഏത്തികാതി സങ്ഖേപതോ ദസ്സേതും **“സോളസഹാരാ”**ത്യാദിമാഹ. തത്ഥ തസ്സ സാസനസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥപരിയേട്ഠി നേത്തിസംവണ്ണനാ മയാ മഹാകച്ചായനേന നിദ്ദിട്ഠാ **നേത്തി** നാമ സോളസഹാരസമുദായാ പഞ്ചനയസമുദായാ അട്ഠാരസമൂലപദസമുദായാതി വിജാനിതബ്ബാതി.

തേ ഹാരാദയോ കേനട്ഠേന **നേത്തി** നാമ? വേനേയ്യസത്തേ അരിയധമ്മം നേതീതി നേത്തീതി ഏവമാദി അത്ഥോ സംവണ്ണനാസു (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) വുത്തോവ. ഇമായ തതിയഗാഥായപി “മഹാകച്ചാനേന നിദ്ദിട്ഠാ”തി പാഠോ സുന്ദരോ. “മഹാകച്ചായനേന നിദ്ദിട്ഠാ”തി വാ പാഠോ, ന സുന്ദരോ. ലക്ഖണഞ്ഹി മയാ ഹേട്ഠാ വുത്തന്തി. “സോളസഹാരാദിസമുദായാ നേത്തീ”തി വുത്താ, തേ ഹാരാ സുത്തസ്സ ബ്യഞ്ജനവിചയോ വാ ഹോന്തി, അത്ഥവിചയോ വാ, നയാ ച ബ്യഞ്ജനവിചയോ വാ ഹോന്തി, അത്ഥവിചയോ വാതി വിചാരണായം സതി “ഇമേ ഇമസ്സ വിചയോ”തി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **“ഹാരാ ബ്യഞ്ജനവിചയോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഹാരാ സുത്തസ്സ ബ്യഞ്ജനവിചയോ ഹോന്തി, ന അത്ഥവിചയോ സോളസഹാരാനം മൂലപദനിദ്ധാരണം വജ്ജേത്വാ ബ്യഞ്ജനമുഖേനേവ സംവണ്ണനാഭാവതോ. തയോ പന നയാ സുത്തസ്സ അത്ഥവിചയോ ഹോന്തി, തിണ്ണം നയാനം മൂലപദസങ്ഖാതഅവിജ്ജാദിസഭാവധമ്മനിദ്ധാരണമുഖേനേവ സുത്തസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാഭാവതോതി.

“തം ഉഭയം സുത്തേ സംവണ്ണനാഭാവേന കേനചി കത്ഥചിയേവ യോജേതബ്ബം, ഉദാഹു സബ്ബഥാ സബ്ബത്ഥ യോജിത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ തം ഉഭയം സബ്ബത്ഥ സുത്തേസു സബ്ബഥാ യോജിതന്തി ദസ്സേതും **“ഉഭയം പരിഗ്ഗഹീത”**ന്തി വുത്തം. ഹാരാ ചേവ നയാ ച ഉഭയം സുത്തസ്സ അത്ഥനിദ്ധാരണവസേന പരിതോ സമന്തതോ ഗഹിതം സബ്ബഥാ സുത്തേസു യോജിതന്തി.

“ഹാരാദിസമുദായഭൂതം നേത്തിസങ്ഖാതം സുത്തം കഥം സംവണ്ണേതബ്ബം സുത്തം സംവണ്ണേതീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ വുത്തം **“വുച്ചതി സുത്തം യഥാസുത്ത”**ന്തി. നേത്തിസങ്ഖാതം സംവണ്ണനാസുത്തം സംവണ്ണേതബ്ബസുത്താനുരൂപം യഥാ യേന യേന ദേസനാഹാരേന വാ അഞ്ഞേന വാ സംവണ്ണേതബ്ബം, തേന തേന **വുച്ചതി** സംവണ്ണേതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ “നേത്തിസങ്ഖാതം സുത്തം കിത്തകം സംവണ്ണേതബ്ബം സുത്തം സംവണ്ണേതീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ വുത്തം **“വുച്ചതി സുത്തം യഥാസുത്ത”**ന്തി. തത്ഥ **യഥാസുത്തം** യം യം സുത്തം ഭഗവതാ വുത്തം, തം തം സബ്ബം സുത്തം നേത്തിസങ്ഖാതം സുത്തം **വുച്ചതി** വദതി അസ്സാദാദീനവദസ്സനവസേന സംവണ്ണേതീതി. തേന വുത്തം “നേത്തിനയേന ഹി സംവണ്ണേതും അസക്കുണേയ്യം നാമ സുത്തം നത്ഥീ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ സങ്ഗഹവാരവണ്ണനാ).

“യം യം ഭഗവതാ ദേസിതം സുത്തം നേത്തിസംവണ്ണനായ സംവണ്ണിതം, സാ സംവണ്ണേതബ്ബാ ദേസനാ ച വിഞ്ഞേയ്യാ, ഉദാഹു ദേസിതബ്ബഞ്ചാ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“യാ ചേവ ദേസനാ”**ത്യാദിമാഹ. യാ ചേവ ദേസനാ പാളി സംവണ്ണിതാ, സാ ച, തായ ദേസനായ ദേസിതം യം ധമ്മജാതം, തഞ്ച ഉഭയം വിമുത്തായതനദേസനാസീസേന പരിചയം കരോന്തേഹി ഏകന്തേന വിഞ്ഞേയ്യം ഉഭയസ്സേവ അനുപാദിസേസപരിനിബ്ബാനപരിയോസാനാനം സമ്പത്തീനം ഹേതുഭാവതോ. “തസ്സ ഉഭയസ്സ വിജാനനേ സാധേതബ്ബേ സാധേതബ്ബസ്സ വിജാനനസ്സ ഹേതുഭൂതാ കതമാ അനുപുബ്ബീ”തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ വുത്തം **“തത്രാ”**ത്യാദി. തത്ഥ **തത്ര** വിജാനനേ

സാധേതബ്ബേ സുത്താദിനവങ്ഗസ്സ സാസനസ്സ അത്ഥപരിയേസനാ അത്ഥവിചാരണാ ഹാരനയാനം **അയം അനുപുബ്ബീ** വിജാനനസ്സ സാധേതബ്ബസ്സ ഹേതുഭൂതാ അനുപുബ്ബീ നാമാതി അത്ഥോ. അഥ വാ തസ്സ ഉഭയസ്സ വിജാനനേ സാധേതബ്ബേ സുത്താദിനവങ്ഗസ്സ സാസനസ്സ അത്ഥപരിയേസനായ അത്ഥവിചാരണായ അയം അനുപുബ്ബീ വിജാനനസ്സ സാധേതബ്ബസ്സ ഹേതുഭൂതാ അനുപുബ്ബീ നാമാതി. അഥ വാ വക്ഖമാനായ ഹാരനയാനുപുബ്ബിയാ നവവിധസുത്തന്തപരിയേസനാ വിജാനനസ്സ ഹേതുഭൂതാതി വേദിതബ്ബാ. തേനാകാരേനേവ **അട്ഠകഥായം** തിധാ വുത്താതി.

സങ്ഗഹവാരസ്സ അത്ഥവിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഉദ്ദേസവാരഅത്ഥവിഭാവനാ

൧. ഏവം സങ്ഗഹവാരേന സങ്ഖേപതോ ദസ്സിതേ ഹാരാദയോ ഇദാനി വിഭാഗേന ദസ്സേതും **"തത്ഥ കതമേ സോളസ ഹാരാ"**തിആദിദേസനാ ആരദ്ധാ . അഥ വാ സോളസഹാരാദിസമുദായാ നേത്തി നാമ മയാ മഹാകച്ചാനേന നിദ്ദിട്ഠാതി വുത്താ, "കതമേ തേ സോളസ ഹാരാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വുത്തം **"തത്ഥ സോളസ ഹാരാ"**ത്യാദി. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസഹാരാദീസു. ദേസനാ ഹാരോ, വിചയോ ഹാരോ...പേ॰... സാമാരോപനോ ഹാരോതി ഇമേ സോളസ ഹാരാതി ദട്ഠബ്ബാ.

തത്ഥ സബ്ബസാധാരണത്താ ഹാരപദസ്സ വചനത്ഥോ പഠമം വത്തബ്ബോ. കേനട്ഠേന ഹാരാതി? ഹരീയന്തി ഏതേഹീതി **ഹാരാ**. ഏതേഹി സംവണ്ണനാവിസേസേഹി സംവണ്ണിയേസു സുത്തഗേയ്യാദീസു അഞ്ഞാണസംസയവിപല്ലാസാ ഹരീയന്തി, ഇതി അഞ്ഞാണാദിഹരണകാരണത്താ "ഏതേഹീ"തി പദേന നിദ്ദിട്ഠാ സംവണ്ണനാവിസേസാ **ഹാരാ** നാമ, ഹര-ധാതുയാ ആചരിയസ്സ വചീഭേദസദ്ദോ, തംസമുട്ഠാപകോ ചിത്തുപ്പാദോ ച മുഖ്യത്ഥോ, വേനേയ്യാനം സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തസ്സ അത്ഥജാനനാദിഞാണസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദോ കാരണൂപചാരത്ഥോ, തസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയഭൂതാനം സംവണ്ണനാവിസേസാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയസത്തി ഫലൂപചാരത്ഥോ, ഇതി-സദ്ദേന സാ ഉപനിസ്സയപച്ചയസത്തിയേവ പരാമസീയതി. തംസത്തിസമ്പന്നാ സംവണ്ണനാവിസേസാ ണ-പച്ചയത്ഥാ ഹോന്തി. ഏസ നയോ ഏവരൂപേസു ഠാനേസുപി. വിത്ഥാരോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧) വുത്തോ ഏവ.

അസാധാരണതോ പന ദേസീയതി ഏതായാതി **ദേസനാ**. ഏതായ സംവണ്ണനായ സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തത്ഥോ ദേസീയതി സംവണ്ണീയതി സംവണ്ണനാനുസാരേന ഞാപീയതി, ഇതി ഞാപനകാരണത്താ "ഏതായാ"തി പദേന നിദ്ദിട്ഠാ വിസേസസംവണ്ണനാ **ദേസനാ** നാമ, ന പാളിദേസനാ, പാളിദേസനായ സംവണ്ണേതബ്ബസംവണ്ണനാഭാവേന സഹചരണതോ വാ ദേസനാ. കിഞ്ചാപി അഞ്ഞേ ഹാരാ ദേസനാപാളിസങ്ഖാതസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാഭാവതോ ദേസനായ സഹചാരിനോ ഹോന്തി, അയം പന ഹാരോ യേഭുയ്യേന യഥാരുതവസേനേവ വിഞ്ഞായമാനത്താ പാളിദേസനായ സഹ ചരതീതി വത്തബ്ബതം അരഹതി, ന തഥാ പരേ. ന ഹി അസ്സാദാദീനവനിസ്സരണാദിസന്ദസ്സനലക്ഖണരഹിതാ പാളിദേസനാ അത്ഥി, അയഞ്ച ഹാരോ അസ്സാദാദിസന്ദസ്സനലക്ഖണോതി.

വിചിയന്തി ഏതേനാതി **വിചയോ**. ഏതേന സംവണ്ണനാവിസേസേന സുത്തേ പദപഞ്ഹാദയോ വിചിയന്തി, ഇതി വിചാരണകാരണത്താ സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **വിചയോ** നാമ. കത്വത്ഥാധികരണത്ഥാപി ലബ്ഭന്തി. സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേന പദപഞ്ഹാദിവിചയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **വിചയോ ഹാരോ**.

യുത്തായുത്തി വിചാരീയതി ഏതായാതി **യുത്തി**. ഏതായ വിസേസസംവണ്ണനായ സബ്ബേസം ഹാരാനം ഭൂമിഗോചരാനം യുത്തായുത്തി വിചാരീയതി, ഇതി വിചാരണകാരണത്താ "ഏതായാ"തി പദേന നിദ്ദിട്ഠാ

വിസേസസംവണ്ണനാ **യുത്തി** നാമ. ഇധ ഉത്തരപദലോപോ ദട്ഠബ്ബോ, യുത്തിയാ വിചാരണാ, വിചാരണീയഭാവേന സഹചരണതോ വാ യുത്തി. സബ്ബഹാരാനം ഭൂമിഗോചരാനം യുത്തായുത്തിവിചാരണലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **യുത്തി ഹാരോ**.

പദതി പവത്തേതി ഫലം ഏതേനാതി **പദം,** കാരണം. ഠന്തി തിട്ഠന്തി ഏത്ഥ ഫലാനി തദായത്തവുത്തിതായാതി **ഠാനം,** കാരണം. പദഞ്ച തം ഠാനഞ്ചാതി **പദട്ഠാനം,** ആസന്നകാരണം. സുത്തേ ആഗതധമ്മാനം പദട്ഠാനം വിചാരീയതി ഏതായാതി **പദട്ഠാനാ,** വിസേസസംവണ്ണനാ, വിചാരണലോപോവ, സുത്തേ ആഗതധമ്മാനം പദട്ഠാനാനം, തേസഞ്ച പദട്ഠാനാനം വിചാരണലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **പദട്ഠാനോ ഹാരോ**.

സുത്തേ അവുത്താപി സമാനലക്ഖണാ ധമ്മോ ലക്ഖീയന്തി ഏതേന സംവണ്ണനാവിസേസേനാതി **ലക്ഖണോ,** സുത്തേ വുത്തേന ധമ്മേന സമാനലക്ഖണാനം ധമ്മാനം അവുത്താനമ്പി നിദ്ധാരണലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ലക്ഖണോ ഹാരോ**.

സുത്തേ ദസ്സിയമാനാ നിബ്ബചനാദയോ ചത്താരോപി വിയൂഹീയന്തി വിഭാഗേന സമ്പിണ്ഡീയന്തി ഏത്ഥ, ഏതേന വാതി **ബ്യൂഹോ,** ചതുന്നം നിബ്ബചനാദീനം ബ്യൂഹോ **ചതുബ്യൂഹോ**. നിബ്ബചനാധിപ്പായബ്യഞ്ജനാനഞ്ചേവ ദേസനാനിദാനസ്സ ച പുബ്ബാപരേന സദ്ധിം സന്ദസ്സനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ**.

ദേസനായ ഗഹിതധമ്മേന സഭാഗാ, വിസഭാഗാ ച ധമ്മാ ആവട്ടീയന്തി ഏത്ഥ, ഏതേന വാതി **ആവട്ടോ,** ദേസനായ ഗഹിതധമ്മാനം സഭാഗവിസഭാഗധമ്മവസേന ആവട്ടനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ആവട്ടോ ഹാരോ**.

അസാധാരണാസാധാരണാനം സംകിലേസധമ്മേ, വോദാനധമ്മേ ച സാധാരണാസാധാരണതോ, പദട്ഠാനതോ, ഭൂമിതോ ച വിഭജനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **വിഭത്തി ഹാരോ**.

സുത്തേ നിദ്ദിട്ഠാ ധമ്മാ പടിപക്ഖവസേന പരിവത്തീയന്തി ഇമിനാ, ഏത്ഥ വാതി **പരിവത്തോ,** സുത്തേ നിദ്ദിട്ഠാനം ധമ്മാനം പടിപക്ഖതോ പരിവത്തനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **പരിവത്തനോ ഹാരോ**.

സുത്തേ വുത്തസ്സ ഏകസ്സേവ അത്ഥസ്സ വാചകം വിവിധം വചനം ഏത്ഥ സംവണ്ണനാവിസേസേതി വിവചനം, വിവചനമേവ **വേവചനം,** സുത്തേ വുത്തേ ഏകസ്മിം അത്ഥേ അനേകപരിയായസദ്ദയോജനാലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **വേവചനോ ഹാരോ**.

സുത്തേ വുത്താ അത്ഥാ പകാരേഹി ഞാപീയന്തി ഇമിനാ, ഏത്ഥ വാതി **പഞ്ഞത്തി,** ഏകേകസ്സ ധമ്മസ്സ അനേകാഹി പഞ്ഞത്തീഹി പഞ്ഞാപേതബ്ബാകാരലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **പഞ്ഞത്തി ഹാരോ**.

സുത്താഗതാ ധമ്മാ പടിച്ചസമുപ്പാദാദീസു ഓതരീയന്തി അനുപ്പവേസീയന്തി ഏത്ഥ, ഏതേന വാതി **ഓതരണോ,** പടിച്ചസമുപ്പാദാദിമുഖേഹി സുത്തത്ഥസ്സ

ഓതരണലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ഓതരണോ ഹാരോ**.

സുത്തേ പദപദത്ഥപഞ്ഹാരമ്ഭാ സോധീയന്തി സമാധീയന്തി എത്ഥ, എതേന വാതി **സോധനോ,** സുത്തേ പദപദത്ഥപഞ്ഹാരമ്ഭാനം സോധനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **സോധനോ ഹാരോ**.

സാമഞ്ഞവിസേസഭൂതാ ധമ്മാ വിനാ വികപ്പേന അധിട്ഠീയന്തി അനുപ്പവത്തീയന്തി എത്ഥ, എതേന വാതി **അധിട്ഠാനോ,** സുത്താഗതാനം ധമ്മാനം അവികപ്പനവസേന സാമഞ്ഞവിസേസനിദ്ധാരണലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **അധിട്ഠാനോ ഹാരോ**.

യോ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച ഫലം പരികരോതി അഭിസങ്ഖരോതി, ഇതി സോ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച **പരിക്ഖാരോ,** യോ സംവണ്ണനാവിസേസോ തം പരിക്ഖാരം ഹേതുഞ്ചേവ പച്ചയഞ്ച ആചിക്ഖതി, ഇതി സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **പരിക്ഖാരോ** നാമ. സുത്തേ ആഗതധമ്മാനം പരിക്ഖാരസങ്ഖാതേ ഹേതുപച്ചയേ നിദ്ധാരേത്വാ സംവണ്ണനാലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **പരിക്ഖാരോ ഹാരോ**.

സുത്തേ ആഗതധമ്മാ പദട്ഠാനാദിമുഖേന സമാരോപീയന്തി എത്ഥ, എതേന വാതി **സമാരോപനോ,** സുത്തേ ആഗതധമ്മാനം പദട്ഠാനവേവചനഭാവപഹാനസമാരോപനവിചാരണലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **സമാരോപനോ ഹാരോ**. ഭാവസാധനവസേനാപി സബ്ബത്ഥ വചനത്ഥോ വത്തബ്ബോതി തസ്സാപി വസേന യോജേതബ്ബന്തി. സേസം സംവണ്ണനാനുസാരേന ഞാതബ്ബന്തി.

''തത്ഥ കതമേ സോളസ ഹാരാ ദേസനാ''ത്യാദിനാ ഹാരസരൂപം വുത്തം, കിമത്ഥം ''തസ്സാനുഗീതി''ത്യാദി വുത്തന്തി? അനുഗീതിഗാഥായ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം പുന **''തസ്സാനുഗീതി ദേസനാ വിചയോ യുത്തി''**ത്യാദി വുത്തം. തത്ഥ **തസ്സാതി** ഹാരുദ്ദേസസ്സ. **അനുഗീതീ**തി അനു പച്ഛാ ഗായനഗാഥാ. **പഞ്ചദസോതി** പഞ്ചദസമോ. **സോളസോതി** സോളസമോ. **അത്ഥതോ അസംകിണ്ണാതി** ദേസനാദിപദത്ഥതോ ലക്ഖണത്ഥതോ സങ്കരതോ രഹിതാ. തേന വുത്തം **അട്ഠകഥായം** ''സോ ച നേസം അസങ്കരോ ലക്ഖണനിദ്ദേസേ സുപാകടോ ഹോതീ''തി. സേസം സംവണ്ണനാനുസാരേന ഞാതബ്ബന്തി. ''കേചി ഹാരാ കേഹിചി ഹാരേഹി സംകിണ്ണാ വിയ ദിസ്സന്തി, കസ്മാ അസംകിണ്ണാതി ഞാതബ്ബ''ന്തി വത്തബ്ബത്താ വുത്തം **''എതേസഞ്ചേവാ''**തിആദി. തത്ഥ **എതേസഞ്ചേവ ഭവതീ**തി എതേസം സോളസന്നം ഹാരാനം യഥാ യേനാകാരേന അസങ്കരോ ഹോതി, തഥാ അസങ്കരാകാരേന ഭവതി. അയതി പവത്തതി നയവിഭത്തീതി **അയാ,** വിത്ഥാരേന അയാതി **വിത്ഥാരതയാ,** ത-കാരോ മിസ്സകദോസാപഗമത്ഥായ ആഗതോ, നയവിഭത്തിവിസേസവചനം. നയേന ഞായേന വിഭത്തി **നയവിഭത്തി,** ന പഞ്ചനയവിഭത്താഹാരാനം വിത്ഥാരേന പവത്താ ഞായവിഭത്തി തഥാ അസങ്കരാകാരേന ഭവതി തസ്മിം അസംകിണ്ണാതി ഞാതബ്ബാതി അധിപ്പായോ.

൨. സോളസ ഹാരാ സരൂപതോ വുത്താ, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതാ, ''കതമേ പഞ്ച നയാ''തി വത്തബ്ബഭാവതോ തഥാ പുച്ഛിത്വാ സരൂപതോ ഉദ്ദിസിതും **''തത്ഥ കതമേ പഞ്ച നയാ''**ത്യാദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന ''എവം

ഹാരേ ഉദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി നയേ ഉദ്ദിസിതും 'തത്ഥ കതമേ'തിആദി വുത്ത''ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ വ) വുത്തം. ''തത്ഥ നയന്തി സംകിലേസേ, വോദാനേ ച വിഭാഗതോ ഞാപേന്തീതി **നയാ,** നീയന്തി വാ താനി ഏത്ഥേ, ഏതേഹി വാതി **നയാ''**തിആദിനാ (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ വ) **അട്ഠകഥായം** വിത്ഥാരേന വചനത്ഥോ വുത്തോ. **നീ**-ധാതുയാ നന്ദിയാവട്ടാദിനയാനുസാരേന സംകിലേസേ, വോദാനേ ച ആലമ്ബിത്വാ പവത്തോ ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദോ മുഖ്യത്ഥോ, നന്ദിയാവട്ടാദിനയാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയസത്തി ഫലൂപചാരതോ ഗഹിതാ, ഇതി-സദ്ദോ തം ഫലൂപചാരതോ ഗഹിതസത്തിം പരാമസി, തംസത്തിസഹിതാ നന്ദിയാവട്ടാദിനയാ അ-പച്ചയത്ഥാ.

തണ്ഹാഅവിജ്ജാഹി സംകിലേസപക്ഖസ്സ സുത്തസ്സ, സമഥവിപസ്സനാഹി വോദാനപക്ഖസ്സ സുത്തസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **നന്ദിയാവട്ടോ നയോ**. തത്ഥ **ചതുസച്ച**ന്തി തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച ഭവമൂലത്താ സമുദയസച്ചം, അവസേസാ തേഭൂമകാ ധമ്മാ ദുക്ഖസച്ചം, സമഥവിപസ്സനാ മഗ്ഗസച്ചം, തേന പത്തബ്ബാ അസങ്ഖതധാതു നിരോധസച്ചന്തി.

തീഹി അവയവേഹി ലോഭാദീഹി സംകിലേസപക്ഖേ, തീഹി അവയവേഹി അലോഭാദീഹി ച വോദാനപക്ഖേ പുക്ഖലോ സോഭനോതി **തിപുക്ഖലോ,** അകുസലമൂലേഹി സംകിലേസപക്ഖസ്സ, കുസലമൂലേഹി വോദാനപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **തിപുക്ഖലോ**.

സീഹസ്സ ഭഗവതോ വിക്കീളിതം ഏത്ഥ നയേതി **സീഹവിക്കീളിതോ,** സുഭസഞ്ഞാദീഹി വിപല്ലാസേഹി സകലസംകിലേസപക്ഖസ്സ, സദ്ധിന്ദ്രിയാദീഹി വോദാനപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **സീഹവിക്കീളിതനയോ**.

അത്ഥനയത്തയദിസാഭാവേന കുസലാദിധമ്മാനം ആലോചനം **ദിസാലോചനം**. തസ്സ തസ്സ അത്ഥനയസ്സ യോജനത്ഥം കതേസു സുത്തസ്സ അത്ഥവിസ്സജ്ജനേസു യേ വോദാനാദയോ, സംകിലേസികാ ച തസ്സ തസ്സ നയസ്സ ദിസാഭൂതാ ധമ്മാ സുത്തതോ നിദ്ധാരേത്വാ കഥിതാ, തേസം യഥാവുത്തധമ്മാനം ചിത്തേനേവ ''അയം പഠമാ ദിസാ, അയം ദുതിയാ ദിസാ''തിആദിനാ ആലോചനം **ദിസാലോചനം**.

തഥാ ആലോചിതാനം ധമ്മാനം അത്ഥനയത്തയയോജനേ സമാനയനതോ അങ്കുസോ വിയാതി **അങ്കുസോ,** തസ്സ തസ്സ നയസ്സ ദിസാഭൂതാനം കുസലാദിധമ്മാനം സമാനയനം **അങ്കുസോ നയോ**.

ലഞ്ജേതീതി **ലഞ്ജകോ**. യോ നയോ സുത്തത്ഥം ലഞ്ജേതി പകാസേതി, ഇതി ലഞ്ജനതോ പകാസനതോ സോ നയോ ലഞ്ജകോ നാമ, നയോ ച സോ ലഞ്ജകോ ചാതി **നയലഞ്ജകോ**. നയലഞ്ജകോ പഠമോ നന്ദിയാവട്ടോ നാമ, നയലഞ്ജകോ ദുതിയോ തിപുക്ഖലോ നാമ, നയലഞ്ജകോ തതിയോ സീഹവിക്കീളിതോ നാമാതി യോജേതബ്ബോ.

ഉഗ്ഗതാനം വിസേസേന ഉഗ്ഗതോതി **ഉത്തമോ,** തം ഉത്തമം. **ഗതാ**തി ഞാതാ, മതാതി അത്ഥോ. "മതാ"തി വാ പാഠോ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയാനുസാരേനപി സംവണ്ണനാനുസാരേനപി ജാനിതബ്ബന്തി.

യഥാവുത്തനയവിസേസസംവണ്ണനായ ടീകായം -

> "സമൂഹാദിം ഉപാദായ ലോകസങ്കേതസിദ്ധാ വോഹാരമത്തതാ **സമ്മുതിസഭാവോ,** പഥവീഫസ്സാദീനം കക്ഖളഫുസനാദിലക്ഖണം **പരമത്ഥസഭാവോ**. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപോ - യസ്മിം ഭിന്നേ, ഇതരാപോഹേ വാ ചിത്തേന കതേ ന തഥാ ബുദ്ധി, ഇദം **സമ്മുതിസച്ചം** യഥാ ഘടേ, സസമ്ഭാരജലേ ച, തബ്ബിപരിയായേന **പരമത്ഥസച്ച**"ന്തി -

വചനേ ഘടകഥലആപജലകദ്ദമാദിസങ്ഖാതം സമൂഹാദിം ഉപാദായ ലോകസ്സ പുബ്ബേ ഘടകഥലആപജലകദ്ദമാദിസങ്കേതസിദ്ധാ ഘടകഥലആപജലകദ്ദമാദിവോഹാരമത്തതാ **സമ്മുതിസഭാവോ** സങ്കേതവസേന അവിതഥത്താ. പഥവീആദീനം കക്ഖളാദിലക്ഖണം, ഫസ്സാദീനം ഫുസനാദിലക്ഖണം **പരമത്ഥസഭാവോ**. "യദി ഏവം ഘടാദികേ അഭിന്നേ വാ ആപാദികേ വാ അനുരൂപേന ഊനഭാവേന അപ്പവത്തമാനേ വാ സതി സമ്മുതിഭാവോ ഹോതു, ഭിന്നേ വാ ഊനേ വാ കഥം സമ്മുതിഭാവോ ഭവേയ്യ, പഥവീഫസ്സാദീനമ്പി ഭിജ്ജമാനത്താ, കക്ഖളഫുസനാദീനഞ്ച പഥവീഫസ്സാദീഹി അനഞ്ഞത്താ കഥം പരമത്ഥസഭാവോ ഭവേയ്യ, കതമേന സങ്ഖേപേന അത്ഥേന സമ്മുതിസഭാവോ, പരമത്ഥസഭാവോ ച അമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു സമ്മുതിസഭാവപരമത്ഥസഭാവേസു **അയം** നയോ വുച്ചമാനോ **സങ്ഖേപോ** അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

യസ്മിം ഘടാദികേ ഭിന്നേ സതി തതോ ഘടാദിതോ ഇതരോ കഥലാദിഭാവോ ചിത്തേന പുബ്ബേ കതേന യഥാ യേന കഥലാദിവോഹാരേന ഭവതി, യസ്മിം ആപാദികേ സമ്ഭാരജലാദികേ ഊനഭാവേന പവത്തമാനേ സതി വാ തതോ ആപാദിതോ ഇതരോ കദ്ദമാദിഭാവോ ചിത്തേന പുബ്ബേ കതേന യഥാ യേന കദ്ദമാദിവോഹാരേന ഭവതി, തഥാ തേന വോഹാരേന ബുദ്ധി കഥലാദിസഭാവജാനനം കദ്ദമാദിസഭാവജാനനം ഭവതി, ഇദം അഭിന്നേ ഘടാദികം വാ ഭിന്നേ കഥലാദികം വാ അനൂനേ ആപാദികം വാ ഊനേ കദ്ദമാദികം വാ സബ്ബം സമ്മുതിസച്ചം ഹോതേവ. "കദ്ദമസ്മിം ഭിന്നേ, കദ്ദമസ്മിം ഊനേ വാ സതി ഇതരോ സമ്മുതിസഭാവോ"തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ **"ഘടേ, സമ്ഭാരജലേ ചാ"**തി വുത്തം.

സമ്മുതിസച്ചസഭാവോ തുമ്ഹേഹി വുത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ പരമത്ഥസച്ചസഭാവോ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"തബ്ബിപരിയായേന പരമത്ഥസച്ച"**ന്തി വുത്തം. പഥവീആദീനം കക്ഖളാദിലക്ഖണതോ ഇതരസ്സ ഫുസനാദിലക്ഖണസ്സ അസമ്ഭവതോ, ഫസ്സാദീനഞ്ച ഫുസനാദിലക്ഖണതോ ഇതരസ്സ കക്ഖളാദിലക്ഖണസ്സ അസമ്ഭവതോ പഥവീഫസ്സാദീനം ലക്ഖളഫുസനാദിലക്ഖണം പരമത്ഥസച്ചം ഹോതേവാതി ഇമസ്മിം സങ്ഖേപത്ഥേ ഗഹിതേ കോചി വിരോധോ നത്ഥീതി അധിപ്പായോതി.

൩. പഞ്ച നയാ സരൂപതോ ആചരിയേന ഉദ്ദിട്ഠാ, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതാ, "യാനി പദാനി അട്ഠാരസ മൂലപദാനി ഉദ്ദിട്ഠാനി, കതമാനി താനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ താനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **"തത്ഥ കതമാനി അട്ഠാരസ മൂലപദാനി"**ത്യാദിമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന "ഏവം നയേപി ഉദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി മൂലപദാനി ഉദ്ദിസിതും 'തത്ഥ കതമാനീ'തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി വുത്തം. തത്ഥ കുസലാനി നവ പദാനി, അകുസലാനി നവ പദാനി അട്ഠാരസ മൂലപദാനീതി ദട്ഠബ്ബാനീതി യോജനാ. മൂലന്തി പതിട്ഠഹന്തി ഏതേഹി നയാ, പതിട്ഠാനവിഭാഗാ ചാതി **മൂലാനി,** പദന്തി പതിട്ഠഹന്തി ഏത്ഥ നയാ, പട്ഠാനവിഭാഗാ, അധിഗമാ ചാതി **പദാനി,** വുത്തപ്പകാരട്ഠേന മൂലാനി ച താനി പദാനി ചാതി **മൂലപദാനി**. കുച്ഛിതേ പാപധമ്മേ സലയന്തീതി **കുസലാനി,** കുസേ രാഗാദയോ ലുനന്തീതി **കുസലാനി,** കുസാ വിയ ലുനന്തീതി **കുസലാനി,** കുസേന ഞാണേന ലാതബ്ബാനി പവത്തേതബ്ബാനീതി **കുസലാനി**. കുസലാനം പടിപക്ഖാനീതി **അകുസലാനി** അ-സദ്ദോ ചേത്ഥ പടിപക്ഖത്ഥോതി.

നവ പദാനി കുസലാനി, നവ പദാനി അകുസലാനീതി ഗണനപരിച്ഛേദതോ, ജാതിഭേദതോ ച ഉദ്ദിട്ഠാനി, "കതമാനി താനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ നവ പദാനി അകുസലാനി പച്ചാസത്തിന്യായേന സരൂപതോ ദസ്സേതും **"കതമാനി നവ പദാനി അകുസലാനീ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -

> "ഏവം ഗണനപരിച്ഛേദതോ, ജാതിഭേദതോ ച മൂലപദാനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ സംകിലേസപക്ഖംയേവ പഠമം ഉദ്ദിസതി 'തണ്ഹാ'തിആദിനാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩) -

വുത്തം. തത്ഥ രൂപാദികേ ഖന്ധേ തസതി പരിതസതീതി **തണ്ഹാ**. അവിന്ദിയം കായദുച്ചരിതാദിം വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ** , വിന്ദിയം കായസുചരിതാദിം ന വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ,** വിജ്ജായ പടിപക്ഖാതി വാ **അവിജ്ജാ**. ലുബ്ഭന്തി തേനാതി **ലോഭോ,** ലുബ്ഭതീതി വാ **ലോഭോ,** ലുബ്ഭനം വാ **ലോഭോ. ദോസമോഹേസുപി** ഏസേവ നയോ. അസുഭേ രൂപക്ഖന്ധാദികേ "സുഭ"ന്തി പവത്താ സഞ്ഞാ **സുഭസഞ്ഞാ**. ദുക്ഖദുക്ഖാദികേ "സുഖ"ന്തി പവത്താ സഞ്ഞാ **സുഖസഞ്ഞാ**. അനിച്ചേ സങ്ഖാരധമ്മേ "നിച്ച"ന്തി പവത്താ സഞ്ഞാ **നിച്ചസഞ്ഞാ**. അനത്തസഭാവേസു ചക്ഖാദീസു ഖന്ധേസു "അത്താ"തി പവത്താ സഞ്ഞാ **അത്തസഞ്ഞാ. യത്ഥാ**തി യേസു പദേസു സബ്ബോ അകുസലപക്ഖോ സങ്ഗഹം സമോസരണം ഗച്ഛതി, താനി പദാനി അകുസലാനീതി യോജനാ. **സങ്ഗഹം** ഗണനം. **സമോസരണം** സമാരോപനം.

പച്ചനീകധമ്മേ ഉദ്ധച്ചാദികേ നീവരണേ സമേതി വൂപസമേതി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവസേനാതി **സമഥോ**. സങ്ഖാരേ അനിച്ചാദീഹി വിവിധേഹി ആകാരേഹി പസ്സതീതി **വിപസ്സനാ**. ലോഭസ്സ പടിപക്ഖോ **അലോഭോ**. ദോസസ്സ പടിപക്ഖോ **അദോസോ**. മോഹസ്സ പടിപക്ഖോ **അമോഹോ**. ഏത്ഥാപി **അ-**സദ്ദോ പടിപക്ഖത്ഥോ, ന അഭാവത്ഥാദികോതി അധിപ്പായോ. അസുഭേ രൂപക്ഖന്ധാദികേ, ചക്ഖാദിമ്ഹി വാ "അസുഭ"ന്തി പവത്താ സഞ്ഞാപധാനചിത്തുപ്പാദാ **അസുഭസഞ്ഞാ,** വിസേസതോ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം . ദുക്ഖദുക്ഖതാദീസു "ദുക്ഖ"ന്തി പവത്താ സഞ്ഞാപധാനചിത്തുപ്പാദാ **ദുക്ഖസഞ്ഞാ,** വിസേസതോ വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം. അനിച്ചേ ഖന്ധാദികേ വിപരിണാമധമ്മേ "അനിച്ച"ന്തി പവത്താ സഞ്ഞാപധാനചിത്തുപ്പാദാ **അനിച്ചസഞ്ഞാ,** വിസേസതോ

ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം. അനത്തസഭാവേ ഖന്ധേ, ചക്ഖാദിമ്ഹി വാ “അനത്താ”തി പവത്താ സഞ്ഞാപധാനചിത്തുപ്പാദാ **അനത്തസഞ്ഞാ,** വിസേസതോ ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപധാനം. പഞ്ഞാസതിസീസേന ഹി പവത്താ അയം ദേസനാ. തേന വുത്തം ഭഗവതാ “കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സതിബലം ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു, എത്ഥ സതിബലം ദട്ഠബ്ബ”ന്തി. **യത്ഥാ**തി യേസു പദേസു സബ്ബോ കുസലപക്ഖോ സങ്ഗഹം സമോസരണം ഗച്ഛതി, താനി പദാനി കുസലാനീതി യോജനാ.

ഉദ്ദാനന്തി ഉദ്ധം ദാനം രക്ഖണം ഉദ്ദാനം, സങ്ഗഹവചനന്തി അത്ഥോ. ഉദ്ദാനേ അവുത്തേ സതി ഹേട്ഠാ വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ വിപ്പകിണ്ണഭാവോ ദിന്നോ വിയ ഭവേയ്യ, തസ്മാ വിപ്പകിണ്ണഭാവസ്സ നിവാരണത്ഥം ഉദ്ദാനന്തി അധിപ്പായോ. **ചതുരോ ച വിപല്ലാസാ**തി സുഭസുഖനിച്ചഅത്തസഞ്ഞാ. കിലേസാ ഭവന്തി എത്ഥ നവപദേസൂതി **ഭൂമീ,** കിലേസാനം ഭൂമീതി **കിലേസഭൂമീ,** കിലേസപവത്തനട്ഠാനാനി നവ പദാനീതി വുത്തം ഹോതി.

ചതുരോ സതിപട്ഠാനാതി അസുഭദുക്ഖഅനിച്ചഅനത്തസഞ്ഞാ. **ഇന്ദ്രിയഭൂമീ**തി സദ്ധാദീനം വിമുത്തിപരിപാചനിന്ദ്രിയാനം ഭൂമീ പവത്തനട്ഠാനാനി സമോസരണട്ഠാനാനി.

നവഹി കുസലപദേഹി കുസലപക്ഖാ **യുജ്ജന്തി** യോജീയന്തി, **നവഹി** അകുസലപദേഹി അകുസലപക്ഖാ **യുജ്ജന്തി** യോജീയന്തി. നവഹി കുസലപദേഹി സഹ കുസലപക്ഖാ **യുജ്ജന്തി** യുജ്ജന്താ ഭവന്തി, നവഹി അകുസലപദേഹി സഹ അകുസലപക്ഖാ **യുജ്ജന്തി** യുജ്ജന്താ ഭവന്തീതി ഉദ്ദേസവാരേ വുത്താവസേസോ സംവണ്ണനാനുസാരേന വിജാനിതബ്ബോ.

ഇതി സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

ഉദ്ദേസവാരസ്സ അത്ഥവിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

൩. നിദ്ദേസവാരഅത്ഥവിഭാവനാ

സോളസഹാരനിദ്ദേസവിഭാവനാ

൪. ഹാരാദീസു സമുദായസ്സ നേത്തിപ്പകരണസ്സ ഉദ്ദേസോ ഉദ്දിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കതമോ നിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഉദ്ദിട്ഠേ ഹാരാദയോ നിദ്ദിസിതും **‘‘തത്ഥ സങ്ഖേപതോ നേത്തീ’’**തിആദി ആരദ്ധം. **അട്ഠകഥായം** പന ‘‘ഏവം ഉദ്ദിട്ഠേ ഹാരാദയോ നിദ്ദിസിതും ‘തത്ഥ സങ്ഖേപതോ’തിആദി ആരദ്ധ’’ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪) വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ‘‘തത്ഥ കതമേ സോളസ ഹാരാ? ദേസനാ വിചയോ’’തിആദിഉദ്ദേസപാഠേ. **സങ്ഖേപതോ**തി സമാസതോ. **നേത്തീ**തി നേത്തിപ്പകരണം. **കിത്തിതാ**തി കഥിതാ, ഇദാനി നിദ്ദേസതോ കഥേസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി.

‘‘൫. അസ്സാദാദീനവതാ, നിസ്സരണമ്പി ച ഫലം ഉപായോ ച.

ആണത്തീ ച ഭഗവതോ, യോഗീനം ദേസനാഹാരോ’’തി. -

ഗാഥായം യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന സുത്തേ ആഗതാ അസ്സാദോപി **ആദീനവതാ** ആദീനവോപി നിസ്സരണമ്പി ഫലമ്പി ഉപായോപി **യോഗീനം** അത്ഥായ ഭഗവതോ ആണത്തിപി ഇമേ ധമ്മാ ദസ്സിതാ സംവണ്ണിതാ സംവണ്ണനാവസേന ഞാപിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ദേസനാഹാരോ** നാമാതി അത്ഥയോജനാ.

വചനത്ഥാദയോ **അട്ഠകഥായം** വിത്ഥാരതോ വുത്താവ, തസ്മാ കിഞ്ചിമത്തമേവ കഥേസ്സാമി. അസ്സാദീയതേതി **അസ്സാദോ,** കോ സോ? സുഖം, സോമനസ്സം, ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ച. അസ്സാദേതി ഏതായാതി വാ **അസ്സാദോ,** കോ സോ? തണ്ഹാ, വിപല്ലാസാ ച. വിപല്ലാസവസേന ഹി ഏകച്ചേ സത്താ അനിട്ഠമ്പി ആരമ്മണം ഇട്ഠാകാരേന അസ്സാദേന്തി.

ആഭുസം കമ്മേന ദീനം ദുക്ഖാദി ഹുത്വാ വാതി പവത്തതീതി **ആദീനവോ,** ദുക്ഖാദി. അഥ വാ അതിവിയ ആദീനം കപണം ഹുത്വാ വാതി പവത്തതീതി **ആദീനവോ,** കപണമനുസ്സോ, തഥാഭാവാ ച തേഭൂമകാ ധമ്മാ അനിച്ചതാദിയോഗതോ.

നിസ്സരതി ഏതേനാതി **നിസ്സരണം,** അരിയമഗ്ഗോ. നിസ്സരതീതി വാ **നിസ്സരണം,** നിബ്ബാനം. **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. നിസ്സരണഭേദോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪ ഹാരസങ്ഖേപ) ബഹുധാ വുത്തോവ.

ഫലതി പവത്തതീതി **ഫലം,** ദേസനായ ഫലം. യദിപി ദേസനാ ഫലനിപ്ഫാദികാ ന ഹോതി, തഥാപി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പുഞ്ഞസമ്ഭാരാ സമ്ഭവന്തി, പുഞ്ഞസമ്ഭാരഹേതുതോ ഫലം പവത്തം, തസ്മാ ദേസനായ ഫലം നാമാതി. കതമം തം? ദേവമനുസ്സേസു ആയുവണ്ണസുഖബലയസപരിവാരഅധിപതേയ്യഉപധിസമ്പത്തിചക്കവത്തിസിരിദേവരജ്ജ-സിരിചതുസമ്പത്തിചക്കസീലസമാധിസമ്പദാ വിജ്ജാഭിഞ്ഞാ പടിസമ്ഭിദാ സാവകബോധിപച്ചേകബോധിസമ്മാസമ്ബോധിയോ.

പച്ചയസാമഗ്ഗിം ഉപഗന്ത്വാ അയതി പവത്തതി ഫലം ഏതേനാതി **ഉപായോ,** കോ സോ? അരിയമഗ്ഗസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ. പുരിമാ പടിപദാ ഹി പച്ഛിമായ പടിപദായ അധിഗമൂപായോ, പരമ്പരായ മഗ്ഗനിബ്ബാനാധിഗമസ്സ ച ഉപായോ. കേചി ‘‘മഗ്ഗോപി ഉപായോ’’തി വദന്തി, തേസം മതേന നിബ്ബാനമേവ നിസ്സരണന്തി വുത്തം

സിയാ. ‘‘തേ പഹായ തരേ ഓഘന്തി ഇദം നിസ്സരണ’’ന്തി (നേത്തി॰ ൫) പന അരിയമഗ്ഗസ്സ നിസ്സരണഭാവം വക്ഖതി, തസ്മാ കേസഞ്ചി വാദോ ന ഗഹേതബ്ബോ.

ആണത്തീതി ആണാരഹസ്സ ഭഗവതോ വേനേയ്യാനം ഹിതസിദ്ധിയാ ‘‘ഏവം സമ്മാപടിപത്തിം പടിപജ്ജാഹി, മിച്ഛാപടിപത്തിം മാ പടിപജ്ജാഹീ’’തി വിധാനം ആണാഠപനം ആണത്തി നാമ.

യുജ്ജന്തി പയുജ്ജന്തി ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവനാസൂതി **യോഗിനോ,** വേനേയ്യാ, തേസം യോഗീനം അത്ഥായാതി വചനസേസം നീഹരിത്വാ യോജനാ കാതബ്ബാ. സുത്തേ ആഗതാനം സബ്ബേസം അസ്സാദാദീനം ഏകദേസാഗതാനമ്പി നീഹരിത്വാ സബ്ബേസം വിഭജനസംവണ്ണനാവിസേസോ ദേസനാഹാരോതി നിദ്ദേസതോ ഗഹേതബ്ബോ, സോ ച വിഭജനാകാരോ ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗേ (നേത്തി॰ ൫) ആഗമിസ്സതീതി ഇധ ന ദസ്സിതോതി.

ദേസനാഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കതമോ വിചയഹാരനിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

‘‘യം പുച്ഛിതഞ്ച വിസ്സജ്ജിതഞ്ച, സുത്തസ്സ യാ ച അനുഗീതി.

സുത്തസ്സ യോ പവിചയോ, ഹാരോ വിചയോതി നിദ്ദിട്ഠോ’’തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ സുത്തസ്സ **യം പുച്ഛിതഞ്ച** യാ പുച്ഛാ വിചയമാനാ ച സുത്തസ്സ **യം വിസ്സജ്ജിതഞ്ച** യാ വിസ്സജ്ജനാ വിചയമാനാ ച സുത്തസ്സ **യോ** പദാദിവിചയോ, അസ്സാദാദിവിചയോ ച അത്ഥി, തേ വുത്തപ്പകാരാ വിചയമാനാ പുച്ഛാദയോ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന വിചിയന്തി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ വിചയോ ഹാരോതി നിദ്ദിട്ഠോതി അത്ഥയോജനാ കാതബ്ബാ.

പുച്ഛീയതേ **പുച്ഛിതം**. വിസ്സജ്ജീയതേ **വിസ്സജ്ജിത**ന്തി ഭാവസാധനത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, ന കമ്മസാധനത്ഥോ. തേന വുത്തം **ടീകായം** ‘‘ഭാവത്ഥേ തോതി ആഹ - ‘വിസ്സജ്ജിതന്തി വിസ്സജ്ജനാ’’’തി.

‘‘സുത്തസ്സാ’’തി നിയമിതത്താ സംവണ്ണനാവസേന അട്ഠകഥായം ആഗതം ന ഗഹേതബ്ബന്തി ദട്ഠബ്ബം. സോ വിചയോ ഹാരോ **അട്ഠകഥായം (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪ ഹാരസങ്ഖേപ)** വുത്തോവ. കഥം? -

> ‘‘അയം പുച്ഛാ അദിട്ഠജോതനാ ദിട്ഠസംസന്ദനാ വിമതിച്ഛേദനാ അനുമതിപുച്ഛാ കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ സത്താധിട്ഠാനാ ധമ്മാധിട്ഠാനാ ഏകാധിട്ഠാനാ അനേകാധിട്ഠാനാ സമ്മുതിവിസയാ പരമത്ഥവിസയാ അതീതവിസയാ അനാഗതവിസയാ പച്ചുപ്പന്നവിസയാ’’തിആദിനാ **പുച്ഛാവിചയോ** വേദിതബ്ബോ. ‘‘ഇദം വിസ്സജ്ജനം ഏകംസബ്യാകരണം വിഭജ്ജബ്യാകരണം പടിപുച്ഛാബ്യാകരണം ഠപനം സാവസേസം നിരവസേസം സഉത്തരം നിരുത്തരം ലോകിയം ലോകുത്തര’’ന്തിആദിനാ **വിസ്സജ്ജനവിചയോ**.
>
> ‘‘അയം പുച്ഛാ ഇമിനാ സമേതി, ഏതേന ന സമേതീ’’തി പുച്ഛിതത്ഥം ആനേത്വാ, വിചയോ പുബ്ബേനാപരം സംസന്ദിത്വാ ച വിചയോ **പുബ്ബാപരവിചയോ**. ‘‘അയം അനുഗീതി വുത്തത്ഥസങ്ഗഹാ അവുത്തത്ഥസങ്ഗഹാ തദുഭയത്ഥസങ്ഗഹാ കുസലത്ഥസങ്ഗഹാ അകുസലത്ഥസങ്ഗഹാ’’തിആദിനാ **അനുഗീതിവിചയോ**. അസ്സാദാദീസു സുഖവേദനായ ‘‘ഇട്ഠാരമ്മണാനുഭവനലക്ഖണാ’’തിആദിനാ, തണ്ഹായ ‘‘ആരമ്മണഗ്ഗഹണലക്ഖണാ’’തിആദിനാ, വിപല്ലാസാനം

“വിപരീതഗ്ഗഹണലക്ഖണാ”തിആദിനാ, അവസിട്ഠാനം തേഭൂമകധമ്മാനം “യഥാസകലക്ഖണാ”തിആദിനാ സബ്ബേസഞ്ച ദ്വാവീസതിയാ തികേസു, ദ്വാചത്താലീസാധികേ ച ദുകസതേ ലബ്ഭമാനപദവസേന തംതംഅസ്സാദത്ഥവിസേസനിദ്ധാരണം **അസ്സാദവിചയോ**.

ദുക്ഖവേദനായ “അനിട്ഠാനുഭവനലക്ഖണാ”തിആദിനാ, ദുക്ഖസച്ചാനം “പടിസന്ധിലക്ഖണാ”തിആദിനാ, അനിച്ചതാദീനം ആദിഅന്തവന്തതായ അനിച്ചന്തികതായ ച “അനിച്ചാ”തിആദിനാ സബ്ബേസഞ്ച ലോകിയധമ്മാനം സംകിലേസഭാഗിയഹാനഭാഗിയതാദിവസേന ആദീനവവുത്തിയാ ഓകാരനിദ്ധാരണേന **ആദീനവവിചയോ**. നിസ്സരണപദേ അരിയമഗ്ഗസ്സ ആഗമനതോ കായാനുപസ്സനാദിപുബ്ബഭാഗപടിപദാവിഭാഗവിസേസനിദ്ധാരണവസേന, നിബ്ബാനസ്സ യഥാവുത്തപരിയായവിഭാഗവിസേസനിദ്ധാരണവസേനാതി ഏവം **നിസ്സരണവിചയോ**. **ഫലാ**ദീനം തംതംസുത്തദേസനായ സാധേതബ്ബഫലസ്സ തദുപായസ്സ തത്ഥ തത്ഥ സുത്തവിധിവചനസ്സ ച വിഭാഗനിദ്ധാരണവസേന **വിചയോ** വേദിതബ്ബോ. ഏവം പദപുച്ഛാവിസ്സജ്ജനപുച്ഛാപുബ്ബാപരാനുഗീതീനം, അസ്സാദാദീനഞ്ച വിസേസനിദ്ധാരണവസേനേവ വിചയലക്ഖണോ “വിചയോ ഹാരോ”തി വേദിതബ്ബോതി -

ഏവം വുത്തോവ.

വിസ്സജ്ജനവിസേസോ പന **ടീകായം** വുത്തോ. കഥം? -

“ചക്ഖു അനിച്ച”ന്തി പുട്ഠേ “ആമ, ചക്ഖു അനിച്ചമേവാ”തി ഏകന്തതോ വിസ്സജ്ജനം **ഏകംസബ്യാകരണം,** “അഞ്ഞിന്ദ്രിയം ഭാവേതബ്ബം, സച്ഛികാതബ്ബഞ്ചാ”തി പുട്ഠേ “മഗ്ഗപരിയാപന്നം ഭാവേതബ്ബം, ഫലപരിയാപന്നം സച്ഛികാതബ്ബ”ന്തി വിഭജിത്വാ വിസ്സജ്ജനം **വിഭജ്ജബ്യാകരണം,** “അഞ്ഞിന്ദ്രിയം കുസല”ന്തി പുട്ഠേ “കിം അനവജ്ജട്ഠോ കുസലത്ഥോ, ഉദാഹു സുഖവിപാകട്ഠോ”തി പടിപുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനം **പടിപുച്ഛാബ്യാകരണം,** “സസ്സതോ അത്താ, അസസ്സതോ വാ”തി വുത്തേ “അബ്യാകതമേത”ന്തിആദിനാ അവിസ്സജ്ജനം **ഠപനം,** “കിം പനേതേ ‘കുസലാ’തി വാ ‘ധമ്മാ’തി വാ ഏകത്ഥാ, ഉദാഹു നാനത്ഥാ”തി ഇദം പുച്ഛനം **സാവസേസം**. വിസ്സജ്ജനസ്സ പന സാവസേസതോ വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന ദേസനായം വേദിതബ്ബാ. അപാടിഹീരകം **സഉത്തരം** സപ്പാടിഹീരകം **നിരുത്തരം,** സേസം വിചയഹാരനിദ്ദേസേ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി -

വുത്തോവ. സംവണ്ണനാസു വുത്തോ അത്ഥോ അനാകുലോ പാകടോ യതിപോതേഹി വിഞ്ഞാതോ, സോ സബ്ബത്ഥ അമ്ഹേഹി ന വിഭത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ.

വിചയഹാരനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കതമോ യുത്തിഹാരനിദ്ദേസോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

“സബ്ബേസം ഹാരാനം, യാ ഭൂമീ യോ ച ഗോചരോ തേസം.

യുത്തായുത്തപരിക്ഖാ, ഹാരോ യുത്തീതി നിദ്ദിട്ഠോ”തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **സബ്ബേസം** സോളസന്നം ഹാരാനം **യാ ഭൂമി** പവത്തനട്ഠാനഭൂതം ബ്യഞ്ജനം, **യോ ഗോചരോ** സുത്തത്ഥോ ച അത്ഥി, **തേസം** ഭൂമിസങ്ഖാതബ്യഞ്ജനഗോചരസങ്ഖാതസുത്തത്ഥാനം **യാ യുത്തായുത്തപരിക്ഖാ** യുത്തായുത്തീനം വിചാരണാ സംവണ്ണനാ കതാ, സോ

യുത്തിഅയുത്തിപരിക്ഖാവിചാരണസങ്ഖാതോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ''യുത്തി ഹാരോ''തി നിദ്ദിട്ഠോതി അത്ഥയോജനാ.

തേസം ഹാരാനം ഭൂമിഭൂതസ്സ സുത്തേ ആഗതസ്സ ബ്യഞ്ജനസ്സ യുത്തിഭാവോ ദുവിധോ സഭാവനിരുത്തിഭാവോ, അധിപ്പേതത്ഥവാചകഭാവോ ച. ഗോചരഭൂതസ്സ പന സുത്തേ ആഗതസ്സ യുത്തിഭാവോ സുത്തവിനയധമ്മതാഹി അവിലോമനം. അയുത്തിഭാവോ വുത്തവിപരിയായേന ഗഹേതബ്ബോ.

യുത്തിഹാരനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കതമോ പദട്ഠാനഹാരനിദ്ദേസോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

''ധമ്മം ദേസേതി ജിനോ, തസ്സ ച ധമ്മസ്സ യം പദട്ഠാനം.

ഇതി യാവ സബ്ബധമ്മാ, ഏസോ ഹാരോ പദട്ഠാനോ''തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **ധമ്മ**ന്തി യം കിഞ്ചി കുസലാദിധമ്മം സുത്തേ ജിനോ ദേസേതി, **തസ്സ** സുത്തേ ജിനേന ദേസിതസ്സ കുസലാദിധമ്മസ്സ യഞ്ച പദട്ഠാനം നിദ്ധാരേതബ്ബം, തം തം പദട്ഠാനഞ്ചാതി ഏവം വുത്തനയേന **യാവ** യത്തകാ സബ്ബേ ധമ്മാ സുത്തേ ജിനേന ദേസിതാ, തത്തകാനം സബ്ബേസം ധമ്മാനം യഞ്ച പദട്ഠാനം നിദ്ധാരേതബ്ബം, തസ്സ ച പദട്ഠാനസ്സ യഞ്ച പദട്ഠാനം നിദ്ധാരേതബ്ബം, തം തം പദട്ഠാനഞ്ച, ഇതി ഏവം വുത്തനയേന **യാവ** യത്തകാ **സബ്ബേ** പദട്ഠാനധമ്മാ നിദ്ധാരേതബ്ബാവ, തത്തകാനി സബ്ബാനി ധമ്മപദട്ഠാനാനി യഥാനുരൂപം നിദ്ധാരേത്വാ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന കഥിതാനി, ഏസോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ''പദട്ഠാനോ ഹാരോ''തി നിദ്ദിട്ഠോതി അത്ഥയോജനാ.

സുത്തേ ദേസിതകുസലധമ്മസ്സ യോനിസോമനസികാരസദ്ധമ്മസ്സവനസപ്പുരിസൂപനിസ്സയാദി പദട്ഠാനം, സുത്തേ ദേസിതഅകുസലധമ്മസ്സ അയോനിസോമനസികാരഅസദ്ധമ്മസ്സവനഅസപ്പുരിസൂപനിസ്സയാദി പദട്ഠാനം, അബ്യാകതസ്സ ധമ്മസ്സ യഥാരഹം കുസലാകുസലാബ്യാകതാ പദട്ഠാനന്തിആദിനാ നിദ്ധാരേതബ്ബന്തി.

പദട്ഠാനഹാരനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കതമോ ലക്ഖണഹാരനിദ്ദേസോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

''വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ, യേ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണാ കേചി.

വുത്താ ഭവന്തി സബ്ബേ, സോ ഹാരോ ലക്ഖണോ നാമാ''തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **ഏകധമ്മേ** സുത്തേ ഭഗവതാ വുത്തമ്ഹി, അട്ഠകഥായം നിദ്ധാരിതേ വാ സതി തേന ധമ്മേന യേ കേചി **ധമ്മാ** ഏകലക്ഖണാ ഭവന്തി, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ സുത്തേ സരൂപതോ അവുത്താപി സമാനലക്ഖണതായ സംവണ്ണേതബ്ബഭാവേന ആനേത്വാ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന വുത്താ ഭവന്തി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ''ലക്ഖണോ നാമ ഹാരോ''തി നിദ്ദിട്ഠോതി അത്ഥയോജനാ.

ഏകം സമാനം ലക്ഖണം ഏതേസന്തി **ഏകലക്ഖണാ,** സമാനലക്ഖണാ, സഹചാരിതായ വാ സമാനകിച്ചതായ വാ സമാനഹേതുതായ വാ സമാനഫലതായ വാ സമാനാരമ്മണതായ വാ അവുത്താപി നിദ്ധാരിതാതി. കഥം ? - ''നാനത്തകായാനാനത്തസഞ്ഞിനോ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൧, ൩൫൭, ൩൫൯; അം॰ നി॰ ൯.൨൪), നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ''തിആദീസു **സഹചാരിതായ** സഞ്ഞായ സഹഗതാ

ധമ്മാ നിദ്ധാരിതാ. "ദദം മിത്താനി ഗന്ഥതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൩; സു॰ നി॰ ൧൮൭) **സമാനകിച്ചതാ,** പിയവചനഅത്ഥചരിയാ സമാനത്ഥതാപി നിദ്ധാരിതാ, "ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧; മഹാവ॰ ൧; വിഭ॰ ൨൨൫; ഉദാ॰ ൧; നേത്തി॰ ൨൪) **സമാനഹേതുതായ** സഞ്ഞാദയോപി നിദ്ധാരിതാ, "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧; മഹാവ॰ ൧; വിഭ॰ ൨൨൫; ഉദാ॰ ൧; നേത്തി॰ ൨൪) **സമാനഫലതായ** തണ്ഹുപാദാനാദയോപി നിദ്ധാരിതാ, "രൂപം അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി, തം ആരബ്ഭ രാഗോ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദീസു (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൨൪) **സമാനാരമ്മണതായ** തംസമ്പയുത്താ വേദനാദയോപി നിദ്ധാരിതാ, നിദ്ധാരേത്വാ വത്തബ്ബാതി അത്ഥോതി. വിത്ഥാരോ **വിഭങ്ഗവാരേ** (നേത്തി॰ ൨൩) ആഗമിസ്സതി.

ലക്ഖണോ ഹാരോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

൩. "നേരുത്തമധിപ്പായോ , ബ്യഞ്ജനമഥ ദേസനാനിദാനഞ്ച;
പുബ്ബാപരാനുസന്ധീ, ഏസോ ഹാരോ ചതുബ്യൂഹോ"തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **നേരുത്തം** സുത്തപദനിബ്ബചനഞ്ച ബുദ്ധാനം തസ്സ തസ്സ സുത്തസ്സ ദേസകാനം, സാവകാനം വാ **അധിപ്പായോ** ച അത്ഥബ്യഞ്ജനേന ബ്യഞ്ജനമുഖേന **ദേസനാനിദാനഞ്ച** പുബ്ബാപരേന അനുസന്ധി ച ഏതേ നിരുത്താദയോ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന വിഭാവീയന്തി, ഏസോ സംവണ്ണനാവിസേസോ "ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ"തി നിദ്ദിട്ഠോ. ദേസനാപവത്തിനിമിത്തം ദേസകസ്സ അജ്ഝാസയാദി **ദേസനാനിദാനം** നാമ. ചതുബ്യൂഹഹാരസ്സ ബഹുവിസയത്താ **വിഭങ്ഗേ** (നേത്തി॰ ൨൭ ആദയോ) ലക്ഖണസമ്പത്തിം കത്വാ കഥയിസ്സാമ.

ചതുബ്യൂഹഹാരനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ ആവട്ടഹാരനിദ്ദേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

൭. "ഏകമ്ഹി പദട്ഠാനേ, പരിയേസതി സേസകം പദട്ഠാനം;
ആവട്ടതി പടിപക്ഖേ, ആവട്ടോ നാമ സോ ഹാരോ"തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ പരക്കമധാതുആദീനം **പദട്ഠാനേ ഏകമ്ഹി** ആരമ്ഭധാതുആദികേ ദേസനാരുള്ഹേ സതി വിസഭാഗതായ വാ സേസകം പദട്ഠാനം പരിയേസതി , ദേസനായ സരൂപതോ അഗ്ഗഹണേന വാ സേസകം പദട്ഠാനം പരിയേസതി, യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന പരിയേസിത്വാ യോജേന്തോ ദേസനം പമാദാദീനം പദട്ഠാനഭൂതേ കോസജ്ജാദികേ **പടിപക്ഖേ ആവട്ടതി** ആവട്ടാപേതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ "ആവട്ടോ ഹാരോ നാമാ"തി നിദ്ദിട്ഠോതി അത്ഥയോജനാ.

"പടിപക്ഖേ"തി ഇദം നിദസ്സനമത്തം, സേസേപി സഭാഗേ ആവട്ടനതോ. ന ഹി ആരമ്ഭധാതുആദികേ ദേസനാരുള്ഹേ സതി തപ്പടിപക്ഖേ കോസജ്ജാദികേയേവ ദേസനം ആവട്ടേതി, അഥ ഖോ അവസേസവീരിയാരമ്ഭാദികേപി ദേസനം ആവട്ടേതീതി.

ആവട്ടഹാരനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ വിഭത്തിഹാരനിദ്ദേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

൮. "ധമ്മഞ്ച പദട്ഠാനം, ഭൂമിഞ്ച വിഭജതേ അയം ഹാരോ.

സാധാരണേ അസാധാരണേ ച നേയ്യോ വിഭത്തീ"തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ കുസലാദിവസേന അനേകവിധം സഭാവ**ധമ്മഞ്ച** ദാനസീലാദി**പദട്ഠാനഞ്ച** ''ദസ്സനഭൂമി ഭാവനാഭൂമീ''തി ഏവമാദികം **ഭൂമിഞ്ച** സാധാരണേ ച അസാധാരണേ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന വിഭജതേ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ''വിഭത്തി ഹാരോ''തി നേയ്യോതി അത്ഥയോജനാ.

''ഇമസ്മിം സുത്തേ വുത്താ കുസലാ വാസനാഭാഗിയാ, ഇമസ്മിം സുത്തേ വുത്താ കുസലാ നിബ്ബേധഭാഗിയാ''ത്യാദിനാ, ''ഇമസ്മിം സുത്തേ വുത്താ അകുസലാ കിലേസഭാഗിയാ''ത്യാദിനാ ധമ്മഞ്ച, ''ഇദം സീലം ഇമസ്സ മഹഗ്ഗതവിസേസസ്സ പദട്ഠാനം, ഇദം സീലം ഇദം ഝാനം ഇമസ്സ ലോകുത്തരസ്സ പദട്ഠാന''ന്ത്യാദിനാ പദട്ഠാനഞ്ച, ''ദസ്സനപഹാതബ്ബസ്സ പുഥുജ്ജനോ ഭൂമി, ഭാവനാപഹാതബ്ബസ്സ സോതാപന്നാദയോ ഭൂമി''ത്യാദിനാ ഭൂമിഞ്ച, ''കാമരാഗബ്യാപാദാ പുഥുജ്ജനസോതാപന്നാനം സാധാരണാ''ത്യാദിനാ സാധാരണേ ച, ''കാമരാഗബ്യാപാദാ അനാഗാമിഅരഹന്താനം അസാധാരണാ''ത്യാദിനാ അസാധാരണേ ച യേന വിഭജതി, സോ വിഭത്തി ഹാരോ നാമാതിആദിനാ (നേത്തി॰ ൩൩-൩൪) വിത്ഥാരേത്വാ വിഭജനാകാരോ ഗഹേതബ്ബോ.

വിഭത്തിഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കതമോ പരിവത്തനഹാരനിദ്ദേസോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

''൧൪. കുസലാകുസലേ ധമ്മേ, നിദ്ദിട്ഠേ ഭാവിതേ പഹീനേ ച.

പരിവത്തതി പടിപക്ഖേ, ഹാരോ പരിവത്തനോ നാമാ''തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ സുത്തേ **ഭാവിതേ** ഭാവിതബ്ബേ **കുസലേ** അനവജ്ജധമ്മേ **നിദ്ദിട്ഠേ** കഥിതേ, സംവണ്ണിതേ വാ **പഹീനേ** പഹാതബ്ബേ **അകുസലേ** സാവജ്ജധമ്മേ **നിദ്ദിട്ഠേ** കഥിതേ, സംവണ്ണിതേ വാ തേസം ധമ്മാനം **പടിപക്ഖേ** വിപരീതധമ്മേ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന **പരിവത്തതി** പരിവത്തേതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ''പരിവത്തനോ ഹാരോ നാമാ''തി വേദിതബ്ബോതി അത്ഥയോജനാ.

''സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഭവതീ''തിആദിനാ ച ''യസ്സ വാ പാണാതിപാതാ പടിവിരതസ്സ പാണാതിപാതോ പഹീനോ''തിആദിനാ ച ''ഭുഞ്ജിതബ്ബാ കാമാ ...പേ॰... കാമേഹി വേരമണീ തേസം അധമ്മോ''തിആദിനാ ച പടിപക്ഖേ പരിവത്തനഭാവം **വിഭങ്ഗവാരേ** (നേത്തി॰ ൩൫ ആദയോ) വക്ഖതീതി ന വിത്ഥാരിതാ.

പരിവത്തനഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കതമോ വേവചനഹാരനിദ്ദേസോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

''൧൫. വേവചനാനി ബഹൂനി തു, സുത്തേ വുത്താനി ഏകധമ്മസ്സ.

യോ ജാനാതി സുത്തവിദൂ, വേവചനോ നാമ സോ ഹാരോ''തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **ഏകധമ്മസ്സ** പദത്ഥസ്സ സുത്തേ **വുത്താനി തു** വുത്താനി ഏവ, **ബഹൂനി തു** ബഹൂനി ഏവ വേവചനാനി യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന യോ സുത്തവിദൂ ജാനാതി, ജാനിത്വാ ഏകസ്മിംയേവ പദത്ഥേ യോജേതി, തസ്സ സുത്തവിദുനോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ''വേവചനോ നാമ ഹാരോ''തി നിദ്ദിട്ഠോതി അത്ഥയോജനാ.

ഏത്ഥ ച യോ സോ-സദ്ദാ അസമാനത്ഥാ ച ഹോന്തീതി "യോ സുത്തവിദൂ"തി വത്വാ "സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ"തി വുത്തന്തി. **"ഭഗവാ"**തി പദസ്സ ഏകസ്മിംയേവ അത്ഥേ ഭഗവതി "അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ സുഗതോ ലോകവിദൂ അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാനം ബുദ്ധോ ഭഗവാ, ഫലനിപ്ഫത്തിഗതോ വേസാരജ്ജപ്പത്തോ അധിഗതപടിസമ്ഭിദോ ചതുയോഗവിപ്പഹീനോ അഗതിഗമനവീതിവത്തോ ഉദ്ധടസല്ലോ നിരുള്ഹവണോ മദ്ദിതകണ്ടകോ നിബ്ബാപിതപരിയുട്ഠാനോ ബന്ധനാതീതോ ഗന്ഥവിനിവേഠനോ അജ്ഝാസയവീതിവത്തോ ഭിന്നന്ധകാരോ ചക്ഖുമാ ലോകധമ്മസമതിക്കന്തോ അനുരോധവിരോധവിപ്പയുത്തോ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ധമ്മേസു അസങ്ഖേപഗതോ ബന്ധനാതിവത്തോ ഠപിതസങ്ഗാമോ അഭിക്കന്തതരോ ഉക്കാധരോ ആലോകകരോ പജ്ജോതകരോ തമോനുദോ രണഞ്ജഹോ അപരിമാണവണ്ണോ അപ്പമേയ്യവണ്ണോ അസങ്ഖേയ്യവണ്ണോ ആഭങ്കരോ പഭങ്കരോ ധമ്മോഭാസപജ്ജോതകരോ"തി (നേത്തി॰ ൩൭) ഏവമാദീനി ബഹൂനി വേവചനാനി യോജിതാനി. വിത്ഥാരോ **വിഭങ്ഗവാരേ** (നേത്തി॰ ൩൭ ആദയോ) ആഗമിസ്സതി.

വേവചനഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരനിദ്ദേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

"ഏകം ഭഗവാ ധമ്മം, പഞ്ഞത്തീഹി വിവിധാഹി ദേസേതി.

സോ ആകാരോ ഞേയ്യോ, പഞ്ഞത്തീ നാമ സോ ഹാരോ"തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ ഭഗവാ **ഏകം** ഖന്ധാദിധമ്മം **വിവിധാഹി** നിക്ഖേപപ്പഭവപഞ്ഞത്താദീഹി പഞ്ഞത്തീഹി യേന പഞ്ഞാപേതബ്ബാകാരേന ദേസേതി, സോ പഞ്ഞാപേതബ്ബാകാരോ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന വിഭാവിതോ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ "പഞ്ഞത്തി ഹാരോ നാമാ"തി ഞേയ്യോതി അത്ഥയോജനാ.

തത്ഥ **വിവിധാഹി പഞ്ഞത്തീഹി** നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തിപഭവപഞ്ഞത്തിപരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തിപഹാനപഞ്ഞത്തി-ഭാവനാപഞ്ഞത്തിസച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തിനിരോധപഞ്ഞത്തിനിബ്ബിദാപഞ്ഞത്തീതി ഏവമാദിപഞ്ഞത്തീഹി ഏകപദത്ഥസ്സേവ പഞ്ഞാപേതബ്ബാകാരവിഭാവനാലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ പഞ്ഞത്തി ഹാരോ നാമാതി.

തത്ഥ "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തി അയം പഞ്ഞത്തി പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം, ഛന്നം ധാതൂനം, അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം, ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം, ദസന്നം ഇന്ദ്രിയാനം **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി**.

"കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ, അത്ഥി നന്ദീ, അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹം. യത്ഥ പതിട്ഠിതം വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹം, അത്ഥി തത്ഥ നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി. യത്ഥ അത്ഥി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി, അത്ഥി തത്ഥ സങ്ഖാരാനം വുദ്ധീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൪; കഥാ॰ ൨൯൬) ഏവമാദി **പഭവപഞ്ഞത്തി** ദുക്ഖസ്സ ച സമുദയസ്സ ചാതി.

"കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ നത്ഥി രാഗോ, നത്ഥി നന്ദീ, നത്ഥി തണ്ഹാ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൪; കഥാ॰ ൨൯൬) ഏവമാദി **പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** ദുക്ഖസ്സ, **"പഹാനപഞ്ഞത്തി** സമുദയസ്സ, **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** മഗ്ഗസ്സ, **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നിരോധസ്സാ"തി ച "നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി സുതമയിയാ പഞ്ഞായ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയസ്സ,

പവത്തനാപഞ്ഞത്തി ധമ്മചക്കസ്സാ’’തി ഏവമാദിവിത്ഥാരോ **വിഭങ്ഗേ** (നേത്തി॰ ൩൯ ആദയോ) ആഗമിസ്സതീതി.

പണ്ണത്തിഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കതമോ ഓതരണഹാരനിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

‘‘യോ ച പടിച്ചുപ്പാദോ, ഇന്ദ്രിയഖന്ധാ ച ധാതുആയതനാ.

ഏതേഹി ഓതരതി യോ, ഓതരണോ നാമ സോ ഹാരോ’’തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ യോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ച യേ ഇന്ദ്രിയഖന്ധാ ച യാനി ധാതുആയതനാനി ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നിദ്ധാരിതാനി, ഏതേഹി പടിച്ചസമുപ്പാദാദിന്ദ്രിയഖന്ധധാതായതനേഹി, സുത്തേ ആഗതപദത്ഥമുഖേന നിദ്ധാരിയമാനേഹി ച യോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ഓതരതി** ഓഗാഹതി പടിച്ചസമുപ്പാദാദികേ തത്ഥ വാചകവസേന, തത്ഥ ഞാപകവസേന വാ അനുപവിസതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ഓതരണോ ഹാരോ നാമാതി അത്ഥയോജനാ.

തത്ഥ **ഇന്ദ്രിയഖന്ധാ**തി ഇന്ദ്രിയാനി ച ഖന്ധാ ചാതി ഇന്ദ്രിയഖന്ധാ. **ധാതുആയതനാ**തി ധാതുയോ ച ആയതനാനി ച ധാതുആയതനാ. കഥം ഓതരണോ? ‘‘ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ’’തിആദി (നേത്തി॰ ൪൨) പാഠോ.

ഉദ്ധന്തി രൂപധാതു ച അരൂപധാതു ച. **അധോ**തി കാമധാതു. **സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ**തി തേധാതുകേ അയം അസേക്ഖാവിമുത്തി. താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിജ്ജാ, വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ…പേ॰… ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതി, അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാനി സീലക്ഖന്ധേന സമാധിക്ഖന്ധേന പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന, അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി സങ്ഖാരപരിയാപന്നാനി യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ, നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ, അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം, നോ ച ഭവങ്ഗം, അയം ആയതനേഹി ഓതരണാതി ഏവമാദീഹി **വിഭങ്ഗേ** (നേത്തി॰ ൪൨ ആദയോ) ആഗമിസ്സതീതി.

ഓതരണഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കതമോ സോധനഹാരനിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

‘‘വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ, ഗാഥായം പുച്ഛിതാ യമാരബ്ഭ.

സുദ്ധാസുദ്ധപരിക്ഖാ, ഹാരോ സോ സോധനോ നാമാ’’തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ തിസ്സം **ഗാഥായം** ആരുള്ഹേ **പഞ്ഹേ** ഞാതുമിച്ഛിതേ അത്ഥേ ഭഗവതാ വിസ്സജ്ജനഗാഥായം വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി **യം** സുത്തത്ഥം **ആരബ്ഭ** അധികിച്ച സാ ഗാഥാ **പുച്ഛിതാ** പുച്ഛനത്ഥായ ഠപിതാ, തസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ യേന

സംവണ്ണനാവിസേസേന **സുദ്ധാസുദ്ധപരിക്ഖാ** വിചാരണാ ഭവേ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ സോധനോ ഹാരോ നാമാതി അത്ഥയോജനാ.

കഥം? “അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ”തി പദം സോധിതം, ആരമ്ഭോ ന സോധിതോ. “വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ”തി പദം സോധിതം, ആരമ്ഭോ ന സോധിതോ. “ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമീ”തി പദം സോധിതം, ആരമ്ഭോ ന സോധിതോ. “ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി പദഞ്ച സോധിതം, ആരമ്ഭോ ച സോധിതോതി. ഏവം പദാദീനം സോധിതാസോധിതഭാവവിചാരോ ഹാരോ സോധനോ നാമ. വിത്ഥാരതോ പന **വിഭങ്ഗേ** (നേത്തി° ർ൫ ആദയോ) ആഗമിസ്സതീതി.

സോധനഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കതമോ അധിട്ഠാനഹാരനിദ്ദേസോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

“ഏകത്തതായ ധമ്മാ, യേപി ച വേമത്തതായ നിദ്ദിട്ഠാ.

തേ ന വികപ്പയിതബ്ബാ, ഏസോ ഹാരോ അധിട്ഠാനോ”തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **യേ** ദുക്ഖസച്ചാദയോ **ധമ്മാ ഏകത്തതായ** സാമഞ്ഞേനപി ച **വേമത്തതായ** വിസേസേനപി നിദ്ദിട്ഠാ, യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നിദ്ദിട്ഠാ ദുക്ഖസച്ചാദയോ ധമ്മാ **ന വികപ്പയിതബ്ബാ** സാമഞ്ഞവിസേസകപ്പനായ വോഹാരഭാവേന അനവട്ഠാനതോ, കാലദിസാവിസേസാദീനം വിയ അപേക്ഖാസിദ്ധിതോ ച, ഏസോ സംവണ്ണനാവിസേസോ അധിട്ഠാനോ ഹാരോതി അത്ഥയോജനാ.

തത്ഥ **ഏകത്തതായാ**തി ഏകസ്സ സമാനസ്സ ഭാവോ **ഏകത്തം,** ഏകത്തമേവ **ഏകത്തതാ,** തായ. **ഏക**സദ്ദോ ചേത്ഥ സമാനത്ഥവാചകോ, ന സങ്ഖ്യാവാചകോതി. **വേമത്തതായാ**തി വിസിട്ഠാ മത്താ **വിമത്താ,** വിമത്താ ഏവ **വേമത്തം,** വേമത്തസ്സ ഭാവോ **വേമത്തതാ,** തായ. യഥാ ഹി “അജ്ജ സ്വേ”തി വുച്ചമാനാ കാലവിസേസാ അനവട്ഠിതാ ഭവന്തി, “പുരിമാ ദിസാ, പച്ഛിമാ ദിസാ”തി വുച്ചമാനാ ദിസാവിസേസാ, ഏവം സാമഞ്ഞവിസേസാ ച അത്ഥസ്സ സഭാവാതി. തഥാ ഹി “ഇദം ദുക്ഖ”ന്തി വുച്ചമാനം ജാതിആദിം അപേക്ഖായ സാമഞ്ഞം സമാനമ്പി സച്ചാപേക്ഖായ വിസേസോ ഹോതി. ഏസ നയോ സമുദയസച്ചാദീസുപീതി. “ദുക്ഖ”ന്തി ഏകത്തതാ. “ജാതി ദുക്ഖാ, ജരാ ദുക്ഖാ, മരണം ദുക്ഖ”ന്തി ഏവമാദി വേമത്തതാ. “ദുക്ഖസമുദയോ”തി ഏകത്തതാ, “തണ്ഹാ പോനോഭവികാ നന്ദീരാഗസഹഗതാ”തി ഏവമാദി വേമത്തതാതി ഏവമാദി വിത്ഥാരോ **വിഭങ്ഗേ** (നേത്തി° ർ൬ ആദയോ) ആഗമിസ്സതീതി.

അധിട്ഠാനഹാരനിദ്ദേസോ നിട്ഠിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കതമോ പരിക്ഖാരഹാരനിദ്ദേസോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

“യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം, ജനയന്തിപ്പച്ചയാ പരമ്പരതോ.

ഹേതുമവകഡ്ഢയിത്വാ, ഏസോ ഹാരോ പരിക്ഖാരോ”തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ അവിജ്ജാദികാ **യേ** പച്ചയ**ധമ്മാ** സങ്ഖാരാദികം **യം** ഫല**ധമ്മം പച്ചയാ** സഹജാതപച്ചയേന **പരമ്പരതോ** പരമ്പരപച്ചയഭാവേന ജനയന്തി, തസ്സ സങ്ഖാരാദിഫലസ്സ പച്ചയം പരിക്ഖാരഭൂതം പുരിമുപ്പന്നം അവിജ്ജാദികം അസാധാരണം ജനകം **ഹേതും,** അയോനിസോമനസികാരാദികം സാധാരണം പച്ചയ**ഹേതുഞ്ച അവകഡ്ഢയിത്വാ** സുത്തതോ നിദ്ധാരേത്വാ യോ സംവണ്ണനാവിസേസോ പരിക്ഖാരസംവണ്ണനാഭാവേന പവത്തോ, ഏസോ

സംവണ്ണനാവിസേസോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ നാമാതി അത്ഥയോജനാ. അവിജ്ജാദയോ ഹി അവിജ്ജാദീനം അസാധാരണഹേതൂ ഭവന്തി, അയോനിസോമനസികാരാദയോ സാധാരണപച്ചയാ. തേനാഹ - "അസാധാരണലക്ഖണോ ഹേതു, സാധാരണലക്ഖണോ പച്ചയോ"തി, "അവിജ്ജാ അവിജ്ജായ ഹേതു, അയോനിസോമനസികാരോ പച്ചയോ"തിആദികം (നേത്തിം ൪൯) വിഭങ്ഗവചനഞ്ച.

പരിക്ഖാരഹാരനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ സമാരോപനഹാരനിദ്ദേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

"യേ ധമ്മാ യംമൂലാ, യേ ചേകത്ഥാ പകാസിതാ മുനിനാ.

തേ സമാരോപയിതബ്ബാ, ഏസ സമാരോപനോ ഹാരോ"തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **യേ** സീലാദയോ **ധമ്മാ യംമൂലാ** യേസം സമാധിആദീനം മൂലാ, തേ സീലാദയോ ധമ്മാ തേസം സമാധിആദീനം പദട്ഠാനഭാവേന സംവണ്ണനാവിസേസേന സമാരോപയിതബ്ബാ, യേ ച രാഗവിരാഗചേതോവിമുത്തിസേക്ഖഫലകാമധാതുസമതിക്കമനാദിസദ്ദാ അനാഗാമിഫലത്ഥതായ **ഏകത്ഥാ** സമാനത്ഥാതി ബുദ്ധ**മുനിനാ** പകാസിതാ, തേ രാഗ... പേ... തിക്കമനാദിസദ്ദാ അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനഭാവേന സമാരോപയിതബ്ബാ, ഏസോ സംവണ്ണനാവിസേസോ സമാരോപനോ ഹാരോ നാമാതി അത്ഥയോജനാ.

ഏത്ഥ ച സീലാദിക്ഖന്ധത്തയസ്സ പരിയായന്തരവിഭാവനാപാരിപൂരീ കഥിതാ, ഭാവനാപാരിപൂരീ ച പഹാതബ്ബസ്സ പഹാനേന ഹോതീതി ഭാവനാസമാരോപനപഹാനസമാരോപനാപി ദസ്സിതാതി ചതുബ്ബിധോ സമാരോപനോ പദട്ഠാനസമാരോപനോ, വേവചനസമാരോപനോ, ഭാവനാസമാരോപനോ, പഹാനസമാരോപനോതി.

തത്ഥ കായികസുചരിതം, വാചസികസുചരിതഞ്ച സീലക്ഖന്ധോ, മനോസുചരിതേ അനഭിജ്ഝാ, അബ്യാപാദോ ച സമാധിക്ഖന്ധോ, സമ്മാദിട്ഠി പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധസ്സ പദട്ഠാനം, സമാധിക്ഖന്ധോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധസ്സ പദട്ഠാനം. സീലക്ഖന്ധോ, സമാധിക്ഖന്ധോ ച സമഥസ്സ പദട്ഠാനം, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ വിപസ്സനായ പദട്ഠാനം. സമഥോ രാഗവിരാഗചേതോവിമുത്തിയാ പദട്ഠാനം, വിപസ്സനാ അവിജ്ജാവിരാഗപഞ്ഞാവിമുത്തിയാ പദട്ഠാനന്തി ഏവമാദി **പദട്ഠാനസമാരോപനോ**. രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി സേക്ഖഫലം, അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി അസേക്ഖഫലം, ഇദം വേവചനം. രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി അനാഗാമിഫലം, അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം, ഇദം വേവചനം. രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി കാമധാതുസമതിക്കമനം, അവിജ്ജാവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി തേധാതുസമതിക്കമനം, ഇദം വേവചനം. പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, പഞ്ഞാബലം, അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോതി ഏവമാദി വേവചനന്തി ഏവമാദി **വേവചനസമാരോപനോ**. കായേ കായാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഭാവിയമാനേസു ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു ഭാവിയമാനേസു ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി ഏവമാദി **ഭാവനാസമാരോപനോ**. കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ അസുഭേ "സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, കബളീകാരോ ചസ്സ ആഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, കാമുപാദാനേന ച അനുപാദാനോ ഭവതി, കാമയോഗേന ച വിസംയുത്തോ ഭവതി, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥേന ച വിപ്പയുജ്ജതി, കാമാസവേന ച അനാസവോ ഭവതി, കാമോഘഞ്ച ഉത്തിണ്ണോ ഭവതി, രാഗസല്ലേന

ച വിസല്ലോ ഭവതി, രൂപൂപികാ ചസ്സ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി , രൂപധാതുയം ചസ്സ രാഗോ പഹീനോ ഭവതി, ന ച ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി, വേദനാസ്വൂതി ഏവമാദി **പഹാനസമാരോപനോ**തി ഏവമാദി സമാരോപനോ ഹാരോ നിയുത്തോതി.

ഇതി സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ.

സോളസഹാരനിദ്ദേസവിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

നയനിദ്ദേസവിഭാവനാ

൭൭. ഹാരനിദ്ദേസാ നിദ്ദിട്ഠാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമേ നയനിദ്ദേസാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തണ്ഹഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ ഏവം ഉദ്ദേസക്കമേനേവ ഹാരേ നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി നയേ നിദ്ദിസിതും **"തണ്ഹഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യോ സംവണ്ണനാവിസേസോ സുത്തേ ആഗതം **തണ്ഹഞ്ച അവിജ്ജഞ്ച** അത്ഥതോ നിദ്ധാരണവസേന ഗഹിതം തണ്ഹഞ്ച അവിജ്ജഞ്ച സംകിലേസപക്ഖം നേതി, സുത്തേ ആഗതേന സമഥേന, സുത്തേ ആഗതായ വിപസ്സനായ അത്ഥതോ നിദ്ധാരണവസേന വാ ഗഹിതേന സമഥേന, ഗഹിതായ വിപസ്സനായ വോദാനപക്ഖം നേതി, നയന്തോ ച സച്ചേഹി യോജേത്വാ നേതി, അയം സംവണ്ണനാവിസേസോ സോ നന്ദിയാവട്ടോ നയോ നാമാതി അത്ഥയോജനാ.

ഏത്ഥ ച അത്ഥനയസ്സ ഭൂമി, സംവണ്ണനാ ച ഗാഥായം "നയോ"തി വുത്താ, തസ്മാ "സംവണ്ണനാവിസേസോ"തി വുത്തം. ന ഹി അത്ഥനയോ സംവണ്ണനാ, ചതുസച്ചപടിവേധസ്സ അനുരൂപോ പുബ്ബഭാഗേ അനുഗാഹണനയോ അത്ഥനയോവ. തസ്സ പന അത്ഥനയസ്സ യാ സംവണ്ണനാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീനം വസേന തണ്ഹാദിമുഖേന നയഭൂമിരചനാ പവത്താ, തസ്സ സംവണ്ണനാവ നയവോഹാരോ കതോതി വിത്ഥാരതോ **ഹാരസമ്പാതേ** (നേത്തി॰ ൭൮-൭൯) ആഗമിസ്സതി.

നന്ദിയാവട്ടനയനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ തിപുക്ഖലനയനിദ്ദേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

"യോ അകുസലേ സമൂലേഹി, നേതി കുസലേ ച കുസലമൂലേഹി.

ഭൂതം തഥം അവിതഥം, തിപുക്ഖലം തം നയം ആഹൂ"തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **യോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ അകുസലേ **സമൂലേഹി** അത്തനോ അകുസലസ്സ തീഹി ലോഭാദീഹി മൂലേഹി സംകിലേസപക്ഖം നേതി, കുസലേ ച **കുസലമൂലേഹി** തീഹി അലോഭാദീഹി വോദാനപക്ഖം നേതി, നയന്തോ ച **ഭൂതം** കുസലാകുസലം നേതി, ന അഭൂതം മായാമരീചിആദയോ വിയ, **തഥം** കുസലാകുസലം നേതി, ന ഘടാദയോ വിയ സമ്മുതിസച്ചമത്തം, **അവിതഥം** കുസലാകുസലം നേതി, ന വിതഥം. കുസലാകുസലാനം സഭാവതോ വിജ്ജമാനത്താ **ഭൂതാ** പരമത്ഥസച്ചത്താ **തഥാ,** അകുസലസ്സ ഇട്ഠവിപാകതാഭാവതോ, കുസലസ്സ ച അനിട്ഠവിപാകതാഭാവതോ വിപാകേ സതി അവിസംവാദകത്താ **അവിതഥാ** ഭവന്തി, കുസലാകുസലാ ഹി ഏതേസം തിണ്ണം "ഭൂതം, തഥം, അവിതഥ"ന്തി പദാനം കുസലാകുസലവിസേസനതാ ദട്ഠബ്ബാ.

അഥ വാ അകുസലമൂലേഹി അകുസലാനി, കുസലമൂലേഹി ച കുസലാനി നയന്തോ അയം നയോ ഭൂതം തഥം അവിതഥം നേതി ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരേത്വാ യോജേതി. ദുക്ഖാദീനി ഹി ബാധകാദിഭാവതോ അഞ്ഞഥാഭാവാഭാവേന **ഭൂതാനി,** സച്ചസഭാവത്താ **തഥാനി,** അവിസംവാദനതോ

അവിതഥാനി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - ‘‘ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനീ’’തി സം॰ നി॰ ൫.൱൦൯൦; പടി॰ മ॰ ൨.൮). അകുസലാദിസുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണം തം സംവണ്ണനാവിസേസം തിപുക്ഖലം നയന്തി ആഹൂതി അത്ഥയോജനാ.

തത്ഥ തീഹി ഹേതൂഹി പുക്ഖലോ സോഭനോതി **തിപുക്ഖലോ** അകുസലാദികോ അത്ഥനയോ സംവണ്ണനാവിസേസോതി ഠാനൂപചാരതോ തിപുക്ഖലനയോ നാമാതി. വിത്ഥാരോ പന **ഹാരസമ്പാതേ** (നേത്തി॰ ൫൭-൫൮) ആഗമിസ്സതി.

തിപുക്ഖലനയനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കതമോ സീഹവിക്കീളിതനയനിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

‘‘യോ നേതി വിപല്ലാസേഹി, കിലേസേ ഇന്ദ്രിയേഹി സദ്ധമ്മേ.

ഏതം നയം നയവിദൂ, സീഹവിക്കീളിതം ആഹൂ’’തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **യോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ സുത്തേ വുത്തേഹി വിപല്ലാസേഹി കിലേസേ സംകിലേസപക്ഖം നേതി, സുത്തേ വുത്തേഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സദ്ധമ്മേ വോദാനപക്ഖം നേതി, **ഏതം** സംവണ്ണനാവിസേസം **നയവിദൂ** സദ്ധമ്മനയകോവിദാ, അത്ഥനയകുസലാ ഏവ വാ സീഹവിക്കീളിതം നയന്തി ആഹൂതി അത്ഥയോജനാ.

തത്ഥ **വിപല്ലാസേഹീ**തി അസുഭേ സുഭം, ദുക്ഖേ സുഖം, അനിച്ചേ നിച്ചം, അനത്തനി അത്താതി ചതൂഹി വിപല്ലാസേഹി. **ഇന്ദ്രിയേഹീ**തി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി. **സദ്ധമ്മേ**തി പടിപത്തിപടിവേധസദ്ധമ്മേ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ. വിത്ഥാരോ പന **ഹാരസമ്പാതേ** (നേത്തി॰ ൮൫-൮൭) ആഗമിസ്സതീതി.

സീഹവിക്കീളിതനയനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കതമോ ദിസാലോചനനയനിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

‘‘വേയ്യാകരണേസു ഹി യേ, കുസലാകുസലാ തഹിം തഹിം വുത്താ.

മനസാ വോലോകയതേ, തം ഖു ദിസാലോചനം ആഹൂ’’തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. ‘‘സീഹലോചനം ആഹൂ’’തി പാഠോ ലിഖിതോ, സോ പന ന ഥേരസ്സ പാഠോതി ദട്ഠബ്ബോ ഭിന്നലക്ഖണത്താ. തത്ഥ തഹിം തഹിം വേയ്യാകരണേസു **യേ കുസലാകുസലാ** നയസ്സ ദിസാഭൂതാ ധമ്മാ വുത്താ, തേ കുസലാകുസലേ നയസ്സ ദിസാഭൂതധമ്മേ അബഹി അബ്ഭന്തരം ചിത്തേ ഏവ യം ഓലോകനം കരോതി, **തം** ഓലോകനം **ഖു** ഓലോകനം **ഏവ** ദിസാലോചനന്തി ആഹൂതി അത്ഥയോജനാ.

തത്ഥ **വേയ്യാകരണേസൂ**തി തസ്സ തസ്സ അത്ഥനയസ്സ യോജനത്ഥം കതേസു സുത്തസ്സ അത്ഥവിസ്സജ്ജനേസു. **കുസലാ**തി വോദാനിയാ. **അകുസലാ**തി സംകിലേസികാ. **വുത്താ**തി സുത്തതോ നിദ്ധാരേത്വാ കഥിതാ. **ഓലോകയതേ**തി തേ കുസലാദിധമ്മേ ചിത്തേനേവ ‘‘അയം പഠമാ ദിസാ, അയം ദുതിയാ ദിസാ’’തിആദിനാ തസ്സ തസ്സ നയസ്സ ദിസാഭാവേന ഉപപരിക്ഖതി, വിചാരേതീതി അത്ഥോ. **ഖൂ**തി അവധാരണത്ഥേ നിപാതോ, തേന ദിസാലോചനനയോ കോചി അത്ഥവിസേസോ ന ഹോതീതി ദസ്സേതീതി.

൨൫. ദിസാലോചനനയനിദ്ദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ. അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ. ‘‘കതമോ അങ്കുസനയനിദ്ദേസോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **‘‘ഓലോകേത്വാ’’**തിആദിഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ തംതംനയദിസാഭൂതേ സബ്ബേ **കുസലാകുസലേ** ദിസാലോചനേന ഓലോകേത്വാ **ഉക്ഖിപിയ** സുത്തതോ ഉദ്ധരിത്വാ **യം സമാനേതി** യം സമാനയനം കരോതി, അയം സമാനയനസങ്ഖാതോ നയോ അങ്കുസോ നയോ നാമാതി അത്ഥയോജനാ.

ഏത്ഥ ച **അങ്കുസോ** നാമ ഹത്ഥീനം ഇച്ഛിതട്ഠാനം ആനയനകാരണഭൂതോ വജിരാദിമയോ തിക്ഖഗ്ഗോ ഉജുവങ്കഭൂതോ ദബ്ബസമ്ഭാരവിസേസോ, അയമ്പി നയോ അങ്കുസോ വിയാതി അത്ഥേന **അങ്കുസോ**. ഏതേന ഹി നയേന ഇച്ഛിതം സുത്തത്ഥം നയതീതി. മുഖ്യതോ പന അങ്കേ വിജ്ഝനട്ഠാനേ ഉദ്ധടോ അസതി അന്തോ പവിസതീതി **അങ്കുസോ**. അങ്കസദ്ദൂപപദഉപുബ്ബഅസധാതു അപച്ചയോതി. അയമ്പി നയോ കോചിപി അത്ഥവിസേസോ ന ഹോതീതി.

സോളസ ഹാരനിദ്ദേസാ ചേവ പഞ്ച നയനിദ്ദേസാ ച ആചരിയേന നിദ്ദിട്ഠാ. അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, ‘‘സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ കിം സോളസ ഹാരാ പഠമം യോജേതബ്ബാ, ഉദാഹു നയാ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

൨൬. ‘‘സോളസ ഹാരാ പഠമം, ദിസാലോചനതോ ദിസാ വിലോകേത്വാ.

സങ്ഖിപിയ അങ്കുസേന ഹി, നയേഹി തിഹി നിദ്ദിസേ സുത്ത’’ന്തി. -

ഗാഥമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന ‘‘ഏവം ഹാരേ, നയേ ച നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി **നേസ**ം യോജനക്കമം ദസ്സേന്തോ ‘സോളസ ഹാരാ പഠമ’ന്തിആദിമാഹാ’’തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൨) വുത്തം. തത്ഥ സോളസ ഹാരാ ബ്യഞ്ജനപരിയേട്ഠിഭാവതോ സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ സംവണ്ണനാഭാവേന പഠമം യോജേതബ്ബാ, യോജേന്തേന നിദ്ദിട്ഠാ ഹാരാനുക്കമേനേവ യോജേതബ്ബാ, ന ഉപ്പടിപാടിയാ. ഹാരസംവണ്ണനാനുക്കമേന സംവണ്ണേതബ്ബം പഠമം സംവണ്ണേത്വാ പച്ഛാ ദിസാലോചനേന ഓലോകേത്വാ അങ്കുസനയേന നേത്വാ തീഹി അത്ഥനയേഹി നിദ്ദിസേതി അധിപ്പായോ.

ഇതി സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

നയനിദ്ദേസവിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

ദ്വാദസപദവിഭാവനാ

നേത്തിവിസയം സാസനവരസങ്ഖാതം സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തം യേസം ബ്യഞ്ജനപദാനം, അത്ഥപദാനഞ്ച വസേന ‘‘ദ്വാദസ പദാനി സുത്ത’’ന്തി സങ്ഗഹവാരേ വുത്തം, ‘‘കതമാനി താനീ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ സരൂപതോ നിദ്ദിസിതും -

൨൭. ‘‘അക്ഖരം പദം ബ്യഞ്ജനം, നിരുത്തി തഥേവ നിദ്ദേസോ.

ആകാരഛട്ഠവചനം, ഏത്താവ ബ്യഞ്ജനം സബ്ബം.

൨൮. സങ്കാസനാ പകാസനാ, വിവരണാ വിഭജനുത്താനീകമ്മപഞ്ഞത്തി.

ഏതേഹി ഛഹി പദേഹി, അത്ഥോ കമ്മഞ്ച നിദ്ദിട്ഠ’’ന്തി. -

ഗാഥാദ്വയം വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന ‘‘ഇദാനി യേസം ബ്യഞ്ജനപദാനം, അത്ഥപദാനഞ്ച വസേന ‘ദ്വാദസ പദാനി ‘സുത്ത’ന്തി വുത്തം, താനി പദാനി നിദ്ദിസിതും ‘അക്ഖരപദ’ന്തിആദിമാഹാ’’തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൩) വുത്തം.

തത്ഥ കേനട്ഠേന അക്ഖരന്തി? അക്ഖരട്ഠേന അസഞ്ചരണട്ഠേന. അകാരാദിവണ്ണോ ഹി അകാരാദിതോ ഇകാരാദിപരിയായം നക്ഖരതി, ന സഞ്ചരതി, ന സങ്കമതി. തേനാഹ **അട്ഠകഥായം** "അപരിയോസിതേ പദേ വണ്ണോ അക്ഖരം പരിയായവസേന അക്ഖരണതോ അസഞ്ചരണതോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൮൩). **അപരിയോസിതേ പദേ**തി ച വിഭത്യന്തഭാവം അപ്പത്തേ ദ്വിതിചതുക്ഖരവന്തേസു പദേസു ഏകദ്വിതിക്ഖരമത്തേയേവ **അക്ഖരം** നാമ, പരിയോസിതേ **പദം**യേവ, ന അക്ഖരന്തി അധിപ്പായോ. പദം പന പവേസനതോ അത്ഥവസേന പരിയായം സഞ്ചരന്തം വിയ ഹോതി, ന ഏവം അകാരാദിവണ്ണോ അവേവചനത്താ. "മാ ഏവം മഞ്ഞസീ"തിആദീസു വാ ഏകക്ഖരപദാ **മാ**-കാരാദി **അക്ഖരം** നാമ, വിഭത്യന്തം പദം പന **പദമേവ** ഹോതി.

പജ്ജതി അത്ഥോ ഏതേനാതി **പദം**. തം നാമാഖ്യാതോപസഗ്ഗനിപാതപ്പഭേദേന ചതുബ്ബിധം. തത്ഥ ദബ്ബപധാനം "ഫസ്സോ വേദനാ ചിത്ത"ന്തി ഏവമാദികം **നാമപദം**. തത്ഥ ഹി ദബ്ബമാവിഭൂതരൂപം, കിരിയാ അനാവിഭൂതരൂപാ. കിരിയാപധാനം "ഫുസതി വേദയതി വിജാനാതീ"തി ഏവമാദികം **ആഖ്യാതപദം** നാമ. തത്ഥ ഹി ഫുസനാദികിരിയാ ആവിഭൂതരൂപാ, ദബ്ബമനാവിഭൂതരൂപം. കിരിയാവിസേസബോധഹേതുഭൂതം പ-ഉപ-ഇതിഏവമാദികം **ഉപസഗ്ഗപദം** നാമ. "ചിരപ്പവാസിം (ധ॰ പ॰ ൨൧൯) ഉപവുത്ഥ"ന്തി (അ॰ നി॰ ൩.൭൧; സു॰ നി॰ ൪൦൨) ഏവമാദീസു ഹി പ-ഉപാദിസദ്ദാ വസനാദികിരിയായ വിയോഗാദിവിസിട്ഠതം ദീപേന്തി. വചനത്ഥോ പന നാമപദആഖ്യാതപദദ്വയം ഉപഗന്ത്വാ തസ്സ പദദ്വയസ്സ അത്ഥം സജ്ജന്തീതി **ഉപസഗ്ഗാ**തി ദട്ഠബ്ബോ. കിരിയായ ചേവ ദബ്ബസ്സ ച സരൂപവിസേസപകാസനഹേതുഭൂതം "ഏവം, ഇതീ"തി ഏവമാദികം **നിപാതപദം** അസ്സപി സംവണ്ണനായപി ഇച്ഛിതത്താ, അക്ഖരേന പന കഥം ഗഹിതോതി ചേ? അക്ഖരേഹി സുയ്യമാനേഹി സുണന്താനം വിസേസവിധാനസ്സ കതത്താ പദപരിയോസാനേ പദത്ഥസമ്പടിപത്തി ഹോതി. തസ്മാ അക്ഖരേനപി അത്ഥാകാരോ ഗഹിതോവാതി വേദിതബ്ബോ. തേന വുത്തം - "അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതി, പദേഹി പകാസേതി, അക്ഖരേഹി ച പദേഹി ച ഉഗ്ഘടേതീ"തി (നേത്തി॰ ൯) ച.

വിവരണാ വിത്ഥാരണാ. വിഭജനാ ച ഉത്താനീകമ്മഞ്ച പഞ്ഞത്തി ച **വിഭജനുത്താനീകമ്മപഞ്ഞത്തീ**തി സമാഹാരേ അയം ദ്വന്ദസമാസോ. തത്ഥ വിഭാഗകരണം **വിഭജനം** നാമ. ബ്യഞ്ജനാകാരേഹി യോ അത്ഥാകാരോ നിദ്ദിസിയമാനോ, സോ അത്ഥാകാരോ വിവരണവിഭജനാതി ദ്വീഹി അത്ഥപദേഹി നിദ്ദിസിതോ. പാകടകരണം **ഉത്താനീകമ്മം** നാമ. പകാരേഹി ഞാപനം **പഞ്ഞത്തി**. നിരുത്തിനിദ്ദേസസങ്ഖാതേഹി ബ്യഞ്ജനപദേഹി പകാസിയമാനോ യോ അത്ഥാകാരോ അത്ഥി, സോ അത്ഥാകാരോ ഉത്താനീകമ്മപഞ്ഞത്തീഹി പടിനിദ്ദിസിതോ. ഏതേഹി സങ്കാസനാദീഹി ഛഹി അത്ഥപദേഹി **അത്ഥോ** സുത്തത്ഥോ ഗഹിതോ, **കമ്മഞ്ച** ഉഗ്ഘടനാദികമ്മഞ്ച നിദ്ദിട്ഠന്തി അത്ഥോ. യേന സുത്തത്ഥേന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുനോ ചിത്തസന്താനസ്സ സമ്ബോധനകിരിയാസങ്ഖാതസ്സ ഉഗ്ഘടനകമ്മസ്സ നിബ്ബത്തി ഭവേ, സോ സുത്തത്ഥോ സങ്കാസനാപകാസനാകാരോ ഹോതി. യേന സുത്തത്ഥേന വിപഞ്ചിതഞ്ഞുനോ ചിത്തസന്താനസ്സ ബോധനകിരിയാസങ്ഖാതസ്സ വിപഞ്ചനകമ്മസ്സ നിബ്ബത്തി, സോ സുത്തത്ഥോ വിവരണാവിഭജനാകാരോ ഹോതി. യേന സുത്തത്ഥേന നേയ്യസ്സ ചിത്തസന്താനസ്സ പബോധനകിരിയാസങ്ഖാതസ്സ നയകമ്മസ്സ നിബ്ബത്തി, സോ സുത്തത്ഥോ ഉത്താനീകമ്മപഞ്ഞത്താകാരോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബോ. തേനാഹ **അട്ഠകഥാചരിയോ** "സുത്തത്ഥേന ഹി ദേസനായ പവത്തിയമാനേന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിവേനേയ്യാനം ചിത്തസന്താനസ്സ പബോധനകിരിയാനിബ്ബത്തി, സോ ച സുത്തത്ഥോ സങ്കാസനാദിആകാരോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൪).

“യഥാവുത്തേഹി തീഹി അത്ഥനയേഹി ചേവ ഛഹി അത്ഥപദേഹി ച അയുത്തോപി അത്ഥോ കിം കോചി അത്ഥി, ഉദാഹു സബ്ബോ അത്ഥോ യുത്തോ ഏവാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

“തീണി ച നയാ അനൂനാ, അത്ഥസ്സ ച ഛപ്പദാനി ഗണിതാനി.

നവഹി പദേഹി ഭഗവതോ, വചനസ്സത്ഥോ സമായുത്തോ”തി. -

ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തീണി**തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസനിദ്ദേസോ, തയോതി പന പകതിലിങ്ഗനിദ്ദേസോ വത്തബ്ബോ. ഗണിതാ അനൂനാ തയോ അത്ഥസ്സ നയാ ച ഗണിതാനി അനൂനാനി ഛ അത്ഥസ്സ പദാനി ച നിദ്ദിട്ഠാനി, നിദ്ദിട്ഠേഹി ച അത്ഥപദേഹി ഭഗവതോ വചനസ്സ സബ്ബോ അത്ഥോ **സമായുത്തോ**വ അയുത്തോ കോചി അത്ഥോ നത്ഥീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **അത്ഥസ്സാ**തി സുത്തത്ഥസ്സ. **നയാ**തി നേത്തിഅത്ഥനയാ. **പദാനീ**തി നേത്തിഅത്ഥപദാനി.

൨൩. യേ ഹാരാദയോ നിദ്ദിട്ഠാ, തേ ഹാരാദയോ സമ്പിണ്ഡേത്വാ നേത്തിപ്പകരണസ്സ പദത്ഥേ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഗണനവസേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ദസ്സേന്തോ **“അത്ഥസ്സാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥസ്സ** സമൂഹസ്സ അവയവഭൂതാനി നവഭേദാനി അത്ഥപദാനി സുത്തബ്യഞ്ജനസ്സ അത്ഥസ്സ പരിയേട്ഠിസങ്ഖാതായ സംവണ്ണനായ ഗണനതോ ചതുവീസതി ബ്യഞ്ജനപദാനി ഹോന്തി, അത്ഥപദബ്യഞ്ജനപദഭൂതം ഉഭയം സങ്ഖേപയതോ സമ്പിണ്ഡയതോ **തേത്തിംസാ** തേത്തിംസവിധാ **ഏത്തികാ** തേത്തിംസവിധാവ നേത്തീതി യോജനാ.

തത്ഥ **നവപ്പദാനീ**തി തയോ അത്ഥനയാ, ഛ അത്ഥപദാനി ച. **ചതുബ്ബീസാ**തി സോളസ ഹാരാ, ഛ ബ്യഞ്ജനപദാനി, ദ്വേ ദിസാലോചനനയഅങ്കുസനയാ ചാതി ഏവം തേത്തിംസവിധാ ച നേത്തി നാമ, ഇതോ വിനിമുത്തോ അഞ്ഞോ കോചി നേത്തിപദത്ഥോ നത്ഥീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

“ഏവം തേത്തിംസപദത്ഥായ നേത്തിയാ ഹാരനയാനം കതമോ ദേസനാഹാരവിചയഹാരോ”തിആദി ദേസനാക്കമേനേവ സിദ്ധോ, ഏവം സിദ്ധേ സതിപി “സോളസ ഹാരാ പഠമ”ന്തി ആരമ്ഭോ “സബ്ബേപിമേ ഹാരാ ചേവ നയാ ച ഇമിനാ ദസ്സിതക്കമേനേവ സംവണ്ണേതബ്ബേസു സുത്തേസു സംവണ്ണനാവസേന യോജേതബ്ബാ, ന ഉപ്പടിപാടിയാ”തി ഇമമത്ഥം ദീപേതി. ദീപനവചനസവനാനുസാരേന ഞാപേതി, തസ്മാ ഏവം കമോ ദസ്സിതോ, അസ്സാദാദീനവനിസ്സരണാനി ധമ്മദേസനായ നിസ്സയാനി, ഫലഞ്ച ധമ്മദേസനായ ഫലം, ഉപായോ ച ധമ്മദേസനായ ഉപായോ, ആണത്തി ച ധമ്മദേസനായ സരീരം. ദേസനാഹാരസ്സ താസം അസ്സാദാദീനവനിസ്സരണഫലുപായാണത്തീനം വിഭാവനസഭാവത്താ.

നിദ്ധാരണേന വിനാപി പകതിയാ സബ്ബസംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേസു അനരൂപാതി സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ, സംവണ്ണനാവിസേസാനം വിചയഹാരാദീനം നിസ്സയഭാവതോ ച പഠമം ദേസനാഹാരോ ദസ്സിതോ.

പദപുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാപുച്ഛാപദാനുഗീതീഹി സദ്ധിം ദേസനാഹാരപദത്ഥാനം അസ്സാദാദീനം പവിചയഭാവതോ ദേസനാഹാരാനന്തരം വിചയോ ഹാരോ.

വിചയഹാരേന പവിചിതാനം അത്ഥാനം യുത്തായുത്തിവിചാരണഭാവതോ വിചയഹാരാനന്തരം യുത്തി ഹാരോ.

പദട്ഠാനഹാരസ്സ യുത്തായുത്താനംയേവ അത്ഥാനം ഉപപത്തിഅനുരൂപം കാരണപരമ്പരായ നിദ്ധാരണത്താ യുത്തിഹാരാനന്തരം പദട്ഠാനഹാരോ.

യുത്തായുത്താനം കാരണപരമ്പരായ പരിഗ്ഗഹിതസഭാവാനംയേവ ച ധമ്മാനം അവുത്താനമ്പി സമാനലക്ഖണതായ ഗഹണലക്ഖണത്തായ പദട്ഠാനഹാരാനന്തരം ലക്ഖണഹാരോ.

ലക്ഖണഹാരേന അത്ഥതോ സുത്തന്തരതോ നിദ്ധാരിതാനമ്പി ധമ്മാനം നിബ്ബചനാദീനി വത്തബ്ബാനി, ന സുത്തേ സരൂപതോ ആഗതധമ്മാനംയേവാതി ദസ്സനത്ഥം ലക്ഖണഹാരാനന്തരം ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ. ഏവഞ്ഹി നിരവസേസതോ അത്ഥാവബോധോ ഹോതി.

ചതുബ്യൂഹേന ഹാരേന വുത്തേഹി നിബ്ബചനാധിപ്പായനിദാനേഹി സദ്ധിം സുത്തേ പദത്ഥാനം സുത്തന്തരസംസന്ദനസങ്ഖാതേ പുബ്ബാപരവിചാരേ ദസ്സിതേ തേസം സുത്തപദത്ഥാനം സഭാഗവിസഭാഗധമ്മന്തരാവട്ടനം സുഖേന സക്കാ ദസ്സേതുന്തി ചതുബ്യൂഹഹാരാനന്തരം ആവട്ടോ ഹാരോ. സുത്തന്തരസംസന്ദനസ്സ ഹി സഭാഗവിസഭാഗധമ്മന്തരാവട്ടനയസ്സ ഉപായഭാവതോ "ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ"തിആദിഗാഥായ (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫; നേത്തി॰ ൨൯; പേടകോ॰ ൩൮) ആരമ്ഭനനിക്കമനബുദ്ധസാസനയോഗധുനനേഹി വീരിയസമാധിപഞ്ഞിന്ദ്രിയാനി നിദ്ധാരേത്വാ തേസു ആരമ്ഭനനിക്കമനബുദ്ധസാസനയോഗധുനനേസു അനനുയോഗസ്സ മൂലം പമാദോതി സുത്തന്തരേ ദസ്സിതോ പമാദോ ആവട്ടിതോതി.

ആവട്ടേന ഹാരേന സഭാഗവിസഭാഗധമ്മാവട്ടനേന പയോജിതേ സാധാരണാസാധാരണവസേന സംകിലേസവോദാനധമ്മാനം പദട്ഠാനതോ ചേവ ഭൂമിതോ ച വിഭാഗോ സക്കാ സുഖേന യോജേതുന്തി ആവട്ടഹാരാനന്തരം വിഭത്തി ഹാരോ.

വിഭത്തിഹാരേന സംകിലേസവോദാനധമ്മാനം വിഭാഗേ കതേ സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ ആഗതാ ധമ്മാ അകസിരേന പടിപക്ഖതോ പരിവത്തേതും സക്കാതി വിഭത്തിഹാരാനന്തരം പരിവത്തനഹാരോ. വിഭത്തിഹാരേന ഹി "സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഹോതീ"തി (നേത്തി॰ ൩൩) പടിവിഭത്തസഭാവേ ഏവ ധമ്മേ പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗേ ഉദാഹരീയിസ്സതി.

പരിവത്തനഹാരേന പടിപക്ഖതോ പരിവത്തിതാപി ധമ്മാ പരിയായവചനേഹി ബോധേതബ്ബാ, ന സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ ആഗതധമ്മായേവാതി ദസ്സനത്ഥം പരിവത്തനഹാരാനന്തരം വേവചനഹാരോ.

വേവചനഹാരേന പരിയായതോ പകാസിതാനം ധമ്മാനം പഭേദതോ പഞ്ഞത്തിവസേന വിഭജനം സുഖേന സക്കാ ഞാതുന്തി വേവചനഹാരാനന്തരം പഞ്ഞത്തി ഹാരോ.

പഞ്ഞത്തിഹാരേന പഭവപരിഞ്ഞാദിപഞ്ഞത്തിവിഭാഗമുഖേന പടിച്ചസമുപ്പാദസച്ചാദിധമ്മവിഭാഗേ കതേ സുത്തേ ആഗതധമ്മാനം പടിച്ചസമുപ്പാദാദിമുഖേന അവതരണം സക്കാ ദസ്സേതുന്തി പഞ്ഞത്തിഹാരാനന്തരം ഓതരണോ ഹാരോ.

ഓതരണേന ഹാരേന ധാതായതനാദീസു ഓതാരിതാനം സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ പദത്ഥാനം പുച്ഛാരമ്ഭസോധനം സക്കാ സുഖേന സമ്പാദേതുന്തി ഓതരണഹാരാനന്തരം സോധനോ ഹാരോ.

സോധനേന ഹാരേന സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ പദപദത്ഥേസു വിസോധിതേസു തത്ഥ തത്ഥ ഏകത്തതായ വാ വേമത്തതായ വാ ലബ്ഭമാനസാമഞ്ഞവിസേസഭാവോ

സുകരോ ഹോതീതി ദസ്സേതും സോധനഹാരാനന്തരം അധിട്ഠാനോ ഹാരോ.

സാമഞ്ഞവിസേസഭൂതേസു സാധാരണാസാധാരണേസു ധമ്മേസു അധിട്ഠാനേന ഹാരേന പവേദിതേസു പരിക്ഖാരസങ്ഖാതസ്സ സാധാരണാസാധാരണരൂപസ്സ പച്ചയഹേതുരാസിസ്സ പഭേദോ സുവിഞ്ഞേയ്യോതി അധിട്ഠാനഹാരാനന്തരം പരിക്ഖാരോ ഹാരോ.

അസാധാരണേ, സാധാരണേ ച കാരണേ പരിക്ഖാരേന ഹാരേന ദസ്സിതേ തസ്സ അത്തനോ ഫലേസു കാരണാകാരോ, തേസം ഹേതുഫലാനം പഭേദതോ ദേസനാകാരോ, ഭാവേതബ്ബപഹാതബ്ബധമ്മാനം ഭാവനാപഹാനാനി ച നിദ്ധാരേത്വാ വുച്ചമാനാനി സമ്മാ സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തസ്സ അത്ഥം തഥത്താവബോധായ സംവത്തന്തീതി പരിക്ഖാരഹാരാനന്തരം സമാരോപനോ ഹാരോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ഇദം ഹാരാനം ദസ്സനാനുക്കമകാരണം ദട്ഠബ്ബം.

ഉദ്ദേസോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി യഥാ, ഏവം നന്ദിയാവട്ടനയോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി, തസ്മാ പഠമം നന്ദിയാവട്ടനയോ ദസ്സിതോ. നിദ്ദേസോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞുനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി യഥാ, ഏവം തിപുക്ഖലനയോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞുനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി, തസ്മാ നന്ദിയാവട്ടനയാനന്തരം തിപുക്ഖലനയോ. പടിനിദ്ദേസോ നേയ്യസ്സ ഉപകാരായ സംവത്തതി യഥാ, ഏവം സീഹവിക്കീളിതനയോ നേയ്യസ്സ ഉപകാരായ സംവത്തതി . തസ്മാ തിപുക്ഖലാനന്തരം സീഹവിക്കീളിതനയോ ദസ്സിതോതി തിണ്ണം അത്ഥനയാനം ദസ്സനാനുക്കമോ വേദിതബ്ബോ. അത്ഥനയാനം ദിസാഭൂതായ ഭൂമിയാ ആലോകേത്വാ തേസം തസ്സാ ദിസായ ഭൂമിയാ സമാനയനം ഹോതി. ന ഹി സക്കാ അനോലോകേത്വാ സമാനേതുന്തി ദിസാലോചനനയം ദസ്സേത്വാ അങ്കുസനയോ ദസ്സിതോ. പോത്ഥകാരുള്ഹാവച്ഛേകാ സബ്ബാസു ദിസാസു ഹത്ഥിഗമനട്ഠാനം ഓലോകേത്വാ അങ്കുസേന ഇച്ഛിതട്ഠാനം സമാനയന്തി. കേചി അച്ഛേകാ അനോലോകേത്വാ വിനയന്തി. തേസം നയനമത്തമേവ, ന സമാനയനം. ഏവമേവ പണ്ഡിതാ സുത്തത്ഥം വണ്ണേന്താ മനസാവ ഓലോകേത്വാവ നയാ നേതബ്ബാതി ദട്ഠബ്ബാ.

സമുട്ഠാനസംവണ്ണനാ അധിപ്പായസംവണ്ണനാ പദത്ഥസംവണ്ണനാ വിധിഅനുവാദസംവണ്ണനാ നിഗമനസംവണ്ണനാതി വാ, പയോജനസംവണ്ണനാ പിണ്ഡത്ഥസംവണ്ണനാ അനുസന്ധിസംവണ്ണനാ ചോദനാസംവണ്ണനാ പരിഹാരസംവണ്ണനാതി വാ, ഉപോഗ്ഘാടസംവണ്ണനാ പദവിഗ്ഗഹസംവണ്ണനാ പദത്ഥചാലനസംവണ്ണനാ പച്ചുപട്ഠാനസംവണ്ണനാതി വാ, തഥാ ഏകനാളികാകഥാ ചതുരസ്സകഥാ നിസിന്നവത്തികാകഥാതി വാ ആഗതാ.

തത്ഥ **സമുട്ഠാനം** നിദാനമേവ. **വിധിഅനുവാദോ** വിസേസവചനമേവ. **ഉപോഗ്ഘാടോ** നിദാനമേവ. **ചാലനാ** ചോദനായേവ. **പച്ചുപട്ഠാനം** പരിഹാരോവ.

പാളിം വത്വാ ഏകേകപദസ്സ അത്ഥകഥനസങ്ഖാതാ സംവണ്ണനാ **ഏകനാളികാകഥാ** നാമ.

പടിപക്ഖം ദസ്സേത്വാ പടിപക്ഖസ്സ ഉപമം ദസ്സേത്വാ സപക്ഖം ദസ്സേത്വാ സപക്ഖസ്സ ഉപമം ദസ്സേത്വാ കഥനസങ്ഖാതാ സംവണ്ണനാ **ചതുരസ്സകഥാ** നാമ.

വിസഭാഗധമ്മവസേനേവ പരിയോസാനം ഗന്ത്വാ പുന സഭാഗധമ്മവസേനേവ പരിയോസാനഗമനസങ്ഖാതാ സംവണ്ണനാ **നിസിന്നവത്തികാകഥാ** നാമ.

താ സബ്ബാ സംവണ്ണനായോപി ദേസനാഹാരാദീസു നേത്തിസംവണ്ണനാസു അന്തോഗധായേവ. തേനാഹ "യത്തകാ ഹി സുത്തസ്സ സംവണ്ണനാവിസേസാ, സബ്ബേ തേ നേത്തിഉപദേസായത്താ"തി. ഏത്താവതാ ഏതപരമതാ ദട്ഠബ്ബാ . ഹേതുഫലഭൂമിഉപനിസാസഭാഗവിസഭാഗലക്ഖണനയാദയോ പന **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ദ്വാദസപദ) വിത്ഥാരതോ വുത്താതി ന വിത്ഥാരയിസ്സാമീതി.

ഇതി സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

നിദ്ദേസവാരഅത്ഥവിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പടിനിദ്ദേസവാരഅത്ഥവിഭാവനാ

൧. ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൫. ഏവം ഹാരാദയോ സരൂപതോ ആചരിയേന ഉദ്ദേസതോ ഉദ്ദിട്ഠാ, നിദ്ദേസതോ ച നിദ്ദിട്ഠാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, അഥ കസ്മാ പുന "തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരോ"തിആദികോ ആരദ്ധോതി ചേ? വേനേയ്യാനം തിവിധത്താ. വേനേയ്യാ ഹി അതിതിക്ഖപഞ്ഞോ നാതിതിക്ഖപഞ്ഞോ മന്ദപഞ്ഞോതി തിവിധാ ഹോന്തി. തേസഞ്ഹി അതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സാനുരൂപം ഹാരാദയോ ഉദ്ദേസതോ ഉദ്ദിട്ഠാ, നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ അനുരൂപം നിദ്ദേസതോ നിദ്ദിട്ഠാ, ഇദാനി മന്ദപഞ്ഞസ്സാനുരൂപം ഹാരാദയോ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരോ"**തിആദികോ വിഭങ്ഗവാരോ ആരദ്ധോ. **അട്ഠകഥായം** പന "**ഏവം ഹാരാദയോ**സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഗാഥാബന്ധവസേന സരൂപതോ നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി തേസു ഹാരേ താവ പടിനിദ്ദേസവസേന വിഭജിതും 'തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരോ'തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫) വുത്തം.

തത്ഥ യേ ഹാരാദയോ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസേസു നിദ്ദിട്ഠാ, തത്ഥ ഹാരാദീസു കതമോ ദേസനാഹാരോതി ചേ? യാ "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥാ (നേത്തി॰ ൪) വുത്താ, സാ അയം ഗാഥാ നിദ്ദേസവസേന ദേസനാഹാരോ നാമ, തസ്സ "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദി (നേത്തി॰ ൪) നിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "അയം ദേസനാഹാരോ കിം ദേസയതീ"തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി യോജനാ. "അയം ദേസനാഹാരോ കിം ദേസയതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പുച്ഛം ഠപേത്വാ "ഇമം ദേസയതീ"തി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"അയം ദേസനാഹാരോ കിം ദേസയതി? അസ്സാദം ആദീനവ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ അയം ദേസനാഹാരോ കിം ദേസയതീതി ചേ ? **അസ്സാദം ദേസയതി** സംവണ്ണേതി വിത്ഥാരേതി, **ആദീനവം ദേസയതി**...പേ॰... വിത്ഥാരേതി, **നിസ്സരണം ദേസയതി**...പേ॰... വിത്ഥാരേതി, **ഫലം ദേസയതി**...പേ॰... വിത്ഥാരേതി, **ഉപായം ദേസയതി**...പേ॰... വിത്ഥാരേതി, **ആണത്തിം ദേസയതി** സംവണ്ണേതി വിത്ഥാരേതീതി യോജനാ.

ഏത്ഥ ച "അയം ദേസനാഹാരോ"തി സദ്ദോ പുബ്ബാപരാപേക്ഖോതി ദട്ഠബ്ബോ. "'അസ്സാദാദീനവതാ'തിആദിഗാഥായം (നേത്തി॰ ൪) ദസ്സിതാ ഇമേ അസ്സാദാദയോ കത്ഥ സംവണ്ണേതബ്ബേ പാളിധമ്മേ ആഗതാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ"**തിആദി വുത്തം. "'അസ്സാദാദീനവതാ'തിആദിഗാഥായം (നേത്തി॰ ൪) ദസ്സിതാ ഇമേ അസ്സാദാദയോ കത്ഥ സംവണ്ണേതബ്ബേ പാളിധമ്മേ ആഗതാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ "ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേസ്സാമീ"തി പടിഞ്ഞാതബ്ബേ പാളിധമ്മേ സംവണ്ണേതബ്ബേ യേ അസ്സാദാദയോ ആഗതാ, തേ അയം ദേസനാഹാരോ ദേസയതീതി അധിപ്പായോ.

തത്ഥ ധമ്മസദ്ദോ പരിയത്തിസച്ചസമാധിപഞ്ഞാപകതിപുഞ്ഞാപത്തിഞേയ്യാദീസു ബഹൂസു അത്ഥേസു പവത്തോ, തഥാപി ഇധ പരിയത്തിധമ്മേയേവ പവത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. അത്ഥുദ്ദേസോ പന **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫) വുത്തോ, തസ്മാ ഇധ മയാ ന വുത്തോ. **വോ**-കാരോപി ഉപയോഗകരണപദപൂരണസമ്പദാനത്ഥേസു ദിസ്സതി ച, തഥാപി ഇധ സമ്പദാനത്ഥേവാതി ദട്ഠബ്ബോ. ഭിക്ഖന്തി യാചന്തി സീലക്ഖന്ധാദയോ, പച്ചയേ വാ കായവിഞ്ഞത്തിയാതി **ഭിക്ഖൂ,** സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖന്തി പച്ചവേക്ഖന്തീതി വാ **ഭിക്ഖൂ. ഭിക്ഖവേ**തി തേ ഭിക്ഖൂ ആലപതി, കിമത്ഥായാതി അത്തനോ മുഖാഭിമുഖം കത്വാ ധമ്മസ്സവനേ അതിഉസ്സാഹനേ നിയോജേതും ആലപതീതി വേദിതബ്ബോ.

ധമ്മം ദേസേസ്സാമീതി നാഹം ഇസ്സരതായ തുമ്ഹേ അഞ്ഞം കിഞ്ചി കാരേയ്യാമി, ധമ്മംയേവ ദേസേസ്സാമി, ദേസേന്തോ ച ന അഞ്ഞേസം ധമ്മം സുത്വാ സുതമയഞാണാനുസാരേന ദേസേസ്സാമി, അനാവരണഞാണേന സബ്ബഞേയ്യധമ്മേസു പച്ചക്ഖകാരിതായ ഇദാനി മയായേവ പവത്തിയമാനം ധമ്മം അഹം ദേസേസ്സാമീതി പടിജാനാതി. ആദിമ്ഹി കല്യാണം **ആദികല്യാണം,** ആദി കല്യാണമേതസ്സാതി വാ **ആദികല്യാണം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. ആദികല്യാണാദയോ ചേത്ഥ

അത്ഥകല്യാണാദിവസേന വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. തേനാഹ - "സീലേന ആദികല്യാണം, സമാധിനാ മജ്ഝേകല്യാണം, പഞ്ഞായ പരിയോസാനകല്യാണം. ബുദ്ധസുബുദ്ധതായ വാ ആദികല്യാണം, ധമ്മസുധമ്മതായ മജ്ഝേകല്യാണം, സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിയാ പരിയോസാനകല്യാണം. അഥ വാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുവിനയനേന ആദികല്യാണം, വിപഞ്ചിതഞ്ഞുവിനയനേന മജ്ഝേകല്യാണം, നേയ്യപുഗ്ഗലവിനയനേന പരിയോസാനകല്യാണം. അയമേവത്ഥോ ഇധാധിപ്പേതോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫).

അരീയതി ഞായതീതി **അത്ഥോ,** അര-ധാതുയാ നിപ്പരിയായതോ ഞാണപ്പധാനോ ആരമ്മണികചിത്തുപ്പാദോ അത്ഥോ, ഠാനൂപചാരതോ അത്ഥസ്സ ഞാതബ്ബസ്സ ആരമ്മണപച്ചയസത്തി അത്ഥോ, ഇതി-സദ്ദേന സായേവ സത്തി പരാമസീയതി, ആരമ്മണപച്ചയസത്തിസഹിതോ ആരമ്മണപച്ചയസങ്ഖാതോ ഞാതബ്ബോ അത്ഥോ ത-പച്ചയസ്സ അത്ഥോതി ധാതുപച്ചയാനം അത്ഥവിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. അസതി ഭവതീതി വാ **അത്ഥോ,** സഹ അത്ഥേന യോ ധമ്മോ വത്തതീതി സോ ധമ്മോ **സാത്ഥോ,** അത്ഥേന സമന്നാഗതോ വാ ധമ്മോ **സാത്ഥോ,** സങ്കാസനാദിഛഅത്ഥപദസമായോഗതോ വാ **സാത്ഥോ**. അയമേവത്ഥോ ഇധാധിപ്പേതോ നേത്തിവിസയത്താ. സമ്പന്നം ബ്യഞ്ജനം യസ്സ ധമ്മസ്സാതി **സബ്യഞ്ജനോ**. സിഥിലധനിതദീഘരസ്സഗരുലഹുസമ്ബന്ധവവത്ഥിതവിമുത്തനിഗ്ഗഹിതസമ്പന്നത്താ , അകാരന്താദിഇത്ഥിലിങ്ഗാദിഏകവചനാദിസമ്പന്നത്താ, പമാദലേഖാദിരഹിതത്താ ച അവയവോ സമ്പന്നോ തംസമൂഹത്താ ധമ്മോ **സമ്പന്നബ്യഞ്ജനോ** നാമ, അക്ഖരാദിഛബ്യഞ്ജനപദസമായോഗാ വാ **സബ്യഞ്ജനോ**. അയമേവത്ഥോ ഇധാധിപ്പേതോ. ഇമസ്മിം അയം ഊനോ, സോ നേതബ്ബോ പക്ഖിപിതബ്ബോതി ഉപനേതബ്ബാഭാവതോ **കേവലപരിപുണ്ണോ,** സീലക്ഖന്ധസമാധിക്ഖന്ധപഞ്ഞാക്ഖന്ധ-വിമുത്തിക്ഖന്ധവിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധപാരിപൂരിയാ വാ **കേവലപരിപുണ്ണോ**. ഇധായം അതിരേകോ, സോ അപനേതബ്ബോതി വത്വാ അപനേതബ്ബാഭാവതോ **പരിസുദ്ധോ,** ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥായ, ലോകാമിസനിരപേക്ഖതായ പവത്തിയമാനത്താ വാ **പരിസുദ്ധോ**. സേട്ഠത്താ **ബ്രഹ്മചരിയം,** ബ്രഹ്മാനം വാ സേട്ഠാനം അരിയാനം ചരിയം **ബ്രഹ്മചരിയം,** പബ്ബജ്ജബ്രഹ്മചരിയമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസാസനബ്രഹ്മചരിയാദീസു സാസനബ്രഹ്മചരിയം പകാസയിസ്സാമി, പരിദീപയിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

"ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി...പേ॰... പകാസേസ്സാമീ"തി പടിഞ്ഞാതബ്ബേ പാളിധമ്മേ ആഗതേ അസ്സാദാദയോ ദേസനാഹാരോ ദേസയതി സംവണ്ണേതി വിത്ഥാരേതീതി ആചരിയേന സാമഞ്ഞവസേനേവ വുത്തം, തസ്മാ ദേസനാഹാരോ ഇധ പാളിയം ആഗതം ഇമം അസ്സാദം ദേസയതി, ഇധ പാളിയം ആഗതം ഇമം ആദീനവം ദേസയതീതിആദി വിസേസോ ന വിഞ്ഞാതബ്ബോ, "കഥം വിഞ്ഞാതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ "ഇധ പാളിയം ആഗതോ അയം അസ്സാദോ, ഇധ പാളിയം ആഗതോ അയം ആദീനവോ"തി വിസേസം നിയമേത്വാ ഉപലക്ഖണനയേന ദസ്സേതും **"തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ? കാമം കാമയമാനസ്സാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു വിസയവിസയിഭേദേസു അസ്സാദേസു കതമോ അസ്സാദോ തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിയം ആഗതോതി പുച്ഛിത്വാ -

> "കാമം കാമയമാനസ്സ, തസ്സ ചേതം സമിജ്ഝതി;
> അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതി, ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതീ"തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൨; മഹാനി॰ ൧) -

ഇധ പാളിഗാഥായം യോ വിസയഭൂതോ അസ്സാദോ ആഗതോ, സോ അയം അസ്സാദേതബ്ബോ അസ്സാദോ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയോതി. **അട്ഠകഥായം** പന -

> "ഏവം ഭഗവതാ ദേസിതോ, പകാസിതോ ച സാസനധമ്മോ യേസം അസ്സാദാദീനം ദസ്സനവസേന പവത്തോ, തേ അസ്സാദാദയോ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയഭൂതാ യത്ഥ യത്ഥ പാഠേ സവിസേസം വുത്താ, തതോ തതോ നിദ്ധാരേത്വാ ഉദാഹരണവസേന ഇധാനേത്വാ ദസ്സേതും 'തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ'തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫) വുത്തം.

തത്ഥ അസ്സാദീയതേതി **അസ്സാദോ,** അസ്സാദേതബ്ബോ വത്ഥുകാമോ. കാമീയതേതി **കാമോ,** വത്ഥുകാമോ ച. തം കാമയതീതി **കാമയമാനോ,** സത്തോ. തസ്സ പീതിയാ യുത്തം മനോ ഏതസ്സാതി **പീതിമനോ**. മനതി ജാനാതീതിആദിവചനത്ഥേന **മച്ചോ**. കാമം കാമിതബ്ബം വത്ഥു കാമയമാനസ്സ തസ്സ സത്തസ്സ ഏതം കാമിതബ്ബം വത്ഥു സചേ സമിജ്ഝതി, ഏവം സതി സോ സത്തോ അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതി. യോ മച്ചോ യം വത്ഥും ഇച്ഛതി, തം വത്ഥും സോ മച്ചോ ലദ്ധാ അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതീതി ഗാഥായത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

"കാമം ...പേ॰... പീതിമനോ ഹോതീ"തി ഏത്തകമേവ അവത്വാ "ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതീ"തി വുത്തത്താ ലോഭനീയം വത്ഥുംയേവ ലദ്ധാ പീതിമനോ ന ഹോതി, അഥ ഖോ പത്ഥേതബ്ബം പൂജേതബ്ബന്തി സബ്ബം ലദ്ധാ മച്ചോ പീതിമനോ ച ഹോതീതി അതിരേകത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

വിസയഭൂതോ അസ്സാദേതബ്ബോ അസ്സാദോ ഇധ പാളിയം ഗാഥായം ആഗതോതി ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "ദുക്ഖദോമനസ്സാദിഭേദേസു ആദീനവേസു കതമോ ആദീനവോ കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ? തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു ദുക്ഖദോമനസ്സാദീസു ആദീനവേസു കതമോ ആദീനവോ തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിയം ആഗതോതി പുച്ഛിത്വാ -

> "തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സ, ഛന്ദജാതസ്സ ജന്തുനോ;
> തേ കാമാ പരിഹായന്തി, സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീ"തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൩; മഹാനി॰ ൨) -

ഇധ പാളിഗാഥായം യോ ദോമനസ്സസങ്ഖാതോ ആദീനവോ ആഗതോ, സോ അയം ദോമനസ്സസങ്ഖാതോ ആദീനവോ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയോതി.

ഗാഥായം പന കാമയതി ഇച്ഛതീതി **കാമയാനോ.** അഥ വാ യായതി ഗച്ഛതീതി **യാനോ,** കാമേന യാനോ **കാമയാനോ,** തസ്സ. ഛന്ദോ ജാതോ യസ്സ സോ **ഛന്ദജാതോ,** തസ്സ. വിജ്ഝീയതേതി **വിദ്ധോ** , സല്ലതി പവിസതീതി **സല്ലോ,** സല്ലേന വിദ്ധോ **സല്ലവിദ്ധോ**. കാമം കാമയാനസ്സ ഛന്ദജാതസ്സ ജന്തുനോ യേ കാമാ ലഭിതബ്ബാ, തേ കാമാ കേനചി അന്തരായേന യദാ പരിഹായന്തി, തദാ സോ ജന്തു രുപ്പതി. കീദിസോവ രുപ്പതി? അയോമയസല്ലവിദ്ധോ മിഗോ രുപ്പതി ഇവ, പരിഹീനകാമോ ജന്തു രുപ്പതീതി ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്ഥ ച "രുപ്പതീ"തിവചനേന ദോമനസ്സുപ്പത്തി ദസ്സിതാതി ദട്ഠബ്ബാ.

ദോമനസ്സഭൂതോ ആദീനവോ ഇധ പാളിയം ആഗതോതി ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "മഗ്ഗനിബ്ബാനവസേന ദുവിധേസു നിസ്സരണേസു കതമം നിസ്സരണം കത്ഥ പാളിയം ആഗത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം? യോ കാമേ പരിവജ്ജേതീ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു മഗ്ഗനിബ്ബാനവസേന ദുവിധേസു നിസ്സരണേസു കതമം നിസ്സരണം തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതന്തി പുച്ഛിത്വാ -

> "യോ കാമേ പരിവജ്ജേതി, സപ്പസ്സേവ പദാ സിരോ;
> സോമം വിസത്തികം ലോകേ, സതോ സമതിവത്തതീ"തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൪; മഹാനി॰ ൩) -

ഇധ പാളിഗാഥായം യം സമതിവത്തനകരണം മഗ്ഗസങ്ഖാതം നിസ്സരണം ആഗതം, തം ഇദം മഗ്ഗസങ്ഖാതം സമതിവത്തനകരണം നിസ്സരണം ദേസനാഹാരസ്സ വിസയന്തി.

ഗാഥായം **യോ**തി ഝാനലാഭീ വാ അരിയോ വാ. **കാമേ**തി വുത്തപ്പകാരോ വത്ഥുകാമോ. തേസു പവത്തഛന്ദരാഗസ്സ വിക്ഖമ്ഭനേന വാ സമുച്ഛിന്ദനേന വാ പരിവജ്ജേതി. കിം പരിവജ്ജേതി ഇവ വജ്ജേതി? സപ്പസ്സ **സിരോ** സിരം ചക്ഖുമാ പുരിസോ ദിസ്വാ **പദാ** പാദേന പരിവജ്ജേതി ഇവ, ഏവം പരിവജ്ജേതി. **സതോ** സതിസമ്പന്നോ **സോ** പുഗ്ഗലോ ലോകേ രൂപാദീസു **വിസത്തികം ഇമം** തണ്ഹം യേന മഗ്ഗേന

സമതിവത്തതി സം സുട്ഠു അതിക്കമിത്വാ വത്തതി, ഇദം മഗ്ഗസങ്ഖാതം സമതിവത്തനകരണം ഏകദേസം നിസ്സരണം നാമാതി യോജേതബ്ബം. "പാദാ"തി വത്തബ്ബേ ആകാരസ്സ രസ്സം കത്വാ "പദാ"തി വുത്തം. **പാദാതി** ച പാദേന യഥാ "അമോഹഭാവാ അമോഹഭാവേനാ"തി. തേന വുത്തം "അത്തനോ പാദേനാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫).

ഏകദേസോ വിസയസങ്ഖാതോ അസ്സാദോ ഇധ പാളിയം ആഗതോതി ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "ഏകദേസോ വിസയിസങ്ഖാതോ അസ്സാദോ കത്ഥ പാളിയം ആഗതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ? ഖേത്തം വത്ഥു"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. അഥ വാ "തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ? ഖേത്തം വത്ഥു"ന്തിആദി കസ്മാ ഏവം ആരദ്ധം, നനു "തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ? കാമം കാമയമാനസ്സാ"തിആദിനാ അസ്സാദോ വിഭത്തോ? സച്ചം, അസ്സാദോ പന ദുവിധോ വിസയവിസയിവസേന, തസ്മിം വിസയസങ്ഖാതോ അസ്സാദോ പുബ്ബേ വിഭത്തോ, ഇദാനി വിസയിസങ്ഖാതം അസ്സാദം വിഭജിതും **"തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ? ഖേത്തം വത്ഥു"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു വിസയവിസയിഭേദേസു അസ്സാദേസു കതമോ അസ്സാദോ തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിയം ആഗതോതി പുച്ഛിത്വാ -

> "ഖേത്തം വത്ഥും ഹിരഞ്ഞം വാ, ഗവാസ്സം ദാസപോരിസം;
> ഥിയോ ബന്ധൂ പുഥൂ കാമേ, യോ നരോ അനുഗിജ്ഝതീ"തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൫;
> മഹാനി॰ ൪) -

ഇധ പാളിഗാഥായം യോ അനുഗിജ്ഝനസങ്ഖാതോ അസ്സാദോ ആഗതോ, സോ അയം അനുഗിജ്ഝനസങ്ഖാതോ വിസയിഅസ്സാദോ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയോതി.

ഗാഥായം **ഖേത്ത**ന്തി ഖിപീയന്തി ബീജാനി ഏത്ഥ ഠാനേതി ഖേത്തം. ഖിപന്താനം ജനാനം ഖിപനകിരിയാ ഖിപ-ധാതുയാ മുഖ്യത്ഥോ, ഖിപനകിരിയാജനകോ ചിത്തുപ്പാദോ ഫലൂപചാരത്ഥോ, തസ്സ ചിത്തുപ്പാദസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയഭൂതസ്സ കേദാരസ്സ വിരുള്ഹാപനസത്തി ഫലൂപചാരത്ഥോ, ഇതി-സദ്ദേന സാ വിരുള്ഹാപനസത്തിയേവ പരാമസീയതി, തസ്സാ സത്തിയാ പതിട്ഠം കേദാരസങ്ഖാതം ഠാനം ത-പച്ചയത്ഥോ. ഏസ നയോ തീസു പിടകേസു ഏവരൂപേസു ച വചനത്ഥേസു യഥാരഹം നീഹരിത്വാ ഗഹേതബ്ബോ. വപന്തി പതിട്ഠഹന്തി ഏത്ഥാതി **വത്ഥു**. അപരണ്ണാദീനം പതിട്ഠഹനം വപ-ധാതുയാ മുഖ്യത്ഥോ, ഠാനസ്സ പതിട്ഠാപനസത്തി ഫലൂപചാരത്ഥോ, ഇതി-സദ്ദേന സാ പതിട്ഠാപനസത്തി പരാമസീയതി. തസ്സാ സത്തിയാ പതിട്ഠട്ഠാനം ത-പച്ചയത്ഥോ. **ഖേത്തം** പന പുബ്ബണ്ണവിരൂഹനട്ഠാനം, **വത്ഥു** അപരണ്ണവിരൂഹനട്ഠാനം.

ഹിനോതി പവത്തതി പീതിസോമനസ്സന്തി **ഹി,** കിം തം? പീതിസോമനസ്സം, രാതി പവത്തേതി ജാതരൂപന്തി **രം,** കിം **തം?** ജാതരൂപം, ഹിം രന്തി **ഹിരം,** ദുതിയാതപ്പുരിസസമാസോ. ഞാപേതി തോസേതീതി **ഞം,** കിം **തം?** ജാതരൂപം. ഹിരം ഹുത്വാ **ഞം ഹിരഞ്ഞം,** പവത്തമാനം പീതിസോമനസ്സം പവത്തേത്വാ ജനേ വിസേസേന തോസേതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **വാ**-സദ്ദോ വുത്താവുത്തത്ഥസമുച്ചയത്ഥോ. ഗച്ഛന്തി വിസേസേനാതി **ഗാവോ,** രത്തിന്ദിവം അസന്തി ഭക്ഖന്തി വിസേസേനാതി **അസ്സാ,** ഗാവോ ച അസ്സാ ച **ഗവാസ്സം**. ദാതബ്ബം പഠമം ദേന്തീതി **ദാ,** അസന്തി ഭക്ഖന്തീതി **അസാ,** ദത്വാ അസാ **ദാസാ** , സാമികാനം ദാതബ്ബം പഠമം ദത്വാ പച്ഛാ അസന്തി ഭക്ഖന്തീതി അത്ഥോ. സാമികേഹി വാ ദിന്നം അസന്തി ഭക്ഖന്തീതി **ദാസാ,** ദുക്ഖേന കസിരേന അസന്തി പവത്തന്തീതി വാ **ദാസാ,**. മാതാപിതൂനം ഹദയം പൂരേന്തീതി **പുരിസാ,** പുരം ഹിതം വാ ഇസന്തി ഗവേസന്തീതി **പുരിസാ**. ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധചക്കവത്തിഭാവം പുരേതി കമ്മന്തി **പുരം,** കിം തം? ബലവകമ്മം, പുരം ഇസന്തി സീലേനാതി വാ **പുരിസാ**. പുരിസാ ഏവ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധചക്കവത്തിഭാവം ഗച്ഛന്തി. "പുരി ഉച്ചട്ഠാനേ സേന്തീതി വാ **പുരിസാ**. പുരിസാ ഹി മാതൂനം പിതുട്ഠാനേ ഠിതാ"തി ഇമേ വചനത്ഥാ വുത്തപ്പകാരാ യുത്തായേവ അത്ഥസമ്ഭവതോ. ദാസാ ച പുരിസാ ച **ദാസപോരിസം,** മജ്ഝേ വുദ്ധി. ഏത്ഥ ച ദാസഗ്ഗഹണേന ദാസീപി ഗഹിതാ. ദാസാ ദുക്കടജനാ, പുരിസാ സുഖിതജനാതി വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. ഠന്തി പതിട്ഠഹന്തി ഏത്ഥ മാതുഗാമേ പുത്തധീതാതി **ഥിയോ.** **നര**സദ്ദസ്സ വിഗ്ഗഹത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ.

ഏകദേസോ ദോമനസ്സസങ്ഖാതോ ആദീനവോ ഇധ പാളിഗാഥായം ആഗതോതി ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "ദുക്ഖസങ്ഖാതോ ആദീനവോ കത്ഥ പാളിയം ആഗതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ? അബലാ നം ബലീയന്തീ"**തിആദി ആരദ്ധം. അഥ വാ "തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ? അബലാ നം ബലീയന്തീ"തിആദി കസ്മാ ഏവം ആരദ്ധം, നനു "തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ? തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സാ"തിആദിനാ ആദീനവോ വിഭത്തോതി? സച്ചം, ആദീനവോ പന ബഹുവിധോ ദുക്ഖദോമനസ്സാദിവസേന, തസ്മിം ബഹുവിധേ ആദീനവേ ഏകദേസോ ദോമനസ്സസങ്ഖാതോ ആദീനവോ പുബ്ബേ വിഭത്തോ, ഇദാനി ദുക്ഖസങ്ഖാതം ആദീനവം വിഭജിതും **"തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ? അബലാ നം ബലീയന്തീ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു ദുക്ഖദോമനസ്സാദീസു ആദീനവേസു കതമോ ആദീനവോ തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതോതി പുച്ഛിത്വാ -

> "അബലാ നം ബലീയന്തി, മദ്ദന്തേനം പരിസ്സയാ;
> തതോ നം ദുക്ഖമന്വേതി, നാവം ഭിന്നമിവോദക"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൩; മഹാനി॰ ൫)
> -

ഇധ പാളിഗാഥായം യോ ദുക്ഖസങ്ഖാതോ ഏകദേസോ ആദീനവോ ആഗതോ, സോ അയം ദുക്ഖസങ്ഖാതോ ഏകദേസോ ആദീനവോ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയോതി.

ഗാഥായം നത്ഥി ബലം ഏതേസം കിലേസാനന്തി **അബലാ**. കസ്മാ കിലേസാ അബലാ ഹോന്തീതി? കുസലേഹി പഹാതബ്ബത്താ. **നര**ന്തി ഖേത്താദികാമേ അനുഗിജ്ഝന്തം നരം, സദ്ധാബലാദിവിരഹതോ വാ അബലം തം നരം **ബലീയന്തി** അഭിഭവന്തി. കിഞ്ചാപി കിലേസാ കുസലേഹി പഹാതബ്ബത്താ അബലാ ഹോന്തി, തഥാപി കാമമനുഗിജ്ഝന്തം സദ്ധാബലാദിവിരഹിതം അഭിഭവിതും സമത്ഥാ ഭവന്തി. **മദ്ദന്തേനം പരിസ്സയാ**തി കാമഗിദ്ധം കാമേ പരിയേസന്തം, കാമം രക്ഖന്തഞ്ച ഏനം നരം പരി സമന്തതോ പരിപീളേത്വാ അയന്തി പവത്തന്തീതി പരിസ്സയാ, സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ ചേവ കായദുച്ചരിതാദയോ ച മദ്ദന്തി. **തതോ** തേഹി പരിസ്സയേഹി അഭിഭൂതം **നം** നരം ജാതിആദി**ദുക്ഖം അന്വേതി** അനുഗച്ഛതി. കിമിവ അന്വേതി? ഉദകം ഭിന്നനാവം അന്വേതി ഇവ, ഏവം അന്വേതീതി അത്ഥോ.

ഏകദേസം മഗ്ഗസങ്ഖാതം നിസ്സരണം ഇധ പാളിഗാഥായം ആഗതന്തി ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേതി ച വിഞ്ഞാതം, "നിബ്ബാനസങ്ഖാതം ഏകദേസം നിസ്സരണം കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം? തസ്മാ ജന്തു സദാ സതോ"**തിആദി ആരദ്ധം. അഥ വാ "തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം? തസ്മാ ജന്തു സദാ സതോ"തിആദി കസ്മാ ഏവം ആരദ്ധം, നനു "തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം? യോ കാമേ പരിവജ്ജേതീ"തിആദിനാ നിസ്സരണം വിഭത്തന്തി? സച്ചം, നിസ്സരണം പന ദുവിധം മഗ്ഗനിബ്ബാനവസേന, തത്ഥ ദുവിധേ നിസ്സരണേ മഗ്ഗസങ്ഖാതം നിസ്സരണം പുബ്ബേ വിഭത്തം, ഇദാനി നിബ്ബാനസങ്ഖാതം നിസ്സരണം വിഭജിതും **"തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം? തസ്മാ ജന്തു സദാ സതോ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു മഗ്ഗനിബ്ബാനേസു നിസ്സരണേസു ഏകദേസം നിബ്ബാനസങ്ഖാതം നിസ്സരണം തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതന്തി പുച്ഛിത്വാ -

> "തസ്മാ ജന്തു സദാ സതോ, കാമാനി പരിവജ്ജയേ;
> തേ പഹായ തരേ ഓഘം, നാവം സിത്വാവ പാരഗൂ"തി. -

ഇധ പാളിഗാഥായം യം നിബ്ബാനസങ്ഖാതം നിസ്സരണം ആഗതം, ഇദം നിസ്സരണം ദേസനാഹാരസ്സ വിസയന്തി.

ഗാഥായം **തസ്മാ**തി യസ്മാ കാമഗിദ്ധം നരം ദുക്ഖം അന്വേതി, തസ്മാ ജന്തു **സദാ** സബ്ബകാലേ പുബ്ബരത്താപരരത്തേ ജാഗരിയാനുയോഗേന **സതോ** സതിസമ്പന്നോ ഹുത്വാ **കാമാനി** കിലേസകാമേ വിക്ഖമ്ഭനവസേന വാ സമുച്ഛേദവസേന വാ **പരിവജ്ജയേ** പരിജഹേയ്യ. **തേ** കാമേ അരിയമഗ്ഗേന പഹായ ചതുബ്ബിധം **ഓഘം** തരേയ്യ തരിതും

സക്കുണേയ്യ. കോ തരതി ഇവ തരേയ്യ? നാവാസാമികോ നാവം യം പവിസന്തം ഉദകം **സിത്വാ** ബഹി സിഞ്ചിത്വാ ലഹുകായ നാവായ അപ്പകസിരേന തരിത്വാ **പാരഗൂ** പാരം ഗച്ഛതി ഇവ, ഏവം അത്തനി പവത്തം കിലേസൂദകം സിഞ്ചിത്വാ അരിയമഗ്ഗേന നീഹരിത്വാ ലഹുകേന അത്തഭാവേന അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ നിബ്ബാനേന പാരം നിബ്ബാനം സന്തിം ഗച്ഛേയ്യാതി അത്ഥോ. ഇദം നിബ്ബാനം കസ്മാ നിസ്സരണം ഹോതി? സബ്ബസങ്ഖതനിസ്സരണതോ **നിസ്സരണം** നാമ.

ഇദം നിസ്സരണം ഇധ പാളിധമ്മേ ആഗതന്തി ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതം, ''കതമം ഫലം കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗത''ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമം ഫലം? ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരി''**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം ''അസ്സാദാദീനവതാ''തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു രക്ഖനനിപ്ഫാദനമച്ചുതരണാദീസു ഫലേസു കതമം ഫലം തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതന്തി പുച്ഛിത്വാ -

> ''ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ഛത്തം മഹന്തം യഥ വസ്സകാലേ;
> ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ''തി. (സു॰ നി॰ ൧൮൨, ൧൮൩) -

ഇധ പാളിഗാഥായം യം അനത്ഥേഹി ധമ്മസ്സ രക്ഖനഫലം ആഗതം, രക്ഖാവഹനസ്സ അബ്ഭുദയസ്സ യഞ്ച നിപ്ഫാദനം ഫലം ആഗതം, ഇദം രക്ഖനനിപ്ഫാദനം ഫലം ദേസനാഹാരസ്സ വിസയന്തി.

ഗാഥായം **ധമ്മോ**തി യേന പുഗ്ഗലേന യോ ദാനാദിപ്പഭേദോ പുഞ്ഞധമ്മോ നിബ്ബത്തിതോ, സോ ധമ്മോ. **ധമ്മചാരിം** ധമ്മനിബ്ബത്തകം തം പുഗ്ഗലം അനത്ഥേഹി **രക്ഖതി**. കിമിവ? **വസ്സകാലേ** ദേവേ വസ്സന്തേ സതി മഹന്തം കുസലേന ധാരേതബ്ബം ഛത്തം ധാരേന്തം കുസലം തം ജനം വസ്സതേമനതോ രക്ഖതി യഥാ, ഏവം രക്ഖിതബ്ബോ ധമ്മോപി അത്തസമ്മാപണിധാനേന അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ സുട്ഠു ധമ്മം രക്ഖന്തംയേവ രക്ഖതി, താദിസോ ധമ്മചാരീയേവ ദുഗ്ഗതിം ന ഗച്ഛതി. ഏസോ ആനിസംസോ **സുചിണ്ണേ** സുചിണ്ണസ്സ **ധമ്മേ** ധമ്മസ്സ ആനിസംസോതി അത്ഥോ.

ഏകദേസം ഫലം ഇധ പാളിധമ്മേ ആഗതന്തി ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, ''കതമോ ഉപായോ കത്ഥ പാളിയം ആഗതോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമോ ഉപായോ? സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ''**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം ''അസ്സാദാദീനവതാ''തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠേസു വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമനിബ്ബിദാദീസു ഉപായേസു കതമോ ഉപായോ തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതോതി പുച്ഛിത്വാ -

> ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ 'അനിച്ചാ'തി...പേ॰...;
> സബ്ബേ ധമ്മാ 'അനത്താ'തി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ''തി. (ധ॰ പ॰ ൨൭൭-൨൭൯) -

ഇധ പാളിഗാഥാസു യോ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമനിബ്ബിദാഞാണസങ്ഖാതോ വിസുദ്ധിയാ അധിഗമഹേതുഭാവതോ മഗ്ഗോ ആഗതോ, അയം ഉപായോ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയോതി.

ഗാഥാസു **സബ്ബേ** നിരവസേസാ കമ്മചിത്തോതുആഹാരേഹി സങ്ഖരിതാ സങ്ഖത**സങ്ഖാരാ** ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ചാ** ഇതി യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി, അഥ അനിച്ചേ ദുക്ഖസഭാവേ നിബ്ബിന്ദതി, ഏസോ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമോ നിബ്ബിന്ദനഞാണസങ്ഖാതോ ധമ്മോ വിസുദ്ധിയാ മഗ്ഗോതി. ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ''തിആദീസു സങ്ഖാരാനം സങ്ഖതധമ്മഭാവോ പച്ചയാകാരവിഭങ്ഗട്ഠകഥായം (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൬ സങ്ഖാരപദനിദ്ദേസ) വുത്തോവ, തം വിഭങ്ഗട്ഠകഥം അനോലോകേത്വാ ഏകച്ചേ ആചരിയാ ''വിപസ്സനാഞാണാരമ്മണത്താ തേഭൂമകധമ്മായേവാ''തി വദന്തി, ഏവം സതി മഗ്ഗഫലധമ്മാനം നിച്ചാദിഭാവോ ഭവേയ്യ, തസ്മാ വിഭങ്ഗട്ഠകഥാനുരൂപോവ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ദുക്ഖാ**തി ദുക്ഖദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖഭാവേന ദുക്ഖാ. **അനത്താ**തി

നിച്ചസാരസുഖസാരഅത്തസാരരഹിതത്താ അസാരകട്ഠേന അനത്താ, അവസവത്തനട്ഠേന വാ അനത്താ.

ഏകദേസോ ഉപായോ ഇധ പാളിധമ്മേ ആഗതോതി ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമാ ആണത്തി കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമാ ആണത്തി? ചക്ഖുമാ വിസമാനീവാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം "അസ്സാദാദീനവതാ"തിആദിഗാഥായം നിദ്ദിട്ഠാസു പാപദുച്ചരിതപരിവജ്ജനാണത്തികല്യാണസുചരിതചരണാണത്തിആദീസു കതമാണത്തി തത്ഥ തേസു പാളിധമ്മേസു കത്ഥ പാളിധമ്മേ ആഗതാതി പുച്ഛിത്വാ -

"ചക്ഖുമാ വിസമാനീവ, വിജ്ജമാനേ പരക്കമേ;
പണ്ഡിതോ ജീവലോകസ്മിം, പാപാനി പരിവജ്ജയേ"തി. (ഉദാ॰ ൪൩) -

ഇധ പാളിധമ്മേ യാ പാപദുച്ചരിതപരിവജ്ജനാണത്തി ആഗതാ, അയം പാപദുച്ചരിതപരിവജ്ജനാണത്തി ദേസനാഹാരസ്സ വിസയാതി.

ഗാഥായം **ചക്ഖുമാ** പുരിസോ വിജ്ജമാനേ പരക്കമേ ആവഹിതം സരീരം ആവഹന്തോവ ഹുത്വാ **വിസമാനി** ഭൂമിപ്പദേസാനി വാ വിസമേ ഹത്ഥിആദയോ വാ പരിവജ്ജേതി ഇവ, ഏവം ജീവലോകസ്മിം പണ്ഡിതോ **പാപാനി** ലാമകാനി ദുച്ചരിതാനി പരിവജ്ജേതി. ആണത്തി നാമ ആണാരഹസ്സ ധമ്മരാജസ്സ ഭഗവതോ ആണാ, സാ ബഹുവിധാ, തസ്മാ "കരേയ്യ കല്യാണ"ന്തിആദിഗാഥായം സുചരിതചരണാ ആണത്തി.

"ഉപേഥ സരണം ബുദ്ധം, ധമ്മം സങ്ഘഞ്ച താദിനം;
സമാദിയഥ സീലാനി, തം വോ അത്ഥായ ഹേഹിതീ"തി. (ഥേരീഗാ॰ ൨൪൯-൨൫൦, ൨൮൯-൨൯൦) -

ആദീസു ഗാഥാസു സരണഗമനാണത്തിസീലസമാദാനാണത്തിആദി ആഗതാതി.

"സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സൂ"തിആദി കസ്മാ ഏവം ആരദ്ധം, നനു "തത്ഥ കതമം ഫലം? ധമ്മോ ഹവേ"തിആദിനാ, "തത്ഥ കതമോ ഉപായോ? സബ്ബേ സങ്ഖാരാ"തിആദിനാ, "തത്ഥ കതമാ ആണത്തി? ചക്ഖുമാ"തിആദിനാ ച ഫലൂപായാണത്തിയോ വിഭത്താതി? സച്ചം, വിസും വിസും പന സുത്തേസു ആഗതാ ഫലൂപായാണത്തിയോ വിഭത്താ, ഇദാനി ഏകതോ ആഗതാ ഫലൂപായാണത്തിയോ വിഭജിതും **"സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സൂ"**തിആദി ആരദ്ധം.

തത്ഥ **സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സൂ**തി സബ്ബമ്പി സങ്ഖാരലോകം അത്തതോ സുഞ്ഞോതി അവസവത്തിതാസല്ലക്ഖണവസേന വാ തുച്ഛഭാവസമനുപസ്സനവസേന വാ പസ്സാതി ഇദം ഭഗവതോ വചനം വിധാനഭാവതോ **ആണത്തി** നാമ. നിച്ചസാരസുഖസാരഅത്തസാരാദിരഹിതത്താ **"മോഘരാജാ"**തി ആലപതി, സദ്ധാസീലസുതചാഗാദിരഹിതത്താ വാ **മോഘോ**.

"സദാ സതോ"തി പുഗ്ഗലവസേന വുത്തായ സതിയാ സുഞ്ഞതാദസ്സനസ്സ സമ്പജാനഹേതുഭാവതോ സതിയേവ **ഉപായോ,** ന സതിമാതി ഏത്ഥ സതീതി അധിപ്പായോ.

അത്താനുദിട്ഠിം ഊഹച്ചാതി ഏത്ഥ അത്താനുദിട്ഠി നാമ "രൂപം അത്താ, രൂപവാ അത്താ, രൂപസ്മിം അത്താ, അത്തനി രൂപ"ന്തിആദിപ്പകാരാ വീസതിവത്ഥുകാ ദിട്ഠി. മഗ്ഗേന **ഊഹച്ച** സമുച്ഛിന്ദിത്വാ **ഏവം** വുത്തവിധിനാ **മച്ചുതരോ** മച്ചുനോ വിസയാതിക്കന്തോ **സിയാ** ഭവേയ്യ. ഏത്ഥ യം മച്ചുവിസയം തരണം അതിക്കമനം, തസ്സ അതിക്കമനസ്സ യഞ്ച പുബ്ബഭാഗപടിപദാസമ്പജ്ജനം, **ഇദം** ഭഗവതോ ദേസനായ **ഫലം** ദേസനാഹാരസ്സ വിസയന്തി അധിപ്പായോ. പുബ്ബേ വിസും വിസും ഫലൂപായാണത്തിയോ വിഭത്താപി -

"സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സു, മോഘരാജ സദാ സതോ;

അത്ഥാനുദിട്ഠിം ഊഹച്ച, ഏവം മച്ചുതരോ സിയാ''തി. (സു॰ നി॰ ൧൧൨൫; മഹാനി॰ ൧൮൬; ചൂളനി॰ പിങ്ഗിയമാണവപുച്ഛാ ൧൪൭, മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൮) -

ഏകഗാഥായം പുന ഏകതോ വിഭജനതോ ഫലാദീസു ഏകതോ ദസ്സിതേസു സബ്ബത്ഥ സുത്തേസു വാ സബ്ബത്ഥ ഗാഥാസു വാ ഫലാദയോ ദസ്സേതബ്ബാ അസ്സാദാദയോ വിയ കത്ഥചി നിദ്ധാരേത്വാതി വിസേസോ വിജാനിതബ്ബോ. തേനാഹ അട്ഠകഥാചരിയോ ''യഥാ പന...പേ॰... ഏകതോ ഉദാഹരണം കതന്തി ദട്ഠബ്ബ''ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫).

൩. ദേസനാഹാരസ്സ വിസയഭൂതാ അസ്സാദാദയോ ''ഇധ പാളിധമ്മേ അയം അസ്സാദോ ആഗതോ, ഇധ പാളിധമ്മേ അയം ആദീനവോ ആഗതോ''തിആദിനാ വിസേസതോ നിദസ്സനവസേന സരൂപതോ ആചരിയേന വിഭത്താ, തേ അസ്സാദാദയോ തിണ്ണം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീനം പുഗ്ഗലാനം സാമഞ്ഞതോ ഭഗവാ കിം നു ഖോ ദേസേതി, ഉദാഹു ഏകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ യഥാലാഭം കിം നു ദേസേതീതി അനുയോഗസ്സ സമ്ഭവതോ ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇമം ദേസേതി, ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇമം ദേസേതീതി പുഗ്ഗലഭേദേന അസ്സാദാദയോ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **''തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സാ''**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു അസ്സാദാദീസു. നിസ്സരണം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭഗവാ ദേസേതി, ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ഇമേ ദ്വേ വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭഗവാ ദേസേതി, അസ്സാദഞ്ച ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ഇമേ തയോ നേയ്യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭഗവാ ദേസേതീതി യോജനത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അട്ഠകഥായം പന ''ഏവം അസ്സാദാദയോ ഉദാഹരണവസേന സരൂപതോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ പുഗ്ഗലവിഭാഗേന ദേസനാവിഭാഗം ദസ്സേതും 'തത്ഥ ഭഗവാ'തിആദി വുത്ത''ന്തി വുത്തം.

തത്ഥ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സാ**തി ഉഗ്ഘടീയതേ പടിവിജ്ഝീയതേ, ഠപീയതേ വാ സപ്പഭേദോ വിത്ഥാരോ അത്ഥോതി **ഉഗ്ഘടിതോ,** ജാനാതീതി **ഞൂ,** ഉഗ്ഘടിതം അത്ഥം ഞൂ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ,** ഉദ്ദേസമത്തേനേവ സപ്പഭേദം സവിത്ഥാരം പടിവിജ്ഝിതബ്ബം അത്ഥം പടിവിജ്ഝതീതി അത്ഥോ. യോ പുഗ്ഗലോ ഉദ്ദേസേനേവ ഉദ്ദിട്ഠമത്തേനേവ അത്ഥം ഞത്വാ അത്ഥസിദ്ധിപ്പത്തോ ഹോതി, സോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ നാമ.

വിപഞ്ചീയതേ വിത്ഥരീയതേ അത്ഥോതി **വിപഞ്ചിതോ,** തം ജാനാതീതി **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ**. യോ പുഗ്ഗലോ നിദ്ദേസേന നിദ്ദിട്ഠമത്തമേവ അത്ഥം ഞത്വാ അത്ഥസിദ്ധിപ്പത്തോ, സോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ നാമ.

പടിനിദ്ദേസേന അത്ഥോ നേതബ്ബോ പാപേതബ്ബോതി **നേയ്യോ**. യോ പുഗ്ഗലോ പടിനിദ്ദേസേന വാ പടിലോമേന വാ വിഭത്തം ഏവ അത്ഥം ഞത്വാ അത്ഥസിദ്ധിപ്പത്തോ, സോ നേയ്യോ നാമ. നിസ്സരണദേസനായേവ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പടിവേധാഭിസമയോ സിദ്ധോ ഹോതി, ആദീനവദേസനായ ചേവ നിസ്സരണദേസനായ ച വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ പടിവേധാഭിസമയോ സിദ്ധോ ഹോതി, അസ്സാദദേസനായ ച ആദീനവദേസനായ ച നിസ്സരണദേസനായ ച നേയ്യസ്സ പടിവേധാഭിസമയോ സിദ്ധോ ഹോതീതി അധിപ്പായോ ഇധ ഗഹേതബ്ബോ.

പദപരമോ പനേത്ഥ പടിവേധാഭിസമയഭജനാഭാവതോ ന ഗഹിതോ. തസ്മിഞ്ച അഗ്ഗഹിതേ അസ്സാദോ, ആദീനവോ, നിസ്സരണം, അസ്സാദാദീനവാ, അസ്സാദനിസ്സരണാനി, ആദീനവനിസ്സരണാനി, അസ്സാദാദീനവനിസ്സരണാനി ചാതി സത്തസു പട്ഠാനനയേസു തതിയഛട്ഠസത്തമാവ ഗഹിതാ, അവസേസാ ചത്താരോ നയാ ന ഗഹിതാ. വേനേയ്യവിനയനാഭാവതോ ഹി ഗഹണാഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. വേനേയ്യവിനയഞ്ച വേനേയ്യാനം സന്താനേ അരിയമഗ്ഗസ്സുപ്പാദനം, ന സാസനവിനയനമത്തം, അരിയമഗ്ഗുപ്പാദനഞ്ച യഥാവുത്തേഹി ഏവ തീഹി പട്ഠാനനയേഹി സിജ്ഝതീതി ഇതരേ നയാ ഇധ ന വുത്താ.

യസ്മാ പന **പേടകേ** (പേടകോ॰ ൨൩) -

“തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ ച ആദീനവോ ച?
‘യാനി കരോതി പുരിസോ, താനി പസ്സതി അത്തനി;
കല്യാണകാരീ കല്യാണം, പാപകാരീ ച പാപക’ന്തി.

“തത്ഥ യം കല്യാണകാരീ കല്യാണം പച്ചനുഭോതി, അയം അസ്സാദോ. യം പാപകാരീ പാപം പച്ചനുഭോതി, അയം ആദീനവോ.

“അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകധമ്മാ. കതമേ അട്ഠ? ‘ലാഭോ’തിആദി (അം॰ നി॰ ൮.൬). തത്ഥ ലാഭോ യസോ സുഖം പസംസാ, അയം അസ്സാദോ. അലാഭോ അയസോ ദുക്ഖം നിന്ദാ, അയം ആദീനവോ.

“തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ ച നിസ്സരണഞ്ച?

‘സുഖോ വിപാകോ പുഞ്ഞാനം, അധിപ്പായോ ച ഇജ്ഝതി;
ഖിപ്പഞ്ച പരമം സന്തിം, നിബ്ബാനമധിഗച്ഛതീ’തി. -

അയം അസ്സാദോ ച നിസ്സരണഞ്ച.

“ദ്വത്തിംസിമാനി, ഭിക്ഖവേ, മഹാപുരിസസ്സ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി, യേഹി സമന്നാഗതസ്സ മഹാപുരിസസ്സ ദ്വേയേവ ഗതിയോ ഭവന്തി…പേ॰… വിവടച്ഛദോതി സബ്ബം ലക്ഖണസുത്തം (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൯൮) അയം അസ്സാദോ ച നിസ്സരണഞ്ച.

“തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ ച നിസ്സരണഞ്ച?

‘ഭാരാ ഹവേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ഭാരഹാരോ ച പുഗ്ഗലോ;
ഭാരാദാനം ദുഖം ലോകേ, ഭാരനിക്ഖേപനം സുഖം.

‘നിക്ഖിപിത്വാ ഗരും ഭാരം, അഞ്ഞം ഭാരം അനാദിയ;
സമൂലം തണ്ഹമബ്ബുയ്ഹ, നിച്ഛാതോ പരിനിബ്ബുതോ’തി. (സം॰ നി॰ ൩.൨൨) -

അയം ആദീനവോ ച നിസ്സരണഞ്ച.

“തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ ച ആദീനവോ ച നിസ്സരണഞ്ച?

‘കാമാ ഹി ചിത്രാ മധുരാ മനോരമാ, വിരൂപരൂപേന മഥേന്തി ചിത്തം;
തസ്മാ അഹം പബ്ബജിതോമ്ഹി രാജ, അപണ്ണകം സാമഞ്ഞമേവ സേയ്യോ’തി. (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൭; ഥേരഗാ॰ ൭൮൭; പേടകോ॰ ൨൩) -

അയം അസ്സാദോ ച ആദീനവോ ച നിസ്സരണഞ്ചാ”തി വുത്തം, തസ്മാ തേപി നയാ ഇധ നിദ്ധാരേത്വാ വേദിതബ്ബാ. ഫലാദീസുപി അയം നയോ ലബ്ഭതിയേവ.

യസ്മാ **പേടകേ** (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨; പേടകോ॰ ൨൨; മി॰ പ॰ ൨.൧.൯) - “തത്ഥ കതമം ഫലഞ്ച ഉപായോ ച? ‘സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ’തി ഗാഥാ, ഇദം ഫലഞ്ച ഉപായോ ച.

“തത്ഥ കതമം ഫലഞ്ച ആണത്തി ച?

‘സചേ ഭായഥ ദുക്ഖസ്സ, സചേ വോ ദുക്ഖമപ്പിയം;
മാകത്ഥ പാപകം കമ്മം, ആവി വാ യദി വാ രഹോ’തി. (ഉദാ॰ ൪൪) -

ഇദം ഫലഞ്ച ആണത്തി ച.

“തത്ഥ കതമോ ഉപായോ ച ആണത്തി ച?

‘കുമ്ഭൂപമം കായമിമം വിദിത്വാ, നഗരൂപമം ചിത്തമിദം ഠപേത്വാ;

യോധേഥ മാരം പഞ്ഞാവുധേന, ജിതഞ്ച രക്ഖേ അനിവേസനോ സിയാ’തി. (ധം പം ൪൦) -

അയം ഉപായോ ച ആണത്തി ചാ”തി വുത്തം, തസ്മാ ഏവം ഫലാദീനം ദുക്ഖവസേനാപി ഉദാഹരണം വേദിതബ്ബം.

“ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീനം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇമം ദേസേതി, ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇമം ദേസേതീ”തി യേഹി പുഗ്ഗലേഹി അസ്സാദാദയോ യഥാരഹം ആചരിയേന വിഭത്താ, തേ പുഗ്ഗലാ യാഹി പടിപദാഹി ഭിന്നാ, താ പടിപദാ കിത്തികാ ഭവന്തി, താഹി ഭിന്നാ പുഗ്ഗലാ ച കിത്തികാതി വിചാരണായ സമ്ഭവതോ താ പടിപദാ, തേ ച പുഗ്ഗലാ എത്തകാതി ഗണനതോ ദസ്സേതും **“തത്ഥ ചതസ്സോ പടിപദാ”**തിആദി ആരദ്ധം.

തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീസു പുഗ്ഗലേസു. യേ പുഗ്ഗലാ യാഹി പടിപദാഹി ഭിന്നാ, താ പടിപദാ ചതസ്സോ ഭവന്തി, തേ ച പുഗ്ഗലാ ചത്താരോതി യോജനാ കാതബ്ബാ. കതമാ ചതസ്സോ? ദുക്ഖാപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, ദുക്ഖാപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ, സുഖാപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, സുഖാപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ചാതി ചതസ്സോ. കതമേ ചത്താരോ? തണ്ഹാചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ, തണ്ഹാചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ, ദിട്ഠിചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ, ദിട്ഠിചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ ചാതി ചത്താരോ.

പടിപദാഭിഞ്ഞാഹി കതോ വിഭാഗോപി പടിപദാഹി കതോ വിഭാഗോ നാമ ഹോതി അവിനാഭാവതോതി മനസി കത്വാ “ചതസ്സോ പടിപദാഭിഞ്ഞാ”തി അവത്വാ “ചതസ്സോ പടിപദാ”തി വുത്താ. താ പനേതാ സമഥവസേനാപി ഭിന്നാ, വിപസ്സനാവസേനാപി ഭിന്നാ. കഥം സമഥവസേന? പഥവീകസിണാദീസു സബ്ബപഠമം “പഥവീ പഥവീ”തിആദിനാ പവത്തമനസികാരതോ പട്ഠായ യാവ ഝാനസ്സ ഉപചാരം ഉപ്പജ്ജതി, താവ പവത്താ പഞ്ഞാ സമഥഭാവനാ “പടിപദാ”തി വുച്ചതി. ഉപചാരതോ പന പട്ഠായ യാവ അപ്പനാ, താവ പവത്താ പഞ്ഞാ “അഭിഞ്ഞാ”തി വുച്ചതി ഹേട്ഠിമപഞ്ഞാതോ അധിഗതപഞ്ഞാഭാവതോ.

സാ ച പടിപദാ കസ്സചി ദുക്ഖാ കിച്ഛാ ഹോതി നീവരണാദിപച്ചനീകധമ്മസമുദാചാരഗ്ഗഹണതായ, കസ്സചി തദഭാവതോ സുഖാ അകിച്ഛാ ഹോതി, അഭിഞ്ഞാപി കസ്സചി ദന്ധാ അസീഘപ്പവത്തി ഹോതി അവിസദഞാണതായ, കസ്സചി ഖിപ്പാ സീഘപ്പവത്തി ഹോതി വിസദഞാണതായാതി.

കഥം വിപസ്സനാവസേന? യോ രൂപാരൂപമുഖേന വിപസ്സനം അഭിനിവിസന്തോ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഉപാദാരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, അരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, രൂപാരൂപം പന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ പരിഗ്ഗഹ**എത്ത**ഉം സക്കോതി, തസ്സ **ദുക്ഖാപടിപദാ** നാമ ഹോതി. പരിഗ്ഗഹിതരൂപാരൂപസ്സ വിപസ്സനാപരിവാസേ മഗ്ഗപാതുഭാവദന്ധതായ **ദന്ധാഭിഞ്ഞാ** നാമ ഹോതി. തബ്ബിപരിയായേന ഇതരാ ദ്വേ ഹോന്തി. വിപസ്സനാവസേന പന ഭിന്നായേവ പടിപദാഭിഞ്ഞായോ ഇധ ദട്ഠബ്ബാ അഭിസമയാധികാരത്താ, **അട്ഠകഥായം** പന “ഏവം യേസം പുഗ്ഗലാനം വസേന ദേസനാവിഭാഗോ ദസ്സിതോ, തേ പുഗ്ഗലേ പടിപദാവിഭാഗേന വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും ‘ചതസ്സോ പടിപദാ’തിആദി വുത്ത”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന്റ) വുത്തം. യോജനാനയോ വുത്തനയാനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ചതൂഹി പടിപദാഭിഞ്ഞാഹി ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ സബ്ബേവ അനിയമതോ വട്ടദുക്ഖതോ കിം നു ഖോ നിയ്യന്തി, ഉദാഹു “ഇമായ പടിപദാഭിഞ്ഞായ അയം പുഗ്ഗലോ നിയ്യാതി, ഇമായ പടിപദാഭിഞ്ഞായ അയം പുഗ്ഗലോ നിയ്യാതീ”തി നിയമതോ ച നിയ്യാതീതി വിചാരണായ സമ്ഭവതോ “അയം പുഗ്ഗലോ ഇമേഹി നിസ്സയേഹി ഉപനിസ്സയപച്ചയം ലഭിത്വാ ഇമായ പടിപദാഭിഞ്ഞായ വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതീ”തി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **“തണ്ഹാചരിതോ മന്ദോ”**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ തണ്ഹാചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ സതിപട്ഠാനേഹി **നിസ്സയേഹി** ഉപനിസ്സയപച്ചയം ലഭിത്വാ **സതിന്ദ്രിയേന** സതിന്ദ്രിയാധികേന അരിയമഗ്ഗേന

ദുക്ഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞായ വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതി, തണ്ഹാചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ ഝാനേഹി **നിസ്സയേഹി** ഉപനിസ്സയപച്ചയം ലഭിത്വാ **സമാധിന്ദ്രിയേന** സമാധിന്ദ്രിയാധികേന അരിയമഗ്ഗേന ദുക്ഖാപടിപദാഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതി , ദിട്ഠിചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ സമ്മപ്പധാനേഹി **നിസ്സയേഹി** ഉപനിസ്സയപച്ചയം ലഭിത്വാ **വീരിയിന്ദ്രിയേന** വീരിയിന്ദ്രിയാധികേന അരിയമഗ്ഗേന സുഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞായ വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതി, ദിട്ഠിചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ സച്ചേഹി **നിസ്സയേഹി** ഉപനിസ്സയപച്ചയം ലഭിത്വാ **പഞ്ഞിന്ദ്രിയേന** പഞ്ഞിന്ദ്രിയാധികേന അരിയമഗ്ഗേന സുഖാപടിപദാഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **അട്ഠകഥായം** പന -

> "ചത്താരോ പുഗ്ഗലാതി യഥാവുത്തപടിപദാവിഭാഗേനേവ ചത്താരോ പടിപന്നകപുഗ്ഗലാ, തം പന പടിപദാവിഭാഗം സദ്ധിം ഹേതുപായഫലേഹി ദസ്സേതും 'തണ്ഹാചരിതോ'തിആദി വുത്ത"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫൩) -

വുത്തം. തത്ഥ **തണ്ഹാചരിതോ**തി തണ്ഹായ നിബ്ബത്തിതം ചരിതം ഏതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി തണ്ഹാചരിതോ. **മന്ദോ**തി മന്ദിയായ അവിജ്ജായ സമന്നാഗതോതി മന്ദോ, മോഹാധികപുഗ്ഗലോ. **ഉദത്തോ**തി ഉദഅത്തോ, ഉളാരപഞ്ഞോതി അത്ഥോ. ഉളാരം ഫലം ദേതീതി **ഉദോ,** കോ സോ? പവിചയോ, അത്തനി നിബ്ബത്തോതി **അത്തോ,** ഉദോ അത്തോ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി **ഉദത്തോ**തി വചനത്ഥോ കാതബ്ബോ.

പഠമായ പടിപദായ ഹേതു നാമ തണ്ഹാചരിതതാ, മന്ദപഞ്ഞതാ ച, ഉപായോ സതിന്ദ്രിയം, സബ്ബാസമ്പി ഫലം നിയ്യാനമേവ. ദുതിയായ പടിപദായ ഹേതു നാമ തണ്ഹാചരിതതാ, ഉദത്തപഞ്ഞതാ ച, ഉപായോ വീരിയിന്ദ്രിയം. തതിയായ പടിപദായ ഹേതു നാമ ദിട്ഠിചരിതതാ, മന്ദപഞ്ഞതാ ച, ഉപായോ സമാധിന്ദ്രിയം. ചതുത്ഥിയാ പടിപദായ ഹേതു നാമ ദിട്ഠിചരിതതാ, ഉദത്തപഞ്ഞതാ ച, ഉപായോ പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തി ഹേതുപായഫലാനി ദട്ഠബ്ബാനി.

ഏത്ഥ ച ദിട്ഠിചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ നാമ, ദിട്ഠിചരിതോ മന്ദോ ചേവ തണ്ഹാചരിതോ ഉദത്തോ ച വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ നാമ, തണ്ഹാചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ നേയ്യോ നാമ, തസ്മാ "തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിസ്സരണം ദേസയതീ"തിആദിനാ നയേന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിവേനേയ്യത്തയസ്സ ഭേദദസ്സനേന നിസ്സരണം ദേസയതി, "ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ദേസയതി, അസ്സാദഞ്ച ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ദേസയതീ"തി ദേസനാവിഭാഗോ ദസ്സിതോ. "തത്ഥ ചതസ്സോ പടിപദാ"തിആദിനാ പടിപദാഭേദദസ്സനേന "തണ്ഹാചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ, തണ്ഹാചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ, ദിട്ഠിചരിതോ മന്ദോ പുഗ്ഗലോ, ദിട്ഠിചരിതോ ഉദത്തോ പുഗ്ഗലോ"തി ചതുധാ ഭിന്നം തണ്ഹാചരിതമന്ദാദികം പുഗ്ഗലചതുക്കം ദസ്സിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഇദാനി ചതൂഹി പടിപദാഭിഞ്ഞാഹി ചതുധാ ഭിന്നം തണ്ഹാചരിതമന്ദചതുക്കം അത്ഥനയയോജനായ ദുതിയായ വിസയം കത്വാ ദസ്സേതും **"ഉഭോ തണ്ഹാചരിതാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ തണ്ഹായ സമാധിപടിപക്ഖത്താ തണ്ഹാചരിതാ മന്ദഉദത്താ ഉഭോ പുഗ്ഗലാ സമഥപുബ്ബങ്ഗമായ വിപസ്സനായ ഉപനിസ്സയം ലഭിത്വാ രാഗവിരാഗായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ നിയ്യന്തി ചേതോവിമുത്തിയാ സേക്ഖഫലഭാവായ. സമ്മാദിട്ഠിസഹിതേനേവ സമ്മാസമാധിനാ നിയ്യാനം ഭവതി, ന സമ്മാസമാധിനാ ഏവ, തസ്മാ ദിട്ഠിചരിതാ മന്ദഉദത്താ ഉഭോ പുഗ്ഗലാ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമേന സമഥേന അവിജ്ജാവിരാഗായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ നിയ്യന്തി പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ അസേക്ഖഫലഭാവായാതി ചത്താരോപി പുഗ്ഗലാ ദുവിധായേവ ഭവന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

രാഗവിരാഗായാതി രഞ്ജതീതി **രാഗോ,** സോ വിരജ്ജതി ഏതായാതി **വിരാഗാ,** രാഗസ്സ വിരാഗാ **രാഗവിരാഗാ,** തായ രാഗവിരാഗായ. **ചേതോ**തി ചിത്തപ്പഭേദേന ച സമാധി വുച്ചതി യഥാ "ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨; മി॰ പ॰ ൨.൧.൯.). പടിപ്പസ്സദ്ധിവസേന പടിപക്ഖതോ വിമുച്ചതീതി **വിമുത്തി,** ചേതസാ ചിത്തേന സമാധിനാ വിമുച്ചതീതി **ചേതോവിമുത്തി,** ചേതോ ഏവ വാ വിമുത്തി **ചേതോവിമുത്തി,** അനാഗാമിഫലസമാധി. അനാഗാമിപുഗ്ഗലോ ഹി സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരിതായ ചേതോവിമുത്തിയാ നിയ്യാതി. **അവിജ്ജാവിരാഗായാ**തി അവിന്ദിയം കായദുച്ചരിതാദിം

വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ,** വിന്ദിയം വാ കായസുചരിതാദിം ന വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ** നിരുത്തിനയേന. വിരജ്ജതി ഏതായാതി **വിരാഗാ,** അവിജ്ജായ വിരാഗാ **അവിജ്ജാവിരാഗാ,** തായ അവിജ്ജാവിരാഗായ. പകാരേഹി ജാനാതീതി **പഞ്ഞാ,** വിമുച്ചതീതി **വിമുത്തി,** പഞ്ഞായ വിമുച്ചതീതി **പഞ്ഞാവിമുത്തി,** പഞ്ഞാ **ഏവ** വാ വിമുത്തി **പഞ്ഞാവിമുത്തി,** അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ, തായ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ.

"തേസു കതമേ പുഗ്ഗലാ കേന അത്ഥനയേന ഹാതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബതോ **"തത്ഥ യേ സമഥപുബ്ബങ്ഗമാഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു "ഉഭോ തണ്ഹാചരിതാ"തിആദിനാ വിഭത്തേസു പുഗ്ഗലേസു യേ ഉഭോ തണ്ഹാചരിതാ മന്ദഉദത്താ പുഗ്ഗലാ സമഥ...പേ॰... നിയ്യന്തി, തേ ഉഭോ തണ്ഹാചരിതാ മന്ദഉദത്താ പുഗ്ഗലാ നന്ദിയാവട്ടേന നയേന **ഹാതബ്ബാ** ഗമേതബ്ബാ നേതബ്ബാ. യേ ഉഭോ ദിട്ഠിചരിതാ മന്ദഉദത്താ പുഗ്ഗലാ വിപസ്സനാ...പേ॰... സമഥേന നിയ്യന്തി, തേ ഉഭോ ദിട്ഠിചരിതാ മന്ദഉദത്താ പുഗ്ഗലാ സീഹവിക്കീളിതേന നയേന **ഹാതബ്ബാ** ഗമേതബ്ബാ നേതബ്ബാതി അത്ഥോ.

൭. "തത്ഥ ചതസ്സോ പടിപദാ"തിആദിനാ ദേസനാഹാരേന ദുക്ഖാപടിപദാഭേദേന തണ്ഹാചരിതമന്ദാദിഭേദോ പുഗ്ഗലോ വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "തസ്സ വിഭത്താനന്തരം സ്വായം ദേസനാഹാരോ കത്ഥ സംവണ്ണേതബ്ബേ ധമ്മേ കേനചി ആകാരേന സമ്ഭവതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ **"സ്വായം ഹാരോ കത്ഥ സമ്ഭവതീ"**തിആദിമാഹ. നവമക്ഖണസമ്പന്നസ്സ സത്ഥാ യം ധമ്മം ദേസേതി, തസ്മിം സംവണ്ണേതബ്ബേ ധമ്മേ യാ വീമംസാദികാ സുതമയാദികാ തിസ്സോ പഞ്ഞാ വിഭത്താ, താഹി പഞ്ഞാഹി യേ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദയോ തയോ പുഗ്ഗലാ വിഭത്താ, ഇതി വിഭത്താകാരേന അയം ദേസനാഹാരോ സത്ഥാരാ ദേസേതബ്ബേ ധമ്മേ സമ്ഭവതീതി ദട്ഠബ്ബോ.

തത്ഥ **സ്വായം ഹാരോ**തി ദേസനാഹാരേന പടിപദാവിഭാഗേന വേനേയ്യപുഗ്ഗലവിഭാഗോ ദസ്സിതോ, സോ അയം ദേസനാഹാരോ. **കത്ഥ സമ്ഭവതീ**തി കത്ഥ സംവണ്ണേതബ്ബേ ധമ്മേ സംവണ്ണനാഭാവേന സമ്ഭവതീതി. **യസ്സാ**തി യോ സോ വേനേയ്യോ പച്ചന്തജാദീഹി അട്ഠഹി അക്ഖണേഹി വിമുത്തോ, സവനധാരണാദീഹി ച സമ്പത്തീഹി സമന്നാഗതോ, തസ്സ വേനേയ്യസ്സ. **സത്ഥാ**തി സദേവകം ലോകം സാസതി അനുസാസതീതി സത്ഥാ. **ധമ്മ**ന്തി ദേസിതം സംവണ്ണേതബ്ബം ധമ്മം. **ദേസയതീ**തി സങ്ഖേപനയവിത്ഥാരനയേഹി ഭാസതി. **അഞ്ഞതരോ**തി ഭഗവതോ സാവകേസു ഏവം ധമ്മം ദേസേതും സമത്ഥോ സാവകോ. **ഗരുട്ഠാനിയോ**തി ഗാരവസ്സ ഠാനഭൂതേഹി സീലസുതചാഗാദിഗുണവിസേസേഹി യുത്തോ മാനിതോ സദ്ദഹിതബ്ബവചനോ. **സബ്രഹ്മചാരീ**തി സമം, സഹ വാ ബ്രഹ്മം സത്ഥുസാസനം ചരതി പടിപജ്ജതീതി സബ്രഹ്മചാരീ. **സദ്ധം ലഭതി** "യോ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേതി, സോ സത്ഥാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹോതീ"തി സത്ഥരി, "സ്വാക്ഖാതോ വതായം ധമ്മോ സാത്ഥോ സബ്യഞ്ജനോ ഏകന്തപരിപുണ്ണോ ഏകന്തപരിസുദ്ധോ അത്ഥാവഹോ ഹിതാവഹോ സുഖാവഹോ ഝാനമഗ്ഗഫലനിബ്ബത്തകോ, അമ്ഹേഹി ച സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി ദേസിതേ ധമ്മേ ച അചലസദ്ധം ലഭതി, സദ്ദഹനം അത്തനോ സന്താനേ പുനപ്പുനം ഉപ്പാദേതി. തഥാ "യോ സാവകോ ധമ്മം ദേസേതി, സോ സാവകോ സങ്ഖേപതോ വാ വിത്ഥാരതോ വാ ധമ്മം ദേസേതും സമത്ഥോ വത ഗരുട്ഠാനിയോ സബ്രഹ്മചാരീ മാനിതോ സദ്ദഹിതബ്ബവചനോ"തി ദേസകേ സാവകേ ച "താദിസേന സാവകേന ദേസിതോ യോ ധമ്മോ, സോ ധമ്മോ സാത്ഥോ സബ്യഞ്ജനോ ഏകന്തപരിപുണ്ണോ ഏകന്തപരിസുദ്ധോ അത്ഥാവഹോ ഹിതാവഹോ സുഖാവഹോ ഝാനമഗ്ഗഫലനിബ്ബത്തകോ, അമ്ഹേഹി ച സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി സാവകേന ദേസിതധമ്മേ ച സദ്ധം സദ്ദഹനം അത്തനോ സന്താനേ പുനപ്പുനം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ.

തത്ഥാതി തസ്മിം സദ്ദഹിതബ്ബേ സത്ഥാരാ ദേസിതധമ്മേ ചേവ സാവകേന ദേസിതധമ്മേ ച സദ്ദഹന്തസ്സ വേനേയ്യസ്സ യാ വീമംസാ, വീമംസന്തസ്സ യാ ഉസ്സാഹനാ, ഉസ്സഹന്തസ്സ യാ തുലനാ, തുലയന്തസ്സ യാ ഉപപരിക്ഖാ, സാ അയം വീമംസാദികാ പഞ്ഞാ സദ്ധാനുസാരേന പവത്തനതോ **സുതമയീ പഞ്ഞാ** നാമ. തത്ഥ വീമംസനം **വിമംസാ,** പാളിയാ, പാളിഅത്ഥസ്സ ച വീമംസാ. വീമംസതീതി വാ **വീമംസാ,** പദം പദന്തരേന, പദത്ഥം പദത്ഥന്തരേന വിചാരണകാ പഞ്ഞാ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഉസ്സാഹനാദീസുപി ഭാവസാധനകത്തുസാധനാനി കാതബ്ബാനി. **ഉസ്സാഹനാ** ച ഉസ്സാഹേന ഉപത്ഥമ്ഭികാ ധമ്മസ്സ ധാരണപരിചയസാധികാ പഞ്ഞാ ച, ന വീരിയം, ഏത്ഥ ച യാ സുതമത്തേയേവ പവത്താ, വീമംസാദിഭാവം

അപ്പത്താ നിവത്താ, സാ സുതമയീ പഞ്ഞാ ന ഹോതി. യാ ച സുത്വാ വീമംസിത്വാ ഉസ്സാഹനാദിഭാവം അപ്പത്താ നിവത്താ, യാ ച സുത്വാ വീമംസിത്വാ ഉസ്സഹിത്വാ തുലനാദിഭാവം അപ്പത്താ നിവത്താ, യാ ച സുത്വാ വീമംസിത്വാ ഉസ്സഹിത്വാ തുലയിത്വാ ഉപപരിക്ഖനഭാവം അപ്പത്താ നിവത്താ, സാപി പഞ്ഞാ ന സുതമയീ പഞ്ഞാ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബാ. യാ പന സുത്വാ സദ്ദഹന്തസ്സ വീമംസാ, വീമംസന്തസ്സ ഉസ്സാഹനാ, ഉസ്സഹന്തസ്സ തുലനാ, തുലയന്തസ്സ ഉപപരിക്ഖാ ഹോതി, അയം **സുതമയീ പഞ്ഞാ** നാമ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബാ.

സുതമയീ പഞ്ഞാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ സുതമയിയാ പഞ്ഞായ വിഭജനാനന്തരം ചിന്താമയിം പഞ്ഞം വിഭജിതും **"തഥാ സുതേന നിസ്സയേനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുതന്തി** സുയ്യതേ പരിയത്തിധമ്മോതി **സുതോ,** സവനം പരിയത്തിധമ്മസ്സാതി വാ **സുതം,** ദുവിധമ്പി സുതം. **നിസ്സയേന** ഉപനിസ്സായാതി അത്ഥോ. ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ ചേതം "സുതേന നിസ്സയേനാ"തി കരണവചനം. ഏത്ഥ പന "ഇദം പാണാതിപാതാദിവിരമനം സീലനട്ഠേന സീലം, അയം ഏകഗ്ഗതാ സമാദഹനട്ഠേന സമാധി , ഇമാനി ഭൂതുപാദാനി രുപ്പനട്ഠേന രൂപാനി, ഇമേ ഫസ്സാദയോ നമനട്ഠേന നാമാനി, ഇമേ രൂപാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ രാസട്ഠേന ഖന്ധാ"തി തേസം തേസം ധമ്മാനം പീളനാദിസഭാവസ്സ വീമംസനാഭൂതാ പഞ്ഞാ **വീമംസാ** നാമ. തേസംയേവ സീലസമാധിആദീനം സീലതി പതിട്ഠഹതി ഏത്ഥാതി **സീലന്തി**ആദിവചനത്ഥം പുച്ഛിത്വാ സഭാഗലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനാനം തുലേത്വാ വിയ ഗഹണപഞ്ഞാ **തുലനം** നാമ. തേസംയേവ സീലസമാധിആദീനം ധമ്മാനം സഭാവലക്ഖണം അവിജഹിത്വാ അനിച്ചതാദുക്ഖതാദിനമനരുപ്പനാദിസപ്പച്ചയസങ്ഖതാദിആകാരേ വിതക്കേത്വാ ഉപപരിക്ഖണപഞ്ഞാ ഏവ **ഉപപരിക്ഖാ** നാമാതി വിസേസതോ ദട്ഠബ്ബോ. സുതധമ്മസ്സ ധാരണപരിചയവസേന പവത്തനതോ സുതമയീ പഞ്ഞാ ഉസ്സാഹനാ ജാതാ വിയ ന ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ ചിന്തിതസ്സ ധാരണപരിചയവസേന അപ്പവത്തനതോതി "ഉസ്സാഹനാ"തി ന വുത്തം.

സുതമയീ പഞ്ഞാ ചേവ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ ച ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ കാരണഭൂതാനം ദ്വിന്നം സുതമയിചിന്താമയിപഞ്ഞാനം ദസ്സനാനന്തരം ഫലഭൂതം ഭാവനാമയിം പഞ്ഞം വിഭജന്തോ **"ഇമാഹി ദ്വീഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇമാഹി ദ്വീഹി പഞ്ഞാഹീ**തി സുതമയിചിന്താമയിപഞ്ഞാഹി കാരണഭൂതാഹി. സുതമയിപഞ്ഞായ വാ ചിന്താമയിപഞ്ഞായ വാ ഉഭയത്ഥ വാ ഠിതോയേവ യോഗാവചരോ വിപസ്സനം ആരഭതീതി. **മനസികാരസമ്പയുത്തസ്സാ**തി രൂപാരൂപേസു പരിഗ്ഗഹാദിവസേന സങ്ഖാരേസു അനിച്ചതാദിവസേന മനസികാരേന സമ്മാ പകാരേഹി യുത്തപ്പയുത്തസ്സ. ദിട്ഠിവിസുദ്ധികങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധിമഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി-പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിസമ്പാദനേന വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കന്തസ്സ യോഗാവചരസ്സ സന്താനേ ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിസങ്ഖാതം **യം** അരിയമഗ്ഗ**ഞാണം** നിബ്ബാനാരമ്മണ**ദസ്സനഭൂമിയം വാ ഭാവനാഭൂമിയം വാ ഉപ്പജ്ജതി,** **അയം ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ**തി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യദിപി പഠമമഗ്ഗഞാണം പഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ **"ദസ്സന"**ന്തി വുത്തം, ഭാവനാവസേന പന പവത്തനതോ **"ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ"**തി വേദിതബ്ബം. **ദസ്സനഭൂമീ**തി പഠമമഗ്ഗഫലാനി, സേസാനി "ഭാവനാഭൂമീ"തി വുച്ചന്തി.

വ്യ. അമ്ഹാകാചരിയ തുമ്ഹേഹി "യസ്സ സത്ഥാ വാ"തിആദിനാ സുതമയിപഞ്ഞാദികാ വിഭത്താ, ഏവം സതി സുതേന വിനാ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ നാമ ന ഭവേയ്യ, മഹാബോധിസത്താനം പന സുതേന വിനാ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ ഹോതേവാതി ചോദനം മനസി കത്വാ തസ്മിം സങ്ഗഹേത്വാ പകാരന്തരേന വിഭജിതും **"പരതോഘോസാ"**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പരതോഘോസാ**തി പരതോ പവത്തോ ദേസനാഘോസോ പച്ചയോ ഏതിസ്സാതി പരതോഘോസാ. **പച്ചത്തസമുട്ഠിതാ**തി പതി വിസും അത്തനിയേവ സമുട്ഠിതാ. **യോനിസോമനസികാരാ**തി തേസം തേസം ചിന്തേതബ്ബാനം രൂപാദീനം ധമ്മാനം രുപ്പനനമനാദിസഭാവപരിഗ്ഗണ്ഹനാദിനാ ഉപായേന പവത്തമനസികാരാ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ നാമ, ഇമിനാ സാവകാപി സാമഞ്ഞതോ ഗഹിതാ, തഥാപി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീനംയേവ

വുത്തത്താ സാവകാ ഇധ ഗഹിതാ, തസ്മാ പുരിമനയോ യുത്തതരോ. **പരതോതി** ധമ്മദേസകതോ പവത്തേന ധമ്മദേസനാഘോസേന ഹേതുനാ യം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ചത്തസമുട്ഠിതേന, യോനിസോമനസികാരേന ച ഹേതുനാ യം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, **അയം** ഭാവനാവസേന പവത്തനതോ **ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ** നാമ, ഇമിനാ സാവകാപി സാമഞ്ഞതോ ഗഹിതാ, തഥാപി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീനംയേവ വുത്തത്താ സാവകാ ഇധ ഗഹിതാ, തസ്മാ പുരിമനയോ യുത്തതരോ. **പരതോതി** ധമ്മദേസകതോ പവത്തേന ധമ്മദേസനാഘോസേന ഹേതുനാ യം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ചത്തസമുട്ഠിതേന, യോനിസോമനസികാരേന ച ഹേതുനാ യം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, അയം ഭാവനാവസേന പവത്തനതോ ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ നാമാതി വിഭജിത്വാ പണ്ഡിതേഹി ഞേയ്യാതി വിത്ഥാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥം ഞാതും ഇച്ഛന്തേഹി "ഏവം പടിപദാവിഭാഗേനാ"തിആദിനാ (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൯) അട്ഠകഥാവചനേന ജാനിതബ്ബോ.

സുതമയിപഞ്ഞാദികാ തിസ്സോ പഞ്ഞാ ആചരിയേന നാനാനയേഹി വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "താസു യസ്സ ഏകാ വാ ദ്വേ വാ പഞ്ഞാ അത്ഥി, സോ പുഗ്ഗലോ കോനാമോ, യസ്സ ഏകാപി നത്ഥി, സോ പുഗ്ഗലോ കോനാമോ"തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ യസ്സ അയം പഞ്ഞാ, ഇമാ വാ അത്ഥി, സോ പുഗ്ഗലോ ഇത്ഥന്നാമോ, യസ്സ നത്ഥി, സോ പുഗ്ഗലോ ഇത്ഥന്നാമോതി പടിപദാപഞ്ഞാപ്പഭേദേന പുഗ്ഗലം വിഭജിതും **"യസ്സ ഇമാ"**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **യസ്സ** അതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ സുതമയീ പഞ്ഞാ ചേവ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ ച ഇമാ ദ്വേ പഞ്ഞാ അത്ഥി, അയം അതിതിക്ഖപഞ്ഞോ ഉദ്ദേസമത്തേനേവ ജാനനതോ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ** നാമ. **യസ്സ** നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസേഹി സുതമയീ പഞ്ഞാ അത്ഥി, ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ നത്ഥി, അയം നാതിതിക്ഖപഞ്ഞോ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസേഹി ജാനനതോ **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ** നാമ. **യസ്സ** മന്ദപഞ്ഞസ്സ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസേഹി നേവ സുതമയീ പഞ്ഞാ അത്ഥി, ന ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ ച, അയം മന്ദപഞ്ഞോ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസപടിനിദ്ദേസേഹി ജാനനതോ നിരവസേസവിത്ഥാരദേസനായ നേതബ്ബതോ **നേയ്യോ** നാമാതി. **അട്ഠകഥായം** പന "ഇദാനി യദത്ഥം ഇമാ പഞ്ഞാ ഉദ്ധടാ, തമേവ വേനേയ്യപുഗ്ഗലവിഭാഗം യോജേത്വാ ദസ്സേതും 'യസ്സാ'തിആദി വുത്ത"ന്തിആദി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൰) വുത്തം.

൯. "തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സാ"തിആദിനാ ദേസനം വിഭാവേതി, "തത്ഥ ചതസ്സോ പടിപദാ"തിആദിനാ പടിപദാവിഭാഗേഹി, "സ്വായം ഹാരോ"തിആദിനാ ഞാണവിഭാഗേഹി ച ദേസനാഭാജനം വേനേയ്യത്തയം ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "യായ ദേസനാപാളിയാ ദേസനാഹാരം യോജേതും പുബ്ബേ 'ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ'തിആദിനാ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയഭാവേന യാ പാളിദേസനാ നിക്ഖിത്താ, സാ പാളിദേസനാ ദേസനാഹാരേന നിദ്ധാരിതേസു അസ്സാദാദീസു അത്ഥേസു കിമത്ഥം ദേസയതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ "ഇമം അത്ഥം ദേസയതീ"തി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"സായം ധമ്മദേസനാ"**തിആദി ആരദ്ധം.

തത്ഥ **സായം ധമ്മദേസനാ**തി യാ ധമ്മദേസനാ ആദികല്യാണാദികാ പുബ്ബേ ദേസനാഹാരസ്സ വിസയഭാവേന നിക്ഖിത്താ, സായം ധമ്മദേസനാ അസ്സാദാദീസു കിമത്ഥം ദേസയതീതി കഥേതുകാമതായ പുച്ഛതി, പുച്ഛിത്വാ "ചത്താരി സച്ചാനി ദേസയതീ"തി വിസ്സജ്ജേതി, താനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **"ദുക്ഖം സമുദയം നിരോധം മഗ്ഗ"**ന്തി വുത്തം. പവത്തിപവത്തകനിവത്തിനിവത്തനുപായഭാവേന അവിപരീതഭാവതോ **"സച്ചാനീ"**തി വുത്താനി.

യസ്സം ദേസനായം സച്ചാനി ദേസനാഹാരേന നിദ്ധാരിതാനി, സാ ദേസനാ ചത്താരി സച്ചാനി ദേസയതീതി യുത്തം ഹോതു. യസ്സം ദേസനായം അസ്സാദാദയോ നിദ്ധാരിതാ, സാ ദേസനാ ചത്താരി സച്ചാനി ദേസയതീതി ന സക്കാ വത്തും. ഹേട്ഠാ ച അസ്സാദാദയോ നിദ്ധാരിതാ, തസ്മാ "അസ്സാദാദയോ"തിപി വത്തബ്ബന്തി ചോദനം മനസി കത്വാ **"ആദീനവോ ഫലഞ്ച ദുക്ഖ"**ന്തിആദി വുത്തം. ദേസനാഹാരേന സംവണ്ണനാനയേന ദേസനായം നിദ്ധാരിതോ ആദീനവോ ചേവ ഫലഞ്ച ദുക്ഖസച്ചം ഹോതി, അസ്സാദോ സമുദയസച്ചം, നിസ്സരണം നിരോധസച്ചം, ഉപായോ ചേവ ആണത്തി ച മഗ്ഗസച്ചം ഹോതി, തസ്മാ "ചത്താരി സച്ചാനി ദേസയതീ"തി വത്തബ്ബമേവാതി.

തണ്ഹാവജ്ജാ തേഭൂമകധമ്മാ ദുക്ഖം, തേ ച അനിച്ചാദീഹി പീളിതത്താ **ആദീനവായേവ. ഫലന്തി** ദേസനായ ഫലം ലോകിയം, ന ലോകുത്തരം, തസ്മാ ദുക്ഖന്തി വത്തബ്ബമേവ. **അസ്സാദോതി** തണ്ഹാസ്സാദസ്സ ഗഹിതത്താ **"അസ്സാദോ സമുദയോ"തി ച വത്തബ്ബം. അസ്സാദേകദേസോ ദുക്ഖമേവ**, അസ്സാദേകദേസോ ദുക്ഖഞ്ചേവ സമുദയോ ച. സഹ വിപസ്സനായ അരിയമഗ്ഗോ ച ഭഗവതോ ആണത്തി ച ദേസനായ ഫലാധിഗമസ്സ ഉപായഭാവതോ **"ഉപായോ, ആണത്തി ച മഗ്ഗോ"**തി വുത്തം, നിസ്സരണേകദേസോപി മഗ്ഗോതി ദട്ഠബ്ബോ. "ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി യാ ദേസനാ വിസേസതോ ദേസയതി, കതമാ സാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വിസേസം നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി ഇദം ധമ്മചക്ക"**ന്തി വുത്തം. **ഇദം** വുച്ചമാനം ധമ്മചക്കം ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി വിസേസതോ ദേസയതീതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

"യാ ദേസനാ ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി വിസേസതോ ദേസയതി, തസ്സാ ദേസനായ ധമ്മചക്കഭാവം കിം ഭഗവാ ആഹാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"യഥാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ "ജാതിപി ദുക്ഖാ"തിആദിവചനതോ (മഹാവ॰ ൧൪) തണ്ഹാവജ്ജം ജാതിആദികം തേഭൂമകധമ്മജാതം ദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവേന, ദുക്ഖദുക്ഖാദിഭാവേന ച **"ദുക്ഖ"**ന്തി വുത്തം. **മേതി** മയാ പവത്തിതന്തി യോജനാ. **ഭിക്ഖവേതി** സവനേ ഉസ്സാഹം ജനേതും ആലപതി. **ബാരാണസിയ**ന്തി ബാരാണസീനഗരസ്സ അവിദൂരേ. **ഇസിപതനേതി** സീലക്ഖന്ധാദീനം ഇസനതോ ഗവേസനതോ **"ഇസീ"**തി വോഹരിതാനം പച്ചേകബുദ്ധാനം പതനട്ഠാനേ. **മിഗദായേ**തി മിഗാനം അഭയദാനട്ഠാനേ കാരിതേ അസ്സമേവ.

അനുത്തരന്തി ഉത്തരിതരാഭാവേന അനുത്തരം അനതിസയം. **ധമ്മചക്ക**ന്തി സതിപട്ഠാനാദികേ സഭാവധാരണാദിനാ അത്ഥേന ധമ്മോ ചേവ പവത്തനട്ഠേന ചക്കഞ്ചാതി ധമ്മചക്കം. **അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി അപ്പടിസേധനീയം. കസ്മാ? ജനകസ്സ ഭഗവതോ ധമ്മിസ്സരത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധത്താ, ഞത്തസ്സ ച അനുത്തരത്താ കോണ്ഡഞ്ഞാദീനഞ്ചേവ അട്ഠാരസബ്രഹ്മകോടിയാ ച ചതുസച്ചപടിവേധസാധനതോ ച. "കേന അപ്പടിവത്തിയ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സമണേന വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമണേനാതി** പബ്ബജ്ജമത്തൂപഗതേന . **ബ്രാഹ്മണേനാതി** ജാതിബ്രാഹ്മണേന. പരമത്ഥാനഞ്ഹി സമണബ്രാഹ്മണാനം പടിസേധനേ ചിത്തുപ്പാദാനുപ്പജ്ജനമ്പി നത്ഥി. **ദേവേനാതി** ഛകാമാവചരദേവേന. **ബ്രഹ്മുനാതി** രൂപബ്രഹ്മാ ഗഹിതാ. "സമണേന വാ ...പേ॰... ബ്രഹ്മുനാ"തി എത്തകമേവ അവത്വാ**"കേനചീ"**തി വുത്തവചനേന അവസേസഖത്തിയഗഹപതിപരിസജനാ സങ്ഗഹിതാ. തസ്മാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതിസമണചാതുമഹാരാജികതാവതിംസമാരബ്രഹ്മപരിസാ അട്ഠവിധാപി പടിസേധേതും അസമത്ഥായേവാതി വേദിതബ്ബാ. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തസമൂഹേ ധമ്മചക്കാധാരേ.

"ദ്വാദസ പദാനി സുത്ത"ന്തി ഗാഥാനുരൂപം ധമ്മചക്കസുത്തേ പദാനി വിഭജന്തോ **"തത്ഥ അപരിമാണാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാതി** ധമ്മചക്കദേസനായം (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൩ ആദയോ; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦). "അപരിമാണാ അക്ഖരാ അപരിമാണാ പദാ"തി അവത്വാ "അപരിമാണാ പദാ അപരിമാണാ അക്ഖരാ"തി ഉപ്പടിപാടിവചനേഹി യേഭുയ്യേന പദസങ്ഗഹിതാനീതി ദസ്സേതി. **പദാ, അക്ഖരാ, ബ്യഞ്ജനാതി** ച ലിങ്ഗവിപല്ലാസാനീതി ദട്ഠബ്ബാനി. **ഏതസ്സേവ അത്ഥസ്സാതി** വത്തബ്ബാകാരസ്സ ചതുസച്ചസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സേവ **സങ്കാസനാ പകാസനാ** പകാസനാകാരോ പഞ്ഞത്താകാരോതി ആകാരവന്തആകാരസമ്ബന്ധേ സാമിവചനം. **സങ്കാസനാകാരോതി** ച സങ്കാസനീയസ്സ അത്ഥസ്സ ആകാരോ. എസ നയോ സേസേസുപി. **ഇതിപീതി** ഇതി ഇമിനാ പകാരേനപി, ഇമിനാ പകാരേനപി **ഇദം** ജാതിആദികം ദുക്ഖം അരിയസച്ചന്തി വേദിതബ്ബം.

അയന്തി കാമതണ്ഹാദിഭേദാ അയം തണ്ഹാ. **ദുക്ഖസമുദയോതി** ദുക്ഖനിബ്ബത്തനസ്സ ഹേതുഭാവതോ ദുക്ഖസമുദയോ. **അയ**ന്തി സബ്ബസങ്ഖതതോ നിസ്സടാ അയം അസങ്ഖതാ ധാതു. **ദുക്ഖനിരോധോതി** ജാതിആദിപ്പഭേദസ്സ ദുക്ഖസ്സ അനുപ്പാദനനിരോധപച്ചയത്താ ദുക്ഖനിരോധോ. **അയ**ന്തി സമ്മാദിട്ഠാദികോ അട്ഠങ്ഗികോ അരിയോ മഗ്ഗോ. ദുക്ഖനിരോധഭൂതം നിബ്ബാനം ആരമ്മണകരണവസേന ഗതത്താ, ദുക്ഖനിരോധപ്പത്തിയാ പടിപദാഭാവതോ ച **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ**. സേസം വുത്തനയമേവ.

“തഥ അപരിമാണാ”തിആദിനാ ബ്യഞ്ജനപദഅത്ഥപദാനി വിഭജിത്വാ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസയിവിസയഭാവേന സമ്ബന്ധഭാവം ദസ്സേതും **“തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതീ”**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ ഭഗവാ കിം സാമഞ്ഞേഹി അക്ഖരാദീഹി സങ്കാസേതി വാ പകാസേതി വാ, ഉദാഹു യഥാരഹം സങ്കാസേതി പകാസേതീതിആദിവിചാരണായ സമ്ഭവതോ വിസയവിസയിഭാവേന സമ്ബന്ധഭാവം നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **“തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ “അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതീ”തി കസ്മാ എവം വുത്തം, നനു “ദുക്ഖസച്ച”ന്തിആദീസു പദേനേവ ദുക്ഖസച്ചത്ഥത്താദികോ സങ്കാസിതബ്ബോതി? സച്ചം, പദാവയവസ്സ പന അക്ഖരസ്സ ഗഹണമുഖേനേവ അക്ഖരസമുദായസ്സപി പദസ്സ ഗഹണം ഹോതി, പദേ ഗഹിതേ ച ദുക്ഖസച്ചത്ഥാദികാവബോധോ ഹോതേവ, എവം സതി പദേനേവ സിജ്ഝനതോ അക്ഖരോ വിസും ന ഗഹേതബ്ബോതി? ന, ദുക്ഖസച്ചത്ഥാദികാവബോധസ്സ വിസേസുപ്പത്തിഭാവതോ. ദു-ഇതി അക്ഖരേന ഹി അനേകുപദ്ദവാധിട്ഠാനഭാവേന കുച്ഛിതത്ഥോ ഗഹിതോ, ഖ-ഇതി അക്ഖരേന ധുവസുഭസുഖത്തഭാവവിരഹേന തുച്ഛത്ഥോതി എവമാദികാവബോധസ്സ വിസേസുപ്പത്തി ഭവതി. തേന വുത്തം “പദത്ഥഗഹണസ്സ വിസേസാധാനം ജായതീ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൻ). പദപരിയോസാനേ വാക്യപരിയോസാനാഭാവതോ അക്ഖരേഹി സംഖിത്തേന ദീപിയമാനോ അത്ഥോ പദേഹി പകാസിതോവാതി വുത്തം **“പദേഹി പകാസേതീ”**തി. വാക്യപരിയോസാനേ പന സങ്കാസിതോ പകാസിതോ അത്ഥോ വിവരിതോ വിവടോ കതോവാതി വുത്തം. **“ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതീ”**തി. പകാരേഹി ച വാക്യഭേദേ കതേ സോ അത്ഥോ വിഭത്തോ നാമാതി വുത്തം **“ആകാരേഹി വിഭജതീ”**തി. വാക്യാവയവാനം പദാനം പച്ചേകം നിബ്ബചനവിഭാഗേ കതേ സോ അത്ഥോ പാകടോ കതോവാതി വുത്തം **“നിരുത്തീഹി ഉത്താനീകരോതീ”**തി. കതനിബ്ബചനേഹി വാക്യാവയവേഹി വിത്ഥാരവസേന നിരവസേസതോ ദേസിതേഹി വേനേയ്യസത്താനം ചിത്തേ പരിസമന്തതോ തോസനം ഹോതി, പഞ്ഞാതേജനഞ്ചാതി ആഹ **“നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞപേതീ”**തി.

“ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതീ”തിആദീസു “ഭഗവാ എവാ”തി വാ “അക്ഖരേഹി എവാ”തി വാ അവധാരണേ യോജിതേ “സാവകോ ന സങ്കാസേതി, പദാദീഹി ന സങ്കാസേതീ”തി അത്ഥോ ഭവേയ്യ, സാവകോ ച സങ്കാസേതി, പദാദീഹി ച സങ്കാസേതി. കത്ഥ അവധാരണം യോജേതബ്ബന്തി ചേ? “ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതിയേവാ”തി അവധാരണം യോജേതബ്ബം. എവഞ്ഹി സതി സാവകേന സങ്കാസിതോ വാ പദാദീഹി സങ്കാസിതോ വാ അത്ഥോ സങ്ഗഹിതോ ഹോതി. അത്ഥപദാനഞ്ച അക്ഖരാദിനാനാവിസയതാ സിദ്ധാ ഹോതി. തേന എകാനുസന്ധികേ സുത്തേ ഛളേവ അത്ഥപദാനി നിദ്ധാരേതബ്ബാനി, അനേകാനുസന്ധികേ സുത്തേ അനുസന്ധിഭേദേന വിസും വിസും ഛ ഛ അത്ഥപദാനി നിദ്ധാരേതബ്ബാനി.

“ഛസു ബ്യഞ്ജനപദേസു കതമേന ബ്യഞ്ജനപദേന കതമം കിച്ചം സാധേതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ “ഇമിനാ ഇദം കിച്ചം, ഇമിനാ ഇദം കിച്ചം സാധേതീ”തി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **“തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി ച പദേഹി ച ഉഗ്ഘടേതീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി അക്ഖരാദീസു ബ്യഞ്ജനപദേസു. **ഉഗ്ഘടേതീ**തി ഉഗ്ഘടനകിച്ചം സാധേതീതി അത്ഥോ. കിഞ്ചാപി ദേസനാവ ഉഗ്ഘടനകിച്ചം സാധേതി, ഭഗവാ പന ദേസനാജനകത്താ ഉഗ്ഘടനകിച്ചം സാധേതീതി വുച്ചതി. സേസേസുപി എവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

“ഉഗ്ഘടനകിച്ചസാധികാ ദേസനായേവ കിം വിപഞ്ചനവിത്ഥാരണകിച്ചസാധികാ ദേസനാജനകത്താ, ഉദാഹു വിസും വിസും കിച്ചസാധികാ അഞ്ഞാ”തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ വിസും വിസും കിച്ചസാധികാ അഞ്ഞാ ദേസനാതി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **“തത്ഥ ഉഗ്ഘടനാ ആദീ”**തിആദിമാഹ. അഥ വാ “കതമാ ഉഗ്ഘടനാ, കതമാ വിപഞ്ചനാ, കതമാ വിത്ഥാരണാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വുത്തം **“തത്ഥ ഉഗ്ഘടനാ ആദീ”**തിആദി. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി ഉഗ്ഘടനാദികിച്ചസാധികാസു ദേസനാസു. **ഉഗ്ഘടനാ**തി ഉഗ്ഘടനകിച്ചസാധികാ ദേസനാ ആദിദേസനാ ഹോതി. **വിപഞ്ചനാ**തി വിപഞ്ചനകിച്ചസാധികാ ദേസനാ മജ്ഝേദേസനാ ഹോതി. **വിത്ഥാരണാ**തി വിത്ഥാരണകിച്ചസാധികാ ദേസനാ പരിയോസാനദേസനാ ഹോതീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

“ഉഗ്ഘടിയന്തോ ഉദ്ദിസിയമാനോ പരിയത്തിഅത്ഥഭൂതോ ധമ്മവിനയോ കതമം പുഗ്ഗലം വിനേതി, വിപഞ്ചിയന്തോ നിദ്ദിസിയമാനോ പരിയത്തിഅത്ഥഭൂതോ ധമ്മവിനയോ കതമം പുഗ്ഗലം വിനേതി, വിത്ഥാരിയന്തോ പടിനിദ്ദിസിയമാനോ പരിയത്തിഅത്ഥഭൂതോ ധമ്മവിനയോ കതമം പുഗ്ഗലം വിനേതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“സോയം ധമ്മവിനയോ”**തിആദിമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന “ഏവം ‘അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതീ’തിആദീനം ഛന്നം ബ്യഞ്ജനപദാനം ബ്യാപാരം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്ഥപദാനം ബ്യാപാരം ദസ്സേതും ‘സോയം ധമ്മവിനയോ’തിആദി വുത്ത”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൻ) വുത്തം.

തത്ഥ **ഉഗ്ഘടിയന്തോ** ഉദ്ദിസിയമാനോ ഉദ്ദേസപരിയത്തിഅത്ഥഭൂതോ സോ അയം **ധമ്മവിനയോ** ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലം വിനേതി, **തേന** ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുനോ പുഗ്ഗലസ്സ വിനയനേന **നം** ഉഗ്ഘടിയന്തം ഉദ്ദിസിയമാനം ഉദ്ദേസപരിയത്തിഅത്ഥഭൂതം വിനയം “ആദികല്യാണോ”തി ആഹു. **വിപഞ്ചിയന്തോ** നിദ്ദിസിയമാനോ നിദ്ദേസപരിയത്തിഅത്ഥഭൂതോ സോ അയം **ധമ്മവിനയോ** വിപഞ്ചിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലം വിനേതി, **തേന** വിപഞ്ചിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ വിനയനേന **നം** വിപഞ്ചിയന്തം നിദ്ദിസിയമാനം നിദ്ദേസപരിയത്തിഅത്ഥഭൂതം വിനയം “മജ്ഝേകല്യാണോ”തി ആഹു. **വിത്ഥാരിയന്തോ** പടിനിദ്ദിസിയമാനോ പടിനിദ്ദേസപരിയത്തിഅത്ഥഭൂതോ സോ അയം **ധമ്മവിനയോ** നേയ്യം പുഗ്ഗലം **വിനേതി** വിനയനം ജനേതി, **തേന** നേയ്യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വിനയനേന **നം** വിത്ഥാരിയന്തം പടിനിദ്ദിസിയമാനം പടിനിദ്ദേസപരിയത്തിഅത്ഥഭൂതം വിനയം “പരിയോസാനകല്യാണോ”തി ആഹൂതി യോജനത്ഥോതി ദട്ഠബ്ബോ.

അഥ വാ “അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതീ”തിആദിനാ ഛന്നം പദാനം ബ്യാപാരോ ദസ്സിതോ, ഏവം സതി അത്ഥോ നിബ്യാപാരോ സിയാ, അത്ഥോ ച നിപ്പരിയായതോ സബ്യാപാരോയേവാതി ചോദനം മനസി കത്വാ ആഹ **“സോയം ധമ്മവിനയോ”**തിആദി. ഏതേന അത്ഥോയേവ മുഖ്യതോ വേനേയ്യത്തയസ്സ വിനയനകിച്ചം സാധേതി, അത്ഥവാചകോ പന സദ്ദോ ഠാനൂപചാരതോ വേനേയ്യത്തയസ്സ വിനയനകിച്ചം സാധേതീതി ദസ്സേതി. പദപരമസ്സ പന സച്ചപ്പടിവേധസ്സ പതിട്ഠാനാഭാവതോ സോ ഇധ ന വുത്തോ. സേക്ഖഗ്ഗഹണേന വാ കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ വിയ നേയ്യഗ്ഗഹണേന പദപരമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാപി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം . **അക്ഖരേഹീ**തിആദീസു കരണത്ഥേ കരണവചനം, ന ഹേത്വത്ഥേ. അക്ഖരാദീനഞ്ഹി ഉഗ്ഘടനാദീനി പയോജനാനിയേവ ഹോന്തി, ന ഉഗ്ഘടനാദീനം അക്ഖരാദീനി പയോജനാനീതി “അന്നേന വസതീ”തിആദീസു വിയ ന ഹേതുഅത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തത്ഥ ഹി അന്നേന ഹേതുനാ വസതി, വസനേന ഹേതുനാ അന്നം ലദ്ധന്തി വസനകിരിയായ ഫലം വസനകിരിയായ ഹേതുഭാവേന ഗഹിതം. “അജ്ഝേസനേന വസതീ”തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. തേനാഹ “യദത്ഥാ ച കിരിയാ, സോ ഹേതൂ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൻ). തത്ഥ **യദത്ഥാ**തി സോ അന്നാദികോ അത്ഥോ യസ്സാ വസനാദികിരിയായാതി യദത്ഥാ, വസനാദികിരിയാ, സോ അന്നാദികോ അത്ഥോ തസ്സാ വസനാദികിരിയായ ഹേതൂതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൦. “തത്ഥ അപരിമാണാ പദാ”തിആദിനാ “ധമ്മം വോ ഭിക്ഖവേ ദേസേസ്സാമീ”തി ഉദ്ദിട്ഠായ പാളിയാ ദ്വാദസപദസമ്പത്തിസങ്ഖാതം തിവിധകല്യാണതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഛഅത്ഥപദഛബ്യഞ്ജനപദഭേദേന സമ്പത്തിസങ്ഖാതം അത്ഥപദബ്യഞ്ജനപദകല്യാണതം ദസ്സേന്തോ **“തത്ഥ ഛപ്പദാനി അത്ഥോ”**തിആദിമാഹ. അഥ വാ “ദ്വാദസ പദാനി സുത്ത”ന്തി വുത്താനുരൂപം “തത്ഥ അപരിമാണാ”തിആദിനാ “ധമ്മം വോ ഭിക്ഖവേ ദേസേസ്സാമീ”തി ഉദ്ദിട്ഠായ പാളിയാ ദ്വാദസപദതാ ദസ്സേത്വാ “ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണ”ന്തി വുത്താനുരൂപം “തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി ചാ”തിആദിനാ തസ്സാ പാളിയാ തിവിധകല്യാണതാ ദസ്സിതാ, ദസ്സേത്വാ ഇദാനി “സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധ”ന്തി വുത്താനുരൂപം തസ്സാ പാളിയാ ഛഅത്ഥപദബ്യഞ്ജനപദസമ്പന്നതം ദസ്സേതും **“തത്ഥ ഛപ്പദാനി അത്ഥോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തിസ്സം ദേസനാഹാരവിസയസങ്ഖാതായം പാളിയം ഛപ്പദാനി അത്ഥോ. കതമാനി ഛപ്പദാനി? സങ്കാസനാ, പകാസനാ, വിവരണാ, വിഭജനാ, ഉത്താനീകമ്മം, പഞ്ഞത്തി ഇമാനി ഛപ്പദാനി. അത്ഥോ യസ്സ അത്ഥി തസ്മാ **സാത്ഥം. തത്ഥാ**തി തിസ്സം ദേസനാഹാരവിസയസങ്ഖാതായം പാളിയം ഛപ്പദാനി ബ്യഞ്ജനം. കതമാനി ഛപ്പദാനി?

അക്ഖരം, പദം, ബ്യഞ്ജനം, ആകാരോ, നിരുത്തി, നിദ്ദേസോ ഇമാനി ഛപ്പദാനി. ബ്യഞ്ജനം യസ്സ അത്ഥീതി **സബ്യഞ്ജന**ന്തി യോജനാ കാതബ്ബാ. **തേനാ**തി തസ്സാ പാളിയാ തിവിധകല്യാണഛഅത്ഥപദസമ്പന്നഛബ്യഞ്ജനപദസമ്പന്നട്ഠേന, "ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ... പേ॰... സുദ്ധ"ന്തി ഭഗവാ ആഹാതി അത്ഥോ.

കേവലസദ്ദസ്സ സകലാദിഅത്ഥവാചകത്താ അധിപ്പേതത്ഥം നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"കേവലന്തി ലോകുത്തരം ന മിസ്സം ലോകിയേഹി ധമ്മേഹീ"**തി വുത്തം. **പരിപുണ്ണ**ന്തി അധിപ്പേതത്ഥേ ഏകോപി അത്ഥോ ഊനോ നത്ഥി, വാചകസദ്ദേസുപി അനത്ഥകോ ഏകോപി സദ്ദോ അധികോ നത്ഥീതി പരിപുണ്ണം അനൂനം അനതിരേകം. **പരിസുദ്ധ**ന്തി സദ്ദദോസഅത്ഥദോസാദിവിരഹതോ വാ പരിസുദ്ധം, രാഗാദിമലവിരഹതോ വാ പരിയോദാതാനം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മവിസേസാനം ഉപട്ഠിതട്ഠാനത്താ പരിസുദ്ധം പരിയോദാതം. നിഗ്ഗതം മലം ഏതസ്സ ധമ്മസ്സാതി **നിമ്മലം**. സദ്ദദോസാദിവിരഹതോ വാ രാഗാദിവിരഹതോ വാ സബ്ബമലേഹി അപഗതം പരി സമന്തതോ ഓദാതന്തി **പരിയോദാതം. ഉപട്ഠിത**ന്തി ഉപതിട്ഠന്തി ഏത്ഥ സബ്ബവിസേസാതി ഉപട്ഠിതം യഥാ "പദക്കന്ത"ന്തി. **പദക്കന്തം** പദക്കന്തട്ഠാനം. വിസിസന്തി മനുസ്സധമ്മേഹീതി **വിസേസാ,** സബ്ബേ വിസേസാ **സബ്ബവിസേസാ,** സബ്ബതോ വാ വിസേസാതി **സബ്ബവിസേസാ,** ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ. തേസം സബ്ബവിസേസാനം ഉപട്ഠിതന്തി യോജനാ. **ഇദ**ന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. തഥാഗതസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പദന്തി **തഥാഗതപദം. പദ**ന്തി ച പടിപത്തിഗമനേന വാ ദേസനാഗമനേന വാ കിലേസഗ്ഗഹണം. ഓത്ഥരിത്വാ ഗമനട്ഠാനം ഇതിപി **വുച്ചതി** പവുച്ചതി, തഥാഗതേന ഗോചരാസേവനേന വാ ഭാവനാസേവനേന വാ **നിസേവിതം** ഭജിതം ഇതിപി വുച്ചതി, തഥാഗതസ്സ മഹാവജിരഞാണസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണദന്തേഹി **ആരഞ്ജിതം** ആരഞ്ജിതട്ഠാനം ഇതിപി വുച്ചതി, **അതോ** തഥാഗതപദാദിഭാവേന വത്തബ്ബഭാവതോ **ഏതം** സാസനബ്രഹ്മചരിയം ഇതി പഞ്ഞായതി. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി ബ്രഹ്മുനോ സബ്ബസത്തുത്തമസ്സ ഭഗവതോ ചരിയം, ബ്രഹ്മം വാ സബ്ബസേട്ഠം ചരിയം **ബ്രഹ്മചരിയം. പഞ്ഞായതീ**തി യഥാവുത്തേഹി പകാരേഹി ഞായതീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

"ഇമസ്സ സിക്ഖത്തയസ്സ സങ്ഗഹസ്സ സാസനസ്സ പരിപുണ്ണഭാവപരിസുദ്ധഭാവസങ്ഖാതം തഥാഗതപദഭാവം!തഥാഗതപദഭാവം, തഥാഗതനിസേവിതഭാവം, തഥാഗതആരഞ്ജിതഭാവം, തേഹി പകാരേഹി ഞാപിതഭാവം കഥം മയം നിക്കങ്ഖാ ജാനിസ്സാമാ"തി വത്തബ്ബതോ **"തേനാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം, തബ്ഭാവദീപകേന ഭഗവതാ വുത്തേന വചനേന തുമ്ഹേഹി നിക്കങ്ഖേഹി ജാനിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

യദി ഭഗവാ അക്ഖരേഹി ച പദേഹി ച ഉഗ്ഘടേതി, ബ്യഞ്ജനേഹി ച ആകാരേഹി ച വിപഞ്ചയതി, നിരുത്തീഹി ച നിദ്ദേസേഹി ച വിത്ഥാരേതി, ഏവം സതി ആചരിയേന രചിതേന ദേസനാഹാരേന പയോജനം ന ഭവതി, ദേസനാഹാരേന ന വിനാ ഭഗവതോ ദേസനായമേവ അത്ഥസിജ്ഝനതോതി ചോദനം മനസി കത്വാ **"കേസം അയം ധമ്മദേസനാ"**തി പുച്ഛിത്വാ **"യോഗീന"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **യോഗീന**ന്തി യുജ്ജന്തി ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവനായന്തി **യോഗിനോ,** തേസം യോഗീനം. തേന മയാ രചിതേന ദേസനാഹാരേന സംവണ്ണിതാ അയം വുത്തപ്പകാരാ ഭഗവതോ ദേസനാ ഉഗ്ഘടനാദികിച്ചം സാധേതീതി ദേസനാഹാരോ യോഗീനം സാത്ഥകോയേവാതി ദട്ഠബ്ബോ. "ദേസനാഹാരസ്സ അസ്സാദാദിദേസനാഹാരഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹ ആയസ്മാ...പേ॰... ദേസനാഹാരോ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **തേന** അസ്സാദാദിദേസനാഹാരഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ "അസ്സാദാദീനവതാ...പേ॰... ദേസനാഹാരോ"തി യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന തുമ്ഹേഹി ദേസനാഹാരസ്സ യോഗീനം അസ്സാദാദിദേസനാഹാരഭാവോ ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

"കിം പന ഏത്താവതാ ദേസനാഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ ദേസനാഹാരോ"**തി വുത്തം. തത്ഥ യസ്സം ദേസനായം അസ്സാദാദയോ യേന ദേസനാഹാരേന നിദ്ധാരിതാ, തസ്സം ദേസനായം സോ ദേസനാഹാരോ നിദ്ധാരേത്വാ യോജിതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോതി.

ഇതി ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൨. വിചയഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൧൬. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗേന അസ്സാദാദയോ സുത്തത്ഥാ ആചരിയേന വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, ''കതമോ വിചയോ ഹാരോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമോ വിചയോ ഹാരോ''**തിആദി **വുത്തം.** തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു ഹാരേസു കതമോ സംവണ്ണനാവിസേസോ വിചയോ ഹാരോ വിചയഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. ''യം പുച്ഛിതഞ്ച വിസ്സജ്ജിതഞ്ചാ''തിആദിനിദ്ദേസഗാഥായ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ ''അയം വിചയോ ഹാരോ കിം വിചിനതീ''തിആദികോ സംവണ്ണനാവിസേസോ വിചയഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി യോജനാ.

''അയം വിചയോ ഹാരോ കിം വിചിനതീ''തി ഇമിനാ യോ വിചയോ വിചിനിതബ്ബോ, തം വിചയം വിചിനിതബ്ബം പുച്ഛതി, തസ്മാ വിചിനിതബ്ബം വിസയം വിസും വിസും നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **''പദം വിചിനതി, പഞ്ഹം വിചിനതീ''**തിആദി വുത്തം. ''കിം വിചയോ പദവിചയോ''തിആദിം അവത്വാ ''കിം വിചിനതി, പദം വിചിനതീ''തിആദിവചനേന വിചയസദ്ദസ്സ കത്തുസാധനത്ഥം ദസ്സേതി. തത്ഥ **പദം വിചിനതീ**തി നവവിധസ്സ സുത്തന്തസ്സ സബ്ബം പദം യാവ നിഗമനാ നാമപദാദിജാതിസദ്ദാദിഇത്ഥിലിങ്ഗാദിആകാരന്താദിപഠമവിഭത്യന്താദിഏകവചനാദിവസേന വിചിനതി. **പഞ്ഹം വിചിനതീ**തി അദിട്ഠജോതനാദിസത്താധിട്ഠാനാദിസമ്മുതിവിസയാദിഅതീതവിസയാദിവസേന വിചിനതി. **വിസ്സജ്ജനം വിചിനതീ**തി ഏകംസബ്യാകരണവിസ്സജ്ജനാദിസാവസേസബ്യാകരണവിസ്സജ്ജനാദി സഉത്തരബ്യാകരണ വിസ്സജ്ജനാദി ലോകിയബ്യാകരണവിസ്സജ്ജനാദിവസേന വിചിനതി. **പുബ്ബാപരം വിചിനതീ**തി പുബ്ബേന അപരം സംസന്ദിത്വാ വിചിനതി. **അസ്സാദം വിചിനതീ**തി അസ്സാദകതണ്ഹാദിഅസ്സാദേതബ്ബസുഖാദിവസേന വിചിനതി. **ആദീനവം വിചിനതീ**തി ദുക്ഖദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖവസേന വാ അനിട്ഠാനുഭവനാദിആദിഅന്തവന്തതാദിസംകിലേസഭാഗിയാദിവസേന വാ വിചിനതി. **നിസ്സരണം വിചിനതീ**തി മഗ്ഗവസേന വാ നിബ്ബാനവസേന വാ മഗ്ഗസ്സ വാ ആഗമവസേന, നിബ്ബാനസ്സ അസങ്ഖതധാതുആദിപരിയായവസേന വാ വിചിനതി. **ഫലം വിചിനതീ**തി ധമ്മചരണസ്സ ദുഗ്ഗതിഗമനാഭാവേന വാ മച്ചുതരണാദിനാ വാ ദേസനായ ഫലം, ദേസനാനുസാരേന ചരണസ്സ ഫലം വിചിനതി. **ഉപായം വിചിനതീ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനാദിവസേന പവത്തനനിബ്ബിദാഞാണാദിവസേന വാ സദ്ധാസതിവസേന വാ വിസുദ്ധിയാ ഉപായം വിചിനതി. **ആണത്തിം വിചിനതീ**തി പാപപരിവജ്ജനാണത്തിവസേന വാ ലോകസ്സ സുഞ്ഞതാപേക്ഖനാണത്തിവസേന വാ വിചിനതി. **അനുഗീതിം വിചിനതീ**തി വുത്താനുഗീതിവസേന വാ വുച്ചമാനാനുഗീതിവസേന വാ അനുരൂപം ഗീതിം വിചിനതി. **സബ്ബേ നവ സുത്തന്തേ വിചിനതീ**തി സുത്തഗേയ്യാദികേ നവ സുത്തേ ആഹച്ചവചനവസേന വാ അനുസന്ധിവചനവസേന വാ നീതത്ഥവചനവസേന വാ നേയ്യത്ഥവചനവസേന വാ സംകിലേസഭാഗിയാദിവസേന വാ വിചിനതി.

കിഞ്ചാപി പദവിചയോ പഠമം വിഭത്തോ, സുത്തസ്സ പന അനുപദം വിചിനിതബ്ബതായ അതിഭാരിയോ, ന സുകരോ പദവിചയോതി തം അഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ഹാവിചയവിസ്സജ്ജനവിചയേ താവ വിഭജന്തോ **''യഥാ കിം ഭവേ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യഥാ കിം ഭവേ**തി യേന പകാരേന സോ പഞ്ഹാവിചയോ പവത്തേതബ്ബോ, തം പകാരജാതം കീദിസം ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ആയസ്മാ അജിതോ പാരായനേ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം യഥാ യേന പകാരേന പുച്ഛതി, തഥാ തേന പകാരേന പഞ്ഹാവിചയോ പവത്തേതബ്ബോതി അത്ഥോ. തത്ഥ **ആയസ്മാ**തി പിയവചനം. **അജിതോ**തി ബാവരീബ്രാഹ്മണസ്സ പരിചാരകഭൂതാനം സോളസന്നം അഞ്ഞതരോ അജിതോ. **പാരായനേ**തി പാരം നിബ്ബാനം അയതി ഗച്ഛതി ഏതേനാതി പാരായനം, അജിതസുത്താദിസോളസസുത്തസ്സേതം അധിവചനം.

“കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ, (ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ,)
കേനസ്സു നപ്പകാസതി;
കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസി, കിം സു തസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൩൨; ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ൫൭, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧) -

ഗാഥായ **“കേന ധമ്മേന ലോകോ** അരിയവജ്ജോ സത്തോ **നിവുതോ** പടിച്ഛാദിതോ, ഇതി ആയസ്മാ അജിതോ പുച്ഛതി. **കേന** ഹേതുനാ യഥാവുത്തലോകോ നപ്പകാസതി, **അസ്സ** യഥാവുത്തലോകസ്സ **കിം** അഭിലേപനം ഇതി ത്വം ബ്രൂസി, **തസ്സ** യഥാവുത്തലോകസ്സ കിം മഹബ്ഭയന്തി ത്വം ബ്രൂസീതി പുച്ഛതീ”തി അത്ഥോ.

ഇതി ഇമിനാ പഭേദേന ചത്താരി **ഇമാനി** ഗാഥാപാദ**പദാനി പുച്ഛിതാനി** പുച്ഛാവസേന വുത്താനി, പുച്ഛിതത്ഥദീപകാനി വാ, പധാനവസേന പന സോ **“ഏകോ പഞ്ഹോ”**തി മതോ, യദിപി ചതുന്നം പദാനം പുച്ഛനവസേന പവത്തത്താ ചതുബ്ബിധോതി വത്തബ്ബോ, ഞാതും പന ഇച്ഛിതസ്സ ഏകസ്സേവ അത്ഥസ്സ സമ്ഭവതോ **“ഏകോ പഞ്ഹോ”**തി വുത്തം. “കാരണം വദേഹീ”തി വത്തബ്ബത്താ കാരണമാഹ **“ഏകവത്ഥുപരിഗ്ഗഹാ”**തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - “യദിപി നിവാരണാപകാസനാഭിലേപനമഹബ്ഭയസങ്ഖാതാ ചത്താരോ അത്ഥാ പുച്ഛായം ഗഹിതാ, ഏകസ്സ പന അഭിധേയ്യത്ഥസ്സ ഗഹണതോ ‘ഏകോ പഞ്ഹോ’തി പധാനവസേന ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ”തി. “ഏകവത്ഥുപരിഗ്ഗഹണം കഥം അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“ഏവഞ്ഹി ആഹാ”**തി വുത്തം. **ഏവം** ഏകവത്ഥുപരിഗ്ഗഹണേനേവ ഭഗവാ **ഹി** യസ്മാ ആഹ, ഇതി തസ്മാ ഏകവത്ഥുപരിഗ്ഗഹണം തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി.

“കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തി ഇമിനാ **ലോകാധിട്ഠാനം** പടിച്ഛാദനം പുച്ഛതി, ന നാനാധമ്മാധിട്ഠാനം. **“കേനസ്സു നപ്പകാസതീ”**തി ഇമിനാ ലോകസ്സേവ **അപ്പകാസനം** പുച്ഛതി, ന നാനാസഭാവധമ്മസ്സ. **“കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ”**തി ഇമിനാ ലോകസ്സേവ **അഭിലേപനം** പുച്ഛതി, ന നാനാസഭാവധമ്മസ്സ. **“കിം സു തസ്സ മഹബ്ഭയ”**ന്തി ഇമിനാ തസ്സേവ ലോകസ്സ **മഹബ്ഭയം** പുച്ഛതി, ന നാനാസഭാവധമ്മസ്സ. തസ്മാ “കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തിആദിപഞ്ഹോ ഏകാധിട്ഠാനനാനാധിട്ഠാനേസു ഏകാധിട്ഠാനോ, ധമ്മാധിട്ഠാനസത്താധിട്ഠാനേസു സത്താധിട്ഠാനോ, അദിട്ഠജോതനാദീസു അദിട്ഠജോതനാപഞ്ഹോതിആദിനാ യഥാസമ്ഭവം വിചിനിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

“പഞ്ഹസ്സ യോ ലോകോ ‘അധിട്ഠാനോ’തി ഗഹിതോ, സോ ലോകോ തിവിധോ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“ലോകോ തിവിധോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ തയോ വിധാ ഏതസ്സ ലോകസ്സാതി **തിവിധോ**. കിലിസ്സതി രാഗാദിവസേന കാമാവചരസത്തോതി **കിലേസോ,** കിലേസോ ച സോ ലോകോ ചാതി **കിലേസലോകോ,** കാമാവചരസത്തോ. സോ ഹി രാഗാദികിലേസബഹുലതായ കിലേസലോകോതി. ഭവതി ഝാനാഭിഞ്ഞാഹി ബുദ്ധീഹീതി **ഭവോ,** ഭവോ ച സോ ലോകോ ചാതി **ഭവലോകോ,** രൂപാവചരസത്തോ. സോ ഹി ഝാനാദിബുദ്ധീഹി ഭവതീതി. ഇന്ദ്രിയേന സമന്നാഗതോതി **ഇന്ദ്രിയോ,** ഇന്ദ്രിയോ ച സോ ലോകോ ചാതി **ഇന്ദ്രിയലോകോ,** അരൂപാവചരസത്തോ. സോ ഹി ആനേഞ്ജസമാധിബഹുലതായ വിസുദ്ധിന്ദ്രിയോ ഹോതീതി ലോകസമഞ്ഞാ പരിയാപന്നധമ്മവസേന പവത്താ, തസ്മാ അരിയാ ന ഗഹിതാതി.

“കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തിആദിഗാഥായ പുച്ഛാവിചയോ ഹാരോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “വിസ്സജ്ജനാവിചയോ ഹാരോ കഥ വിസ്സജ്ജനായ വിഭത്തോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ വിസ്സജ്ജനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** തസ്സം “കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തിആദിപുച്ഛായം -

“അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ, (അജിതാതി ഭഗവാ,)
വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതി;
ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമി, ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൩൩; ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ൫൮, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ) -

അയം ഗാഥാ വിസ്സജ്ജനാതി ദട്ഠബ്ബാ. തത്ഥ **അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ**തി കാളപക്ഖചതുദ്ദസീ, ഘനവനസണ്ഡ, മേഘപടലച്ഛാദന, അഡ്ഢരത്തിനം വസേന ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേന അന്ധകാരേന രഥഘടാദി പടിച്ഛാദിതോ വിയ ധമ്മസഭാവപടിച്ഛാദനലക്ഖണായ **അവിജ്ജായ** സത്ത**ലോകോ നിവുതോ** പടിച്ഛാദിതോ. **"അജിതാ"**തി ച ആലപനം കത്വാ ഭഗവാ ആഹ. **വിവിച്ഛാ**തി **വി**ചി**കിച്ഛാ**യ പമാദഹേതു യഥാവുത്തലോകോ **നപ്പകാസതി. ജപ്പം** തണ്ഹം യഥാവുത്തലോകസ്സ **"അഭിലേപന"**ന്തി അഹം ബ്രൂമീതി ഭഗവാ ആഹ, **ദുക്ഖം** ജാതിആദിവട്ടദുക്ഖം **അസ്സ** യഥാവുത്തലോകസ്സ **"മഹബ്ഭയ"**ന്തി അഹം ബ്രൂമീതി ഭഗവാ അജിതം ആഹാതി അത്ഥോ.

"ഇമായ വിസ്സജ്ജനായ കഥം വിചിനേയ്യാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇമാനി ചത്താരി പദാനീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇമാനി ചത്താരി പദാനീ**തി "കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തിആദിപുച്ഛാഗാഥായം വുത്താനി ഗാഥാപദാനി. **ഇമേഹി ചതൂഹി പദേഹീ**തി "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തി വിസ്സജ്ജനാഗാഥായം വുത്തേഹി ഗാഥാപദേഹി വിസ്സജ്ജിതാനി. കഥം? **പഠമം** പദം **പഠമേന** പദേന, **ദുതിയം** പദം **ദുതിയേന** പദേന, **തതിയം** പദം **തതിയേന** പദേന, **ചതുത്ഥം** പദം **ചതുത്ഥേന** പദേന വിസ്സജ്ജിതം.

"കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തി പഠമപഞ്ഹേ **"അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"**തി പഠമാ **വിസ്സജ്ജനാ** കതാ, ന ഉപ്പടിപാടിയാ. വിജ്ജായ പടിപക്ഖാ അവിജ്ജാ, തസ്മാ അവിജ്ജായ അജാനകോ ലോകോ ഭവേയ്യ. കഥം നിവുതോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി ആഹ **"നീവരണേഹി നിവുതോ ലോകോ"**തി. യദി ഏവം "നീവരണേന നിവുതോ ലോകോ"തി വിസ്സജ്ജനാ കാതബ്ബാതി ചോദനം മനസി കത്വാ വുത്തം **"അവിജ്ജാനീവരണാ ഹി സബ്ബേ സത്താ"**തി. "സബ്ബസത്താനം അവിജ്ജാനീവരണഭാവോ കേന വചനേന സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യഥാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം.

"സബ്ബസത്താനം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബപാണാനം സബ്ബഭൂതാനം, പരിയായതോ ഏകമേവ നീവരണം വദാമി, യദിദം അവിജ്ജാ. അവിജ്ജാനീവരണാ ഹി സബ്ബേ സത്താ. സബ്ബസോവ ഭിക്ഖവേ അവിജ്ജായ നിരോധാ ചാഗാ പടിനിസ്സഗ്ഗാ നത്ഥി സത്താനം നീവരണന്തി വദാമീ"തി യം വചനം **യഥാ** യേന പകാരേന ഭഗവാ ആഹ, തഥാ തേന പകാരേന വുത്തേന തേന വചനേന തുമ്ഹേഹി സബ്ബസത്താനം അവിജ്ജാനീവരണഭാവോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി.

"അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തി പദേന "കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തി പഠമസ്സേവ പദസ്സ വിസ്സജ്ജനാ ന സിയാ, "കേനസ്സു നപ്പകാസതീ"തി ദുതിയപദസ്സാപി വിസ്സജ്ജനാ സിയാതി ചോദനം മനസി കത്വാ **"തേന ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേന** "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തി പദേന "കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തി പഠമസ്സ പദസ്സ വിസ്സജ്ജനാ **യുത്താ** യുത്തതരാ ഹോതി, യുത്തതരത്താ "കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തി പഞ്ഹേ "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തി വിസ്സജ്ജനാതി മയാ വത്തബ്ബായേവാതി അധിപ്പായോ.

"കേനസ്സു നപ്പകാസതീ"തി ഇമസ്മിം **പഞ്ഹേ "വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ"**തി അയം **വിസ്സജ്ജനാ** കാതബ്ബാ, വിവിച്ഛായ പവത്തത്താ, പമാദാ **ച** ലോകോ നപ്പകാസതീതി അത്ഥോ. അവിജ്ജാനീവരണായ നിവുതോ ലോകോ നപ്പകാസതീതി വിസ്സജ്ജനാ കാതബ്ബാ, "കഥം വിവിച്ഛാ പമാദാ ലോകോ നപ്പകാസതീതി വിസ്സജ്ജനാ കതാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യോ പുഗ്ഗലോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യോ** പുഥുജ്ജനഭൂതോ **പുഗ്ഗലോ** അവിജ്ജാ**നീവരണേഹി** നിവുതോ, **സോ** പുഥുജ്ജനഭൂതോ പുഗ്ഗലോ വിവിച്ഛായ **വിവിച്ഛതി**. "യായ വിവിച്ഛായ വിവിച്ഛതി, സാ വിവിച്ഛാ കതമാ നാമാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"വിവിച്ഛാ നാമ വുച്ചതി വിചികിച്ഛാ"**തി വുത്തം. "തായ കസ്മാ നപ്പകാസതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സോ വിചികിച്ഛന്തോ"**തിആദി വുത്തം. തായ വിചികിച്ഛന്തോ **സോ** പുഥുജ്ജനഭൂതോ പുഗ്ഗലോ സദ്ദഹിതബ്ബേസു **നാഭിസദ്ദഹതി;** സദ്ദഹിതബ്ബേസു ന അഭിസദ്ദഹന്തോ അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ, കുസലാനം ധമ്മാനം സച്ഛികിരിയായ ആരഭിതബ്ബം വീരിയം **നാരഭതി;** അനാരഭന്തോ **സോ** പുഗ്ഗലോ **ഇധ** ലോകേ പമാദമനുയുത്തോ വിഹരതീതി, പമാദേന വിഹരന്തോ പമത്തോ പുഗ്ഗലോ **സുക്കേ** ധമ്മേ ന ഉപ്പാദിയതി; അനുപ്പാദയന്തസ്സ **തസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ **തേ** സുക്കാ ധമ്മാ **അനുപ്പാദിയമാനാ** ഹുത്വാ **നപ്പകാസന്തി** പകാസനവസേന ന

പവത്തന്തി; തസ്മാ “വിവിച്ഛാ പമാദാ ലോകോ നപ്പകാസതീ”തി വിസ്സജ്ജനാ കാതബ്ബാതി അധിപ്പായോ.

“താദിസസ്സ സുക്കധമ്മാനം അപ്പകാസനഭാവോ അമ്ഹേഹി കേന വചനേന സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“യഥാഹ ഭഗവാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ -

> “ദൂരേ സന്തോ പകാസന്തി, ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;
> അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ യഥാ സരാ;
> തേ ഗുണേഹി പകാസന്തി, കിത്തിയാ ച യസേന ചാ”തി. -

യം ഗാഥാപാഠം ഭഗവാ **യഥാ** യേന അപ്പകാസനാകാരേന ആഹ, തഥാ തേന അപ്പകാസനാകാരേന വുത്തേന തേന ഗാഥാപാഠേന താദിസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സുക്കധമ്മാനം അപ്പകാസനഭാവോ തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോയേവ, തസ്മാ “വിവിച്ഛാ പമാദാ ലോകോ നപ്പകാസതീ”തി വിസ്സജ്ജനാ കാതബ്ബാവാതി അധിപ്പായോ.

ഗാഥാത്ഥോ പന - ഹിമവന്തോ പബ്ബതോ ദൂരേ ഠിതോ ദൂരേ ഠിതാനമ്പി സചക്ഖുകാനം പുഗ്ഗലാനം പകാസതി ഇവ, ഏവം **സന്തോ** സപ്പുരിസാ ദൂരേ ഠിതാനമ്പി ഗുണവസേന പവത്തായ കിത്തിയാ ച ഗുണവസേന പവത്തേഹി യസപരിഭോഗപരിവാരേഹി ച ദൂരേ ഠിതാനം പണ്ഡിതാനം പകാസന്തി, രത്തികാലേ ഖിത്താ സരാ ഉസൂ ന ദിസ്സന്തി യഥാ, **ഏത്ഥ** സത്തലോകേ വിവിച്ഛാപമാദാനം വസേന വിഹരന്തോ അസന്തോ ന ദിസ്സന്തി. യേ സന്തോ പകാസന്തി, തേ സന്തോ ഗുണേഹി പകാസന്തീതി ദസ്സേതും **“തേ ഗുണേഹി പകാസന്തീ”**തി വുത്തം . ഗുണാ നാമ അബ്ഭന്തരേ ജാതാ, “കഥം ഗുണേഹി പകാസന്തീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“കിത്തിയാ ച യസേന ചാ”**തി വുത്തം. ഗുണാനുഭാവേന പവത്തായ കിത്തിയാ ച ഗുണാനുഭാവേന പവത്തേന യസേന ച പകാസന്താ പുഗ്ഗലാ ഗുണേഹി പകാസന്തീതി വത്തബ്ബാവാതി.

യദി വിവിച്ഛാപമാദാനം വസേന നപ്പകാസതി, ഏവം സതി ലോകോ നിവുതോ ഹോതി, തസ്മാ പഠമസ്സ പദസ്സാപി വിസ്സജ്ജനാ കാതബ്ബാതി ചോദനം മനസി കത്വാ **“തേന ചാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേനാ**തി “വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ”തി പദേന “കേനസ്സു നപ്പകാസതീ”തി ദുതിയസ്സ പദസ്സ വിസ്സജ്ജനാ **യുത്താ** യുത്തതരാതി അത്ഥോ. **പദേനാ**തി ച പദത്ഥട്ഠേന വിസ്സജ്ജനാതി അത്ഥോ. **പദസ്സാ**തി പദത്ഥസ്സ പുച്ഛിതബ്ബസ്സാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏസ നയോ ഹേട്ഠാ, ഉപരി ച.

“കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ”തി പഞ്ഹേ “ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമീ”തി വിസ്സജ്ജനാ തസ്സാ അജിതേന ദട്ഠബ്ബാ. “കതമാ ജപ്പാ നാമാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ജപ്പാ നാമ വുച്ചതി തണ്ഹാ”**തി വുത്തം. സാ തണ്ഹാ ലോകം അഭിലിമ്പതീതി കഥം വിഞ്ഞായതീതി യോജനാ. തേന വുത്തം **“യഥാഹ ഭഗവാ”**തിആദി. തത്ഥ **യഥാ** യേന തണ്ഹായ അഭിലേപനഭാവേന -

> “രത്തോ അത്ഥം ന ജാനാതി, രത്തോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
> അന്ധം തമം തദാ ഹോതി, യം രാഗോ സഹതേ നര”ന്തി. -

യം ഗാഥം ഭഗവാ ആഹ, തഥാ തേന അഭിലേപനഭാവേന വുത്തായ തായ ഗാഥായ സാ തണ്ഹാ ലോകം അഭിലിമ്പതീതി വിഞ്ഞായതീതി അധിപ്പായോ.

ഗാഥായം പന - രജ്ജതി സത്തോതി **രത്തോ,** രാഗസമങ്ഗീസത്തോ. കാരണം പടിച്ച അസതി പവത്തതി ഫലന്തി **അത്ഥം,** ഫലം. കാരണം ഫലം ധാരേതി, തം കാരണം **ധമ്മം** നാമ. അന്ധകാരം **അന്ധം. യ**ന്തി യമ്ഹി കാലേ. **യ**ന്തി ഹി ഭുമ്മത്ഥേ പച്ചത്തവചനം. യമ്ഹി കാലേ രാഗോ **നരം** രാഗസമങ്ഗിം **സഹതേ** അഭിഭവതി, തദാ കാലേ **അന്ധം** അന്ധകാരം തമം ഹോതീതി യോജനാ. രാഗോ നരം **യം** യസ്മാ സഹതേ, തസ്മാ അന്ധം തമം തദാ ഹോതീതി വാ, രാഗോ യം നരം സഹതേ, തസ്സ നരസ്സ അന്ധം തമം തദാ ഹോതീതി വാ, രാഗോ നരം **യം സഹതേ** അഭിഭൂയതേ യം സഹനം അഭിഭവനം നിപ്ഫാദേതി, തം സഹനം അഭിഭവനം **അന്ധം** അന്ധകാരം തമം ഹോതീതി വാ യോജനാ.

“യദി രത്തോ അത്ഥാദികം ന ജാനാതി, ഏവം സതി കഥം ജപ്പാഭിലേപനം ഭവതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“സായം തണ്ഹാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആരമ്മണേസു **ആസത്തിബഹുലസ്സ** ആസങ്ഗബഹുലസ്സ തണ്ഹാസമങ്ഗിസ്സ **പുഗ്ഗലസ്സ സാ അയം തണ്ഹാ ഏവം** ബഹുആസങ്ഗവസേന **അഭിജപ്പാ** പരിയുട്ഠാനട്ഠായിനീ ഹോതി. **ഇതി കരിത്വാ** ഇമിനാ കാരണേന **തത്ഥ** തണ്ഹായ സത്ത**ലോകോ** കേനചി സിലേസേന **അഭിലിത്തോ** മക്ഖിതോ വിയ ജപ്പാഭിലേപേന അഭിലിത്തോ നാമ ഭവതീതി യോജനാ. “ജപ്പാഭിലേപനം അപ്പകാസനസ്സപി കാരണം ഭവതി, തസ്മാ ‘കേനസ്സു നപ്പകാസതീ’തി ദുതിയപദത്ഥസ്സപി വിസ്സജ്ജനാ സിയാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേന ചാ”**തിആദി വുത്തം.

“തസ്സ ലോകസ്സ മഹബ്ഭയം കി”ന്തി ഇമസ്മിം ചതുത്ഥപഞ്ഹേ “അസ്സ ലോകസ്സ ദുക്ഖം മഹബ്ഭയം ഭവേ”തി അയം വിസ്സജ്ജനാ തസ്സാ അജിതേന ദട്ഠബ്ബാ. ഭായതി ലോകോ ഏതസ്മാതി **ഭയം,** മഹന്തം ഭയം **മഹബ്ഭയം**. “കതിവിധം ദുക്ഖ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ദുവിധം ദുക്ഖ”**ന്തിആദി വുത്തം. ദ്വേ വിധാ അസ്സ ദുക്ഖസ്സാതി **ദുവിധം**. “കതമം ദുവിധം ദുക്ഖ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“കായികഞ്ച ചേതസികഞ്ചാ”**തി വുത്തം. “കതമം കായികം, കതമം ചേതസിക”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യം കായികം, ഇദം ദുക്ഖം യം ചേതസികം, ഇദം ദോമനസ്സ”**ന്തി വുത്തം.

രോഗാദിസത്ഥാദിഅനിട്ഠരൂപം സത്തലോകസ്സ മഹബ്ഭയം ഭവേയ്യ, “കഥം ദുക്ഖം മഹബ്ഭയം ഭവേതി സദ്ദഹേതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“സബ്ബേ സത്താ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സബ്ബേ സത്താ യഥാവുത്തസ്സ **ദുക്ഖസ്സ** ഉബ്ബിജ്ജന്തി, ദുക്ഖേന സമസമം അഞ്ഞം ഭയം സത്താനം നത്ഥി, ദുക്ഖതോ **ഉത്തരിതരം** വാ പന ഭയം കുതോ അത്ഥി. **ഹി** യസ്മാ നത്ഥി, തസ്മാ ദുക്ഖതോ അഞ്ഞസ്സ ഭയസ്സ അഭാവതോ “ദുക്ഖം ലോകസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി വചനം സദ്ദഹിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ.

“സബ്ബേ സത്താ”തിആദിവചനേന രോഗാദിസത്ഥാദിഅനിട്ഠരൂപം ദുക്ഖമൂലമേവാതി ദസ്സേതി. “കായികചേതസികവസേന ദുവിധം ദുക്ഖം ദുക്ഖവേദനായേവ, **ഏവം** സതി സങ്ഖാരദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖാനം മഹബ്ഭയഭാവോ ന ആപജ്ജേയ്യാ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തിസ്സോ ദുക്ഖതാ”**തിആദി വുത്തം.

“തിസ്സോ ദുക്ഖതാ സബ്ബേസം സത്താനം സബ്ബകാലേസു ഉപ്പജ്ജന്തി, കദാചി കസ്സചി ന ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ ലോകോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** താസു തീസു ദുക്ഖതാസു. **ലോകോതി** ഭോഗസമ്പന്നോ ചേവ അപ്പാബാധോ ച സത്തലോകോ. **ഓധസോ** ഓധിസോ **കദാചി** കരഹചി അത്തൂപക്കമമൂലായ **ദുക്ഖദുക്ഖതായ** മുച്ചതി, കദാചി പരൂപക്കമമൂലായ **ദുക്ഖദുക്ഖതായ** മുച്ചതി, തഥാ **ഓധസോ** ഓധിസോ **കദാചി** കരഹചി ദീഘായുകോ ലോകോ **വിപരിണാമദുക്ഖതായ** മുച്ചതി, “കേന ഹേതുനാ മുച്ചതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പുച്ഛം ഠപേത്വാ ഹേതും ദസ്സേതും **“തം കിസ്സ ഹേതൂ”**തിആദി വുത്തം. സത്ത**ലോകേ** അപ്പേകച്ചേ അപ്പാബാധാ ഹോന്തി, തേ ഭോഗസമ്പന്നത്താ ചേവ അപ്പാബാധത്താ ച ദുക്ഖദുക്ഖതായ മുച്ചന്തി, വിസേസതോ രൂപാവചരസത്താ മുച്ചന്തി. അപ്പേകച്ചേ ദീഘായുകാപി ഹോന്തി, തേ ദീഘായുകത്താ വിപരിണാമദുക്ഖതായ മുച്ചന്തി; വിസേസതോ അരൂപാവചരസത്താ മുച്ചന്തി അരൂപാവചരസത്താനം ഉപേക്ഖാസമാപത്തിബഹുലത്താ.

തേസം താഹി ദുക്ഖതാഹി മുച്ചനം അനേകന്തികം ഹോതി, തസ്മാ താഹി അനതിക്കന്തത്താ അനേകന്തികം മുച്ചനം തുമ്ഹേഹി വുത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം ഏകന്തികമുച്ചന”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“സങ്ഖാരദുക്ഖതായ പനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സങ്ഖാരദുക്ഖതായാ**തി ദുക്ഖവേദനാപി സങ്ഖതത്താ സങ്ഖാരപരിയാപന്നാ, താദിസായ സങ്ഖാരദുക്ഖതായാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **ലോകോതി** അരഹാ. ഉപാദീയതി വിപാകക്ഖന്ധചതുക്കകടത്താരൂപസങ്ഖാതം ഖന്ധപഞ്ചകന്തി **ഉപാദി,** ഉപാദിയേവ സേസം **ഉപാദിസേസം,** ഖന്ധപഞ്ചകം, തം നത്ഥി ഏതിസ്സാ നിബ്ബാനധാതുയാതി **അനുപാദിസേസാ. അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ** അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു ഹുത്വാ മുച്ചതി, ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ ചായം കരണനിദ്ദേസോ. **നിബ്ബാനധാതൂതി** ച ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ നിബ്ബായനമത്തം അധിപ്പേതം, ന അസങ്ഖതധാതു. **തസ്മാതി** സങ്ഖാരദുക്ഖതായ സകലലോകബ്യാപകഭാവേന സബ്ബലോകസങ്ഗാഹകത്താ വുത്തപ്പകാര**സങ്ഖാരദുക്ഖതായ**

സബ്ബലോകസ്സ ദുക്ഖം ഹോതി, **ഇതി കത്വാ** സങ്ഖാരദുക്ഖതായ സബ്ബലോകസ്സ ദുക്ഖഭാവതോ **"ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ"**ന്തി ഭഗവതാ വുത്തം.

"വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧, ൩, ൩൯; മഹാവ॰ ൧; വിഭ॰ ൨൨൫) വചനതോ "ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ"ന്തി പദേന "കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ"തി തതിയപദസ്സാപി വിസ്സജ്ജനാ സിയാതി ആസങ്കഭാവതോ **"തേന ച ചതുത്ഥസ്സ പദസ്സ വിസ്സജ്ജനാ യുത്താ"**തി വുത്തം. "കേന യഥാക്കമം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനം യുത്തതരഭാവോ ജാനിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. തേന യഥാക്കമം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനം യുത്തതരത്താ യുത്തതരജാനനകോ ഭഗവാ "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തിആദിമാഹ, തസ്മാ യുത്തതരഭാവോ തുമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോതി.

ഏത്ഥ ച ലോകസ്സ നീവരണാദീനി അജാനന്തേന ച തിത്ഥിയവാദേസു സമയന്തരേസു പരിചയേന ച തേസു സമയന്തരേസു ചേവ നീവരണാദീസു ച സംസയപക്ഖന്ദേന ഏകംസേനേവ സത്താധിട്ഠാനേന പുച്ഛിതബ്ബത്താ, ഏകംസേനേവ സത്താധിട്ഠാനേന ബ്യാകാതബ്ബത്താ ച സത്താധിട്ഠാനാ പുച്ഛാ കതാതി വേദിതബ്ബാ. സാ ചായം പുച്ഛാ അജാനന്തസ്സ ജാനനത്ഥായ, ജാതസംസയസ്സ ച സംസയവിനോദനത്ഥായ വിസ്സജ്ജേതബ്ബസ്സ നീവരണാദിവിസയസ്സ ചതുബ്ബിധത്താ ചതുബ്ബിധാ. നീവരണാദീനം പന വിസയാനം ലോകോ ച ആധാരഭാവേന ഗാഥായം വുത്തോതി "ഏകോ പഞ്ഹോ ദസ്സിതോ"തി അയമേത്ഥ പുച്ഛാവിചയോ, വിസ്സജ്ജനാവിചയോ പന "അദിട്ഠജോതനാ വിസ്സജ്ജനാ, വിമതിച്ഛേദനാ വിസ്സജ്ജനാ"തിആദിനാ പുച്ഛാവിചയേ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഏകാധാരേ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേ വിചയോ ആചരിയേഹി വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "അനേകാധാരേ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേ യോ വിചയോ വിഭജനാരഹോ, സോ വിചയോ കഥം അമ്ഹേഹി വിഞ്ഞായതി, അമ്ഹാകം വിഞ്ഞാപനത്ഥായ തസ്മിം വിചയം വിഭജഥാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ അനേകാധാരം പുച്ഛം താവ നീഹരിത്വാ ദസ്സേതും -

> "സവന്തി സബ്ബധി സോതാ, (ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ,)
> സോതാനം കിം നിവാരണം;
> സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹി, കേന സോതാ പിധീയരേ"തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൪൧; ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ൪൯, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൩) -

ഗാഥമാഹ . ഗാഥാത്ഥോ താവ ദട്ഠബ്ബോ. **സവന്തീ**തി സന്ദന്തി, പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **സബ്ബധീ**തി തണ്ഹാദീനം ആരമ്മണഭൂതേസു സബ്ബേസു രൂപാദീസു ആയതനേസു. **സോതാ**തി തണ്ഹാഭിജ്ഝാബ്യാപാദാദയോ സോതാ. **ഇച്ചായസ്മാ**തി ഇതി ഏവം ആയസ്മാ അജിതോ ആഹ. **സോതാനന്തി** തണ്ഹാഭിജ്ഝാബ്യാപാദാദീനം സോതാനം. **കിം നിവാരണന്തി** കിം കതമം ധമ്മജാതം ആവരണം ഭവേ, കാ കതമാ ധമ്മജാതി രക്ഖാ ഭവേ. **സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹീ**തി സോതാനം തണ്ഹാഭിജ്ഝാബ്യാപാദാദീനം സംവരണം ആവരണം ഇദം ധമ്മജാതം ഭവേതി സബ്ബസത്തഹിതത്ഥം അമ്ഹാകം ത്വം കഥേഹി. **കേന സോതാ പിധീയരേ**തി കേന പഹായകധമ്മേന തണ്ഹാഭിജ്ഝാബ്യാപാദാദയോ സോതാ പണ്ഡിതേഹി പിധീയരേതി പുച്ഛതീതി പുച്ഛിതാനി.

"പുച്ഛാവസേന കഥിതായ 'സവന്തി…പേ॰… പിധീയരേ'തി ഇമായ ഗാഥായ കിത്തകാനി പദാനി പുച്ഛിതാനി, കിത്തകാ പഞ്ഹാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇമാനി ചത്താരി പദാനി പുച്ഛിതാനി, തേ ദ്വേ പഞ്ഹാ"**തി വുത്തം. "പുച്ഛാവസേന പവത്തായ ഇമിസ്സാ ഗാഥായ യദി ചത്താരി പദാനി സിയും, ഏവം സന്തേസു പഞ്ഹാപി ചതുബ്ബിധാ സിയും, കസ്മാ 'ദ്വേ'തി വുത്താ"തി വത്തബ്ബത്താ **"കസ്മാ? ഇമേ ഹി ബഹ്വാധിവചനേന പുച്ഛിതാ"**തി വുത്തം. **ഇമേ** ഏതായ ഗാഥായ ഗഹിതാ അത്ഥാ ബഹ്വാധിവചനേന പുച്ഛിതാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "സവന്തി…പേ॰… പിധീയരേതി ബഹൂനി വചനാനി അധികിച്ച പവത്താ സംവരസങ്ഖാതാ സതി ചേവ പിദഹനഹേതുഭൂതാ പഞ്ഞാ ചാതി ഇമേ ദ്വേ അത്ഥാവ പുച്ഛിതാ, തസ്മാ അത്ഥവസേന ദ്വേ പഞ്ഹാ വുത്താ വാ"തി. "പുച്ഛായ ദുവിധത്ഥവിസയതാ കഥം വുത്താ"തി വത്തബ്ബത്താ പുച്ഛായ ദുവിധത്ഥവിസയതം വിവരിതും **"ഏവം സമാപന്നസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏവം സമാപന്നസ്സാ**തി ഇമാഹി ദുഗ്ഗതിഹേതുഭൂതാഹി ഞാതിബ്യസനാദിസങ്ഖാതാഹി ആപദാഹി വാ, പാണവധാദീഹി

ആപദാഹി വാ, സമം സഹ, സബ്ബഥാ വാ അയം സത്തലോകോ ആപന്നോ അജ്ഝോത്ഥടോ, ഏവം അജ്ഝോത്ഥടസ്സ വാ സമാപന്നസ്സ. **ഏവം സംകിലിട്ഠസ്സാതി** ഞാതിബ്യസനാദയോ വാ പാണവധാദീനി ആഗമ്മ പവത്തേഹി ദസഹി കിലേസവത്ഥൂഹി ച അയം സത്തലോകോ സംകിലിട്ഠോ, ഏവം സംകിലിട്ഠസ്സ ച ലോകസ്സാതി സമാപന്നസ്സ അജ്ഝോത്ഥടസ്സ ലോകസ്സ വോദാനം വുട്ഠാനം **കിം** കതമം ധമ്മജാതം ഭവേ. ഇതി **ഏവഞ്ഹി** സച്ചം അജിതസുത്തേ ആഹാതി വിത്ഥാരത്ഥോ, പുച്ഛായ ദുവിധത്ഥവിസയതാ ഞാതബ്ബാതി അധിപ്പായോ.

"കിം നു സോതാ സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ സബ്ബധി സവന്തി, ഉദാഹു, ഏകച്ചസ്സേവാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സവന്തി സബ്ബധി സോതാതി, അസമാഹിതസ്സ സവന്തി അഭിജ്ഝാബ്യാപാദപ്പമാദബഹുലസ്സാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ അഭിജ്ഝാബ്യാപാദപ്പമാദബഹുലത്താ രൂപാദീസു നാനാരമ്മണേസു വിക്ഖിത്തചിത്തസ്സേവ സോതാ **സവന്തി** പവത്തന്തി, ന സമാഹിതസ്സ അഭിജ്ഝാബ്യാപാദപ്പമാദവിരഹിതസ്സാതി അധിപ്പായോ ദട്ഠബ്ബോ. "കതമാ അഭിജ്ഝാ, കതമോ ബ്യാപാദോ, കതമോ പമാദോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ യാ അഭിജ്ഝാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** തേസു അഭിജ്ഝാബ്യാപാദപ്പമാദേസു. **യാ അഭിജ്ഝാ, അയം ലോഭോ,** ന അഭിജ്ഝായനമത്തം. ലോഭോ ച **അകുസലമൂലം,** ന ലുബ്ഭനമത്തം. **യോ ബ്യാപാദോ , അയം ദോസോ,** ന ബ്യാപജ്ജനമത്തം. ദോസോ ച **അകുസലമൂലം,** ന ദൂസനമത്തം. **യോ പമാദോ, അയം മോഹോ,** ന സതിവിപ്പവാസമത്തം. മോഹോ ച **അകുസലമൂലം,** ന മൂഹനമത്തം. **ഏവം** ഇമിനാ വുത്തപ്പകാരേന അഭിജ്ഝാദീനം അകുസലമൂലത്താ യസ്സ അഭിജ്ഝാബ്യാപാദപ്പമാദബഹുലസ്സ **അസമാഹിതസ്സ** ഛസു രൂപാദീസു **ആയതനേസു** തണ്ഹാ സവന്തി.

"കതിവിധാ സാ തണ്ഹാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"രൂപതണ്ഹാ...പേ॰... ധമ്മതണ്ഹാ"**തി വുത്തം. "ഛന്നം രൂപതണ്ഹാദീനം ഛസു രൂപാദിആയതനേസു സവനം കേന ച വചനേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"യഥാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. "സവതീതി ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... പടിഹഞ്ഞതീ"തി യം വചനം ഭഗവാ **യഥാ** യേന പകാരേന ആഹ, തഥാ തേന പകാരേന വുത്തനയേന വചനേന തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. ഏത്ഥ ച ചക്ഖാദീനം രൂപതണ്ഹാദീനം ഛന്നം സോതാനം ദ്വാരഭാവേന പവത്തത്താ ചക്ഖാദയോ നിസ്സിതൂപചാരവസേന സയം സവന്തോ വിയ ഭഗവതാ വുത്താ. **ഇതീതി** ഏവം വുത്തപ്പകാരേന **സബ്ബാ** സബ്ബസ്മാ ചക്ഖാദിദ്വാരതോ ച **സവതി** പവത്തതി. **സബ്ബഥാ** സബ്ബപ്പകാരേന തണ്ഹായനമിച്ഛാഭിനിവേസനഉന്നമനാദിപ്പകാരേന **സവതി** പവത്തതീതി അത്ഥോ. "കസ്മാ സബ്ബസ്മാ ചക്ഖാദിദ്വാരതോ ച സവതി പവത്തതി, സബ്ബപ്പകാരേന തണ്ഹായനമിച്ഛാഭിനിവേസനഉന്നമനാദിപ്പകാരേന സവനഭാവോ വിജാനിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേനാതി** അസമാഹിതസ്സ അഭിജ്ഝാബ്യാപാദാദീനം ചക്ഖാദിദ്വാരതോ ച തണ്ഹായനമിച്ഛാഭിനിവേസഉന്നമനാകാരേന തണ്ഹാദിവസേന പവത്തനതോ പവത്തജാനനകോ ഭഗവാ **"സവന്തി സബ്ബധി സോതാ"**തി ആഹ.

"സോതാനം 'കിം നിവാരണ'ന്തി ഇമിനാ കിം പുച്ഛതി? സോതാനം അനുസയപ്പഹാനം പുച്ഛതി കിം? ഉദാഹു വീതിക്കമപ്പഹാനം പുച്ഛതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സോതാനം കിം നിവാരണന്തി പരിയുട്ഠാനവിഘാതം പുച്ഛതീ"**തി വുത്തം. "ഇദം പരിയുട്ഠാനവിഘാതം വോദാനം, ഉദാഹു വുട്ഠാനം കി"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ഇദം വോദാന"**ന്തി വുത്തം. "സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹി, 'കേന സോതാ പിധീയരേ'തി ഇമിനാ കിം പുച്ഛതി? സോതാനം പരിയുട്ഠാനം പുച്ഛതി കിം? ഉദാഹു വീതിക്കമനം, സമുഗ്ഘാടം വാ പുച്ഛതി കി"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **സോതാനം...പേ॰... പിധീയരേതി അനുസയസമുഗ്ഘാടം പുച്ഛതീ"**തി വുത്തം. "ഇദം അനുസയസമുഗ്ഘാടം വോദാനം കിം, ഉദാഹു വുട്ഠാനം കി"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ഇദം വുട്ഠാന"**ന്തി വുത്തം.

"സവന്തി സബ്ബധി സോതാ"തിആദിപുച്ഛാവിചയോ ആചരിയേന വുത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ; തായ പുച്ഛായ "കതമോ വിസ്സജ്ജനവിചയോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ വിസ്സജ്ജനാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** പുച്ഛായം -

> “യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, (അജിതാതി ഭഗവാ,)
> സതി തേസം നിവാരണം;
> സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ”തി. (സു॰ നി॰ ഫ൦ർഫ ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ന്റം, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ർ) -

ഗാഥാ വിസ്സജ്ജനാതി ദട്ഠബ്ബാ. തസ്സം ഗാഥായം **അജിത** ലോകസ്മിം യാനി സോതാനി സവന്തി, തേസം സോതാനം യം നിവാരണം, സാ സതി ഹോതി; തം സതിം സോതാനം സംവരന്തി അഹം ബ്രൂമി; **ഏതേ** സോതാ പഞ്ഞായ പിധീയരേതി യോജനാ കാതബ്ബാ. തത്ഥ **സതീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സമ്പയുത്താ സതി. **പഞ്ഞായാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **പിധീയരേ**തി ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനവസേന പിധീയന്തി പച്ഛിജ്ജന്തി.

“സതി തേസം നിവാരണം സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീ”തി ഭഗവാ ആഹ - “യായ കായചി സതിയാ സോതാനം സംവരണകിച്ചം സിദ്ധം കിം, വിസിട്ഠായ സതിയാ സോതാനം സംവരണകിച്ചം സിദ്ധം കിം, കതമായ സതിയാ സോതാനം സംവരണകിച്ചം സിദ്ധ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“കായഗതായ സതിയാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കായഗതായ സതിയാ**തി രൂപകായേ ഗതം കേസാദികം അനിച്ചാദിതോ വിപസ്സിത്വാ പവത്തായ വിപസ്സനാഞാണസമ്പയുത്തായ സതിയാ. **ഭാവിതായാ**തി കായഗതം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ നിബ്ബിദ്ദനതോ വിരജ്ജനതോ നിരോധനതോ പടിനിസ്സജ്ജനതോ അനുപസ്സനാവസേന ഭാവിതായ. ഏവഞ്ഹി അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതി; ദുക്ഖതോ അനുപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞം പജഹതി; അനത്തതോ അനുപസ്സന്തോ അത്തസഞ്ഞം പജഹതി; നിബ്ബിന്ദന്തോ നന്ദിം പജഹതി; വിരജ്ജന്തോ രാഗം പജഹതി; നിരോധേന്തോ സമുദയം പജഹതി; പടിനിസ്സജ്ജന്തോ ആദാനം പജഹതീതി. **ബഹുലീകതായാ**തി യഥാവുത്തപ്പകാരേന ദിവസമ്പി മാസമ്പി സംവച്ഛരമ്പി സത്തസംവച്ഛരമ്പി ബഹുലീകതായ. **ചക്ഖു**ന്തി അഭിജ്ഝാദിപവത്തിദ്വാരഭാവേന ഠിതം ചക്ഖും, നിഗ്ഗഹിതാഗമം ദട്ഠബ്ബം. **നാവിഞ്ഛതീ**തി ചക്ഖുദ്വാരേ പവത്തം അഭിജ്ഝാദിസഹിതം ചിത്തസന്താനം, തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലം വാ നാകഡ്ഢതി, മനാപികേസു രൂപേസു നാവിഞ്ഛതീതി യോജനാ. **അമനാപികേസു** രൂപേസു **ന പടിഹഞ്ഞതി** . കായഗതായ സതിയാ ഭാവിതായ ബഹുലീകതായ സോതം നാവിഞ്ഛതി. മനാപികേസു സദ്ദേസു...പേ॰... അമനാപികേസു സദ്ദേസു ന പടിഹഞ്ഞതീതി യോജനാ യഥാസമ്ഭവതോ കാതബ്ബാ.

“കേന കാരണേന നാവിഞ്ഛതി പടിഹഞ്ഞതീ”തി പുച്ഛതി, ഇന്ദ്രിയാനം സംവുതനിവാരിതത്താ നാവിഞ്ഛതി ന പടിഹഞ്ഞതീതി വിസ്സജ്ജേതി. “കേനാരക്ഖേന തേ സംവുതനിവാരിതാ”തി പുച്ഛതി, സതിആരക്ഖേന തേ സംവുതനിവാരിതാതി വിസ്സജ്ജേതി. “സതിആരക്ഖേന സംവുതനിവാരിതഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേനാ**തി തസ്മാ സതിആരക്ഖേന സംവുതനിവാരിതത്താ സംവുതനിവാരിതജാനനകോ ഭഗവാ “സതി തേസം നിവാരണ”ന്തി യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന തുമ്ഹേഹി സതിആരക്ഖേന സംവുതനിവാരിതഭാവോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി പുബ്ബഭാഗേ പഞ്ഞാ സത്യാനുഗാതി കിച്ചമേവേത്ഥ അധികന്തി ദട്ഠബ്ബം.

“സതി തേസം നിവാരണ”ന്തി വിസ്സജ്ജനസ്സ വിത്ഥാരത്ഥോ ആചരിയേന വുത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ”തി വിസ്സജ്ജനസ്സ വിത്ഥാരത്ഥോ “കഥം അമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ “പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ”തി വിസ്സജ്ജനസ്സ വിത്ഥാരത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“പഞ്ഞായ അനുസയാ പഹീയന്തീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ഞായാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **അനുസയാ**തി അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജനാരഹാ കാമരാഗാനുസയാദയോ. **പഹീയന്തി** സമുച്ഛേദവസേന അനുസയേസു പഞ്ഞായ പഹീനേസു പരിയുട്ഠാനാപി അത്ഥതോ പഹീയന്തി. കിസ്സ പഹീനത്താ “പഹീയന്തീ”തി വുച്ചതി? അനുസയസ്സ പഹീനത്താ പരിയുട്ഠാനാ പഹീയന്തീതി വിസ്സജ്ജേതി.

“തം അനുസയപ്പഹാനേന പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനം കിം വിയ ഭവതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തം യഥാ ഖന്ധവന്തസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഖന്ധവന്തസ്സ രുക്ഖസ്സ കുദ്ദാലാദിനാ ഭൂമിം ഖണിത്വാ അനവസേസമൂലുദ്ധരണേ കതേ തസ്സ രുക്ഖസ്സ പുപ്ഫഫലപല്ലവങ്കുരസന്തതിപി കുദ്ദാലാദിനാ സമുച്ഛിന്നാവ ഭവതി യഥാ, ഏവം അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന അനുസയേസു

പഹീനേസു അനുസയാനം പരിയുട്ഠാനസന്തതി സമുച്ഛിന്നാ പിദഹിതാ പടിച്ഛന്നാ ഭവതി. കേന സമുച്ഛിന്നാ ഭവതി? **പഞ്ഞായ** മഗ്ഗപഞ്ഞായ സമുച്ഛിന്നാ ഭവതീതി അത്ഥയോജനാ ദട്ഠബ്ബാ. "പഞ്ഞായ പരിച്ഛിന്നഭാവോ കഥം സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാ"**തിആദി വുത്തം. "പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ"തി വചനതോ അനുസയാനം പരിയുട്ഠാനസന്തതിയാ പഞ്ഞായ പരിച്ഛിന്നഭാവോ പണ്ഡിതേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

ഇമേസു പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനേസു സോതാനം സംവരം, പിധാനഞ്ച അജാനന്തേന വാ സംസയിതേന വാ സംവരപിധാനാനം പുച്ഛിതബ്ബത്താ ധമ്മാധിട്ഠാനാ പുച്ഛാതി പുച്ഛാവിചയോ ചേവ സതിപഞ്ഞാനം വിസ്സജ്ജേതബ്ബത്താ ധമ്മാധിട്ഠാനം വിസ്സജ്ജനന്തി വിസ്സജ്ജനവിചയോ ച വേദിതബ്ബോ. ഏതേസു ച "കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തിആദികോ പഞ്ഹോ നീവരണവിചികിച്ഛാപമാദജപ്പാനം വസേന ചതുബ്ബിധോപി ലോകാധിട്ഠാനവസേന ഏകോ പഞ്ഹോതി വുത്തോ, ഏവം സതി "സവന്തി സബ്ബധി സോതാ"തിആദികോപി പഞ്ഹോ സംവരപിധാനാനം വസേന ദുവിധോപി ഏകത്ഥവസേന ഗഹേത്വാ ഏകാധിട്ഠാനവസേന "ഏകോ പഞ്ഹോ"തി വത്തബ്ബോ, സോതാനം ബഹുഭാവതോ വാ "ബഹുപഞ്ഹോ"തി വത്തബ്ബോ; തഥാ പന അവത്വാ സോതേ അനാമസിത്വാ സംവരപിധാനാനം വസേന "സവന്തി സബ്ബധി സോതാ"തിആദിമ്ഹി "ദ്വേ പഞ്ഹാ"തി വുത്താ. തദനുസാരേന "കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തിആദിമ്ഹിപി ലോകം അനാമസിത്വാ നീവരണാദീനം ചതുന്നം വസേന "ചത്താരോ പഞ്ഹാ"തിപി വത്തബ്ബാതി അയം നയോ ദസ്സിതോതി നയദസ്സനം ദട്ഠബ്ബം.

ദേസനാകാലേ വുത്തധമ്മസ്സ അനുസന്ധിമഗ്ഗഹേത്വാ അത്തനാ രചിതനിയാമേനേവ പുച്ഛിതപഞ്ഹസ്സ ചേവ പഞ്ഹം അട്ഠപേത്വാ, പടിഞ്ഞഞ്ച അകത്വാ വിസ്സജ്ജനസ്സ ച വിചയഹാരോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "ദേസനാകാലേ വുത്തധമ്മസ്സ അനുസന്ധിം ഗഹേത്വാ പുച്ഛിതപഞ്ഹസ്സ ചേവ തം പഞ്ഹം ഠപേത്വാ, പടിഞ്ഞഞ്ച കത്വാ വിസ്സജ്ജനസ്സ ച യോ വിചയോ ഹാരോ വിഭത്തോ, സോ വിചയഹാരോ കഥം അമ്ഹേഹി വിഞ്ഞായതി, അമ്ഹാകം വിഞ്ഞാപനത്ഥായ തസ്മിം വിചയം വിഭജേഥാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ തേസു വിചേതബ്ബാകാരം ദസ്സേന്തോ "യാനി സോതാനീ"തിആദിഗാഥായ വിചയാകാരദസ്സനാനന്തരം **"പഞ്ഞാ ചേവ സതി ചാ"**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ ഗാഥാത്ഥോ താവ വിഞ്ഞാതബ്ബോ - യായ പഞ്ഞായ അനുസയപ്പഹാനേന സോതനിരുജ്ഝനം വുത്തം, യായ സതിയാ ച പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനേന സോതനിരുജ്ഝനം വുത്തം, സായം **പഞ്ഞാ ചേവ** സായം **സതി ച** താഹി പഞ്ഞാസതീഹി അസേസം സഹുപ്പന്നം **നാമഞ്ചേവ രൂപഞ്ച, ഏതം** സബ്ബം **കത്ഥ** നിരുജ്ഝമാനേ അസേസം ഉപരുജ്ഝതീതി മാരിസ **മേ** മയാ പുട്ഠോ ത്വം ഭഗവാ മയ്ഹം **ഏതം** നിരുജ്ഝനം പബ്രൂഹി, ഇതി ആയസ്മാ അജിതോ ഭഗവന്തം പുച്ഛതി.

അജിത ത്വം **യമേതം** പഞ്ഹം പുച്ഛിതം നിരുജ്ഝനം മം അപുച്ഛി, അഹം **തേ** തവ **തം** നിരുജ്ഝനം വദാമി. **യത്ഥ** വിഞ്ഞാണനിരോധേ പഞ്ഞാസതിസഹിതം **നാമഞ്ച രൂപഞ്ച** വിഞ്ഞാണസ്സ **നിരോധേന** സഹ ഏകതോ അസേസം ഉപരുജ്ഝതി, **ഏത്ഥ** വിഞ്ഞാണനിരോധേ **ഏതം** സബ്ബം വിഞ്ഞാണനിരോധേന ഏകതോ ഏകക്ഖണേ അപുബ്ബം അചരിമം **ഉപരുജ്ഝതി,** ഏതം വിഞ്ഞാണനിരോധം തസ്സ നാമരൂപസ്സ നിരോധോ നാതിവത്തതി, തം തം നാമരൂപനിരോധം സോ സോ വിഞ്ഞാണനിരോധോ നാതിവത്തതീതി.

"തസ്മിം പഞ്ഹേ അയം അജിതോ കിം പുച്ഛതി? ഉപരുജ്ഝനമേവ പുച്ഛതി, ഉദാഹു അഞ്ഞം പുച്ഛതീ"തി വത്തബ്ബതോ **"അയം പഞ്ഹേ അനുസന്ധിം പുച്ഛതീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അയ**ന്തി യോ ആയസ്മാ അജിതോ പഞ്ഹം അപുച്ഛീതി അയം അജിതോ. **പഞ്ഹേ**തി "പഞ്ഞാ ചേവ സതി ചാ"തിആദിപഞ്ഹേ. യദി അനുസന്ധിം പുച്ഛതി, ഏവം സതി "കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"തി പുച്ഛനം അയുത്തം ഭവേയ്യാതി? ന, അനുസന്ധീയതി ഏതേന ഉപനിരുജ്ഝനേനാതി **അനുസന്ധീ**തി അത്ഥസമ്ഭവതോ. തേന വുത്തം **"അനുസന്ധിം പുച്ഛന്തോ കിം...പേ॰... നിബ്ബാനധാതു"**ന്തി. അനുസന്ധിപുച്ഛനേന അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുയാപി പുച്ഛനതോ "കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"തി പുച്ഛനം യുത്തമേവ.

“യാ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു പുച്ഛിതാ, തം കതമായ പടിപദായ അധിഗച്ഛതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവനാസങ്ഖാതം പടിപദം വിസയേന സഹ ദസ്സേതും **“തീണി സച്ചാനീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സങ്ഖതാനീതി** കമ്മാദിപച്ചയേഹി സമേച്ച സമ്ഭൂയ ദുക്ഖാദീനി കരീയന്തീതി സങ്ഖതാനി. **നിരോധധമ്മാനീ**തി നിരുജ്ഝനം **നിരോധോ,** ധമ്മോപി നിരോധധമ്മോവ, തസ്മാ നിരോധോ ധമ്മോ സഭാവോ യേസം ദുക്ഖാദീനന്തി **നിരോധധമ്മാനീ**തി അത്ഥോവ ഗഹേതബ്ബോ. താനി തീണി സച്ചാനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **“ദുക്ഖം സമുദയോ മഗ്ഗോ”**തി വുത്തം. തീണി ദുക്ഖസമുദയമഗ്ഗസച്ചാനി സങ്ഖതാനീതി വുത്താനി, “കിം നിരോധസച്ച”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“നിരോധോ അസങ്ഖതോ”**തി വുത്തം. ഇധ “നിരോധധമ്മോ”തിപി വത്തബ്ബം. കമ്മാദിപച്ചയേഹി അസങ്ഖതത്താ **അസങ്ഖതോ**. ഉപ്പാദനിരോധാഭാവതോ **അനിരോധധമ്മോ**. “പഹായകപഹാതബ്ബേസു സച്ചേസു കതമേന പഹായകേന കതമോ പഹാതബ്ബോ, കതമായ ഭൂമിയാ പഹീനോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ സമുദയോ ദ്വീസു ഭൂമീസൂ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ദ്വീസു ഭൂമീസൂ**തി ദസ്സനഭാവനാഭൂമീസു. **കാമച്ഛന്ദോ**തി കാമഭവരാഗോ. **രൂപരാഗോ**തി രൂപഭവരാഗോ. **അരൂപരാഗോ**തി അരൂപഭവരാഗോ. സംയോജനഭേദതോ ദസ സംയോജനാനി പഹീയന്തീതി യോജനാ.

൫൨. പഹാതബ്ബസംയോജനാനി ദസ്സനഭൂമിഭാവനാഭൂമിഭേദേന വിഭത്താനി, അമ്ഹേഹിപി ഞാതാനി, “ഇന്ദ്രിയഭേദതോ കഥം വിഭത്താനീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തത്ഥ തീണീ”**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ “പഹാതബ്ബസംയോജനേസു കതമാനി സംയോജനാനി കതമം ഇന്ദ്രിയം അത്തനോ പഹായകം കത്വാ നിരുജ്ഝന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ തീണീ”**തിആദി വുത്തം. **അധിട്ഠായ** അത്തനോ പഹായകം കത്വാ **നിരുജ്ഝന്തി** അനുപ്പാദവസേന. “അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയഞ്ച അഞ്ഞിന്ദ്രിയഞ്ച സംയോജനാനം നിരുജ്ഝനഹേതു ഹോതു, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം കിസ്സ ഹേതൂ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യം പനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യം** യേന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയേന അരഹാ “മേ ജാതി ഖീണാ”തി ഏവം ജാനാതി, **ഇദം** ജാനനഹേതു അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം **ഖയേ** ജാതിക്ഖയേ അരഹത്തഫലേ പവത്തം **ഞാണം. യം** യേന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയേന അരഹാ “ഇത്ഥത്തായ അപരം ന ഭവിസ്സാമീ”തി പജാനാതി, **ഇദം** പജാനനഹേതു അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം. **അനുപ്പാദേ** പന അനുപ്പജ്ജനേ അരഹത്തഫലേ പവത്തം **ഞാണം** അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം ജാനനഹേതു ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. ഇന്ദ്രിയഞാണാനി പഹായകാനി കത്വാ സംയോജനാനി നിരുജ്ഝന്തി, “താനി ഞാണാനി കദാ നിരുജ്ഝന്തീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തത്ഥ യഞ്ചാ”**തിആദി വുത്തം.

“അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം പാപുണന്തസ്സ നിരുജ്ഝതു, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അരഹത്തം പാപുണന്തസ്സ നിരുജ്ഝതു, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം കദാ നിരുജ്ഝതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യഞ്ച ഖയേ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ദ്വേ**തി കിച്ചഭേദേന ദ്വേ, സഭാവതോ പന ഏകാവ.

“പജാനനകിച്ചമ്പി ഏകമേവ, കഥം ദ്വേ സിയു”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“അപി ചാ”**തിആദി വുത്തം. ആരമ്മണപഞ്ഞാഭേദേന ദ്വേ നാമാനി ലബ്ഭന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **സാതി** യാ പഞ്ഞാ പുബ്ബഗാഥായം സോതപിധാനകിച്ചേന വുത്താ, സാ പഞ്ഞാ പകാരേഹി ജാനനസഭാവേന **പഞ്ഞാ** നാമ. **യഥാദിട്ഠം** ആരമ്മണം **അപിലാപനട്ഠേന** ഓഗാഹനട്ഠേന **സതി** നാമ.

൫൩. “പഞ്ഞാ ചേവ സതി ചാ”തി പദസ്സ അത്ഥോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “നാമരൂപഞ്ചാ’തി പദസ്സ അത്ഥോ കഥം അമ്ഹേഹി ഞാതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ നാമരൂപം വിഭജന്തോ **“തത്ഥ യേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി കമ്മവിപാകവട്ടഭേദേ ഭവത്തയേ. **തത്ഥാ**തി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധസങ്ഖാതനാമരൂപസമുദായേ. **പഞ്ചിന്ദ്രിയാനീ**തി ചക്ഖാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി . **വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്ത**ന്തി സമ്പയുത്തപച്ചയത്തം സന്ധായ ന വുത്തം, പചുരജനസ്സ പന അവിഭജിത്വാ ഗഹണീയസഭാവമത്തം സന്ധായ വുത്തം. വിഭാഗം ജാനന്തേഹി പന “നാമം വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം, രൂപം പന ന വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം, സഹജാത”ന്തി വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **തസ്സാ**തി പഞ്ഞാസതിസഹിതസ്സ നാമരൂപസ്സ. **നിരോധ**ന്തി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതും.

ഭഗവന്തം പുച്ഛന്തോ ആയസ്മാ അജിതോ **"പഞ്ഞാ ചേവ...പേ॰... കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"**തി ഏവം പാരായനേ ആഹ. "പഞ്ഞാ ചേവാതിആദിഗാഥായ യാ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു പുച്ഛിതാ, സാ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു കതമേന അധിഗമേന പത്തബ്ബാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ചതുരിദ്ധിപാദമുഖേന അരിയമഗ്ഗാധിഗമമുഖേന പത്തബ്ബാ, ചതുരിദ്ധിപാദഭാവനായ ച ചത്താരിന്ദ്രിയാനി മൂലഭൂതാനി, തസ്മാ മൂലഭൂതാനി താനി ചത്താരിന്ദ്രിയാനി നിദ്ധാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ സതി ച പഞ്ഞാ ചാ"**തിആദിമാഹ. കുസലാകുസലധമ്മഗതിയോ സമന്വേസമാനായ സതിയാ സിജ്ഝമാനായ ഏകന്തേന സമാധി നിപ്ഫാദേതബ്ബോ, സതിഗ്ഗഹണേന ച പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനം ഗാഥായം അധിപ്പേതം, പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനേന ച സമാധികിച്ചം പാകടന്തി ആഹ **"സതി ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി സതിന്ദ്രിയഞ്ച സമാധിന്ദ്രിയഞ്ചാ"**തി. പഞ്ഞായ അനുസയസമുഗ്ഘാതം ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനസങ്ഖാതേന വീരിയേന സിജ്ഝതി, ന വിനാ തേനാതി വുത്തം **"പഞ്ഞാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി പഞ്ഞിന്ദ്രിയഞ്ച വീരിയിന്ദ്രിയഞ്ചാ"**തി.

ഇമേസു യഥാവുത്തേസു ചതൂസു ഇന്ദ്രിയേസു പുബ്ബഭാഗേ വാ മഗ്ഗക്ഖണേ വാ സിജ്ഝന്തേസു തംസമ്പയുത്താ യാ സദ്ദഹനാ ഓകപ്പനാ സിദ്ധാ, ഇദം സദ്ദഹനഓകപ്പനസങ്ഖാതം ധമ്മജാതം സദ്ധിന്ദ്രിയം സിദ്ധം, "തേസു മൂലഭൂതേസു ഇന്ദ്രിയേസു സിദ്ധേസു കതമേന ഇന്ദ്രിയേന കതമോ ധമ്മോ സിദ്ധോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമിനാ അയം സിദ്ധോതി ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ യാ സദ്ധാധിപതേയ്യാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി സത്യാദീസു. **സദ്ധാധിപതേയ്യാ**തി പച്ചയഭൂതായ സദ്ധായ സിദ്ധോ ഛന്ദോ അധിപതീതി **സദ്ധാധിപതി,** സദ്ധാധിപതിനാ പവത്തേതബ്ബാ ചിത്തേകഗ്ഗതാതി **സദ്ധാധിപതേയ്യാ. ഛന്ദസമാധീ**തി ഛന്ദം ജേട്ഠകം കത്വാ പവത്തിതോ സമാധി വാ ഛന്ദാധിപതിനാ സമ്പയുത്തോ പുബ്ബഭാഗേ പവത്തോ സമാധി വാ ഛന്ദസമാധി, പഹാനം പഹാനഹേതു ഹോതീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **പഹാനന്തി** ച പജഹതി വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസേ ഏതേനേ ഛന്ദസമാധിനാതി **പഹാനന്തി** കരണസാധനത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **പടിസങ്ഖാനബലേനാ**തി പരികമ്മബലേന. **ഭാവനാബലേനാ**തി മഹഗ്ഗതഭാവനാബലേന.

"സോ ഛന്ദസമാധി സയം കേവലോവ പഹാന"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ യേ അസ്സാസപസ്സാസാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം സമാഹിതേ ചിത്തേ ചിത്തുപ്പാദേ. "തസ്മിം സമാഹിതേ ചിത്തുപ്പാദേ അസ്സാസാ"തിആദിനാ അസ്സാസാദിസീസേന അസ്സാസാദിജനകാ വീരിയസങ്ഖാരാ ഗഹിതാ, തേ ച യാവ ഭാവനാപാരിപൂരീ, താവ പുനപ്പുനം സരണതോ ച **സരാ,** പുനപ്പുനം സങ്കപ്പതോ ച **സങ്കപ്പാ**. യോ പന "സരസങ്കപ്പാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ ചാ"തി ഏവം വുത്തപ്പകാരോ പുരിമകോ ഛന്ദസമാധി വാ കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതായ ച തദങ്ഗപ്പഹാനതായ ച പഹാനം പഹാനഹേതുപധാനം വാ, "ഇമേ വുത്തപ്പകാരാ സങ്ഖാരാദയോ കിം ഭാവേന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇമേ ച സങ്ഖാരാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഇമേ സങ്ഖാരാ ച തദുഭയഞ്ച ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീതി യോജനാ.

ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതന്തി ഛന്ദോ ഏവ അധിപതി **ഛന്ദാധിപതി,** ഛന്ദാധിപതിസമാധി. തേന വുത്തം ഭഗവതാ - "ഛന്ദം ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അധിപതിം കരിത്വാ ലഭതി സമാധി"ന്തി (വിഭ॰ ៨៣៣). ഛന്ദഹേതുകോ വാ സമാധി, ഛന്ദാദികോ വാ സമാധി **ഛന്ദസമാധി,** ഛന്ദാധിപതിസ്സ പച്ചയുപ്പന്നോ സമാധീതി വുത്തം ഹോതി. പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ **പധാനസങ്ഖാരാ,** പധാനസദ്ദേന സങ്ഖതസങ്ഖാരാദയോ നിവത്താപിതാ, ഛന്ദസമാധി ച പധാനസങ്ഖാരാ ചാതി **ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരാ** , തേഹി സമന്നാഗതോ **ഛന്ദ...പേ॰... സമന്നാഗതോ,** തം...പേ॰... ഗതം. ഇജ്ഝതി സമിജ്ഝതി നിപ്പജ്ജതീതി **ഇദ്ധി,** കോട്ഠാസോ, ഇദ്ധി ഏവ പാദോ കോട്ഠാസോതി **ഇദ്ധിപാദോ,** ഇദ്ധിപാദചതുത്ഥോ. ഇജ്ഝന്തി വാ തായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി **ഇദ്ധി,** പജ്ജതി ഏതേനാതി **പാദോ,** ഇദ്ധിയാ പാദോതി **ഇദ്ധിപാദോ**. ഇദ്ധിപാദോതി സാമഞ്ഞത്ഥവസേന വുത്തോപി "ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗത"ന്തി വുത്തത്താ ഛന്ദിദ്ധിപാദോവ ഗഹേതബ്ബോ, തം ഇദ്ധിപാദം തം ഛന്ദിദ്ധിപാദം ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി അത്ഥോ.

വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതന്തി വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം, മഗ്ഗക്ഖണേ പന കിച്ചതോ സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം, ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം. **വിരാഗനിസ്സിത**ന്തി വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗവിരാഗനിസ്സിതം, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം, മഗ്ഗക്ഖണേ പന കിച്ചതോ സമുച്ഛേദവിരാഗനിസ്സിതം , ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിരാഗനിസ്സിതം. **നിരോധനിസ്സിത**ന്തി വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗനിരോധനിസ്സിതം, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണനിരോധനിസ്സിതം, മഗ്ഗക്ഖണേ കിച്ചതോ സമുച്ഛേദനിരോധനിസ്സിതം, ആരമ്മണതോ നിസ്സരണനിരോധനിസ്സിതം. **വോസ്സഗ്ഗപരിണാമി**ന്തി ഏത്ഥ പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗപക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗവസേന വോസ്സഗ്ഗോ ദുവിധോ. തത്ഥപി വിപസ്സനാക്ഖണേ തദങ്ഗവസേന പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ, നിബ്ബാനനിന്നഭാവേന പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ, മഗ്ഗക്ഖണേ സമുച്ഛേദവസേന പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ, ആരമ്മണകരണേന നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോതി വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോ. യഥാവുത്തവോസ്സഗ്ഗത്ഥം പരിണമതി, പരിണതം വാ പരിപചതി പരിപചനം കരോതീതി **വോസ്സഗ്ഗപരിണാമീ,** തം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിം.

ഛന്ദിദ്ധിപാദഭാവനാകാരോ ആചരിയേന വുത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കഥം വീരിയിദ്ധിപാദഭാവനാകാരോ അമ്ഹേഹി വിജാനിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"തത്ഥ യാ വീരിയാധിപതേയ്യാ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേനേവ വിഞ്ഞേയ്യോ. സംഖിത്തവസേന പന ഠപിതം പാഠം വിത്ഥാരതോ ഠപേസ്സാമി. കഥം? -

> "തത്ഥ യാ വീരിയാധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം വീരിയസമാധി. സമാഹിതേ ചിത്തേ കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതായ പടിസങ്ഖാനബലേന വാ ഭാവനാബലേന വാ, ഇദം പഹാനം. തത്ഥ യേ അസ്സാസപസ്സാസാ വിതക്കവിചാരാ സഞ്ഞാവേദയിതാ സരസങ്കപ്പാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ. ഇതി പുരിമകോ ച വീരിയസമാധി, കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതായ ച പഹാനം ഇമേ ച സങ്ഖാരാ, തദുഭയം വീരിയസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിം.
>
> "തത്ഥ യാ ചിത്താധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം ചിത്തസമാധി. സമാഹിതേ ചിത്തേ കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതായ പടിസങ്ഖാനബലേന വാ ഭാവനാബലേന വാ, ഇദം പഹാനം. തത്ഥ യേ അസ്സാസപസ്സാസാ വിതക്കവിചാരാ സഞ്ഞാവേദയിതാ സരസങ്കപ്പാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ. ഇതി പുരിമകോ ച ചിത്തസമാധി, കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതായ ച പഹാനം ഇമേ ച സങ്ഖാരാ, തദുഭയം ചിത്തസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിം.
>
> "തത്ഥ യാ വീമംസാധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം വീമംസാസമാധി, സമാഹിതേ ചിത്തേ കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതായ പടിസങ്ഖാനബലേന വാ ഭാവനാബലേന വാ, ഇദം പഹാനം. തത്ഥ യേ അസ്സാസപസ്സാസാ വിതക്കവിചാരാ സഞ്ഞാവേദയിതാ സരസങ്കപ്പാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ. ഇതി പുരിമകോ ച വീമംസാസമാധി കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതായ ച പഹാനം ഇമേ ച സങ്ഖാരാ, തദുഭയം വീമംസാസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമി"ന്തി.

അയം പന വിസേസോ - **വീരിയസമാധീ**തി വീരിയം ജേട്ഠകം കത്വാ പവത്തിതോ സമാധി വാ വീരിയാധിപതിനാ സമ്പയുത്തോ പുബ്ബഭാഗേ പവത്തോ സമാധി വാ വീരിയസമാധി. **ചിത്തസമാധീ**തി ചിത്തം ജേട്ഠകം കത്വാ പവത്തിതോ സമാധി വാ ചിത്താധിപതിനാ സമ്പയുത്തോ പുബ്ബഭാഗേ പവത്തോ സമാധി വാ ചിത്തസമാധി. **വീമംസാസമാധീ**തി വീമംസം ജേട്ഠകം കത്വാ പവത്തിതോ സമാധി വാ വീമംസാധിപതിനാ സമ്പയുത്തോ പുബ്ബഭാഗേ പവത്തോ സമാധി വാ വീമംസാസമാധീതി.

സത്തിബലാനുരൂപേനേത്ഥ സങ്ഖേപവണ്ണനാ കതാ, ഗമ്ഭീരഞാണേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുരൂപേന വിത്ഥാരതോ വാ ഗമ്ഭീരതോ വാ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബാ.

ഛർ. "ഛന്ദസമാധി വീരിയസമാധി ചിത്തസമാധി വീമംസാസമാധീ"തി വുത്തോ, "ഏവം സതി വീമംസാസമാധിയേവ ഞാണമൂലകോ ഞാണപുബ്ബങ്ഗമോ ഞാണാനുപരിവത്തി ഭവേയ്യ, അഞ്ഞേ തയോ സമാധയോ അഞ്ഞാണമൂലകാ അഞ്ഞാണപുബ്ബങ്ഗമാ അഞ്ഞാണപവത്തിയോ ഭവേയ്യു"ന്തി വത്തബ്ബത്താ സബ്ബേ സമാധയോ ഞാണമൂലകാദയോയേവാതി ദസ്സേതും **"സബ്ബോ സമാധി ഞാണമൂലകോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബോ സമാധീ**തി ഛന്ദസമാധി, വീരിയസമാധി, ചിത്തസമാധി, വീമംസാസമാധീതി ചതുബ്ബിധോ സമാധി. **ഞാണമൂലകോ**തി ഏകാവജ്ജനവീഥിനാനാവജ്ജനവീഥീസു പവത്തം ഉപചാരഞാണമൂലകോ. **ഞാണപുബ്ബങ്ഗമോ**തി അധിഗമഞാണം പുബ്ബങ്ഗമം അസ്സാതി ഞാണപുബ്ബങ്ഗമോ. **ഞാണാനുപരിവത്തീ**തി പച്ചവേക്ഖണഞാണം അനുപരിവത്തി അസ്സാതി ഞാണാനുപരിവത്തി. അഥ വാ നാനാവജ്ജനൂപചാരഞാണം വാ പടിസന്ധിഞാണം വാ മൂലം അസ്സാതി **ഞാണമൂലകോ,** ഉപചാരഞാണം പുബ്ബങ്ഗമം അസ്സാതി **ഞാണപുബ്ബങ്ഗമോ,** അപ്പനാഞാണം അനുപരിവത്തി അസ്സാതി **ഞാണാനുപരിവത്തി** . സബ്ബം വാ ഉപചാരഞാണം മൂലം അസ്സാതി **ഞാണമൂലകോ**. അപ്പനാഞാണം പുബ്ബങ്ഗമം അസ്സാതി **ഞാണപുബ്ബങ്ഗമോ**. അഭിഞ്ഞാഞാണം അനുപരിവത്തി അസ്സാതി **ഞാണാനുപരിവത്തി,** അനുപരിവത്തനം വാ **അനുപരിവത്തി,** ഞാണസ്സ അനുപരിവത്തി **ഞാണാനുപരിവത്തി,** ഞാണാനുപരിവത്തി അസ്സാതി **ഞാണാനുപരിവത്തി**. ഞാണം പന പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരമേവ.

യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാതി യഥാ ഛന്ദസമാധിആദിചതുബ്ബിധസമാധിസ്സ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന പുരേ അതീതാസു ജാതീസു അസങ്ഖ്യേയ്യേസുപി സംവട്ടവിവട്ടേസു അത്തനോ ഖന്ധപടിബദ്ധസ്സ, പരേസം ഖന്ധപടിബദ്ധസ്സ ച സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനം തഥാ തഥാവുത്തസമാധിസ്സ അനാഗതംസഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന പച്ഛാ അനാഗതാസു ജാതീസു അസങ്ഖ്യേയ്യേസുപി സംവട്ടവിവട്ടേസു അത്തനോ ഖന്ധപടിബദ്ധസ്സ, പരേസം ഖന്ധപടിബദ്ധസ്സ ച സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനന്തി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **യഥാ പച്ഛാ തഥാ പുരേ**തി യഥാ യഥാവുത്തസമാധിസ്സ ചേതോപരിയഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന അനാഗതേസു സത്തസുയേവ ദിവസേസു പരസത്താനംയേവ ചിത്തസ്സ സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനം, തഥാ തഥാവുത്തസമാധിസ്സ പുരേ അതീതേസു സത്തസുയേവ ദിവസേസു പരസത്താനംയേവ ചിത്തസ്സ സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനന്തി അത്ഥോ.

യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തിന്തി യഥാ ചക്ഖുമന്താനം സത്താനം ദിവസഭാഗേ സൂരിയാലോകേന അന്ധകാരസ്സ വിദ്ധംസിതത്താ ആപാഥഗതം ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം രൂപം മനോവിഞ്ഞാണേനപി സുവിഞ്ഞേയ്യം, തഥാ രത്തിഭാഗേ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേപി അന്ധകാരേ വത്തമാനേ യഥാവുത്തസമാധിസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന രൂപായതനസ്സ സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനം. **യഥാ രത്തിം തഥാ ദിവാ**തി യഥാ രത്തിഭാഗേ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേപി അന്ധകാരേ യഥാവുത്തസമാധിസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന രൂപായതനസ്സ സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനം, തഥാ ദിവസഭാഗേ സുഖുമസ്സ രൂപായതനസ്സ വാ കേനചി പാകാരാദിനാ തിരോഹിതസ്സ രൂപായതനസ്സ വാ അതിദൂരട്ഠാനേ പവത്തസ്സ രൂപായതനസ്സ വാ യഥാവുത്തസമാധിസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനന്തി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

യഥാ യഥാവുത്തസമാധിസ്സ ദിവസഭാഗേ ദിബ്ബസോതഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന സുഖുമസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വാ കേനചി പാകാരാദിനാ തിരോഹിതസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വാ അതിദൂരട്ഠാനേ പവത്തസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വാ സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനം, തഥാ രത്തിഭാഗേപി യഥാവുത്തസമാധിസ്സ ദിബ്ബസോതഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേന സുഖുമസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വാ കേനചി പാകാരാദിനാ തിരോഹിതസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വാ അതിദൂരട്ഠാനേ പവത്തസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വാ സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനമേവ, ന ദുപ്പടിവിജ്ഝനന്തി അയം നയോപി നേതബ്ബോ. തേന വുത്തം **അട്ഠകഥായം** -

“യഥാ പുരേതി യഥാ സമാധിസ്സ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേനാ”തിആദിം വത്വാ “യഥാ ച രൂപായതനേ വുത്തം, തഥാ സമാധിസ്സ ദിബ്ബസോതഞാണാനുപരിവത്തിതായ സദ്ദായതനേ ച നേതബ്ബ”ന്തി (നേത്തിᐟ അട്ഠᐟ ൭൪).

“ഞാണമൂലകാദിസമാധിനാ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണാനുപരിവത്തിഭാവാദിസഹിതേന കിം ഭാവേതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ഇതി വിവടേനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇതീ**തി ഏവം വുത്തപ്പകാരേന. **അപരിയോനദ്ധേനാ**തി നീവരണാദിവിഗമനേന. **സപ്പഭാസം ചിത്ത**ന്തി ഇദ്ധിപാദസമ്പയുത്തം മഗ്ഗചിത്തം ഭാവേതി. ഇദ്ധിപാദസമ്പയുത്തേ മഗ്ഗചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ ഹി മഗ്ഗ**ചിത്തസഹഭൂനി** കുസലാനി സദ്ധിന്ദ്രിയവീരിയിന്ദ്രിയസതിന്ദ്രിയസമാധിന്ദ്രിയപഞ്ഞിന്ദ്രിയഭൂതാനി **പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി**. മഗ്ഗ**ചിത്തേ** നിരുജ്ഝമാനേ അനുപ്പജ്ജനഭാവേന **നിരുജ്ഝന്തി** ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ. ഏവം മഗ്ഗ**വിഞ്ഞാണസ്സ** നിരോധാ പഞ്ഞാ ച സതി ച നിരുജ്ഝതീതി യോജനാ.

“കസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ നാമരൂപം നിരുജ്ഝതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നാമരൂപഞ്ചാ”**തിആദി വുത്തം, പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ നാമരൂപഞ്ച നിരുജ്ഝതീതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ “വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ പഞ്ഞാ ച സതി ചാതി വുത്താനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഏവം നിരുജ്ഝന്തീ”തി വത്തബ്ബത്താ നാമരൂപഞ്ച നിരുജ്ഝതി, നിരുജ്ഝമാനം പന നാമരൂപം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ നിരുജ്ഝതീതി ദസ്സേതും **“നാമരൂപഞ്ചാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **നാമരൂപഞ്ചാ**തി മഗ്ഗേന തണ്ഹാഅവിജ്ജാദികേ അനുപച്ഛിന്നേ ഉപ്പജ്ജനാരഹം വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയം, ഭൂതുപാദാരൂപഞ്ച. **വിഞ്ഞാണഹേതുക**ന്തി ഉപ്പജ്ജനാരഹം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം ഹേതു അസ്സ നാമരൂപസ്സാതി വിഞ്ഞാണഹേതുകം. **വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നിബ്ബത്ത**ന്തി വിഞ്ഞാണേന പച്ചയേന നിബ്ബത്തം. **തസ്സാ**തി ഉപ്പജ്ജനാരഹസ്സ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ. **ഹേതൂ**തി തണ്ഹാഅവിജ്ജാദികോ കിലേസോ. **വിഞ്ഞാണ**ന്തി ഉപ്പജ്ജനാരഹം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം. **അനാഹാര**ന്തി അപ്പച്ചയം. **അനഭിനന്ദിത**ന്തി കാമതണ്ഹാദീഹി അനഭിനന്ദിതബ്ബം. **അപ്പടിസന്ധിക**ന്തി പുനബ്ഭവാഭിസന്ദഹനരഹിതം. ന്തി താദിസം വിഞ്ഞാണം. **അഹേതൂ**തി നത്ഥി ഹേതുസങ്ഖാതം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം ഇമസ്സ നാമരൂപസ്സാതി അഹേതു. **അപ്പച്ചയ**ന്തി സഹായവിരഹേന നത്ഥി പച്ചയാ സങ്ഖാരാ ഇമസ്സാതി അപ്പച്ചയം. ഏവം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ നാമരൂപഞ്ച നിരുജ്ഝതീതി.

“പഞ്ഞാസതീനഞ്ചേവ നാമരൂപസ്സ ച വുത്തപ്പകാരേന നിരുജ്ഝനഭാവോ കഥം അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹ ഭഗവാ”**തിആദി വുത്തം. വത്തബ്ബാകാരേന പഞ്ഞാസതീനഞ്ചേവ നാമരൂപസ്സ ച നിരുജ്ഝനഭാവജാനനകോ ഭഗവാ യഥാനിരുജ്ഝനഭാവദീപകം **“യമേതം…പേᐟ… ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ”**തി ഗാഥാവചനം ആഹ. തേന ഗാഥാവചനേന തുമ്ഹേഹി മയാ വുത്തോ നിരുജ്ഝനഭാവോ സദ്ദഹിതബ്ബോയേവാതി. ഏത്ഥാപി പഞ്ഞാസതിനാമരൂപാനം നിരുജ്ഝനം അജാനന്തേന തത്ഥ വാ സംസയന്തേന അജിതേന പുച്ഛിതബ്ബത്താ “അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാതി വാ ദിട്ഠസംസന്ദനാ പുച്ഛാതി വാ പഞ്ഞാദീനം അനേകത്ഥത്താ ധമ്മതോ വാ അനേകാധിട്ഠാനാ പുച്ഛാതി വാ ധമ്മാധിട്ഠാനാ പുച്ഛാ”തി വാ ഇച്ചേവമാദിപുച്ഛാവിചയോ നിദ്ധാരേതബ്ബോ. “സരൂപദസ്സനവിസ്സജ്ജനന്തി വാ അനേകാധിട്ഠാനവിസ്സജ്ജനന്തി വാ ധമ്മാധിട്ഠാനവിസ്സജ്ജന”ന്തി വാ ഇച്ചേവമാദിവിസ്സജ്ജനവിചയോ നിദ്ധാരേതബ്ബോ.

ഏവം സത്താധിട്ഠാനാദിപുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനി ചേവ ധമ്മാധിട്ഠാനാദിപുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനി ച വിസും വിസും ദസ്സേത്വാ പുച്ഛാവിചയോ ചേവ വിസ്സജ്ജനവിചയോ ച ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “സത്താധിട്ഠാനധമ്മാധിട്ഠാനേസു ഏകതോ ദസ്സിതേസു പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേസു കഥം പുച്ഛാവിചയോ ചേവ വിസ്സജ്ജനവിചയോ ച അമ്ഹേഹി വിഞ്ഞാതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ സത്താധിട്ഠാനധമ്മാധിട്ഠാനം പുച്ഛം നീഹരിത്വാ തത്ഥ വിചയം വിഭജന്തോ **“യേ ച സങ്ഖതധമ്മാസേ”**തിആദിമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന -

> “ഏവം അനുസന്ധിപുച്ഛമ്പി ദസ്സേത്വാ ഹേട്ഠാ സത്താധിട്ഠാനാ, ധമ്മാധിട്ഠാനാ ച പുച്ഛാ വിസും വിസും ദസ്സിതാതി ഇദാനി താ സഹ ദസ്സേതും ‘യേ ച സങ്ഖതധമ്മാസേ’തിആദി ആരദ്ധ”ന്തി (നേത്തിᐟ അട്ഠᐟ ൭൪) -

വുത്തം. തസ്സായം അത്ഥോ - ഇധ സാസനേ **യേ** അരഹന്തോ സങ്ഖതധമ്മാ ഹോന്തി, **പുഥൂ** ബഹൂയേവ സത്ത ജനാ **സേക്ഖാ** സീലാദിസിക്ഖമാനാ ഹോന്തി, **തേസം** അരഹന്താവഞ്ചേവ സേക്ഖാനഞ്ച ഇരിയം പടിപത്തിം മേം മഹാ പുട്ഠോ നിപകോ ത്വം ഭഗവാ പബ്രൂഹി മാരിസ ഇതി ആയസ്മാ അജിതോ പുച്ഛന്തോ ആഹാതി.

൧൭. തസ്സം ഗാഥായം "കിത്തകാനി പുച്ഛിതാനീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ഇമാനീ"**തിആദി വുത്തം. പദത്ഥാനുരൂപം പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇമാനി തീണി പദാനി പുച്ഛിതാനീ"**തി വുത്തം. "യേ ച ...പേ... മാരിസാ"തി ഗാഥായം യേ പഞ്ഹാ പുച്ഛിതാ, തേ പഞ്ഹാ തയോ ഹോന്തി, "കിസ്സ കേന കാരണേന തയോ ഹോന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"കിസ്സ...പേ... യോഗേനാ"**തി വുത്തം. സേക്ഖാ അരിയാ ച അസേക്ഖാ അരിയാ ച വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം പഹാനഞ്ചാതി **സേഖാസേഖവിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമപ്പഹാനാനി,** തേസം യോഗോതി **സേഖാ... പേ... യോഗോ,** തേന സേഖാ...പേ... യോഗേന. **ഏവം** പുച്ഛാവിധിനാ **ഹി** യസ്മാ "യേ ച സങ്ഖതധമ്മാസേ...പേ... മാരിസാ"തി ഗാഥമാഹ, തസ്മാ തയോ പഞ്ഹാ ഹോന്തീതി ദട്ഠബ്ബാ.

"യേ ച സങ്ഖതധമ്മാസേ"തി ഇമിനാ അസേക്ഖാനം അരഹത്തം പുച്ഛതി, "യേ ച സേക്ഖാ പുഥൂ ഇധാ"തി ഇമിനാ സേക്ഖാസേക്ഖാനം സേക്ഖസിക്ഖനം പുച്ഛതി, "തേസം മേ നിപകോ ഇരിയം, പുട്ഠോ പബ്രൂഹി മാരിസാ"തി ഇമിനാ സേക്ഖാസേക്ഖാനം വിപസ്സനാ പുബ്ബഭാഗേ തദങ്ഗപ്പഹാനം പുച്ഛതി. "അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാതി വാ ദിട്ഠസംസന്ദനാ പുച്ഛാതി വാ സത്താധിട്ഠാനാ പുച്ഛാതി വാ അനേകാധിട്ഠാനാ പുച്ഛാ"തി വാ ഇച്ചേവമാദിപുച്ഛാവിചയോ നിദ്ധാരേതബ്ബോ.

സത്തധമ്മാധിട്ഠാനം പുച്ഛം നീഹരിത്വാ പുച്ഛാവിചയോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "തസ്സം പുച്ഛായം കതമാ വിസ്സജ്ജനാഗാഥാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ വിസ്സജ്ജനാ"**തിആദി ആരദ്ധം. **തത്ഥാ**തി തസ്സം ഗാഥായം. "കാമേസു...പേ... പരിബ്ബജേ"തി **വിസ്സജ്ജനാ**ഗാഥാ ഭഗവതാ വുത്താ. **കാമേസൂ**തി കാമീയന്തീതി **കാമാ,** തേസു കാമേസു. വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമേന പണ്ഡിതേഹി നാഭിഗിജ്ഝേയ്യ. **മനസാ നാവിലോസിയാ**തി ആവിലഭാവകരേ ബ്യാപാദവിതക്കാദയോ ചേവ കായദുച്ചരിതാദയോ ച ധമ്മേ പജഹന്തോ പണ്ഡിതോ മനസാ അനാവിലോ സുപ്പസന്നോ ഭവേയ്യ. **കുസലോ സബ്ബധമ്മാന**ന്തി സബ്ബധമ്മാനം അനിച്ചതാദിനാ പരിതുലിതത്താ അനിച്ചതാദീസു പഞ്ചസു ഖന്ധേസു കുസലോ ഛേകോ. **സതോ**തി കേസാദീസു സരതീതി സതോ. **ഭിക്ഖൂ**തി സങ്ഖതധമ്മേ ഭയാദിതോ ഇക്ഖതീതി ഭിക്ഖു. **പരിബ്ബജേ**തി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പഹാനഭാവേന കിലേസകാമവത്ഥുകാമേ പരി സമന്തതോ വജ്ജേയ്യ.

പുച്ഛാഗാഥായം "നിപകോ"തി പദേന പസംസിതേന ഭഗവതാ വിസ്സജ്ജനാഗാഥാ വുത്താ, തസ്സ ഭഗവതോ യേന അനാവരണഞാണേന ഉക്കംസഗതേന പക്കഭാവോ ദസ്സിതോ, തം അനാവരണഞാണം താവ കായകമ്മാദിഭേദേഹി വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **"ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ അനാവരണഞാണേന ജാനിത്വാ കതം സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **അതീതേ അംസേ**തി അതീതഭവേ സപരക്ഖന്ധാദികേ കോട്ഠാസേ അഞ്ഞാണേന അപ്പടിഹതം ഭഗവതോ ഞാണദസ്സനം. **അനാഗതേ അംസേ**തി അനാഗതഭവേ സപരക്ഖന്ധാദികേ കോട്ഠാസേ. **പച്ചുപ്പന്നേ അംസേ**തി പച്ചുപ്പന്നേ ഭവേ സപരക്ഖന്ധാദികേ കോട്ഠാസേ.

"ഞാണദസ്സനസ്സ കതരസ്മിം പടിഘാതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പുച്ഛം ഠപേത്വാ പടിഘാതവിസയം ദസ്സേതും **"കോ ചാ"**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ "പച്ചുപ്പന്നഭവേ സപരക്ഖന്ധാദികേ കോട്ഠാസേ അഞ്ഞേസമ്പി ഞാണദസ്സനം ഭവേയ്യ, തദനുസാരേന അതീതാനാഗതകോട്ഠാസേസുപി കതരസ്മിം അഞ്ഞേസം ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ ഭവേയ്യാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പുച്ഛം ഠപേത്വാ പടിഘാതവിസയം നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"കോ ചാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **കോ ചാ**തി ക്വ കതരസ്മിം സമയേ അഞ്ഞേസം ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ ഭവേയ്യാതി പുച്ഛി.

അനിച്ചേ, ദുക്ഖേ, അനത്തനിയേ ച അഞ്ഞേസം അഞ്ഞാണം യം അദസ്സനം അത്ഥി, അഞ്ഞാണാദസ്സനസങ്ഖാതോ സഭാവോ ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ ഭവതി, ന സപരക്ഖന്ധാദിദസ്സനമത്തപടിഘാതോ. ഏതേന അനിച്ചതോ ലക്ഖണത്തയേ പവത്തസ്സ ഞാണദസ്സനസ്സ അഞ്ഞേസം ദുരഭിസമ്ഭവം, ഭഗവതോ ച ഞാണദസ്സനസ്സ അഞ്ഞേഹി അസാധാരണതം ദസ്സേതി. ഭഗവതോ ഹി ലക്ഖണത്തയവിഭാവനേന വേനേയ്യാ ചതുസച്ചപ്പടിവേധം ലഭന്തി. "ഭഗവതോ ഞാണദസ്സനപടിഘാതാഭാവേന അഞ്ഞേസഞ്ച ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതഭാവോ കതമായ ഉപമായ അമ്ഹാകം പാകടോ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ ഉപമായ പാകടം കാതും **"യഥാ ഇധാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇധ** സത്തലോകേ ചക്ഖുമാ **പുരിസോ** ആകാസേ താരകാനി **പസ്സേയ്യ,** ഗണനസങ്കേതേന "ഏത്തകാനീ"തി നോ ച ജാനേയ്യ യഥാ, **ഏവം** അഞ്ഞേസം ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ **അയം** അഞ്ഞാണദസ്സനസഭാവോ ഭവതി.

ഭഗവതോ പന തഥാ അഭാവതോ കേനചി അഞ്ഞാണേന അദസ്സനേന അപ്പടിഹതം ഞാണദസ്സനം ഭവതീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. "ഭഗവതോ ഞാണദസ്സനസ്സ അപ്പടിഹതഭാവോ കസ്മാ അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"അനാവരണഞാണദസ്സനാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ"**തി വുത്തം. "നിപകസ്സ...പേ॰... ഭഗവതോ അനാവരണഞാണം കായകമ്മാദിഭേദേഹി ആചരിയേന വിഭജിത്വാ ദസ്സിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, പച്ഛാ ഗാഥായ 'ഇരിയ'ന്തി പദേന പുച്ഛിതാ സേക്ഖാസേക്ഖപടിപദാ കഥം വിജാനിതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ സേക്ഖാസേക്ഖപടിപദം ദസ്സേതും **"തത്ഥ സേഖേനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** തസ്മിം വിസ്സജ്ജനേ. **സേഖേനാതി** സിക്ഖനസീലേന പുഗ്ഗലേന രജനീയേസു രൂപാരമ്മണാദീസു ധമ്മേസു ഗേധാ ചിത്തം രക്ഖിതബ്ബം, പരിയുട്ഠാനീയേസു ആഘാതവത്ഥൂസു ദോസാ ചിത്തം രക്ഖിതബ്ബം.

"തേസു ഗേധദോസേസു കതമം നിവാരേന്തോ ഭഗവാ വിസ്സജ്ജനഗാഥായം കതമം പദമാഹാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യാ ഇച്ഛാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** ഗേധദോസേസു. **ഇച്ഛാതി** രാഗിച്ഛാ. **മുച്ഛാതി** ലോഭമോഹസഹഗതമോഹമുച്ഛാ. **പത്ഥനാതി** രാഗപത്ഥനാ. **പിയായനാതി** തണ്ഹാപിയായനാവ, ന മേത്താപിയായനാ. **കീളനാതി** ഗേധകീളനാ. ഏതാനി ഹി ഗേധപരിയായവചനാനി. **തം** ഗേധസങ്ഖാതം ഇച്ഛാദികം നിവാരേന്തോ ഭഗവാ "കാമേസു നാഭിഗിജ്ഝേയ്യാ"തി **ഏവം** വിസും വിസും പകാരേന ആഹ.

പരിയുട്ഠാനവിഘാതം ദോസം നിവാരേന്തോ ഭഗവാ "മനസാനാവിലോ സിയാ"തി ഏവം വിസും വിസും പകാരേന ആഹാതി യോജനാ. ഗേധദോസാനം വിസും വിസും നിവാരേന്തോ ഭഗവാ ദ്വേ പദാനി ആഹാതി വുത്തം, "തം കേന അത്ഥേന സദ്ദഹിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തഥാ ഹി സേഖോ"**തിആദി വുത്തം. രജനീയേസു **അഭിഗിജ്ഝന്തോ** സേഖോ അനുപ്പന്നം ലോഭപധാനം **കിലേസഞ്ച** ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നം കിലേസഞ്ച **ഫാതിം** അഭിവഡ്ഢനം കരോതി, പരിയുട്ഠാനീയേസു ആവിലോ സേഖോ അനുപ്പന്നം ദോസപധാനം കിലേസഞ്ച ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നം കിലേസഞ്ച **ഫാതിം** വഡ്ഢനം കരോതി, ഇതി ഇമിനാ പടിക്ഖേപഅത്ഥേന തം മമ വചനം സദ്ദഹിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ.

"കിം പന അനഭിഗിജ്ഝന്തോ, അനാവിലോ ച സേക്ഖോ അഗേധദോസനിവാരണമേവ കരോതി, ഉദാഹു ഉത്തരിപി പടിപദം പൂരേതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഉത്തരിപി പടിപദം പൂരേതിയേവാതി ദസ്സേന്തോ **"യോ പന അനാവിലസങ്കപ്പോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനാവിലസങ്കപ്പോതി** നത്ഥി ആവിലകരാ സങ്കപ്പാ ബ്യാപാദസങ്കപ്പവിഹിംസാസങ്കപ്പാ ഏതസ്സാതി അനാവിലസങ്കപ്പോ, ഇച്ഛാദിഗേധസ്സ അഭാവേന **അനഭിഗിജ്ഝന്തോ വായമതി** കുസലവായാമം പവത്തേതി. "കഥം വായമതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ അനുപ്പന്നാന"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സോതി** ഉപരിഭാവനാമഗ്ഗഭാവത്ഥായ പടിപജ്ജമാനോ സേക്ഖോ. **അനുപ്പന്നാനന്തി**ആദീനം അത്ഥോ സക്കാ അട്ഠകഥാവചനേനേവ (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൫-൧൬) ജാനിതുന്തി ന വിഭത്തോ.

൧൬. യേനാതി അസുഭാദീനം അനുസ്സരണലക്ഖണേന ഇന്ദ്രിയേന തണ്ഹാമയിതവത്ഥൂസു കാമതണ്ഹായ സഹജാതം **വിതക്കം** വാരേതി, **ഇദം** അസുഭാദിഅനുസ്സരണലക്ഖണം ഇന്ദ്രിയം **സതിന്ദ്രിയം. യേന** മഹഗ്ഗതഭാവപ്പത്തേന അവിക്ഖേപേന **ബ്യാപാദവിതക്കം**

വാരേതി, **ഇദം** അവിക്ഖേപസങ്ഖാതം ഇന്ദ്രിയം **സമാധിന്ദ്രിയം. യേന** സമ്മപ്പധാനേന **വിഹിംസാവിതക്കം** വാരേതി, **ഇദം** സമ്മപ്പധാനസങ്ഖാതം ഇന്ദ്രിയം **വീരിയിന്ദ്രിയം. യേന** സമ്മാദിട്ഠിസങ്ഖാതേന ഇന്ദ്രിയേന ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ…പേ॰… നാധിവാസേതി, **ഇദം** സമ്മാദിട്ഠിസങ്ഖാതം ഇന്ദ്രിയം **പഞ്ഞിന്ദ്രിയം**. ഇമേസു ചതൂസു ഇന്ദ്രിയേസു സഹ ഉപ്പജ്ജമാനാ യാ സദ്ദഹനാ ഓകപ്പനാ ഉപ്പജ്ജതി, അനാവിലഭാവതോ **ഇദം** സദ്ദഹനസങ്ഖാതം ഇന്ദ്രിയം **സദ്ധിന്ദ്രിയം**. ഇമാനി സേക്ഖസ്സ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി.

ഏകസ്മിംയേവ വിസയേ ജേട്ഠകഭാവം ന പാപുണേയ്യും, അത്തനോ വിസയേ ജേട്ഠകഭാവം പാപുണിതും അരഹന്തി, "കതമം ഇന്ദ്രിയം കത്ഥ വിസയേ ജേട്ഠകഭാവം പവത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ ഇദം ഇന്ദ്രിയം ഇമസ്മിം വിസയേ പവത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ സദ്ധിന്ദ്രിയം കത്ഥ ദട്ഠബ്ബ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു ഇന്ദ്രിയേസു ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസു സദ്ധിന്ദ്രിയം ജേട്ഠകഭാവം പവത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം സേസേസുപി യോജേതബ്ബം. കിം നു സേക്ഖോ പഞ്ചിന്ദ്രിയേവ അപ്പമത്തോ'തി ഭഗവതാ വുത്തോ ഥോമിതോ, ഉദാഹു സബ്ബേഹി കുസലേഹി ധമ്മേഹീതി പുച്ഛിതബ്ബത്താ സബ്ബേഹി കുസലേഹി ധമ്മേഹി പഞ്ചിന്ദ്രിയപമുഖേഹി വുത്തോ ഥോമിതോ ഹോതീതി ദസ്സേതും **"ഏവം സേഖോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏവം** പഞ്ചിന്ദ്രിയാനം നിബ്ബത്തിദസ്സനേന **സേഖോ** പുഗ്ഗലോ സബ്ബേഹി കുസലേഹി ധമ്മേഹി അപ്പമത്തോതി ഭഗവതാ **വുത്തോ** ഥോമിതോ അനാവിലതായ മനസാതി യോജനാ. "സേക്ഖസ്സ അനാവിലതാ കേന സദ്ദഹിതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹ ഭഗവാ മനസാനാവിലോ സിയാ"**തി വുത്തം. ഭഗവതാ "മനസാനാവിലോ സിയാ"തി വുത്തത്താ സേക്ഖസ്സ അനാവിലതാ തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബാതി.

൭. സേക്ഖസ്സ മത്ഥകപ്പത്താ പടിപദാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കഥം അസേക്ഖസ്സ മത്ഥകപ്പത്താ പടിപദാ ഞാതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ അസേക്ഖസ്സ മത്ഥകപ്പത്തം പടിപദം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"കുസലോ സബ്ബധമ്മാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സബ്ബധമ്മാന**ന്തി സബ്ബേസു ധമ്മേസു മത്ഥകപ്പത്തായ പടിപദായ അസേക്ഖോ **കുസലോ** ഛേകതരോതി ഭഗവതാ **വുത്തോ** ഥോമിതോ അനാവിലതായ മനസാതി. അസേക്ഖസ്സ സബ്ബധമ്മേസു യം കോസല്ലം ദസ്സേതുകാമോ, തസ്സ കോസല്ലസ്സ വിസയഭൂതേ സബ്ബധമ്മേ താവ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"ലോകോ നാമാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **"സബ്ബധമ്മാന"**ന്തി ഇമിനാ വുത്തധമ്മസങ്ഖാതോ ലോകോ നാമ കിലേസലോകോ, ഭവലോകോ, ഇന്ദ്രിയലോകോതി തിവിധോ ഹോതീതി യോജനാ. തത്ഥ പരിത്തധമ്മട്ഠോ കിലേസജനനട്ഠേന കിലേസോ, കുസലാദിപവത്തനട്ഠേന ലോകോ ചാതി **കിലേസലോകോ**. മഹഗ്ഗതധമ്മട്ഠോ ഭവനട്ഠേന ഭവോ, വുത്തനയേന ലോകോ ചാതി **ഭവലോകോ**. സദ്ധിന്ദ്രിയാദിധമ്മട്ഠോ ആധിപച്ചട്ഠയോഗവസേന ഇന്ദ്രിയഭൂതോ ഹുത്വാ സദ്ധിന്ദ്രിയാദിപത്തനട്ഠേന ലോകോ ചാതി **ഇന്ദ്രിയലോകോ**.

"തീസു ലോകേസു കതമേന കതമോ സമുദാഗച്ഛതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. "സദ്ധാദിഇന്ദ്രിയാനി കോ നിബ്ബത്തേതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ ഇന്ദ്രിയാനി നിബ്ബത്തേതീ"**തി വുത്തം . തത്ഥ **സോതി** യോ പുഗ്ഗലോ കിലേസലോകസങ്ഖാതേ പരിത്തധമ്മേ, ഭവലോകസങ്ഖാതേ മഹഗ്ഗതധമ്മേ ച തംതംസമ്പാദനവസേന ഠിതോ, സോ പുഗ്ഗലോ സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി അത്തസന്താനേ നിബ്ബത്തേതി.

"ഇന്ദ്രിയേസു അത്തസന്താനേസു പുനപ്പുനം നിബ്ബത്താപനവസേന വുഡ്ഢാപിയമാനേസു കാ പഞ്ഞാ ഭവതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇന്ദ്രിയേസൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **നേയ്യസ്സാ**തി അഭിഞ്ഞേയ്യസ്സ. **പരിഞ്ഞാ**തി രൂപാരൂപധമ്മേ സലക്ഖണതോ, പച്ചയതോ ച പരിഗ്ഗഹാദിവസേന പവത്തപഞ്ഞാ. "സാ പരിഞ്ഞാ കതിവിധേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സാ ദുവിധേനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സാ പരിഞ്ഞാ ദസ്സനപരിഞ്ഞായ ച ഭാവനാപരിഞ്ഞായ ച ദുവിധേന വിഞ്ഞൂഹി ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഗഹേതബ്ബാതി. **ദസ്സനപരിഞ്ഞായാ**തി ച ദസ്സനമഗ്ഗപഞ്ഞാജനികായ ഞാതപരിഞ്ഞായാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തേന **അട്ഠകഥായം** വുത്തം "ദസ്സനപരിഞ്ഞാതി ഞാതപരിഞ്ഞാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭). **ഭാവനാപരിഞ്ഞായാ**തി ഭാവനാമഗ്ഗപഞ്ഞാജനികായ തീരണപരിഞ്ഞായ സദ്ധിം പഹാനപരിഞ്ഞായാതി അത്ഥോ.

“സാ ദുവിധേനാ’തിആദിനാ വുത്തോ അത്ഥോ അതിസങ്ഖേപോ ന സക്കാ വിഞ്ഞാതും, വിത്ഥാരേത്വാ കഥേഹീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യദാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യദാ**തി ബലവവിപസ്സനുപ്പജ്ജനകാലേ. **സേഖോ**തി സിക്ഖനസീലതായ കല്യാണപുഥുജ്ജനോ ചേവ സോതാപന്നാദികോ ച. **ഞേയ്യ**ന്തി ഞാതബ്ബം രൂപാദികം സങ്ഖാരം. **പരിജാനാതീ**തി പരിഗ്ഗഹാദിഞാണേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ ജാനാതി നിബ്ബിദാഞാണസഹഗതേന. **തസ്സാ**തി കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ ചേവ സോതാപന്നാദികസ്സ ച. **ദ്വേ ധമ്മാ**തി കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ ബലവവിപസ്സനാധമ്മോ ചേവ സോതാപന്നാദികസ്സ ച ബലവവിപസ്സനാധമ്മോ ച. യഥാക്കമം **ദസ്സനകോസല്ലം** സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണഞ്ചേവ **ഭാവനാകോസല്ലം** സകദാഗാമിമഗ്ഗാദികഞ്ച സന്താനേ പവത്താപനവസേന ഗച്ഛന്തി.

“പുബ്ബേ യം ഞാണം ‘നേയ്യസ്സ പരിഞ്ഞാ’തി വുത്തം, തം ഞാണം കതിവിധേന വേദിതബ്ബ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തം ഞാണം പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബം…പേ.. സച്ഛികിരിയാ”**തി വുത്തം. “താസു വിപസ്സനാഭേദേന ഭിന്നാസു പഞ്ചസു അഭിഞ്ഞാദീസു കതമാ അഭിഞ്ഞാ, കതമാ പരിഞ്ഞാ, കതമം പഹാനം, കതമാ ഭാവനാ, കതമാ സച്ഛികിരിയാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി അഭിഞ്ഞാദീസു. **യം ധമ്മാനം സലക്ഖണേ ഞാണ**ന്തി രൂപധമ്മാനം കക്ഖളാദിസലക്ഖണേ, അരൂപധമ്മാനം ഫുസനാദിസലക്ഖണേ ആരമ്മണകരണവസേന പവത്തം യം ഞാണം ഹേതുഫലജാനനഹേതുജാനനസങ്ഖാതാ **ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ** ചേവ ഹേതുഫലജാനനസങ്ഖാതാ **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ** ച ഭവതി. **അയം** സലക്ഖണേന സദ്ധിം ഹേതുഫലജാനനാ പഞ്ഞാ **അഭിഞ്ഞാ** നാമ.

ഏവന്തി വുത്തപ്പകാരേന. അഭിഞ്ഞാഞാണേന **അഭിജാനിത്വാ. യാ പരിജാനനാ**തിആദീസു “ഇദം അനവജ്ജം **കുസലം,** ഇദം സാവജ്ജം **അകുസലം,** ഇദം അകുസലവിപാകജനകം **സാവജ്ജം,** ഇദം കുസലവിപാകജനകം **അനവജ്ജം,** ഇദം സംകിലിട്ഠം **കണ്ഹം,** ഇദം അസംകിലിട്ഠം **സുക്കം,** ഇദം കുസലം അനവജ്ജാദികം **സേവിതബ്ബം,** ഇദം അകുസലം സാവജ്ജാദികം **ന സേവിതബ്ബ”**ന്തി ഏവം അനിച്ചാദിതോ കലാപസമ്മസനാദിവസേന ഗഹിതാ സമ്മസിതാ **ഇമേ** വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ സങ്ഖത**ധമ്മാ ഇദം** ഉദയബ്ബയഞാണാദിഫലം ആനിസംസം അനുക്കമേന നിബ്ബത്താപേന്തി. തന്നിബ്ബത്തവിപസ്സനായ ഉപ്പജ്ജനതോ ഉപചാരം ഉപ്പാദേന്തി, **ഏവം** അനുക്കമേന ഗഹിതാനം പവത്തിതാനം **തേസം** ഉദയബ്ബയഞാണാദീനം **അയം** സച്ചാനുബോധപടിവേധോ **അത്ഥോ**തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ യാ പരിജാനനാ പവത്താ, സാ **അയം** പരിജാനനാ **പരിഞ്ഞാ** നാമാതി യോജേത്വാ, **ഏവം** വുത്തപ്പകാരായ പരിഞ്ഞാപഞ്ഞായ **പരിജാനിത്വാ** പഹാതബ്ബാ, ഭാവേതബ്ബാ, സച്ഛികാതബ്ബാ ച തയോ ധമ്മാ അവസിട്ഠാ ഭവന്തി. “യേ അകുസലാ, തേ പഹാതബ്ബാ”തി യാ പരിജാനനാ പഞ്ഞാ പവത്താ, ഇദം പഹാനം പഹാനഞാണം. “യേ കുസലാ, തേ ഭാവേതബ്ബാ”തി യാ പരിജാനനാ പഞ്ഞാ പവത്താ, സാ ഭാവനാപഞ്ഞാ. “യം അസങ്ഖതം, ഇദം സച്ഛികിരിയ”ന്തി യാ പരിജാനനാ പഞ്ഞാ പവത്താ, സാ സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞാതി യോജേത്വാ അട്ഠകഥാധിപ്പായേന അവിരുദ്ധോ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

അഭിഞ്ഞാദയോ പഞ്ചവിധാ പഞ്ഞാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “താഹി പരിഞ്ഞാഹി ജാനന്തോ പുഗ്ഗലോ ‘കി’ന്തി വുച്ചതി ഥോമീയതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യോ ഏവ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യോ** പുഗ്ഗലോ **ഏവം** വുത്തപ്പകാരേന ജാനാതി, **അയം** ജാനന്തോ പുഗ്ഗലോ പച്ചയുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു കുസലത്താ ഛേകത്താ “അത്ഥകുസലോ”തി **വുച്ചതി** ഥോമീയതി, പച്ചയധമ്മേസു കുസലത്താ **“ധമ്മകുസലോ”**തി ച ചതുന്നം ഏകത്താദീനം നയാനം യുത്തതായ കോവിദത്താ **“കല്യാണതാകുസലോ”**തി ച ഫലസമാപത്തീസു കോവിദത്താ **“ഫലതാകുസലോ”**തി ച വഡ്ഢീസു കോവിദത്താ **“ആയകുസലോ”**തി ച അവഡ്ഢീസു കോവിദത്താ **“അപായകുസലോ”**തി ച അച്ചായികേ കിച്ചേ വാ ഭയേ വാ ഉപ്പന്നേ സതി തസ്സ കിച്ചസ്സ, ഭയസ്സ വാ തികിച്ഛനസമത്ഥേ ഠാനുപ്പത്തിയകാരണേ കോവിദത്താ **“ഉപായകുസലോ”**തി ച മഹന്തേസു അഭിക്കമാദീസു സതിസമ്പജഞ്ഞായ സമ്പന്നത്താ **“മഹതാ കോസല്ലേന സമന്നാഗതോ”**തി ച **വുച്ചതി** ഥോമീയതി. “തസ്സ അസേക്ഖസ്സ അത്ഥാദീസു കുസലഭാവോ കഥം സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. “കുസലോ സബ്ബധമ്മാന”ന്തി വുത്തത്താ സദ്ദഹിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

“കുസലോ സബ്ബധമ്മാന”ന്തി പദസ്സ അത്ഥോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”തി പദസ്സ അത്ഥോ കഥം അമ്ഹേഹി വിത്ഥാരതോ വിഞ്ഞാതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ “സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”തി ഭഗവതാ വുത്തം, “കത്ഥ പവത്തേന സതിസഹിതേന ഞാണേന സമ്പന്നോ സതോ കിമത്ഥം പരിബ്ബജേ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ “ഇമേസു പവത്തേന സതിസഹിതഞാണേന സമ്പന്നോ സതോ ഇമമത്ഥം പരിബ്ബജേ”തി നിയമേത്വാ ദസ്സേന്തോ **“സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തേനാ**തി യോ അഭിക്കമാദീസു പവത്തേന സതിസഹിതഞാണേന സമന്നാഗതോ സതോ അസേക്ഖഭിക്ഖു, തേന അസേക്ഖഭിക്ഖുനാ പരിനിട്ഠിതസിക്ഖത്താ അഞ്ഞപയോജനാഭാവതോ **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം** അഭിക്കന്തേ… പേ॰… തുണ്ഹീഭാവേന **സതേന** സതിസഹിതേന **സമ്പജാനേന** ഞാണേന **വിഹാതബ്ബം** ചതുഇരിയാപഥപരിവത്തനസങ്ഖാതം വിഹരണം പവത്തേതബ്ബം.

“യാ സേക്ഖാസേക്ഖപടിപദാ നിദ്ദിട്ഠാ, ഇമാ സേക്ഖാസേക്ഖപടിപദാ സങ്ഖേപതോ കതിവിധാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമാ പടിപദാസങ്ഖാതാ ചരിയാ സങ്ഖേപതോ പുഗ്ഗലവസേന ദ്വേതി ദസ്സേതും **“ഇമാ ദ്വേ ചരിയാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യാ ചരിയാ ഭാവേതബ്ബകുസലാദിഭേദേന വാ അത്ഥകോസല്ലാദിഭേദേന വാ അഭിക്കമാദീസു സതിസമ്പജഞ്ഞഭേദേന വാ നിദ്ദിട്ഠാ, ഇമാ ചരിയാ ദ്വേതി ഭഗവതാ **അനുഞ്ഞാതാ** അനുജാനനവസേന ദേസിതാ, **വിസുദ്ധാനം** അരഹന്താനം **ഏകാ** ചരിയാ, **വിസുജ്ഝന്താനം** സേക്ഖാനം **ഏകാ** ചരിയാതി പുഗ്ഗലവസേന ദ്വേതി ദട്ഠബ്ബാ.

“അസേക്ഖോയേവ കസ്മാ ‘സതോ അഭിക്കമതീ’തിആദിനാ വുച്ചതി ഥോമീയതി, കല്യാണപുഥുജ്ജനോപി ‘സതോ അഭിക്കമതീ’തിആദിനാ വുച്ചതി ഥോമീയതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“കതകിച്ചാനി ഹീ”**തിആദി വുത്തം. അരഹതോ ഇന്ദ്രിയാനി കതകിച്ചാനി, ഇന്ദ്രിയാനം കതകിച്ചത്താ യം പുച്ഛം പുച്ഛിതബ്ബം, തം സബ്ബം ചതുബ്ബിധം ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞാഭിസമയേന ബോജ്ഝിതബ്ബം…പേ॰… നിരോധസ്സ സച്ഛികിരിയാഭിസമയേന ബോജ്ഝിതബ്ബം ഭവേ. **ചതുബ്ബിധം ഇദം ബോജ്ഝം** ബോജ്ഝിതബ്ബം **യോ** അസേക്ഖോ സതിവേപുല്ലപ്പത്തത്താ **ഏവം** പരിഞ്ഞാഭിസമയാദിനാ **ജാനാതി, അയം** അസേക്ഖോ നിപ്പരിയായേന “രാഗസ്സ ഖയായ, ദോസസ്സ ഖയായ, മോഹസ്സ ഖയായ സതോ അഭിക്കമതി, സതോ പടിക്കമതീ”തി **വുച്ചതി** ഥോമീയതി. സേക്ഖോപി യഥാവുത്തം **ബോജ്ഝം** ബോജ്ഝിതബ്ബം അത്തനോ പരിഞ്ഞാഭിസമയാദിനാ **ജാനാതി,** തസ്മാ “സതോ…പേ॰… മോഹസ്സാ”തി **വുച്ചതി** ഥോമീയതീതി വേദിതബ്ബോ. തേന വുത്തം **“കേ വിസുജ്ഝന്താ? സേക്ഖാ”**തി.

“കസ്മാ സേക്ഖാസേക്ഖാനം സതിസമ്പജഞ്ഞേന അഭിക്കമനാദിഭാവോ, രാഗാദീനഞ്ച ഖയഭാവോ സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ വുത്തം **“തേനാഹ ഭഗവാ സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”**തി. “ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമ”ന്തിആദിനാ (നേത്തി॰ ൧൫) മനാപികേസു കാമേസു നാഭിഗിജ്ഝനഭാവോ, അമനാപികേസു കാമേസു മനസാ അനാവിലഭാവോ, സബ്ബധമ്മേസു കുസലഭാവോ, സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതസ്സ പരിബ്ബജനഭാവോ ആചരിയേന നിദ്ദിട്ഠോ, സോ നാഭിഗിജ്ഝനഭാവാദികോ കസ്മാ അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വുത്തം **“തേനാഹ കാമേസു…പേ॰… പരിബ്ബജേ”**തി. ഇമിസ്സാ ഗാഥായപി പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവിചയോ പുബ്ബേ ഏകാധിട്ഠാനാദിധമ്മാധിട്ഠാനാദിവസേന വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

വിചയഹാരവിഭങ്ഗേ അജിതസുത്തം നീഹരിത്വാ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവിചയോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കതമോ സുത്തന്തരേസു പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവിചയോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ അജിതസുത്തേ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവിചയനയാനുസാരേന സുത്തന്തരേസുപി പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനി നീഹരിത്വാ പുച്ഛാവിചയവിസ്സജ്ജനവിചയാ യോജേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“ഏവം പുച്ഛിതബ്ബം, ഏവം വിസ്സജ്ജിതബ്ബ”**ന്തി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -

> ഏത്താവതാ ച മഹാഥേരോ വിചയഹാരം വിഭജന്തോ അജിതസുത്തവസേന പുച്ഛാവിചയം, വിസ്സജ്ജനവിചയഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സുത്തന്തരേസുപി പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവിചയാനം നയം ദസ്സേന്തോ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബം, ഏവം വിസ്സജ്ജിതബ്ബ’ന്തി ആഹാ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൫) -

വുത്തം. തത്ഥ **ഏവന്തി** അജിതസുത്തേ (സു॰ നി॰ ൧൦൩൨ ആദയോ; ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ൫൭, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧ ആദയോ) വുത്തപുച്ഛാവിചയാനുസാരേന പുച്ഛാവസേന പവത്തസുത്തം നീഹരിത്വാ പുച്ഛാവിചയോ വിഭജേതബ്ബോ, ഏവം അജിതസുത്തേ (സു॰ നി॰ ൧൦൩൨ ആദയോ; ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ൫൭ ആദയോ, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧ ആദയോ) വുത്തവിസ്സജ്ജനവിചയാനുസാരേന സുത്തന്തരേസുപി വിസ്സജ്ജനവസേന പവത്തസുത്തം നീഹരിത്വാ വിസ്സജ്ജനവിചയോ വിഭജേതബ്ബോ.

പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവിചയാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമോ സുത്തഅനുഗീതിവിചയോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സുത്തസ്സ ച അനുഗീതീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുത്തസ്സാ**തി നീഹരിതസുത്തസ്സ. **അനുഗീതീ**തി സുത്തന്തരദേസനാസങ്ഖാതാ അനുഗീതി. **അത്ഥതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച സമാനേതബ്ബാ**തി തസ്സാ അനുഗീതിയാ അത്ഥതോ, ബ്യഞ്ജനതോ ച സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേന സമാനാ സദിസീ കാതബ്ബാ, തസ്മിം വാ സംവണ്ണിയമാനസുത്തേ അനുഗീതി സുത്തത്ഥതോ, ബ്യഞ്ജനതോ ച സമാനേതബ്ബാ . "അത്ഥതോ അസമാനേ കോ നാമ ദോസോ ആപജ്ജേയ്യാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **അത്ഥാപഗതം ഹി ബ്യഞ്ജനം സമ്ഫപ്പലാപം ഭവതീ"**തി വുത്തം. "അത്ഥതോ അസമാനേ ദോസോ വുത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ബ്യഞ്ജനതോ അസമാനേ പന കോ നാമ ദോസോ ആപജ്ജതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദുന്നിക്ഖിത്തസ്സ പദബ്യഞ്ജനസ്സ അത്ഥോപി ദുന്നയോ ഭവതീ"**തി വുത്തം. **തസ്മാ** സദോസത്താ അനുഗീതിയാ വാ സുത്തേന അത്ഥബ്യഞ്ജനൂപേതം സങ്ഗായിതബ്ബം.

അനുഗീതിവിചയോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ സുത്തസ്സ വിചയോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **സുത്തഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുത്തഞ്ചാ**തി നിദ്ധാരിതസുത്തഞ്ച. **"ഇദം** നിദ്ധാരിത**സുത്തം** നാമ ഭഗവതാ വുത്തം **ആഹച്ചവചനം** കിം, ഉദാഹു സങ്ഗായന്തേഹി വുത്തം **അനുസന്ധിവചനം** കി"ന്തി പവിചിനിതബ്ബം, **"ഇദം** നിദ്ധാരിതസുത്തം **നീതത്ഥം** കിം, ഉദാഹു **നേയ്യത്ഥം** കി"ന്തി പവിചിനിതബ്ബം, **"ഇദം** നിദ്ധാരിതസുത്തം **സംകിലേസഭാഗിയം** കിം, ഉദാഹു **വാസനാഭാഗിയം** കി"ന്തി പവിചിനിതബ്ബം, **"ഇദം** നിദ്ധാരിതസുത്തം **നിബ്ബേധഭാഗിയം** കിം, ഉദാഹു **അസേക്ഖഭാഗിയം** കി"ന്തി പവിചിനിതബ്ബം. ഏവം പവിചിനിത്വാ യദി ആഹച്ചവചനം ഭവേ, ഏവം സതി "ആഹച്ചവചന"ന്തി നിദ്ധാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബം. യദി അസേക്ഖസുത്തം ഭവേ, ഏവം സതി "അസേക്ഖസുത്ത"ന്തി നിദ്ധാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബം, ഞാതന്തി അത്ഥോ.

"സുത്തം പവിചിനിത്വാ സുത്തസ്സ അത്ഥഭൂതാനി സബ്ബാനി സച്ചാനി നിദ്ധാരേത്വാ കത്ഥ പദേസേ പസ്സിതബ്ബാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പുച്ഛം ഠപേത്വാ ഇമസ്മിം പദേസേ പസ്സിതബ്ബാനീതി ദസ്സേതും **"കുഹിം ഇമസ്സ സുത്തസ്സ സബ്ബാനി...പേ॰... പരിയോസാനേ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **ഇമസ്സ സുത്തസ്സാ**തി യം സുത്തം വിചിനിതും നിദ്ധാരിതം, ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ചതുസച്ചവിനിമുത്തസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ അഭാവതോ **സബ്ബാനി സച്ചാനി** തസ്സേവ സുത്തസ്സ **ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേ** പസ്സിതബ്ബാനീതി അത്ഥോ.

യഥാവുത്തം സുത്തവിചയം നിഗമേന്തോ **"ഏവം സുത്തം പവിചേതബ്ബ"**ന്തി ആഹ. "ന യഥാവുത്തപുച്ഛാദീനം പവിചേതബ്ബഭാവോ അമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"തേനാഹ...പേ॰... അനുഗീതീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **തേന** യഥാവുത്തപുച്ഛാദീനം വിചേതബ്ബഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ "യം പുച്ഛിതഞ്ച...പേ॰... അനുഗീതീ"തിആദികം യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന വിചേതബ്ബഭാവോ തുമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോവാതി വുത്തം ഹോതി.

"യഥാവുത്തപ്പകാരോ ച വിചയോ ഹാരോ പരിപുണ്ണോ കിം, ഉദാഹു അഞ്ഞോപി നിദ്ധാരേത്വാ യോജേതബ്ബോ അത്ഥി കി"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ വിചയോ ഹാരോ"**തി വുത്തം. തത്ഥ പുച്ഛാവിചയവിസ്സജ്ജനവിചയപുബ്ബാപരവിചയഅനുഗീതിവിചയസുത്തവിചയാ സരൂപതോ വിഭത്താ, തേഹി അവസേസോ അസ്സാദാദിവിചയോപി യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ **യുത്തോ** യുഞ്ജിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

ഇതി വിചയഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി **പന** അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൩. യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൧൮. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വിചയഹാരവിഭങ്ഗേന പദപഞ്ഹാദയോ വിചിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വിചയഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ യുത്തിഹാരോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ഹാരേസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **യുത്തിഹാരോ** യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗോതി പുച്ഛി. "സബ്ബേസം ഹാരാന"ന്തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി വുച്ചമാനോ "അയം യുത്തിഹാരോ"തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി വിഞ്ഞേയ്യോ. തേന വുത്തം "തത്ഥ കതമോ യുത്തിഹാരോതിആദി യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൮). അയം യുത്തിഹാരോ **കിം** നാമ സുത്തത്ഥം യുത്തായുത്തിവസേന **യോജയതീ**തി യുഞ്ജിതബ്ബം സുത്തത്ഥം പുച്ഛതി. സുത്തത്ഥോ പന ദുവിധോ അതഥാകാരേന ഗയ്ഹമാനോ, തഥാകാരേന ഗയ്ഹമാനോ അത്ഥോതി. തത്ഥ അതഥാകാരേന ഗയ്ഹമാനോവ അത്ഥോ യാഥാവതോ യുത്തിനിദ്ധാരണേന യോജേതബ്ബോ, ഇതരോ പന ഭൂതകഥനമത്തേന യോജേതബ്ബോ. യസ്മാ പനായം യുത്തിഗവേസനാ നാമ സംവണ്ണനാ മഹാപദേസേഹി വിനാ ന സമ്ഭവതി, തസ്മാ യുത്തിഹാരം വിഭജന്തോ തസ്സ യുത്തിഹാരസ്സ ലക്ഖണം പഠമം ഉപദിസിതും **"ചത്താരോ മഹാപദേസാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മഹാപദേസാ**തി മഹന്തേ ബുദ്ധാദയോ അപദിസിത്വാ വുത്താനി കാരണാനി, മഹന്താനി വാ ധമ്മസ്സ അപദേസാനി പതിട്ഠാനാനി. അപദിസീയതേതി **അപദേസോ,** ബുദ്ധോ അപദേസോ ഏതസ്സ കാരണസ്സാതി **ബുദ്ധാപദേസോ**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ നേതബ്ബോ. "ബുദ്ധസ്സ സമ്മുഖാ ഏതം സുത്തം മയാ സുത"ന്തി വത്വാ ആഭതസ്സ ഗന്ഥസ്സ സുത്തവിനയേഹി സംസന്ദനം ധമ്മോ, അസംസന്ദനം അധമ്മോതി വിനിച്ഛയകാരണം മഹാപദേസോതി അധിപ്പായോ. "ബുദ്ധസ്സ സമ്മുഖാ മയാ ആഭതം, സങ്ഘസ്സ സമ്മുഖാ മയാ ആഭതം, സമ്ബഹുലത്ഥേരാനം സമ്മുഖാ മയാ ആഭതം, ഏകത്ഥേരസ്സ സമ്മുഖാ മയാ ആഭത"ന്തി വത്വാ ആഭതസ്സ ഗന്ഥസ്സ യാനി ബ്യഞ്ജനപദഅത്ഥപദാനി സന്തി, **താനി പദബ്യഞ്ജനാനി** ഭഗവതാ ദേസിതേ **സുത്തേ ഓതരയിതബ്ബാനി** അനുപ്പവേസിതാനി, **വിനയേ** രാഗാദിവിനയേ **സന്ദസ്സയിതബ്ബാനി** സംസന്ദേതബ്ബാനി. ധമ്മതായം **ഉപനിക്ഖിപിതബ്ബാനി** പക്ഖിപിതബ്ബാനി. യദി സുത്തത്ഥേന, വിനയത്ഥേന, ധമ്മതായ ച അവിരുദ്ധാനി ഹോന്തി, ഏവം സതി തവ ആഭതപദബ്യഞ്ജനാനി യുത്താനീതി വിനിച്ഛയന്തേഹി വത്വാ ഗഹേതബ്ബാനീതി അധിപ്പായോ.

സുത്തവിനയധമ്മതാസു ഓതരയിതബ്ബാനി സന്ദസ്സയിതബ്ബാനി ഉപനിക്ഖിപിതബ്ബാനീതി ആചരിയേന വുത്താനി, "കത്ഥ സുത്തേ, കത്ഥ വിനയേ, കത്ഥ ധമ്മതായ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"കതമസ്മിം സുത്തേ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ചതൂസു അരിയസച്ചേസൂ**തി ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം ദസ്സനകേസു സുത്തേസു. രാഗോ വിനസ്സതി വൂപസമതി ഏതേന അസുഭാദിനാതി **രാഗവിനയം,** കിം തം? അസുഭാദിനിമിത്തം, തം അസ്സ അത്ഥീതി **രാഗവിനയോ,** കോ സോ? അസുഭാദിനിമിത്തദസ്സനകോ സുത്തന്തവിസേസോ. ഏസ നയോ **ദോസവിനയോ**തിആദീസുപി. **പടിച്ചസമുപ്പാദോ** നാമ സസ്സതദിട്ഠിഉച്ഛേദദിട്ഠിം വിവജ്ജേത്വാ ഏകത്തനയാദീനം ദീപനേന അവിജ്ജാദിസങ്ഖാരാദിസഭാവധമ്മാനം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവദീപകോതി വുത്തം **"കതമിസ്സം ധമ്മതായം ഉപനിക്ഖിപിതബ്ബാനി? പടിച്ചസമുപ്പാദേ"**തി.

"സുത്താദീസു അവതരന്തേ സന്ദിസ്സന്തേ അവിലോമേന്തേ കിം ന ജനേതീ"തി വത്തബ്ബതോ **"ചതൂസൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ "ബുദ്ധാദീനം സമ്മുഖാ മയാ ആഭത"ന്തി വത്വാ ആഭതഗന്ഥോ ചതൂസു അരിയസച്ചേസു യദി അവതരതി, ഏവം സതി ആഭതഗന്ഥോ ആസവേ ന ജനേതി. രാഗാദികിലേസവിനയേ യദി സന്ദിസ്സതി, ഏവം സതി ആഭതഗന്ഥോ ആസവേ ന ജനേതി. ധമ്മതഞ്ച യദി ന വിലോമേതി, ഏവം സതി ആഭതഗന്ഥോ ആസവേ ന ജനേതീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

“കിമത്ഥം യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗേ ചത്താരോ മഹാപദേസാ ആഭതാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ചതൂഹി മഹാപദേസേഹീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ആഭതഗന്ഥേ **യം യം** അത്ഥജാതം, **യം യം** ധമ്മജാതം വാ ചതൂഹി മഹാപദേസേഹി യുജ്ജതി, **തം തം** അത്ഥജാതം വാ **തം തം** ധമ്മജാതം വാ സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ ഗഹേതബ്ബം. **യേന യേന** കാരണേന ച ചതൂഹി മഹാപദേസേഹി യുജ്ജതി, **തം തം** കാരണം സംവണ്ണനാവസേന സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ ഗഹേതബ്ബം. **യഥാ യഥാ** പകാരേന ചതൂഹി മഹാപദേസേഹി യുജ്ജതി, സോ സോ പകാരോ സംവണ്ണനാവസേന സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തേ ഗഹേതബ്ബോ. ഏവം ഗാഹണത്ഥം ചത്താരോ മഹാപദേസാ ആഭതാതി അത്ഥോ.

൧൯. ചതൂഹി മഹാപദേസേഹി യുത്തം അവിരുദ്ധം തം തം അത്ഥജാതം ഗഹേതബ്ബന്തി ആചരിയേന വുത്തം, “കത്ഥ കേന യുത്തിനിദ്ധാരണം കാതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“പഞ്ഹം പുച്ഛിതേനാ”**തിആദി വുത്തം. പഞ്ഹേ പഞ്ഹം **പുച്ഛിതേന** പുഗ്ഗലേന യുത്തിനിദ്ധാരണം കാതബ്ബന്തി. തത്ഥ **പഞ്ഹ**ന്തി പഞ്ഹിതബ്ബം സഭാവധമ്മം. **പുച്ഛിതേനാ**തി വിസ്സജ്ജേതും സമത്ഥേന പണ്ഡിതപുഗ്ഗലേന. **പഞ്ഹേ**തി പുച്ഛാവസേന പവത്തപാഠേ. പദാനി **കതി** കിത്തകാനി ഹോന്തീതി പദസോ പഠമം **പരിയോഗാഹിതബ്ബം** യുത്തിഹാരേന **വിചേതബ്ബം** വീമംസിതബ്ബം. “കഥം വിചേതബ്ബ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യദി സബ്ബാനീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബാനി പദാനീ**തി പുച്ഛിതപാഠേ നിരവസേസാനി പദാനി **ഏകം** സമാനം അത്ഥം യദി അഭിവദന്തി, ഏവം സതി അത്ഥവസേന **ഏകോ പഞ്ഹോ**. ഏസ നയോ സേസേസുപി. തേന വുത്തം “തദത്ഥസ്സേകസ്സ ഞാതും ഇച്ഛിതത്താ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൯).

ഏകന്തി അത്ഥവസേന ഏകവിധം പഞ്ഹം. **ഉപപരിക്ഖമാനേന** പുഗ്ഗലേന **അഞ്ഞാതബ്ബം** ദള്ഹം ജാനിതബ്ബം. “കോ ആജാനനാകാരോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ആജാനനാകാരം ദസ്സേന്തോ **“കിം ഇമേ ധമ്മാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ “യേ ഹി പരിയത്തിധമ്മാ സംവണ്ണേതബ്ബാ, ഇമേ പരിയത്തിധമ്മാ നാനത്ഥാ ഹോന്തി കിം, നാനാബ്യഞ്ജനാ ഹോന്തി കിം, ഉദാഹു ഇമേസം പരിയത്തിധമ്മാനം ഏകോ അത്ഥോ ഹോതി, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം ഹോതി കി”ന്തി യുത്തിതോ വിചേത്വാ അഞ്ഞാതബ്ബന്തി യോജനാ. “യഥാവുത്തോ പഞ്ഹോ കിം ഭവേ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ യഥാവുത്തം പഞ്ഹം ഏകദേസം ദസ്സേതും **“യഥാ കിം ഭവേ”**തി പുച്ഛിത്വാ **“യഥാ സാ”**തിആദിമാഹ.

തസ്സം പുച്ഛാഗാഥായം - ചോരഘാതകേന മനുസ്സേന ചോരോ അബ്ഭാഹതോ വിയ **കേന** ധമ്മേന സത്ത**ലോകോ** സദാ അബ്ഭാഹതോ, മാലുവലതായ അത്തനോ നിസ്സിതരുക്ഖോ പരിവാരിതോ അജ്ഝോത്ഥടോ വിയ **കേന** ധമ്മേന സത്ത**ലോകോ** സദാ **പരിവാരിതോ** അജ്ഝോത്ഥടോ, വിസപ്പീതഖുരപ്പേന സല്ലേന ഓതിണ്ണോ അനുപവിട്ഠോ വിയ **കേന** സല്ലേന സത്ത**ലോകോ** സദാ **ഓതിണ്ണോ** അനുപവിട്ഠോ, **കിസ്സ** കേന കാരണേന സത്ത**ലോകോ** സദാ **ധൂപായിതോ** സന്താപിതോതി യോജനാ.

“ഇമായ പുച്ഛാഗാഥായ കിത്തകാനി പദാനീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ഇമാനീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പുച്ഛിതാനീ**തി പുച്ഛിതത്ഥാനി പദാനി ചത്താരി ഹോന്തി. “കിത്തകാ പഞ്ഹാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തേ തയോ പഞ്ഹാ”**തി വുത്തം.

ഭഗവാ ദേവതായ **ഹി** യസ്മാ വിസ്സജ്ജേതി, ഇതി തസ്മാ വിസ്സജ്ജനതോ “തയോപഞ്ഹാ”തി വിഞ്ഞായതി. “കതമാ വിസ്സജ്ജനഗാഥാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

> “മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ ലോകോ, ജരായ പരിവാരിതോ;
> തണ്ഹാസല്ലേന ഓതിണ്ണോ, ഇച്ഛാധൂപായിതോ സദാ”തി. -

വുത്തം. തസ്സം വിസ്സജ്ജനഗാഥായം - ചോരഘാതകേന മനുസ്സേന ചോരോ അബ്ഭാഹതോ വിയ മച്ചുനാ സത്ത**ലോകോ** സദാ അബ്ഭാഹതോ, മാലുവലതായ അത്തനോ നിസ്സിതരുക്ഖോ പരിവാരിതോ അജ്ഝോത്ഥടോ വിയ ജരായ സത്ത**ലോകോ** സദാ **പരിവാരിതോ** അജ്ഝോത്ഥടോ, വിസപ്പീതഖുരപ്പേന സല്ലേന ഓതിണ്ണോ അനുപവിട്ഠോ വിയ തണ്ഹാസല്ലേന സത്ത**ലോകോ** സദാ **ഓതിണ്ണോ** അനുപവിട്ഠോ, ഇച്ഛായ സത്ത**ലോകോ** സദാ **ധൂപായിതോ** സന്താപിതോതി യോജനാ.

൨൦. “കതമം മച്ചു, കതമാ ജരാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ ജരാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തിസ്സം വിസ്സജ്ജനഗാഥായം. ദുതിയപദേ വുത്താ **ജരാ** ച പഠമപദേ വുത്തം **മരണഞ്ച** ഇമാനി ദ്വേ **സങ്ഖതസ്സ** ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ സങ്ഖതലക്ഖണാനി ഹോന്തി, സങ്ഖതം ഖന്ധപഞ്ചകം മുഞ്ചിത്വാ വിസും ന ഉപലബ്ഭതീതി അത്ഥോ. “സങ്ഖതലക്ഖണാനം ജരാമരണാനം കഥം ഭേദോ ജാനിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ജരായം ഠിതസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ജരായം ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി ഠിതസ്സ ഖന്ധപ്പബന്ധസ്സ യം അഞ്ഞഥത്തം, അയം പാകടജരാ നാമ, ന ഖണട്ഠിതിജരാ. **മരണം വയോ**തി സമ്മുതിമരണം ചുതിയേവ ഹോതി, ന ഖണികമരണം, ന സമുച്ഛേദമരണം. തേന വുത്തം “ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി, വയോ പഞ്ഞായതി, ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൩൭; അ॰ നി॰ ൩.൪൭; കഥാ॰ ൨൧൪).

യദി ഠിതസ്സേവ മരണം സിയാ, ഏവം സതി ജരാമരണാനം നാനത്തം യുത്തം ന സിയാ, അയുത്തേ സതി “തേ തയോ പഞ്ഹാ”തി വചനമ്പി അയുത്തമേവാതി വത്തബ്ബതോ **“തത്ഥ ജരായ ചാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തിസ്സം വിസ്സജ്ജനഗാഥായം വുത്തായ **ജരായ ച** വുത്തസ്സ **മരണസ്സ ച** അത്ഥതോ നാനത്തം യുത്തം.

“കേന കാരണേന യുത്തം, കഥം കാരണേന നാനത്തം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“ഗബ്ഭഗതാപി ഹി മീയന്തീ”**തി വുത്തം. ജരം അപ്പത്താ ഗബ്ഭഗതാപി സത്താ **ഹി** യസ്മാ മീയന്തി, തസ്മാ നാനത്തം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബം. “ഗബ്ഭഗതാപി ജരപ്പത്താ ഭവേയ്യു”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“ന ച തേ ജിണ്ണാ ഭവന്തീ”**തി വുത്തം. ജരപ്പത്താപി അജിണ്ണത്താ ജിണ്ണജരം അപ്പത്താവ മീയന്തി, ഏവം ഇദ്ധാധിപ്പേതസ്സ ജിണ്ണജരാവിരഹിതസ്സ മരണസ്സ സമ്ഭവതോ അഞ്ഞാ ജരാ, അഞ്ഞം മരണന്തി ഞാതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. “ന ഗബ്ഭഗതാനംയേവ ജിണ്ണജരം അപ്പത്തം മരണം അത്ഥി, അഞ്ഞേസമ്പി അത്ഥീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“അത്ഥി ച ദേവാനം മരണ”**ന്തി വുത്തം. “ദേവാപി ചിരകാലസമ്ഭവതോ ജരം പത്താ ഭവേയ്യു”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“ന ച തേസം സരീരാനി ജീരന്തീ”**തി വുത്തം. “ജരാമരണാനം നാനത്തേ കാരണം ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ അഞ്ഞമ്പി അത്ഥീതി ദസ്സേതും **“സക്കതേ വാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ജിണ്ണജരായ പടികമ്മം കാതും സക്കതേവ, മരണസ്സ പന പടികമ്മസ്സ കാതും ന സക്കതേവ, ഇമിനാപി കാരണേന ജരാമരണാനം നാനത്തം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബമേവാതി അത്ഥോ. “ന സക്കതേ മരണസ്സ പടികമ്മം കാതു”ന്തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ഇദ്ധിപാദഭാവനായ വസീഭാവേ സതി സക്കാ മരണസ്സാപി പടികമ്മം കാതുന്തി ചോദനം മനസി കത്വാ **“അഞ്ഞത്രേവ ഇദ്ധിമന്താനം ഇദ്ധിവിസയാ”**തി വുത്തം.

ജരാമരണാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം നാനാഭാവോ ആചരിയേന ദസ്സിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കഥം പന തണ്ഹായ ജരാമരണേഹി നാനാഭാവോ”തി വത്തബ്ബതോ തേഹി തണ്ഹായ നാനത്തം ദസ്സേതും **“യം പനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. തണ്ഹായ അവിജ്ജമാനായപി ജീരന്താപി മീയന്താപി വീതരാഗാ യസ്മാ ദിസ്സന്തി, തസ്മാ തണ്ഹായ ജരാമരണേഹി നാനാഭാവോ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബോ.

“തണ്ഹായ ജീരണഭിജ്ജനലക്ഖണം അത്ഥീതി തേഹി തണ്ഹായ അനഞ്ഞത്തേ കോ നാമ ദോസോ സിയാ”തി വത്തബ്ബതോ ദോസം ദസ്സേതും **“യദി ചാ”**തിആദി വുത്തം. ജരാമരണം **യഥാ** യേന ജീരണഭിജ്ജനലക്ഖണേന പാകടം, ഏവം ജീരണഭിജ്ജനലക്ഖണേന തണ്ഹാപി പാകടാ. യദി ച സിയാ; ഏവം സന്തേ **യോബ്ബനട്ഠാപി** സബ്ബേ മാണവാ വിഗതതണ്ഹാ സിയും, ന ച വിഗതതണ്ഹാ, തസ്മാ നാനാഭാവോ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബോ. തതോ അഞ്ഞോപി ദോസോ ആപജ്ജേയ്യാതി ദസ്സേതും **“യഥാ ച തണ്ഹാ ദുക്ഖസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ജരാമരണാനം തണ്ഹായ അനഞ്ഞത്തേ സതി **തണ്ഹായ** ഭവതണ്ഹായ ദുക്ഖസമുദയോ ഹോതി, ഏവം ജരാമരണമ്പി ദുക്ഖസമുദയോ സിയാ. യസ്മാ ന ജരാമരണം ദുക്ഖസമുദയോ, തസ്മാ ജരാമരണേഹി തണ്ഹായ നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

തേഹി തായ അനഞ്ഞത്തേ സതി ഏവമ്പി ദോസോ ആപജ്ജേയ്യാതി ദസ്സേതും **“യഥാ ച തണ്ഹാ മഗ്ഗവജ്ഝാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ തേഹി തായ അനഞ്ഞത്തേ സതി യഥാ തണ്ഹാ മഗ്ഗവജ്ഝാ ഹോതി, ഏവം ജരാമരണമ്പി മഗ്ഗവജ്ഝം സിയാ. യഥാ ജരാമരണം മഗ്ഗവജ്ഝം ന ഹോതി, ഏവം തണ്ഹാപി മഗ്ഗവജ്ഝാ ന സിയാ, തഥാ ച ന ഹോതി പഹാതബ്ബാപഹാതബ്ബഭാവതോ, തസ്മാപി ജരാമരണേഹി തണ്ഹായ നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

“യദി ചാതിആദിനാ വുത്തായ യുത്തിയാ ഉപപത്തിയാ ഏവ ജരാമരണേഹി തണ്ഹായ അഞ്ഞത്തം ഗവേസിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ അഞ്ഞേഹിപി കാരണേഹി ഗവേസിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **“ഇമായ യുത്തിയാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇമായ യുത്തിയാ**തി യാ യുത്തി “യദി ചാ”തിആദിനാ വുത്തായ ഇമായ യുത്തിയാ ഉപപത്തിയാ. **അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി കാരണേഹി** അഞ്ഞേഹി അഞ്ഞേഹി കാരണഭൂതേഹി ഉപപത്തീഹി ജരാമരണേഹി തണ്ഹായ അഞ്ഞത്തം ഗവേസിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. “അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി കാരണേഹി ഗവേസിതബ്ബ”ന്തി കസ്മാ വുത്തം, നനു യുത്തിയാ, അത്ഥതോ ച അഞ്ഞത്തം സന്ദിസ്സതീതി ചോദനം മനസി കത്വാ **“യദി ച സന്ദിസ്സതീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യുത്തിസമാരുള്ഹം അത്ഥതോ ച മരണേഹി തണ്ഹായ ച അഞ്ഞത്തം യദി ച സന്ദിസ്സതി, ബ്യഞ്ജനതോപി അഞ്ഞത്തം ഗവേസിതബ്ബമേവാതി അത്ഥോ.

“കഥം ബ്യഞ്ജനതോ അഞ്ഞത്തം ഗവേസിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“സല്ലോതി വാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ “സല്ലോ”തി വാ “ധൂപായന”ന്തി വാ ദ്വീഹി ബ്യഞ്ജനേഹി വുച്ചമാനാനം **ഇമേസം** ഇച്ഛാതണ്ഹാസങ്ഖാതാനം **ധമ്മാനം** അത്ഥതോ **ഏകത്തം** സമാനത്തം യുജ്ജതി, ന അഞ്ഞത്തം. “സല്ലോ”തി വാ “ധൂപായന”ന്തി വാ ദ്വീഹി ബ്യഞ്ജനേഹി അവുച്ചമാനാനം ജരാമരണാനം തണ്ഹായ ഏകത്തം ന യുജ്ജതി. തമേവത്ഥം വിവരിതും **“ന ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഇച്ഛായ ച തണ്ഹായ ച അത്ഥതോ അഞ്ഞത്തം ന യുജ്ജതി, ഏകത്തമേവ യുജ്ജതീതി യോജനാ. ഇച്ഛായ ച തണ്ഹായ ച ജീരണഭിജ്ജനസമ്ഭവതോ ജരാമരണേഹി തണ്ഹായ ഏകത്തം സിയാ, “കസ്മാ അഞ്ഞത്തം യുത്ത”ന്തി വത്തബ്ബതോ **“തണ്ഹായ അധിപ്പായേ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ തണ്ഹായ അധിപ്പായേ അപരിപൂരമാനേ നവസു ആഘാതവത്ഥൂസു കോധോ ച ഉപ്പജ്ജതി, ഉപനാഹോ ച ഉപ്പജ്ജതി. ജരാമരണേസു അപരിപൂരമാനേസു നവസു ആഘാതവത്ഥൂസു കോധോ ച ന ഉപ്പജ്ജതി, ഉപനാഹോ ച ന ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഇമായ യുത്തിയാ ജരായ ച മരണസ്സ ച തണ്ഹായ ച അത്ഥതോ അഞ്ഞത്തം യുജ്ജതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം.

യദി ഇച്ഛാ തണ്ഹായ അത്ഥതോ ഏകത്തം യുത്തം, ഏവം സതി കസ്മാ ഭഗവതാ “മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ ലോകോ”തിആദിഗാഥായം “തണ്ഹാസല്ലേന ഓതിണ്ണോ, ഇച്ഛാധൂപായിതോ സദാ”തി ദ്വിധാ വുത്താതി ചോദനം പരിഹരന്തോ **“യം പനിദം ഭഗവതാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ “ഇച്ഛാ”തിപി “തണ്ഹാ”തിപി ദ്വീഹി നാമേഹി **യം പനിദം അഭിലപിതം** യം പനിദം അഭിലപനം കതം, **ഇദം** അഭിലപനം ഭഗവതാ ബാഹിരാനം ഇച്ഛിതബ്ബതസിതബ്ബാനം **വത്ഥൂനം** രൂപാദിആരമ്മണാനം ഭേദാനം വസേന “ഇച്ഛാ”തിപി “തണ്ഹാ”തിപി ദ്വീഹി നാമേഹി **അഭിലപിതം** അഭിലപനവസേന കതന്തി ഏകത്തം യുത്തമേവ, ന നാനത്തന്തി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

“നാമവസേന ദ്വിധാ വുത്താനം ഇച്ഛാതണ്ഹാദീനം കേന ഏകത്തം യുത്തന്തി സദ്ദഹിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“സബ്ബാഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ നാനാനാമവസേന പഭേദാ **സബ്ബാ** ഇച്ഛാദികാ തണ്ഹാ അജ്ഝോസാനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാ **ഹി** യസ്മാ യുത്താ, തസ്മാ നാമവസേന ഭിന്നാനമ്പി ഏകലക്ഖണേന ഏകത്തം യുത്തന്തി സദ്ദഹിതബ്ബന്തി ദട്ഠബ്ബം. “കിമിവ യുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യഥാ സബ്ബോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ കട്ഠഗ്ഗിആദിവസേന അനേകോ **സബ്ബോ അഗ്ഗി** ഉണ്ഹത്തലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണോ യഥാ, ഏവം അജ്ഝോസാനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാതി യോജനാ. സബ്ബസ്സ അഗ്ഗിനോ ഉപാദാനവസേന അനേകാനി നാമാനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **“അപി ചാ”**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ പാകടോ. ആരമ്മണവസേന തണ്ഹാ അഞ്ഞേഹി അഞ്ഞേഹി നാമേഹി ഭഗവതാ അഭിലപിതാ, ഉപാദാനവസേന അഗ്ഗി അഞ്ഞേഹി അഞ്ഞേഹി നാമേഹി അഭിലപിതോതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

“വിസ്സജ്ജനഗാഥായം ആഗതനാമേഹി ഏവ തണ്ഹാ അഭിലപിതാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ അനേകേഹി നാമേഹി അഭിലപിതാതി ദസ്സേതും **“ഇച്ഛാഇതിപീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാനി അത്ഥാനി രൂപാദീനി ആരമ്മണാനി സത്താ ഇച്ഛന്തി ഏതായാതി **ഇച്ഛാ**. തസന്തി ഏതായാതി **തണ്ഹാ**. സല്ലതി പവിസതി വിസപ്പീതം സല്ലം വിയാതി **സല്ലാ,** സന്താപം ലാതി ആദദാതീതി വാ **സല്ലാ,** സന്താപം ലാതി പവത്തേതീതി വാ **സല്ലാ**. ധൂപായതി സന്താപേതി പരിദഹതീതി **ധൂപായനാ**. സരതി ആകഡ്ഢതി അവഹരതി സീഘസോതാ സരിതാ വിയാതി **സരിതാ,** സരതി സല്ലതീതി വാ **സരിതാ**. വിസരതീതി

വിസത്തികാ. പീതിവസേന സിനേഹതീതി **സിനേഹോ**. താസു താസു ഗതീസു കിലമഥം ഉപ്പാദേതീതി **കിലമഥോ**. സത്താ രൂപാദിആരമ്മണാനി മഞ്ഞന്തി ഏതായാതി **മഞ്ഞനാ**. ഭവം ബന്ധതീതി **ബന്ധോ**. ആസീയതേ പത്ഥീയതേതി **ആസാ**. ആസിയതി പത്ഥേതീതി വാ **ആസാ**. പിപാസീയതേതി **പിപാസാ,** ആരമ്മണരസം പിപാസതീതി വാ **പിപാസാ**. അഭിനന്ദീയതേതി **അഭിനന്ദനാ,** അഭിനന്ദതീതി വാ **അഭിനന്ദനാ**. വിത്ഥാരതോ അട്ഠകഥാവസേന (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨॰) വേദിതബ്ബോ.

“തണ്ഹായ ഇച്ഛാദിപ്പകാരവസേന ആലപിതഭാവോ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യഥാ ച വേവചനേ”**തിആദി വുത്തം. വേവചനഹാരവിഭങ്ഗേ “ആസാ ച പീഹാ…പേ॰… വേവചന”ന്തി (നേത്തി॰ ൩൭) യാ തണ്ഹാ **യഥാ** യേന പകാരേന വുത്താ, തഥാ തേന പകാരേന വുത്തായ തണ്ഹായ ഇച്ഛാദിപ്പകാരവസേന ആലപിതഭാവോ സദ്ദഹിതബ്ബോ. “വേവചനവിഭങ്ഗേ ആചരിയേന വുത്തോപി ഭഗവതാ അവുത്തേ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യഥാഹ ഭഗവാ”**തിആദി വുത്തം. **യഥാ** യേന പകാരേന ഭഗവാ “രൂപേ തിസ്സാ”തിആദികം യം വചനമാഹ, തഥാ തേന പകാരേന വുത്തേന തേന വചനേന സദ്ദഹിതബ്ബോ വാതി. **ഏവം യുജ്ജതീ**തി ഏവം വുത്തനയേന ഇച്ഛാതണ്ഹാനം അത്ഥതോ ഏകത്താ , ജരായ ച മരണസ്സ ച തണ്ഹായ ച അത്ഥതോ അഞ്ഞത്താ ച “തയോ പഞ്ഹാ”തി യം വചനം വുത്തം, തം വചനം യുജ്ജതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

൨൧. “കേനസ്സുബ്ഭാഹതോ ലോകോതിആദിഗാഥായ തയോ പഞ്ഹാ വുത്താ”തി പഞ്ഹത്തയഭാവേ യുത്തി ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ. “തതോ അഞ്ഞേഹി പകാരേഹി യുത്തി കഥം ഞാതബ്ബാ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ അഞ്ഞേഹി പകാരേഹിപി യുത്തിഗവേസനം ദസ്സേന്തോ **“സബ്ബോ ദുക്ഖൂപചാരോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സബ്ബോ ദുക്ഖൂപചാരോ കാമതണ്ഹാസങ്ഖാരമൂലകോതി യുജ്ജതി, സബ്ബോ നിബ്ബിദൂപചാരോ കാമതണ്ഹാപരിക്ഖാരമൂലകോതി ന യുജ്ജതി. വചനത്ഥതോ പന ദുക്ഖസ്സ ഉപചാരോ പവത്തീതി **ദുക്ഖൂപചാരോ**. കാമതണ്ഹാപച്ചയാ പവത്തോ സങ്ഖാരോ മൂലം ഏതസ്സാതി **കാമതണ്ഹാസങ്ഖാരമൂലകോ**. നിബ്ബിദായ ഉപചാരോ പവത്തീതി **നിബ്ബിദൂപചാരോ**. കാമതണ്ഹായ പരിക്ഖാരഭൂതോ വത്ഥുകാമോ മൂലം ഏതസ്സാതി **കാമതണ്ഹാപരിക്ഖാരമൂലകോ**തി. തത്ഥ അനഭിരതിസങ്ഖാതാ ഉക്കണ്ഠാ നിബ്ബിദാ കാമതണ്ഹാപരിക്ഖാരമൂലികാ യുജ്ജതി, ഞാണനിബ്ബിദാ കാമതണ്ഹാപരിക്ഖാരമൂലികാ ന യുജ്ജതി, തസ്മാ സബ്ബോ നിബ്ബിദൂപചാരോ കാമതണ്ഹാപരിക്ഖാരമൂലകോതി ന പന യുജ്ജതീതി വുത്തം.

“പഞ്ഹത്തയഭാവേ ചേവ ദുക്ഖൂപചാരനിബ്ബിദൂപചാരേ ച യാ യുത്തി ആചരിയേന വിഭത്താ, സാവ യുത്തി സല്ലക്ഖേതബ്ബാ കിം, ഉദാഹു ഇമായ യുത്തിയാ അഞ്ഞാപി യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാ കി”ന്തി വത്തബ്ബതോ നയം ദസ്സേതും **“ഇമായാ”**തിആദിമാഹ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പഞ്ഹത്തയഭാവേ ചേവ ദുക്ഖൂപചാരനിബ്ബിദൂപചാരേ ച യാ യുത്തി മയാ വിഭത്താ, ഇമായ യുത്തിയാ അനുസാരേന അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി കാരണേഹി തേസു തേസു പാളിപ്പദേസേസു യുത്തിപി ഗവേസിതബ്ബാതി.

“ഇദം നയദസ്സനം സംഖിത്തം, ന സക്കാ വിത്ഥാരതോ ഗവേസിതു”ന്തി വത്തബ്ബതോ തം നയദസ്സനം വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **“യഥാ ഹി ഭഗവാ”**തിആദി ആരദ്ധം. അസുഭസ്സ ജിഗുച്ഛനീയഭാവതോ രാഗുപ്പാദോ ന യുത്തോ, തസ്മാ **രാഗചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ** അസുഭദേസനാ രാഗവിനയായ യുത്താ. മേത്തായ ദോസപടിപക്ഖത്താ **ദോസചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ** മേത്താദേസനാ ദോസവിനയായ യുത്താ. പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ പഞ്ഞാവിസയത്താ **മോഹചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ** പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനാ മോഹവിനയായ യുത്താ. “രാഗചരിതസ്സാപി മേത്താദിദേസനാ യുജ്ജേയ്യ സബ്ബസത്തസാധാരണത്താ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യദി ഹി ഭഗവാ”**തിആദി വുത്തം. തിബ്ബകിലേസസ്സ രാഗചരിതസ്സ അധിപ്പേതത്താ താദിസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മേത്തം ചേതോവിമുത്തിം യദി ദേസേയ്യ, ഏവം സതി മേത്താവസേനപി രാഗുപ്പജ്ജനതോ ദേസനാ ന യുജ്ജതി. സുഖം പടിപദം വാ യദി ദേസേയ്യ, ഏവം സതി രാഗചരിതസ്സ ദുക്ഖാപടിപദായുജ്ജനതോ ദേസനാ ന യുജ്ജതി. വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം പഹാനം വാ യദിപി ദേസേയ്യ, ഏവം സതി രാഗചരിതസ്സ അസുഭാനുപസ്സനം വജ്ജേത്വാ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമസ്സ പഹാനസ്സ ദുക്കരതോ ദേസനാ ന യുജ്ജതീതി യോജനാ.

“ഭഗവാ രാഗചരിതസ്സാ”തിആദിനാ നിരവസേസവസേന യുത്തി ന വിഭത്താ, നയദസ്സനമേവാതി യോ നയോ ദസ്സിതോ, തേന നയേന അഞ്ഞാപി ഗവേസിതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“ഏവം യം കിഞ്ചീ”**തിആദി വുത്തം. രാഗസ്സ യം കിഞ്ചി അനുലോമപ്പഹാനം, ദോസസ്സ യം കിഞ്ചി അനുലോമപ്പഹാനം, മോഹസ്സ യം കിഞ്ചി അനുലോമപ്പഹാനം ദേസിതം, **തം സബ്ബം** അനുലോമപ്പഹാനം യത്തകാ പാളിപ്പദേസാ ഞാണസ്സ ഭൂമി, തത്തകേസു വിചയേന ഹാരേന വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന യോജേതബ്ബന്തി യോജനാ.

“രാഗാദിപ്പഹാനവസേന യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ അഞ്ഞേഹിപി മേത്താദിബ്രഹ്മവിഹാരഫലസമാപത്തിനവാനുപുബ്ബസമാപത്തിവസീഭാവേഹി വിഭജിത്വാ യുത്തിഗവേസനം ദസ്സേതും **“മേത്താവിഹാരിസ്സാ”**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **മേത്താവിഹാരിസ്സ** മേത്താവിഹാരലാഭിനോ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മേത്തായ ബ്യാപാദപടിപക്ഖത്താ **ബ്യാപാദോ** ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതീതി ച, മേത്താവിഹാരിസ്സ സതോ ബ്യാപാദോ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. **കരുണാവിഹാരിസ്സ** കരുണാവിഹാരലാഭിനോ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കരുണായ വിഹേസായ പടിപക്ഖത്താ **വിഹേസാ** ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, കരുണാവിഹാരിസ്സ സതോ വിഹേസാ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. **മുദിതാവിഹാരിസ്സ** മുദിതാവിഹാരലാഭിനോ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മുദിതായ അരതിയാ പടിപക്ഖത്താ **അരതി** ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, മുദിതാവിഹാരിസ്സ സതോ അരതി പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. **ഉപേക്ഖാവിഹാരിസ്സ** ഉപേക്ഖാവിഹാരലാഭിനോ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപേക്ഖായ രാഗസ്സ പടിപക്ഖത്താ **രാഗോ** ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, ഉപേക്ഖാവിഹാരിസ്സ സതോ രാഗോ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി ദേസനാ യുജ്ജതി.

അനിമിത്തവിഹാരിസ്സ അനിച്ചാനുപസ്സനാമുഖേന പടിലദ്ധഫലസമാപത്തിവിഹാരലാഭിനോ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിമിത്താനുസാരി **തേന തേനേവ** സങ്ഖാരനിമിത്താനുസാരേനേവ നിച്ചാദീസു പഹീനേന നിമിത്തേന **വിഞ്ഞാണം** പവത്തതീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, അനിമിത്താനുപസ്സനായ നിച്ചാദിവിപല്ലാസപടിപക്ഖത്താ അനിമിത്തവിഹാരിസ്സ സതോ നിമിത്തം പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. “അസ്മീ”തി മഞ്ഞിതം ഖന്ധപഞ്ചകം അത്തവിഗതം “അയം ഖന്ധപഞ്ചകോ അഹം അസ്മീ”തി ന സമനുപസ്സാമി, അഥ ച പന അസമനുപസ്സനേ സതിപി “മേ കിം അസ്മീ”തി “കഥം അസ്മീ”തി വിചികിച്ഛാ കഥംകഥാസല്ലം ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, വിചികിച്ഛായ പഹാനേകട്ഠഭാവതോ “അയം ഖന്ധപഞ്ചകോ അഹം അസ്മീ”തി അസമനുപസ്സന്തസ്സ വിചികിച്ഛാ കഥംകഥാസല്ലം പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി ദേസനാ യുജ്ജതി.

“ഫലസമാപത്തിവസേനേവ യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാ കി”ന്തി വത്തബ്ബത്താ ഝാനസമാപത്തിവസേനപി യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“യഥാ വാ പന പഠമം ഝാന”**ന്തിആദി ആരദ്ധം. അഥ വാ “ഫലസമാപത്തിവിഹാരിസ്സേവ യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാ കി”ന്തി വത്തബ്ബത്താ ഝാനസമാപത്തിവസേനപി യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“യഥാ വാ പന പഠമം ഝാന”**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ യഥാ പഠമം ഝാനം സമാപന്നസ്സ ഫലസമാപത്തിവിഹാരിസ്സ യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാ, ഏവം ഝാനസമാപത്തിവിഹാരിസ്സപി യുത്തി ഗവേസിതബ്ബാ. കഥം? **പഠമം ഝാനം സമാപന്നസ്സ** പഠമജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നീവരണവിക്ഖമ്ഭനതോ **കാമരാഗബ്യാപാദാ വിസേസായ** ദുതിയജ്ഝാനായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, കാമരാഗബ്യാപാദാ ഝാനസ്സ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. **വിതക്കസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ** ഉപചാരധമ്മേന സഹ ദുതിയജ്ഝാനധമ്മാ ഝാനസ്സ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, വിതക്കസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ **വിസേസായ** ഉപരിഝാനത്ഥായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ യുജ്ജതി.

ദുതിയം ഝാനം സമാപന്നസ്സ **സതോ** സംവിജ്ജമാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ **വിതക്കവിചാരസഹഗതാ** വാ **സഞ്ഞാമനസികാരാ** ഉപചാരധമ്മേന സഹ പഠമജ്ഝാനധമ്മാ **വിസേസായ** ഉപരിഝാനത്ഥായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി,

വിതക്കവിചാരസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ അവിതക്കഝാനസ്സ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. **ഉപേക്ഖാസഹഗതാ** വാ **സഞ്ഞാമനസികാരാ** ഉപചാരധമ്മേന സഹ ചതുത്ഥജ്ഝാനധമ്മാ ഝാനസ്സ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ ന യുജ്ജതി, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ **വിസേസായ** ഉപരിഝാനത്ഥായ സംവത്തന്തീതി ദേസനാ യുജ്ജതി. സേസേസുപി അത്ഥാനുരൂപം യോജനാ കാതബ്ബാ. യഥാവുത്തസമാപത്തീസു വസീഭാവേന പരിചിതം **കല്ലതാപരിചിതം ചിത്തം** നാമ.

ഏത്തകമേവ യുത്തിഗവേസനം ന കാതബ്ബം, നവവിധസുത്തന്തേസു യഥാലദ്ധയുത്തിഗവേസനമ്പി കാതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **"ഏവം സബ്ബേ"**തിആദി വുത്തം. "സബ്ബേസം ഹാരാനം യഥാവുത്തഭൂമിഗോചരാനം വിചയഹാരേന വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന യോജേതബ്ബഭാവോ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേന** യോജേതബ്ബഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ "സബ്ബേസ"ന്തിആദികം യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

ഇതി യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൪. പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൨൨. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗഭൂതേന പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനാദീനം യുത്തായുത്തഭാവോ വിഭത്തോ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ പദട്ഠാനോ ഹാരോ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു ഹാരേസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **പദട്ഠാനോ ഹാരോ** പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോതി പുച്ഛതി. "ധമ്മം ദേസേസി ജിനോ"തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "അയം പദട്ഠാനോ ഹാരോ"തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോതി വിഞ്ഞേയ്യോ. തേന വുത്തം - "തത്ഥ കതമോ പദട്ഠാനോ ഹാരോതിആദി പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൨). "അയം ഇദാനി വുച്ചമാനോ വിത്ഥാരഭൂതോ പദട്ഠാനോ ഹാരോ പിടകത്തയേ ദേസിതേസു ധമ്മേസു കിം നാമ ധമ്മം ദേസയതി സംവണ്ണേതീ"തി പുച്ഛം ഠപേത്വാ "ഇദം ആസന്നകാരണം ഇമസ്സ ആസന്നഫലസ്സ പദട്ഠാന"ന്തി നിയമേത്വാ വിഭജിതും **"അയം പദട്ഠാനോ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - സബ്ബേസു വിഞ്ഞേയ്യധമ്മേസു യാഥാവതോ അസമ്പടിവേധോ ലക്ഖണം ഏതിസ്സാ അവിജ്ജായാതി **സബ്ബധമ്മയാഥാവഅസമ്പടിവേധലക്ഖണാ,** അവിജ്ജാ, **തസ്സാ** അവിജ്ജായ അസുഭേ "സുഭ"ന്തിആദി**വിപല്ലാസാ പദട്ഠാനം** ആസന്നകാരണം. വിപല്ലാസേ സതി അവിജ്ജാ വത്തതി ഉപരൂപരി ജായതി ന ഹായതി, തസ്മാ വിപല്ലാസാ അവിജ്ജായ പദട്ഠാനം ആസന്നകാരണം ഭവന്തി. അവിജ്ജായ വട്ടമൂലകത്താ തം ആദിം കത്വാ പദട്ഠാനം വിഭത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

തണ്ഹായപി വട്ടമൂലകത്താ തദനന്തരം തണ്ഹായ പദട്ഠാനം വിഭജിതും **"അജ്ഝോസാനലക്ഖണാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പിയരൂപം സാതരൂപ**ന്തി പിയസഭാവം സാതസഭാവം ചക്ഖാദിധമ്മജാതം. പിയനീയസാതനീയേ ചക്ഖാദികേ സതി തണ്ഹാ വത്തതി ഉപരൂപരി ജായതി, തസ്മാ പിയരൂപം സാതരൂപം തണ്ഹായ **പദട്ഠാനം** ആസന്നകാരണം ഭവതി.

അദിന്നാദാനേ സതി ലോഭോ വത്തതി, തസ്മാ **അദിന്നാദാനം ലോഭസ്സ പദട്ഠാനം** ഭവതി. അദിന്നാദാനഞ്ഹി ഏകവാരം ഉപ്പന്നമ്പി അനാദീനവദസ്സനതോ ലോഭസ്സ ആസന്നകാരണം ഭവത്വേവ.

കേസാദീസു അസുഭേസു പവത്തായപി സുഭസഞ്ഞായ നീലാദിവണ്ണദീഘാദിസണ്ഠാനഹസനാദിബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണലക്ഖണത്താ ചക്ഖുന്ദ്രിയാദീനം **അസംവരോ സുഭസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം** ഭവതി.

ദുക്ഖദുക്ഖാദീസു പവത്തായപി സുഖസഞ്ഞായ സാസവഫസ്സൂപഗമനലക്ഖണത്താ രൂപാദീസു **അസ്സാദോ സുഖസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**.

രൂപക്ഖന്ധാദീസു അനിച്ചേസു പവത്തായപി നിച്ചസഞ്ഞായ സങ്ഖതലക്ഖണാനം ധമ്മാനം അസമനുപസ്സനലക്ഖണത്താ രൂപക്ഖന്ധാദീസു നിച്ചഗ്ഗഹണം **വിഞ്ഞാണം നിച്ചസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**.

അനിച്ചദുക്ഖാനത്തസങ്ഖാതേസു ഖന്ധാദീസു പവത്തായപി അത്തസഞ്ഞായ അനിച്ചസഞ്ഞാദുക്ഖസഞ്ഞാനം അസമനുപസ്സനലക്ഖണത്താ അഹംമമാദിവസേന പവത്തോ **നാമകായോ അത്തസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**.

ഏവം അവിജ്ജാദീനം അകുസലപക്ഖാനം ധമ്മാനം പദട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തപ്പടിപക്ഖാനം വിജ്ജാദീനം ധമ്മാനം പദട്ഠാനം ദസ്സേതും **"സബ്ബധമ്മസമ്പടിവേധലക്ഖണാ"**തിആദി വുത്തം. സബ്ബേസു ഞേയ്യധമ്മേസു പവത്തായ വിജ്ജായ സബ്ബധമ്മസമ്പടിവേധലക്ഖണത്താ **സബ്ബം നേയ്യം വിജ്ജായ പദട്ഠാനം**.

സമഥസ്സ ചിത്തവിക്ഖേപസങ്ഖാതഉദ്ധച്ചപടിസംഹരണസങ്ഖാതവിക്ഖമ്ഭനലക്ഖണത്താ പടിഭാഗനിമിത്തഭൂതാ **അസുഭാ സമഥസ്സ പദട്ഠാനം**. അസുഭായ ഹി തണ്ഹാപടിപക്ഖത്താ, തണ്ഹായ ച അഭാവേ സമഥോ തിട്ഠതീതി.

അദിന്നാദാനാ വേരമണിവസേന പവത്തസ്സ അലോഭസ്സ ഇച്ഛാവചരപടിസംഹരണലക്ഖണത്താ **അദിന്നാദാനാ വേരമണീ അലോഭസ്സ പദട്ഠാനം**.

പാണാതിപാതാ വേരമണിവസേന പവത്തസ്സ അദോസസ്സ അബ്യാപജ്ജലക്ഖണത്താ **പാണാതിപാതാ വേരമണീ അദോസസ്സ പദട്ഠാനം**.

സമ്മാപടിപത്തിവസേന പവത്തസ്സ അമോഹസ്സ വത്ഥുഅവിപ്പടിപത്തിലക്ഖണത്താ **സമ്മാപടിപത്തി അമോഹസ്സ പദട്ഠാനം**.

നിബ്ബിദാവസേന പവത്തായ അസുഭസഞ്ഞായ വിനീലകവിപുബ്ബകഗഹണലക്ഖണത്താ **നിബ്ബിദാ അസുഭസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**. നിബ്ബിദാഞാണേന ഹി അനഭിരതി പവത്തതി, അനഭിരതിയാ ച അസുഭസഞ്ഞാ ഠിതാതി.

ദുക്ഖവേദനാവസേന പവത്തായ ദുക്ഖസഞ്ഞായ സാസവഫസ്സപരിജാനനലക്ഖണത്താ **വേദനാ ദുക്ഖസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**.

ഉപ്പാദവയവസേന പവത്തായ അനിച്ചസഞ്ഞായ സങ്ഖതലക്ഖണാനം ധമ്മാനം സമനുപസ്സനലക്ഖണത്താ **ഉപ്പാദവയാ അനിച്ചസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**. ഉപ്പാദവയഞ്ഹി സമനുപസ്സിത്വാ അനിച്ചസഞ്ഞാ പവത്താ.

ധമ്മമത്തസഞ്ഞാവസേന പവത്തായ അനത്തസഞ്ഞായ സബ്ബധമ്മഅഭിനിവേസലക്ഖണത്താ **ധമ്മസഞ്ഞാ അനത്തസഞ്ഞായ പദട്ഠാനം**.

കാമരാഗസ്സ രൂപാദിപഞ്ചകാമഗുണാരമ്മണത്താ **പഞ്ച കാമഗുണാ കാമരാഗസ്സ പദട്ഠാനം**.

രൂപസങ്ഖാതേ കായേ ആരബ്ഭ പവത്തസ്സ രൂപരാഗസ്സ ചക്ഖാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനം അനുസാരേന പവത്തനതോ **പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി രൂപാനി രൂപരാഗസ്സ പദട്ഠാനം**.

ഭവനികന്തിവസേന പവത്തസ്സ **ഭവരാഗസ്സ ഛളായതനം പദട്ഠാനം. നിബ്ബത്തഭവാനുപസ്സിതാ**തി "ഏദിസം അനിട്ഠം രൂപം മാ നിബ്ബത്തതു, ഏദിസം ഇട്ഠം രൂപം നിബ്ബത്തതു ഏദിസീ ദുക്ഖാ വേദനാ മാ നിബ്ബത്തതു, ഏദിസീ സുഖാ വേദനാ

നിബ്ബത്തതൂ"തി ഏവമാദിനാ പകാരേന പവത്താ രൂപാഭിനന്ദനാ, **സാ പഞ്ചന്നം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം പദട്ഠാനം**.

കമ്മസ്സകതഞ്ഞാണസ്സ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞ്ഞാണാനുഗതത്താ **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞ്ഞാണദസ്സനം കമ്മസ്സകതഞ്ഞാണസ്സ പദട്ഠാനം**.

ഓകപ്പനം ലക്ഖണം യസ്സാ സദ്ധായാതി **ഓകപ്പനലക്ഖണാ** സദ്ധാ. അധിമുത്തി പച്ചുപട്ഠാനം യസ്സാ സദ്ധായാതി **അധിമുത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ** ച സദ്ധാ. അനാവിലം ലക്ഖണം യസ്സ പസാദസ്സാതി **അനാവിലലക്ഖണോതി** പസാദോ. സമ്പസീദനം പച്ചുപട്ഠാനം യസ്സ പസാദസ്സാതി **സമ്പസീദനപച്ചുപട്ഠാനോ** ച പസാദോ. സോ പന പസാദോ സദ്ധായ ഏവ അവത്ഥാവിസേസോതി വേദിതബ്ബോ. **അവേച്ചപസാദോ** അഭിപത്ഥിയനലക്ഖണായ സദ്ധായ പദട്ഠാനം, **ഓകപ്പനലക്ഖണാ** സദ്ധാ അനാവിലലക്ഖണസ്സ പസാദസ്സ പദട്ഠാനം, ചതുബ്ബിധം **സമ്മപ്പധാനം** വീരിയം ആരമ്ഭലക്ഖണസ്സ വീരിയസ്സ പദട്ഠാനം, കായാദി**സതിപട്ഠാനം** അപിലാപനലക്ഖണായ സതിയാ പദട്ഠാനം, ഝാനസഹിതസ്സ സമാധിസ്സ ഏകഗ്ഗലക്ഖണത്താ വിതക്കാദി**ഝാനാനി** സമാധിസ്സ പദട്ഠാനം, പഞ്ഞായ കിച്ചപജാനനആരമ്മണപജാനനലക്ഖണത്താ **സച്ചാനി** പഞ്ഞായ പദട്ഠാനം.

"യേസം അവിജ്ജാദീനം പദട്ഠാനാനി ആചരിയേന വിഭത്താനി, തേ അവിജ്ജാദയോ കതമേസം ധമ്മാനം പദട്ഠാനാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തേ അവിജ്ജാദയോപി ഇമേസം ധമ്മാനം പദട്ഠാനാതി ദസ്സേതും **"അപരോ നയോ"**തിആദി വുത്തം. **അവിജ്ജാ** അസ്സാദമനസികാരലക്ഖണസ്സ **അയോനിസോമനസികാരസ്സ പദട്ഠാനം**. അവിജ്ജായ ഹി ആദീനവച്ഛാദനതോ അയോനിസോമനസികാരോ ജാതോതി. സച്ചസമ്മോഹനലക്ഖണാ **അവിജ്ജാ** പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭി**സങ്ഖാരാനം പദട്ഠാനം,** പുനബ്ഭവവിരോഹനലക്ഖണാ തേഭൂമകചേതനാ **സങ്ഖാരാ** വിപാക**വിഞ്ഞാണസ്സ പദട്ഠാനം, ഓപപച്ചയിക**സങ്ഖാതേന ഉപപത്തിഭവഭാവേന **നിബ്ബത്തിലക്ഖണം** പടിസന്ധി**വിഞ്ഞാണം നാമരൂപസ്സ പദട്ഠാനം,** നാമകായരൂപകായസങ്ഘാതലക്ഖണം **നാമരൂപം ഛളായതനസ്സ പദട്ഠാനം** സഹജാതാദിപച്ചയഭാവതോ, ചക്ഖാദീനം ഛന്നം ഇന്ദ്രിയാനം പവത്താനം ലക്ഖണം **ഛളായതനം** ഛബ്ബിധസ്സ **ഫസ്സസ്സ** യഥാക്കമം **പദട്ഠാനം** നിസ്സയാദിപച്ചയഭാവതോ, ചക്ഖുപസാദരൂപാരമ്മണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിസന്നിപാതലക്ഖണോ ഛബ്ബിധോ **ഫസ്സോ,** തം **വേദനായ** തേന ഛബ്ബിധേന ഫസ്സേന സഹജാതായ ഛബ്ബിധായ വേദനായ യഥാക്കമം **പദട്ഠാനം** സഹജാതാദിപച്ചയഭാവതോ, ഇട്ഠാനുഭവനഅനിട്ഠാനുഭവനഇട്ഠാനിട്ഠാനുഭവനലക്ഖണാ തിവിധാ **വേദനാ,** തം **തണ്ഹായ** തായ തിവിധായ വേദനായ വസേന പവത്തായ തണ്ഹായ **പദട്ഠാനം** ഉപനിസ്സയാദിപച്ചയഭാവതോ, സപരസന്താനേസു അജ്ഝോസാനലക്ഖണാ **തണ്ഹാ,** തം **ഉപാദാനസ്സ** തായ തണ്ഹായ വസേന പവത്തസ്സ ചതുബ്ബിധസ്സ ഉപാദാനസ്സ **പദട്ഠാനം** ഉപനിസ്സയാദിപച്ചയഭാവതോ. "സോ വേദനായാ"തി ച "സാ തണ്ഹായാ"തി ച "സാ ഉപാദാനസ്സാ"തി ച പാഠേന ഭവിതബ്ബം, ലിങ്ഗവിപല്ലാസനിദ്ദേസോ വാ സിയാ.

യം ഉപാദാനം **ഓപപച്ചയികം** ഉപപത്തിക്ഖന്ധനിബ്ബത്തകം, തം **ഉപാദാനം** ദുവിധസ്സ **ഭവസ്സ പദട്ഠാനം**. യോ കമ്മഭവോ നാമകായരൂപകായസമ്ഭവനലക്ഖണോ, സോ **കമ്മഭവോ ജാതിയാ പദട്ഠാനം**. യാ ഉപപത്തിഭൂതാ ജാതി ഖന്ധപാതുഭാവലക്ഖണാ, തം സാ **ജാതി ജരായ പദട്ഠാനം**. യാ ജിണ്ണജരാ ഉപധിക്ഖന്ധപരിപാകലക്ഖണാ, തം സാ **ജിണ്ണജരാ മരണസ്സ പദട്ഠാനം**. യമ്പി യസ്സ സമ്മുതിമരണം ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദലക്ഖണം, തമ്പി തസ്സ സമ്മുതി**മരണം സോകസ്സ പദട്ഠാനം**. പിയസ്സ മരണം ചിന്തേന്തസ്സ യേഭുയ്യേന സോകുപ്പജ്ജനതോ യോ സോകോ ഞാതിആദിപിയേസു ഉസ്സുക്കകാരകോ, തം സോ **സോകോ പരിദേവസ്സ പദട്ഠാനം**. യോ പരിദേവോ ലാലപ്പകാരകോ, തം സോ **പരിദേവോ** കായിക**ദുക്ഖസ്സ പദട്ഠാനം**. യം കായികം ദുക്ഖം കായസമ്പീളനലക്ഖണം, തം കായികം **ദുക്ഖം ദോമനസ്സസ്സ പദട്ഠാനം**. യം ദോമനസ്സം ചിത്തസമ്പീളനലക്ഖണം, തം **ദോമനസ്സം ഉപായാസസ്സ പദട്ഠാനം**. യോ ഉപായാസോ **ഓദഹനകാരകോ** അവദഹനകാരകോ, തം സോ **ഉപായാസോ ഭവസ്സ** ഉപായാസസ്സ നിസ്സയസന്താനഭവസ്സ **പദട്ഠാനം**.

ഭവസ്സാതി വുത്തഭവം ദസ്സേതും **"ഇമാനീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഭവങ്ഗാനി** കിലേസോ ഭവസ്സ അങ്ഗം കാരണം കമ്മവട്ടവിപാകവട്ടാനി ഭവസങ്ഖാതാനി അങ്ഗാനി അവയവാനി. യദാ പച്ചുപ്പന്നാദികാലേ സമഗ്ഗാനി നിബ്ബത്താനി ഭവന്തി, തദാ സോ കിലേസവട്ടകമ്മവട്ടവിപാകവട്ടസങ്ഖാതോ ധമ്മസമൂഹോ "ഭവസ്സാ"തി ഏത്ഥ ഭവോതി ദട്ഠബ്ബോ. **തം** ഭവസങ്ഖാതം കിലേസവട്ടകമ്മവട്ടവിപാകവട്ടത്തയം **സംസാരസ്സ പദട്ഠാനം** പുരിമം പുരിമം ജാതിനിപ്ഫന്നകിലേസാദിവട്ടേന സംസാരസ്സ അബ്ബോച്ഛിന്നുപ്പജ്ജനതോ, യോ അരിയമഗ്ഗോ നിയ്യാനികലക്ഖണോ, തം **സോ** അരിയമഗ്ഗോ **നിരോധസ്സ** നിബ്ബാനസ്സ **പദട്ഠാനം** സമ്പാപകഹേതുഭാവതോ.

ബഹുസ്സുതോ സബ്ബസിസ്സാദീനം പതിട്ഠാനത്താ തിത്ഥം വിയാതി **തിത്ഥം,** ജാനാതീതി **ഞൂ,** തിത്ഥം ഞൂതി **തിത്ഥഞ്ഞൂ,** തിത്ഥഞ്ഞുനോ ഭാവോ **തിത്ഥഞ്ഞുതാ,** സമ്മാപയിരുപാസനാ, സാ **പീതഞ്ഞുതായ പദട്ഠാനം**. ബഹുസ്സുതസ്സ ഹി സമ്മാപയിരുപാസനായ ധമ്മൂപസഞ്ഹിതം പാമോജ്ജം ജായതി, പാമോജ്ജേന ച കമ്മട്ഠാനബ്രൂഹനാ ജായതീതി സപ്പായധമ്മസ്സവനേന പീതിം ജാനാതീതി **പീതഞ്ഞൂ,** പീതഞ്ഞുനോ ഭാവോ **പീതഞ്ഞുതാ,** കമ്മട്ഠാനസ്സ ബ്രൂഹനാ, സാ **പത്തഞ്ഞുതായ പദട്ഠാനം**. കമ്മട്ഠാനബ്രൂഹനായ ഹി ഭാവനാപത്തജാനനതാ ജായതീതി **പത്തഞ്ഞുതാ**. ഭാവനാപത്തജാനനതാ **അത്തഞ്ഞുതായ പദട്ഠാനം**. ഭാവനാപത്തജാനനതായ ഹി പഞ്ചഹി പധാനിയങ്ഗേഹി സമന്നാഗതസ്സ അത്തനോ ജാനനതാ ജായതീതി **അത്തഞ്ഞുതാ പുബ്ബേകതപുഞ്ഞതായ പദട്ഠാനം**.

പധാനിയങ്ഗേസു സമന്നാഗതത്തജാനനതായ ഹി പുബ്ബേ പുഞ്ഞകരണം ജാതം, **പുബ്ബേകതപുഞ്ഞതാ പതിരൂപദേസവാസസ്സ പദട്ഠാനം**. പുബ്ബേ ഹി കതേന പുഞ്ഞേന പതിരൂപദേസവാസോ ലദ്ധോ, **പതിരൂപദേസവാസോ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയസ്സ പദട്ഠാനം**. പതിരൂപദേസവാസേന ഹി സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ ലദ്ധോ, **സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ അത്തസമ്മാപണിധാനസ്സ പദട്ഠാനം**. സപ്പുരിസൂപനിസ്സയേന ഹി അത്തസമ്മാപണിധാനം ജാതം, **അത്തസമ്മാപണിധാനം സീലാനം പദട്ഠാനം**. അത്തസമ്മാപണിധാനേന ഹി സീലാനി സമ്പതിട്ഠിതാനി, **സീലാനി അവിപ്പടിസാരസ്സ പദട്ഠാനം**. അത്തനി ഹി സമ്പതിട്ഠിതം സീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ വിപ്പടിസാരോ നത്ഥേവാതി, അവിപ്പടിസാരേന പാമോജ്ജം ജായതി, തസ്മാ **അവിപ്പടിസാരോ പാമോജ്ജസ്സ പദട്ഠാനം**. പാമോജ്ജേന പീതി ജായതി, തസ്മാ **പാമോജ്ജം പീതിയാ പദട്ഠാനം**. പീതിയാ പസ്സദ്ധി ജായതി, തസ്മാ **പീതി പസ്സദ്ധിയാ പദട്ഠാനം**. പസ്സദ്ധിയാ സുഖം ജായതി, തസ്മാ **പസ്സദ്ധി സുഖസ്സ പദട്ഠാനം**. സുഖേന സമാധി ജായതി, തസ്മാ **സുഖം സമാധിസ്സ പദട്ഠാനം**. സമാധിനാ യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം ജായതി, തസ്മാ **സമാധി യഥാഭൂതഞാണസ്സ പദട്ഠാനം**. യഥാഭൂതഞാണദസ്സനേന നിബ്ബിദാഞാണം ജായതി, തസ്മാ **യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം നിബ്ബിദായ പദട്ഠാനം**. നിബ്ബിദായ വിരാഗോ ജായതി, തസ്മാ **നിബ്ബിദാ വിരാഗസ്സ പദട്ഠാനം**. വിരാഗേന വിമുത്തി ജായതി, തസ്മാ **വിരാഗോ വിമുത്തിയാ പദട്ഠാനം**. വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനം ജായതി, തസ്മാ **വിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനസ്സ പദട്ഠാനം. ഏവം** യഥാവുത്തനയേന **യോ കോചി** ധമ്മോ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, **യോ കോചി** ധമ്മോ പച്ചയോ ഹോതി, സബ്ബോ **സോ** ധമ്മോ അത്തനോ പച്ചയുപ്പന്നസ്സ ധമ്മസ്സ പദട്ഠാനന്തി ദട്ഠബ്ബോ.

"ഉപനിസ്സയധമ്മസ്സ, പച്ചയധമ്മസ്സ വാ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മസ്സ പദട്ഠാനഭാവോ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേനാ**തി യസ്സ കസ്സചി ഉപനിസ്സയധമ്മസ്സ, പച്ചയധമ്മസ്സ ച പച്ചയുപ്പന്നധമ്മസ്സ പദട്ഠാനഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ "ധമ്മം ദേസേതി ജിനോ"തിആദികം യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന തേസം ഉപനിസ്സയധമ്മപച്ചയധമ്മാനം പദട്ഠാനഭാവോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി. "യഥാവുത്തോ പദട്ഠാനോ ഹാരോ പരിപുണ്ണോ കിം, ഉദാഹു അഞ്ഞോ നിദ്ധാരേത്വാ യോജേതബ്ബോ അത്ഥി കി"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ പദട്ഠാനോ ഹാരോ"**തി വുത്തം. ഇധ പാളിയം അവിഭത്തമ്പി യഥാലാഭവസേന പദട്ഠാനോ ഹാരോ നീഹരിത്വാ യുത്തോ യുജ്ജിതബ്ബോ, വിഭജിതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഇതി പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൭. ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൨൩. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പദട്ഠാനവിഭങ്ഗേന അവിജ്ജാദീനം പദട്ഠാനാനി വിഭത്താനി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, ''കതമോ ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമോ ലക്ഖണോ ഹാരോ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥ**-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ വുത്തോവ. **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **ലക്ഖണോ ഹാരോ** ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗോതി പുച്ഛതി. ''വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ''തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ ''യേ ധമ്മാ''തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ ലക്ഖണോ ഹാരോ ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി വിഞ്ഞേയ്യോതി. തേന വുത്തം -''തത്ഥ കതമോ ലക്ഖണോ ഹാരോതിആദി ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൩). അയം ഇദാനി വുച്ചമാനോ വിത്ഥാരഭൂതോ ലക്ഖണോ ഹാരോ പിടകത്തയേ ദേസിതേസു ധമ്മേസു കിം നാമ ലക്ഖിതബ്ബം ധമ്മം ലക്ഖീയതീതി പുച്ഛിത്വാ പുച്ഛിതേ ലക്ഖണഹാരവിചയേ ധമ്മേ സങ്ഖേപേന ദസ്സേതും **''യേ ധമ്മാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യേ ധമ്മാ**തി യേ സമൂഹാ ധമ്മാ. **ഏകലക്ഖണാ**തി സമാനലക്ഖണാ. **തേസം ധമ്മാനന്തി** സമാനലക്ഖണാനം തേസം സമൂഹധമ്മാനം, നിദ്ധാരണേ ചേതം. **ഏകസ്മിം ധമ്മേ**തി സമാനലക്ഖണേ ഏകസ്മിം ധമ്മേ, പാളിയം ഭഗവതാ വുത്തേ സതി വുത്തധമ്മതോ അവസിട്ഠസമാനലക്ഖണാ ധമ്മാ സമാനലക്ഖണേന വുത്താ ഭവന്തീതി അത്ഥോ.

ലക്ഖണഹാരവിസയേ ധമ്മേ വിത്ഥാരതോ ഇമസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ ഇമേ സമാനലക്ഖണാ ധമ്മാപി വുത്താ ഭവന്തീതി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **''യഥാ കിം ഭവേ''**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യഥാ** യേന പകാരേന വുത്താ ഭവന്തി, സോ പകാരോ കിം ഭവേതി പുച്ഛതി. **യഥാ** യേന പകാരേന വുത്താ ഭവന്തി, സോ പകാരോ സമാനലക്ഖണാതി ഭാവോ ഭവേതി അത്ഥോ. കിന്തി ഭഗവാ ആഹ? ''ചക്ഖും ഭിക്ഖവേ''തിആദിം ഭഗവാ ആഹ. ''ചക്ഖും, ഭിക്ഖവേ, അനവട്ഠിത''ന്തിആദിമ്ഹി വുത്തേ ''സോതം, ഭിക്ഖവേ, അനവട്ഠിത''ന്തിആദിവചനമ്പി വുത്തമേവ ഭവതി.

''അനവട്ഠിതാദിലക്ഖണേന സമാനലക്ഖണത്താ വാ അജ്ഝത്തികായതനഭാവേന സമാനലക്ഖണത്താ വാതി ആയതനവസേനേവ ഏകലക്ഖണം വത്തബ്ബ''ന്തി വത്തബ്ബത്താ ഖന്ധവസേനപി ഏകലക്ഖണം ദസ്സേതും **''യഥാ ചാഹാ''**തിആദി വുത്തം. ''അതീതേ, രാധ, രൂപേ അനപേക്ഖോ ഹോതി, അനാഗതം രൂപം മാ അഭിനന്ദി , പച്ചുപ്പന്നസ്സ രൂപസ്സ നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ ചാഗായ പടിനിസ്സഗ്ഗായ പടിപജ്ജാ''തി വുത്തേ ''അതീതായ, രാധ, വേദനായ അനപേക്ഖോ ഹോതി, അനാഗതം വേദനം മാ അഭിനന്ദി, പച്ചുപ്പന്നായ വേദനായ നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ ചാഗായ പടിനിസ്സഗ്ഗായ പടിപജ്ജാ''തിആദി വുത്തം ഭവേ.

''അനപേക്ഖനീയലക്ഖണേന സമാനലക്ഖണത്താ വാ ഖന്ധലക്ഖണേന സമാനലക്ഖണത്താ വാതി ഖന്ധായതനവസേനേവ ഏകലക്ഖണധമ്മാ വത്തബ്ബാ''തി വത്തബ്ബത്താ സതിപട്ഠാനവസേനാപി വത്തബ്ബാതി ദസ്സേതും **''യഥാഹാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യഥാ** യേന ഏകലക്ഖണത്തേന ച ഭഗവാ ആഹ, തഥാ ച തേന ഏകലക്ഖണത്തേന ച അവുത്താപി ധമ്മാ വുത്താ ഭവന്തീതി അത്ഥോ. യേ വിപസ്സകാ പുഗ്ഗലാ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു നിച്ചം സുസമാരദ്ധാ നിച്ചം കായഗതാസതിം ഭാവേന്തി, **തേ** വിപസ്സകാ **അകിച്ചം** സുഭസുഖാദികം, കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം വാ ന സേവന്തി, **കിച്ചേ** അസുഭാസുഖാദികേ, കായാദികേ വാ സാതച്ചകാരിനോ ഹോന്തീതി ഭഗവാ ആഹാതി യോജനാ.

ഇതിസദ്ദസ്സ ചേത്ഥ ഏകസ്സ ലോപോ. **ഇതി** ഏവം ''യേസഞ്ചാ''തിആദിഗാഥായ കേസാദികേ കായേ ഗതായ പവത്തായ സതിയാ ഭഗവതാ സരൂപേന വുത്തായ വിജ്ജമാനായ തദവസേസാ വേദനാഗതാ സതി ച ചിത്തഗതാ സതി ച ധമ്മഗതാ സതി ച സതിപട്ഠാനഭാവേന ഏകലക്ഖണത്തേന വുത്താ ഭവന്തീതി സങ്ഖേപതോ നിച്ചം

സുസമാരദ്ധാ നിച്ചം വേദനാഗതാ സതി ച...പേ॰... നിച്ചം ചിത്തഗതാ സതി ച...പേ॰... നിച്ചം ധമ്മഗതാ സതീതി വത്തബ്ബാതി.

''സതിപട്ഠാനവസേനേവ ഏകലക്ഖണാ ധമ്മാ വത്തബ്ബാ''തി വത്തബ്ബത്താ **"തഥാ യം കിഞ്ചീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യം കിഞ്ചി** രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠം, **യം കിഞ്ചി** സദ്ദായതനം സോതവിഞ്ഞാണേന സുതം, **യം കിഞ്ചി** ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബായതനം ഘാനവിഞ്ഞാണാദിത്തയേന വിഞ്ഞാണേന മുതം, **ഇതി** ഏവം ദിട്ഠാദിത്തയേ ഭഗവതാ സരൂപേന വുത്തേ സതി തദവസേസം യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാതം ധമ്മാരമ്മണപരിയാപന്നം രൂപം ഭഗവതാ ആലമ്ബിതബ്ബഭാവേന ഏകലക്ഖണത്താ വുത്തം ഭവതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **യം കിഞ്ചി** രൂപായതനം ദിട്ഠം ഭഗവതാ വുത്തം, തസ്മിം വുത്തേ സതി തദവസേസം സുതാദികമ്പി വുത്തം ഹോതീതി ആദിഅത്ഥോ വിസും വിസും യോജേതബ്ബോ. തേന വുത്തം - **"ദിട്ഠം വാ സുതം വാ മുതം വാ"**തി.

''കായഗതായ സതിയാ വുത്തായ തദവസേസാ വേദനാഗതാസതിആദയോയേവ വത്തബ്ബാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മാപി വുത്താ ഭവന്തീതി ദസ്സേതും **"യഥാ ചാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യഥാ** യേന നിയ്യാനികലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണത്തേന ച ഭഗവാ ആഹ, തഥാ തേന ഏകലക്ഖണത്തേന ച ഭഗവാ ആഹ, തഥാ തേന ഏകലക്ഖണത്തേന ച വുത്താ ഭവന്തീതി അത്ഥോ. **"തസ്മാ** അഭിജ്ഝാദോമനസ്സേന അഭിഭൂതത്താ **ഇഹ** മമ സാസനേ, ഭിക്ഖു, ത്വം ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ ഹുത്വാ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം തദങ്ഗപ്പഹാനേന വാ വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന വാ **വിനേയ്യ** വിനയിത്വാ **കായേ** കേസാദിരൂപകായേ **കായാനുപസ്സീ** കേസാദിരൂപകായാനുപസ്സീ ഹുത്വാ വിഹരാഹീ''തി ഭഗവതാ വുത്തേ സതി ''തസ്മാതിഹ, ത്വം ഭിക്ഖു, വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരാഹി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം, തസ്മാതിഹ, ത്വം ഭിക്ഖു, ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരാഹി...പേ॰... ദോമനസ്സം, തസ്മാതിഹ, ത്വം ഭിക്ഖു, ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരാഹി...പേ॰... ദോമനസ്സ''ന്തി വുത്തം ഭവതീതി സങ്ഖേപത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വിത്ഥാരത്ഥോ പന **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൩) ബഹുധാ വുത്തോതി അമ്ഹേഹി ന വിത്ഥാരിതോ.

''ഏകസ്മിം സതിപട്ഠാനേ വുത്തേ കസ്മാ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ വുത്താ ഭവേയ്യു''ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ആതാപീതി വീരിയിന്ദ്രിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **"ആതാപീ"**തി ഇമിനാ പദേന കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു പവത്തം വീരിയിന്ദ്രിയം വുത്തം. **"സമ്പജാനോ"**തി പദേന കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു പവത്തം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം വുത്തം. ''സതിമാ''തി പദേന കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു പവത്തം സതിന്ദ്രിയം വുത്തം. ''വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ''ന്തി പദേന കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു പവത്തം സമാധിന്ദ്രിയം വുത്തം, ന കായേയേവ പവത്തം. **ഏവം** പകാരേന കായേ **കായാനുപസ്സിനോ** യോഗാവചരസ്സ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി ചേ വദേയ്യ, ഏവം സതി ചതുന്നം വീരിയപഞ്ഞാസതിസമാധീനം ഇന്ദ്രിയാനം ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാനം സാധകഭാവേന ഏകലക്ഖണത്താ സമാനലക്ഖണത്താ പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി യോജനാ. തേന വുത്തം **അട്ഠകഥായം** - ''ചതുസതിപട്ഠാനസാധനേ ഇമേസം ഇന്ദ്രിയാനം സഭാവഭേദാഭാവതോ സമാനലക്ഖണത്താ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൩).

൧൪. ''ഏവം വുത്തേപി ചത്താരോ സതിപട്ഠാനായേവ വത്തബ്ബാ ഭവേയ്യും, കഥം സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മാ വത്തബ്ബാ''തി വത്തബ്ബത്താ **"ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു യേന യോഗാവചരേന ഭാവിയമാനേസു തസ്സ യോഗാവചരസ്സ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ഏവം സേസേസുപി യോജനാ കാതബ്ബാ. ചതുന്നം സച്ചാനം ബുജ്ഝനം **ബോധം,** അരിയമഗ്ഗഞാണം, ബോധം ഗച്ഛന്തീതി **ബോധങ്ഗമാ**. ബോധസ്സ അരിയമഗ്ഗഞാണസ്സ പക്ഖേ ഭവാതി **ബോധിപക്ഖിയാ**.

''കുസലായേവ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണഭാവേന നീഹരിതാ കിം, ഉദാഹു അകുസലാപി ധമ്മാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഏവം അകുസലാപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ കുസലാ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണത്തേന നിദ്ധാരിതാ യഥാ, ഏവം അകുസലാപി ധമ്മാ ഏകലക്ഖണത്തേന

നിദ്ധാരിതബ്ബായേവാതി അത്ഥോ. “കഥം നിദ്ധാരേതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പഹാനേകട്ഠഭാവേന നിദ്ധാരേതബ്ബാതി ദസ്സേന്തോ **“ഏകലക്ഖണത്താ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തീ”**തി ആഹ. തത്ഥ **ഏകലക്ഖണത്താ**തി പഹാനേകട്ഠഭാവേന സമാനലക്ഖണത്താ. “കതമം പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസൂ”**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ചതൂസു…പേ॰… പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ**തി കായാഗതാസതിപട്ഠാനേ യോഗാവചരേന ഭാവിയമാനേ സതി തേന യോഗാവചരേന അസുഭേ കേസാദികേ രൂപകായേ “സുഭ”ന്തി വിപല്ലാസോ പഹീയതി, അസ്സ യോഗാവചരസ്സ കബളീകാരാഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, “ആഹാരസമുദയാ രൂപസമുദയോ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൫൬) വുത്തത്താ രൂപകായേ ഛന്ദരാഗം പജഹന്തസ്സ തസ്സ സമുദയേ കബളീകാരാഹാരേപി ഛന്ദരാഗോ പഹീയതീതി അത്ഥോ. വേദനാഗതാസതിപട്ഠാനേ ഭാവിയമാനേ സതി ദുക്ഖേ “സുഖ”ന്തി വിപല്ലാസോ പഹീയതി, അസ്സ യോഗാവചരസ്സ ഫസ്സാഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, “ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧, ൩൯; മഹാവ॰ ൧; ഉദാ॰ ൧; വിഭ॰ ൨൨൫) വുത്തത്താ വേദനായ ഛന്ദരാഗം പജഹന്തസ്സ തസ്സ പച്ചയേ ഫസ്സാഹാരേ ഛന്ദരാഗോ പഹീയതി. ചിത്തഗതാസതിപട്ഠാനേ ഭാവിയമാനേ അനിച്ചേ “നിച്ച”ന്തി വിപല്ലാസോ പഹീയതി, അസ്സ യോഗാവചരസ്സ വിഞ്ഞാണാഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി. ധമ്മഗതാസതിപട്ഠാനേ ഭാവിയമാനേ അനത്തനി “അത്താ”തി വിപല്ലാസോ പഹീയതി, അസ്സ യോഗാവചരസ്സ മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതീതി വിസും വിസും യോജേത്വാ ഏകേകസ്മിം പഹാതബ്ബേ വുത്തേ തദവസേസാ പഹാതബ്ബാ വുത്താ ഭവന്തി പഹാതബ്ബഭാവേന ഏകലക്ഖണത്താതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

“ആഹാരാ ചസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ”തി വചനേ ആഹാരേസു പവത്താ കാമരാഗദോസമോഹാ ബ്യന്തീകതാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ ഗഹിതോ. കബളീകാരാഹാരഞ്ഹി ആരബ്ഭ പവത്തേ കാമരാഗേ വിജ്ജമാനേ കബളീകാരാഹാരസ്സ വിജാനനാ നത്ഥേവ, തസ്മിം കാമരാഗേ പന പഹീനേ പരിജാനനാ ഭവതീതി. സേസാഹാരജാനനമ്പി ഏസേവ നയോ. യസ്സ യോഗാവചരസ്സ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ, വിപല്ലാസാ പഹീനാ, ആഹാരപരിജാനനാ ഉപ്പന്നാ, സോ യോഗാവചരോ ഉപാദാനേഹി അനുപാദാനോ ഭവതി. സുഭസഞ്ഞിതേ ഹി കായേ കാമുപാദാനം വിസേസേന ഭവതീതി സുഭസഞ്ഞിതോ കായോ കാമുപാദാനസ്സ വത്ഥു, കായഗതായ സതിയാ അനുസരിതബ്ബോ അസുഭസഞ്ഞിതോ കേസാദി കാമുപാദാനസ്സ വത്ഥു ന ഹോതേവ. സുഖവേദനായ അസ്സാദവസേന ദിട്ഠുപാദാനം ഭവതീതി സുഖസഞ്ഞിതാ വേദനാ ദിട്ഠുപാദാനസ്സ വത്ഥു, വേദനാഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ വേദനാ ദിട്ഠുപാദാനസ്സ വത്ഥു ന ഹോതേവ. “ചിത്തം നിച്ച”ന്തി ദിട്ഠിഗഹണവസേന തസ്സ തസ്സ അത്തനോ സീലവതവസേന പരിസുദ്ധീതി പരാമസനം ഹോതീതി ചിത്തം സീലബ്ബതുപാദാനസ്സ വത്ഥു, ചിത്തഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബം ചിത്തം സീലബ്ബതുപാദാനസ്സ വത്ഥു ന ഹോതേവ. ധമ്മേ നാമരൂപപരിച്ഛേദേന യഥാഭൂതം അപസ്സന്തസ്സ ധമ്മേസു അത്താഭിനിവേസോ ഹോതീതി ധമ്മാ അത്തവാദുപാദാനസ്സ വത്ഥു, ധമ്മഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ ധമ്മാ അത്തവാദുപാദാനസ്സ വത്ഥു ന ഹോന്തി ഏവ. തസ്മാ ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഭാവിയമാനേസു ഉപാദാനേഹി അനുപാദാനോ ഭവതീതി വുത്തന്തി അധിപ്പായോ ഗഹേതബ്ബോ.

“യേന യോഗാവചരേന സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ, സോ യോഗാവചരോ ഉപാദാനേഹിയേവ അനുപാദാനോ ഭവതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ യോഗാദീഹിപി വിസംയുത്തോ ഭവതീതി ദസ്സേതും **“യോഗേഹി ച വിസംയുത്തോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യോഗേഹി ചാ**തി കാമയോഗഭവയോഗദിട്ഠിയോഗഅവിജ്ജായോഗേഹി ച. **വിസംയുത്തോ**തി തദങ്ഗപ്പഹാനവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനസമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന വിഗതോ, വിമുത്തോ ച ഭവതീതി അത്ഥോ. സുഭസഞ്ഞിതോ ഹി രൂപകായോ കാമരാഗസ്സ വത്ഥു ഹോതി, കായഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബോ കായോ കാമരാഗസ്സ വത്ഥു ന ഹോതേവ. “സുഖോ”തി വാ “സുഖഹേതൂ”തി വാ ഗഹണീയോ ഭവോ ഭവരാഗസ്സ വത്ഥു ഹോതി, വേദനാഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബോ ഭവോ ഭവരാഗസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. “അത്താ”തി അഭിനിവിസിതബ്ബം ചിത്തം ദിട്ഠിയോഗസ്സ വത്ഥു ഹോതി, ചിത്തഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബം ചിത്തം ദിട്ഠിയോഗസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. വിനിബ്ഭോഗസ്സ

ദുക്കരത്താ, ധമ്മാനം ധമ്മമത്തതായ ച ദുപ്പടിവിജ്ഝത്താ അവിനിബ്ഭുജിതബ്ബാ, ധമ്മമത്തതായ അപ്പടിവിജ്ഝിതബ്ബാ ധമ്മാ അവിജ്ജായോഗസ്സ വത്ഥു ഹോന്തി, ധമ്മഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ ധമ്മാ അവിജ്ജായോഗസ്സ വത്ഥു ന ഹോന്തി. തസ്മാ ചതുസതിപട്ഠാനാനുപസ്സകോ **"യോഗേഹി ച വിസംയുത്തോ"**തി വുത്തോ. അയം നയോ **ആസവേഹി ച അനാസവോ ഭവതി, ഓഘേഹി ച നിത്ഥിണ്ണോ ഭവതീ**തി ഏത്ഥാപി യോജേതബ്ബോ.

ഗന്ഥേഹി ച വിപ്പയുത്തോ ഭവതീതി ഏത്ഥ പന സുഭസഞ്ഞിതോ രൂപകായോ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു, കായഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബോ രൂപകായോ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. ദുക്ഖദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖഭൂതാ വേദനാ ബ്യാപാദകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു ഹോന്തി, തേന വുത്തം - "ദുക്ഖായ വേദനായ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫). വേദനാഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ വേദനാ ബ്യാപാദകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. "ചിത്തം നിച്ച"ന്തി അഭിനിവേസവസേന സസ്സതസ്സ "അത്തനോ സീലേന സുദ്ധി, വതേന സുദ്ധീ"തി പരാമസനം ഹോതി, തസ്മാ "നിച്ച"ന്തി ഗഹിതം ചിത്തം സീലബ്ബതപരാമാസകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു, ചിത്തഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബം ചിത്തം സീലബ്ബതപരാമാസസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. ധമ്മാനം സപ്പച്ചയനാമരൂപസഭാവസ്സ അദസ്സനതോ ഭവദിട്ഠിവിഭവദിട്ഠി ഹോതി, തസ്മാ "ഇദം സച്ച"ന്തി അഭിനിവിസിതബ്ബാ ധമ്മാ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു, ധമ്മഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ ധമ്മാ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥസ്സ വത്ഥു ന ഹോന്തി, തസ്മാ ചതുസതിപട്ഠാനാനുപസ്സകോ "ഗന്ഥേഹി ച വിപ്പയുത്തോ"തി വുത്തോ.

സുഭസഞ്ഞിതോ ച കായോ രാഗസല്ലസ്സ വത്ഥു, കായഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബോ കായോ രാഗസല്ലസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. സുഖസഞ്ഞിതായ വേദനായ ദോസോ ഹോതി, തസ്മാ വേദനാ ദോസസല്ലസ്സ വത്ഥു, വേദനാഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ വേദനാ ദോസസല്ലസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. "ചിത്തം അത്താ"തി ഗഹേത്വാ "അത്താ സേയ്യോ"തിആദിവസേന പവത്തസ്സ മാനസല്ലസ്സ ചിത്തം വത്ഥു, ചിത്തഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബം ചിത്തം മാനസല്ലസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി. ധമ്മാനം സപ്പച്ചയനാമരൂപസഭാവസ്സ അജാനനതോ ധമ്മാ മോഹസല്ലസ്സ വത്ഥു, ധമ്മഗതായ പന സതിയാ അനുപസ്സിതബ്ബാ ധമ്മാ മോഹസല്ലസ്സ വത്ഥു ന ഹോന്തി, തസ്മാ ചതുസതിപട്ഠാനാനുപസ്സകോ **"സല്ലേഹി ച വിസല്ലോ ഭവതീ"**തി വുത്തോ.

"ആഹാരാ ചസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ"തി ആചരിയേന വുത്തം, "കിം പന ആഹാരാവ അസ്സ യോഗാവചരസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞേപീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ ച അസ്സ യോഗാവചരസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീതി ദസ്സേതും **"വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ ചസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ"**തി വുത്തം. യേന യോഗാവചരേന ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ, തസ്സ യോഗാവചരസ്സ കായവേദനാചിത്തധമ്മാവ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛേയ്യും, ന വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോതി ചേ വദേയ്യ കായാനുപസ്സനാദീഹി ച കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു പരിഞ്ഞാതേസു സഞ്ഞായപി പരിഞ്ഞാതബ്ബഭാവതോ. സാ ഹി വേദനാചിത്തസങ്ഖാതേന ധമ്മേസു പരിഞ്ഞാതേസു അവിനാഭാവതോ പരിഞ്ഞാതാവാതി.

യേന ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ, സോ യോഗാവചരോ ഉപാദാനേഹി അനുപാദാനോ ച, യോഗേഹി വിസംയുത്തോ ച, ഖന്ധേഹി വിപ്പയുത്തോ ച, ആസവേഹി അനാസവോ ച, ഓഘേഹി നിത്ഥിണ്ണോ ച, സല്ലേഹി വിസല്ലോ ച ഭവതീതി വുത്തോ, "കിം പന തഥാവിധോവ ഹോതി, ഉദാഹു അഞ്ഞഥാപീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ അഗതിമ്പി ന ഗച്ഛതീതി ദസ്സേന്തോ **"അഗതിഗമനേഹി ച ന അഗതിം ഗച്ഛതീ"**തി ആഹ. സുഭാദിസഞ്ഞിതേ രൂപകായേ അപേക്ഖമാനോ പുഗ്ഗലോ ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതീതി സുഭാദിസഞ്ഞിതോ രൂപകായോ വിസേസതോ ഛന്ദാഗതിയാ വത്ഥു ഹോതി, കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനേന പന അനുപസ്സിതബ്ബോ അസ്സാസപസ്സാസാദികോ കായോ ഛന്ദാഗതിയാ വത്ഥു ന ഹോതി, തസ്മാ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനം ഭാവേന്തോ പുഗ്ഗലോ ഛന്ദാഗതിം ന ഗച്ഛതി. സുഖവേദനസ്സാദവസേന വേദയമാനോ തദഭാവേന ബ്യാപാദം ആഗച്ഛതീതി സുഖവേദനാ ദോസാഗതിയാ വത്ഥു ഹോതി, വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനേന പന അനുപസ്സിതബ്ബാ വേദനാ ദോസാഗതിയാ വത്ഥു ന

ഹോതി , തസ്മാ വേദനാസതിപട്ഠാനഭാവനം ഭാവേന്തോ പുഗ്ഗലോ ദോസാഗതിം ന ഗച്ഛതി. സന്തതിഘനവസേന "നിച്ചം, ധുവ"ന്തി ഗഹിതം ചിത്തം മോഹസ്സ വത്ഥു ഹോതി, ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനേന പന അനുപസ്സിതബ്ബം ചിത്തം മോഹസ്സ വത്ഥു ന ഹോതി, തസ്മാ ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനം ഭാവേന്തോ പുഗ്ഗലോ ദോസാഗതിം ന ഗച്ഛതി. വിഭജിത്വാ ധമ്മസഭാവം അജാനന്തസ്സ ഭയം ജായതീതി വിഭജിത്വാ അജാനിയസഭാവാ ധമ്മാ ഭയസ്സ വത്ഥു ഹോന്തി, ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനേന പന അനുപസ്സിതബ്ബാ വിഭജിത്വാ ജാനിതബ്ബാ ധമ്മാ രാഗസ്സ വത്ഥു ന ഹോന്തി, തസ്മാ ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനം ഭാവേന്തോ പുഗ്ഗലോ ഭയാഗതിം ന ഗച്ഛതി. ഏവം പഹാതബ്ബഭാവേന ഏകലക്ഖണേ അകുസലേപി ധമ്മേ നീഹരിത്വാ ഇദാനി നിഗമേതും **"ഏവം അകുസലാപി ധമ്മാ ഏകലക്ഖണത്താ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തീ"**തി പുന വുത്തം.

ഭാവേതബ്ബേസു ധമ്മേസു ഏകദേസേസു വുത്തേ തദവസേസാപി ഭാവേതബ്ബാ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണത്താ നീഹരിത്വാ വത്തബ്ബാ, പഹാതബ്ബേസുപി ധമ്മേസു ഏകദേസേ വുത്തേ തദവസേസാപി ധമ്മാ പഹാതബ്ബാ ഏകലക്ഖണത്താ നീഹരിത്വാ വത്തബ്ബാതി ആചരിയേന വുത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "അഞ്ഞഥാപി യദി വത്തബ്ബോ സിയും, തേപി വദഥാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ അഞ്ഞേനപി പരിയായേന ലക്ഖണഹാരസ്സ ഉദാഹരണാനി ദസ്സേതും **"യഥ വാ പനാ"**തിആദി വുത്തം . തത്ഥ **യഥ** യസ്സം രൂപേകദേസദേസനായം **രൂപിന്ദ്രിയം** രുപ്പനലക്ഖണം ചക്ഖുന്ദ്രിയാദിജീവിതിന്ദ്രിയപരിയോസാനം അട്ഠവിധം ഇന്ദ്രിയം രൂപേകദേസം ഭഗവതാ ദേസിതം. **തത്ഥേവ** തസ്സം രൂപേകദേസദേസനായം **രൂപധാതു** രുപ്പനലക്ഖണാ ചക്ഖുധാതാദിഫോട്ഠബ്ബധാതുപരിയോസാനാ ദസവിധാ രൂപധാതു രുപ്പനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണത്താ ദേസിതാ. സബ്ബോ **രൂപക്ഖന്ധോ** ച ദേസിതോ. **രൂപായതനം** രുപ്പനലക്ഖണം ചക്ഖായതനാദിഫോട്ഠബ്ബായതനപരിയോസാനം ദസവിധം ആയതനം രുപ്പനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണത്താ ഭഗവതാ ദേസിതം.

യഥ വാ പന യസ്സം വേദനേകദേസദേസനായം സുഖാ വേദനാ ഭഗവതാ ദേസിതാ, **തത്ഥ** തസ്സം വേദനേകദേസദേസനായം **സുഖിന്ദ്രിയഞ്ച** ദേസിതം, **സോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ച** ദേസിതം, **ദുക്ഖസമുദയോ അരിയസച്ചഞ്ച** ദേസിതം സുഖവേദനാഭാവേന ഏകലക്ഖണത്താ. **യഥ വാ പന** യസ്സം വേദനേകദേസദേസനായം ദുക്ഖാ വേദനാ ഭഗവതാ ദേസിതാ, **തത്ഥ** തസ്സം വേദനേകദേസദേസനായം **ദുക്ഖിന്ദ്രിയഞ്ച** ദേസിതം **ദോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ച** ദേസിതം, **ദുക്ഖം അരിയസച്ചഞ്ച** ദേസിതം ദുക്ഖവേദനാഭാവേന ഏകലക്ഖണത്താ. **യഥ വാ പന** യസ്സം വേദനേകദേസദേസനായം അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ ഭഗവതാ ദേസിതാ, **തത്ഥ** തസ്സം വേദനേകദേസദേസനായം **ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയഞ്ച** ദേസിതം, **സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ച** ദേസിതോതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

യസ്സം ദേസനായം അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ ദേസിതാ, തസ്സം ദേസനായം ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ദേസിതം ഹോതു സമാനലക്ഖണത്താ, "കേന പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദേസിതോ ഭവേയ്യാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"കേന കാരണേനാ"**തി പുച്ഛിത്വാ കാരണം ദസ്സേതും **"അദുക്ഖമസുഖായാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ **ഹി** യസ്മാ അവിജ്ജാ അനുസേതി, തസ്മാ അവിജ്ജാ ദേസിതാ ഹോതി. അവിജ്ജായ ച ദേസിതായ അവിജ്ജാമൂലകോ സബ്ബോപി പടിച്ചസമുപ്പാദോ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ...പേ०... ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ"തി ദേസിതോവ ഹോതീതി അധിപ്പായോ ദട്ഠബ്ബോ.

"അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ...പേ०... സമുദയോ ഹോതീ"തി അനുലോമവസേന പവത്തോ യോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദേസിതോതി ആചരിയേന വുത്തോ, "യദി തഥാ പവത്തോ സോ ച പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദേസിതോ, ഏവം സതി സബ്ബോ ച പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദേസിതോ"തി ന വത്തബ്ബോതി ചോദനം മനസി കത്വാ **"സോ ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യോ ച അനുലോമവസേന പവത്തോ, **സോ ച സരാഗസദോസസമോഹസംകിലേസപക്ഖേന ഹാതബ്ബോ**. യോ ച പടിലോമവസേന "അവിജ്ജായ ത്വേവ അസേസവിരാഗനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ"തിആദികോ പവത്തോ, **സോ ച വീതരാഗവീതദോസവീതമോഹഅരിയധമ്മേഹി ഹാതബ്ബോ**. യോ ച അനുലോമപടിലോമവസേന പവത്തോ, സോ ച തദുഭയേഹി ഹാതബ്ബോ. തസ്മാ "സബ്ബോ ച പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദേസിതോ"തി വത്തബ്ബോവാതി അധിപ്പായോ ഗഹേതബ്ബോ.

“യേ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണാ, തേസം ധമ്മാനം ഏകസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ ധമ്മാ വുത്താ ഭവന്തീതിആദിനാ (നേത്തി॰ ൨൩) ആചരിയേന യാ ലക്ഖണഹാരയോജനാ വുത്താ, സാവ കാതബ്ബാ, ന അഞ്ഞഥാ കാതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ അഞ്ഞഥാപി ലക്ഖണഹാരയോജനാ കാതബ്ബായേവാതി ദസ്സേതും **“ഏവം യേ ധമ്മാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യേ** പഥവീആദയോ രൂപ**ധമ്മാ, യേ** ഫസ്സാദയോ അരൂപ**ധമ്മാ** സന്ധാരണാദി**കിച്ചതോ** സങ്ഘട്ടനാദി**കിച്ചതോ** ഏകലക്ഖണാ, **തേസം** രൂപാരൂപ**ധമ്മാനം** ഏകസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ രൂപാരൂപ**ധമ്മാ** വുത്താ ഭവന്തി. **യേ** പഥവീആദയോ രൂപ**ധമ്മാ, യേ** ഫസ്സാദയോ അരൂപ**ധമ്മാ** കക്ഖളാദി**ലക്ഖണതോ** ഫുസനാദി**ലക്ഖണതോ** ഏകലക്ഖണാ, **തേസം** രൂപാരൂപ**ധമ്മാനം** ഏകസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ രൂപാരൂപ**ധമ്മാ** വുത്താ ഭവന്തി. **യേ** ധമ്മാ രുപ്പന**സാമഞ്ഞതോ** നമന**സാമഞ്ഞതോ** അനിച്ചാദി**സാമഞ്ഞതോ** വാ ഖന്ധായതനാദി**സാമഞ്ഞതോ** വാ ഏകലക്ഖണാ, **തേസം** സങ്ഖത**ധമ്മാനം** ഏകസ്മിം സങ്ഖതധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ ധമ്മാ വുത്താ ഭവന്തി. **യേ** സങ്ഖത**ധമ്മാ** ഭങ്ഗുപ്പാദതോ സങ്ഖതോ **ചുതൂപപാതതോ** സമാനനിരോധുപ്പാദസങ്ഖതതോ വാ **ചുതൂപപാതതോ** ഏകലക്ഖണാ, **തേസം** സങ്ഖത**ധമ്മാനം** ഏകസ്മിം സങ്ഖതധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ സങ്ഖതധമ്മാ വുത്താ ഭവന്തീതി അത്ഥയോജനാ കാതബ്ബാ.

കിച്ചതോ ച ലക്ഖണതോ ചാതിആദീസു ച-സദ്ദേന സഹചരണസമാനഹേതുതാദയോ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ . സഹചരണാദീസു ച യം വത്തബ്ബം, തം “നാനത്തകായനാനത്തസഞ്ഞിനോ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൧, ൩൫൭, ൩൫൯; അ॰ നി॰ ൯.൨൪), നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ”തിആദീസു സഹചാരിതായ സഞ്ഞാസഹഗതാ ധമ്മാ നിദ്ധാരിതാതിആദിനാ വുത്തമേവ.

“ഏകസ്മിം ധമ്മേ സരൂപതോ വുത്തേ ഏകലക്ഖണാദിതോ അവസിട്ഠധമ്മാനമ്പി വുത്തഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തേനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേന** അവസിട്ഠധമ്മാനമ്പി വുത്തഭാവേന “വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ”തിആദികം യം വചനം ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ ആഹ, തേന വചനേന തുമ്ഹേഹി അവസിട്ഠാനമ്പി വുത്തഭാവോ ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

“ഏത്താവതാ ച ലക്ഖണഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ ലക്ഖണോ ഹാരോ”**തി വുത്തം. തത്ഥ യസ്സം പാളിയം ഏകസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠധമ്മാപി യേന ലക്ഖണഹാരേന നിദ്ധാരിതാ, തസ്സം പാളിയം സോ ലക്ഖണോ ഹാരോ **നിയുത്തോ** നിദ്ധാരേത്വാ യോജിതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോതി.

ഇതി ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൬. ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൨൫. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗേന സുത്തത്ഥേഹി സമാനത്ഥാ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു. **കതമോ**തി കതമോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി വിഞ്ഞേയ്യോ. തേന വുത്തം - “തത്ഥ കതമോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോതി ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗോ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൫). “ഇമിനാ ചതുബ്യൂഹഹാരേന കതമസ്സ നേരുത്താദയോ ഗവേസിതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ബ്യഞ്ജനേനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ബ്യഞ്ജനേനാ**തി ചതുബ്യൂഹഹാരസ്സ സുത്തസ്സ വിസേസതോ ബ്യഞ്ജനവിചയഭാവതോ “ബ്യഞ്ജനാ”തി വോഹാരിതേന ഇമിനാ

ചതുബ്യൂഹഹാരേന സുത്തസ്സ നേരുത്തഞ്ച, സുത്തസ്സ അധിപ്പായോ ച, സുത്തസ്സ നിദാനഞ്ച, സുത്തസ്സ പുബ്ബാപരസന്ധി ച സംവണ്ണേന്തേഹി ഗവേസിതബ്ബോതി അത്ഥോ.

"ചതുബ്യൂഹഹാരേന ഗവേസിതബ്ബേസു നേരുത്താദീസു കതമം സുത്തസ്സ ഗവേസിതബ്ബം നേരുത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം നേരുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - **തത്ഥ** തേസു ഇമിനാ ചതുബ്യൂഹഹാരേന ഗവേസിതബ്ബേസു നേരുത്താദീസു കതമം സുത്തസ്സ **നേരുത്തം** നിബ്ബചനം നാമാതി ചേ പുച്ഛേയ്യ? സുത്തസ്സ യാ **നിരുത്തി** നിദ്ധാരേത്വാ വുത്താ സഭാവപഞ്ഞത്തി ഗവേസിതബ്ബാ, ഇദം സഭാവനിരുത്തിഭൂതം നിബ്ബചനം നേരുത്തം നാമാതി. "യാ നിരുത്തി നേരുത്തം നാമാതി വുത്താ, കാ പന സാ നിരുത്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"പദസംഹിതാ"**തി വുത്തം. പദേസു സംഹിതാ യുത്താ **പദസംഹിതാ**. യഥാ യഥാ സുത്തത്ഥോ വത്തബ്ബോ, തഥാ തഥാ യാ സഭാവനിരുത്തി പവത്താ, സാ പവത്താ സഭാവനിരുത്തിയേവ നിരുത്തി നാമാതി യോജനാ. "കാ പന സാ സഭാവനിരുത്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ച **"യം ധമ്മാനം നാമസോ ഞാണ"**ന്തി വുത്തം. **യം** യായ കാരണഭൂതായ നാമപഞ്ഞത്തിയാ **ധമ്മാനം** നേയ്യാനം **നാമസോ** പഥവീനാമാദിനാ വാ ഫസ്സനാമാദിനാ വാ ഖന്ധനാമാദിനാ വാ വിവിധേന നാമേന അത്ഥധമ്മാദീസു കുസലസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഞാണം പവത്തതി, സാ കാരണഭൂതാ നാമപഞ്ഞത്തി സഭാവനിരുത്തി നാമാതി അത്ഥോ. **യന്തി** ച ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ, യായാതി അത്ഥോ. "ലിങ്ഗപകതിധമ്മാനം നാമസോ പവത്തമാനം ഞാണം വിവരിത്വാ കഥേഹീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യദാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന "യദാ ഹി ഭിക്ഖൂതിആദിനാ 'ധമ്മാനം നാമസോ ഞാണ'ന്തി പദസ്സ അത്ഥം വിവരതീ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൫) വുത്തം. തസ്സത്ഥോ അട്ഠകഥായം വിഭജിത്വാ വുത്തോവാതി ന വിചാരിതോ.

൨൬. നേരുത്തം ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം "കതമോ സുത്തേ ഗവേസിതബ്ബോ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ അധിപ്പായോ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ പാകടോ. അപിച **"ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതീ"**തിആദീസു യേന പുഗ്ഗലേന അത്തനാ രക്ഖിതേന ധമ്മേന രക്ഖിതബ്ബഭാവോ ഇച്ഛിതോ, സോ ധമ്മം രക്ഖിസ്സതീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ. യോ പുഗ്ഗലോ ദുഗ്ഗതിതോ മുച്ചിതുകാമോ, സോ ധമ്മം രക്ഖിസ്സതീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

ചോരോ യഥാ സന്ധിമുഖേ ഗഹിതോതിആദീസു യോ ചോരോ ഘാതനതോ മുച്ചിതുകാമോ, സോ ചോരകമ്മം ന കരിസ്സതീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ. യോ പുഗ്ഗലോ അപായാദിദുക്ഖതോ മുച്ചിതുകാമോ, സോ പാപകമ്മം ന കരിസ്സതീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

സുഖകാമാനീതിആദീസു യേ പുഗ്ഗലാ സുഖം ഇച്ഛന്തി, തേ പരഹിംസനതോ വിവജ്ജിസ്സന്തീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

മിദ്ധീ യദാ ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ചാതിആദീസു യേ പുഗ്ഗലാ പുനപ്പുനം പവത്തമാനജാതിജരാമരണതോ മുച്ചിതുകാമാ, തേ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുനോ ഭവിസ്സന്തി, സന്തുട്ഠാ ഭവിസ്സന്തി, സുദ്ധാജീവാ ഭവിസ്സന്തി, പാതിമോക്ഖസംവരസീലസമ്പന്നാ ഭവിസ്സന്തി, അതന്ദിനോ ഭവിസ്സന്തി, വിപസ്സകാ ഭവിസ്സന്തി, **സഗാരവാ** സപ്പതിസ്സാ ഭവിസ്സന്തീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

അപ്പമാദോ അമതപദന്തിആദീസു യേ പുഗ്ഗലാ മച്ചുനോ ഭായന്തി, നിബ്ബാനമിച്ഛന്തി, തേ പുഗ്ഗലാ ദാനസീലഭാവനാകമ്മേസു അപ്പമത്താ ഭവിസ്സന്തീതി ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

൨൭. സുത്തേ ഗവേസിതബ്ബോ അധിപ്പായോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതോ, "കതമം സുത്തസ്സ ഗവേസിതബ്ബം നിദാന"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം നിദാന"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **നിദാന**ന്തി ഫലം നീഹരിത്വാ ദേതീതി നിദാനം. കിം തം? കാരണം. **ധനിയോ**തി ധനവഡ്ഢനകാരണേ നിയുത്തോതി ധനിയോ. **ഗോപാലകോ**തി ഗാവോ ഇസ്സരഭാവേന പാലേതി രക്ഖതീതി ഗോപാലകോ. **ഉപധീഹീ**തി പുത്തഗോണാദീഹി (സും॰ നി॰ അട്ഠ॰ ၂.൩൩). **നരസ്സാ**തി പുത്തിമന്തസ്സ വാ ഗോപാലകസ്സ വാ നരസ്സാതി ച

പദട്ഠാനവസേന വാ യേഭുയ്യവസേന വാ ഗാഥായം ആഗതവസേന വാ വുത്തം, നാരിയാപി ഉപധീഹി നന്ദനാ അത്ഥേവാതി ദട്ഠബ്ബാ.

ഇമിനാ വത്ഥുനാതി ഉപധിസങ്ഖാതേന ഇമിനാവ പുത്തഗവാദിനാ വത്ഥുനാ. വസതി പവത്തതി നന്ദനാ ഏത്ഥ പുത്തഗോണാദികേതി **വത്ഥു**. നന്ദനം നീഹരിത്വാ ദേതി പുത്തഗോണാദികന്തി **നിദാന**ന്തി അത്ഥം ഗഹേത്വാ ധനിയോ "ഉപധീഹി നരസ്സ നന്ദനാ"തി ആഹ. ഭഗവാ പന "വസതി പവത്തതി സോചനാ ഏത്ഥ പുത്തഗോണാദികേഹി **വത്ഥു,** സോചനം നീഹരിത്വാ ദേതി പുത്തഗോണാദികന്തി **നിദാന"**ന്തി അത്ഥം ഗഹേത്വാ "ഉപധീഹി നരസ്സ സോചനാ"തി ആഹ. പരിഗ്ഗഹീയതേതി **പരിഗ്ഗഹം**. കിം തം? പുത്തഗോണാദികം, തം പരിഗ്ഗഹം "ഉപധീ"തി ആഹ, ന കിലേസൂപധികായഖന്ധൂപധിന്തി.

ഉപധീസൂതി ഖന്ധസങ്ഖാതേസു കായേസു. **കായം** "ഉപധീ"തി ആഹ, ന പുത്തഗവാദികം, ന പരിഗ്ഗഹം.

ബാഹിരേസു വത്ഥൂസൂതി മണികുണ്ഡലപുത്തദാരാദീസു വത്ഥൂസു.

കാമസുഖന്തി കാമനീയേസു അസ്സാദസുഖവസേന പവത്താ തണ്ഹാ. **ബാഹിരവത്ഥുകായ തണ്ഹായാ**തി കാമനീയേസു ബാഹിരവത്ഥൂസു അസ്സാദസുഖവസേന പവത്തായ തണ്ഹായ.

അജ്ഝത്തികവത്ഥുകായാതി രൂപകായസങ്ഖാതേ അജ്ഝത്തികവത്ഥുമ്ഹി അഭിനന്ദനവസേന പവത്തായ.

പുന **അജ്ഝത്തികവത്ഥുകായാ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതേ അജ്ഝത്തികവത്ഥുമ്ഹി സിനേഹവസേന പവത്തായ.

ഗവേസിതബ്ബം നിദാനം വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമോ ഗവേസിതബ്ബോ പുബ്ബാപരസന്ധീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **തത്ഥ കതമോ പുബ്ബാപരസന്ധീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നേരുത്താധിപ്പായനിദാനപുബ്ബാപരസന്ധീസു. **യഥാ**തി യേന അന്ധകാരാദിനാ സഭാവേന "കാമന്ധാ...പേ०... മാതര"ന്തി യം കാമതണ്ഹം ഭഗവാ ആഹ, അയം കാമതണ്ഹാ തഥാ തേന അന്ധകാരാദിനാ സഭാവേന "കാമന്ധാ...പേ०... മാതര"ന്തി ഗാഥാ വുത്താതി യോജനാ.

ഗാഥാത്ഥോ പന - കാമേതീതി **കാമോ,** കാമതണ്ഹാ, കാമേന അത്ഥസ്സ അജാനനതായ ധമ്മസ്സ, അപസ്സനതായ ച അന്ധാതി **കാമന്ധാ**. കാമതണ്ഹാസങ്ഖാതേന ജാലേന അത്ഥധമ്മാനം അജാനനാപസ്സനേന സഞ്ഛന്നാ പലിഗുണ്ഠിതാതി **ജാലസഞ്ഛന്നാ**. തണ്ഹാസങ്ഖാതേന ഛദനേന തേസംയേവ അത്ഥധമ്മാനം അജാനനാപസ്സനേന ഛാദിതാ പിഹിതാതി **തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ**. അത്ഥധമ്മേസു **പമത്ത**സങ്ഖാതേന പമാദേന ബന്ധനേന **ബദ്ധാ** ബന്ധിതബ്ബാ പുഗ്ഗലാ ജരാമരണം അന്വേന്തി, കുമിനാമുഖേ പവത്താ മച്ഛാ മരണം അന്വേന്തി ഇവ ച, ഖീരപകോ വച്ഛോ മാതരം അന്വേതി ഇവ ച, തഥാ ജരാമരണം അന്വേന്തീതി ഗഹേതബ്ബോ.

"കാമന്ധാ...പേ०... മാതര'ന്തി യായ ദേസനായ, ഗാഥായ വാ കാമതണ്ഹാ വുത്താ, സാ ദേസനാ, ഗാഥാ വാ കതമേന ദേസനാഭൂതേന അപരേന യുജ്ജതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ ഇമായ ദേസനായ, ഗാഥായ വാ യുജ്ജതീതി ദസ്സേതും **"സാ കതമേനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സാ**തി "കാമന്ധാ...പേ०... അന്വേന്തീ"തി ദേസനാ, ഗാഥാ വാ. **പുബ്ബാപരേനാ**തി തതോ ദേസനാതോ പുബ്ബേന ദേസനാവചനേന, ഗാഥാവചനേന വാ അപരേന ദേസനാവചനേന, ഗാഥാവചനേന വാ. **യുജ്ജതി** യുജ്ജനം ഏതി സമേതീതി പുച്ഛതി.

യഥാതി യേന അന്ധകരണാദിനാ. **"രത്തോ...പേ०... നര"**ന്തി യം ഗാഥാവചനം ഭഗവാ ആഹ, തേന ഗാഥാവചനേന തഥാ അന്ധകരണാദിനാ യുജ്ജതീതി യോജനാ. ഗാഥാത്ഥോ പന - **രത്തോ** രഞ്ജന്തോ പുഗ്ഗലോ **അത്ഥം** അത്തഹിതപയോജനം പരഹിതപയോജനം ന ജാനാതി. **രത്തോ** രഞ്ജന്തോ **ധമ്മം** യഥാവുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ ഹേതും പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ന

പസ്സതി. രാഗോ യം നരം യദാ സഹതേ, തദാ തസ്സ നരസ്സ **അന്ധം** അന്ധകാരം **തമം** അഞ്ഞാണം ഹോതീതി ഗഹേതബ്ബോ.

ഇതീതി ഏവം. **അന്ധതായ** അന്ധകരണതായ **സഞ്ഛന്നതായ** സഞ്ഛന്നകരണതായ. **സായേവ തണ്ഹാ**തി "കാമന്ധാ...പേ°... മാതര"ന്തി ഗാഥാവചനേന യാ കാമതണ്ഹാ വുത്താ, സായേവ കാമതണ്ഹാ. **അഭിലപിതാ**തി "രത്തോ...പേ°... നര"ന്തി അപരേന ഗാഥാവചനേന ഭഗവതാ വോഹാരിതാ വോഹരണേന ഞാപിതാ, അഭിലപിതസ്സ അത്ഥസ്സ സമാനതാ പുബ്ബദേസനാ അപരദേസനായ യുജ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി.

"ദ്വീസു ഗാഥാസു കതമേഹി പദേഹി സായേവ തണ്ഹാ അഭിലപിതാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമേഹി അഭിലപിതാതി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"യഞ്ചാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ പഠമഗാഥായം "കാമന്ധാ...പേ°... ഛാദിതാ"തി **യഞ്ച** പദം ആഹ, ദുതിയഗാഥായഞ്ച "രത്തോ...പേ°... ന പസ്സതീ"തി **യഞ്ച** പദം ആഹ. **പരിയുട്ഠാനേഹി** പരിയുട്ഠാനദീപകേഹി **ഇമേഹി** "കാമന്ധാ...പേ°... പസ്സതീ"തി പദേഹി **സായേവ** പഠമഗാഥായ വുത്താ കാമ**തണ്ഹാ** ച ഭഗവതാ അഭിലപിതാ.

"യം അന്ധകാരം വുത്തം, കതമം തം? യാ തണ്ഹാ പോനോഭവികാ വുത്താ, കതമാ സാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യം അന്ധകാര"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ അന്ധകാരം യം അഞ്ഞാണം വുത്തം, അയം ദുക്ഖസമുദയോ ഭവേ. യാ ച തണ്ഹാ പോനോഭവികാ വുത്താ, അയഞ്ച ദുക്ഖസമുദയോ ഭവേതി യോജനാ.

"കാമാ"തി യഞ്ച പദം ഭഗവാ ആഹ, തേന പദേന ഇമേ കിലേസകാമാ വുത്താ. **"ജാലസഞ്ഛന്നാ"**തി യഞ്ച പദം ഭഗവാ ആഹ, തേന പദേന **തേസംയേവ** കിലേസകാമാനം **പയോഗേന** സമുദാചാരേന പരിയുട്ഠാനം ഭഗവാ ദസ്സേതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ യസ്മിം സന്താനേ തണ്ഹാ ഉപ്പന്നാ, തം സന്താനം സംസാരതോ നിസ്സരിതും അദത്വാ രൂപാരമ്മണാദീഹി പലോഭയമാനാ ഹുത്വാ ചിത്തം കിലേസേഹി പരിയാദായ തിട്ഠതി, തസ്മാ തണ്ഹായ ചിത്തം പരിയാദായ സന്താനേ തിട്ഠമാനത്താ. **കിലേസവസേനാ**തി വീതിക്കമകിലേസവസേന. **പരിയുട്ഠാനവസേനാ**തി വീതിക്കമനം അപ്പത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനവസേന. **യേ**തി വുത്തപ്പകാരതണ്ഹാസഹിതപുഗ്ഗലസദിസാ. **തേ**തി തേ തണ്ഹാബന്ധനബദ്ധാ ച ഏദിസകാ ച പുഗ്ഗലാ. **ജരാമരണം അന്വേന്തി** ജരാമരണം അതിക്കമിതും ന സക്കുണന്തി. **അയ**ന്തി ജരാമരണാനുപ്പവത്തി "ജരാമരണമന്വേന്തീ"തി ഇമിനാ വചനേന ഭഗവതാ ദസ്സിതാതി യോജനാ.

"കാമന്ധാ"തിആദിഗാഥായ ചേവ "രത്തോ"തിആദിഗാഥായ ച പുബ്ബാപരസന്ധി ആചരിയേന വിഭത്തോ , അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കഥം 'യസ്സ പപഞ്ചാ ഠിതീ ചാ'തിആദിഗാഥാസു പുബ്ബാപരസന്ധി അമ്ഹേഹി വിഞ്ഞാതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **യസ്സ പപഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സാ ഗാഥായ - **യസ്സ** മുനിനോ **പപഞ്ചാ** തണ്ഹാമാനദിട്ഠി ച നത്ഥി, തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി അഭിസങ്ഖതാ സങ്ഖാരാ ച നത്ഥി, **ഠിതീ** അനുസയാ തണ്ഹാ ച നത്ഥി, **സന്ദാന**സദിസം തണ്ഹാപരിയുട്ഠാനം നത്ഥി, **പലിഘ**സദിസോ മോഹോ ച നത്ഥി, സോ മുനി പപഞ്ചാദികം സബ്ബം **വീതിവത്തോ** അതിക്കന്തോതി വുച്ചതി. **നിത്തണ്ഹം** നിമാനം നിദിട്ഠിം നിസന്ദാനം നിപലിഘം ലോകേ ചരന്തം തം മുനിം **സദേവകോ** തണ്ഹാസഹിതോ ലോകോ ന വിജാനാതീതി അത്ഥോ.

ഗാഥായം പപഞ്ചാദയോ ഭഗവതാ വുത്താ, "കതമേ തേ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"പപഞ്ചാ നാമാ"**തിആദി വുത്തം. അത്തനോ ആധാരപുഗ്ഗലം സംസാരേ ചിരം പപഞ്ചന്താപേന്തീ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ ച, താഹി തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി സഹജാതവസേന വാ ഉപത്ഥമ്ഭനവസേന വാ അഭിസങ്ഖതാ സങ്ഖാരാ ച **പപഞ്ചാ** നാമ. സന്താനേ അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയാ തണ്ഹാ സത്താനം തിട്ഠനഹേതുത്താ **ഠിതീ** നാമ. പവത്തമാനായ തണ്ഹായ യം പരിയുട്ഠാനഞ്ച ഛത്തിംസതണ്ഹായ ജാലിനിയാ യാനി വിചരിതാനി ച വുത്താനി, ഇദം സബ്ബം അത്തനോ ആധാരം പുഗ്ഗലം ബന്ധനട്ഠേന സന്ദാനസദിസത്താ **സന്ദാനം** നാമ. മോഹോ അത്തനോ ആധാരസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിബ്ബാനനഗരപ്പവേസനസ്സ പടിസേധകത്താ പലിഘസദിസത്താ **പലിഘോ** നാമ. "യസ്സ പപഞ്ചാദയോ നത്ഥി, സോ കിം വീതിവത്തോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യേ ചാ"**തിആദി വുത്തം.

യേ വുത്തപ്പകാരാ പപഞ്ചാ സങ്ഖാരാ, **യാ ച** വുത്തപ്പകാരാ ഠിതി, **യം** വുത്തപ്പകാരം സന്ദാനഞ്ച, **യം** വുത്തപ്പകാരം പലിഘഞ്ച നത്ഥീതി വുത്താ, **സബ്ബം ഏതം** പപഞ്ചാദികം യോ മുനി സമതിക്കന്തോ, **അയം** മുനി **"നിത്തണ്ഹോ"**തി വുച്ചതീതി ദട്ഠബ്ബോ.

ഛ-വ്വ. "യസ്സ പപഞ്ചാതിആദിഗാഥായം യേ പപഞ്ചാദയോ വുത്താ, തേസു തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഹേതുകാ സങ്ഖാരാ കദാ കതിവിധം ഫലം ദേന്തി, തംസങ്ഖാരസമ്പയുത്താ തണ്ഹാ കദാ കതിവിധം ഫലം ദേതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ പരിയുട്ഠാനസങ്ഖാരാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാതി** തേസു പപഞ്ചസങ്ഖാരാദീസു. **പരിയുട്ഠാനസങ്ഖാരാതി** വീതിക്കമവസേന പവത്താ പരിയുട്ഠാനാ അകുസലസങ്ഖാരാ ചേതനാ. **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീതി** ദിട്ഠേ പസ്സിതബ്ബേ ധമ്മേ അത്തഭാവേ വേദനീയം ഫലം ദേതീതി **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാ,** ദിട്ഠേ ധമ്മേ ഫലം വേദേതീതി വാ **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാ**. കാ സാ? അപദുസ്സനീയാദീസു അതിദുസ്സനാദിവസേന പവത്താ പഠമജവനചേതനാ. ഉപപജ്ജേ ഫലം വേദേതീതി **ഉപപജ്ജവേദനീയാ,** സത്തമജവനചേതനാ. അപരാപരിയായേ അത്തഭാവേ ഫലം വേദേതീതി **അപരാപരിയായവേദനീയാ,** മജ്ഝേ പവത്താ പഞ്ച ജവനചേതനാ. തിഫലദാനവസേന തിവിധാ സങ്ഖാരാ. **ഏവം** ഇമായ തിവിധായ സങ്ഖാരചേതനായ സമ്പയുത്താ തിവിധാ **തണ്ഹാ** തിവിധം ഫലം **ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ** അത്തഭാവേ , **ഉപപജ്ജേ വാ** അനന്തരഭവേ, **അപരേ വാ പരിയായേ** ഭവേ **ദേതി** നിബ്ബത്തേതീതി ഏവം ഫലനിബ്ബത്തകസങ്ഖാരം വാ തംസമ്പയുത്തം തണ്ഹം വാ ഭഗവാ ആഹ.

"യായ ദേസനായ, ഗാഥായ വാ ഫലനിബ്ബത്തകം സങ്ഖാരം ആഹ, സാ ദേസനാ, ഗാഥാ വാ കതമേന ദേസനാഭൂതേന വാ അപരേന യുജ്ജതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യം ലോഭപകതം കമ്മം കരോതീ"**തിആദി വുത്തം. യാ "യസ്സ...പേ॰... ലോകോ"തി ദേസനാ ച യാ "യം ലോഭപകതം കമ്മം...പേ॰... അപരേ വാ പരിയായേ"തി ദേസനാ ച വുത്താ, ഭഗവതോ **ഇദം** ദേസനാദ്വയം അഞ്ഞമഞ്ഞം **പുബ്ബാപരേന** പുബ്ബം അപരേന അപരം പുബ്ബേന **യുജ്ജതി** യുജ്ജനം ഏതി സമേതി, യഥാ ഗങ്ഗോദകം യമുനോദകേന, യമുനോദകമ്പി ഗങ്ഗോദകേന സംസന്ദതി സമേതി. "യസ്സ...പേ॰... ലോകോ"തി ദേസനാ "യം ലോഭപകതം...പേ॰... പരിയായേ"തി ദേസനായ സംസന്ദതി സമേതി, "യം ലോഭപകതം...പേ॰... പരിയായേ"തി ദേസനാപി "യസ്സ...പേ॰... ലോകോ"തി ദേസനായ സംസന്ദതി സമേതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. "കഥം യുജ്ജതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ പരിയുട്ഠാന"**ന്തിആദി വുത്തം, ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദിഫലത്തയനിബ്ബത്തകട്ഠേന യുജ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി.

യം യം സുത്തം ഭഗവതാ ദേസിതം പുബ്ബാപരേന യുജ്ജതി, തം തം സുത്തമ്പി നീഹരിത്വാ പുബ്ബാപരസംസന്ദനം ദസ്സേതും **"യഥാഹാ"**തിആദി വുത്തം. സംസന്ദനാകാരോ വുത്തനയാനുസാരേന ഗഹേതബ്ബോ. **തത്ഥാതി** തേസു പരിയുട്ഠാനസങ്ഖാരതണ്ഹാവിചരിതേസു. **പരിയുട്ഠാന**ന്തി രൂപാരമ്മണാദീനി അയോനിസോമനസികാരേന ആരബ്ഭ സത്തസന്താനേ പവത്തം തണ്ഹാചരിതം. **പടിസങ്ഖാനബലേനാതി** അസുഭാനിച്ചാദിദസ്സനബലേന തദങ്ഗപ്പഹാനവസേന പഹാതബ്ബം. **സങ്ഖാരാതി** ദസ്സനപഹാതബ്ബാ സങ്ഖാരാ. **ദസ്സനബലേനാതി** ദസ്സനസങ്ഖാതപഠമമഗ്ഗഞാണബലേന പഹാതബ്ബാ. **ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനീതി** ദസ്സനേന പഹാതബ്ബതണ്ഹാവിചരിതേഹി അവസേസാനി ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി. നിഗ്ഗതാ തണ്ഹാ യസ്സ സോ **നിത്തണ്ഹോ,** നിത്തണ്ഹസ്സ ഭാവോ **നിത്തണ്ഹതാ,** കാ സാ? സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു.

പപഞ്ചസങ്ഖാരാഭിനന്ദനത്തയം യദിപി അത്ഥതോ ഏകം സമാനം, ദേസനായ പന പദക്ഖരാദീഹി വിസേസോ അത്ഥീതി ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം.

"യോയം പുബ്ബാപരസന്ധി ആചരിയേന വിഭത്തോ, സോയം കതിവിധോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ ചായം പുബ്ബാപരോ സന്ധീ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന വുത്തം - "ന കേവലം സുത്തന്തരസംസന്ദനമേവ പുബ്ബാപരസന്ധി, അഥ ഖോ അഞ്ഞോപി അത്ഥീതി ദസ്സേതും **'സോ ചായ'**ന്തിആദി വുത്ത"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ഛ-വ്വ). തത്ഥ **അത്ഥസന്ധീതി** കിരിയാകാരകാദിവസേന അത്ഥസ്സ അത്ഥേന സന്ധി. **പദസന്ധീതി** നാമപദാദികസ്സ നാമപദാദികന്തരേന സന്ധി. **ദേസനാസന്ധീതി** വുത്തപ്പകാരസ്സ ദേസനന്തരസ്സ വുത്തപ്പകാരേന ദേസനന്തരേന സന്ധി. **നിദ്ദേസസന്ധീതി** നിദ്ദേസന്തരസ്സ നിദ്ദേസന്തരേന സന്ധി.

സന്ധി ച നാമ അത്ഥാദയോ മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞോ സഭാവധമ്മോ നാമ നത്ഥി, അത്ഥാദീനഞ്ച ഛഅത്ഥപദാദീസു അവരോധനതോ **"അത്ഥസന്ധി ഛപ്പദാനീ"**തിആദി വുത്തം.

അത്ഥസന്ധിബ്യഞ്ജനസന്ധയോ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ ദേസനാസന്ധീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദേസനാസന്ധി ന ച പഥവി"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ന ച പഥവിം നിസ്സായ ഝായതി ഝായീ ഝായതി** ചാതി ഏത്ഥ **ഝായീ** ഝാനസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ പഥവിം **നിസ്സായ** ആലമ്ബിത്വാ ന ച ഝായതി, സബ്ബസങ്ഖാരനിസ്സടം പന നിബ്ബാനം **നിസ്സായ** ആലമ്ബിത്വാ ഫലസമാപത്തിം **ഝായതി** സമാപജ്ജതി ഏവാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ന ച ആപ**ന്തിആദീസുപി ഏസ നയോ യോജേതബ്ബോ. ഫലസമാപത്തിസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ ഹി പഥവീആദയോ മുഞ്ചിത്വാ നിബ്ബാനമേവ ആരബ്ഭ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതീതി. ഏത്ഥ ച പഥവീആദീഹി മഹാഭൂതേഹി കാമഭവരൂപഭവാ ഗഹിതാ രൂപപടിബദ്ധവുത്തിതായ. ആകാസാനഞ്ചായതനാദീഹിപി അരൂപഭവോ ഗഹിതോ, ഭവത്തയം വജ്ജേത്വാ ച ഝായതീതി അധിപ്പായോ. യദി പഥവീആദയോ നിസ്സായ ന ഝായീ ഝായതി ച, ഏവം സതി ഇധലോകസങ്ഖാതം സത്തസന്താനം വാ പരലോകസങ്ഖാതം സത്തസന്താനം വാ അനിന്ദ്രിയസന്താനം വാ നിസ്സായ ഝായീ ഝായതീതി ആസങ്കനീയത്താ തം പരിഹരന്തോ **"ന ച ഇമം ലോക"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇമം ലോക**ന്തി ഇധലോകസങ്ഖാതോ ദിട്ഠോ അത്തഭാവോ സത്തസന്താനോ വുത്തോ, തസ്മിം നിസ്സായ ന ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച. **പരലോക**ന്തി ഇധലോകതോ അഞ്ഞോ ഭവന്തരസങ്ഖാതോ സത്തസന്താനോ വുത്തോ, തസ്മിം നിസ്സായ ന ച ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച.

യമിദം ഉഭയന്തിആദീസു **ഇദം ഉഭയം** ഇധലോകപരലോകദ്വയം **അന്തരേന** വജ്ജേത്വാ **യം** രൂപായതനം **ദിട്ഠം, തം** രൂപായതനമ്പി. **യം** സദ്ദായതനം **സുതം, തം** സദ്ദായതനമ്പി. **യം** ഗന്ധായതനരസായതനഫോട്ഠബ്ബായതനം **മുതം, തം** ഗന്ധായതനരസായതനഫോട്ഠബ്ബായതനമ്പി. യം ആപോധാതു ആകാസധാതു ലക്ഖണരൂപം ഓജാസങ്ഖാതം ധമ്മായതനേകദേസരൂപം **വിഞ്ഞാതം, തം** ആപോധാതാദികം ധമ്മായതനേകദേസരൂപമ്പി. **യം** വത്ഥു പരിയേസിതം വാ അപരിയേസിതം വാ സന്തികേ **പത്തം, തം** വത്ഥുമ്പി. **യം** വത്ഥു പത്തം വാ അപ്പത്തം വാ **പരിയേസിതം** പരിയേസനാരഹം സുന്ദരം, **തം** വത്ഥുമ്പി. **യം** വത്ഥു **വിതക്കിതം** വിതക്കനവസേന ആലമ്ബിതബ്ബം, **തം** വത്ഥുമ്പി. **യം** വത്ഥു **വിചാരിതം** അനുമജ്ജനവസേന ആലമ്ബിതബ്ബം, **തം** വത്ഥുമ്പി. **യം** വത്ഥു **മനസാ** ചിത്തേനേവ **അനുചിന്തിതം** അനുചിന്തനവസേന ആലമ്ബിതബ്ബം, **തം** വത്ഥുമ്പി നിസ്സായ ന ഝായതി ഝായീ ഝായതി ചാതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ദിട്ഠാദികം ബഹിദ്ധാരൂപമേവ ഗഹേതബ്ബം അനിന്ദ്രിയബദ്ധരൂപസ്സ അധിപ്പേതത്താ. തേനാഹ അട്ഠകഥാചരിയോ - "തദുഭയവിനിമുത്തോ അനിന്ദ്രിയബദ്ധോ രൂപസന്താനോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൮). "യദി ഝായീ പുഗ്ഗലോ യഥാവുത്തേ പഥവീആദയോ നിസ്സായ ന ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച, ഏവം സതി അയം ഝായീ പുഗ്ഗലോ ഇദം നാമ നിസ്സായ ഝായതീതി ലോകേ കേനചി ഞായതി കിം, ഉദാഹു ന ഞായതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ന ഞായതീതി ദസ്സേതും **"അയം സദേവകേ ലോകേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഫലസമാപത്തിഝാനേന **ഝായന്തോ അയം** ഖീണാസവപുഗ്ഗലോ സദേവകേ ലോകേ... പേ॰... സദേവമനുസ്സായ പജായ യത്ഥ കത്ഥചിപി **അനിസ്സിതേന** ചിത്തേന ഝായതീതി സദേവകേ ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ പജായ കേനചി ന ഞായതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തേന വുത്തം -

> "നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
> യസ്സ തേ നാഭിജാനാമ, കിം ത്വം നിസ്സായ ഝായസീ"തി. (സം॰ നി॰ ൩.൭൯; നേത്തി॰ ൧൪൪);

"കേനചി അവിഞ്ഞായഭാവോ കേന സുത്തേന വിഭാവേതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമിനാ ഗോധികസുത്തേന (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯) വിഭാവേതബ്ബോതി ദസ്സേതും **"യഥാ മാരോ പാപിമാ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന "ഇദാനി ഖീണാസവചിത്തസ്സ കത്ഥചിപി അനിസ്സിതഭാവം ഗോധികസുത്തേന (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯) വക്കലിസുത്തേന (സം॰ നി॰ ൩.൮൭)

ച വിഭാവേതും 'യഥാ മാരോ'തിആദി വുത്ത''ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൮൮) വുത്തം. തത്ഥ ദാനാദിപുഞ്ഞകാരകേ, പുഞ്ഞേ വാ മാരേതി നിവാരേതീതി **മാരോ,** അത്തഹിതപരഹിതേ മാരേതീതി വാ **മാരോ**. പാപചിത്തുപ്പാദവന്തതായ **പാപിമാ**. പുബ്ബത്തഭാവേ ഗോധസ്സ ഘാതകത്താ **"ഗോധികോ"**തി ലദ്ധനാമസ്സ പരിനിബ്ബായന്തസ്സ കുലപുത്തസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ ഉദ്ധം പടിസന്ധാദി **വിഞ്ഞാണം** സമന്വേസന്തോ ന ജാനാതി ന പസ്സതി. "പരചിത്തജാനനകോ മാരോ കസ്മാ ന ജാനാതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **സോ** ഗോധികോ **ഹി** യസ്മാ പപഞ്ചാതീതോ, തസ്മാ തണ്ഹാപഹാനേന ദിട്ഠിനിസ്സയോപി **അസ്സ** ഗോധികസ്സ യസ്മാ നത്ഥി, തസ്മാ ച ന ജാനാതീതി.

"ഗോധികസുത്തേനേവ വിഭാവേതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യഥാ ചാ"**തിആദി വുത്തം. "ഗോധികസുത്തവക്കലിസുത്തേഹി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ അനിസ്സിതഭാവോ വിഭാവിതോ, ഏവം സതി സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുയാ അനിസ്സിതഭാവോ കേന വിഞ്ഞായതീതി അത്ഥോ ഭവേയ്യാ"തി വത്തബ്ബത്താ തദാപി ന വിഞ്ഞായതിയേവാതി ദസ്സേതും **"സദേവകേന ലോകേനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സഉപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ ഫലസമാപത്തിഝാനേന **ഝായമാനാ** ഇമേ ഖീണാസവാ കത്ഥചി അനിസ്സിതചിത്താ ഝായന്തീതി സദേവകേന ലോകേന ന ഞായന്തി സമാരകേന...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ ന ഞായന്തീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **അനിസ്സിതചിത്താ ന ഞായന്തീ**തി ഏത്ഥ ഹി **ന**-കാരോ ച "ഝായമാനാ"തി പദേ ന സമ്ബന്ധിതബ്ബോ "ന ഝായമാനാ"തി അത്ഥസ്സ സമ്ഭവതോ. "ന ഞായന്തീ"തി പന സമ്ബന്ധിതബ്ബോ ഹേട്ഠാ **അട്ഠകഥായം** ഏവ "ലോകേ കേനചിപി ന ഞായതീ"തി വുത്തത്താ. **അയം ദേസനാസന്ധീ**തി ഗോധികസുത്തവക്കലിസുത്താനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അത്ഥവസേന സംസന്ദനാ നിദ്ധാരിതാ വിയ "ന ച പഥവിം നിസ്സായാ"തിആദിദേസനായ ച "ന ച ഇമം ലോക"ന്തിആദിദേസനായ ച യായ ദേസനായ അത്ഥവസേന സംസന്ദനാ നിദ്ധാരിതാ, തായ ദേസനായ യത്ഥ കത്ഥചി യം കിഞ്ചി നിസ്സായ ഝായീ ന ഝായതി, നിബ്ബാനം നിസ്സായ ഝായീ ഝായതീതി അത്ഥവസേന നിദ്ധാരിതാ, അയം സംസന്ദനാ ദേസനാസന്ധി നാമാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

ദേസനാസന്ധി ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ നിദ്ദേസസന്ധീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമാ നിദ്ദേസസന്ധീതി നിസ്സിതചിത്താ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു ചതൂസു അത്ഥസന്ധിബ്യഞ്ജനസന്ധിദേസനാസന്ധിനിദ്ദേസസന്ധീസു യാ സന്ധി "നിദ്ദേസസന്ധീ"തി ഉദ്ദിട്ഠാ, സാ നിദ്ദേസതോ കതമാതി പുച്ഛതീതി അത്ഥോ. **നിസ്സിതചിത്താ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിസഹജാതവസേന വാ ഉപനിസ്സയവസേന വാ നിസ്സിതം ചിത്തം യേസം പുഥുജ്ജനാനന്തി നിസ്സിതചിത്താ, പുഥുജ്ജനാ പുഗ്ഗലാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ ഇമായ ദേസനായ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനത്താ. യദി ദേസനാ ധമ്മാധിട്ഠാനാ, ഏവം സതി നിസ്സിതം ചിത്തം ഏത്ഥ സുത്തപ്പദേസേസു ദേസിതന്തി **നിസ്സിതചിത്താ** നിസ്സിതചിത്തജാനനത്ഥായ ദേസിതാ സുത്തപ്പദേസാ. അനിസ്സിതം ചിത്തം യേസം അരിയപുഗ്ഗലാനന്തി **അനിസ്സിതചിത്താ,** അരിയപുഗ്ഗലാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ ഇമായ ദേസനായ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനത്താ. ധമ്മാധിട്ഠാനായ പന അനിസ്സിതം ചിത്തം യത്ഥ സുത്തപ്പദേസേസു ദേസിതന്തി **അനിസ്സിതചിത്താ,** അനിസ്സിതചിത്തജാനനത്ഥായ ദേസിതാ സുത്തപ്പദേസാ.

"നിസ്സിതചിത്താ കേന നിദ്ദേസേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ കേന നിദ്ദേസേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"നിസ്സിതചിത്താ അകുസലപക്ഖേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ"**തിആദി വുത്തം. **അകുസലപക്ഖേന** നിദ്ദേസേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ. **കുസലപക്ഖേനാ**തിആദീസുപി ഏസ നയോ യോജേതബ്ബോ. അകുസലപക്ഖസാമഞ്ഞകുസലപക്ഖസാമഞ്ഞേഹി ദസ്സേത്വാ അകുസലവിസേസകുസലവിസേസേഹി ദസ്സേതും **"നിസ്സിതചിത്താ സംകിലേസേനാ"**തിആദി വുത്തം. **അയം നിദ്ദേസസന്ധീ**തി അകുസലപക്ഖാദികസ്സ പുരിമനിദ്ദേസസ്സ സംകിലേസാദികേന പച്ഛിമേന നിദ്ദേസേന നിസ്സിതചിത്തവസേന അയം സംസന്ദനാ ച നിദ്ദേസസന്ധി നാമ. കുസലപക്ഖാദികസ്സ പുരിമസ്സ നിദ്ദേസസ്സ വോദാനാദികേന പച്ഛിമേന നിദ്ദേസേന അനിസ്സിതചിത്തവസേന അയം സംസന്ദനാ ച നിദ്ദേസസന്ധി നാമാതി വിഭജിത്വാ വേദിതബ്ബാ.

"ചതുബ്യൂഹഹാരസ്സ നേരുത്തമധിപ്പായനിദാനപുബ്ബാപരസന്ധിപ്പഭേദേന ചേവ അത്ഥബ്യഞ്ജനസന്ധിനിദ്ദേസസന്ധിദേസനാസന്ധിപ്പഭേദേന ച വിഭജിതബ്ബഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **തേന** തഥാ വിഭജിതബ്ബഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ “നേരുത്തമധിപ്പായോ”തിആദികം (നേത്തി॰ ര്‍ ഹാരസങ്ഖേപ) യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന തുമ്ഹേഹി ചതുബ്യൂഹഹാരസ്സ തഥാ വിഭജിതബ്ബഭാവോ ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

“ഏത്താവതാ ച ചതുബ്യൂഹഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ”**തി വുത്തം. തത്ഥ യസ്സം യസ്സം പാളിയം യോ യോ ചതുബ്ബിധോ, സോ സോ ചതുബ്യൂഹഹാരോ ച യഥാലാഭവസേന യോജിതോ, തസ്സം തസ്സം പാളിയം സോ സോ ചതുബ്ബിധോ ചതുബ്യൂഹഹാരോ തഥാ നിദ്ധാരേത്വാ യുത്തോ യോജിതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇതി ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൭. ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

ഢ൯. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗേന നേരുത്താദയോ വിഭത്താ, സോ…പേ॰… ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ ആവട്ടോ ഹാരവിഭങ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **തത്ഥ കതമോ ആവട്ടോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **ആവട്ടോ ഹാരോ** ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. “ഏകമ്ഹി പദട്ഠാനേ”ന്തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ “ആരമ്ഭഥാ”തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി ഗഹിതോ. “തത്ഥ ദേസനായം ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ ദേസനാരുള്ഹേ സേസകം പദട്ഠാനം പരിയേസതി, പരിയേസിത്വാ കഥം പടിപക്ഖേ ആവട്ടേതീ”തി വത്തബ്ബത്താ -

> “ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥ, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ;
> ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ”തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. ഇധ ഗാഥായം ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ ദേസനാരുള്ഹേ സേസകം പദട്ഠാനം പരിയേസതീതി വുത്തം ഹോതി. ഗാഥാത്ഥോ പന **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ഢ൯) വുത്തോ.

“ആരമ്ഭഥാ’തിആദിഗാഥായം കതരസ്മിം പദട്ഠാനേ ദേസനാരുള്ഹേ കതമം സേസകം പദട്ഠാനം പരിയേസതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാതി വീരിയസ്സ പദട്ഠാന”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **“വീരിയസ്സ പദട്ഠാന”**ന്തി സാമഞ്ഞവസേന വുത്തമ്പി ആരമ്ഭധാതുസങ്ഖാതം വീരിയം നിക്കമധാതുസങ്ഖാതസ്സ വീരിയസ്സ പദട്ഠാനം, നിക്കമധാതുസങ്ഖാതം വീരിയം പരക്കമധാതുസങ്ഖാതസ്സ വീരിയസ്സ പദട്ഠാനം, പരക്കമധാതുസങ്ഖാതം വീരിയം സമഥഭാവനാസഹിതസ്സ വീരിയസ്സ പദട്ഠാനന്തിആദിനാ പരിയേസിതബ്ബന്തി ഗഹേതബ്ബം. **“യുഞ്ജഥാ”**തി ഇമിനാ വുത്തം സമഥഭാവനാസഹിതം വീരിയം **“ബുദ്ധസാസനേ”**തി ഇമിനാ വുത്തസ്സ മഹഗ്ഗതസമാധിസ്സ പദട്ഠാനം, ദേസനാരുള്ഹം സുഖാദികം സേസകമ്പി പദട്ഠാനം പരിയേസിതബ്ബം. **“ധുനാഥ മച്ചുനോ സേന”**ന്തി പദേന ഗഹിതം വിപസ്സനാസഹിതം വീരിയം കിലേസധുനനേ സമത്ഥായ പഞ്ഞായ പദട്ഠാനം, ദേസനാരുള്ഹം സമാധിആദികം സേസകമ്പി പദട്ഠാനം പരിയേസിതബ്ബം.

“യദി ‘ആരമ്ഭഥാ’തിആദികം വുത്തം വീരിയം സാമഞ്ഞഭൂതാനം വീരിയസമാധിപഞ്ഞാനംയേവ പദട്ഠാനം സിയാ, ഏവം സതി കഥം വട്ടമൂലം ഛിന്ദിത്വാ വിവട്ടം പാപേസ്സന്തീ”തി വത്തബ്ബത്താ പുന **“ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാതി വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ പദട്ഠാന”**ന്തിആദി വുത്തം. ആധിപച്ചകിച്ചതായ യുത്തസ്സാപി വീരിയാധികസ്സ പദട്ഠാനത്താ ആരഭന്താ യോഗാവചരപുഗ്ഗലാ വട്ടമൂലം ഛിന്ദിത്വാ വിവട്ടം പാപേന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

‘‘ആരമ്ഭഥാ’’തിആദികാ പന യസ്മാ വീരിയാരമ്ഭവത്ഥുആദിദേസനാ ഹോതി, തസ്മാ ആരമ്ഭവത്ഥുആദീനിയേവ സംവണ്ണിതാനി പദട്ഠാനന്തി ചോദനം മനസി കത്വാ ആഹ **‘‘ഇമാനി പദട്ഠാനാനി ദേസനാ’’**തി. ‘‘ആരമ്ഭഥാ’’തിആദികാ യഥാവുത്തപദട്ഠാനാനി ദേസനാ ഹോതി, ന വീരിയാരമ്ഭവത്ഥുആദീനി, തസ്മാ പദട്ഠാനംയേവ സംവണ്ണിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം ‘‘ആരമ്ഭഥാ’’തിആദിദേസനായ പദട്ഠാനവസേന അത്ഥോ വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ‘‘കഥം തസ്സായേവ ദേസനായ പടിപക്ഖവസേന അത്ഥോ വിഭജിതബ്ബോ’’തി വത്തബ്ബത്താ **‘‘അയുഞ്ജന്താനം വാ’’**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യോഗേ** ഭാവനായം **അയുഞ്ജന്താനം** സത്താനം അപരിപക്കഞാണാനം **യോഗേ** യോഗഹേതു വാസനാഭാഗിയവസേന ആയതിം ജാനനത്ഥായ ‘‘ആരമ്ഭഥാ’’തിആദിദേസനാ ആരദ്ധാ. **യുഞ്ജന്താനം** പരിപക്കഞാണാനം സത്താനം **ആരമ്ഭേ** ആരമ്ഭഹേതു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പരിജാനനത്ഥായ ‘‘ആരമ്ഭഥാ’’തിആദിദേസനാ ആരദ്ധാ.

തത്ഥ തേസു യുഞ്ജന്തായുഞ്ജന്തേസു പരിപക്കാപരിപക്കഞാണേസു **യേ** അപരിപക്കഞാണാ സത്താ ന യുഞ്ജന്തി, **തേ** അപരിപക്കഞാണാ സത്താ **പമാദമൂലകാ** ഹുത്വാ യോഗേ ഭാവനായം യേന പമാദേന ന യുഞ്ജന്തി, **സോ പമാദോ** തണ്ഹാമൂലകോ പമാദോ, അവിജ്ജാമൂലകോ പമാദോതി ദുബ്ബിധോ ഹോതി. **തത്ഥ** തസ്മിം ദുബ്ബിധേ പമാദേ **അഞ്ഞാണേന** നിവുതോ അവിജ്ജാമൂലകോ സത്തോ **യേന** പമാദേന **ഞേയ്യട്ഠാനം** ‘‘ഇമേ ഉപ്പാദവയധമ്മാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഞേയ്യട്ഠാനം നാമാ’’തി നപ്പജാനാതി, അയം അഞ്ഞാണഹേതുകോ പമാദോ **അവിജ്ജാമൂലകോ പമാദാ** നാമ. യോ പമാദോ തണ്ഹാമൂലകോ, സോ പമാദോ തിവിധോ അനുപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ഉപ്പാദായ പരിയേസന്തോ തണ്ഹികോ സത്തോ യം പമാദം ആപജ്ജതി, അയം പമാദോ ച, ഉപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ഠിതത്ഥായ രക്ഖന്തോ തണ്ഹികോ സത്തോ ആരക്ഖനിമിത്തം യം പമാദം ആപജ്ജതി, അയം പമാദോ ച, ഠിതം ഭോഗം പരിഭുഞ്ജന്തോ തണ്ഹികോ സത്തോ പരിഭോഗനിമിത്തം യം പമാദം ആപജ്ജതി, അയം പമാദോ ചാതി **തിവിധോ** ഹോതി. ഇതി ലോകേ **അയം** പമാദോ ചതുബ്ബിധോ അവിജ്ജാപദട്ഠാനോ ഏകവിധോ പമാദോ, തണ്ഹാപദട്ഠാനോ തിവിധോ പമാദോതി **ചതുബ്ബിധോ** ഹോതി. **തത്ഥ** താസു അവിജ്ജാതണ്ഹാസു **നാമകായോ** ഫസ്സാദിനാമസമൂഹോ അവിജ്ജായ പദട്ഠാനം, **രൂപകായോ** പഥവീആദിരൂപസമൂഹോ തണ്ഹായ പദട്ഠാനം ഹോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ആരമ്ഭധാതുനിക്കമധാതുസങ്ഖാതസ്സ വീരിയസ്സ പടിപക്ഖോ ചതുബ്ബിധോ പമാദോ നിദ്ധാരേതബ്ബോ, നിദ്ധാരേത്വാ ഏകവിധസ്സ പമാദസ്സ അവിജ്ജാ പദട്ഠാനം, തിവിധസ്സ പമാദസ്സ തണ്ഹാ പദട്ഠാനം. അവിജ്ജായ നാമകായോ പദട്ഠാനം, തണ്ഹായ രൂപകായോ പദട്ഠാനന്തി പടിപക്ഖേ ആവട്ടേത്വാ പദട്ഠാനം പരിയേസിതബ്ബന്തി.

‘‘കസ്മാ നാമകായോ അവിജ്ജായ പദട്ഠാനം ഭവതി, രൂപകായോ തണ്ഹായ പദട്ഠാനം ഭവതീ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **‘‘തം കിസ്സ ഹേതൂ’’**തി പുച്ഛിത്വാ **‘‘രൂപീസു ഭവേസു അജ്ഝോസാനം, അരൂപീസു സമ്മോഹോ’’**തി വുത്തം. **രൂപീസു ഭവേസു** രൂപധമ്മേസു അഹംമമാദിവസേന **അജ്ഝോസാനം** തണ്ഹാഭിനിവേസോ സത്തേസു പതിട്ഠിതോ യസ്മാ ഹോതി, തസ്മാ രൂപകായോ തണ്ഹായ പദട്ഠാനം ഭവതി. അനമതഗ്ഗേ ഹി സംസാരേ ഇത്ഥിപുരിസാ അഞ്ഞമഞ്ഞരൂപാഭിരാമാ ഭവന്തി. **അരൂപീസു** ഫസ്സാദീസു സുഖുമഭാവതോ സമ്മോഹോ സത്തേസു പതിട്ഠിതോ യസ്മാ ഹോതി, തസ്മാ നാമകായോ അവിജ്ജായ പദട്ഠാനം ഭവതീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - രൂപകായനാമകായേസു ആരമ്മണകരണവസേന തണ്ഹായ ച അവിജ്ജായ ച ഉപ്പജ്ജനതോ രൂപകായോ തണ്ഹായ പദട്ഠാനം, നാമകായോ അവിജ്ജായ പദട്ഠാനന്തി നീഹരിതബ്ബാവാതി.

‘‘കതമോ രൂപകായോ, കതമോ നാമകായോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **‘‘തത്ഥ രൂപകായോ രൂപക്ഖന്ധോ, നാമകായോ ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ’’**തി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു രൂപകായനാമകായേസു **രൂപകായോ** രൂപസമൂഹോ നാമ രൂപക്ഖന്ധോ ഹോതി, **നാമകായോ** നാമസമൂഹോ നാമ ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാതി. ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ അവിജ്ജാതണ്ഹാനം ആരമ്മണത്താ സഉപാദാനാ ഭവേയ്യും, ‘‘കതമേന ഉപാദാനേന സഉപാദാനാ ഭവന്തീ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥേവ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജേതും **‘‘ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ കതമേന ഉപാദാനേന സഉപാദാനാ? തണ്ഹായ ച അവിജ്ജായ ചാ’’**തി വുത്തം.

തത്ഥ ഉപാദാനഭൂതായ തണ്ഹായ ച ഉപാദാനഭൂതായ അവിജ്ജായ ച ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ സഉപാദാനാ നാമ ഭവന്തീതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

“കിത്തകാനി ഉപാദാനാനി തണ്ഹാ നാമ ഭവന്തി, കിത്തകാനി ഉപാദാനാനി അവിജ്ജാ നാമ ഭവന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ തണ്ഹാ ദ്വേ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി താസു തണ്ഹാഅവിജ്ജാസു. കാമുപാദാനഞ്ച സീലബ്ബതുപാദാനഞ്ച ദ്വേ ഉപാദാനാനി തണ്ഹാ നാമ ഭവന്തി. തണ്ഹാവസേന ഹി “മമ സീലം, മമ വത”ന്തി പരാമസനം ഭവതി. ദിട്ഠുപാദാനഞ്ച അത്തവാദുപാദാനഞ്ച ദ്വേ ഉപാദാനാനി അവിജ്ജാ നാമ ഭവന്തി. അവിജ്ജാവസേന ഹി സസ്സതദിട്ഠി ചേവ അഹംമമാദിദിട്ഠി ച ഭവന്തി. “ഇമേഹി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി സഉപാദാനക്ഖന്ധാ ചതൂസു സച്ചേസു കിത്തകം സച്ചം നാമാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ഇമേഹീ”**തിആദി വുത്തം. **യേ** ലോകിയക്ഖന്ധാ സഉപാദാനാ ഖന്ധാ ഭവന്തി, ഉപാദാനേന ഹി ഉപാദാനാനിപി ഭവന്തി, **ഇദം** സഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം **ദുക്ഖം** ദുക്ഖസച്ചം നാമ. യാനി ചത്താരി ഉപാദാനാനി ദുക്ഖകാരണാനി ഭവന്തി, **അയം** ഉപാദാനചതുക്കോ **സമുദയോ** സമുദയസച്ചം നാമ ഭവതി. **പഞ്ചക്ഖന്ധാ**തി സഉപാദാനാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖവത്ഥുഭാവതോ **ദുക്ഖം. തേസ**ന്തി സഉപാദാനാനം പഞ്ചക്ഖന്ധാനം. **ധമ്മം ദേസേതീ**തി “ആരമ്ഭഥാ”തിആദികം ധമ്മം വേനേയ്യാനുരൂപം ഭഗവാ ദേസേതി. സാമഞ്ഞേന പുബ്ബേ വുത്തമ്പി അത്ഥവസേന വിസേസം ദസ്സേതും പുന **“ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ, സമുദയസ്സ പഹാനായാ”**തി വുത്തം.

൩൦. ആരമ്ഭപടിപക്ഖഭൂതപമാദവസേന പുരിമസച്ചദ്വയം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “ഇതരസച്ചദ്വയം കഥം നിദ്ധാരിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ തം ദ്വയമ്പി പമാദമുഖേനേവ നിദ്ധാരിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **“തത്ഥ യോ തിവിധോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു തണ്ഹാമൂലകഅവിജ്ജാമൂലകേസു പമാദേസു. **തസ്സാ**തി തിവിധസ്സ തണ്ഹാമൂലകസ്സ പമാദസ്സ. **സമ്പടിവേധേനാ**തി അസ്സാദാദീനം പരിജാനനേന. **രക്ഖണാ**തി അത്തചിത്തസ്സ രക്ഖണസങ്ഖാതാ. **പടിസംഹരണാ**തി “തസ്സാ”തി ഇമിനാ വുത്തസ്സ പമാദസ്സ പടിപക്ഖഭൂതേന അപ്പമാദാനനുയോഗേന സംഹരണാ യാ ഖേപനാ അത്ഥി, **അയം** പമാദസ്സ പടിപക്ഖഭൂതേന അപ്പമാദാനുയോഗേന പവത്താ ഖേപനസങ്ഖാതാ ഭാവനാ **സമഥോ** നാമാതി പമാദസ്സ പടിപക്ഖമുഖേന പുന ആവട്ടേത്വാ സമഥോ നിദ്ധാരിതോതി.

“സോ സമഥോ കഥം കേന ഉപായേന ഭവതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ ഉപായം ദസ്സേതും **“സോ കഥ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കഥ**ന്തി കേന ഉപായേന. “കാമേന്തീതി **കാമാ,** കാമീയന്തീതി വാ **കാമാ”**തി വുത്താനം ദ്വിന്നം **കാമാനം** പടിച്ച ഉപ്പജ്ജമാനം **അസ്സാദഞ്ച,** “അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ”തിആദി (മ॰ നി॰ ၁.၃၅၈) വചനതോ അപ്പസ്സാദനീയാനം കാമാനം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജമാനം **ആദീനവഞ്ച. കാമാന**ന്തി ച കമ്മത്ഥേ സാമിവചനം. തേന വുത്തം -“കാമേ പടിച്ചാ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൦). “കാമാനമേതം നിസ്സരണം, യദിദം നേക്ഖമ്മ”ന്തി (ഇതിവു॰ ൭൨) വചനതോ **നിസ്സരണ**ന്തി ഇധ പഠമജ്ഝാനം അധിപ്പേതം. **വോകാര**ന്തി എത്ഥ **വ**-കാരോ ആഗമോ, ഓ-കാരം ലാമകഭാവം. **ആനിസംസ**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദികം. യദാ ജാനാതി, തദാ തേന ഉപായേന സമഥോ ഭവതീതി അത്ഥോ.

സമഥോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കതമാ വിപസ്സനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വിപസ്സനം വിഭജിതും **“തത്ഥ യാ വീമംസാ”**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ കാമാനം അസ്സാദാദയോ യദാ ജാനാതി, തദാ സമഥോ ഭവതീതി വുത്തോ, “തസ്മിം സമഥേ ഭവമാനേ സതി കതമാ ഭവതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യാ വീമംസാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം സമഥേ ഭവമാനേ സതി അസ്സാദാദീനം **യാ** അനിച്ചാദി**വീമംസാ ഉപപരിക്ഖാ** പഞ്ഞാ ഭവതി, **അയം** വീമംസാ ഉപപരിക്ഖാ പഞ്ഞാ വിസേസേന പസ്സനതോ **വിപസ്സനാ** നാമ. അഥ വാ തിവിധസ്സ തണ്ഹാമൂലകസ്സ പമാദസ്സ സമ്പടിവേധേന രക്ഖണാ പടിസംഹരണാ, അയം സമഥോതി ആചരിയേന വുത്തോ, “കതമാ വിപസ്സനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യാ വീമംസാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം യഥാവുത്തേ സമഥേ സതി യഥാവുത്തസ്സ പമാദസ്സ അനിച്ചാദിവസേന **യാ വീമംസാ ഉപപരിക്ഖാ** പഞ്ഞാ ഉപ്പന്നാ, **അയം** വീമംസാ ഉപപരിക്ഖാ പഞ്ഞാ വിസേസേന പസ്സനതോ **വിപസ്സനാ** നാമ. വീമംസാവ ദുബ്ബലാ, ഉപപരിക്ഖാ ബലവതീതി വിസേസോ.

സമഥോ ചേവ വിപസ്സനാ ച ദ്വേ ധമ്മാ ആചരിയേന നിദ്ധാരിതാ, “ഇമേ നിദ്ധാരിതാ ദ്വേ ധമ്മാ കിം ഗച്ഛന്തീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഇമേ ദ്വേ”**തിആദി വുത്തം. സമഥോ സമഥഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, വിപസ്സനാ വിപസ്സനാഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി. “ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു ഭാവിയമാനേസു കതമേ യോഗാവചരേന പഹീയന്തീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഇമേസൂ”**തിആദി വുത്തം. സമഥേ ധമ്മേ ഭാവിയമാനേ തണ്ഹാ യോഗാവചരേന പഹീയതി, വിപസ്സനായ ഭാവിയമാനായ അവിജ്ജാ യോഗാവചരേന പഹീയതീതി ഇമേ ദ്വേ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ പഹീയന്തി തണ്ഹാ ചേവ അവിജ്ജാ ച. “ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു പഹീയമാനേസു കതമേ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഉപാദാനാദയോപി നിരുജ്ഝന്തീതി സകലവട്ടദുക്ഖനിരോധം ദസ്സേന്തോ **“ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു പഹീനേസൂ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ തണ്ഹായ സമഥഭാവനായ പഹീയമാനായ, അവിജ്ജായ വിപസ്സനാഭാവനായ പഹീയമാനായ ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു ദ്വീഹി ഭാവനാഹി പഹീനേസു കാമുപാദാനാദീനി **ചത്താരി ഉപാദാനാനി** വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദവസേന **നിരുജ്ഝന്തി,** ന ഭങ്ഗക്ഖണവസേന.

ഏത്ഥാഹ - “തണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോ”തി വുത്തത്താ “തണ്ഹായ പഹീയമാനായ ഉപാദാനാനി നിരുജ്ഝന്തീ”തി വചനം യുത്തം ഹോതു, കഥം അവിജ്ജായ പഹീയമാനായ ഉപാദാനാനി നിരുജ്ഝന്തീതി? “തണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോ”തി പാഠേ അവിജ്ജാസഹിതതണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോതി അത്ഥസമ്ഭവതോ. യഥാ ഹി തണ്ഹാസഹിതാവ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ, ഏവം അവിജ്ജാസഹിതാവ തണ്ഹാ ഉപാദാനാനം പച്ചയോ ഹോതീതി അവിജ്ജാസഹിതതണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോതി അത്ഥോ സമ്ഭവതീതി ഗഹേതബ്ബോ. വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദവസേന **ഉപാദാനനിരോധാ** തഥേവ **ഭവനിരോധോതി** ഏസ നയോ സേസേസുപി. **ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോതി** ഏത്ഥാപി തണ്ഹാസഹിതഅവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോതിആദികോ ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ. **ഇതീതി** ഏവം വിസഭാഗസഭാഗധമ്മാനം ആവട്ടനവസേന നിദ്ധാരിതാനി ച **പുരിമകാനി ദ്വേ സച്ചാനി ച, സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച** ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ **മഗ്ഗോ ച** മഗ്ഗസച്ചഞ്ച, **വട്ടനിരോധോ** വട്ടനിരോധസച്ചഞ്ച നിബ്ബാനന്തി ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരിതാനി.

“വീരിയപടിപക്ഖഭൂതസ്സ പമാദാദിധമ്മസ്സ വസേന വാ സഭാഗഭൂതസ്സ പമാദാദിധമ്മസ്സ വസേന വാ ആവട്ടേത്വാ ചതുന്നം സച്ചാനം നിദ്ധാരിതബ്ബഭാവോ അമ്ഹേഹി കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. **തേന** തഥാ നിദ്ധാരിതബ്ബഭാവേന ഭഗവാ “ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ”തിആദിഗാഥാവചനം ആഹ, തേന “ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ”തിആദിഗാഥാവചനേന തഥാ ചതുന്നം സച്ചാനം നിദ്ധാരിതബ്ബഭാവോ തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

“ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ’തിആദിനാ വോദാനപക്ഖംയേവ നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സേവ വോദാനപക്ഖസ്സ വിസഭാഗധമ്മസഭാഗധമ്മവസേനേവ ആവട്ടേത്വാ ചതുസച്ചനിദ്ധാരണം കാതബ്ബ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ സംകിലേസപക്ഖമ്പി നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സേവ സംകിലേസസ്സ വിസഭാഗധമ്മസഭാഗധമ്മവസേനപി ആവട്ടേത്വാ ചതുസച്ചനിദ്ധാരണം ദസ്സേന്തോ **“യഥാപി മൂലേ”**തിആദിഗാഥാവചനമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന -

> “ഏവം വോദാനപക്ഖം നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സ വിസഭാഗധമ്മവസേന, സഭാഗധമ്മവസേന ച ആവട്ടനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സംകിലേസപക്ഖം നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സ വിസഭാഗധമ്മവസേന, സഭാഗധമ്മവസേന ച ആവട്ടനം ദസ്സേതും ‘യഥാപി മൂലേ’തി ഗാഥമാഹാ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൦) -

വുത്തം. ഗാഥാത്ഥോപി അട്ഠകഥായം വുത്തോ. തഥാപി യതിപോതാനം അത്ഥായ അട്ഠകഥാനുസാരേനേവ കഥയിസ്സാമ.

സമൂഹോ രുക്ഖോ മൂലതി പതിട്ഠാതി ഏതേന അവയവേന ഭൂമിഭാഗേ ഠിതേനാതി **മൂലം,** കിം തം? ഭൂമിഭാഗേ ഠിതോ മൂലസങ്ഖാതോ രുക്ഖാവയവോ, തസ്മിം മൂലേ. നത്ഥി ഉപദ്ദവോ ഫരസുഛേദാദിഅന്തരായോ അസ്സ മൂലസ്സാതി **അനുപദ്ദവോ. ദള്ഹേതി** ഉപദ്ദവാഭാവേന സഭാവതോ ഥിരേ സതി. ഛിന്ദീയതീതി **ഛിന്നോ,** കോ സോ? ഭൂമിയം

പതിട്ഠിതമൂലസഹിതോ രുക്ഖാവയവോ, ന ഛിന്ദിത്വാ ഗഹിതോ രുക്ഖാവയവോ. രുഹതി വഡ്ഢതീതി **രുക്ഖോ**. സോ ച ഭൂമിയം പതിട്ഠിതമൂലസഹിതോ രുക്ഖാവയവോ രുക്ഖോതി വുത്തോ യഥാ "സമുദ്ദോ ദിട്ഠോ"തി. **പുനരേവ രൂഹതീ**തി പുന അങ്കുരുപ്പാദനം സന്ധായ വുത്തം. **തണ്ഹാനുസയേ**തി അത്തഭാവസങ്ഖാതസ്സ രുക്ഖസ്സ മൂലേ. **അനൂഹതേ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന അനുപച്ഛിന്നേ സതി **ഇദം** അത്തഭാവസങ്ഖാതം **ദുക്ഖം** ദുക്ഖഹേതു **പുനപ്പുനം** അബ്ബോച്ഛിന്നം **നിബ്ബത്തതി** ന നിരുജ്ഝതിയേവാതി ഗാഥാത്ഥോ.

"ഇധ ഗാഥായം യോ തണ്ഹാനുസയോ അനൂഹതഭാവേന ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തനസ്സ മൂലന്തി വുത്തോ, **അയം തണ്ഹാനുസയോ** കതമസ്സാ തണ്ഹായ അനുസയോ"തി പുച്ഛതി, "തണ്ഹായ കാമതണ്ഹാദിവസേന ബഹുവിധത്താ **ഭവതണ്ഹായ** അനുസയോ"തി വിസ്സജ്ജേതി ഭവസ്സാദതണ്ഹാഭാവതോ. **യോ** അനുസയോ **ഏതസ്സ** ഭവതണ്ഹാസങ്ഖാതസ്സ **ധമ്മസ്സ** പച്ചയോ ഹോതി, **അയം** അനുസയോ **അവിജ്ജാ**നുസയോ ഹോതി. "അനുസയോ ബഹുവിധോ, കസ്മാ അവിജ്ജാനുസയോതി സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"അവിജ്ജാപച്ചയാ ഹി ഭവതണ്ഹാ"**തി വുത്തം. അവിജ്ജായ ഭവതണ്ഹായ പച്ചയത്താ അവിജ്ജാനുസയോ സദ്ദഹിതബ്ബോ. അവിജ്ജായ ഹി ഭവേസു ആദീനവസ്സ അദസ്സനവസേന ഭവസ്സാദതണ്ഹാ ഭവതീതി. **ഇമേ ദ്വേ കിലേസാ**തിആദിമ്ഹി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേന ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരേത്വാ വിസഭാഗസഭാഗധമ്മാവട്ടനം വിഞ്ഞാതബ്ബം, സമഥവിപസ്സനാ പന മഗ്ഗസമ്പയുത്താവ ഗഹേതബ്ബാ.

"സബ്ബപാപസ്സാ"തിആദികസ്സ അനുസന്ധ്യത്ഥോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന॰) വുത്തോ. **സബ്ബപാപസ്സാ**തി കമ്മപഥഭാവപ്പത്താപത്തസ്സ നിരവസേസസ്സ അകുസലസ്സ. **അകരണ**ന്തി സപരസന്താനേസു അനുപ്പാദനം . **കുസലസ്സാ**തി കമ്മപഥഭാവപ്പത്താപത്തസ്സ തേഭൂമകകുസലസ്സ ചേവ ലോകുത്തരകുസലസ്സ ച. **ഉപസമ്പദാ**തി സന്താനേ ഉപ്പാദനവസേന സമ്പദാ. സസ്സ അത്തനോ ചിത്തന്തി **സചിത്തം,** സചിത്തസ്സ പരിയോദാപനം വോദാനം അരഹത്തഫലുപ്പത്തിയാതി **സചിത്തപരിയോദാപനം** . അരഹത്തമഗ്ഗുപ്പാദോ പന "കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ"തി പദേന ഗഹിതോ. **ഏതം** അകരണാദിത്തയദീപനം **ബുദ്ധാനം** സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം **സാസനം** ഓവാദോതി ഗാഥാത്ഥോ.

ഗാഥായം യസ്സ പാപസ്സ അകരണം വുത്തം, തം പാപം ദുച്ചരിതകമ്മപഥവസേന വിഭജിതും **"സബ്ബപാപം നാമാ"**തിആദി വുത്തം. **ദോസസമുട്ഠാന**ന്തി യേഭുയ്യവസേന വുത്തം, ലോഭസമുട്ഠാനമ്പി ഭവതി. **ലോഭസമുട്ഠാന**ന്തിപി യേഭുയ്യവസേന വുത്തം, ദോസസമുട്ഠാനമ്പി ഭവതി. **മോഹസമുട്ഠാന**മ്പി തഥേവ വുത്തം. ലോഭസമുട്ഠാനദോസസമുട്ഠാനമ്പി സമ്ഭവതീതി ദട്ഠബ്ബം. സബ്ബപാപോ ദുച്ചരിതകമ്മപഥപ്പഭേദേന വിഭത്തോ, "ഏത്തകേനേവ വിഭജിതബ്ബോ, ഉദാഹു അഞ്ഞേന വിഭജിതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ അഞ്ഞേന അകുസലമൂലഅഗതിഗമനഭേദേനപി വിഭജിതും **"യാ അഭിജ്ഝാ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന "ഏവം ദുച്ചരിതഅകുസലകമ്മപഥകമ്മവിഭാഗേന 'സബ്ബപാപ'ന്തി ഏത്ഥ വുത്തപാപം വിഭജിത്വാ ഇദാനിസ്സ അകുസലമൂലവസേന അഗതിഗമനവിഭാഗമ്പി ദസ്സേതും 'അകുസലമൂല'ന്തിആദി വുത്ത"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന॰) അനുസന്ധ്യത്ഥോ വുത്തോ. മോഹവസേന സഭാവം അജാനന്തസ്സ ഭയസമ്ഭവതോ യം ഭയാ ച മോഹാ ച അഗതിം ഗച്ഛതി, ഇദം **മോഹസമുട്ഠാന**ന്തി വുത്തം.

സബ്ബപാപോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമം സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **തത്ഥ ലോഭോ അസുഭായാ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -

> "ഏത്താവതാ 'സബ്ബപാപസ്സ അകരണ'ന്തി ഏത്ഥ പാപം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സ അകരണം ദസ്സേന്തോ 'ലോഭോ...പേ॰... പഞ്ഞായാ'തി തീഹി കുസലമൂലേഹി തിണ്ണം അകുസലമൂലാനം പഹാനവസേന സബ്ബപാപസ്സ അകരണം അനുപ്പാദനമാഹാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന॰) -

വുത്തം. സുഭാധിമുത്തവസേന പവത്തോ **ലോഭോ അസുഭായ** അസുഭഭാവനായ തഥാപവത്തേന അലോഭേന തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന **പഹീയതി,** സത്തേസു കുജ്ഝനദുസ്സനവസേന പവത്തോ **ദോസോ മേത്തായ** മേത്താഭാവനായ തഥാപവത്തേന അദോസേന ച തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന **പഹീയതി,** സത്തേസു ചേവ സങ്ഖാരേസു ച മുയ്ഹനവസേന പവത്തോ **മോഹോ പഞ്ഞായ** വിചാരണപഞ്ഞായ ച ഭാവനാമഗ്ഗപഞ്ഞായ ച തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പഹാനേന **പഹീയതി**.

"യദി തീഹി കുസലമൂലേഹേവ അകുസലമൂലാനി പഹീയന്തി, ഏവം സതി ഉപേക്ഖാകരുണാമുദിതാ നിരത്ഥകാ ഭവേയ്യു"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തഥാ ലോഭോ ഉപേക്ഖായാ"**തിആദി വുത്തം. **ഉപേക്ഖായാ**തി "സബ്ബേ സത്താ കമ്മസ്സകാ"തിആദിനാ ഭാവിതായ ഉപേക്ഖായ. മുദിതാ അരതിം വൂപസമേത്വാ അരതിയാ മൂലഭൂതം മോഹമ്പി പജഹതീതി മനസി കത്വാ **"മോഹോ മുദിതായ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീ"**തി വുത്തം. "അകുസലമൂലാനം കുസലമൂലാദീഹി പഹാതബ്ബത്തം കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. **തേന** തഥാ പഹാതബ്ബത്തേന ഭഗവാ "സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"ന്തി വചനം ആഹ, തേന "സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"ന്തി വചനേന തഥാ പഹാതബ്ബത്തം തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി.

ൻഎ. "ഏത്താവതാ ച സബ്ബപാപോ വിഭത്തോ, തസ്സ അകരണഞ്ച വിഭത്തം സിയാ, ഏവം സതി അട്ഠമിച്ഛത്താനം അകരണം അനിവാരിതം സിയാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സബ്ബപാപം നാമ അട്ഠ മിച്ഛത്താനീ"**തിആദി വുത്തം. **മിച്ഛാസതീ**തി അനിച്ചാദീസു "നിച്ച"ന്തി അനുസ്സരണചിന്തനാദിവസേന പവത്തഅകുസലപ്പവത്തി.

സബ്ബപാപസ്സ അകരണം ബഹുധാ ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതം, "കഥം കുസലസ്സ സമ്പദാ വിഭജിതബ്ബാ വിഞ്ഞാതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ കുസലസ്സ സമ്പദം വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **"അട്ഠസു മിച്ഛത്തേസു പഹീനേസൂ"**തിആദിമാഹ. **അട്ഠ സമ്മത്താനീ**തി സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധീതി അട്ഠസമ്മത്താനി വിസഭാഗപരിവത്തനധമ്മവസേന **സമ്പജ്ജന്തി. അതീതസ്സാ**തി അതീതേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ദേസിതസ്സ. വിപസ്സിനോ ഹി ഭഗവതോ അയം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസഗാഥാ. **ചിത്തേ പരിയോദാപിതേ**തി ചിത്തപടിബദ്ധാ പഞ്ചക്ഖന്ധാപി പരിയോദാപിതാ ഭവന്തി. "ചിത്തപരിയോദാപിതേന പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം പരിയോദാപിതഭാവോ കഥം അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ഏവഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഏവം** വുത്തപ്പകാരേന ഭഗവാ യം "ചേതോവിസുദ്ധത്ഥം ഭിക്ഖവേ തഥാഗതേ ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ"തി വചനം ആഹ, തേന "ചേതോ…പേ॰… വുസ്സതീ"തി വചനേന തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി. "പരിയോദാപനാ കതിവിധാ ഭവന്തീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ദുവിധാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. സമഥവിപസ്സനായ നീവരണപ്പഹാനഞ്ച അരിയമഗ്ഗഭാവനായ അനുസയസമുഗ്ഘാതോ ചാതി പരിയോദാപനസ്സ ദുവിധത്താ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിയോദാപിതാ ഭവന്തീതി അത്ഥോ. പഹീനനീവരണാനുസയാ ഹി പുഗ്ഗലാ പസാദനീയവണ്ണാ ഹോന്തി.

"പരിയോദാപനസ്സ കിത്തികാ ഭൂമിയോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദ്വേ പരിയോദാപനഭൂമിയോ"**തിആദി വുത്തം. "'സബ്ബപാപസ്സ അകരണ'ന്തിആദിഗാഥായ ദേസിതേസു ധമ്മേസു കതമം ദുക്ഖസച്ചം, കതമം സമുദയസച്ചം , കതമം മഗ്ഗസച്ചം, കതമം നിരോധസച്ച"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യം പടിവേധേനാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി ഗാഥായ ദേസിതേസു ധമ്മേസു **യം** ഖന്ധപഞ്ചകം **പടിവേധേന** പരിഞ്ഞാഭിസമയേന പരിയോദാപേതി, **ഇദം** ഖന്ധപഞ്ചകം **ദുക്ഖം** ദുക്ഖസച്ചം ഭവേ. **യതോ** തണ്ഹാസംകിലേസതോ ഖന്ധപഞ്ചകം പരിയോദാപേതി, **അയം** തണ്ഹാസംകിലേസോ **സമുദയോ** സമുദയസച്ചം. **യേന** അരിയമഗ്ഗങ്ഗേന പരിയോദാപേതി, **അയം അരിയമഗ്ഗോ** മഗ്ഗസച്ചം. **യം** അസങ്ഖതധാതും അധിഗതേന പുഗ്ഗലേന പരിയോദാപിതം, **അയം** അസങ്ഖതധാതുധമ്മോ **നിരോധോ** നിരോധസച്ചം ഭവേ. **ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി** ഗാഥായ ദേസിതധമ്മാനം സഭാഗവിസഭാഗധമ്മാവട്ടനവസേന നിദ്ധാരിതാനി. **"തേനാഹാ"**തിആദികസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

“സബ്ബപാപസ്സ അകരണ”ന്തിആദിഗാഥായ ദേസിതാനം ധമ്മാനം സഭാഗവിസഭാഗധമ്മാവട്ടനവസേന ചത്താരി സച്ചാനി ആചരിയേന നിദ്ധാരിതാനി, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതാനി.

> “‘ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ഛത്തം മഹന്തം യഥ വസ്സകാലേ;
> ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ’തി -

ഗാഥായ ദേസിതാനം ധമ്മാനം വിസഭാഗസഭാഗധമ്മാനം ആവട്ടനവസേന കഥം ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരിതാനീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ധമ്മോ ഹവേ”**തിആദിമാഹ. തായ ഗാഥായ ദേസിതേ ധമ്മേ വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **“ധമ്മോ നാമാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധമ്മോ നാമാ**തി പുഞ്ഞധമ്മോ നാമ. **ഇന്ദ്രിയസംവരോ**തി മനച്ഛട്ഠിന്ദ്രിയസംവരസീലാദികോ സബ്ബോ സംവരോ. തേന വുത്തം -“ഇന്ദ്രിയസംവരസീസേന ചേത്ഥ സബ്ബമ്പി സീലം ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബ”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൧). ചത്താരോ **അപായാ** ദുക്കടകമ്മകാരീനം ഗതിഭൂതത്താ **ദുഗ്ഗതി. സബ്ബാ ഉപപത്തിയോ** പന ദുക്ഖദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖസമങ്ഗീനം ഗതിഭൂതത്താ **ദുഗ്ഗതി** നാമ.

“തസ്മിം ദുവിധേ ധമ്മേ ഇന്ദ്രിയസംവരധമ്മോ കത്ഥ ഠിതോ, കഥം സുചിണ്ണോ, കുതോ രക്ഖതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യാ സംവരസീലേ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ദുവിധേ ധമ്മേ. സംവരസീലേ ഠിതാ യാ അഖണ്ഡകാരിതാ ഹോതി, **അയം** അഖണ്ഡവസേന കാതബ്ബോ സംവരസീലേ ഠിതോ സുട്ഠു ആചിണ്ണപരിചിണ്ണോ പുഞ്ഞ**ധമ്മോ** ചതൂഹി **അപായേഹി** അത്തനോ ആധാരം അത്താനം രക്ഖന്തം പുഗ്ഗലം ഏകന്തികഭാവേന **രക്ഖതി,** അനേകന്തികഭാവേന പന രക്ഖിതമത്തോ പുഞ്ഞധമ്മോപി രക്ഖതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **അപായേഹീ**തി ച പധാനവസേന വുത്തം, രോഗാദിഅന്തരായതോപി രക്ഖതി. രോഗാദിഅന്തരായോ വാ അയതോ അപഗതത്താ അപായന്തോഗധോതി ദട്ഠബ്ബോ.

“തഥാ രക്ഖതീതി കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഏവം ഭഗവാ”**തിആദി വുത്തം. **ഏവം** വുത്തപ്പകാരേന ലക്ഖണപകാരദസ്സനം ഭഗവാ “ദ്വേമാ, ഭിക്ഖവേ, സീലവതോ ഗതിയോ ദേവാ ച മനുസ്സാ ചാ”തി യം വചനം ആഹ, തേന “ദ്വേമാ…പേ॰… മനുസ്സാ ചാ”തി വചനേന തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി. “സംവരസീലേ ഠിതസ്സ അഖണ്ഡകാതബ്ബസ്സ സുചിണ്ണസ്സ പുഞ്ഞധമ്മസ്സ അപായേഹി രക്ഖണേ ഏകന്തികഭാവോ കേന സുത്തേന ദീപേതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഏവഞ്ച നാളന്ദായ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏവഞ്ചാ**തി ഇമിനാ ഇദാനി വുച്ചമാനേന പകാരേനപി വുത്തപ്പകാരോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **നാളന്ദായ**ന്തി നാളന്ദനാമകേ നിഗമേ നിസിന്നോ അസിബന്ധകനാമസ്സ പുത്തോ **ഗാമണി** ഗാമജേട്ഠകോ ഭഗവന്തം **ഏതം** വുച്ചമാനം “ബ്രാഹ്മണാ, ഭന്തേ”തിആദിവചനം അവോച.

ബ്രാഹ്മണാതി ബാഹിരകാ ബ്രാഹ്മണാ. **ഭന്തേ**തി ഭഗവന്തം ഗാമണി ആലപതി. **പച്ഛാഭൂമകാ**തി പച്ഛിമദിസായ നിസിന്നകാ. **ഉയ്യാപേന്തീ**തി മനുസ്സലോകതോ ഉദ്ധം ദേവലോകം യാപേന്തി പാപേന്തി.

ഇധസ്സാതി ഇധലോകേ അസ്സ ഭവേയ്യ. പുരിസോ പാണാതിപാതീ…പേ॰… മിച്ഛാദിട്ഠികോ അസ്സ ഭവേയ്യാതി യോജനാ. സേസം പാളിതോ ചേവ വുത്താനുസാരേന ച ഞേയ്യം.

൩൨. “വിസഭാഗധമ്മസഭാഗധമ്മാവട്ടനവസേന ചതുന്നം സച്ചാനം നിദ്ധാരിതഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹ മഹാകച്ചാനോ ഏകമ്ഹി പദട്ഠാനേ”**തി വുത്തം.

“ഏത്താവതാ ച ആവട്ടോ ഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ ആവട്ടോ ഹാരോ”**തി വുത്തം. യസ്സം യസ്സം പാളിയം യോ യോ ആവട്ടോ ഹാരോ യഥാലാഭവസേന യോജിതോ, തസ്സം തസ്സം പാളിയം സോ സോ ആവട്ടോ ഹാരോ തഥാ നിദ്ധാരേത്വാ **യുത്തോ** യോജിതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇതി ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേനേവ ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

വ്വ. വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

ന്ന. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗേന ആവട്ടേതബ്ബാ പദട്ഠാനാദയോ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, "തത്ഥ കതമോ വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ വിഭത്തിഹാരോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **വിഭത്തിഹാരോ** വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. "ധമ്മഞ്ച പദട്ഠാനം ഭൂമിഞ്ചാ"തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "ദ്വേ സുത്താനീ"തിആദികോ വിത്ഥാരഭൂതോ സംവണ്ണനാവിസേസോ വിഭത്തിഹാരോ വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

"യേസു സുത്തേസു വുത്താ ധമ്മപദട്ഠാനഭൂമിയോ ഇമിനാ വിഭത്തിഹാരേന വിഭത്താ, താനി സുത്താനി കിത്തകാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ താനി സുത്താനി പഠമം ദസ്സേതും **"ദ്വേ സുത്താനി വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ചാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **വാസനാഭാഗിയ**ന്തി പുഞ്ഞഭാവനാ വാസനാ നാമ, വാസനായ ഭാഗോ കോട്ഠാസോ **വാസനാഭാഗോ,** വാസനാഭാഗേ വാചകഭാവേന നിയുത്തം സുത്തന്തി **വാസനാഭാഗിയം,** കതമം തം? യസ്മിം സുത്തേ തീണി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി ഭഗവതാ ദേസിതാനി, തം സുത്തം വാസനാഭാഗിയം. **നിബ്ബേധഭാഗിയ**ന്തി ലോഭക്ഖന്ധാദീനം നിബ്ബിജ്ഝനം പദാലനം **നിബ്ബേധോ,** നിബ്ബേധസ്സ ഭാഗോ കോട്ഠാസോ **നിബ്ബേധഭാഗോ,** നിബ്ബേധഭാഗേ വാചകഭാവേന നിയുത്തം സുത്തന്തി **നിബ്ബേധഭാഗിയം,** കതമം തം? യസ്മിം സുത്തേ സേക്ഖാസേക്ഖധമ്മാ ഭഗവതാ ദേസിതാ, തം സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം.

"തേസം സുത്താനം പടിഗ്ഗാഹകാ പുഗ്ഗലാ യാഹി പടിപദാഹി സമ്പജ്ജന്തി, താ പടിപദാ കിത്തികാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദ്വേ പടിപദാ"**തിആദി വുത്തം. ദാനസീലഭാവനാമയപുഞ്ഞഭാഗേ ഭവാ പടിപദാതി **പുഞ്ഞഭാഗിയാ**. ഫലഭാഗേ ഭവാ പടിപദാതി **ഫലഭാഗിയാ**. "യേസു സീലേസു ഠിതാ പടിഗ്ഗാഹകാ പടിപജ്ജന്തി, താനി സീലാനി കിത്തകാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദ്വേ സീലാനീ"**തിആദി വുത്തം. സംവരതി ഏതേന സംവരേനാതി **സംവരോ,** സോ സംവരോ പാതിമോക്ഖസംവരോ, സതിസംവരോ, ഞാണസംവരോ, ഖന്തിസംവരോ, വീരിയസംവരോതി പഞ്ചവിധോ. സബ്ബോപി പാപസംവരണതോ **സംവരോ,** ലോകിയലോകുത്തരസമ്പത്തിട്ഠാനത്താ **സീലം** നാമ. പജഹതി ഏതേന പഹാതബ്ബേതി **പഹാനം,** പജഹനം വാ **പഹാനം,** തഞ്ച പഹാനം തദങ്ഗപ്പഹാനം, വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം, സമുച്ഛേദപ്പഹാനം, പടിപസ്സദ്ധിപ്പഹാനം, നിസ്സരണപ്പഹാനന്തി പഞ്ചവിധം. തത്ഥ നിസ്സരണപ്പഹാനം വജ്ജേത്വാ ചതുബ്ബിധം പഹാനം വുത്തനയേന **സീലം** നാമ.

"തേസു സുത്താദീസു ഭഗവാ കതമം സുത്തം കതമായ പടിപദായ ദേസയതി, കതരസ്മിം സീലേ ഠിതോ പുഗ്ഗലോ കതമേന സീലേന ബ്രഹ്മചാരീ ഭവതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"തത്ഥ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു വാസനാഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു വാസനാഭാഗിയം സുത്തം **തത്ഥ** താസു പുഞ്ഞഭാഗിയാദിപടിപദാസു പുഞ്ഞഭാഗിയായ പടിപദായ ഭഗവാ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദേസയതി, **സോ** വാസനാഭാഗിയസുത്തപടിഗ്ഗാഹകോ പുഗ്ഗലോ തത്ഥ സംവരസീലാദീസു **സംവരസീലേ ഠിതോ** ഹുത്വാ **തേന** സംവരസീലസങ്ഖാതേന **ബ്രഹ്മചരിയേന** സേട്ഠചരിയേന **ബ്രഹ്മചാരീ** സേട്ഠാചാരപൂരകോ ഭവതി. **തത്ഥ** തേസു വാസനാഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം **തത്ഥ** താസു പുഞ്ഞഭാഗിയാദിപടിപദാസു ഫലഭാഗിയായ പടിപദായ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭഗവാ ദേസയതി, **സോ** നിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തപടിഗ്ഗാഹകോ പുഗ്ഗലോ തത്ഥ സംവരസീലാദീസു **പഹാനസീലേ** സമുച്ഛേദപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനവസേന **ഠിതോ**

ഹുത്വാ **തേന** പഹാനസീലസങ്ഖാതേന വിസേസഭൂതേന മഗ്ഗസങ്ഖാതേന **ബ്രഹ്മചരിയേന** ബ്രഹ്മചാരീ ഭവതീതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

“വാസനാഭാഗിയസുത്താദീസു കതമം വാസനാഭാഗിയം സുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു വാസനാഭാഗിയസുത്താദീസു. **ദാനകഥാ**തി സപ്പുരിസദാനദാനഫലഅസപ്പുരിസദാനദാനഫലകഥാ. **സീലകഥാ**തി പഞ്ചസീലാദിസീലഫലകഥാ. **സഗ്ഗകഥാ**തി സഗ്ഗസമ്പത്തിസുഖകഥാ ചേവ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താപകപുഞ്ഞകഥാ ച. **ആദീനവോ**തി ആദീനവദസ്സകോ സുത്തന്തോ. **ആനിസംസോ**തി ആനിസംസദസ്സകോ സുത്തന്തോ. വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമാതി യോജനാ.

“തത്ഥ കതമ”ന്തിആദീസു അനുസന്ധ്യത്ഥോ വുത്തനയോവ. യാ ദേസനാ ചതുസച്ചപ്പകാസനാ, സാ ദേസനാ നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമാതി യോജനാ. ഏവഞ്ച സതി വാസനാഭാഗിയസുത്തസ്സപി നിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തഭാവോ ആപജ്ജേയ്യ ചതുസച്ചപ്പകാസനതോതി ചോദനം മനസി കത്വാ **“വാസനാഭാഗിയേ സുത്തേ”**തിആദി വുത്തം. വാസനാഭാഗിയേ സുത്തേ **പജാനനാ** വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ അരിയമഗ്ഗപദട്ഠാനഭൂതാ പഞ്ഞാ നത്ഥി, **മഗ്ഗോ** അരിയമഗ്ഗോ നത്ഥി, **ഫലം** അരിയഫലം നത്ഥി. നിബ്ബേധഭാഗിയേ സുത്തേ പന പജാനനാദയോ അത്ഥി, വാസനാഭാഗിയേ സുത്തേ നത്ഥി. “പജാനനാ”തിആദിനാ ചതുസച്ചപ്പകാസനാ ദാനകഥാദികാ നിബ്ബേധഭാഗിയേ സുത്തേ അന്തോഗധാ, ഇതരംയേവ വാസനാഭാഗിയസുത്തന്തി നാമാതി ദസ്സേതി. യേസു സുത്തേസു വുത്താ ധമ്മപദട്ഠാനഭൂമിയോ വിഭത്താ, താനി സുത്താനി ദ്വേയേവ ന ഹോന്തി, കസ്മാ “ദ്വേയേവ സുത്താനി നിദ്ധാരിതാനീ”തി ചേ വദേയ്യും? അസങ്കരതോ സുത്തേ വുത്താനം ധമ്മപദട്ഠാനഭൂമീനം വിഭജിതബ്ബാനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ. “യദി ഏവം സംകിലേസഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്താനിപി നിദ്ധാരിതാനി അസങ്കരത്താ”തി ചേ വദേയ്യും? നോ നിദ്ധാരിതാനി, വാസനാഭാഗിയസുത്തേ നിദ്ധാരിതേ സംകിലേസഭാഗിയസുത്തമ്പി നിദ്ധാരിതം, സംകിലേസധമ്മതോ നിസ്സട്ഠധമ്മാനംയേവ വാസനാഭാഗിയധമ്മത്താ നിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തേ ച നിദ്ധാരിതേ അസേക്ഖഭാഗിയസുത്തമ്പി നിദ്ധാരിതം അനഞ്ഞത്താ.

“യേസു സുത്തേസു വുത്താ ധമ്മപദട്ഠാനഭൂമിയോ വിഭത്തിഹാരേന വിഭത്താ, താനി സുത്താനി കതമേന ഫലേന യോജയിതബ്ബാനീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ഇമാനി ചത്താരി സുത്താനീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇമാനി ചത്താരി സുത്താനീ**തി യഥാനിദ്ധാരിതാനി വാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയസുത്താനി ചേവ തംനിദ്ധാരണേന നിദ്ധാരിതാനി സംകിലേസഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്താനി ചാതി ചത്താരി സുത്താനി **ഇമേസം**യേവ **ചതുന്നം സുത്താനം ദേസനായ** നയേന നീതേന **ഫലേന സബ്ബതോ** സബ്ബഭാഗേന സംവരസീലപ്പഹാന**സീലേന** ബ്രഹ്മചരിയേന യോജയിതബ്ബാനി. യോജേന്തേന ച **സബ്ബതോ** സബ്ബഭാഗേന ച പദാദി**വിചയേന** ഹാരേന സംവരസീലാദികം ഫലം **വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന** യുത്തം ഫലം ഗവേസിത്വാ “ഇദം ഫലം ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഫലം, ഇദം ഫലം ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ഫല”ന്തി സുത്താനി വിസും വിസും ഫലേന യോജയിതബ്ബാനീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

“കിത്തകേന ഫലേന ബ്രഹ്മചരിയേന യോജേതബ്ബാനീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യാവതികാ ഞാണസ്സ ഭൂമീ”**തി വുത്തം. ഭഗവതാ ദേസിതേന വാസനാഭാഗിയസുത്തേന സിദ്ധാ **യാവതികാ** പുഞ്ഞഭാഗിയാ പടിപദാദയോ വിഭജന**ഞാണസ്സ ഭൂമി** ആരമ്മണാ ഭവിതുമരഹന്തി, താവതികാഹി ഭൂമീഹി വാസനാഭാഗിയസുത്തം യോജയിതബ്ബം. നിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തേന സിദ്ധാ **യാവതികാ** ഫലഭാഗിയാ പടിപദാദയോ വിഭജന**ഞാണസ്സ ഭൂമി** ആരമ്മണാ ഭവിതുമരഹന്തി, താവതികാഹി ഭൂമീഹി നിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തം യോജേതബ്ബം. ഇതരദ്വയമ്പി സുത്തം യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബം. ഏതേന ഞാണസ്സ ഭൂമീനം സുത്തത്ഥാനം ബഹുവിധത്തം ദസ്സേതി.

൩൮. വാസനാഭാഗിയസുത്താദീസു വുത്താ ധമ്മാ വാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയഭാവേഹി ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “കഥം സംകിലേസഭാഗിയഅസേക്ഖാഭാഗിയഭാവേഹി അസാധാരണാസാധാരണഭാവേഹി

വിഭജിതബ്ബാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ സാധാരണാ"തിആദി ആരദ്ധം. അട്ഠകഥായ** പന -

> "ഏവം വാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയഭാവേഹി ധമ്മേ ഏകദേസേന വിഭജിത്വാ ഇദാനി തേസം കിലേസഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയഭാവേഹി സാധാരണാസാധാരണഭാവേഹി വിഭജിതും 'തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ സാധാരണാ'തിആദി ആരദ്ധ''ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൻ൪) -

വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി യേ ധമ്മാ സുത്തേ വുത്താ വിഭത്തിഹാരേന വിഭജിതബ്ബാ, തേസു ധമ്മേസു **കതമേ ധമ്മാ സാധാരണാ**തി പുച്ഛതി, **ദ്വേ ധമ്മാ സാധാരണാ**തി വിസ്സജ്ജേതി. തേ ദ്വേ ധമ്മേ സരൂപതോ ദസ്സേതും **"നാമസാധാരണാ, വത്ഥുസാധാരണാ ചാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **നാമസാധാരണാ**തി നാമേന നാമപഞ്ഞത്തിയാ സാധാരണാ സമാനാ, "കുസലാ"തി നാമേന ഏകവീസതി ചിത്തുപ്പാദാ സമാനാ, "അകുസലാ"ത്യാദിനാമേന ദ്വാദസ ചിത്തുപ്പാദാ സമാനാ, കുസലാദിനാമപഞ്ഞത്തിവചനേന വചനീയാ അത്ഥാ കുസലാദിനാമസാധാരണാതി വുത്താ. തേന **ടീകായം** -

> "നാമം നാമപഞ്ഞത്തി, തംമുഖേനേവ സദ്ദതോ തദത്ഥാവഗമോ. സദ്ദേന ച സാമഞ്ഞരൂപേനേവ തഥാരൂപസ്സ അത്ഥസ്സ ഗഹണം, ന വിസേസരൂപേന. തസ്മാ സദ്ദവചനീയാ അത്ഥാ സാധാരണരൂപനാമായത്തഗഹണീയതായ നാമസാധാരണാ വുത്താ"തി -

വുത്തം. **വത്ഥുസാധാരണാ**തി പതിട്ഠാനഭൂതേന വത്ഥുനാ സാധാരണാ. യസ്മിം പതിട്ഠാനഭൂതേ സന്താനേ വാ ചിത്തുപ്പാദാദിമ്ഹി വാ യേ ധമ്മാ പവത്തന്തി, തേ ധമ്മാ തേന സന്താനേന വാ വത്ഥുനാ തേന ചിത്തുപ്പാദാദിനാ വാ സാധാരണാ സമാനാതി അത്ഥോ. ഏകസന്താനേ പതിതത്താ ഫുസനാദിസഭാവതോ ഭിന്നാപി വത്ഥുസാധാരണാ സമാനവത്ഥുകായേവ ഭവന്തീതി വിഭത്തിഹാരേന വിഭജിത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

"കിം നാമസാധാരണവത്ഥുസാധാരണായേവ വിഭജിതബ്ബാ, അഞ്ഞം വിഭജിതബ്ബം നത്ഥീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യം വാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. നാമസാധാരണവത്ഥുസാധാരണേഹി അഞ്ഞം യം വാ പന കിച്ചസാധാരണപച്ചയസാധാരണപടിപക്ഖാദിസാധാരണമ്പി ധമ്മജാതം **ഏവംജാതിയം** സാധാരണജാതിയം, തമ്പി സബ്ബം വിചയഹാരേന വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന ഗവേസിത്വാ യുത്തം സാധാരണം വിഭത്തിഹാരേന വിഭജിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. "തേസു നാമസാധാരണാദീസു കതമേ നാമസാധാരണാ, കതമേ വത്ഥുസാധാരണാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"മിച്ഛത്തനിയതാനം സത്താന"**ന്തിആദി വുത്തം. മാതുഘാതകാദീനം ഛന്നം മിച്ഛത്തനിയതകമ്മകരാനം സത്താനഞ്ച ദുഗ്ഗതിഅഹേതുകസുഗതിഅഹേതുകദുഹേതുകതിഹേതുകാനം ചതുന്നം പുഥുജ്ജനാനം അനിയതകമ്മകരാനം സത്താനഞ്ച സന്താനേ പവത്താ ദസ്സനപഹാതബ്ബാ കിലേസാ ദസ്സനപഹാതബ്ബനാമസാധാരണാ സമാനാ ഭവന്തി സക്കായദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമസനവസേന ഭിന്നസഭാവാനമ്പി ദസ്സനപഹാതബ്ബനാമനാതിവത്തനതോ. വുത്തപ്പകാരാനം നിയതാനിയതസത്താനം ദസ്സനപഹാതബ്ബാനം കിലേസാനം പതിട്ഠാനവത്ഥുഭാവതോ വത്ഥുസാധാരണാ ച സമാനവത്ഥുകാതി അത്ഥോ. **പുഥുജ്ജനസ്സ** ദുഗ്ഗതിഅഹേതുകാദിചതുബ്ബിധസത്തസ്സ, **സോതാപന്നസ്സ** ച സന്താനേ പവത്താ **കാമരാഗബ്യാപാദാ** കിലേസാ കാമരാഗബ്യാപാദനാമസാധാരണാ സമാനാ ഭവന്തി സകദാഗാമിമഗ്ഗപ്പഹാതബ്ബഅനാഗാമിമഗ്ഗപ്പഹാതബ്ബവസേന ഭിന്നസഭാവാനമ്പി കാമരാഗബ്യാപാദനാമനാതിവത്തനതോ. വുത്തപ്പകാരസ്സ **പുഥുജ്ജനസ്സ, സോതാപന്നസ്സ** ച കാമരാഗബ്യാപാദാനം പതിട്ഠാനവത്ഥുഭാവതോ വത്ഥുസാധാരണാ സമാനവത്ഥുകാതി അത്ഥോ ച ഗഹേതബ്ബോ. **പുഥുജ്ജനസ്സ, അനാഗാമിസ്സ** ച സന്താനേ പവത്താ **ഉദ്ധംഭാഗിയാ സംയോജനാ** ഉദ്ധമ്ഭാഗിയനാമസാധാരണാ സമാനാ ഭവന്തി രൂപരാഗാദിവസേന ഭിന്നസഭാവാനമ്പി ഉദ്ധംഭാഗിയനാമനാതിവത്തനതോ. **പുഥുജ്ജനസ്സ, അനാഗാമിസ്സ** ച ഉദ്ധംഭാഗിയാനം പതിട്ഠാനവത്ഥുഭാവതോ വത്ഥുസാധാരണാ സമാനവത്ഥുകാതി അത്ഥോ ച ഗഹേതബ്ബോ. തേന വുത്തം **ടീകായം** - "ദസ്സനപഹാതബ്ബാനഞ്ഹി യഥാ മിച്ഛത്തനിയതസത്താ പവത്തിട്ഠാനം, ഏവം അനിയതാപീ"തി വുത്തം. സങ്ഖേപതോ പന സംകിലേസപക്ഖേ

പഹാനേകട്ഠാ കിലേസാ നാമസാധാരണാ ഹോന്തി, സഹജേകട്ഠാ കിലേസാ വത്ഥുസാധാരണാതി ദട്ഠബ്ബാ.

സംകിലേസപക്ഖേ സാധാരണാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കഥം വോദാനപക്ഖേ സാധാരണാ വിഭത്താ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യം കിഞ്ചി അരിയസാവകോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യം കിഞ്ചീ**തി സാമഞ്ഞവസേന വുത്താ പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദികാ ലോകിയാ സമാപത്തിയേവ ഗഹിതാ. **അരിയസാവകോ**തി അരിയസ്സ ഭഗവതോ സാവകോ അരിയസാവകോതി വത്തബ്ബോ, ഝാനലാഭീ ച ഫലട്ഠോ ച പുഗ്ഗലോ, ന മഗ്ഗട്ഠോ. മഗ്ഗട്ഠോ ഹി ലോകിയം യം കിഞ്ചി സമാപത്തിം ന സമാപജ്ജതി. **സബ്ബാ സാ** ലോകിയസമാപത്തി രൂപാവചരാ അരൂപാവചരാ ദിബ്ബവിഹാരോ ബ്രഹ്മവിഹാരോ പഠമജ്ഝാനസമാപത്തീതി ഏവമാദീഹി പരിയായേഹി സാധാരണാ തംസമങ്ഗീഹി വീതരാഗാവീതരാഗേഹി സാധാരണാ ലോകിയസമാപത്തിനാമനാതിവത്തനതോ ച വീതരാഗാവീതരാഗേഹി സമാപജ്ജിതബ്ബതോ ച. "അരിയസാവകോ ച ലോകിയം സമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തോ ഓധിസോ ഓധിസോ സമാപജ്ജതി, ഏവം സതി കഥം വീതരാഗേഹി സാധാരണാതി സദ്ദഹിതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സാധാരണാ ഹി ധമ്മാ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - "കഥം തേ ഓധിസോ ഗഹിതാ, അഥ ഓധിസോ ഗഹേതബ്ബാ, കഥം സാധാരണാതി അനുയോഗം മനസി കത്വാ തം വിസോധേന്തോ ആഹ - 'സാധാരണാ ഹി ധമ്മാ ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞ'ന്തിആദീ"തി വുത്തം.

തത്ഥ ഏവം വീതരാഗാവീതരാഗേഹി ഓധിസോ ഓധിസോ സമാപജ്ജിതബ്ബാ **ധമ്മാ പരം പരം** പച്ഛാ പച്ഛാ പവത്തിയമാനം ധമ്മജാതം **സകം സകം** പുബ്ബേ പുബ്ബേ ജാതം "ലോകിയസമാപത്തീ"തി നാമം നിയത**വിസയം** അഞ്ഞമഞ്ഞം ഹുത്വാ **ഹി** യസ്മാ നാതിവത്തന്തി, തസ്മാ സാധാരണാതി സദ്ദഹിതബ്ബാ ഗഹേതബ്ബാതി അത്ഥോ. "പരം പരം സമാപജ്ജന്തോ കഥം നാതിവത്തതീ"തി വത്തബ്ബത്താ നാതിവത്തനം പാകടം കാതും **"യോപീ"**തിആദി വുത്തം. **യോ** അരിയസാവകോ വാ അവീതരാഗോ വാ. **ഇമേഹി** ലോകിയസമാപത്തി**ധമ്മേഹി** സമന്നാഗതോ, സോ അരിയസാവകോ വാ അവീതരാഗോ വാ പരം പരം സമാപജ്ജന്തോപി **തം ധമ്മം** ലോകിയം സമാപത്തിധമ്മം നാതിവത്തതി, അഞ്ഞം ഉപഗന്ത്വാ നാതിക്കമതീതി അത്ഥോ. യേഹി ലോകിയസമാപത്തിധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ, **ഇമേ** ലോകിയസമാപത്തി **ധമ്മാ** സാധാരണാവാതി ദട്ഠബ്ബാ.

"വാസനാഭാഗിയാദിസുത്തേസു വുത്താ യേ ധമ്മാ ഇമിനാ വിഭത്തിഹാരേന വിഭത്താ, യേസു ധമ്മേസു കതമേ ധമ്മാ അസാധാരണാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ അസാധാരണാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു വിഭജിതബ്ബേസു ധമ്മേസു **കതമേ ധമ്മാ അസാധാരണാ**തി പുച്ഛതി, പുച്ഛിത്വാ യാവ ദേസനം ഉപാദായ അസാധാരണാ ധമ്മാ ഗവേസിതബ്ബാ, "സേക്ഖാസേക്ഖാ"തി വാ ഗവേസിതബ്ബാ, "ഭബ്ബാഭബ്ബാ"തി വാ ഗവേസിതബ്ബാ. അഥ വാ യാവ "സേക്ഖാസേക്ഖാ ഭബ്ബാഭബ്ബാ"തി ദേസനാ വുത്താ, താവ ദേസനം ഉപാദായ അസാധാരണാ ഗവേസിതബ്ബാ. കഥം ഗവേസിതബ്ബാ? അരിയേസു സേക്ഖാസേക്ഖധമ്മവസേന "സേക്ഖാ"തി നാമം അസേക്ഖേന അസാധാരണം, "അസേക്ഖാ"തി നാമം സേക്ഖേന അസാധാരണന്തി വാ, അനരിയേസു "ഭബ്ബാ"തി നാമം അഭബ്ബേന അസാധാരണം, "അഭബ്ബാ"തി നാമം ഭബ്ബേന അസാധാരണന്തി വാ ഗവേസിതബ്ബാ. **കാമരാഗബ്യാപാദാ** സംയോജനാ അപ്പഹീനത്താ അനുസയഭാവേന ഉപ്പജ്ജനാരഹത്താ **അട്ഠമകസ്സ** സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠസ്സ ച **സോതാപന്നസ്സ** ഫലട്ഠസ്സ ച സാധാരണാ ഭവന്തി, **ധമ്മതാ** ധമ്മസഭാവോ അസാധാരണോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "അട്ഠമകസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠതാ സോതാപന്നസ്സ അസാധാരണാ, സോതാപന്നസ്സ സോതാപന്നഫലട്ഠതാ ച അട്ഠമകസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠസ്സ അസാധാരണാ. അട്ഠമകസ്സ വാ പഹീയമാനകിലേസതാ സോതാപന്നസ്സ അസാധാരണാ, സോതാപന്നസ്സ പഹീനകിലേസതാ ച അട്ഠമകസ്സ അസാധാരണാ"തി.

ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാ സംയോജനാ അപ്പഹീനത്താ അനുസയഭാവേന ഉപ്പജ്ജനാരഹത്താ **അട്ഠമകസ്സ** മഗ്ഗട്ഠഭാവേന അട്ഠമകസദിസസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗട്ഠസ്സ ച **അനാഗാമിസ്സ** ഫലട്ഠസ്സ ച സാധാരണാ, **ധമ്മതാ** ധമ്മസഭാവോ അസാധാരണാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "അട്ഠമകസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗട്ഠതാ അനാഗാമിസ്സ ഫലട്ഠസ്സ അസാധാരണാ, അനാഗാമിസ്സ

അനാഗാമിഫലട്ഠതാ ച അട്ഠമകസ്സ അസാധാരണാ. അട്ഠമകസ്സ വാ പഹീയമാനകിലേസതാ അനാഗാമിസ്സ അസാധാരണാ, അനാഗാമിസ്സ ഫലട്ഠസ്സ പഹീനകിലേസതാ ച അട്ഠമകസ്സ അസാധാരണാ''തി. ''മഗ്ഗട്ഠതാ ഫലട്ഠതായ അസാധാരണാ, ഫലട്ഠതാ ച മഗ്ഗട്ഠതായ അസാധാരണാ''തിപി വത്തും വട്ടതി. **സബ്ബേസം** സത്തന്നം **സേക്ഖാനം** പുഗ്ഗലാനം **നാമം ''സേക്ഖാ''തി നാമം സാധാരണം. ധമ്മതാ അസാധാരണാ**തി ചതുന്നം മഗ്ഗട്ഠാനം തംതംമഗ്ഗട്ഠതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മഗ്ഗട്ഠാനം അസാധാരണാ. ഹേട്ഠിമഫലത്തയട്ഠാനഞ്ച അസാധാരണാ, ഹേട്ഠിമഫലത്തയട്ഠാനം തംതംഫലട്ഠതാ ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ഫലട്ഠാനം അസാധാരണാ, ചതുന്നം മഗ്ഗട്ഠാനഞ്ച അസാധാരണാതി അത്ഥോ. ''സേക്ഖാനം തംതംമഗ്ഗട്ഠതാ തംതംഫലട്ഠതായ അസാധാരണാ, തംതംഫലട്ഠതാ ച തംതംമഗ്ഗട്ഠതായ അസാധാരണാ''തി വത്തുമ്പി വട്ടതി. **സബ്ബേസം പടിപന്നകാന**ന്തി ഫലത്ഥായ പടിപജ്ജന്തീതി **പടിപന്നകാ,** തേസം മഗ്ഗസമങ്ഗീനം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം **നാമം** ''പടിപന്നകാ''തി നാമം സാധാരണം, **ധമ്മതാ** തംതംമഗ്ഗട്ഠതാ അസാധാരണാ. **സബ്ബേസം സേക്ഖാനം** സത്തന്നം പുഗ്ഗലാനം സേക്ഖാനം സീലം സാധാരണം, **ധമ്മതാ** തംതംമഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠതാ അസാധാരണാതി. വാസനാഭാഗിയസംകിലേസഭാഗിയസുത്തേസു വുത്താ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബാദയോ ചേവ നിബ്ബേധഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്തേസു വുത്താ സേക്ഖാദയോ ച ധമ്മാ സാധാരണാസാധാരണഭേദേന വിഭത്തിഹാരേന വിഭജിതബ്ബാതി അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

''അട്ഠമകസ്സാ''തിആദിനാ അരിയേസു പുഗ്ഗലേസു അസാധാരണാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, ''കഥം അനരിയേസു അസാധാരണാ വിഭത്താ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ അരിയേസു വുത്തനയാനുസാരേന അനരിയേസുപി വിഭജിത്വാ ഗവേസിതബ്ബാതി ദസ്സേതും **''ഏവം വിസേസാനുപസ്സിനാ''**തിആദി വുത്തം . **അട്ഠകഥായം** പന - ''ഏവം 'അട്ഠമകസ്സാ'തിആദിനാ അരിയപുഗ്ഗലേസു അസാധാരണധമ്മം ദസ്സേത്വാ ഇതരേസു നയദസ്സനത്ഥം 'ഏവം വിസേസാനുപസ്സിനാ'തിആദി വുത്ത''ന്തി വുത്തം. **ഏവം** അരിയേസു വുത്തനയാനുസാരേന ഭബ്ബാഭബ്ബേസു അനരിയേസു **വിസേസാനുപസ്സിനാ** അസാധാരണതോ വിസേസം അസാധാരണം അനുപസ്സിനാ ഗവേസകേന പണ്ഡിതേന ഭബ്ബാഭബ്ബേസുപി **ഹീനുക്കട്ഠമജ്ഝിമം ഉപാദായ ഗവേസിതബ്ബം**. കഥം? മാതുഘാതാദിവസേന പവത്താനം പടിഘസമ്പയുത്തദിട്ഠിസമ്പയുത്തസത്തമജവനചിത്തുപ്പാദാനം മിച്ഛത്തനിയതാനം തംസമങ്ഗീനം വാ തഥാപവത്താ പഠമജവനചിത്തുപാദാദയോ അനിയതാ ധമ്മാ പടിഘസമ്പയുത്താദിഭാവേന സാധാരണാ, മിച്ഛത്തനിയതാ ധമ്മാ ഏകചിത്തുപ്പാദത്താ അസാധാരണാ. യഥാ ഹി ചിത്തം ''ചിത്തസംസട്ഠ''ന്തി ന വത്തബ്ബം, ഏവം മിച്ഛത്തനിയതാപി ''മിച്ഛത്തനിയതസാധാരണാ''തി ന വത്തബ്ബാ. മിച്ഛത്തനിയതേസുപി നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികാനം ദിട്ഠിസമ്പയുത്തസത്തമജവനചിത്തുപ്പാദസമങ്ഗീനം അനിയതാ ദിട്ഠിസമ്പയുത്തപഠമജവനചിത്തുപ്പാദാദയോ ധമ്മാ ദിട്ഠിസമ്പയുത്താദിഭാവേന സാധാരണാ, നിയതമിച്ഛാദിട്ഠി ഏകചിത്തുപ്പാദസമങ്ഗീഭാവതോ അസാധാരണാ. തേനാഹ അട്ഠകഥാചരിയോ -

> ''മിച്ഛത്തനിയതാനം അനിയതാ ധമ്മാ സാധാരണ, മിച്ഛത്തനിയതാ ധമ്മാ അസാധാരണാ. മിച്ഛത്തനിയതേസുപി നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികാനം അനിയതാ ധമ്മാ സാധാരണാ, നിയതമിച്ഛാദിട്ഠി അസാധാരണാതി ഇമിനാ നയേന വിസേസാനുപസ്സിനാ വേദിതബ്ബാ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന.ര്).

തത്ഥ **''ഇമിനാ നയേനാ''**തി ഇമിനാ മിച്ഛത്തനിയതാനം ഉപ്പജ്ജിതും ഭബ്ബാ അനിയതാ ധമ്മാ സാധാരണാ, ഉപ്പജ്ജിതും അഭബ്ബാ അനിയതാ ധമ്മാ അസാധാരണാതി ഗഹിതാ. തേന വുത്തം **''ഭബ്ബാഭബ്ബാ''**തി. തഥാ ഹീനസ്സ ഹീനോ ഹീനഭാവേന സാധാരണോ, മജ്ഝിമുക്കട്ഠാ അസാധാരണാ. മജ്ഝിമസ്സ മജ്ഝിമോ സാധാരണോ, ഹീനുക്കട്ഠാ അസാധാരണാ. ഉക്കട്ഠസ്സ ഉക്കട്ഠോ ഉക്കട്ഠഭാവേന സാധാരണോ, ഹീനമജ്ഝിമാ അസാധാരണാതിപി ഗവേസിതബ്ബാ. തേനാഹ - ''ഹീനുക്കട്ഠമജ്ഝിമം ഉപാദായ ഗവേസിതബ്ബ''ന്തി.

''തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ സാധാരണാ''തിആദിനാ നാനാവിധേന വിഭത്തിഹാരനയേന ധമ്മാ വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, ''കഥം ഭൂമിപദട്ഠാനാനി വിഭത്തിഹാരനയേന വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാനീ''തി പുച്ഛിതബ്ബഭാവതോ ധമ്മവിഭജനാനന്തരം ഭൂമിപദട്ഠാനാനി വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **''ദസ്സനഭൂമീ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദസ്സനഭൂമീ**തി ദസ്സനം ഭവതി ഏത്ഥ പഠമമഗ്ഗേതി ദസ്സനഭൂമി, സോതാപത്തിമഗ്ഗോ . **നിയാമാവക്കന്തിയാ**തി നിയമനം **നിയാമോ,**

കോ സോ? സമ്പത്തനിയാമോ, അവക്കനം **അവക്കന്തി,** സോതാപത്തിഫലം, നിയാമസ്സ അവക്കന്തി **നിയാമാവക്കന്തി,** തായ. ദസ്സനഭൂമിനാമകോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ നിയാമാവക്കന്തിനാമകസ്സ സോതാപത്തിഫലസ്സ പത്തിയാ പദട്ഠാനം. പഠമമഗ്ഗസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ ഹി നിയാമം ഓക്കമന്തോ നാമ, ഫലസമങ്ഗീ പന നിയാമം ഓക്കന്തോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ നിയാമാവക്കന്തിസദ്ദേന പഠമഫലുപ്പത്തി ഗഹിതാ. **ഭാവനാഭൂമീ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയം. **ഉത്തരികാന**ന്തി തസ്സ തസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപരിപവത്താനം തംതംഫലാനം പത്തിയാ പദട്ഠാനന്തി പച്ചേകം യോജേതബ്ബം.

ദുക്ഖാ പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ മന്ദപഞ്ഞസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ സമഥം ആവഹന്തീ ഹുത്വാ **സമഥസ്സ പദട്ഠാനം** ഹോതി, **സുഖാപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ** ഞാണാധികസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ വിപസ്സനാവഹന്തീ ഹുത്വാ **വിപസ്സനായ പദട്ഠാനം,** അവസേസാ ദ്വേ പടിപദാപി നാതിപഞ്ഞസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ സമഥസ്സ പദട്ഠാനന്തി ഗഹേതബ്ബാ. തേന **അട്ഠകഥായം** വുത്തം - “ഇതരാ പന തിസ്സോപി പടിപദാ സമഥം ആവഹന്തീ”തിആദി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന൰). **ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു** സയമേവ ഏകന്തേന ധമ്മസ്സവനസ്സ പദട്ഠാനം ന ഹോതി, വന്ദനയാചനപഞ്ഹാപുച്ഛനാദയോപി പദട്ഠാനം ഹോന്തി, തസ്മാ തേഹി കാരണേഹി സാധാരണം ഹുത്വാ **പരതോഘോസസ്സ** പദട്ഠാനം ഹോതി, പരതോഘോസോ ച ധമ്മസ്സവനപഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനാദിവസേന പവത്തോ. ദാതബ്ബവത്ഥുപരിച്ചജനവന്ദനയാചനകാലേസു ഹി യേഭുയ്യേന ധമ്മം ദേസേന്തി, പഞ്ഹാപുച്ഛനാദികാലേസു ച വിസ്സജ്ജേന്തി, പടിപുച്ഛസാകച്ഛാദീനി വാ കരോന്തി. **സീലമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു** പാമോജ്ജപീതിപസ്സദ്ധിസുഖസമാധീഹി പദട്ഠാനഭാവേന സാധാരണം ഹുത്വാ **ചിന്താമയിയാ പഞ്ഞായ** പദട്ഠാനം ഹോതി. സീലവന്തസ്സ ഹി സീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പാമോജ്ജാദയോ ഹോന്തി, സമാഹിതോ ച ധമ്മചിന്തനേ സമത്ഥോ ഹോതി.

ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂതി പുരിമാ പുരിമാ സമഥഭാവനാ ചേവ വിപസ്സനാഭാവനാ ച പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുദാനസീലാദീഹി കാരണേഹി സാധാരണം ഹുത്വാ **ഭാവനാമയിയാ പഞ്ഞായ** പച്ഛിമായ പച്ഛിമായ സമഥഭാവനായ ചേവ വിപസ്സനാഭാവനായ ച പദട്ഠാനം. തേന വുത്തം **അട്ഠകഥായം** - “സാധാരണന്തി ന ബീജം വിയ അങ്കുരസ്സ, ദസ്സനഭൂമിആദയോ വിയ നിയാമാവക്കന്തിആദീനം ആവേണികം , അഥ ഖോ സാധാരണം തദഞ്ഞകാരണേഹിപീ”തി. “ദാനമയസീലമയഭാവനാമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനം പരതോഘോസചിന്താമയിഭാവനാമയിപഞ്ഞാനം പദട്ഠാനഭാവോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, ഏവം സതി തേസം ദാനമയാദീനം യഥാക്കമം പരിയത്തിബാഹുസച്ചകമ്മട്ഠാനാനുയോഗമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠീനം പദട്ഠാനഭാവോ ന ഭവേയ്യാ”തി വത്തബ്ബത്താ തഥാപവത്തം പദട്ഠാനഭാവമ്പി ദസ്സേതും **“ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു പരതോ ച ഘോസസ്സ സുതമയിയാ ച പഞ്ഞായാ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -

> “ഇദാനി യസ്മാ ദാനം, സീലം, ലോകിയഭാവനാ ച ന കേവലം യഥാവുത്തപരതോഘോസാദീനംയേവ, അഥ ഖോ യഥാക്കമം പരിയത്തിബാഹുസച്ചകമ്മട്ഠാനാനുയോഗമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠീനമ്പി പച്ചയാ ഹോന്തി, തസ്മാ തമ്പി നയം ദസ്സേതും പുന ‘ദാനമയ’ന്തിആദിനാ ദേസനം വഡ്ഢേസീ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന൰) -

വുത്തം. തത്ഥ ദാനമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുനോ പരതോഘോസസ്സ സാധാരണപദട്ഠാനഭാവോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഞാതബ്ബോ. ദാനം പന ദത്വാ ദേസനം സുത്വാ സുതാനുസാരേന വിത്ഥാരേത്വാ ചിന്തേന്തസ്സ പവത്തമാനായ സുതമയിയാ പഞ്ഞായ വന്ദനയാചനാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ പദട്ഠാനം ഹോതി. സീലമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുനോപി ചിന്താമയിയാ പഞ്ഞായ സാധാരണപദട്ഠാനഭാവോ വുത്തോയേവ. പരിസുദ്ധസീലം പന നിസ്സായ “ഝാനം നിബ്ബത്തേസ്സാമി, മഗ്ഗഫലം നിബ്ബത്തേസ്സാമീ”തിആദിനാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പവത്തമാനസ്സ യോനിസോമനസികാരസ്സ പാമോജ്ജാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ പദട്ഠാനം ഹോതി. ഭാവനാമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുനോ ഭാവനാമയിയാ പഞ്ഞായ സാധാരണപദട്ഠാനഭാവോപി വുത്തോയേവ. സമഥഭാവനാസങ്ഖാതം പന ഝാനം പാദകം കത്വാ വാ പരിപാകം

വിപസ്സനാഭാവംയേവ വാ നിസ്സായ പവത്തമാനായ സമ്മാദിട്ഠിയാ പരിസുദ്ധസീലാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ പദട്ഠാനം ഹോതി.

ദാനമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുആദീനം പരതോഘോസാദീനം പദട്ഠാനഭാവോ പുനപ്പുനം ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "പതിരൂപദേസവാസാദയോപി ഇമേസം ധമ്മാനം പദട്ഠാനാനീതി യഥാ വിഭജിതബ്ബാ, അമ്ഹേഹി ച വിഞ്ഞാതബ്ബാ, തഥാ വിഭജിത്വാ ദസ്സേഥാ"തി വത്തബ്ബത്താ തേപി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"പതിരൂപദേസവാസോ"**തിആദിമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന "തഥാ പതിരൂപദേസവാസാദയോ കായവിവേകചിത്തവിവേകാദീനം കാരണം ഹോന്തീതി ഇമം നയം ദസ്സേതും 'പതിരൂപദേസവാസോ'തിആദിമാഹാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൮) വുത്തം. പതിരൂപദേസം നിസ്സായ വസന്തസ്സ കായവിവേകചിത്തവിവേകവഡ്ഢനതോ, സമാധിവഡ്ഢനതോ ച പതിരൂപദേസവാസോ കായചിത്തവിവേകസ്സ ച ഉപചാരസമാധിഅപ്പനാസമാധിസ്സ ച സീലാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ പദട്ഠാനം. **സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ**തി സപ്പുരിസസന്താനേ പവത്തോ പയിരുപാസതോ ആലമ്ബിതബ്ബോ പസാദോ, തതോ വാ ഉപനിസ്സയം ലഭിത്വാ പയിരുപാസന്താനം സന്താനേ പവത്തോ പുബ്ബപസാദോ യഥാവിധോ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ പയിരുപാസന്തസ്സ സദ്ധാസമ്പന്നസ്സ രതനത്തയേ **തിണ്ണം അവേച്ചപ്പസാദാനം** രതനത്തയഗുണാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ പദട്ഠാനം, **സമഥസ്സ** ലഭനനിമിത്തദായകം സപ്പുരിസം പയിരുപാസിത്വാ തേന ദിന്നനയേ ഠത്വാ പവത്തേതബ്ബസ്സ സമഥസ്സ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ സീലപാമോജ്ജപീതാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ പദട്ഠാനം. അത്തസമ്മാപണിഹിതസ്സ പാപജിഗുച്ഛാദീനം സമ്ഭവതോ **അത്തസമ്മാപണിധാനം** ജാതിവയാദിപച്ചവേക്ഖണേന സാധാരണം ഹുത്വാ **ഹിരിയാ ച** പദട്ഠാനം, അത്തസമ്മാപണിഹിതസ്സ നിബ്ബിദാദീനം സമ്ഭവതോ സീലാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ **വിപസ്സനായ** ച പദട്ഠാനം.

തദങ്ഗാദിവസേന **അകുസലപരിച്ചാഗോ** നിബ്ബിദാഞാണാദീഹി സാധാരണം ഹുത്വാ **കുസലവീമംസായ** പടിസങ്ഖാനുപസ്സനായ പഞ്ഞായ ച അരിയമഗ്ഗ**സമാധിന്ദ്രിയസ്സ ച** പദട്ഠാനം. **ധമ്മസ്വാക്ഖാതതാ** സ്വാക്ഖാതധമ്മസ്സവനാനുസാരേന പവത്തകുസലമൂലകാ ലോകിയലോകുത്തരസമ്പത്തി **കുസലമൂലരോപനാ** നാമ, തായ ച തഥാവിധകുസലമൂലകായ **ഫലസമാപത്തിയാ ച** പദട്ഠാനം. **സങ്ഘസുപ്പടിപന്നതാ സങ്ഘസുട്ഠുതായ** സങ്ഘസ്സ ഉപട്ഠാകാനം സുട്ഠുഭാവായ സപ്പതിസ്സവായ വചനസമ്പടിച്ഛനഭാവായ പദട്ഠാനം. **സത്ഥുസമ്പദാ** സത്ഥരി ചേവ ധമ്മാദീസു ച ഗുണഅജാനനതായ **അപ്പസന്നാനഞ്ച പസാദായ പസന്നാനഞ്ച** അപ്പമത്തകപസാദാനഞ്ച **ഭിയ്യോഭാവായ** വഡ്ഢനായ പദട്ഠാനം. **അപ്പടിഹതപാതിമോക്ഖതാ** സങ്ഘമജ്ഝേ വാ പരിസമജ്ഝേ വാ **ദുമ്മങ്കൂനം** ദുമ്മുഖാനം ദുസ്സീലാനം പുഗ്ഗലാനം നിഗ്ഗഹായ, **പേസലാനം** പാതിമോക്ഖസംവരാദിസീലസമ്പന്നാനം പുഗ്ഗലാനം ഫാസുവിഹാരായ ച പദട്ഠാനം ഹോതി. ഹോന്തോ പന യഥാനുരൂപേഹി അഞ്ഞേഹി കാരണേഹി സാധാരണം ഹുത്വാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

"വാസനാഭാഗിയസുത്താദീസു വുത്തധമ്മഭൂമിപദട്ഠാനാനം വിഭത്തിഹാരേന വിഭജിതബ്ബഭാവോ അമ്ഹേഹി കേന ജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

"എത്താവതാ ച വിഭത്തിഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ വിഭത്തിഹാരോ"**തി വുത്തം. യത്ഥ യത്ഥ സുത്തേ യേ യേ ധമ്മാദയോ വുത്താ, തത്ഥ തത്ഥ സുത്തേ വുത്തേസു തേസു തേസു ധമ്മാദീസു യഥാലാഭവസേന യോ യോ വിഭത്തിഹാരോ യോജിതോ, സോ സോ വിഭത്തിഹാരോ നിദ്ധാരേത്വാ **യുത്തോ** യോജിതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇതി വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേനേവ ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

ൻ. പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൩൫. യേന യേന സംവണ്ണാവിസേസഭൂതേന വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗേന സുത്തേ വുത്താ ധമ്മാദയോ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണാവിസേസഭൂതോ വിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ പരിവത്തനോ ഹാരോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **പരിവത്തനോ ഹാരോ** പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. "കുസലാകുസലേ ധമ്മേ"തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സാ"തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ പരിവത്തനോ ഹാരോ പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

"സംവണ്ണിയമാനേ സുത്തേ നിദ്ദിട്ഠസ്സ കതമസ്സ ഭാവിതബ്ബസ്സ കുസലസ്സ കതമോ പടിപക്ഖോ, കഥം പരിവത്തേതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമസ്സ ഭാവിതബ്ബസ്സ കുസലസ്സ അയം പടിപക്ഖോ, ഏവം പഹാതബ്ബഭാവവസേന പരിവത്തേതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ **"സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സാ"തിആദിമാഹ. അട്ഠകഥായ**ം പന -

> "തത്ഥ യസ്മാ സംവണ്ണിയമാനേ സുത്തേ യഥാനിദ്ദിട്ഠാനം കുസലാകുസലധമ്മാനം പടിപക്ഖഭൂതേ അകുസലകുസലധമ്മേ പഹാതബ്ബഭാവാദിവസേന നിദ്ധാരണം പടിപക്ഖതോ പരിവത്തനം, തസ്മാ 'സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഭവതീ'തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൫) -

വുത്തം. പഹായകസ്സ ഹി ധമ്മസ്സ പഹാതബ്ബഭാവവസേന നിദ്ധാരണം, പഹാതബ്ബസ്സ ച ധമ്മസ്സ പഹായകഭാവവസേന നിദ്ധാരണം പടിപക്ഖതോ പരിവത്തനം നാമ ഹോതി. തത്ഥ **സമ്മാദിട്ഠിസ്സാ**തി സമ്മാ സുന്ദരാ പസത്ഥാ ദിട്ഠി യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി സമ്മാദിട്ഠി. പുഗ്ഗലപദട്ഠാനാ ഹി അയം ദേസനാ. തേന വുത്തം "പുരിസപുഗ്ഗലസ്സാ"തി. സാ പന സമ്മാദിട്ഠി കമ്മകമ്മഫലാദിസദ്ദഹനവസേന വാ അനിച്ചാദിവിപസ്സനാവസേന വാ മഗ്ഗസമ്മാദസ്സനവസേന വാ പവത്താ നിരവസേസാവ ഗഹിതാ. "യായ ഭാവിതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ പഹാതബ്ബാ മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഭവതി, യദി കേവലാ മിച്ഛാദിട്ഠിയേവ നിജ്ജിണ്ണാ ഭവതി, ഏവം സതി തദവസേസാ അകുസലാ ധമ്മാ അജിണ്ണാ

ഭവേയ്യു"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"യേ ചസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാ"**തിആദി വുത്തം. മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാ അനേകേ പാപകാ അകുസലായേവ ധമ്മാ ച **ഉപ്പജ്ജേയ്യും** ഉപ്പജ്ജനാരഹാ ഭവേയ്യും, **തേ ച** അകുസലാ ധമ്മാ **അസ്സ** സമ്മാദിട്ഠിസമ്പന്നസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ **നിജ്ജിണ്ണാ** പഹാതബ്ബാരഹാ അനുപ്പജ്ജനസഭാവാ ഹോന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഉപാദാനനിരോധാ ഭവനിരോധോ"തി (ഉദാ॰ ൨; മഹാവ॰ ൧).

"യദി സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി, തപ്പച്ചയാ അകുസലധമ്മായേവ നിജ്ജിണ്ണാ ഭവന്തി, ഏവം സതി സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ കുസലാ ധമ്മാ ന സമ്ഭവേയ്യു"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ ചാ"**തിആദി വുത്തം. **അസ്സ** സമ്മാദിട്ഠിസമ്പന്നസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ ഉപ്പജ്ജനാരഹാ സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ അനേകേ **കുസലാ** സമഥവിപസ്സനാ വാ ബോധിപക്ഖിയാ വാ **ധമ്മാ** സമ്ഭവന്തി, ഉപ്പന്നാ ച **തേ** ധമ്മാ **അസ്സ** സമ്മാദിട്ഠിസമ്പന്നസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ സന്താനേ പുനപ്പുനം പവത്തനവസേന **ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി**.

സമ്മാദിട്ഠിയാ പടിപക്ഖാനം മിച്ഛാദിട്ഠിയാ, തപ്പച്ചയാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം പരിവത്തനഭാവോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ ധമ്മസ്സ പടിപക്ഖോ ധമ്മോ കഥം പരിവത്തേതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. യോജനത്ഥ ആദയോ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബാ. സമ്മാ സുന്ദരാ പസത്ഥാ വാചാ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി **സമ്മാവാചോ,** തസ്സ സമ്മാവാചസ്സ. **"പുരിസപുഗ്ഗലസ്സാ"**തിആദീനം അത്ഥോപി വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസത്ഥോസമ്മാ അവിപരീതതോ വിമുത്തിഞാണദസ്സനം യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി **സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനോ,** തസ്സ സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണദസ്സനസമ്പന്നസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ "അവിമുത്താവ സമാനാ വിമുത്താ

മയ”ന്തി മിച്ഛാഭിനിവേസവസേന പവത്തം **മിച്ഛാവിമുത്തിഞാണദസ്സനം നിജ്ജിണ്ണം** വിഗതം ഭവതി. **“യേ ചസ്സാ”**തിആദീനം അനുസന്ധ്യാദികോ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

൯൩. “സമ്മാദിട്ഠിസ്സാതിആദിനാ സമ്മാദിട്ഠിആദീനം കുസലാനം പടിപക്ഖാ മിച്ഛാദിട്ഠാദികായേവ അകുസലാ പഹാതബ്ബഭാവേന പരിവത്തേതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പാണാതിപാതാവേരമണിആദീനം കുസലാനം പടിപക്ഖാ പാണാതിപാതാദികാപി അകുസലാ പഹാതബ്ബഭാവേന പരിവത്തേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“യസ്സ വാ പാണാതിപാതാ പടിവിരതസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന “ഏവം സമ്മാദിട്ഠിആദിമുഖേന മിച്ഛാദിട്ഠിആദിം ദസ്സേത്വാ പുന പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനകാമേസുമിച്ഛാചാരാദിതോ വേരമണിയാദീഹി പാണാതിപാതാദീനം പരിവത്തനം ദസ്സേതും ‘യസ്സാ’തിആദി ആരദ്ധ”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൯൩) വുത്തം. തദങ്ഗാദിവസേന**പഹീനോ ഹോതി. കാലവാദിസ്സാ**തി വദിതബ്ബകാലേ വദിതബ്ബം വദതി സീലേനാതി **കാലവാദീ,** തസ്സ.

“യഥാവുത്തപ്പകാരേനേവ പരിവത്തേതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ അഞ്ഞേന പകാരേനപി പരിവത്തേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“യേ ച ഖോ കേചീ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന “യേ ച ഖോ കേചീതിആദിനാ സമ്മാദിട്ഠിആദിമുഖേനേവ മിച്ഛാദിട്ഠിആദീഹി ഏവ പരിവത്തനം പകാരന്തരേന ദസ്സേതീ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൯൩) വുത്തം. തത്ഥ **കേചി** മിച്ഛാദിട്ഠികമിച്ഛാസങ്കപ്പാദികായേവ പുഗ്ഗലാ പരേസം അരിയാനം അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഗരഹന്തി. **സന്ദിട്ഠികാ** സന്ദിട്ഠേ നിയുത്താ, **സഹധമ്മികാ** സഹ ധമ്മേന കാരണേന യേ വത്തന്തി സഹധമ്മികാ. **ഗാരയ്ഹാ** ഗരഹിതബ്ബാകാരേ യുത്താ . വാദാ ച അനുവാദാ ച **വാദാനുവാദാ,** തേ ഭവന്തോ സമ്മാദിട്ഠിഞ്ച **ധമ്മം** ഗരഹന്തി. **തേന** ഗരഹണേന. **പുജ്ജാ** പൂജിതബ്ബാ ച ന ഭവന്തി, **പാസംസാ** പസംസിതബ്ബാ ച ന ഭവന്തി. **ഏവ**ന്തിആദീസു സമ്മാസങ്കപ്പം വാ സമ്മാവാചാദികം വാ വിസും വിസും സമ്മാസങ്കപ്പഞ്ച തേ ഭവന്തോ ധമ്മം ഗരഹന്തി. തേന ഹി യേ മിച്ഛാസങ്കപ്പികാ, തേ ഭവന്തോ ന പുജ്ജാ ച പാസംസാ ച…പേ॰… സമ്മാവിമുത്തിഞ്ച തേ ഭവന്തോ ധമ്മം ഗരഹന്തി. തേന ഹി യേ മിച്ഛാദിട്ഠിവാചികാ, തേ ഭവന്തോ ന പുജ്ജാ ച പാസംസാ ച. സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനഞ്ച തേ ഭവന്തോ ധമ്മം ഗരഹന്തി. തേന ഹി യേ മിച്ഛാവിമുത്തികാ, തേ ഭവന്തോ ന പുജ്ജാ ച പാസംസാ ച. സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനഞ്ച തേ ഭവന്തോ ധമ്മം ഗരഹന്തി. തേന ഹി യേ മിച്ഛാവിമുത്തിഞാണദസ്സനികാ, തേ ഭവന്തോ ന പുജ്ജാ ച പാസംസാ ചാതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **“മിച്ഛാവിമുത്തിഞാണദസ്സനാ”**തിപി പാഠോ അത്ഥി.

“അരിയമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠാദീനം ഗരഹവസേനേവ മിച്ഛാദിട്ഠാദയോ ച പരിവത്തേതബ്ബാ, നാവസേസാനം പസംസാവസേനാ”തി വത്തബ്ബത്താ കാമാദീനം പസംസാവസേനപി കാമാനം പടിപക്ഖാ വേരമണിയാദയോപി പരിവത്തേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“യേ ച ഖോ കേചി ഏവമാഹംസൂ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഭുഞ്ജിതബ്ബാ കാമാ, പരിഭുഞ്ജിതബ്ബാ കാമാ, ആസേവിതബ്ബാ കാമാ, നിസേവിതബ്ബാ കാമാ**തി ഏത്ഥ കാമീയന്തേതി **കാമാ**തി കമ്മസാധനവസേന വത്ഥുകാമാ ഗഹിതാ, നാതിപണീതാ കാമാ ഭുഞ്ജിതബ്ബാ, അതിപണീതാ കാമാ പരി സമന്തതോ ഭുഞ്ജിതബ്ബാ. അതിപണീതതരാ കാമാ **ആ** ഭുസോ സേവിതബ്ബാ, നിയതാ സേവിതബ്ബാ. **ഭാവയിതബ്ബാ കാമാ, ബഹുലീകാതബ്ബാ കാമാ**തി ഏത്ഥ പന കാമേന്തീതി **കാമാ**തി കത്തുസാധനവസേന കിലേസകാമാ ഗഹിതാ, പുനപ്പുനം ഉപ്പാദനവസേന **ഭാവയിതബ്ബാ** വഡ്ഢാപേതബ്ബാ പവത്തേതബ്ബാ കിലേസ**കാമാ,** ബഹൂനം പുനപ്പുനം ഉപ്പാദനവസേന കാതബ്ബാ വഡ്ഢാപേതബ്ബാ കിലേസ**കാമാ**തി **യേ ച** കാമവസികാ പുഥുജ്ജനാ കേചി ഏവമാഹംസു **തേസം** കാമവസികാനം പുഥുജ്ജനാനം കേസഞ്ചി താദിസേഹി **കാമേഹി വേരമണീ** കുസലചേതനാ പടിപക്ഖവസേന **അധമ്മോ** അസേവിതബ്ബോ നാമ ആപജ്ജേയ്യാതി അധിപ്പായോ ഗഹേതബ്ബോ.

അന്തദ്വയവസേന പരിവത്തനം ദസ്സേതും **“യേ വാ പന കേചീ”**തിആദി വുത്തം. **അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ധമ്മോതി നിയ്യാനികോ**തി യേ വാ പന പഞ്ചാതപാദിപടിപന്നകാ തത്ഥിയാ ഏവമാഹംസു, **തേസം** പഞ്ചാതപാദിപടിപന്നകാനം **നിയ്യാനികോ ധമ്മോ** മജ്ഝിമാപടിപദാസങ്ഖാതോ വിപസ്സനാസഹിതോ അരിയമഗ്ഗോ **അധമ്മോ** അനിയ്യാനികോ അഭാവേതബ്ബോ നാമ ആപജ്ജേയ്യാതി. സുഖദുക്ഖവസേനപി പരിവത്തനം ദസ്സേതും **“യേ ച**

ഖോ”തിആദി വുത്തം. “പാപം നിജ്ജരാപേസ്സാമാ”തി അത്തഹിംസനാദിവസേന പടിപന്നകാനം പവത്തോ സരീരതാപനോ **ദുക്ഖോ** ധമ്മോ നിയ്യാനികോതി.

യേ ച തഥാപടിപന്നകാ കേചി ഏവമാഹംസു, **തേസം** തഥാപടിപന്നകാനം അനവജ്ജപച്ചയപരിഭോഗവസേന പവത്തോ സരീരദുക്ഖൂപസമോ **സുഖോ ധമ്മോ അധമ്മോ** അപ്പവത്തേതബ്ബോ ആപജ്ജേയ്യാതി.

അന്തദ്വയാദിവസേന പരിവത്തനം ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കഥം അസുഭസഞ്ഞാദിവസേന പരിവത്തേതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഏവം അസുഭസഞ്ഞാദിവസേന സുഭസഞ്ഞാദികാ പരിവത്തേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“യഥാ വാ പനാ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന “ഇദാനി അസുഭസഞ്ഞാദിമുഖേന സുഭസഞ്ഞാദിപരിവത്തനം ദസ്സേതും ‘യഥാ വാ പനാ’തിആദി വുത്ത”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൩) വുത്തം. **സബ്ബസങ്ഖാരേസൂ**തി തേഭൂമകസങ്ഖാരേസു. ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ ഹി തേഭൂമകാ ധമ്മാ കിലേസാസുചിപഗ്ഘരണകത്താ അസുഭതോ ഉപട്ഠഹന്തി.

“യദി സരൂപതോയേവ ഇമേസം ഇമേ പടിപക്ഖാതി അപരിവത്തേതബ്ബാ സിയും, ഏവം സതി നിരവസേസാ ച പടിപക്ഖാ ന സക്കാ പരിവത്തേതും, കഥം സക്കാ പരിവത്തേതു”ന്തി വത്തബ്ബത്താ പരിവത്തനലക്ഖണം ദസ്സേന്തോ **“യം യം വാ പനാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കുസലം വാ അകുസലം വാ **യം യം ധമ്മം പരിവത്തേതുകാമോ ആചരിയോ ചിത്തേന രോചയതി** ദിട്ഠിയാ **ഉപഗച്ഛതി,** കുസലസ്സ വാ അകുസലസ്സ വാ **തസ്സ തസ്സ** രുചികസ്സ ഉപഗതസ്സ **ധമ്മസ്സ** യോ പടിപക്ഖോ, **സോ** പടിപക്ഖധമ്മോ അസദ്ധമ്മോ **അസ്സ** ധമ്മസ്സ **അനിട്ഠതോ** പച്ചനീകതോ **അജ്ഝാപന്നോ** പരിഞ്ഞാതോ. ഇട്ഠം വാ അനിട്ഠം വാ **യം യം ധമ്മം** പരിവത്തേതുകാമോ ആചരിയോ ചിത്തേന **രോചയതി** ദിട്ഠിയാ **ഉപഗച്ഛതി,** ഇട്ഠസ്സ വാ അനിട്ഠസ്സ വാ **തസ്സ തസ്സ** രുചികസ്സ ധമ്മസ്സ യോ പടിപക്ഖോ, **സോ** പടിപക്ഖധമ്മോ **അസ്സ** ധമ്മസ്സ **അനിട്ഠതോ** പച്ചനീകധമ്മതോ **അജ്ഝാപന്നോ** പരിഞ്ഞാതോ ഭവതീതി പരിവത്തേതുകാമേന ഇച്ഛിതബ്ബധമ്മാനുരൂപപടിപക്ഖവസേന പരിവത്തനം കാതബ്ബന്തി പരിവത്തനേ പടിപക്ഖലക്ഖണം വുത്തം. തേന **അട്ഠകഥായം** വുത്തം - “പടിപക്ഖസ്സ ലക്ഖണം വിഭാവേതീ”തി.

“ഏവം വുത്തപ്പകാരം പരിവത്തനം അമ്ഹേഹി കഥം സദ്ദഹിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബതാ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം.

“ഏത്താവതാ പരിവത്തോ ഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ പരിവത്തനോ ഹാരോ”**തി വുത്തം. യസ്മിം സുത്തേ കുസലാകുസലേ നിദ്ദിട്ഠേ പടിപക്ഖവസേന നീഹരിത്വാ യഥാസമ്ഭവം യോ യോ പരിവത്തനോ ഹാരോ നിയുത്തോ, തസ്മിം സുത്തേ നിദ്ദിട്ഠേ പടിപക്ഖവസേന നീഹരിത്വാ സോ സോ പരിവത്തനോ ഹാരോ **നിയുത്തോ** നിദ്ധാരേത്വാ യുത്തോ യോജിതോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൦. വേവചനഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൩൭. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പവത്തനഹാരവിഭങ്ഗേന പരിവത്തേതബ്ബാ സുത്തത്ഥാ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ വേവചനഹാരവിഭങ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ വേവചനോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **വേവചനോ**

ഹാരോ വേവചനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. "വേവചനാനി ബഹൂനീ"തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "ഏകം ഭഗവാ ധമ്മ"ന്തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ വേവചനോ ഹാരോ വേവചനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. "യാനി വേവചനാനി നിദ്ധാരിതാനി, കതമാനി താനി വേവചനാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യഥാ ഏക"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഏകം** വിഞ്ഞാതബ്ബം **ധമ്മം** സഭാവധമ്മം പഞ്ഞാപേതബ്ബം വാ **ധമ്മം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി യഥാ** യേഹി പകാരേഹി ചേവ വേവചനേഹി ച ഭഗവാ നിദ്ദിസതി, തഥാപകാരാനി വേവചനാനി വിഞ്ഞാതബ്ബാനീതി അത്ഥോ. "താനി വേവചനാനി കിന്തി ഭഗവാ ആഹാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യഥാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. യഥാ യംയംപകാരാനി വേവചനാനി -

> "ആസാ ച പിഹാ ച അഭിനന്ദനാ ച, അനേകധാതൂസു സരാ പതിട്ഠിതാ;
> അഞ്ഞാണമൂലപ്പഭവാ പജപ്പിതാ, സബ്ബാ മയാ ബ്യന്തികതാ സമൂലികാ"തി. -

ഭഗവാ ആഹ, തംതംപകാരാനി വേവചനാനി വിഞ്ഞാതബ്ബാനീതി അത്ഥോ.

ഏകസ്സേവ ധമ്മസ്സ അനേകേഹി പരിയായഭൂതേഹി വേവചനേഹി നിദ്ദിസനേ ഫലം **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൭) ബഹുധാ വുത്തം, തസ്മാ അമ്ഹേഹി ന ദസ്സിതം. "കതമാ ആസാ, കതമാ പിഹാദീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ആസാ നാമ വുച്ചതീ"**തിആദി വുത്തം. **യാ ഭവിസ്സസ്സ അത്ഥസ്സ ആസീസനാ അവസ്സം ആഗമിസ്സതീ**തി യാ ആസാ **അസ്സ** ആസീസന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ആസീസനാ **"ആസാ നാമാ"**തി വുച്ചതി. വത്തമാനസ്സ യാ പത്ഥനാ **അസ്സ** പത്ഥയന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, സേയ്യതരം വാ അഞ്ഞം ദിസ്വാ "ഏദിസോ അഹം ഭവേയ്യ"ന്തി യാ പിഹാ **അസ്സ** പിഹയന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, സാ പത്ഥനാ **"പിഹാ നാമാ"**തി വുച്ചതി. അനാഗതത്ഥം ആരബ്ഭ പവത്താ തണ്ഹാ **"ആസാ"**തി വുച്ചതി, അനാഗതപച്ചുപ്പന്നത്ഥം ആരബ്ഭ പവത്താ തണ്ഹാ **"പിഹാ"**തി വുച്ചതി, തഥാപി തണ്ഹാഭാവേന ഏകത്താ ഏകോ ധമ്മോവ അത്ഥസ്സ ഇച്ഛിതസ്സ നിപ്ഫത്തി **അത്ഥനിപ്ഫത്തി,** പടിപാലേതി ഏതായ തണ്ഹായാതി **പടിപാലനാ,** അത്ഥനിപ്ഫത്തിയാ പടിപാലനാതി **അത്ഥനിപ്ഫത്തിപടിപാലനാ**. യാ തണ്ഹാ അസ്സ പാലയന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, സാ തണ്ഹാ **"അഭിനന്ദനാ"**തി വുച്ചതി.

"യാ അത്ഥനിപ്ഫത്തി തണ്ഹായ പടിപാലേതബ്ബാ, കതമാ സാ അത്ഥനിപ്ഫത്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തം അത്ഥനിപ്ഫത്തിം സത്തതോ വാ സങ്ഖാരതോ വാ വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **"പിയം വാ ഞാതിം, പിയം വാ ധമ്മ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **"ഞാതി"**ന്തി ഇമിനാ മിത്തബന്ധവാദയോപി ഗഹിതാ. **ധമ്മം** പന പിയരൂപാരമ്മണാദികം ഛബ്ബിധമ്പി യായ തണ്ഹായ തണ്ഹികോ അഭിനന്ദതി, സാ തണ്ഹാ **"അഭിനന്ദനാ നാമാ"**തി വുച്ചതി. പടിക്കൂലം ഞാതിം വാ ധമ്മം വാ വിപല്ലാസവസേന അപ്പടിക്കൂലം ഞാതിം വാ ധമ്മം വാ സഭാവവസേന അപ്പടിക്കൂലതോ യായ തണ്ഹായ തണ്ഹികോ അഭിനന്ദതി , സാ തണ്ഹാ വാ **"അഭിനന്ദനാ നാമാ"**തി വുച്ചതീതി യോജേത്വാ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

"യാസു അനേകാസു ധാതൂസു വുത്തപ്പകാരാ തണ്ഹാ 'സരാ'തി ഭഗവതാ വുത്താ, കതമാ താ ധാതുയോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ താ ധാതുയോ സരൂപതോ ദസ്സേതും **"ചക്ഖുധാതൂ"**തിആദി വുത്തം.

"താസു ധാതൂസു കതമായ ധാതുയാ കതമാ സരാ പതിട്ഠിതാ പവത്താ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമായ ധാതുയാ അയം സരാ പതിട്ഠിതാ പവത്താതി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"സരാതി കേചി രൂപാധിമുത്താ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കേചീ**തി സരാസങ്ഖാതായ രൂപതണ്ഹായ തണ്ഹികാ പുഗ്ഗലാ. **രൂപാധിമുത്താ**തി രൂപധാതുസങ്ഖാതേ ആരമ്മണേ അധിമുത്താ അജ്ഝോസിതാ. ഇമിനാ പദേന രൂപതണ്ഹാസങ്ഖാതാ സരാ രൂപധാതുയാ പതിട്ഠിതാ പവത്താതി ഗഹിതാ, **"കേചി സദ്ദാധിമുത്താ"**തിആദീഹിപി സദ്ദതണ്ഹാസങ്ഖാതാദയോ സരാ സദ്ദധാതുയാദീസു പതിട്ഠിതാ പവത്താ സരാവ ഗഹിതാ. **കേചി ധമ്മാധിമുത്താ**തി ഏത്ഥ ധമ്മഗ്ഗഹണേന ചക്ഖുധാതുസോതധാതുഘാനധാതുജിവ്ഹാധാതുകായധാതുസത്തവിഞ്ഞാണധാതുധമ്മധാതുയോ ഗഹിതാ, തസ്മാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ പതിട്ഠാനഭാവേന ഗഹിതാപി ഛബ്ബിധാവ ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. "രൂപാധിമുത്താദീസു കിത്തകാനി പദാനി തണ്ഹാപക്ഖേ തണ്ഹായ

വേവചനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഏതാദിസാനി ഏത്തകാനി പദാനി തണ്ഹാപക്ഖേ തണ്ഹാവേവചനാനീതി നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"തത്ഥ യാനി ഛ ഗേഹസിതാനീ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ഛസു രൂപാദീസു. **ഛ ഗേഹസിതാനി ദോമനസ്സാനീ**തി ഛസു രൂപാദീസു പവത്തം തണ്ഹാപേമം നിസ്സായ പവത്താനി ഛ ദോമനസ്സാനി. ഏസ നയോ സേസേസുപി. "ഛ ഉപേക്ഖാ ഗേഹസിതാപി ഭഗവതാ വുത്താ, കസ്മാ ന ഗഹിതാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യാ ഛ ഉപേക്ഖാ ഗേഹസിതാ, അയം ദിട്ഠിപക്ഖോ"**തി വുത്തം, ദിട്ഠിപക്ഖത്താ ന ഗഹിതാതി അത്ഥോ.

൩൭. "കഥം വുത്തപ്പകാരാ തണ്ഹാ ഏവ ഗഹിതാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സായേവ പത്ഥനാകാരേനാ"**തിആദി വുത്തം. **സാ** വുത്തപ്പകാരാ ഏവ തണ്ഹാ പത്ഥനാകാരേന പവത്തനതോ ആസാദിപരിയായേന വുത്താ, രൂപാദിആരമ്മണധമ്മേസു നന്ദനതോ **"ധമ്മനന്ദീ"**തി പരിയായേന വുത്താ, രൂപാദിആരമ്മണധമ്മേസു ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേതി വിയ അജ്ഝോസായ തിട്ഠനതോ **"ധമ്മജ്ഝോസാന"**ന്തി പരിയായേന വുത്താ, തസ്മാ തണ്ഹായ വേവചനാനി ഹോന്തി.

തണ്ഹായ വേവചനാനി ആചരിയേന നിദ്ദിട്ഠാനി, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാനി, "കതമാനി ചിത്തസ്സ വേവചനാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ചിത്തം മനോ"**തിആദി വുത്തം. "ആരമ്മണം ചിന്തേതീതി **ചിത്തം**. മനതി ജാനാതീതി **മനോ**. വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണ"**ന്തിആദിനാ അത്ഥോ പകരണേസു (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൬) വുത്തോവ, തസ്മാ അമ്ഹേഹി ന വിത്ഥാരിതോ. വേവചനാനിയേവ ഇമാനി ഇമസ്സ വേവചനാനീതി ഏത്തകാനിയേവ കഥയിസ്സാമ. **"പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പഞ്ഞാബല"**ന്തിആദീനി പഞ്ഞാവേവചനാനി.

"അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തിആദീനി ബുദ്ധസ്സ വേവചനാനി. "താനി കത്ഥ ദേസിതാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യഥാ ച ബുദ്ധാനുസ്സതിയം വുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം. ബുദ്ധാനുസ്സതിദേസനായം **യഥാ ച** യംയംപകാരം വേവചനം ഭഗവതാ "ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം...പേ॰... ഭഗവതോ"തി വുത്തം, ഏതംപകാരം വേവചനം ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ വേവചനം ബുദ്ധസ്സ വേവചനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **"യഥാ ച ധമ്മാനുസ്സതിയം വുത്ത"**ന്തിആദീസുപി ഏവമേവ യോജനാ കാതബ്ബാ.

"തേനാഹാ"തിആദ്യാനുസന്ധ്യാദിഅത്ഥോ ചേവ **"നിയുത്തോ വേവചനോ ഹാരോ"**തിആനുസന്ധ്യാദിഅത്ഥോ ച വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഇതി വേവചനഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൧. പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൩൮. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വിഭങ്ഗേന വേവചനാനി വിഭത്താനി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **പഞ്ഞത്തിഹാരോ** പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. "ഏകം ഭഗവാ ധമ്മം പഞ്ഞത്തീഹി വിവിധാഹി ദേസേതീ"തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "യാ പകതികഥായ ദേസനാ"തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ പഞ്ഞത്തിഹാരോ പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി ഗഹേതബ്ബോ.

"യാഹി വിവിധാഹി പഞ്ഞത്തീഹി ഏകം ധമ്മം ഭഗവാ ദേസേതി, കതമാ താ വിവിധാ പഞ്ഞത്തിയോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യാ പകതികഥായാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പകതികഥായാ**തി അസ്സാദാദിപദത്ഥവിസേസം അനിദ്ധാരേത്വാ അത്ഥസഭാവേന പവത്തായ കഥായ സാധുകം മനസികാരധമ്മകഥായ യാ ദേസനാ യഥാധിപ്പേതമത്ഥം വേനേയ്യസന്താനേ

നിക്ഖിപതി പതിട്ഠപേതി പകാരേന ഞാപേതി, തസ്മാ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി,** തായ പഞ്ഞത്തിയാ ധമ്മം ദേസേതീതി അത്ഥോ. ''യാ പഞ്ഞത്തി 'പകതികഥായ ദേസനാ'തി വുത്താ, കതമാ സാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **''കാ ച പകതികഥായ ദേസനാ''**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -''ഇതി 'പകതികഥായ ദേസനാ'തി സങ്ഖേപേന വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരേന വിഭജിതും 'കാ ച പകതികഥായ ദേസനാ'തി പുച്ഛിത്വാ 'ചത്താരി സച്ചാനീ'തിആദിമാഹാ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ന്ന്) വുത്തം. തത്ഥ ദേസനാദേസേതബ്ബസ്സ ഭേദഭാവേപി അഭേദോപചാരേന **''ദേസനാ ചത്താരി സച്ചാനീ''**തി വുത്തം, ചതുന്നം സച്ചാനം പഞ്ഞത്തി ദേസനാ നാമാതി അത്ഥോ.

''കഥം തം സച്ചപഞ്ഞത്തിം ഭഗവാ ആഹാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''യഥാ ഭഗവാ ആഹാ''**തി വുത്തം. **യഥാ** യേന പകാരേന ഭഗവാ യം യം പഞ്ഞത്തിം ആഹ, തഥാ തേന പകാരേന സാ പഞ്ഞത്തി ജാനിതബ്ബാ. **''ഇദം ദുക്ഖ''**ന്തി യം പഞ്ഞത്തിം ഭഗവാ ആഹ, **അയം** ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി പഞ്ഞത്തി പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി, ഛന്നം ധാതൂനം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി, അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി, ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി, ദസന്നം ഇന്ദ്രിയാനം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. ഖന്ധധാതുആയതനിന്ദ്രിയാനി ച ലോകിയാനേവ. പീളനസങ്ഖതസന്താപവിപരിണാമത്ഥതാസാമഞ്ഞേന ഏകത്തം ഉപനേത്വാ ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി വുത്താ. **ദസന്നം ഇന്ദ്രിയാന**ന്തി ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായഇത്ഥിപുരിസജീവിതമനവേദനിന്ദ്രിയാനം ദസന്നം. അനുഭവനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണത്താ വേദനിന്ദ്രിയം ഏകന്തി ഗഹിതം, സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനി പന മഗ്ഗപരിയാപന്നത്താ ന ഗഹിതാനി.

കബളീകാരേതി ഠാനൂപചാരേന വോഹരിതേ ഓജാസങ്ഖാതേ ആഹാരേ, രാഗോ അരിയമഗ്ഗേന അപ്പഹാതബ്ബത്താ അനുസയവസേന, ആസാവസേന വാ പത്ഥനാവസേന വാ **അത്ഥി നന്ദീ. അത്ഥി തണ്ഹാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **പതിട്ഠിതം വിരുള്ഹ**ന്തി പടിസന്ധിആകഡ്ഢനസമത്ഥതാപത്തിയാ പതിട്ഠിതത്താ പതിട്ഠിതഞ്ചേവ വിരുള്ഹഞ്ചാതി ഗഹേതബ്ബം. **സങ്ഖാരാന**ന്തി പുനബ്ഭവനിബ്ബത്തകസ്സ ഭവസ്സ അഭിനിബ്ബത്തിഹേതുകാനം സങ്ഖാരാനം. **ജാതിജരാമരണ**ന്തി അഭിനിബ്ബത്തനലക്ഖണാ ജാതി, ന ഉപ്പാദോവ, പരിപാകലക്ഖണാ ജരാ, ന ഠിതിയേവ, ഭേദനലക്ഖണം മരണം, ന ഭങ്ഗമേവ. തേന വുത്തം **''സസോകം സദരം സഉപായാസ''**ന്തി.

''ഫസ്സേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ...പേ॰... മനോസഞ്ചേതനായ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ... പേ॰... വിഞ്ഞാണേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ...പേ॰... വദാമീ''തി **അയം** പഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ ച സമുദയസ്സ ച പഭവസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **പഭവപഞ്ഞത്തി** നാമ.

വട്ടവസേന പഞ്ഞത്തിഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കഥം വിവട്ടവസേന പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ നത്ഥി രാഗോ''**തിആദി വുത്തം. ''കബളീകാരേ...പേ॰... അനുപായാസന്തി വദാമീ''തി **അയം** പഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സമുദയസ്സ പഹാനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പഹാനപഞ്ഞത്തി** നാമ, മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, നിരോധസ്സ സച്ഛികിരിയായ ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

ർം. വിവട്ടവസേന പഞ്ഞത്തിഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കഥം സമ്മസനവസേന പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''സമാധിം, ഭിക്ഖവേ, ഭാവേഥാ''**തിആദി വുത്തം. ''സമാധിം, ഭിക്ഖവേ, ഭാവേഥ...പേ॰... യഥാഭൂതം പജാനാതീ''തി **അയം** പഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സമുദയസ്സ പഹാനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പഹാനപഞ്ഞത്തി** നാമ, നിരോധസ്സ സച്ഛികിരിയായ ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

സമ്മസനവസേന പഞ്ഞത്തിഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, ''കഥം ഉപാദാനക്ഖന്ധവസേന പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''രൂപം, രാധ,**

വികിരഥാ"തിആദി വുത്തം. "രൂപം, രാധ, വികിരഥ...പേ॰... നിബ്ബാന"ന്തി **അയം** പഞ്ഞത്തി തണ്ഹാസങ്ഖാതസ്സ രോധസ്സ നിരോധസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിരോധപഞ്ഞത്തി** നാമ, അസ്സാദസ്സ നിബ്ബിദായ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിബ്ബിദാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സമുദയസ്സ പഹാനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പഹാനപഞ്ഞത്തി** നാമ, മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, നിരോധസ്സ സച്ഛികിരിയായ ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

"രൂപവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാനി വികിരന്തോ വിദ്ധംസേന്തോ വികീളനിയം കരോന്തോ പഞ്ഞായ തണ്ഹാക്ഖയായ പടിപജ്ജന്തോ കിം പജാനാതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ 'ഇദം ദുക്ഖ'ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ"**തിആദി വുത്തം. "സോ 'ഇദം ദുക്ഖ'ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീതി...പേ॰... നിരോധഗാമിനിപടിപദാതി യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി **അയം** പഞ്ഞത്തി സച്ചാനം പടിവേധസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **പടിവേധപഞ്ഞത്തി** നാമ, ദസ്സനഭൂമിയാ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സോതാപത്തിഫലസ്സ സച്ഛികിരിയായ ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ. "സോ 'ഇമേ ആസവാ'തി യഥാഭൂതം പജാനാതി...പേ॰... 'ആസവാ അസേസം നിരുജ്ഝന്തീ'തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി **അയം** പഞ്ഞത്തി ഖയേഞാണസ്സ ഉപ്പാദസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഉപ്പാദപഞ്ഞത്തി** നാമ, അനുപ്പാദേഞാണസ്സ ഓകാസസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഓകാസപഞ്ഞത്തി** നാമ, മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സമുദയസ്സ പഹാനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പഹാനപഞ്ഞത്തി** നാമ, വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ ആരമ്ഭസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **ആരമ്ഭപഞ്ഞത്തി** നാമ, ആസാടികാനം ആഹടനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ആഹടനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ഭാവനാഭൂമിയാ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അഭിനിഘാതസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **അഭിനിഘാതപഞ്ഞത്തി** നാമ.

൪൧. വട്ടവസേന വാ വിവട്ടവസേന വാ ധമ്മസമ്മസനവസേന വാ ഉപാദാനക്ഖന്ധവസേന വാ പജാനനവസേന വാ സച്ചേസു നാനാവിധോ പഞ്ഞത്തിഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കഥം തേപരിവട്ടവസേന സച്ചേസു പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ"തി വത്തബ്ബത്താ തേപരിവട്ടവസേന സച്ചേസു പഞ്ഞത്തിഭേദം ദസ്സേതും **"ഇദം ദുക്ഖന്തി മേ, ഭിക്ഖവേ"**തിആദി ആരദ്ധം. **അട്ഠകഥായം** പന - "ഏവം വട്ടവിവട്ടമുഖേന സമ്മസനഉപാദാനക്ഖന്ധമുഖേനേവ സച്ചേസു പഞ്ഞത്തിവിഭാഗം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേപരിവട്ടവസേന ദസ്സേതും 'ഇദം ദുക്ഖന്തി മേ ഭിക്ഖവേ'തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൧) വുത്തം. തത്ഥ **പുബ്ബേ** പരിജാനനതോ പട്ഠായ. **അനനുസ്സുതേസൂ**തി പരിജാനനവസേന അനനുസ്സുതേസു ചതൂസു സച്ച**ധമ്മേസു. ചക്ഖു**ന്തി പഠമം നിബ്ബാനദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖു നാമ. യഥാസഭാവതോ കിച്ചപരിജാനനട്ഠേന സച്ഛികിരിയപരിജാനനട്ഠേന **ഞാണം** നാമ. യഥാസഭാവതോ കിച്ചപരിജാനനാദീനം പടിവിജ്ഝിത്വാ പജാനനട്ഠേന **പഞ്ഞാ** നാമ. തഥാ വിദിതകരണട്ഠേന **വിജ്ജാ** നാമ. ആലോകോഭാസകരണട്ഠേന **ആലോകോ** നാമ. ഇദം ചക്ഖാദികം സബ്ബം പഞ്ഞാവേവചനമേവ. "ഇദം ദുക്ഖന്തി മേ ഭിക്ഖവേ...പേ॰... ഉദപാദീ"തി **അയം** പഞ്ഞത്തി സച്ചാനം ദേസനായ പഞ്ഞാപനതോ **ദേസനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സുതമയിയാ പഞ്ഞായ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയസ്സ സച്ഛികിരിയായ ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ധമ്മചക്കസ്സ പവത്തനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പവത്തനാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

"തം ഖോ പനിദം ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യം...പേ॰... ഉദപാദീ"തി **അയം** പഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ചിന്താമയിയാ പഞ്ഞായ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, അഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ സച്ഛികിരിയായ ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

"തം ഖോ പനിദം ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാതം...പേ॰... ഉദപാദീ"തി **അയം** പഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ഭാവനാമയിയാ പഞ്ഞായ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, അഞ്ഞാതാവിനോ ഇന്ദ്രിയസ്സ സച്ഛികിരിയായ

ച പഞ്ഞാപനതോ **സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ധമ്മചക്കസ്സ പവത്തനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പവത്തനാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

തേപരിവട്ടവസേന സച്ചേസു നാനാവിധോ പഞ്ഞത്തിഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കഥം കുസലാകുസലാദിവസേന ദേസിതധമ്മസ്സ പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തുലമതുലഞ്ച സമ്ഭവ"**ന്തിആദി വുത്തം. അഥ വാ ധമ്മചക്കസുത്തേ പഞ്ഞത്തിഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "തുലമതുലഞ്ചാതിആദിഗാഥായ കഥം പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തുലമതുലഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. തുലീയതി പരിച്ഛിജ്ജീയതീതി **തുലം,** കാമാവചരകമ്മം, നത്ഥി തുലം സദിസം അഞ്ഞം ലോകിയകമ്മം അസ്സ മഹഗ്ഗതകമ്മസ്സാതി **അതുലം,** രൂപാരൂപാവചരകമ്മം. പുനബ്ഭവം സമ്ഭവതി ഏതേന സങ്ഖാരേനാതി **സമ്ഭവോ,** തം സമ്ഭവം. പുനബ്ഭവം സങ്ഖരോതീതി **ഭവസങ്ഖാരോ**. അജ്ഝത്തേ വിപസ്സനാവസേന രമതീതി **അജ്ഝത്തരതോ**. സമഥവസേന സമാധിയതീതി **സമാഹിതോ**. അത്തനി സമ്ഭവതീതി **അത്തസമ്ഭവോ,** തം അത്തസമ്ഭവം. **മുനി** സമ്ബുദ്ധോ സമ്ഭവം ഭവസങ്ഖാരം തുലഞ്ച അതുലഞ്ച അവസ്സജി, അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ കവചം അഭിന്ദി ഇവ, ഏവം അത്തസമ്ഭവം **അഭിന്ദി** പദാലയീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. അഥ വാ **മുനി** സമ്ബുദ്ധോ "പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താ വിപരിണാമധമ്മാ, നിബ്ബാനം പന നിച്ചം സുഖം അസങ്ഖതം അവിപരിണാമധമ്മ"ന്തി **തുലം** തുലയന്തോ **അതുലം** നിബ്ബാനം ദിസ്വാ സമ്ഭവം ഭവസങ്ഖാരം അരിയമഗ്ഗേന അവസ്സജി. കഥം അവസ്സജി? സോ ഹി മുനി വിപസ്സനാവസേന അജ്ഝത്തരതോ ച ഹുത്വാ, സമഥവസേന ഉപചാരപ്പനാസു സമാഹിതോ ച ഹുത്വാ കവചം അഭിന്ദി ഇവ, **ഏവം അത്തസമ്ഭവം** അത്തനി സഞ്ജാതം കിലേസം **അഭിന്ദി** പദാലയി, കിലേസാഭാവേന കമ്മഞ്ച ജഹീതി ഗാഥാത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

"തുലമതുലഞ്ച സമ്ഭവ"ന്തി പഞ്ഞത്തി സബ്ബധമ്മാനം അഭിഞ്ഞായ പഞ്ഞാപനതോ **അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ധമ്മപടിസമ്ഭിദായ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, "ഭവസങ്ഖാരമവസ്സജി മുനീ"തി പഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ പരിച്ചാഗസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പരിച്ചാഗപഞ്ഞത്തി** നാമ, ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി** നാമ, "അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ"തി പഞ്ഞത്തി കായഗതായ സതിയാ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, ചിത്തേകഗ്ഗതായ ഠിതിയാ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഠിതിപഞ്ഞത്തി** നാമ, "അഭിന്ദി കവചമിവത്തസമ്ഭവ"ന്തി പഞ്ഞത്തി ചിത്തസ്സ അഭിനിബ്ബിദായ ച പഞ്ഞാപനതോ **അഭിനിബ്ബിദാപഞ്ഞത്തി** നാമ, സബ്ബഞ്ഞുതായ ഉപാദാനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഉപാദാനപഞ്ഞത്തി** നാമ, അവിജ്ജാണ്ഡകോസാനം പദാലനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **പദാലപഞ്ഞത്തി** നാമ, "യഥാവുത്തോ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തഥാവുത്തസ്സ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദസ്സ സമ്ഭവതോ ഭഗവാ യം "തുലമതുല"ന്തിആദിഗാഥമാഹ, തഥാസമ്ഭവതോ യഥാവുത്തായ ഗാഥായ യഥാവുത്തോ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി.

"തുലമതുലഞ്ചാ"തിആദിഗാഥായം പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ.

> 'യോ ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി യതോനിദാനം, കാമേസു സോ ജന്തു കഥം നമേയ്യ;
> കാമാ ഹി ലോകേ സങ്ഗോതി ഞത്വാ, തേസം സതീമാ വിനയായ സിക്ഖേ'തി. -

ഗാഥായം പന കഥം പഞ്ഞത്തിഭേദോ വിഭത്തോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യോ ദുക്ഖമദ്ദക്ഖീ"**തിആദി വുത്തം. **യോ** ആരദ്ധവിപസ്സകോ ജന്തു യതോനിദാനം സബ്ബം തേഭൂമകം ഹേതുഫലം **ദുക്ഖം** അദ്ദക്ഖി, **സോ** ആരദ്ധവിപസ്സകോ ജന്തു കാമേസു **കഥം നമേയ്യ** നമേതും നാരഹതി. കാമാ ലോകേ "സങ്ഗോ"തി **ഹി** യസ്മാ പസ്സിതബ്ബാ, തസ്മാ നമേതും നാരഹതി, ഇതി ഏതം ദുക്ഖഭാവം ദുക്ഖഹേതുഭാവം ഞത്വാ **തേസം** കാമാനം **വിനയായ** വൂപസമായ **സതിമാ** കായഗതാസതിസമ്പന്നോ തീണി സിക്ഖാനി **സിക്ഖേ** സിക്ഖേയ്യാതി ഗാഥാത്ഥോ സങ്ഖേപേന വിഞ്ഞാതബ്ബോ. **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൫) പന വിത്ഥാരേന സംവണ്ണിതോ.

“യോ ദുക്ഖ”ന്തി പഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ വേവചനസ്സ ച പരിഞ്ഞായ ച പഞ്ഞാപനതോ **വേവചനപഞ്ഞത്തി, പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ച** ഹോതി. “യതോനിദാന”ന്തി പഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ പഭവസ്സ ച പഹാനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പഭവപഞ്ഞത്തി** ചേവ **പഹാനപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതി. “അദ്ദക്ഖീ”തി പഞ്ഞത്തി ഞാണചക്ഖുസ്സ വേവചനസ്സ ച പടിവേധസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** ചേവ **പടിവേധപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതി. “കാമേസു സോ ജന്തു കഥം നമേയ്യാ”തി പഞ്ഞത്തി കാമതണ്ഹായ വേവചനസ്സ ച അനഭിനിവിസസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** ചേവ **അനഭിനിവേസപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതി. “കാമാ ഹി ലോകേ സങ്ഗോതി ഞത്വാ”തി പഞ്ഞത്തി കാമാനം പച്ചത്ഥികതോ ദസ്സനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **ദസ്സനപഞ്ഞത്തി** നാമ. കാമാ ഹി അനത്ഥജാനനതോ പച്ചത്ഥികസദിസാ.

“കീദിസാ ഹുത്വാ അനത്ഥജനകാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“കാമാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. കാമാ രാഗഗ്ഗിആദീഹി അന്തോദയ്ഹനതോ **അങ്ഗാരകാസൂപമാ** ച, പൂതിഭാവാപജ്ജനതോ **മംസപേസൂപമാ** ച, ബഹി അഞ്ഞേന ദയ്ഹനതോ **പാവകകപ്പാ** ജലിതഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമാ ച, പതിട്ഠാനാഭാവതോ **പപാതൂപമാ** ച, വിസസദിസേഹി ദോസാദീഹി പരഹിംസനതോ **ഉരഗോപമാ** ച. “തേസം സതീമാ”തി പഞ്ഞത്തി പഹാനായ അപചയസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **അപചയപഞ്ഞത്തി** നാമ, കായഗതായ സതിയാ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, മഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ. “വിനയായ സിക്ഖേ”തി പഞ്ഞത്തിരാഗവിനയസ്സ ദോസവിനയസ്സ മോഹവിനയസ്സ പടിവേധസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **പടിവേധപഞ്ഞത്തി** നാമ. “ജന്തൂ”തി പഞ്ഞത്തി യോഗിസ്സ വേവചനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** നാമ.

“ജന്തൂതി സാമഞ്ഞസത്തവാചകോ സദ്ദോ കസ്മാ യോഗിവാചകോതി വിഞ്ഞാതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യദാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. യോഗീ **യദാ** യസ്മിം കാലേ കാമാ സങ്ഗോതി പജാനാതി, തദാ തസ്മിം കാലേ **സോ** യോഗീ കാമാനം അനുപ്പാദായ കുസലേ ധമ്മേ കായഗതാസതിആദീഹി **ഉപ്പാദയതി,** സോ കുസലേ ധമ്മേ ഉപ്പാദേന്തോ യോഗീ അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദായ **വായമതി** കുസലവീരിയം കരോതി, തസ്മാ യോഗീവാചകോ ജന്തുസദ്ദോതി വിഞ്ഞാതബ്ബോ. “ജന്തൂ”തി **അയം** പഞ്ഞത്തി **അപ്പത്തസ്സ** കുസലസ്സ ഝാനധമ്മാദികസ്സ പത്തിയാ വായാമസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **വായാമപഞ്ഞത്തി** നാമ, ഓരമത്തികായ അസന്തുട്ഠിയാ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ. “സോ അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദായ വായമതീ”തി അയം പഞ്ഞത്തി വായാമപഞ്ഞത്തി, “ഹേതുസോ ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിയാ വായമതീതി പഞ്ഞത്തി കതമാ പഞ്ഞത്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ സോ ഉപ്പന്നാന”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തസ്മിം “അനുപ്പന്നാന”ന്തിആദിമ്ഹി. “സോ ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിയാ വായമതീ”തി **അയം** പഞ്ഞത്തി ഭാവനായ അപ്പമാദസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **അപ്പമാദപഞ്ഞത്തി** നാമ, വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ നിക്ഖേപസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ, കുസലാനം ധമ്മാനം ആരക്ഖസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **ആരക്ഖപഞ്ഞത്തി** നാമ, അധിചിത്തസിക്ഖായ ഠിതിയാ ച പഞ്ഞാപനതോ **ഠിതിപഞ്ഞത്തി** നാമ. “കേന യഥാവുത്തപ്പകാരോ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം.

“യോ ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി യതോനിദാന”ന്തിആദിഗാഥായ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ.

> “മോഹസമ്ബന്ധനോ ലോകോ, ഭബ്ബരൂപോവ ദിസ്സതി;
> ഉപധിബന്ധനോ ബാലോ, തമസാ പരിവാരിതോ;
> അസ്സിരീ വിയ ഖായതി, പസ്സതോ നത്ഥി കിഞ്ചനന്തി. -

ഗാഥായം പന കഥം പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ വിഭത്തോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“മോഹസമ്ബന്ധനോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മോഹസമ്ബന്ധനോതി** മോഹഹേതുകേഹി സംയോജനേഹി സമ്ബന്ധോ. **ലോകോതി** അപ്പഹീനസംയോജനോ സത്തലോകോ. **ഭബ്ബരൂപോവ ദിസ്സതീതി** അഭബ്ബോപി അത്താ ഭബ്ബരൂപോവ ഭബ്ബജാതികോ വിയ ബാലാനം അവിപസ്സകാനം ദിസ്സതി. **ഉപധിബന്ധനോതി** കിലേസൂപധീഹി ബന്ധിതബ്ബോ. യു-പച്ചയോ

ഹി കമ്മത്ഥേ വിഹിതോ. ഉപധീസു വാ കിലേസാനം ബന്ധനം യസ്സ ബാലസ്സാതി **ഉപധിബന്ധനോ**. ദ്വേ അവഡ്ഢിയോ ലാതി ഗണ്ഹാതീതി **ബാലോ. തമസാ** സമ്മോഹേന **പരിവാരിതോ** പടിച്ഛാദിതോ പണ്ഡിതാനം വിപസ്സകാനം **അസ്സിരീ** വിയ സിരീവിരഹിതോ വിയ **ഖായതി** ഉപട്ഠാതി. **പസ്സതോ** പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പസ്സന്തസ്സ പണ്ഡിതസ്സ കിഞ്ചനം നത്ഥീതി സങ്ഖേപത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

“മോഹസമ്ബന്ധനോ ലോകോ”തി പഞ്ഞത്തി മോഹസീസേന ഗഹിതാനം വിപല്ലാസാനം ദേസനായ പഞ്ഞാപനതോ **ദേസനാപഞ്ഞത്തി** നാമ. “ഭബ്ബരൂപോവ ദിസ്സതീ”തി പഞ്ഞത്തി ലോകസ്സ വിപരീതസ്സ വിപരീതാകാരേന ഉപട്ഠഹന്തസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **വിപരീതപഞ്ഞത്തി** നാമ. “ഉപധിബന്ധനോ ബാലോ”തി പഞ്ഞത്തി പാപകാനം ഇച്ഛാവചരാനം പഭവസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **പഭവപഞ്ഞത്തി** നാമ. “ഉപധിബന്ധനോ ബാലോ”തി പഞ്ഞത്തി പരിയുട്ഠാനാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം ബന്ധനകിച്ചസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **കിച്ചപഞ്ഞത്തി** നാമ. “ഉപധിബന്ധനോ ബാലോ”തി പഞ്ഞത്തി കിലേസാനം ബന്ധനബലമൂഹനബലാനം പഞ്ഞാപനതോ **ബലപഞ്ഞത്തി** നാമ. “ഉപധിബന്ധനോ ബാലോ”തി പഞ്ഞത്തി സങ്ഖാരാനം വിരുഹനായ പഞ്ഞാപനതോ **വിരുഹനാപഞ്ഞത്തി** നാമ. “തമസാ പരിവാരിതോ”തി പഞ്ഞത്തി അവിജ്ജന്ധകാരസ്സ ദേസനായ പഞ്ഞാപനതോ **ദേസനാപഞ്ഞത്തി** നാമ, അവിജ്ജന്ധകാരസ്സ വേവചനസ്സ ച പഞ്ഞാപനതോ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** നാമ. “അസ്സിരീ വിയ ഖായതീ”തി പഞ്ഞത്തി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ദസ്സനകിരിയായ പഞ്ഞാപനതോ **ദസ്സനപഞ്ഞത്തി** നാമ. “അസ്സിരീ വിയ ഖായതീ”തി പഞ്ഞത്തി പഞ്ഞാചക്ഖുസ്സ നിക്ഖേപസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ. “പസ്സതോ നത്ഥി കിഞ്ചന”ന്തി പഞ്ഞത്തി **സത്താനം** അരിയാനം പടിവേധസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **പടിവേധപഞ്ഞത്തി** നാമ.

“കതമം കിഞ്ചന”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“രാഗോ കിഞ്ചന”**ന്തിആദി വുത്തം. “യഥാവുത്തോ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ കഥം അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. യഥാവുത്തസ്സ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദസ്സ സമ്ഭവതോ ഭഗവാ യം **“മോഹസമ്ബന്ധനോ”**തിആദിമാഹ, തഥാസമ്ഭവതോ തായ ഗാഥായ യഥാവുത്തോ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ ഗാഥാനുസാരേന സദ്ദഹിതബ്ബോ.

“മോഹസമ്ബന്ധനോ ലോകോ”തിആദിഗാഥായ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അജാത”ന്തിആദിപാഠസ്സ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ കഥം വിഭത്തോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“അത്ഥി ഭിക്ഖവേ”**തിആദിപാളിമാഹ. “സാ പന പാളി കിമത്ഥം ഭഗവതാ വുത്താ”തി ചേ പുച്ഛേയ്യ? പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനത്താ നിബ്ബാനം നത്ഥി, തസ്മാ “അത്ഥി നിബ്ബാന”ന്തി വചനം സസവിസാണവചനം വിയ അനത്ഥം, വോഹാരമത്തമേതന്തി വദന്താനം മിച്ഛാവാദം ഭഞ്ജിതും ഭഗവതാ വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ.

കുതോചിപി അജാതത്താ അഭൂതത്താ **അജാതം അഭൂതം**. പച്ചയേഹി അകതത്താ **അകതം**. സങ്ഖതാഭാവതോ **അസങ്ഖതം** നിബ്ബാനം അത്ഥി. **ഏതം** അജാതാദികം നിബ്ബാനം നോ ചേ അഭവിസ്സ, ഏവം സതി നിസ്സരണം ന പഞ്ഞായേഥ, നിബ്ബാനസ്സ ച അരിയമഗ്ഗഫലാനം ആരമ്മണത്താ, മഗ്ഗഫലാനഞ്ച കിലേസാനം സമുച്ഛിന്ദനതോ പടിപ്പസ്സമ്ഭനതോ, സമുച്ഛിന്ദനേന ച തിവിധസ്സ വട്ടസ്സ അപവട്ടനതോ അജാതാദികം നിബ്ബാനം അത്ഥിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം.

“അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അജാതം…പേ॰… അസങ്ഖത”ന്തി **അയം** പഞ്ഞത്തി നിബ്ബാനസ്സ **ദേസനാപഞ്ഞത്തി** ച നിബ്ബാനസ്സ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതി. “നയിധ ജാതസ്സ…പേ॰… പഞ്ഞായേഥാ”തി **അയം** പഞ്ഞത്തി സങ്ഖതസ്സ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** ച സങ്ഖതസ്സ **ഉപനയനപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതി. “യസ്മാ ച…പേ॰… അസങ്ഖത”ന്തി **അയം** പഞ്ഞത്തി നിബ്ബാനസ്സ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** ച നിബ്ബാനസ്സ **ജോതനാപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതി. “യസ്മാ ജാതസ്സ…പേ॰… പഞ്ഞായതീ”തി **അയം** പഞ്ഞത്തി നിബ്ബാനസ്സ **വേവചനപഞ്ഞത്തി** ച മഗ്ഗസ്സ സംസാരതോ **നിയ്യാനികപഞ്ഞത്തി ച നിസ്സരണപഞ്ഞത്തി** ച ഹോതീതി പഞ്ഞത്തിവിസേസോ പണ്ഡിതേഹി നിദ്ധാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബോ.

“യഥാവുത്തോ നിബ്ബാനസ്സ പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദോ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹ ഭഗവാ”**തിആദി വുത്തം. **“തേനാഹ ആയസ്മാ”**തിആദ്യാനുസന്ധ്യാദിഅത്ഥോ ചേവ **“നിയുത്തോ പഞ്ഞത്തിഹാരോ”**തി അനുസന്ധ്യാദിഅത്ഥോ ച വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഇതി പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൦. ഓതരണഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൪൦. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗേന പഞ്ഞത്തിയോ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ ഓതരണോ ഹാരവിഭങ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ ഓതരണോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **ഓതരണോ ഹാരോ** ഓതരണഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. “യോ ച പടിച്ചുപ്പാദോ”തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ “ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ”തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ ഓതരണോ ഹാരോ ഓതരണഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി ഗഹേതബ്ബോ.

തത്ഥ പാഠേ “കതമേ പടിച്ചസമുപ്പാദാദയോ നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി നിദ്ധാരിതേഹി ധമ്മേഹി ഓതരതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമസ്മിം പാഠേ ഇമേ പടിച്ചസമുപ്പാദാദയോ നിദ്ധാരേത്വാ ഇമേഹി നിദ്ധാരിതേഹി ധമ്മേഹി ഓതരതീതി ദസ്സേതും **“ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉദ്ധ**ന്തി കാമധാതുതോ ഉദ്ധം ഉപരിഭാഗേ പവത്തായ രൂപധാതുഅരൂപധാതുയാ. **അധോ**തി രൂപധാതുതോ ഹേട്ഠാഭാഗേ പവത്തായ കാമധാതുയാ. **സബ്ബധീ**തി സബ്ബസ്മിം കാമരൂപഅരൂപധാതുമ്ഹി. **വിപ്പമുത്തോ**തി പടിസന്ധിവസേന അപ്പവത്തനതോ വിപ്പമുത്തോ അസേക്ഖോ. അയം സേക്ഖോ ദസ്സനമഗ്ഗേന സക്കായദിട്ഠിയാ സമുഗ്ഘാതത്താ “അഹം അസ്മീ”തി അനാനുപസ്സീ വിഹരതി. ഏവം സേക്ഖായ വിമുത്തിയാ ചേവ അസേക്ഖായ വിമുത്തിയാ ച സേക്ഖോ ചേവ അസേക്ഖോ ച അതിണ്ണപുബ്ബം ഓഘം അപുനബ്ഭവായ വിമുത്തോ ഉദതാരീതി ഗാഥാത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

തസ്മിം ഗാഥാപാഠേ “കതമേ നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി ഓതരതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ഉദ്ധന്തി രൂപധാതൂ”**തിആദി വുത്തം. **ഉദ്ധ**ന്തി മനുസ്സലോകതോ ഉദ്ധം ചാതുമഹാരാജികാദയോപി ഗഹിതാതി അത്ഥസമ്ഭവതോ തം നിവത്തേതും **“രൂപധാതു അരൂപധാതൂ”**തി വുത്തം. **അധോ**തി മനുസ്സഭവതോ അധോ ചത്താരോ അപായഭൂമിയോ ച ഗഹിതാതി അത്ഥസമ്ഭവതോ തം നിവത്തേതും **“കാമധാതൂ”**തി വുത്തം. **സബ്ബധീ**തി ചതുഭൂമികേതി അത്ഥസമ്ഭവതോ **“തേധാതുകേ”**തി വുത്തം. **അയം അസേക്ഖാ വിമുത്തീ**തി വിമുത്തസ്സ അസേക്ഖസ്സ യാ വിരാഗതാ അത്ഥി, അയമ്പി വിരാഗതാ അസേക്ഖഫലവിമുത്തി. “ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ”തി പാഠേ വുത്തപ്പകാരാ അയം അസേക്ഖാ വിമുത്തി നിദ്ധാരിതാതി അത്ഥോ. നിദ്ധാരിതായ അസേക്ഖായ വിമുത്തിയാ യാനി സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി നിദ്ധാരിതാനി, **താനിയേവ** അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭവന്തി. **അയം** വുത്തപ്പകാരാ ഓതരണാ **ഇന്ദ്രിയേഹി** വിമുത്തിയാ **ഓതരണാ** നാമ പവേസനാ നാമ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിജ്ജായ ഉപകാരകത്താ, പഞ്ഞാപദട്ഠാനത്താ വാ **വിജ്ജാ** ഭവന്തി. **വിജ്ജുപ്പാദാ** താദിസായ വിജ്ജായ ഉപ്പാദാ ഉപ്പാദഹേതുതോ **അവിജ്ജാനിരോധോ** അവിജ്ജായ നിരോധോ ഹോതി…പേ॰… ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതി, **അയം** വുത്തപ്പകാരാ ഓതരണാ പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ നാമ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാനി സദ്ധാവീരിയേഹി സീലസമ്ഭവതോ, സതിയാ ച പഞ്ഞാനുവത്തകത്താ. സേസാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബാ.

"ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ"തി പാഠേ നിദ്ധാരേത്വാ ഓതരണാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "അയം അഹസ്മീതി അനാനുപസ്സീ"തി പാഠേ "കതമേ നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി ഓതരണേഹി ഓതരതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"അയം അഹസ്മീതി അനാനുപസ്സീതി അയം സക്കായദിട്ഠിയാ"**തിആദി വുത്തം. യോ അയം സേക്ഖോ "അഹമസ്മീ"തി നാനുപസ്സീ, തസ്സ സേക്ഖസ്സ സക്കായദിട്ഠിയാ യോ സമുഗ്ഘാതോ അത്ഥി, യാ സമുഗ്ഘാതസങ്ഖാതാ സമുഗ്ഘാതവിമുത്തി സേക്ഖാ വിമുത്തി ഹോതി, തസ്സാ സേക്ഖായ വിമുത്തിയാ യാനി സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി നിദ്ധാരിതാനി, **താനിയേവ** സേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭവന്തി. **അയം** വുത്തപ്പകാരാ ഓതരണാ ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ നാമ. സേസാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബാ.

൪൩. "ഉദ്ധം അധോ"തിആദിഗാഥായം ഓതരണാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "നിസ്സിതസ്സ ചലിത"ന്തിആദിപാഠേ "കതമേ നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി ഓതരതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"നിസ്സിതസ്സ ചലിതം, അനിസ്സിതസ്സ ചലിതം നത്ഥീ"**തിആദി വുത്തം. **നിസ്സിതസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ **ചലിതം** ചലനം അത്ഥി, **അനിസ്സിതസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ **ചലിതം** ചലനം നത്ഥി. **ചലിതേ** ചലനേ അസതി പസ്സദ്ധി ഭവതി, പസ്സദ്ധിയാ **സതി** വിജ്ജമാനായ നതി ന ഹോതി, നതിയാ **അസതി** അവിജ്ജമാനായ **ആഗതിഗതി** ന ഹോതി, ആഗതിഗതിയാ **അസതി** അവിജ്ജമാനായ **ചുതൂപപാതോ** ന ഹോതി, ചുതൂപപാതേ **അസതി** അവിജ്ജമാനേ **ഇധ** ഛസു അജ്ഝത്തികായതനേസു അത്താനം നേവ പസ്സതി, **ഹുരം** വാ ഛസു ബാഹിരായതനേസു അത്താനം ന പസ്സതി, **ഉഭയം അന്തരേന** വജ്ജേത്വാ ഫസ്സാദിസമുദായേസു ധമ്മേസു അത്താനം ന പസ്സതി, **ഏസോവ** പടിച്ചസമുപ്പാദോ "അവിജ്ജാനിരോധാ"തിആദികോ ദുക്ഖസ്സ **അന്തോ** അവസാനം കരോതീതി അത്ഥോ.

നിസ്സിതസ്സ ചലിതന്തി ഏത്ഥ "നിസ്സയോ കതിവിധോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"നിസ്സിതസ്സ ചലിതന്തി നിസ്സയോ നാമാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ദുവിധേസു തണ്ഹാനിസ്സയദിട്ഠിനിസ്സയേസു യാ ചേതനാ **രത്തസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ നിദ്ധാരിതാ, **അയം** ചേതനാധമ്മോ **തണ്ഹാനിസ്സയോ** നാമ. യാ ചേതനാ **മൂള്ഹസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ നിദ്ധാരിതാ. **അയം** ചേതനാധമ്മോ **ദിട്ഠിനിസ്സയോ** നാമ. സാ ദുവിധാ ചേതനാ പന സങ്ഖാരാ നാമ. സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം...പേ॰... സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ നിദ്ധാരിതോ. **അയം** വുത്തപ്പകാരാ ഓതരണാ പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ നാമ.

തത്ഥാതി തസ്മിം തണ്ഹാനിസ്സയദിട്ഠിനിസ്സയേ യാ വേദനാ **രത്തസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ നിദ്ധാരിതാ, അയം **സുഖാ വേദനാ**. യാ ചേതനാ **സമ്മൂള്ഹസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ നിദ്ധാരിതാ, അയം **അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ**. യേഭുയ്യേന സേസാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബാ.

൪൪. "നിസ്സിതസ്സ ചലിത"ന്തിആദിപാഠേ ഓതരണാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ.

> "യേ കേചി സോകാ പരിദേവിതാ വാ...പേ॰...
> പിയം ന കയിരാഥ കുഹിഞ്ചി ലോകേ"തി. -

ഗാഥാപാഠേ "കതമേ നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി ഓതരതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യേ കേചി സോകാ"**തിആദി വുത്തം. യേ കേചി സോകാ വാ യാ കാചി പരിദേവിതാ വാ അനേകരൂപാ യാ കാചി ദുക്ഖാ വാ ലോകസ്മിം സമ്ഭവന്തി. **ഏതേ** സോകാദയോ പിയം പടിച്ച പഭവന്തി, പിയേ അസന്തേ **ഏതേ** സോകാദയോ ന ഭവന്തി. **തസ്മാ** പിയേ അസന്തേ സോകാദീനം അഭാവതോ **യേസം** വീതസോകാനം കുഹിഞ്ചി ലോകേപി നത്ഥി, തേ വീതസോകാ സുഖിനോ ഭവന്തി. **തസ്മാ** വീതസോകാനം സുഖസമ്പന്നത്താ അസോകം വിരജം **പത്ഥയാനോ** സപ്പുരിസോ കുഹിഞ്ചി ലോകേ പിയം ന കയിരാഥാതി ഗാഥാത്ഥോ.

“യേ കേചി സോകാ പരിദേവിതാ വാ, ദുക്ഖാ ച ലോകസ്മിമനേകരൂപാ പിയം പടിച്ച പഭവന്തി ഏതേ”തി ഏത്ഥ പാഠേ യാ വേദനാ നിദ്ധാരിതാ, അയം **ദുക്ഖാ വേദനാ**. സേസാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബാ.

“യേ കേചി സോകാ”തിആദിഗാഥാപാഠേ ഓതരണാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ , “കാമം കാമയമാനസ്സാ”തിആദിഗാഥാപാഠേ “കതമേ നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി ഓതരതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“കാമം കാമയമാനസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തസ്സം ഗാഥായം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ.

തത്ഥാതി തസ്മിം “പീതിമനോ ഹോതീ”തി പാഠേ യാ പീതിമനതാ വുത്താ നിദ്ധാരിതാ, **അയം** പീതിമനതാ **അനുനയോ** ഹോതി. **“സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീ”**തി പാഠേ യം രുപ്പനം ആഹ, **ഇദം** രുപ്പനം **പടിഘം** ഹോതി, അനുനയോ ച പടിഘഞ്ച നിദ്ധാരിതാതി അത്ഥോ.

“അനുനയേ ച പടിഘേ ച നിദ്ധാരിതേ കതമോ ധമ്മോ നിദ്ധാരിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“അനുനയോ പടിഘഞ്ച പന തണ്ഹാപക്ഖോ”**തി വുത്തം. **തണ്ഹാപക്ഖോ**തി തണ്ഹാപക്ഖത്താ തണ്ഹാ നിദ്ധാരിതാ. “അനുനയോ തണ്ഹാപക്ഖോ ഹോതു, പടിഘം പന തണ്ഹാപക്ഖം ന സിയാ”തി ചേ വദേയ്യ? പടിഘസ്സ അത്തസിനേഹവസേന പവത്തനതോ പടിഘമ്പി തണ്ഹാപക്ഖം ഹോതി. “തണ്ഹായ നിദ്ധാരിതായ കതമോ നിദ്ധാരിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തണ്ഹായ ച പനാ”**തിആദി വുത്തം. ദസന്നം രൂപായതനാനം തണ്ഹായ പദട്ഠാനത്താ ദസ രൂപാനി ആയതനാനി നിദ്ധാരിതാനി. **അയം** വുത്തപ്പകാരാ ഓതരണാ ആയതനേഹി ഓതരണാ നാമ. സുത്തേ ആഗതാ പടിച്ചസമുപ്പാദാദയോ തേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയേന നിദ്ധാരിതാ, സുത്തത്ഥമുഖേന വാ നിദ്ധാരിതാ, തേന...പേ... നയേന നിദ്ധാരിതേസു പടിച്ചസമുപ്പാദാദീസു യോ സംവണ്ണനാനയവിസേസോ തദത്ഥവാചകവസേന വാ തദത്ഥഞാപകവസേന വാ ഓതരതി പവിസതി സമോസരതി, സോ സംവണ്ണനാനയവിസേസോ ഓതരണോ ഹാരോ നാമാതി അധിപ്പായോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസേസുപി വുത്തനയാനുസാരേന ഓതരണാ ഗഹേതബ്ബാ. **“തേനാഹ ആയസ്മാ”**തിആദ്യാനുസന്ധ്യാദിഅത്ഥോ ചേവ **“നിയുത്തോ ഓതരണോ ഹാരോ”**തി അനുസന്ധ്യാദിഅത്ഥോ ച വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഇതി ഓതരണഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൩. സോധനഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൪൫. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ഓതരണഹാരവിഭങ്ഗേന ഓതരേതബ്ബാ സുത്തത്ഥാ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ സോധനഹാരവിഭങ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ സോധനോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **സോധനോ ഹാരോ** സോധനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. “വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ”തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ “യഥാ ആയസ്മാ അജിതോ”തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ സോധനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി ഗഹേതബ്ബോ. “കഥം തത്ഥ പഞ്ഹേ സോധനോ ഹാരോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“യഥാ ആയസ്മാ”**തിആദി വുത്തം. **യഥാ** യേന പകാരേന ആയസ്മാ അജിതോ പാരായനേ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛതി, തഥാ തേന പകാരേന വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ അയം സോധനോ ഹാരോ വിഞ്ഞാതബ്ബോതി. “നിയമേത്വാ വിഭജേഹീ”തി വത്തബ്ബത്താ നിയമേത്വാ വിഭജിതും **“കേനസ്സൂ”**തിആദി വുത്തം. ഗാഥാത്ഥോ വുത്തോവ.

> “കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ, കേനസ്സു നപ്പകാസതി;
> കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസി, കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി. -

പുച്ഛാവസേന പവത്തഗാഥായഞ്ച -

> “അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ, (അജിതാതി ഭഗവാ,)
> വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതി;
> ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമി, ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി. -

വിസ്സജ്ജനവസേന പവത്തഗാഥായഞ്ചാതി ഇമാസു ദ്വീസു ഗാഥാസു **“കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”**തി ഇമിനാ പദേന **പഞ്ഹേ** പുച്ഛിതേ **“അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ”**തി ഇമിനാ പദേന ഭഗവാ “കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തി പദം തദത്ഥേ അഞ്ഞാണസംസയാദിമലാനം അപനയനേന സോധേതി. തദത്ഥേ ഹി വിസ്സജ്ജിതേ അഞ്ഞാണസംസയാദീനം അഭാവതോ അത്ഥോ സോധിതോ നാമ, അത്ഥേ ച സോധിതേ പദമ്പി സോധിതംയേവ. തേനാഹ **അട്ഠകഥായം** - “തദത്ഥസ്സ വിസ്സജ്ജനതോ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൫), **ടീകായഞ്ച** “തബ്ബിസയഅഞ്ഞാണസംസയാദിമലാപനയനേന സോധേതീ”തി വുത്തം. **നോ ച ആരമ്ഭ**ന്തി പുച്ഛിതും ആരഭിതബ്ബം സബ്ബഗാഥാപദം, ഗാഥാത്ഥം വാ, ഞാതും ഇച്ഛിതസ്സ സബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ വിസ്സജ്ജനവസേന അപരിയോസിതത്താ ഭഗവാ “അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ”തി ഏത്തകേനേവ പദേന സോധേതി. സേസേസുപി ഏസ നയോ.

“കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി ഇമിനാ പദേന പഞ്ഹേ പുച്ഛിതേ **“ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ”**ന്തി പദേന ഭഗവതാ **ആരമ്ഭോ** ഞാതും ഇച്ഛിതോ അത്ഥോ **സുദ്ധോ** സോധിതോ ഹോതി. സേസഗാഥാസുപി ഏസേവ നയോ.

യത്ഥ പഞ്ഹേ **ഏവം** നിരവസേസവിസ്സജ്ജനവസേന ആരമ്ഭോ **സുദ്ധോ** സോധിതോ ഭവതി, സോ പഞ്ഹോ **വിസ്സജ്ജിതോ** സോധിതോ ഭവതി. **യത്ഥ** പഞ്ഹേ ഏവം നിരവസേസവിസ്സജ്ജനവസേന ആരമ്ഭോ യാവ **അസുദ്ധോ** അസോധിതോ ഭവതി, താവ സോ പഞ്ഹോ **വിസ്സജ്ജിതോ** സോധിതോ ന ഭവതീതി യോജനാ. **“തേനാഹാ”**തിആദ്യാനുസന്ധ്യാദ്യത്ഥോ ചേവ **“നിയുത്തോ സോധനോ ഹാരോ”**തി അനുസന്ധ്യാദ്യത്ഥോ ച വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഇതി സോധനഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൬. അധിട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൪൬. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വിഭങ്ഗേന പഞ്ഹാദയോ സോധിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ അധിട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ അധിട്ഠാനോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ പടിനിദ്ദേസതോ **അധിട്ഠാനോ ഹാരോ** അധിട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. “ഏകത്തതായ ധമ്മാ, യേപി ച വേമത്തതായ നിദ്ദിട്ഠാ”തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ “യേ തത്ഥ നിദ്ദിട്ഠാ, തഥാ തേ ധാരയിതബ്ബാ”തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ അധിട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി ഗഹേതബ്ബോ.

“യേ ധമ്മാ സുത്തേസു ഏകത്തതായ ച വേമത്തതായ ച നിദ്ദിട്ഠാ, തേ ധമ്മാ കിം പന തഥേവ ധാരയിതബ്ബാ , ഉദാഹു അഞ്ഞഥാപി വികപ്പയിതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യേ തത്ഥാ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു സുത്തന്തേസു **യേ** ദുക്ഖസച്ചാദയോ ധമ്മാ ഏകത്തതായ ച വേമത്തതായ ച നിദ്ദിട്ഠാ, **തേ** ദുക്ഖസച്ചാദയോ ധമ്മാ **തഥാ** ഏകത്തതായ ച വേമത്തതായ ച **ധാരയിതബ്ബാ** ഉപലക്ഖിതബ്ബാ, ന അഞ്ഞഥാ വികപ്പയിതബ്ബാ.

“സാമഞ്ഞകപ്പനായ വോഹാരഭാവേന അനവട്ഠാനതോ കതമാ ഏകത്തതാ, കതമാ വേമത്തതാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ദുക്ഖന്തി ഏകത്തതാ”**തിആദി വുത്തം. **ദുക്ഖന്തി** ജാതിആദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ ദുക്ഖസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം ദുക്ഖസാമഞ്ഞതാ ദുക്ഖസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമം ദുക്ഖ”ന്തി പുച്ഛിതാ “ജാതി ദുക്ഖാ, ജരാ ദുക്ഖാ...പേ॰.. വിഞ്ഞാണം ദുക്ഖ”ന്തി ജാതിആദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ ദുക്ഖവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** ദുക്ഖവിസേസതാ ദുക്ഖസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ. **തത്ഥാ**തി യേ ദുക്ഖാദയോ ധമ്മാ സുത്തേ വുത്താ, തത്ഥ തേസു ദുക്ഖാദീസു അത്ഥേസു.

ദുക്ഖസമുദയോതി “തണ്ഹാ പോനോഭവികാ”തി വിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ സമുദയസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം സമുദയസാമഞ്ഞതാ സമുദയസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമോ സമുദയോ”തി പുച്ഛിത്വാ “യായം തണ്ഹാ...പേ॰... വിഭവതണ്ഹാ”തി വിസേസം അപേക്ഖിത്വാ യാ സമുദയവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** സമുദയവിസേസതാ സമുദയസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ.

ദുക്ഖനിരോധോതി “തസ്സായേവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ”തി വിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ നിരോധസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം നിരോധസാമഞ്ഞതാ നിരോധസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമോ ദുക്ഖനിരോധോ”തി പുച്ഛിത്വാ “യോ തസ്സായേവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ”തി വിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ നിരോധവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** നിരോധവിസേസതാ നിരോധസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ.

ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി? പടിപദാതി സമ്മാദിട്ഠിആദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ നിരോധഗാമിനിപടിപദാസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം നിരോധഗാമിനിപടിപദാസാമഞ്ഞതാ മഗ്ഗസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ”തി പുച്ഛിത്വാ “അയമേവ അരിയോ...പേ॰... സമ്മാസമാധീ”തി സമ്മാദിട്ഠിആദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ വിസേസദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദതാ വുത്താ, സാ **അയം** വിസേസദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദതാ മഗ്ഗസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ.

മഗ്ഗോതി നിരയഗാമിമഗ്ഗാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ സാമഞ്ഞമഗ്ഗതാ വുത്താ, സാ അയം സാമഞ്ഞമഗ്ഗതാ മഗ്ഗസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമോ മഗ്ഗോ”തി പുച്ഛിത്വാ “നിരയഗാമീ മഗ്ഗോ...പേ॰... നിബ്ബാനഗാമീ മഗ്ഗോ”തി നിരയഗാമിമഗ്ഗാദിവിസേസം അപേക്ഖിത്വാ യാ വിസേസമഗ്ഗതാ വുത്താ, സാ **അയം** വിസേസമഗ്ഗതാ മഗ്ഗസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ.

നിരോധോതി പടിസങ്ഖാനിരോധാദിവിസേസം അനപേക്ഖിത്വാ യാ സാമഞ്ഞനിരോധതാ വുത്താ, സാ അയം സാമഞ്ഞനിരോധതാ നിരോധസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമോ നിരോധോ”തി പുച്ഛിത്വാ “പടിസങ്ഖാനിരോധോ...പേ॰... സബ്ബകിലേസനിരോധോ”തി പടിസങ്ഖാനിരോധാദിവിസേസം അപേക്ഖിത്വാ യാ വിസേസനിരോധതാ വുത്താ, സാ **അയം** വിസേസനിരോധതാ നിരോധസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ.

രൂപന്തി ചാതുമഹാഭൂതികാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ സാമഞ്ഞരൂപതാ വുത്താ, സാ അയം സാമഞ്ഞരൂപതാ രൂപസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമം രൂപ”ന്തി പുച്ഛിത്വാ “ചാതുമഹാഭൂതികം...പേ॰... വായോധാതുയാ ചിത്തം വിരാജേതീ”തി ചാതുമഹാഭൂതികാദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ വിസേസരൂപതാ വുത്താ, സാ **അയം** വിസേസരൂപതാ രൂപസ്സ **വേമത്തതാ** നാമ.

൪൫. അവിജ്ജാതി ദുക്ഖേഅഞ്ഞാണാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ അവിജ്ജാസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം അവിജ്ജാസാമഞ്ഞതാ അവിജ്ജായ **ഏകത്തതാ** നാമ. “തത്ഥ കതമാ അവിജ്ജാ”തി പുച്ഛിത്വാ “ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ അഞ്ഞാണം...പേ॰... അവിജ്ജാലങ്ഗീ മോഹോ അകുസലമൂല”ന്തി ദുക്ഖേഅഞ്ഞാണാദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ അവിജ്ജാവിസേസതാ വുത്താ, സാ അയം അവിജ്ജാവിസേസതാ അവിജ്ജായ **വേമത്തതാ** നാമ.

വിജ്ജാതി ദുക്ഖേഞാണാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ വിജ്ജാസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം വിജ്ജാസാമഞ്ഞതാ വിജ്ജായ **ഏകത്തതാ** നാമ. "തത്ഥ കതമാ വിജ്ജാ"തി പുച്ഛിത്വാ "ദുക്ഖേ ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ ഞാണം...പേ॰... ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ മഗ്ഗങ്ഗം മഗ്ഗപരിയാപന്ന"ന്തി ദുക്ഖേഞാണാദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ വിജ്ജാവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** വിജ്ജാവിസേസതാ വിജ്ജായ **വേമത്തതാ** നാമ.

സമാപത്തീതി സഞ്ഞാസമാപത്യാദിവിസേസം അനപേക്ഖിത്വാ യാ സാമഞ്ഞസമാപത്തിതാ വുത്താ, സാ സാമഞ്ഞസമാപത്തിതാ സമാപത്തിയാ **ഏകത്തതാ** നാമ. "തത്ഥ കതമാ സമാപത്തീ"തി പുച്ഛിത്വാ "സഞ്ഞാസമാപത്തി അസഞ്ഞാസമാപത്തി... പേ॰... നിരോധസമാപത്തീ"തി സഞ്ഞാസമാപത്യാദിവിസേസം അപേക്ഖിത്വാ യാ വിസേസസമാപത്തിതാ വുത്താ, സാ **അയം** വിസേസസമാപത്തിതാ സമാപത്തിയാ **വേമത്തതാ** നാമ.

ഝായീതി സേക്ഖഝായീആദിവിസേസം അനപേക്ഖിത്വാ യാ ഝായീസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ ഝായീസാമഞ്ഞതാ ഝായിനോ **ഏകത്തതാ** നാമ. "തത്ഥ കതമോ ഝായീ"തി പുച്ഛിത്വാ "അത്ഥി സേക്ഖോ ഝായീ, അത്ഥി അസേക്ഖോ ഝായീ...പേ॰... പഞ്ഞുത്തരോ ഝായീ"തി സേക്ഖഝായീഅസേക്ഖഝായീആദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ ഝായീവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** ഝായീവിസേസതാ ഝായിനോ **വേമത്തതാ** നാമ.

സമാധീതി സരണസമാധ്യാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ സമാധിസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം സമാധിസാമഞ്ഞതാ സമാധിനോ **ഏകത്തതാ** നാമ. "തത്ഥ കതമോ സമാധീ"തി പുച്ഛിത്വാ "സരണോ സമാധി, അരണോ സമാധി...പേ॰... മിച്ഛാസമാധി, സമ്മാസമാധീ"തി സരണസമാധ്യാദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ സമാധിവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** സമാധിവിസേസതാ സമാധിനോ **വേമത്തതാ** നാമ.

പടിപദാതി ആഗാള്ഹപടിപദാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ പടിപദാസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, അയം പടിപദാസാമഞ്ഞതാ പടിപദായ **ഏകത്തതാ** നാമ. "തത്ഥ കതമാ പടിപദാ"തി പുച്ഛിത്വാ "ആഗാള്ഹപടിപദാ, നിജ്ഝാമപടിപദാ...പേ॰... സുഖാ പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ"തി ആഗാള്ഹപടിപദാദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ പടിപദാവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** പടിപദാവിസേസതാ പടിപദായ **വേമത്തതാ** നാമ.

കായോതി നാമകായാദിവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ യാ കായസാമഞ്ഞതാ വുത്താ, സാ അയം കായസാമഞ്ഞതാ കായസ്സ **ഏകത്തതാ** നാമ. "തത്ഥ കതമോ കായോ"തി പുച്ഛിത്വാ "നാമകായോ രൂപകായോ...പേ॰... അയം നാമകായോ"തി നാമകായാദിവിസേസമപേക്ഖിത്വാ യാ കായവിസേസതാ വുത്താ, സാ **അയം** കായവിസേസതാ കായസ്സ **വേമത്തതാ** നാമാതി യോജനാ കാതബ്ബാ. പദത്ഥാദികോ വിസേസോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൭) വിത്ഥാരതോ വുത്തോ.

വുത്തപ്പകാരസ്സ ദുക്ഖസമുദയാദികസ്സ ധമ്മസ്സ ഏകത്തതാദിലക്ഖണം നിഗമനവസേന ദസ്സേതും **"ഏവം യോ ധമ്മോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏവ**ന്തി ഇമിനാ മയാ വുത്തേന "ദുക്ഖന്തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമം ദുക്ഖം? ജാതി ദുക്ഖാ, ജരാ ദുക്ഖാ"തിആദിവചനേന. **യോ ധമ്മോ**തി യോ കോചി ജാതിജരാബ്യാധ്യാദിവിസേസധമ്മോ. **യസ്സ ധമ്മസ്സാ**തി തതോ ജാതിആദിവിസേസധമ്മതോ അഞ്ഞസ്സ ജരാദിവിസേസധമ്മസ്സ. **സമാനഭാവോ**തി ജാതിആദിവിസേസധമ്മേന ജരാദിവിസേസധമ്മസ്സ ദുക്ഖഭാവേന സമാനഭാവോ. **തസ്സ ധമ്മസ്സാ**തി ജരാദിവിസേസധമ്മസ്സ. **ഏകത്തതായാ**തി ദുക്ഖസമുദയതാദിസമാനതായ ദുക്ഖസമുദയാദിഭാവാനം ഏകീഭാവേന. **ഏകീഭവതീ**തി ജാതിആദിവിസേസഭേദേന അനേകോപി "ദുക്ഖസമുദയോ"തിആദിനാ ഏകസദ്ദാഭിധേയ്യതായ ഏകീഭവതി. **യേന യേന വാ പന വിലക്ഖണോ, തേന തേന വേമത്തം ഗച്ഛതി**. യസ്സ ജാതിആദിധമ്മസ്സ യേന യേന അഭിനിബ്ബത്തനപരിപാചനാദിസഭാവേന യോ ജാതിആദിധമ്മോ ജരാദിധമ്മേന വിലക്ഖണോ വിസദിസോ ഹോതി, തസ്സ ജാതിആദിധമ്മസ്സ തേന തേന അഭിനിബ്ബത്തനപരിപാചനാദിസഭാവേന സോ ജാതിആദിധമ്മോ ജരാദിധമ്മേന വേമത്തതം വിസദിസത്തം ഗച്ഛതി, ദുക്ഖസമുദയാദിഭാവേന സമാനോപി ജാതിആദിധമ്മോ ജരാദിധമ്മസ്സ വിസിട്ഠതം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ദുക്ഖസമുദയാദിധമ്മസ്സ ഏകത്തവേമത്തതാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “തായ ഏകത്തവേമത്തതായ കഥ പുച്ഛിതേ സതി അധിട്ഠാനം വീമംസിതബ്ബ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ സുത്താദികേ പുച്ഛിതേ സതി വീമംസിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **“ഏവം സുത്തേ വാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏവം** ഇമിനാ വുത്തപ്പകാരേന സുത്തേ വാ പുച്ഛിതേ, വേയ്യാകരണേ വാ പുച്ഛിതേ, ഗാഥായം വാ പുച്ഛിതായം സതി അധിട്ഠാനം വീമംസിതബ്ബം. “കിം വീമംസിതബ്ബ”ന്തി പുച്ഛേയ്യ “ഏകത്തതായ പുച്ഛതി കിം, ഉദാഹു വേമത്തതായ പുച്ഛതി കി”ന്തി വീമംസിതബ്ബന്തി യോജനാ. **അട്ഠകഥായം** പന - “ഇദാനി താവ ഏകത്തവേമത്തതാവിസയേ നിയോജേത്വാ ദസ്സേതും ‘സുത്തേ വാ വേയ്യാകരണേ വാ’തിആദി വുത്ത”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൮) വുത്തം. “കഥം പുച്ഛിതം, കഥം വിസ്സജ്ജിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“യദി ഏകത്തതായാ”**തിആദി വുത്തം. **“തേനാഹാ”**തിആദ്യാനുസന്ധ്യാദികോ ച **“നിയുത്തോ അധിട്ഠാനോ ഹാരോ”**തി ഇമസ്സ അനുസന്ധ്യാദികോ ച വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഇതി അധിട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൩. പരിക്ഖാരഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൪൯. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വിഭങ്ഗേന ദുക്ഖസച്ചാദീനം ഏകത്തതാദയോ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ പരിക്ഖാരഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **പരിക്ഖാരോ ഹാരോ** പരിക്ഖാരഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. “യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം ജനയന്തീ”തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ “യോ ധമ്മോ യം ധമ്മം ജനയതി, തസ്സ സോ പരിക്ഖാരോ”തിആദികോ പരിക്ഖാരഭൂതസ്സ ഹേതുനോ ചേവ പച്ചയസ്സ ച വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ പരിക്ഖാരവിഭങ്ഗോ നാമ.

“കതമോ സംവണ്ണേതബ്ബോ പരിക്ഖാരോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യോ ധമ്മോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യോ** ഹേതുപച്ചയപ്പകാരോ **ധമ്മോ യം** ഫലഭൂതം **ധമ്മം ജനയതി** ജനേതി, **തസ്സ** ഫലധമ്മസ്സ **സോ** ഹേതുപച്ചയപ്പകാരോ ധമ്മോ **പരിക്ഖാരോ** നാമ. “കിംലക്ഖണോ പരിക്ഖാരോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ ലക്ഖണവിസേസം ദസ്സേതും **“കിംലക്ഖണോ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - “തത്ഥ ‘യോ ധമ്മോ യം ധമ്മം ജനയതി, തസ്സ സോ പരിക്ഖാരോ’തി സങ്ഖേപതോ പരിക്ഖാരലക്ഖണം വത്വാ തം വിഭാഗേന ദസ്സേതും ‘കിംലക്ഖണോ’തിആദി വുത്ത”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൯) വുത്തം. “കിത്തകാ ധമ്മാ ജനയന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ദ്വേ ധമ്മാ ജനയന്തി ഹേതു ച പച്ചയോ ചാ”**തി വുത്തം. “ഹേതുപി കാരണം, പച്ചയോപി കാരണം , തസ്മാ കാരണായേവ കേന ലക്ഖണേന ദ്വിധാ വുത്താ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ കിംലക്ഖണോ”**തിആദി വുത്തം. ജനിതബ്ബഫലതോ അഞ്ഞേഹി ഫലേഹി **അസാധാരണലക്ഖണോ ഹേതു,** സബ്ബഫലേഹി **സാധാരണലക്ഖണോ പച്ചയോ,** ഇമിനാ വിസേസലക്ഖണേന ദ്വിധാ വത്തബ്ബാതി അത്ഥോ. “സാധാരണാസാധാരണവിസേസോ കീദിസോ ഭവേ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യഥാ കിം ഭവേ”**തി പുച്ഛിത്വാ **“യഥാ അങ്കുരസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. യഥാ യോ സാധാരണാസാധാരണവിസേസോ അത്ഥി, തഥാ സോ സാധാരണാസാധാരണവിസേസോ കിം വിയ ഭവേതി അത്ഥോ. **അങ്കുരസ്സ നിബ്ബത്തിയാ ബീജം അസാധാരണം** യഥാ, തഥാ **ഹേതു** ഫലസ്സ നിബ്ബത്തിയാ അസാധാരണോ ഭവേ. **പഥവീ ച ആപോ ച** അങ്കുരസ്സ നിബ്ബത്തിയാ **സാധാരണാ** ഭവന്തി യഥാ, തഥാ **പച്ചയോ** ഫലസ്സ നിബ്ബത്തിയാ സാധാരണോ ഭവേ. സബ്ബഫലസ്സ പച്ചയത്താ അങ്കുരസ്സ ബീജം അസാധാരണം ജനകം ഹേതു. “കഥം പഥവീ, ആപോ ച സാധാരണാ ജനകാതി സദ്ദഹിതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“അങ്കുരസ്സ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. സമം സമാനം ഫലം ഭവാപേതീതി **സഭാവോ,** കോ സോ? ബീജം ഹേതുയേവ. “കിം ഹേതുപച്ചയാനം

വിസേസോ ബീജങ്കുരോപമായേവ ദസ്സേതബ്ബോ, ഉദാഹു അഞ്ഞൂപമായപി ദസ്സേതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ അഞ്ഞായ ഉപമായപി വിസേസം ദസ്സേതും **"യഥാ വാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. ഇമായ ഉപമായപി ഹേതുപച്ചയാനം വിസേസോ വിജാനിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

ബീജങ്കുരാദീസു ബാഹിരേസു പരിക്ഖാരഭൂതാനം ഹേതുപച്ചയാനം വിസേസോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കഥം അജ്ഝത്തികേസു വിഭത്തോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"അയഞ്ഹി സംസാരോ"**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ "ബാഹിരേസു പരിക്ഖാരഭൂതോ ഹേതുപച്ചയോ യുത്തോ ഹോതു, കഥം അജ്ഝത്തികേസു യുത്തോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"അയഞ്ഹി സംസാരോ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - "ഏവം ബാഹിരം ഹേതുപച്ചയവിഭാഗം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അജ്ഝത്തികം ദസ്സേതും 'അയഞ്ഹി സംസാരോ'തിആദി വുത്ത"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ർൻ) വുത്തം. ഹേതുപച്ചയേഹി സഹ സംസാരോ ഭവതീതി **സഹേതുപച്ചയോ**. അയം സംസാരോ ഹി യസ്മാ സഹേതുപച്ചയോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, തസ്മാ അജ്ഝത്തികേപി പരിക്ഖാരഭൂതോ ഹേതുപച്ചയോ യുത്തോയേവാതി ദട്ഠബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

സോ ഇമസ്സ സംസാരസ്സ സഹേതുപച്ചയത്തം യദി ഭഗവതാ വുത്തം, ഏവം സതി അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബം, "കഥം സദ്ദഹിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ഏവഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഏവ**ന്തി ഇമിനാ അവിജ്ജാദിനാ ഹേതുപച്ചയേന സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ സംസാരോതി നിബ്ബത്തോതി ഭഗവതാ സംസാരസ്സ സഹേതുപച്ചയത്തം വുത്തം, തസ്മാ സദ്ദഹിതബ്ബം. അവിജ്ജാദയോ സങ്ഖാരാദീനം പച്ചയോ ഹോതു, "കതമോ അവിജ്ജായ ഹേതൂ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി അവിജ്ജാ അവിജ്ജായ ഹേതൂ"**തി വുത്തം. "കതമോ അവിജ്ജായ പച്ചയോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"അയോനിസോ മനസികാരോ പച്ചയോ"**തി വുത്തം. "കതമാ അവിജ്ജാ കതമായ അവിജ്ജായ ഹേതൂ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"പുരിമികാ അവിജ്ജാ പച്ഛിമികായ അവിജ്ജായ ഹേതൂ"**തി വുത്തം. "കതമാ പുരിമികാ അവിജ്ജാ കതമാ പച്ഛിമികാ അവിജ്ജാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. "അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനസ്സ ഹേതുഭൂതോ പുരിമോ അവിജ്ജാനുസയോ സമനന്തരോവ കിം, ഉദാഹു പരമ്പരഹേതുപി ഹോതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ബീജങ്കുരോ വിയാ"**തിആദി വുത്തം. **ബീജങ്കുരോ**തി ബീജാനം അങ്കുരോതി ബീജങ്കുരോ, ബീജാനം **സമനന്തരഹേതുതായ** അങ്കുരോ നിബ്ബത്തതി **വിയ. യഥ** രുക്ഖാദികേ യം ഫലം നിബ്ബത്തതി, തസ്മിം രുക്ഖാദികേ നിബ്ബത്തസ്സ **അസ്സ** ഫലസ്സ **ഇദം** ബീജം പന **പരമ്പരഹേതുതായ ഹേതുഭൂതം** ഭവതി.

"ബീജം പന ഏകംയേവ ഹോതി, കഥം ദ്വിധാ വത്തബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ദുവിധോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം, സമനന്തരകാലപരമ്പരകാലഭേദേന ഹേതുപി ദുവിധോ ഹോതിയേവാതി അത്ഥോ. ബീജഭൂതോ ഹേതു ദുവിധോ യഥാ, ഏവം അവിജ്ജായ ഹേതുഭൂതോ അവിജ്ജാനുസയോപി സമനന്തരഹേതു ച പരമ്പരഹേതു ചാതി കാലഭേദേന ദുവിധോ ഭവതി, സമനന്തരോ അവിജ്ജാനുസയോ സമനന്തരസ്സ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനസ്സ സമനന്തരഹേതു ഹോതി. പുരിമതരോ അവിജ്ജാനുസയോ പച്ഛിമതരസ്സ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനസ്സ പരമ്പരഹേതു ഹോതി. ഇതി ബീജഭൂതോ അസാധാരണോ ഹേതു, പഥവീആപാദികോ സാധാരണോ പച്ചയോതി വിസേസോ പാകടോ യഥാ, ഏവം അവിജ്ജാനുസയോ അസാധാരണോ **ഹേതു,** അയോനിസോമനസികാരോ സാധാരണോ **പച്ചയോ**തി വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ.

"ഏത്തകേനേവ ഹേതുപച്ചയാനം വിസേസോ വത്തബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യഥാ വാ പന ഥാലകഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - "യഥാ വാ പനാതിആദിനാപി ഹേതുപച്ചയവിഭാഗമേവ ദസ്സേതീ"തി വുത്തം. തത്ഥ പദീപസ്സ പച്ചയഭൂതം ഥാലകഞ്ച വട്ടി ച തേലഞ്ച പദീപസ്സ **സഭാവഹേതു** സമാനഹേതു ന ഹോതീതി യോജനാ. "പദീപസ്സ പച്ചയഭൂതമ്പി ഥാലകാദികം സഭാവഹേതു ന ഹോതീതി കസ്മാ സദ്ദഹിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ന ഹി സക്കാ"**തിആദി വുത്തം. പദീപസ്സ പച്ചയഭൂതം **അനഗ്ഗികം** അഗ്ഗിരഹിതം ഥാലകഞ്ച വട്ടിഞ്ച തേലഞ്ച **ദീപേതും** ജാലേതും **ഹി** യസ്മാ ന സക്കാ, തസ്മാ പുരിമോ പദീപോ പച്ഛിമസ്സ പദീപസ്സ സഭാവഹേതു ഹോതി വിയ, ഏവം ഥാലകാദികം സഭാവഹേതു ന ഹോതി. **ഇതി** ഏവംപകാരോ **സഭാവോ** സമാനോ പദീപോ ഹേതു ഹോതി യഥാ, **പരഭാവോ** അസമാനോ ഥാലകാദികോ പച്ചയോ ഹോതി യഥാ ച, തഥാ അജ്ഝത്തികോ സഭാവോ **ഹേതു** ഹോതി, ബാഹിരോ അസമാനോ **പച്ചയോ** ഹോതി.

ജനകോ അവിജ്ജാനുസയോ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനസ്സ **ഹേതു** ഹോതി, **പരിഗ്ഗാഹകോ** ഉപത്ഥമ്ഭകോ **പച്ചയോ** ഹോതി. അഞ്ഞേഹി ഫലേഹി **അസാധാരണോ ഹേതു** ഹോതി, സബ്ബേഹി ഫലേഹി **സാധാരണോ പച്ചയോ** ഹോതീതി യോജേത്വാ പദീപോപമായപി ഹേതുപച്ചയാനം പാകടോ വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

ഹേതുപച്ചയപ്പഭേദം കാരണം പരിക്ഖാരോതി ആചരിയേന വുത്തം, തസ്സ കാരണസ്സ കാരണഭാവോ ച ഫലാപേക്ഖോ ഹോതി, തസ്മാ "യോ കാരണഭാവോ യേനാകാരേന ഹോതി, കതമോ സോ കാരണഭാവോ, കതമോ സോ ആകാരോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ച "യം ഫലം യേന വിസേസേന ഹോതി, കതമം തം ഫലം, കതമോ സോ വിസേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ച "കാരണഫലാനം യോ സമ്ബന്ധോ ഹോതി, കതമോ സോ സമ്ബന്ധോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ച തം സബ്ബം വിഭാവേതും **"അവുപച്ഛേദത്ഥോ"**തിആദി വുത്തം. അയമനുസന്ധ്യത്ഥോ ച **അട്ഠകഥായം** "ഇദാനി യസ്മാ കാരണം 'പരിക്ഖാരോ'തി വുത്തം, കാരണഭാവോ ച ഫലാപേക്ഖായ, തസ്മാ കാരണസ്സ യോ കാരണഭാവോ യഥാ ച സോ ഹോതി, യഞ്ച ഫലം, യോ ച തസ്സ വിസേസോ, യോ ച കാരണഫലാനം സമ്ബന്ധോ, തം സബ്ബം വിഭാവേതും 'അവുപച്ഛേദത്ഥോ'തിആദി വുത്ത"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൪൯) ഇമിനാ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ.

തത്ഥ അവുപച്ഛിന്നസ്സ ഹേതുപച്ചയസങ്ഖാതസ്സ കാരണസ്സ യോ അനുപച്ഛേദത്ഥോ അത്ഥി, സോ അനുപച്ഛേദത്ഥോ **സന്തതിഅത്ഥോ** ഹോതി ഫലേന സമ്ബന്ധത്താ , യഞ്ച കാരണം അത്തനോ ഫലസ്സ ജനകം ഉപത്ഥമ്ഭകം ഹുത്വാ നിരുജ്ഝതി, സോ അനുപച്ഛിന്നോ ഏവ നാമ ഹോതീതി. യഞ്ച ഫലം അഞ്ഞസ്സ കാരണം ഹുത്വാ നിരുജ്ഝതി, തസ്മിം അനുപച്ഛിന്നേ തസ്സ ച സന്തതിഅത്ഥോ ഹോതി. യം പന ഫലം അഞ്ഞസ്സ ഫലസ്സ കാരണം അഹുത്വാ നിരുജ്ഝതി, തം ഉപച്ഛിന്നം ഹോതി, യഥാ തം അരഹതോ ചുതിചിത്തന്തി. കാരണതോ നിബ്ബത്തസ്സ ഫലസ്സ യോ **നിബ്ബത്തിഅത്ഥോ** അത്ഥി, സോ നിബ്ബത്തിഅത്ഥോ **ഫലത്ഥോ** ഹോതി. പടിസന്ധിക്ഖന്ധാനം യോ **പടിസന്ധിഅത്ഥോ** പടിസന്ദഹനത്ഥോ അത്ഥി, സോ പടിസന്ധിഅത്ഥോ **പുനബ്ഭവത്ഥോ** പുനബ്ഭവനത്ഥോ ഹോതി. കിലേസാനം യോ **പലിബോധത്ഥോ** സന്താനേ ഉപ്പജ്ജനത്ഥോ അത്ഥി, സോ പലിബോധത്ഥോ **പരിയുട്ഠാനത്ഥോ** ഹോതി. കിലേസാനം മഗ്ഗേന യോ അസമുഗ്ഘാതത്ഥോ അത്ഥി, സോ അസമുഗ്ഘാതത്ഥോ **അനുസയത്ഥോ** ഹോതി. അവിജ്ജായ ചതുന്നം സച്ചാനം യോ **അസമ്പടിവേധത്ഥോ** അത്ഥി, സോ അസമ്പടിവേധത്ഥോ **അവിജ്ജത്ഥോ** ഹോതി. അരഹത്തമഗ്ഗേന യോ **അപരിഞ്ഞാതത്ഥോ** അത്ഥി, സോ അപരിഞ്ഞാതത്ഥോ **വിഞ്ഞാണസ്സ** പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ **ബീജത്ഥോ** ഹോതി.

ഏത്താവതാ കാരണഭാവോ ച കാരണാകാരോ ച ഫലഞ്ച ഫലവിസേസോ ച ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കതമോ പരമ്പരഹേതുപച്ചയത്ഥോ, കതമോ ച സമ്ബന്ധത്ഥോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യത്ഥ അവുപച്ഛേദോ"**തിആദി വുത്തം. **യത്ഥ** യസ്സം രൂപാരൂപപവത്തിയം അവുപച്ഛിന്നസ്സ ഹേതുപച്ചയപ്പഭേദസ്സ കാരണസ്സ യോ **അവുപച്ഛേദോ** അത്ഥി, സോ അവുപച്ഛേദോ **തത്ഥ** തിസ്സം രൂപാരൂപപവത്തിയം **സന്തതി** ഹോതി. **യത്ഥ** യസ്സം രൂപാരൂപപവത്തിയം യാ **സന്തതി** അത്ഥി, സാ സന്തതിതത്ഥ രൂപാരൂപപവത്തിയം **നിബ്ബത്തി** ഹോതീതിആദിനാ യോജേത്വാ പരമ്പരഹേതുആദികോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

സീലക്ഖന്ധോതി പരിസുദ്ധസീലക്ഖന്ധോ. **സമാധിക്ഖന്ധസ്സാതി** മഹഗ്ഗതക്ഖന്ധസ്സ, സമാധിപട്ഠാനോ ഹി മഹഗ്ഗതധമ്മോ. **പഞ്ഞാക്ഖന്ധോതി** മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാപധാനക്ഖന്ധോ. സോ ഹി വിമുത്തിഞാണദസ്സനസങ്ഖാതസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണക്ഖന്ധസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. **തിത്ഥഞ്ഞുതാ**ദീനം അത്ഥോ പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗവണ്ണനായം വുത്തോവ.

സഭാവോ ഹേതൂതി ആചരിയേന വുത്തോ, "കീദിസോ സോ സഭാവോ ഹേതൂ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യഥാ വാ പന ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ചാ"**തിആദി വുത്തം . ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം **ചക്ഖുഞ്ച** ചക്ഖുന്ദ്രിയഞ്ച **പടിച്ച** നിസ്സയം കത്വാ രൂപേ **പടിച്ച** ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. **തത്ഥ** ചക്ഖാദീസു ചക്ഖുന്ദ്രിയം **ആധിപതേയ്യപച്ചയതായ** ഇന്ദ്രിയപച്ചയതായ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയോ, രൂപാരമ്മണം പുരേജാതാരമ്മണപച്ചയതായ പച്ചയോ, ആലോകോ **സന്നിസ്സയതായ** ഉപനിസ്സയതായ പച്ചയോ ഹോതി. സോ പച്ചയോ ഹോന്തോ

ഫലേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന അസമാനത്താ സഭാവോ ഹേതു ന ഹോതി, പച്ചയോ ച ഹോതി മനസികാരോ. കിരിയമനോധാതു പന ഫലേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാണഭാവേന സമാനത്താ സഭാവോ ഹേതു ഹോതി യഥാ, എവം **സങ്ഖാരാ** നാമക്ഖന്ധഭാവേന സമാനത്താ **വിഞ്ഞാണസ്സ** പച്ചയാ ഹോന്താ **സഭാവോ ഹേതു** ഹോന്തി. **വിഞ്ഞാണം** നാമരൂപേന ഏകസന്തതിവസേന സമാനത്താ **നാമരൂപസ്സ പച്ചയോ** ഹോന്തം **സഭാവോ ഹേതു** ഹോതി. ഇമിനാ നയേന **"നാമരൂപം സളായതനസ്സാ"**തിആദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഏവം** വുത്തപ്പകാരോ **ഹേതു, പച്ചയോ** ജനകോ, ഉപത്ഥമ്ഭകോ ച യോ കോചി **ഉപനിസ്സയോ** ബലവപച്ചയോ ഹോതി, **സബ്ബോ സോ** ഹേതുപച്ചയോ ജനകഉപത്ഥമ്ഭകോ ജനിതബ്ബുപത്ഥമ്ഭിയസ്സ ഫലസ്സ പരിക്ഖരണതോ അഭിസങ്ഖരണതോ നിപ്പരിയായതോ **പരിക്ഖാരോ** നാമ.

"വുത്തപ്പകാരോ ഹേതുപച്ചയോ പരിക്ഖാരോ നാമാതി കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. **തേന** കാരണഭൂതേന സബ്ബസ്സ ഹേതുപച്ചയസ്സ പരിക്ഖാരഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ **"യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം ജനയന്തീ"**തി യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന സദ്ദഹിതബ്ബോ, "യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം ജനയന്തീ"തി വചനം നിസ്സായ തുമ്ഹേഹി സല്ലക്ഖേതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

"ഏത്തകോവ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ യുഞ്ജിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ"**തി വുത്തം, യോ യോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ യുഞ്ജിതബ്ബോ, സോ സോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ നീഹരിത്വാ **യുത്തോ** യുഞ്ജിതബ്ബോതി.

ഇതി പരിക്ഖാരഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൩. സമാരോപനഹാരവിഭങ്ഗവിഭാവനാ

൫൦. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പരിക്ഖാരഹാരവിഭങ്ഗേന സുത്തത്ഥാനം ഹേതുപച്ചയോ വിഭത്തോ, സോ...പേ... വിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ സമാരോപനഹാരവിഭങ്ഗോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ സമാരോപനോ ഹാരോ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു നിദ്ദിട്ഠേസു സോളസസു ദേസനാഹാരാദീസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **സമാരോപനോ ഹാരോ** സമാരോപനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമാതി പുച്ഛതി. "യേ ധമ്മാ യംമൂലാ"തിആദിനിദ്ദേസസ്സ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനോ "ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ യത്തകാനി പദട്ഠാനാനി ഓതരന്തീ"തിആദികോ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാവിസേസോ സമാരോപനഹാരവിഭങ്ഗോ നാമ.

"കിത്തകേ പദട്ഠാനേ സുത്തേ വുത്തേ കിത്തകാനി പദട്ഠാനാനി സമാരോപയിതബ്ബാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ"**തിആദി വുത്തം. **ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ** സുത്തേ വുത്തേ സതി അവുത്താനി യത്തകാനി പദട്ഠാനാനി **ഓതരന്തി** സമോസരന്തി, **സബ്ബാനി താനി** അവുത്താനി പദട്ഠാനാനി സുത്തേ വുത്താനി വിയ നിദ്ധാരണവസേന ആനേത്വാ ദേസനായ ആരോപയിതബ്ബാനി. "കാനി വിയ സമാരോപയിതബ്ബാനീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യഥാ ആവട്ടേ"**തിആദി വുത്തം. **ആവട്ടേ** ഹാരേ ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ സുത്തേ വുത്തേ സതി സുത്തേ അവുത്താനി **ബഹുകാനി** പദട്ഠാനാനി ഓതരന്തി, താനി ബഹുകാനി പദട്ഠാനാനി പരിയേസിതബ്ബാനി യഥാ, ഏവം സമാരോപനേ ഹാരേപി ബഹുകാനി പദട്ഠാനാനി ദേസനായ സമാരോപയിതബ്ബാനീതി അത്ഥോ.

"കേവലം പന പദട്ഠാനവസേനേവ സമാരോപനാ കാതബ്ബാ കിം, ഉദാഹു അഞ്ഞവസേനാപി സമാരോപനാ കാതബ്ബാ കി"ന്തി വത്തബ്ബത്താ അഞ്ഞവസേനാപി സമാരോപനാ കാതബ്ബാ; തസ്മാ സമാരോപനാ ചതുബ്ബിധാ കാതബ്ബാതി ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ**

സമാരോപനാ ചതുബ്ബിധാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി താസു സമാരോപയിതബ്ബസമാരോപനാസു **പദട്ഠാനം** പദട്ഠാനസമാരോപനാ, **വേവചനം** വേവചനസമാരോപനാ, **ഭാവനാ** ഭാവനാസമാരോപനാ, **പഹാനം** പഹാനസമാരോപനാ, **ഇതി** ഇമിനാ പഭേദേന **സമാരോപനാ ചതുബ്ബിധാ** കാതബ്ബാ.

"താസു ചതുബ്ബിധാസു സമാരോപനാസു കതമാ പദട്ഠാനസമാരോപനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ പദട്ഠാനസമാരോപനം ദസ്സേതും **"തത്ഥ കതമാ"**തിആദി വുത്തം. സുത്തേ വുത്തേന പദട്ഠാനേന സുത്തേ അവുത്താനം പദട്ഠാനാനം സമാരോപനാ കതമാതി പുച്ഛതി.

സബ്ബപാപസ്സ അകുസലസ്സ യം **അകരണം** അകരണഹേതു സാസനം അത്ഥി, **ഏതം** സാസനം ബുദ്ധാനം **സാസനം** ഓവാദോ ഹോതി, അഥ വാ **അകരണം** അകരണത്ഥായ യം സാസനം അത്ഥി, ഏതം ബുദ്ധാനം **സാസനം** ഓവാദോ ഹോതി, ന യസ്സ കസ്സചി സാസനന്തി അത്ഥോ. **അകരണ**ന്തി ഹി സമ്പദാനത്ഥേ പവത്തം പച്ചത്തവചനം യഥാ "കിസ്സ അത്ഥായ കിമത്ഥ"ന്തി. കുസലസ്സ **സമ്പദാ** സമ്പദായ യം സാസനം അത്ഥി, ഏതം ബുദ്ധാനം സാസനം. **സചിത്തപരിയോദാപനം** സചിത്തപരിയോദാപനത്ഥം യം സാസനം അത്ഥി, ഏതം ബുദ്ധാനം സാസനം ഹോതി.

ഇതി ഏവംപകാരേന വുത്തസ്സ **തസ്സ** സാസനസ്സ **കിം പദട്ഠാന**ന്തി വിസേസസ്സ വിസേസപദട്ഠാനം പുന പുച്ഛതി. **ഇദം** സുചരിതത്തയം സാസനസ്സ ഓവാദസ്സ **പദട്ഠാനം** സുചരിതത്തയേന ഹേതുനാ സാസനത്താതി ദട്ഠബ്ബം യഥാ "അന്നേന വസതീ"തിആദി. "സുചരിതത്തയേ പദട്ഠാനേ വുത്തേ കതമം പദട്ഠാനം സമാരോപയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യം കായികഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** ഖന്ധത്തയം സാസനസ്സ **പദട്ഠാനം** സമാരോപയിതബ്ബം, "ഖന്ധത്തയേ പദട്ഠാനേ സമാരോപയിതേ കതമം സമാരോപയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ സീലക്ഖന്ധോ ചാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** സമഥവിപസ്സനാദ്വയം സാസനസ്സ **പദട്ഠാനം** സമാരോപയിതബ്ബം. "സമഥവിപസ്സനാദ്വയേ പദട്ഠാനേ സമാരോപയിതേ കതമം പദട്ഠാനം സമാരോപയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ സമഥസ്സ ഫല"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഇദം** ഫലദ്വയം സാസനസ്സ **പദട്ഠാനം** സമാരോപയിതബ്ബം.

സാസനസ്സ പദട്ഠാനാനി സമാരോപയിതബ്ബാനീതി ആചരിയേന നിദ്ധാരേത്വാ വിഭത്താനി, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാനി, "ഇദാനി കതമസ്സ കതമം പദട്ഠാനം സമാരോപയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"വനം വനഥസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** കാമഗുണപഞ്ചകം **വനം** തണ്ഹാഭൂതസ്സ **വനഥസ്സ പദട്ഠാനം** തണ്ഹാവത്ഥുഭാവതോ, "ഇത്ഥീ"തി വാ "പുരിസോ"തി വാ നിമിത്തഗ്ഗാഹസങ്ഖാതം **ഇദം വനം** "അഹോ ചക്ഖു, അഹോ സോതം, അഹോ ഘാനം, അഹോ ജിവ്ഹാ, അഹോ കായോ"തി **തേസം തേസം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം** അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹസങ്ഖാതസ്സ **വനഥസ്സ പദട്ഠാനം** സമാരോപയിതബ്ബം. അപരിഞ്ഞാതം ദ്വാദസായതനസങ്ഖാതം **ഇദം വനം** സംയോജനസങ്ഖാതസ്സ **വനഥസ്സ പദട്ഠാനം** സമാരോപയിതബ്ബം, ആയതനം പടിച്ച സംയോജനുപ്പജ്ജനതോ അനുസയസങ്ഖാതം **ഇദം വനം** പരിയുട്ഠാനസങ്ഖാതസ്സ **വനഥസ്സ പദട്ഠാനം** സമാരോപയിതബ്ബം. "പഞ്ചകാമഗുണാദീനം വനഭാവോ ച തണ്ഹാദീനം വനഥഭാവോ ച കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. **തേന** പഞ്ചകാമഗുണാദീനം വനഭാവേന ച തണ്ഹാദീനം വനഥഭാവേന ച ഭഗവാ **"ഛേത്വാ വനഞ്ച വനഥഞ്ചാ"**തി യം വചനം ആഹ, തേന ഭഗവതോ വചനേന വചനാനുസാരേന സദ്ദഹിതബ്ബോതി. **അയ**ന്തി അയം "ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ"തിആദിസംവണ്ണനാ. **പദട്ഠാനേനാ**തി ഏകേകേന പദട്ഠാനേന. **സമാരോപനാ**തി തദഞ്ഞപദട്ഠാനാനം സമാരോപനാ . സമാരോപേന്തി സമാരോപയിതബ്ബാനി ഏതായ സംവണ്ണനായാതി **സമാരോപനാ**തി വിഗ്ഗഹോതി. (൧)

൨. പദട്ഠാനേന സമാരോപനാ ആചരിയേന നിദ്ദിട്ഠാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ വേവചനേന സമാരോപനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമാ വേവചനേനാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി താസു ചതൂസു പദട്ഠാനസമാരോപനാദീസു സമാരോപനാസു **വേവചനേന** ഏകേകേന രോതദഞ്ഞവേവചനാനം **സമാരോപനാ കതമാ**തി പുച്ഛതി. **"രാഗവിരാഗാ"**തി ച **"ചേതോവിമുത്തീ"**തി ച **"സേക്ഖഫല"**ന്തി ച ഇദം വചനത്തയം അനാഗാമിഫലത്ഥത്താ

അനാഗാമിഫലസ്സ വേവചനം. **"അവിജ്ജാവിരാഗാ"**തി ച **"പഞ്ഞാവിമുത്തീ"**തി ച **"അസേക്ഖഫല"**ന്തി ച ഇദം വചനത്തയം അരഹത്തഫലത്ഥത്താ അരഹത്തഫലസ്സ വേവചനം. ഇമിനാ നയേന സേസേസു യോജനാ കാതബ്ബാ. (൨)

വേവചനേന സമാരോപനാ ആചരിയേന നിദ്ദിട്ഠാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ ഭാവനായ സമാരോപനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമാ ഭാവനായാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി താസു ചതൂസു പദട്ഠാനസമാരോപനാദീസു കതമായ ദേസിതായ **ഭാവനായ** കതമേസാനം അദേസിതാനം ഭാവനാരോപനാ **കതമാ**തി പുച്ഛതി. **യഥാ** യേന പകാരേന യം ഭാവനം **ഭഗവാ** "തസ്മാതിഹ, ത്വം ഭിക്ഖു, കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി, ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯, ൩൭൨, ൩൮൫, ൪൧൫) ആഹ, തഥാ തേന പകാരേന തായ ഭാവനായ തദഞ്ഞഭാവനാപി സമാരോപയിതബ്ബാതി അത്ഥോ.

"തസ്മാതിഹാ"തിആദിപാഠേ "കിം ഭാവനം ഭഗവാ ആഹാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ആതാപീ"**തിആദി വുത്തം. **"ആതാപീ"**തി വചനേന **വീരിയിന്ദ്രിയം** ഭഗവാ ആഹ. **"സമ്പജാനോ"**തി വചനേന **പഞ്ഞിന്ദ്രിയം** ഭഗവാ ആഹ. **"സതിമാ"**തി വചനേന **സതിന്ദ്രിയം** ആഹ. **"വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ"**ന്തി വചനേന **സമാധിന്ദ്രിയം** ആഹ. "ഏവം വുത്തേ കതമാ ഭാവനാ സമാരോപയിതബ്ബാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഏവം കായേ കായാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീ"**തി വുത്തം. ഏവം വുത്തായ വീരിയിന്ദ്രിയാദിഭാവനായ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ സമാരോപയിതബ്ബാതി അത്ഥോ. **കേന കാരണേന** ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി പുച്ഛതി. **ചതുന്നം ഇന്ദ്രിയാനം** ഇന്ദ്രിയഭാവേന, ഭാവേതബ്ബഭാവേന വാ **ഏകലക്ഖണത്താ** ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി വിസ്സജ്ജേതി. "തേസു സമാരോപിതേസു കതമേ സമാരോപയിതബ്ബാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ചതൂസൂ"**തിആദി വുത്തം. ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഭാവിയമാനേസു സമാരോപയിതബ്ബേസു ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി സമാരോപയിതബ്ബാതി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏവമേവ സമാരോപയിതബ്ബാ.

ഭാവനായ സമാരോപനാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "കതമാ പഹാനേന സമാരോപനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി താസു ചതൂസു പദട്ഠാനസമാരോപനാദീസു കതമേന ദേസിതേന **പഹാനേന** കതമേസം അദേസിതാനം പഹാനാനം **കതമാ സമാരോപനാ**തി പുച്ഛതി. **"കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ അസുഭേ 'സുഭ'ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതീ"**തി ദേസിതേന "സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന കബളീകാരാഹാരപരിഞ്ഞായ പരിബന്ധകിലേസകാമുപാദാനപ്പഹാനാദയോപി സമാരോപയിതബ്ബാ.

"വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ ദുക്ഖേ 'സുഖ'ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതീ"തി ദേസിതേന "സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന ഫസ്സാഹാരപരിഞ്ഞായ പരിബന്ധകിലേസഭവുപാദാനപ്പഹാനാദയോപി സമാരോപയിതബ്ബാ.

"ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരന്തോ അനിച്ചേ 'നിച്ച'ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതീ"തി ദേസിതേന "നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന വിഞ്ഞാണാഹാരപരിഞ്ഞായ പരിബന്ധകിലേസദിട്ഠുപാദാനപ്പഹാനാദയോപി സമാരോപയിതബ്ബാ.

"ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ അനത്തനി 'അത്താ'തി വിപല്ലാസം പജഹതീ"തി ദേസിതേന "അത്താ"തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന മനോസഞ്ചേതനാഹാരപരിഞ്ഞായ? മനോസഞ്ചേതനാഹാരപരിഞ്ഞായ പരിബന്ധകിലേസഅത്തവാദുപാദാനപ്പഹാനാദയോപി സമാരോപയിതബ്ബാതി അധിപ്പായോ. (൪)

പഹാനഹാരോ പന ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗവണ്ണനായം വുത്തോയേവാതി ഇധ ന വദാമ.

"സുത്തേ ദേസിതേന ഏകേകേന പദട്ഠാനാദികേന അദേസിതാനം പദട്ഠാനാദീനം സമാരോപനഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി വിജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ

“തേനാഹ ആയസ്മാ”തിആദിമാഹ. **തേന** തഥാ സമാരോപനഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ -

> “യേ ധമ്മാ യംമൂലാ, യേ ചേകത്ഥാ പകാസിതാ മുനിനാ;
> തേ സമാരോപയിതബ്ബാ, എസ സമാരോപനോ ഹാരോ”തി -

യം വചനം **ആഹ,** തേന വചനേന വചനാനുസാരേന തഥാ സമാരോപനഭാവോ തുമ്ഹേഹി വിജാനിതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

“കിം പന എത്താവതാ സമാരോപനോ ഹാരോ പരിപുണ്ണോ, അഞ്ഞോ നിയുത്തോ നത്ഥീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ സമാരോപനോ ഹാരോ”**തി വുത്തം. സുത്തേ ദേസിതേന നയേന പദട്ഠാനാദികേന അദേസിതാനി പദട്ഠാനാനി സമാരോപയിതബ്ബാനി ഭവന്തി, തേന തേന പദട്ഠാനാദികേന അദേസിതാനം പദട്ഠാനാദീനം സമാരോപനോ ഹാരോ **നിയുത്തോ** നിദ്ധാരേത്വാ യുഞ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇതി സമാരോപനഹാരവിഭങ്ഗേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോ.

ഇമേ യഥാവുത്താ സോളസ സംവണ്ണനാവിസേസാ സംവണ്ണേതബ്ബത്ഥേസു അഞ്ഞാണസംസയാനം ഹരണതോ അപനയനതോ **ഹാരാ** നാമാതി.

നിട്ഠിതാ ഹാരവിഭങ്ഗവാരവിഭാവനാ.

൧. ദേസനാഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൨. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗാദിഹാരവിഭങ്ഗേന അസ്സാദാദയോ നാനാസുത്തത്ഥാ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗാദിഹാരവിഭങ്ഗോ പരിപുണ്ണോ.

> “സോളസ ഹാരാ പഠമം, ദിസാലോചനതോ ദിസാ വിലോകേത്വാ;
> സങ്ഖിപിയ അങ്കുസേന ഹി, നയേഹി തീഹി നിദ്ദിസേ സുത്ത”ന്തി. (നേത്തി॰ ൪ നയസങ്ഖേപ) -

ഗാഥാ നിദ്ദേസവാരേ ആചരിയേന വുത്താ, തസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഹാരവിഭങ്ഗവാരസ്സ ആദിമ്ഹി ന വിഭത്തോ, “കുഹിഞ്ചി വിഭത്തോ, ഹാരസമ്പാതേ വാ വിഭത്തോ കിം, ഉദാഹു നയസമുട്ഠാനഹാരേ വാ വിഭത്തോ കി”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ “ഹാരസമ്പാതേ വിഭത്തോ”തി തുമ്ഹേഹി ദട്ഠബ്ബോതി വിഞ്ഞാപനത്ഥം **“സോളസ ഹാരാ പഠമ”**ന്തിആദി വുത്തം.

അഥ വാ സുപരികമ്മകതഭൂമിസദിസേസു സംവണ്ണേതബ്ബേസു നാനാസുത്തപ്പദേസേസു നാനാവണ്ണസുഗന്ധപുപ്ഫസദിസേ സോളസ ഹാരേ സംവണ്ണനാഭാവേന യോജേത്വാ സോളസ ഹാരാ ആചരിയേന വിഭത്താ, തഥാ സുസിക്ഖിതസിപ്പാചരിയസുവിചാരിതജമ്ബുനദാഭരണസദിസേസു സംവണ്ണേതബ്ബേസു നാനാസുത്തപ്പദേസേസു നാനാവിധരംസിജാലവിവിധമണിരതനസദിസേ സോളസ ഹാരേ സംവണ്ണനാഭാവേന യോജേത്വാവ സോളസ ഹാരാ വിഭത്താ, മഹാപഥവിം പരിവത്തേത്വാ പപ്പടകോജസ്സ ഖാദാപനം അതിദുക്കരം വിയ, നാനാവിധേസു സംവണ്ണേതബ്ബേസു സുത്തപ്പദേസേസു പരമത്ഥോജായ സോളസഹി ഹാരേഹി അതിദുക്കരഖാദാപനസദിസം വിഞ്ഞാപനം കരോന്തേന ച യോജനികമധുഗണ്ഡം പീളേത്വാ സുമധുരസസ്സ പായാപനം അതിദുക്കരം വിയ നാനാവിധേസു സംവണ്ണേതബ്ബേസു സുത്തപ്പദേസേസു പരമത്ഥമധുരസസ്സ സോളസഹി ഹാരേഹി അതിദുക്കരം പായാപനസദിസം വിഞ്ഞാപനം കരോന്തേന ച

ആചരിയേന അനേകേസു സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തപ്പദേസേസു സോളസ ഹാരേ സംവണ്ണനാഭാവേന യോജേത്വാ സോളസ ഹാരാ വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “നാനാവിധസുത്തപ്പദേസേസു തേ സംവണ്ണനാഭാവേന യോജേത്വാ സോളസ ഹാരാ വിഭത്താ കിം , ഉദാഹു എകസ്മിമ്പി സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തപ്പദേസേ സംവണ്ണനാഭാവേന യോജേത്വാ സോളസ ഹാരാ വിഭത്താ കി”ന്തി വത്തബ്ബത്താ എകസ്മിമ്പി സംവണ്ണേതബ്ബസുത്തപ്പദേസേ സംവണ്ണനാഭാവേന യോജേത്വാ സോളസ ഹാരാ വിഭത്തായേവാതി തഥാ വിഭജന്തോ **“സോളസ ഹാരാ പഠമ”**ന്തിആദികം ഹാരസമ്പാതവാരം ആഹ.

നനു ഹാരസമ്പാതവാരം കഥേതുകാമേന ആചരിയേന “തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ”തിആദിവചനം വത്തബ്ബം, അഥ കസ്മാ “സോളസ ഹാരാ പഠമ”ന്തിആദി വത്തബ്ബന്തി ചേ? നിദ്ദേസേ വുത്തം “സോളസ ഹാരാ പഠമ”ന്തിആദികം ഗാഥം ഹാരവിഭങ്ഗവാരോ നപ്പയോജേതി വിപ്പകിണ്ണവിസയത്താ ച നയവിചാരസ്സ ച അന്തരിതത്താ. ഹാരസമ്പാതവാരോ പന തം ഗാഥം പയോജേതി അവികിണ്ണവിസയത്താ. തസ്മാ തം ഗാഥം പച്ചാമസിത്വാ ഹാരസമ്പാതവാരേ തസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ദട്ഠബ്ബോതി വിഞ്ഞാപനത്ഥം “സോളസ ഹാരാ പഠമ”ന്തിആദി വത്തബ്ബംയേവാതി. **അട്ഠകഥായം** പന -

> ഏവം സുപരികമ്മകതായ ഭൂമിയാ നാനാവണ്ണാനി മുത്തപുപ്ഫാനി പകിരന്തോ വിയ, സുസിക്ഖിതസിപ്പാചരിയവിചാരിതേസു സുരത്തസുവണ്ണാലങ്കാരേസു നാനാവിധരംസിജാലസമുജ്ജലാനി വിവിധാനി മണിരതനാനി ബന്ധന്തോ വിയ, മഹാപഥവിം പരിവത്തേത്വാ പപ്പടകോജം ഖാദാപേന്തോ വിയ , യോജനികമധുഗണ്ഡം പീളേത്വാ സുമധുരസം പായേന്തോ വിയ ച ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ നാനാസുത്തപ്പദേസേ ഉദാഹരന്തോ സോളസ ഹാരേ വിഭജിത്വാ ഇദാനി തേ എകസ്മിംയേവ സുത്തേ യോജേത്വാ ദസ്സേന്തോ ഹാരസമ്പാതവാരം ആരഭി. ആരഭന്തോ ച യായം നിദ്ദേസവാരേ -
>
> “സോളസ ഹാരാ പഠമം, ദിസാലോചനതോ ദിസാ വിലോകേത്വാ;
> സങ്ഖിപിയ അങ്കുസേന ഹി, നയേഹി തീഹി നിദ്ദിസേ സുത്ത”ന്തി. -

ഗാഥാ വുത്താ. യസ്മാ തം ഹാരവിഭങ്ഗവാരോ നപ്പയോജേതി വിപ്പകിണ്ണവിസയത്താ, നയവിചാരസ്സ ച അന്തരിതത്താ. അനേകേഹി സുത്തപ്പദേസേഹി ഹാരാനം വിഭാഗദസ്സനമേവ ഹി ഹാരവിഭങ്ഗവാരോ. ഹാരസമ്പാതവാരോ പന തം പയോജേതി എകസ്മിംയേവ സുത്തപ്പദേസേ സോളസ ഹാരേ യോജേത്വാവ തദനന്തരം നയസമുട്ഠാനസ്സ കഥിതത്താ. തസ്മാ “സോളസ ഹാരാ പഠമ”ന്തി ഗാഥം പച്ചാമസിത്വാ **“തസ്സാ നിദ്ദേസോ കുഹിം ദട്ഠബ്ബോ? ഹാരസമ്പാതേതി ആഹാ”**തി -

വുത്തം. ഗാഥാത്ഥോ നിദ്ദേസവിഭാവനായം വുത്തോവ. “സോളസ...പേ॰... സുത്ത”ന്തി യാ ഗാഥാ നിദ്ദേസേ ആചരിയേന വുത്താ, **തസ്സാ** ഗാഥായ **നിദ്ദേസോ കുഹിം ദട്ഠബ്ബോ,** ഹാരവിഭങ്ഗസ്സ ആദിമ്ഹി ആചരിയേന ന വിഭത്തോ, ഹാരസമ്പാതേ വാ പച്ചാമസിത്വാ വിഭത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ കിം, ഉദാഹു നയസമുട്ഠാനേ വാ പച്ചാമസിത്വാ വിഭത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ കിന്തി പുച്ഛതി. **ഹാരസമ്പാതേ** പച്ചാമസിത്വാ വിഭത്തോതി ദട്ഠബ്ബോതി വിസ്സജ്ജനാ.

ഹാരസമ്പാതേ തസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ദട്ഠബ്ബോതി ആചരിയേന വുത്തോ, സോ ഹാരസമ്പാതോ ദേസനാഹാരസമ്പാതഭേദേന സോളസവിധോ, “തത്ഥ കതമോ ഹാരസമ്പാതോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമസ്മിം സുത്തേ സംവണ്ണേതബ്ബേ സംവണ്ണനാഭാവേന മയാ വിഭജിയമാനോ ഹാരസമ്പാതഭൂതോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ നാമാതി തഥാ വിഭജിതും **“തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം സോളസവിധേ ദേസനാഹാരസമ്പാതാദികേ ഹാരസമ്പാതേ. **കതമോ** ഹാരസമ്പാതഭൂതോ സംവണ്ണനാവിസേസോ **ദേസനാഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി.

> “അരക്ഖിതേന ചിത്തേന, മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ച;
> ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേന, വസം മാരസ്സ ഗച്ഛതീ”തി. -

സുത്തേ **“അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാതി കിംദേസയതീ”**തി പുച്ഛിത്വാ **“പമാദം ദേസയതീ”**തിആദിസംവണ്ണനാവിസേസോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ നാമാതി വുത്തം ഹോതി. ഗാഥാത്ഥോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫൨) വിഭത്തോ. യോജനത്ഥോ പന **അരക്ഖിതേന ചിത്തേന** അരക്ഖിതചിത്തസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ **മാരസ്സ** മച്ചുനോ വസം ഗച്ഛതി. **മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന** വിപല്ലാസേന വിപല്ലാസസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ മാരസ്സ വസം ഗച്ഛതി. **ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേന** സസങ്ഖാരികചിത്തേന കുസീതചിത്തേന തംചിത്തസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ **മാരസ്സ** കിലേസാദിമാരസ്സ വസം ഗച്ഛതീതി.

“അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ’തി പദേന ദേസിതം തം പമാദധമ്മജാതം കസ്സ പദ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“തം മച്ചുനോ പദ”**ന്തി വുത്തം. “അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ”തി ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന ദേസിതോ അത്ഥോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ചാതി സുത്തപ്പദേസേന ദേസിതോ അത്ഥോ കഥം വിഭത്തോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ചാ”**തിആദി വുത്തം. യേന വിപല്ലാസേന യദാ അനിച്ചേ “നിച്ച”ന്തി പസ്സതി, തദാ പവത്തോ സോ വിപല്ലാസോ “മിച്ഛാദിട്ഠിഹതം നാമാ”തി വുച്ചതി. “സോ പന വിപല്ലാസോ കിംലക്ഖണോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ **“വിപരീതഗ്ഗാഹലക്ഖണോ വിപല്ലാസോ”**തി വുത്തം.

വിപരീതഗ്ഗാഹലക്ഖണോതി അസുഭാദീനംയേവ സുഭാദിവിപരീതഗ്ഗാഹലക്ഖണോ വിപല്ലാസോ “വിപല്ലാസയതീ”തി കാരിതത്ഥസമ്ഭവതോ. കിം വിപല്ലാസോ വിപരീതഗ്ഗാഹലക്ഖണോ? സോ വിപല്ലാസോ സഞ്ഞം വിപല്ലാസയതി, ചിത്തമ്പി വിപല്ലാസയതി, ദിട്ഠിമ്പി വിപല്ലാസയതി. ഇതി തയോ ധമ്മേ വിപല്ലാസയതീതി വിപല്ലാസേതബ്ബാനം തിവിധത്താ വിപല്ലാസാപി തിവിധാ ഹോന്തി. തേസു സഞ്ഞാവിപല്ലാസോ മുദുകോ ദുബ്ബലോ സുഭാദിവസേന ഉപട്ഠിതാകാരഗ്ഗഹണമത്തത്താ, ചിത്തവിപല്ലാസോ സഞ്ഞാവിപല്ലാസതോ ബലവാ സുഭാദിവസേന ഉപട്ഠഹന്താനം രൂപക്ഖന്ധാദീനം സുഭാദിവസേന സന്നിട്ഠാനം കത്വാ ഗഹണതോ. ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ സഞ്ഞാവിപല്ലാസചിത്തവിപല്ലാസേഹി ബലവതരോ, യം യം ആരമ്മണം സുഭാദിആകാരേന ഉപട്ഠാതി. തം തം ആരമ്മണം സസ്സതാദിവസേന അഭിനിവിസിത്വാ ഗഹണതോ. തസ്മാ സഞ്ഞാവിപല്ലാസോ പഠമം വുത്തോ, തദനന്തരം ചിത്തവിപല്ലാസോ, തദനന്തരം ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ വുത്തോ. വിത്ഥാരതോ പന ഏകേകസ്സ സുഭസുഖഅത്തനിച്ചഗ്ഗഹണവസേന ചതുബ്ബിധത്താ ദ്വാദസവിധാ ഹോന്തി.

വിപല്ലാസാ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “കതമേ വിപല്ലാസപവത്തിട്ഠാനവിസയാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമാനി അത്തഭാവവത്ഥൂനി വിപല്ലാസപവത്തിട്ഠാനവിസയാനീതി ദസ്സേതും **“സോ കുഹിം വിപല്ലാസയതി ചതൂസു അത്തഭാവവത്ഥൂസൂ”**തി വുത്തം. **ചതൂസു** രൂപകായവേദനാചിത്തധമ്മസങ്ഖാതേസു അത്തഭാവവത്ഥൂസു സോ സബ്ബോ വിപല്ലാസോ സഞ്ഞാചിത്തദിട്ഠിയോ വിപല്ലാസയതി. “കഥം സമനുപസ്സന്തസ്സ വിപല്ലാസയതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ”**തിആദി വുത്തം. യോ പുഗ്ഗലോ രൂപം വാ അത്തതോ സമനുപസ്സതി, രൂപവന്തം അത്താനം വാ അത്തതോ സമനുപസ്സതി , അത്തനി രൂപം വാ അത്തതോ സമനുപസ്സതി. രൂപസ്മിം അത്താനം വാ അത്തതോ സമനുപസ്സതി, ഏവം തസ്സ സമനുപസ്സന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വിപല്ലാസോ രൂപകായേ സഞ്ഞാചിത്തദിട്ഠിയോ വിപല്ലാസയതി. ഏസേവ നയോ വേദനാദീസുപി.

“തേസു രൂപകായാദീസു കതമം കതമസ്സ വിപല്ലാസസ്സ വത്ഥൂ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഏവം പവത്തമാനസ്സ വിപല്ലാസസ്സ ഇദം ഇമസ്സ വത്ഥൂതി വിഭജിതും **“തത്ഥ രൂപ”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി** തേസു രൂപാദീസു ചതൂസു **പഠമം വിപല്ലാസവത്ഥു രൂപം “അസുഭേ സുഭ”**ന്തി ഏവം പവത്തമാനസ്സ വിപല്ലാസസ്സ വത്ഥു ഹോതീതി വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. ഏസ നയോ സേസേസുപി. ഏവം “അസുഭേ സുഭ”ന്തിആദിപ്പകാരേന വിപല്ലാസാ ചതുബ്ബിധാ ഭവന്തി.

ഇദം ഇമസ്സ വത്ഥൂതി ആചരിയേന വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “തേസം വിപല്ലാസാനം കതമേ മൂലകാരണധമ്മാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“ദ്വേ ധമ്മാ”**തിആദി

വുത്തം. ചിത്തസ്സ സംകിലേസാ, തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച - ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ വിപല്ലാസാനം മൂലകാരണഭൂതാ ഭവന്തി.

“ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ഏകതോ വിപല്ലാസാനം മൂലകാരണം കിം ഹോന്തി, ഉദാഹു വിസും വിസു”ന്തി വത്തബ്ബത്താ വിസും വിസും വിഭജിതും **“തണ്ഹാനിവുത”**ന്തിആദി വുത്തം. അവിജ്ജാരഹിതാ തണ്ഹാ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ “തണ്ഹാഅവിജ്ജാനിവുത”ന്തി വത്തബ്ബന്തി? ന, തണ്ഹായ സാതിസയപച്ചയത്താ. സാതിസയായ ഹി തണ്ഹായ അസുഭേപി “സുഭ”ന്തി, ദുക്ഖേപി “സുഖ”ന്തി സമനുപസ്സന്തി. “തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ചാ”തി വുത്തത്താ “അവിജ്ജാനിവുത”ന്തി വത്തബ്ബം, കസ്മാ “ദിട്ഠിനിവുത”ന്തി വുത്തന്തി? അവിജ്ജായ ദിട്ഠി ഭവതീതി ദിട്ഠിസീസേന അവിജ്ജം ഗഹേത്വാ **“ദിട്ഠിനിവുത”**ന്തി വുത്തം, അവിജ്ജാനിവുതന്തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. “അവിജ്ജാനിവുത”ന്തി വുത്തേ പന ദിട്ഠിരഹിതാ അവിജ്ജാപി ഗഹിതാ സിയാ, ദിട്ഠിസഹിതായ ഹി അവിജ്ജായ അനിച്ചേപി “നിച്ച”ന്തി, അനത്തനിയേപി “അത്താ”തി സമനുപസ്സന്തി.

“കഥം തണ്ഹാമൂലകോ വിപല്ലാസോ പവത്തോ, കഥം ദിട്ഠിസഹിതാവിജ്ജാമൂലകോ വിപല്ലാസോ പവത്തോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു തണ്ഹാമൂലകദിട്ഠിസഹിതാവിജ്ജാമൂലകേസു. **ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ**തി ദിട്ഠിസഹിതാവിജ്ജാമൂലകവിപല്ലാസോ. **അതീതം രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ**തി അദബ്ബഭൂതോപി ദബ്ബഭൂതോ വിയ വുത്തോ. **തണ്ഹാവിപല്ലാസോ**തി ദിട്ഠിസഹിതതണ്ഹാമൂലകോ വിപല്ലാസോ **അനാഗതം രൂപം** ദിട്ഠിഭിനന്ദനവസേന **അഭിനന്ദതീ**തി. ഏവം അതീതസമനുപസ്സനഅനാഗതാഭിനന്ദനഭേദേന പവത്തിവിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. “ചിത്തസ്സ സംകിലേസോ തണ്ഹാഅവിജ്ജായേവ ദ്വേ ധമ്മാ ന ഹോന്തി, അഥ ഖോ ദസ കിലേസാപി, കസ്മാ ദ്വേയേവ വുത്താ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ദ്വേ ധമ്മാ ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ”**തിആദി വുത്തം. തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച - ഇമേ ദ്വേയേവ ധമ്മാ പരമസാവജ്ജസ്സ വിപല്ലാസസ്സ മൂലകാരണത്താ. **താഹി** തണ്ഹാഅവിജ്ജാഹി വിസുജ്ഝന്തം ചിത്തം സബ്ബേഹി കിലേസേഹി **വിസുജ്ഝതി,** തസ്മാ ച വിസേസതോ ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ ഹോന്തീതി ദ്വേ ധമ്മാ വുത്താ. ന ഹി താസു തണ്ഹാഅവിജ്ജാസു അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീനാസു കോചി സംകിലേസോ അപ്പഹീനോ നാമ നത്ഥീതി.

“വുത്തപ്പകാരാ തണ്ഹാഅവിജ്ജാ വുത്തപ്പകാരാനം വിപല്ലാസാനംയേവ മൂലകാരണം ഹോന്തി കിം, ഉദാഹു സകലസ്സ വട്ടസ്സാപി മൂലകാരണം ഹോന്തി കി”ന്തി വത്തബ്ബത്താ വുത്തപ്പകാരാ തണ്ഹാഅവിജ്ജാ വുത്തപ്പകാരാനം മൂലകാരണം ഹോന്തി യഥാ, ഏവം സകലസ്സ വട്ടസ്സാപി മൂലകാരണം ഹോന്തീതി ദസ്സേതും **“തേസ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യേസം പുഗ്ഗലാനം ചിത്തം അരക്ഖിതം, മിച്ഛാദിട്ഠിഹതഞ്ച ഹോതി, **തേസം** പുഗ്ഗലാനം. യേസം അവിജ്ജാനീവരണാനം തണ്ഹാസംയോജനാനം പുബ്ബകോടി ന പഞ്ഞായതി, തേഹി അവിജ്ജാനീവരണേഹി തണ്ഹാസംയോജനേഹി സംസാരേ **സന്ധാവന്താനം സംസരന്താനം** പുഗ്ഗലാനം **സകിം നിരയം** മാരവസഗമനേന സന്ധാവനം സംസരണം ഹോതി, **സകിം തിരച്ഛാനയോനിം** സന്ധാവനം സംസരണം ഹോതി, **സകിം പേത്തിവിസയം** സന്ധാവനം സംസരണം ഹോതി, **സകിം അസുരകായം** സന്ധാവനം സംസരണം ഹോതി, **സകിം ദേവേ** സന്ധാവനം സംസരണം ഹോതി, **സകിം മനുസ്സേ** സന്ധാവനം സംസരണം ഹോതീതി അത്ഥോ.

“മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ചാ”തി സുത്തപ്പദേസേന ദേസിതോ അത്ഥോ ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേനാതി സുത്തപ്പദേസേന ദേസിതോ അത്ഥോ കഥം വിഭത്തോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേനാ”**തിആദി വുത്തം. **ചിത്തസ്സ** വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ യാ **അകല്ലതാ** അകമ്മനിയതാ അത്ഥി, ഇദം അകല്ലത്തം അകമ്മനിയത്തം **ഥിനം** നാമ. യം **കായസ്സ ലീനത്തം** വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയലീനത്തം അത്ഥി, ഇദം കായസ്സ ലീനത്തം **മിദ്ധം** നാമാതി ഥിനമിദ്ധസരൂപമേവ വുത്തം. തേഹി ഥിനമിദ്ധേഹി ചിത്തസ്സ അഭിഭൂതഭാവാദികോ പന സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ന വുത്തോ, അവുത്തേപി യേസം പുഗ്ഗലാനം ചിത്തം ഥിനമിദ്ധേഹി അഭിഭൂതം, തേസം പുഗ്ഗലാനം തേന ചിത്തേന ചിത്തസീസേന സംയോജനേന സംസാരേ മാരവസഗമനേന സന്ധാവനം സംസരണം പരിയോസാനസഭാവോ വിത്ഥാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബോ.

“വസം മാരസ്സ ഗച്ഛതീതി സുത്തപ്പദേസേന ദേസിതോ അത്ഥോ കഥം വിഭത്തോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“വസം മാരസ്സ ഗച്ഛതീ”**തി വുത്തം. തത്ഥ **കിലേസമാരസ്സാ**തി കിലേസോ ദാനാദിപുഞ്ഞേ മാരേതി നിവാരേതീതി അത്ഥേന **മാരോ**തി കിലേസമാരോ. ഇമിനാ കിലേസമാരം നിസ്സായ പവത്തത്താ അഭിസങ്ഖാരമാരഖന്ധമാരമച്ചുമാരാ ച ഗഹിതാ, **ച**-സദ്ദേന വാ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. **സത്തമാരസ്സാ**തി ദേവപുത്തമാരസ്സ. അഥ വാ “ദേവപുത്തമാരസ്സാ”തി അവത്വാ “സത്തമാരസ്സാ”തി വുത്തത്താ യോ യോ രാജചോരാദികോ ദാനാദീനി വാ ഇസ്സരിയഭോഗാദീനി വാ മാരേതി, സോ സോ രാജചോരാദികോപി ഗഹിതോ, തസ്മാ യസ്സ കസ്സചി സത്തമാരസ്സാതി അത്ഥോ. **വസ**ന്തി ഇച്ഛം ലോഭം അധിപ്പായം രുചിം ആകങ്ഖം ആണം ആണത്തിം. **ഗച്ഛതീ**തി ഉപഗച്ഛതി ഉപേതി അനുവത്തതി അനുഗച്ഛതി നാതിക്കമതീതി അത്ഥോ. “കസ്മാ വസം ഗച്ഛതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“സോ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. യോ സത്തോ അരക്ഖിതചിത്തേന ച മിച്ഛാദിട്ഠിഹതചിത്തേന ച ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതചിത്തേന ച സമന്നാഗതോ ഹോതി, **സോ** സത്തോ അവിജ്ജാനീവരണാദീഹി **നിവുതോ** ഹുത്വാ സംസാരാഭിമുഖോ **ഹി** യസ്മാ ഹോതി, ന വിസങ്ഖാരാഭിമുഖോ, തസ്മാ മാരസ്സ വസം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

“അരക്ഖിതേനാതിആദികസ്സ യസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥോ വിഭത്തോ, തേന ‘അരക്ഖിതേനാ’തിആദികേന സുത്തേന കിത്തകാനി സച്ചാനി ദേസിതാനീ”തിവത്തബ്ബത്താ **“ഇമാനി ഭഗവതാ”**തിആദി വുത്തം. “അരക്ഖിതേനാ”തിആദിസുത്തേന ഭഗവതാ ഇമാനി ദ്വേ സച്ചാനി ദേസിതാനി ദുക്ഖം, സമുദയോ ചാതി. കഥം ദേസിതാനി? അഭിധമ്മനിസ്സിതായ കഥായ ചേവ സുത്തന്തനിസ്സിതായ കഥായ ച ദേസിതാനി. താസു കഥാസു അഭിധമ്മനിസ്സിതായ കഥായ ദേസിതേ സതി “അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ”തി ഇമിനാ പദേന അരക്ഖിതം രത്തമ്പി ചിത്തം, അരക്ഖിതം ദുട്ഠമ്പി ചിത്തം, അരക്ഖിതം മൂള്ഹമ്പി ചിത്തം ഭഗവതാ ദേസിതം ഞാപിതം. തത്ഥ രത്തചിത്തം ലോഭസഹഗതചിത്തുപ്പാദവസേന അട്ഠവിധം, ദുട്ഠചിത്തം പടിഘസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദവസേന ദുബ്ബിധം, മൂള്ഹചിത്തം മോമൂഹചിത്തുപ്പാദവസേന ദുബ്ബിധന്തി വേദിതബ്ബം. ഇമേസഞ്ഹി ചിത്തുപ്പാദാനം വസേന യാ ചക്ഖുന്ദ്രിയാദീനം അഗുത്തി അനാരക്ഖാ ഉപ്പന്നാ, തായ അഗുത്തിയാ അനാരക്ഖായ ചിത്തം അരക്ഖിതം ഹോതി ഫലൂപചാരേനാതി.

“മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേനാ”തി ഇമിനാ പദേന മിച്ഛാദിട്ഠിസംസട്ഠം ചിത്തം ദേസിതം, തം ദിട്ഠിസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദവസേന ചതുബ്ബിധന്തി വേദിതബ്ബം. തഞ്ഹി മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സംസട്ഠഭാവേന മിച്ഛാദിട്ഠിവസാനുഗതത്താ മിച്ഛാദിട്ഠിഹതം നാമാതി. “ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേനാ”തി ഇമിനാ പദേന ഥിനമിദ്ധേന സംസട്ഠം ചിത്തം ദേസിതം, തം സസങ്ഖാരികചിത്തുപ്പാദവസേന പഞ്ചവിധന്തി വേദിതബ്ബം. തഞ്ഹി ഥിനമിദ്ധേന സംസട്ഠഭാവേന ഥിനമിദ്ധവസാനുഗതത്താ ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതം നാമാതി ഏവം യേ ദ്വാദസാകുസലാ **ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ** “കതമേ ധമ്മാ അകുസലാ? യസ്മിം സമയേ അകുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതീ”തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൩൬൫) വിത്ഥാരതോ വത്തബ്ബാ, തേ ദ്വാദസാകുസലചിത്തുപ്പാദാ തീഹി പദേഹി ഭഗവതാ ദേസിതാതി വേദിതബ്ബാ. “മാരസ്സാ”തി പദേന പഞ്ച മാരാ ഗഹിതാ. തേസു കിലേസമാരോ “ചത്താരോ ആസവാ, ചത്താരോ ഓഘാ, ചത്താരോ യോഗാ, ചത്താരോ ഗന്ഥാ, ചത്താരി ഉപാദാനാനി, അട്ഠ നീവരണാ, ദസ കിലേസാ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൦൨ ആദയോ) ദേസിതോ. അഭിസങ്ഖാരമാരോ പന “കുസലാ ചേതനാ (വിഭ॰ ൨൨൬) അകുസലാ ചേതനാ (വിഭ॰ ൨൨൬) കുസലം കമ്മം അകുസലം കമ്മ”ന്തിആദിനാ ദേസിതോ. ഖന്ധമാരോ പന “അത്തഭാവോ പഞ്ചക്ഖന്ധാ”തിആദിനാ ദേസിതോ. മച്ചുമാരോ പന “ചുതി ചവനതാ”തിആദിനാ (വിഭ॰ ൧൯൩) ദേസിതോ. ഏവം താവേത്ഥ അഭിധമ്മനിസ്സിതായ കഥായ ദേസിതോ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

സുത്തന്തനിസ്സിതായ പന കഥായ ദേസിതേ സതി “ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതി അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹീ, യത്വാധികരണമേനം ചക്ഖുന്ദ്രിയം അസംവുതം വിഹരന്തം അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അന്വാസ്സവേയ്യും, തസ്സ സംവരായ ന പടിപജ്ജതി, ന രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ചക്ഖുന്ദ്രിയേ ന സംവരം ആപജ്ജതി...പേ॰... സോതിന്ദ്രിയേ ന സംവരം ആപജ്ജതി... ഘാനിന്ദ്രിയേ ന സംവരം ആപജ്ജതി... ജിവ്ഹിന്ദ്രിയേ ന സംവരം ആപജ്ജതി... കായിന്ദ്രിയേ ന സംവരം ആപജ്ജതി... മനിന്ദ്രിയേ ന സംവരം ആപജ്ജതീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൪൭) ഏവം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന യം

ഛദ്വാരികചിത്തം വുത്തം, തം ഛദ്വാരികചിത്തം "അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ"തി ഇമിനാ പദേന ദേസിതം. യാ മിച്ഛാദിട്ഠിയോ പുബ്ബന്തകപ്പനവസേന വാ അപരന്തകപ്പനവസേന വാ പുബ്ബന്താപരന്തകപ്പനവസേന വാ മിച്ഛാ അഭിനിവിസന്തസ്സ അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്തസ്സ "സസ്സതോ ലോകോ"തി വാ "അസസ്സതോ ലോകോ"തി വാ "ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ"തി വാ ഉപ്പന്നാ, താഹി ദിട്ഠീഹി വാ, യാ ച ദിട്ഠിയോ "ഇമാ ചത്താരോ സസ്സതവാദാ...പേ॰... പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ"തി **ബ്രഹ്മജാലസുത്താ**ദീസു (ദീ॰ നി॰ ၁.൩൦ ആദയോ) വുത്താ, താഹി ദിട്ഠീഹി വാ സമ്പയുത്തം യം ചിത്തം "മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ചാ"തി ഇമിനാ പദേന ദേസിതം.

"ഥിനം നാമ ചിത്തസ്സ അകമ്മഞ്ഞതാ, മിദ്ധം നാമ വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയസ്സ അകമ്മഞ്ഞതാ"തി വാ "ഥിനം അനുസ്സാഹസംസീദനം, മിദ്ധം ഉസ്സാഹസത്തിവിഘാതോ"തി വാ യാനി ഥിനമിദ്ധാനി വുത്താനി, തേഹി ഥിനമിദ്ധേഹി യം ചിത്തം അഭിഭൂതം അജ്ഝോത്ഥടം, തം ചിത്തം "ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേനാ"തി ഇമിനാ പദേന ദേസിതം.

"വസോ നാമ ഇച്ഛാ ലോഭോ അധിപ്പായോ രുചി ആകങ്ഖാ ആണാ ആണത്തീ"തി യോ വസോ വുത്തോ, സോ വസോ "വസ"ന്തി ഇമിനാ പദേന ദേസിതോ. "പഞ്ച മാരാ - ഖന്ധമാരോ അഭിസങ്ഖാരമാരോ മച്ചുമാരോ ദേവപുത്തമാരോ കിലേസമാരോ"തി യോ മാരോ വുത്തോ, സോ മാരോ "മാരസ്സാ"തി ഇമിനാ ദേസിതോ. "ഗച്ഛതി, ഉപഗച്ഛതി, ഉപേതി, അനുവത്തതി, അനുഗച്ഛതി, നാതിക്കമതീ"തി യോ പുഗ്ഗലോ വുത്തോ, സോ പുഗ്ഗലോ "ഗച്ഛതീ"തി ഇമിനാ ദേസിതോതി. ഏവം ദേസിതേസു ധമ്മേസു അകുസലാ സമുദയസച്ചം, "വസം മാരസ്സ ഗച്ഛതീ"തി ഇമിനാ പദേന യേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ ഉപാദായ പഞ്ഞത്തോ പുഗ്ഗലോ വുത്തോ, തേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചന്തി ദ്വേ സച്ചാനി ദേസിതാനി. "കിമത്ഥായ ദ്വേ സച്ചാനി ദേസിതാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേസം ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. **തേസം** ദ്വിന്നം സച്ചാനം **പരിഞ്ഞായ ച പഹാനായ ച** "അരക്ഖിതേനാ"തിആദി **ധമ്മം ഭഗവാ ദേസേതി,** താനി ദ്വേ സച്ചാനി "അരക്ഖിതേനാ"തിആദികേന ഞാപേതീതി അത്ഥോ.

"തേസു ദ്വീസു സച്ചേസു കസ്സ സച്ചസ്സ പരിഞ്ഞായ, കസ്സ സച്ചസ്സ പഹാനായ ദേസേതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ, സമുദയസ്സ പഹാനായാ"**തി വുത്തം. "പരിഞ്ഞാപഹാനേഹി കതമാനി സച്ചാനി ദേസിതാനീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"യേന ചാ"**തിആദി വുത്തം. **യേന** അരഹത്തമഗ്ഗേന പരിജാനാതി, **യേന** അരഹത്തമഗ്ഗേന പജഹതി ച, **അയം** അരഹത്തമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം നാമ. **യം** നിബ്ബാനധമ്മം ആരബ്ഭ തണ്ഹായ, അവിജ്ജായ ച പഹാനം ജാതം, **അയം** നിബ്ബാനധമ്മോ **നിരോധോ** നിരോധസച്ചം നാമാതി. ഏവം ചത്താരി സച്ചാനി ഭഗവതാ ദേസിതാനി.

"ചതുന്നം സച്ചാനം ദേസിതഭാവോ കേന വിഞ്ഞാതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തേസു ചതൂസു സച്ചേസു സമുദയസച്ചേന അസ്സാദോ ഗഹിതോ, ദുക്ഖസച്ചേന ആദീനവോ ഗഹിതോ, മഗ്ഗസച്ചനിരോധസച്ചേഹി നിസ്സരണം ഗഹിതം, സമുദയപ്പഹാനവസേന സബ്ബഗതിപജഹനം ജാതം, സബ്ബഗതിപജഹനം ഫലന്തി ഗഹിതം. യേന രക്ഖിതചിത്തതാദികേന സബ്ബഗതിപജഹനം ജാതം, സോ രക്ഖിതചിത്തതാദികോ ഉപായോതി ഗഹിതോ, അരക്ഖിതചിത്തതാദികസ്സ പടിസേധനമുഖേന രക്ഖിതചിത്തതാദികസ്സ നിയോജനം ഭഗവതോ ആണത്തീതി ഗഹിതന്തി ദേസനാഹാരേന നാനാസുത്തേസു ദസ്സിതാ അസ്സാദാദയോ "അരക്ഖിതേനാ"തിആദികേ ഏകസ്മിംയേവ സുത്തേ നീഹരിത്വാ ദസ്സിതാ.

"അസ്സാദാദീനം നീഹരിത്വാ ദസ്സിതഭാവോ കേന വിഞ്ഞാതബ്ബോ സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നാനാസുത്തേസു അസ്സാദാദയോ നീഹരിത്വാ ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗോ നാമ. യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ഏകസ്മിംയേവ സുത്തേ അസ്സാദാദയോ നീഹരിത്വാ ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ നാമാതി വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ.

“ഏത്തകോവ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ”**തി വുത്തം. ഏകേകസ്മിംയേവ സുത്തേ അസ്സാദാദയോ യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ദേസനാഹാരസമ്പാതേന നീഹരിത്വാ യഥാരഹം ദസ്സിതാ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹിതോ.

ഇതി ദേസനാഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൨. വിചയഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൫. യേന ദേസനാഹാരസമ്പാതേന അസ്സാദാദയോ ആചരിയേന വിഭത്താ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, സോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ വിചയഹാരസമ്പാതോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ വിചയോ ഹാരസമ്പാതോ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ദേസനാഹാരസമ്പാതാദീസു സോളസസു ഹാരസമ്പാതേസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **വിചയഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി. ഇമേസു ധമ്മേസു അയം ധമ്മോ യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന വിചയിതബ്ബോ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ വിചയഹാരസമ്പാതോ നാമാതി നിയമേത്വാ വിഭജിതും **“തത്ഥ തണ്ഹാ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -

> “ഏവം ദേസനാഹാരസമ്പാതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിചയഹാരസമ്പാതം ദസ്സേന്തോ യസ്മാ ദേസനാഹാരപദത്ഥവിചയോ വിചയഹാരോ, തസ്മാ ദേസനാഹാരേ വിപല്ലാസഹേതുഭാവേന നിദ്ധാരിതായ തണ്ഹായ കുസലാദിവിഭാഗപവിചയമുഖേന വിചയഹാരസമ്പാതം ദസ്സേതും ‘തത്ഥ തണ്ഹാ ദുവിധാ’തിആദി ആരദ്ധ”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൫) -

വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം “അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ”തിആദിസുത്തത്ഥേ ദേസനാഹാരസമ്പാതേന സംവണ്ണിതേ അകുസലധമ്മേ “തണ്ഹാ”തി നിദ്ധാരിതാ സബ്ബതണ്ഹാ. **കുസലാപീ**തി ചതുഭൂമകേ കുസലേ ഉദ്ദിസ്സ പവത്താ തണ്ഹാപി. **അകുസലാപീ**തി അകുസലധമ്മേ ഉദ്ദിസ്സ പവത്താ തണ്ഹാപീതി ദുവിധാ ഹോതീതി വിചയിതബ്ബാ. തേന വുത്തം **ടീകായം** - “കുസലധമ്മാരമ്മണാതി കുസലധമ്മേ ഉദ്ദിസ്സ പവത്തമത്തം സന്ധായ വുത്തം, ന തേസം ആരമ്മണപച്ചയതം, ഇധ ‘കുസലാ ധമ്മാ’തി ലോകുത്തരധമ്മാനമ്പി അധിപ്പേതത്താ”തി.

“കുസലാ തണ്ഹാ കിംഗാമിനീ, അകുസലാ തണ്ഹാ കിം ഗാമിനീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“അകുസലാ സംസാരഗാമിനീ”**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ “കതമോ കുസലാകുസലതണ്ഹാനം വിസേസോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“അകുസലാ സംസാരഗാമിനീ”**തിആദി വുത്തം. “തണ്ഹാ നാമ സംസാരഗാമിനീ ഹോതു, കഥം അപചയഗാമിനീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“പഹാനതണ്ഹാ”**തി വുത്തം, പഹാനസ്സ ഹേതുഭൂതാ തണ്ഹാ **പഹാനതണ്ഹാ**തി അത്ഥോ, പഹാതബ്ബതണ്ഹം ആഗമ്മ യം പഹാനം പവത്തേതബ്ബം, തേന പവത്തേതബ്ബേന പഹാനേന അപചയം ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി.

“കിം പന തണ്ഹായേവ കുസലാകുസലാതി ദുബ്ബിധാ, ഉദാഹു അഞ്ഞോപി കുസലാകുസലാതി ദുബ്ബിധോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“മാനോപീ”**തിആദി വുത്തം. “കതമോ മാനോ കുസലോ, കതമോ മാനോ അകുസലോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യം മാനം നിസ്സായ മാനം പജഹതി, അയം മാനോ കുസലോ. യോ പന മാനോ ദുക്ഖം നിബ്ബത്തയതി, അയം മാനോ അകുസലോ”**തി വുത്തം. തത്ഥ **യം മാനം...പേ॰... കുസലോ**തി യം മാനം നിസ്സായ ഉപനിസ്സായ പഹാനം പവത്തിതം, തേന പഹാനേന സന്താനേ ഉപ്പജ്ജനാരഹം മാനം പജഹതി, അയം ഉപനിസ്സയപച്ചയഭൂതോ മാനോ ഫലൂപചാരേന കുസലോ. **യോ പന...പേ॰... അകുസലോ**തി യോ പന മാനോ പരഹിംസനാദിവസേന പവത്തമാനോ ഹുത്വാ അത്തനോ ച പരസ്സ ച ദുക്ഖം നിബ്ബത്തയതി, അയം മാനോ അകുസലോതി വിചയിത്വാ വേദിതബ്ബോ.

“സംസാരാപചയഗാമിനീസു താസു തണ്ഹാസു കതമാ അപചയഗാമിനീ തണ്ഹാ കുസലാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ “കുസലാ”തി വുത്തായ തണ്ഹായ സരൂപം ദസ്സേതും **“തത്ഥ യം നേക്ഖമ്മസിത”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി താസു സംസാരാപചയഗാമിനീസു തണ്ഹാഭൂതാസു കുസലാകുസലാസു. അയം തണ്ഹാ കുസലാതി സമ്ബന്ധോ. **“അരിയാ** പുഗ്ഗലാ **സന്തം ആയതനം യം** അരിയഫലധമ്മം സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തി, **തം ആയതനം** അരിയഫലധമ്മം അഹം കുദാസ്സു സച്ഛികത്വാ വിഹരിസ്സ”ന്തി പത്ഥയന്തസ്സ **തസ്സ** കുലപുത്തസ്സ തസ്മിം അരിയഫലേ **പിഹാ** ഉപ്പജ്ജതി, പിഹാപച്ചയാ യം ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം ദോമനസ്സം **“നേക്ഖമ്മസിത”**ന്തി വുച്ചതി. അയം അരിയഫലേ പിഹാസങ്ഖാതാ തണ്ഹാ കുസലാ അനവജ്ജാ അനവജ്ജഅരിയഫലധമ്മം ഉദ്ദിസ്സ പവത്തത്താതി വിചയിതബ്ബം.

“കഥം പവത്താ”തി വത്തബ്ബത്താ **“രാഗവിരാഗാ”**തിആദി വുത്തം. യാ **രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി** പത്തബ്ബാ. **തദാരമ്മണാ** തം ചേതോവിമുത്തിം ആഗമ്മ പവത്താ തണ്ഹാ **കുസലാ** അനവജ്ജാ, യാ **അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി** പത്തബ്ബാ, തദാരമ്മണാ തം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ആഗമ്മ പവത്താ തണ്ഹാ കുസലാ അനവജ്ജാതി വിചയിതബ്ബാ. തായ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ വസേന ഭഗവതാ -

> “തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ;
> സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയം;
> ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”തി. (ഉദാ॰ ൩൨; നേത്തി॰ ൩൧, ൬൨, ൭൫) -

ഗാഥായം “സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”തി പദം വുത്തം, “തസ്സാ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ യോ പവിചയോ കാതബ്ബോ, കതമോ സോ പവിചയോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തസ്സാ കോ പവിചയോ”**തിആദി വുത്തം. **തസ്സാ** പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ കോ പവിചയോതി ചേ പുച്ഛേയ്യ “അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗാനി - സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധീ”തി പവിചയോ വേദിതബ്ബോ. “സോ പവിചയോ കത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“സോ കത്ഥാ”**തിആദി വുത്തം. **സോ** പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ പവിചയോ **കത്ഥ** കസ്മിം ധമ്മേ ദട്ഠബ്ബോതി പുച്ഛതി. ചതുത്ഥേ ഝാനേ **പാരമിതായ** ഉക്കംസഗതായ ചതുത്ഥജ്ഝാനഭാവനായ സോ പവിചയോ ദട്ഠബ്ബോ.

“ചതുത്ഥേ ഝാനേ പാരമിതായാ”തി വുത്തമത്ഥം വിവരിതും **“ചതുത്ഥേ ഹി ഝാനേ”**തിആദി വുത്തം. യോ സോ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ പുഗ്ഗലോ ചതുത്ഥേ ഝാനേ പരിസുദ്ധം പരിയോദാതം അനങ്ഗണം വിഗതൂപക്കിലേസം മുദു കമ്മനിയം ഠിതം ആനേഞ്ജപ്പത്തം, ഇതി അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ചിത്തം ഭാവയതി, **സോ** ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ പുഗ്ഗലോ **തത്ഥ** ചതുത്ഥേ ഝാനേ അട്ഠവിധം വിജ്ജാചരണം അധിഗച്ഛതി. കതമം അട്ഠവിധം? ഛ അഭിഞ്ഞാ, ദ്വേ ച വിസേസേ വാ അധിഗച്ഛതീതി യോജനാ. ഇദ്ധിവിധാദയോ പഞ്ച, ലോകിയാഭിഞ്ഞാ ചേവ അരഹത്തമഗ്ഗപഞ്ഞാ ചാതി **ഛ അഭിഞ്ഞാ**. മനോമയിദ്ധി ചേവ വിപസ്സനാഞാണഞ്ചാതി **ദ്വേ ച വിസേസാ** ഹോന്തി.

“തം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം കുതോ പരിസുദ്ധം...പേ॰... കുതോ ആനേഞ്ജപ്പത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തം ചിത്തം യതോ പരിസുദ്ധ”**ന്തിആദി വുത്തം. തം ചിത്തം **യതോ** ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിഭാവതോ **പരിസുദ്ധം, തതോ** ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിഭാവതോ **പരിയോദാതം** ഹോതി. സുഖാദീനം പച്ചയഘാതേന **യതോ** വീതരാഗാദിഅനങ്ഗണഭാവതോ **അനങ്ഗണം, തതോ** വീതരാഗാദിഅനങ്ഗണഭാവതോ **വിഗതൂപക്കിലേസം. യതോ** സുഭാവിതഭാവതോ **മുദു, തതോ** സുഭാവിതഭാവതോ **കമ്മനിയം. യതോ** പരിസുദ്ധാദീസു ഠിതഭാവതോ **ഠിതം, തതോ** പരിസുദ്ധാദീസു ഠിതഭാവതോ **ആനേഞ്ജപ്പത്തം** ഹോതീതിപി യോജനാ യുത്താ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൩) യുഗളതോ ആഗതത്താ. സദ്ധാവീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞാഓഭാസേഹി പരിഗ്ഗഹിതഭാവതോ **ആനേഞ്ജപ്പത്തം**. സദ്ധായ ഹി പരിഗ്ഗഹിതം ചിത്തം പടിപക്ഖേ അസ്സദ്ധിയേ ന ഇഞ്ജതി ന ചലതി, വീരിയേന പരിഗ്ഗഹിതം ചിത്തം പടിപക്ഖേ കോസജ്ജേ ന ഇഞ്ജതി, സതിയാ പരിഗ്ഗഹിതം ചിത്തം പടിപക്ഖേ പമാദേ ന ഇഞ്ജതി, സമാധിനാ പരിഗ്ഗഹിതം ചിത്തം പടിപക്ഖേ ഉദ്ധച്ചേ ന ഇഞ്ജതി, പഞ്ഞായ പരിഗ്ഗഹിതം ചിത്തം പടിപക്ഖായ

അവിജ്ജായ ന ഇഞ്ജതി, ഓഭാസഗതം ചിത്തം കിലേസന്ധകാരേ ന ഇഞ്ജതി. ഇതി ഇമേഹി ഛഹി ധമ്മേഹി പരിഗ്ഗഹിതം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം ആനേഞ്ജപ്പത്തം ഹോതി. ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതത്താ ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം ഛന്നം അഭിഞ്ഞാഞാണാനഞ്ച മനോമയിദ്ധിവിപസ്സനാഞാണാനഞ്ച അധിഗമൂപായോ ഹോതി, തസ്മാ സോ പഞ്ഞാവിമുത്തിപരിചയോ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ദട്ഠബ്ബോയേവാതി സങ്ഖേപത്ഥോ. വിത്ഥാരതോ പന **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ഒസ) ''തത്ഥ ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിഭാവേനാ''തിആദിനാ വാ ''അപരോ നയോ''തിആദിനാ വാ വുത്തോയേവാതി അമ്ഹേഹി ന വുത്തോ.

''യേസം രാഗാദിഅങ്ഗണാനം അഭാവേന അനങ്ഗണം, യേസം അഭിജ്ഝാദിഉപക്കിലേസാനം അഭാവേന വിഗതൂപക്കിലേസം, യായ ചിത്തസ്സ ഠിതിയാ അഭാവേന ഠിതം, ഇഞ്ജനായ അഭാവേന ആനേഞ്ജപ്പത്തം, തേ രാഗാദിഅങ്ഗണാദയോ കതമായ പക്ഖാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ അങ്ഗണാ''**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി** തേസു രാഗാദിഅങ്ഗണാദീസു **അങ്ഗണാ** ച രാഗാദിഅങ്ഗണാ ച **ഉപക്കിലേസാ** അഭിജ്ഝാദിഉപക്കിലേസാ ച സന്തി, **തദുഭയം** രാഗാദിഅങ്ഗണഅഭിജ്ഝാദിഉപക്കിലേസദ്വയം **തണ്ഹാപക്ഖോ** രാഗാദിഅങ്ഗണാനം തണ്ഹാസഭാവത്താ, അഭിജ്ഝാദിഉപക്കിലേസാനഞ്ച തണ്ഹായ അനുലോമത്താ. യാ **ഇഞ്ജനാ** ഫന്ദനാ യാ ച ചിത്തസ്സ **അട്ഠിതി** അനവട്ഠാനം അത്ഥി, **അയം** ഇഞ്ജനാ അട്ഠിതി **ദിട്ഠിപക്ഖോ** ഇഞ്ജനായ ച അട്ഠിതിയാ ച മിച്ഛാഭിനിവേസഹേതുഭാവതോതി പവിചയോ കാതബ്ബോ.

''കിം പന ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതത്തായേവ ഛന്നം അഭിഞ്ഞാഞാണാനഞ്ച **മനോമയിദ്ധിവിപസ്സനാഞാണാനഞ്ച അധിഗമൂപായോ ഹോതീ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ''ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനീ''**തി വുത്തം. ''തസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭിനോ, ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം സുഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഇതി ചത്താരിന്ദ്രിയാനി ചതുത്ഥജ്ഝാനേ നിരുജ്ഝന്തി, തസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭിനോ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം അവസിട്ഠം ഭവതി, തസ്മാപി ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം വുത്തപ്പകാരാനം അട്ഠന്നം ഞാണാനം അധിഗമൂപായോ ഹോതി, സോ ച അധിഗമൂപായഭാവോ ചിണ്ണവസീഭാവസ്സേവ ഭവേയ്യ, കഥം ചതുത്ഥജ്ഝാനമത്തലാഭിനോ ചിണ്ണവസീഭാവോ സിയാ''തി വത്തബ്ബത്താ സോ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ ചതുത്ഥജ്ഝാനേയേവ അട്ഠത്വാ അരൂപസമാപത്തിയോപി **ഏവം കത്വാ നിബ്ബത്തേതി ഭാവേതി, തസ്മാ ചിണ്ണവസീഭാവോ ഹോതീതി ദസ്സേതും ''സോ ഉപരിമം സമാപത്തി''**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ഒസ) വിത്ഥാരതോ വുത്തോ, തസ്മാ യോജനമത്തം കരിസ്സാമ.

സോ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ യോഗാവചരോ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തിതോ **ഉപരിമം** ആകാസാനഞ്ചായതന**സമാപത്തിം സന്തതോ** സന്തതരതോ മനസി കരോതി. യഥാവുത്തം ഉപരിമം സമാപത്തിം സന്തതോ **മനസി കരോതോ തസ്സ** ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭിനോ യോഗാവചരസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ **സഞ്ഞാ** സഞ്ഞാപധാനാ സമാപത്തി ഓളാരികാ വിയ ഹുത്വാ സണ്ഠഹതി, പടിഘസഞ്ഞാ ച **ഉക്കണ്ഠാ** അനഭിരതി ഹുത്വാ സണ്ഠഹതി, **സോ** യഥാവുത്തേന വിധിനാ മനസി കരോന്തോ യോഗാവചരോ **സബ്ബസോ** നിരവസേസതോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ ''ആകാസം അനന്ത''ന്തി മനസി കത്വാ പവത്തമാനം **ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിം** സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. **രൂപസഞ്ഞാ** രൂപാവചരസഞ്ഞാ പഞ്ചവിധ**അഭിഞ്ഞാഭിനീഹാരോ** ഹോതി. **നാനത്തസഞ്ഞാ** നാനാരമ്മണേസു **വോകാരോ** അകുസലോ പവത്തതി. ഏവം രൂപാവചരജ്ഝാനേ ആദീനവദസ്സീ ഹുത്വാ താ രൂപസഞ്ഞാനാനത്തസഞ്ഞായോ ആരമ്മണേ സമതിക്കമതി, **അസ്സ** യോഗാവചരസ്സ പടിഘസഞ്ഞാ ച അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതി. **ഏവം** ഇമിനാ വുത്തനയേന സമതിക്കമേന **സമാഹിതസ്സ,** സന്തവുത്തിനാ അരൂപാവചരസമാധിനാ **സമാഹിതസ്സ** യോഗാവചരസ്സ **ഓഭാസോ** രൂപാവചരജ്ഝാനോഭാസോ അന്തരധായതി. **രൂപാനം** കസിണരൂപാനം ഝാനചക്ഖുനാ ദസ്സനഞ്ച അന്തരധായതീതി യോജനാ.

''യേന സമാധിനാ സമാഹിതസ്സ, സമാഹിതസ്സ ഓഭാസോ ച രൂപാനം ദസ്സനഞ്ച അന്തരധായതി, സോ സമാധി കിത്തകേഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ, കഥം

പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“സോ സമാധീ”**തിആദി വുത്തം. **സോ സമാധീ**തി യേന രൂപാരൂപാവചരസമാധിനാ സമാഹിതോ, സോ ദുവിധോപി സമാധി അനഭിജ്ഝാബ്യാപാദവീരിയാരമ്ഭേഹി തീഹി ഉപകാരകങ്ഗേഹി ച പസ്സദ്ധിസതീഹി ദ്വീഹി പരിക്ഖാരങ്ഗേഹി ച അവിക്ഖിത്തേന ഏകേന സഭാവങ്ഗേന ച ഛഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോതി **പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ** പുനപ്പുനം ചിന്തേതബ്ബോ സല്ലക്ഖേതബ്ബോ. “കഥം കഥ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“അനഭിജ്ഝാസഹഗതം മേ മാനസം സബ്ബലോകേ”**തിആദി വുത്തം. “തേസു ഛസു അങ്ഗേസു കിത്തകോ സമഥോ, കിത്തകാ വിപസ്സനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഏത്തകോ സമഥോ, ഏത്തകാ വിപസ്സനാതി വിഭജിതും **“തത്ഥ യഞ്ചാ”**തിആദി വുത്തം.

൨൮. “പഞ്ഞാവിമുത്തീ”തി വുത്തസ്സ അരഹത്തഫലസ്സ സമാധിസ്സ സമഥവിപസ്സനാസങ്ഖാതാ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ സമാധിമുഖേന ആചരിയേന വിഭത്താ, “തായ പടിപദായ ലഭിതബ്ബോ അരഹത്തഫലസമാധി കിത്തകേന വേദിതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“സോ സമാധി പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോ”**തി വുത്തം. യോ അരഹത്തഫലസമാധി സമഥവിപസ്സനാപടിപദായ ലഭിതബ്ബോ, സോ അരഹത്തഫലസമാധി **പഞ്ചവിധേന** ഞാണദസ്സനേന വേദിതബ്ബോ.

“കഥം പഞ്ചവിധഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“അയം സമാധീ”**തിആദി വുത്തം. **അയം** അരഹത്തഫലസമാധി അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ ഫലസമാപത്തിസുഖത്താ **പച്ചുപ്പന്നസുഖോ** ഹോതി, **ഇതി** പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ **അസ്സ** അരഹതോ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി. **അയം** അരഹത്തഫലസമാധി ആയതിം സമാപജ്ജിതബ്ബസ്സ അരഹത്തഫലസമാധിസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയത്താ **ആയതിം സുഖവിപാകോ** ഹോതി, **ഇതി** പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ...പേ०... ഭവതി. **അയം** അരഹത്തഫലസമാധി കിലേസഅരീഹി ആരകത്താ **അരിയോ,** കാമാമിസവട്ടാമിസലോകാമിസാനം അഭാവതോ **നിരാമിസോ** ച ഹോതി, **ഇതി** പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ...പേ०... ഭവതി. **അയം** അരഹത്തഫലസമാധി അകാപുരിസേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകബുദ്ധേഹി സേവിതബ്ബത്താ **അകാപുരിസസേവിതോ** ഹോതി, **ഇതി** പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ...പേ०... ഭവതി. **അയം** അരഹത്തഫലസമാധി അങ്ഗസന്തകിലേസദരഥസന്തത്താ **സന്തോ ചേവ** ദിവസമ്പി സമാപജ്ജന്തസ്സ അതിത്തികരണതോ **പണീതോ ച** പടിപ്പസ്സദ്ധകിലേസേന അരഹതാ പുഗ്ഗലേന ലദ്ധത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധോ ച** അരഹത്തമഗ്ഗസമാധിസങ്ഖാതേന ഏകോദിഭാവേന അധിഗതത്താ **ഏകോദിഭാവാധിഗതോ ച** സസങ്ഖാരേന സപയോഗേന അധിഗതത്താ, നീവരണാദിപച്ചനീകധമ്മേ നിഗ്ഗയ്ഹ അനധിഗതത്താ, അഞ്ഞേ കിലേസേ വാരേത്വാ അനധിഗതത്താ, അരഹത്തമഗ്ഗഫലഭാവേനേവ പവത്തത്താ **നസസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ** ഹോതി, **ഇതി** പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ **അസ്സ** അരഹതോ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതീതി പഞ്ചവിധേന ഞാണദസ്സനേന സോ അരഹത്തഫലസമാധി വിചയിത്വാ വേദിതബ്ബോതി.

“പച്ചുപ്പന്നസുഖാദീസു സമാധീസു കിത്തകോ സമഥോ, കിത്തകാ വിപസ്സനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ ച സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ”**തിആദി വുത്തം. **സമഥോ, വിപസ്സനാ**തി ച അരഹത്തഫലസമഥവിപസ്സനാവ അധിപ്പേതാ, ന പുബ്ബഭാഗസമഥവിപസ്സനാതി. അരഹത്തഫലസമാധി പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോതി ആചരിയേന വുത്തോ, “തസ്സ അരഹത്തഫലസമാധിസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദായം വുത്തോ സമാധി കിത്തകേന വേദിതബ്ബോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“സോ സമാധി പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോ”**തി വുത്തം. യോ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധി പുബ്ബഭാഗപടിപദായം വുത്തോ, സോ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധി പഞ്ചവിധേന പകാരേന വേദിതബ്ബോ. “കതമേനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“പീതിഫരണതാ”**തിആദി വുത്തം. പഠമദുതിയജ്ഝാനേസു പഞ്ഞാ **പീതിഫരണതാ** ഹോതി. പഠമദുതിയതതിയജ്ഝാനേസു പഞ്ഞാ **സുഖഫരണതാ** ഹോതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ചേതോപരിയപഞ്ഞാ **ചേതോഫരണതാ** ഹോതി. ദിബ്ബചക്ഖുപഞ്ഞാ **ആലോകഫരണതാ** ഹോതി. ഝാനം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പവത്തമാനപഞ്ഞാ **പച്ചവേക്ഖണാനിമിത്തം** ഹോതി. ഇതി പഞ്ചവിധേന പഞ്ഞാപകാരേന

വിചയിത്വാ വേദിതബ്ബോതി. "തേസു പഞ്ചവിധേസു പകാരേസു കിത്തകോ സമഥോ, കിത്തകാ വിപസ്സനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യോ ച പീതിഫരണോ"**തിആദി വുത്തം.

൭൭. സമ്പയോഗവസേന സമാധി ആചരിയേന വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "കഥം ആരമ്മണവസേന വിഭത്തോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദസ കസിണായതനാനീ"**തിആദി വുത്തം. ഇമേഹി ദസഹി ആരമ്മണേഹി കസിണേഹിപി സമാധി വിചിനിത്വാ വേദിതബ്ബോതി. "തേസു ദസസു കിത്തകോ സമഥോ, കിത്തകാ വിപസ്സനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. **കസിണ**ന്തി ച കസിണമണ്ഡലമ്പി പരികമ്മമ്പി പടിഭാഗനിമിത്തമ്പി തസ്മിം പടിഭാഗനിമിത്തേ ഉപ്പന്നജ്ഝാനമ്പി വുച്ചതി, ഇധ പന സസമ്പയുത്തജ്ഝാനമേവ അധിപ്പേതം.

"കിം പന വുത്തപ്പകാരോ സമാധിയേവ സമഥവിപസ്സനായ യോജേതബ്ബോ, ഉദാഹു അഞ്ഞോപി യോജേതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ സതിപട്ഠാനാദിപുബ്ബഭാഗപടിപദാഭേദേന അനേകഭേദഭിന്നോ നിരവസേസോ അരിയമഗ്ഗോപി വിചയിത്വാ യോജേതബ്ബോതി ദസ്സേതും **"ഏവം സബ്ബോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏവ**ന്തി മയാ വുത്തനയേന വുത്തനയാനുസാരേന **സബ്ബോ** നിരവസേസോ സതിപട്ഠാനാദിപുബ്ബഭാഗപടിപദാഭേദേന അനേകഭേദഭിന്നോ **അരിയോ മഗ്ഗോ** യോജേതബ്ബോ. കഥം? **യേന യേന** അനഭിജ്ഝാദി**ആകാരേന** പച്ചുപ്പന്നസുഖതാദിആകാരേന സമാധി മയാ വുത്തോ, **തേന തേന** അനഭിജ്ഝാദിആകാരേന പച്ചുപ്പന്നസുഖതാദിആകാരേന യോ യോ അരിയമഗ്ഗോ സമഥേന യോജേതും സമ്ഭവതി, സോ സോ അരിയമഗ്ഗോ സമഥേന വിചയിത്വാ യോജയിതബ്ബോ. യോ യോ അരിയമഗ്ഗോ വിപസ്സനായ യോജേതും സമ്ഭവതി, സോ സോ അരിയമഗ്ഗോ വിപസ്സനായ യോജയിത്വാ യോജയിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

"യേഹി സമഥാധിട്ഠാനേഹി വിപസ്സനാധമ്മേഹി യോജയിതബ്ബോ, തേ സമഥാധിട്ഠാനാ വിപസ്സനാധമ്മാ കതമേഹി ധമ്മേഹി സങ്ഗഹിതാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേ തീഹി ധമ്മേഹി സങ്ഗഹിതാ അനിച്ചതായ ദുക്ഖതായ അനത്തതായാ"**തി വുത്തം, തേ സമഥാധിട്ഠാനാ വിപസ്സനാധമ്മാ "അനിച്ചതായ പഞ്ഞായ ദുക്ഖതായ പഞ്ഞായ അനത്തതായ പഞ്ഞായാ"തി തീഹി അനുപസ്സനാധമ്മേഹി സങ്ഗഹിതാ ഗണ്ഹിതാതി അത്ഥോ. അനിച്ചതാദിനാ സഹചരണതോ അനുപസ്സനാപഞ്ഞാപി "അനിച്ചതാ ദുക്ഖതാ അനത്തതാ"തി വുച്ചതി.

"യോ യോഗീ പുഗ്ഗലോ സമഥാധിട്ഠാനം വിപസ്സനം ഭാവയമാനോ ഹോതി, സോ യോഗീ പുഗ്ഗലോ കിം ഭാവയതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവയമാനോ"**തിആദി വുത്തം.

സമഥവിപസ്സനാദീനി ഭാവയമാനോ പുഗ്ഗലോ രാഗചരിതോ ദോസചരിതോ മോഹചരിതോതി തിവിധോ, "തത്ഥ കതമോ പുഗ്ഗലോ കതമേന കതമേന വിമോക്ഖമുഖേന നിയ്യാതി, കതമായം കതമായം സിക്ഖന്തോ, കതമം കതമം പജഹന്തോ, കതമം കതമം അനുപഗച്ഛന്തോ, കതമം കതമം പരിജാനന്തോ, കതമം കതമം പവാഹേന്തോ, കതമം കതമം നിദ്ധുനന്തോ, കതമം കതമം വമേന്തോ, കതമം കതമം നിബ്ബാപേന്തോ, കതമം കതമം ഉപ്പാടേന്തോ, കതമം കതമം വിജടേന്തോ നിയ്യാതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"രാഗചരിതോ പുഗ്ഗലോ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന "ഇദാനി യേസം പുഗ്ഗലാനം യഥ സിക്ഖന്താനം വിസേസതോ നിയ്യാനമുഖാനി, യേസഞ്ച കിലേസാനം പടിപക്ഖഭൂതാനി തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി, തേഹി സദ്ധിം താനി ദസ്സേതും 'രാഗചരിതോ'തിആദി വുത്ത"ന്തി വുത്തം. തസ്സത്ഥോപി **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൭) വുത്തോയേവ.

"കസ്മാ തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി ഭാവയന്തോ തയോ ഖന്ധേ ഭാവയതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖ"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു തീസു വിമോക്ഖമുഖേസു. **സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖം പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ** അനത്താനുപസ്സനായ പഞ്ഞാപധാനത്താ. **അനിമിത്തവിമോക്ഖമുഖം സമാധിക്ഖന്ധോ** അനിച്ചാനുപസ്സനായ സമാധിപധാനത്താ. **അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖമുഖം സീലക്ഖന്ധോ** ദുക്ഖാനുപസ്സനായ സീലപധാനത്താ. ഇതി തീഹി വിമോക്ഖമുഖേഹി തിണ്ണം ഖന്ധാനം സങ്ഗഹിതത്താ തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി ഭാവയന്തോ സോ യോഗീ പുഗ്ഗലോ തയോ ഖന്ധേ ഭാവയതിയേവാതി പഞ്ഞാപധാനാദിഭാവോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൭) വുത്തോ. **തയോ ഖന്ധേ**

ഭാവയന്തോ അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവയതി. "കസ്മാ ഭാവയതീ"തി വത്തബ്ബത്താ കാരണം ദസ്സേതും **"തഥ യാ"**തിആദി വുത്തം.

തിണ്ണം ഖന്ധാനം അരിയഅട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗഭാവോ വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ജാനിതോ, "കഥം സമഥവിപസ്സനാഭാവോ ജാനിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ തിണ്ണം ഖന്ധാനം സമഥവിപസ്സനാഭാവം ദസ്സേതും **"തഥ സീലക്ഖന്ധോ ചാ"**തിആദി വുത്തം. "യോ യോഗീ പുഗ്ഗലോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവേതി, തസ്സ യോഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ ഭവങ്ഗാനി കതമം ഭാവനം ഗച്ഛന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"യോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവേതി, തസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. കായോ ച ചിത്തഞ്ച **ദ്വേ ഭവങ്ഗാനി** ഉപപത്തിഭവസ്സ അങ്ഗാനി **ഭാവനം** വഡ്ഢനം ഗച്ഛന്തി. സീലഞ്ച സമാധി ച **ദ്വേ പദാനി** ദ്വേ പാദാ ഭവനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ **ഭാവനം** വഡ്ഢനം ഗച്ഛന്തി.

"കഥം ഗച്ഛന്തീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സോ ഹോതി ഭിക്ഖൂ"**തിആദി വുത്തം. **ഭാവിതകായോ**തി ഭാവിതോ കായോ കായആഭിസമാചാരികോ, കായസംവരോ വാ യേന ഭിക്ഖുനാതി ഭാവിതകായോ. സേസേസുപി എസ നയോ. **കായേ** കായആഭിസമാചാരികേ, കായസംവരേ വാ **ഭാവിയമാനേ** സതി സമ്മാകമ്മന്തോ, സമ്മാവായാമോ ച ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി കായസമാചാരസീലത്താ. **സീലേ** വാചാസംവരആജീവസംവരവസേന പവത്തേ സീലേ **ഭാവിയമാനേ** സതി സമ്മാവാചാ ച സമ്മാആജീവോ ച ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി വാചാദിസംവരസീലത്താ. **ചിത്തേ** ചിത്തസംവരവസേന പവത്തേ ചിത്തേ **ഭാവിയമാനേ** സതി സമ്മാസതി ച സമ്മാസമാധി ച ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി ചിത്തസംവരസീലത്താ. പഞ്ഞായ ഭാവിയമാനായ സതി സമ്മാദിട്ഠി ച സമ്മാസങ്കപ്പോ ച ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി സമാനത്താ, ഉപകാരകത്താ ച. സമ്മാസങ്കപ്പേന ഹി പുനപ്പുനം സങ്കപ്പന്തസ്സ പഞ്ഞാ വഡ്ഢതീതി.

"സമ്മാകമ്മന്തോ ച സമ്മാവായാമോ ച ദ്വേ ധമ്മാ കായവസേനേവ വിഭത്താ വിചേതബ്ബാ കിം, ഉദാഹു ചിത്തവസേന വിഭത്താ വിചേതബ്ബാ കി"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തഥ യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ"**തിആദി വുത്തം. കായസുചരിതചേതനാഭൂതോ യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ, തംസഹിതോ യോ ച സമ്മാവായാമോ സിയാ കായികോ, വിരതിഭൂതോ യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ, തംസഹിതോ യോ ച സമ്മാവായാമോ സിയാ ചേതസികോ, **തഥ** തേസു കായികചേതസികഭൂതേസു സമ്മാകമ്മന്തസമ്മാവായാമേസു **യോ** സമ്മാകമ്മന്തസമ്മാവായാമോ കായസങ്ഗഹോ, **സോ** സമ്മാകമ്മന്തസമ്മാവായാമോ **കായേ** കായആഭിസമാചാരികേ, കായസംവരേ വാ **ഭാവിതേ** സതി ഭാവനം ഗച്ഛതി. **യോ** സമ്മാകമ്മന്തസമ്മാവായാമോ ചിത്തസങ്ഗഹോ, **സോ** സമ്മാകമ്മന്തസമ്മാവായാമോ **ചിത്തേ** ചിത്തസംവരേ **ഭാവിതേ** സതി ഭാവനം ഗച്ഛതീതി യോജനാ.

"സമഥവിപസ്സനം ഭാവയന്തോ സോ യോഗീ പുഗ്ഗലോ കിത്തകം അധിഗമം ഗച്ഛതീ"തി വിചയിതബ്ബത്താ **"സോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവയന്തോ"**തിആദി വുത്തം. പഞ്ചവിധം അരിയമഗ്ഗാധിഗമം ദസ്സേതും **"ഖിപ്പാധിഗമോ ചാ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൭) വിഭത്തോ. "കേന കതമോ അധിഗമോ ഹോതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തഥ സമഥേനാ"**തിആദി വുത്തം.

൧൮. "അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ"തിആദിസുത്തത്ഥോ വേനേയ്യാനം അരഹത്തഫലവിമുത്തിമുഖേന ആചരിയേന വിചയിതോ വിഭത്തോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, "ദേസകസ്സ ദസബലസമന്നാഗതസ്സ ദസ ബലാനി കഥം വിചയിതബ്ബാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തഥ യോ ദേസയതി, സോ ദസബലസമന്നാഗതോ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന -

> "ഇതി മഹാഥേരോ 'തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ'തി ഗാഥായ വസേന അരഹത്തഫലവിമുത്തിമുഖേന വിചയഹാരസമ്പാതം നിദ്ദിസന്തോ, ദേസനാകുസലതായ അനേകേഹി സുത്തപ്പദേസേഹി തസ്സാ പുബ്ബഭാഗപടിപദായ ഭാവനാവിസേസാനം ഭാവനാനിസംസാനഞ്ച വിഭജനവസേന നാനപ്പകാരതോ വിചയഹാരം ദസ്സേത്വാ, ഇദാനി ദസന്നം തഥാഗതബലാനമ്പി വസേന തം ദസ്സേതും 'തഥ യോ ദേസയതീ'തിആദിമാഹാ"തി -

വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു സമഥവിപസ്സനം ഭാവയന്തേസു സാസിതബ്ബസാസകേസു. ദസബലസമന്നാഗതോ **യോ** ദേസകോ സത്ഥാ "അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ"തിആദിധമ്മം ദേസേതി, ഓവാദേന സാവകേ ന വിസംവാദയതി, തസ്സ ദേസകസ്സ സത്ഥുനോ ദസ ബലാനി വിചയിതബ്ബാനീതി യോജനാ.

"കിന്തി ദേസേതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ തിവിധ"**ന്തിആദി വുത്തം. തേസു ദസസു തഥാഗതബലേസു ഠാനാട്ഠാനഞാണം പഠമം തഥാഗതബലം നാമ, "തം ബലം കഥം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ തഥാ ഓവദിതോ"**തിആദി വുത്തം. അത്ഥോ **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൫൯) വുത്തോ, പാളിവസേനപി പാകടോ. "ഏതം ഠാനം ന വിജ്ജതീ"തി ജാനനം അട്ഠാനഞാണം നാമ, "ഏതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി ജാനനം ഠാനഞാണം നാമാതി ഠാനാട്ഠാനാനം ജാനനഞാണം പഠമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. (൧)

൫൭. ഠാനാട്ഠാനഞാണം പഠമം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം വിഭത്തം അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കഥം സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദാഞാണം ദുതിയതഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി ഠാനാട്ഠാനതാ"**തി വുത്തം. "അയം പടിപദാ ഇമസ്മിം ഭവേ ഗാമിനീ, അയം പടിപദാ ഇമസ്മിം ഭവേ ഗാമിനീ"തി സബ്ബത്ഥ ഗാമിനിയാ പടിപദായ ജാനനഞാണം **സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദാഞാണം** നാമാതി സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദാഞാണം ദുതിയം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. (൨)

൫൮. സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദാഞാണം ദുതിയം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കഥം അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണം തതിയം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി സബ്ബത്ഥഗാമിനീ പടിപദാ"**തിആദി വുത്തം. "അയം ധാതു ച അയം ധാതു ച **അനേകധാതു** നാമ, അയം ധാതു ച അയം ധാതു ച **നാനാധാതു** നാമാ"തി അനേകധാതുനാനാധാതൂനം ജാനനഞാണം **അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണം** നാമാതി അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണം തതിയം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി. (൩)

൬൦. അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണം തതിയം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കഥം സത്താനം നാനാധിമുത്തികതാഞാണം ചതുത്ഥം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി അനേകധാതുനാനാധാതുകസ്സ ലോകസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. "ഇമേ സത്താ ഏവം അധിമുത്താ, ഇമേ സത്താ ഏവം അധിമുത്താ"തി സത്താനം അധിമുച്ചനാനം ജാനനഞാണം സത്താനം **നാനാധിമുത്തികതാഞാണം** നാമാതി സത്താനം നാനാധിമുത്തികതാഞാണം ചതുത്ഥം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി. (൪)

സത്താനം നാനാധിമുത്തികതാഞാണം ചതുത്ഥം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കഥം വിപാകവേമത്തതാഞാണം പഞ്ചമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി തേ യഥാധിമുത്താ ചാ"**തിആദി വുത്തം. "ഏവം അധിമുത്താനം സത്താനം ഇദം കമ്മം കണ്ഹം, ഇമസ്സ കണ്ഹകമ്മസ്സ അയം വിപാകോ. ഇദം കമ്മം സുക്കം, ഇമസ്സ സുക്കകമ്മസ്സ അയം വിപാകോ"തി ഏവമാദീഹി വിപാകാനം നാനത്തജാനനഞാണം **വിപാകവേമത്തതാഞാണം** നാമാതി വിപാകവേമത്തതാഞാണം പഞ്ചമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി.

൬൨. വിപാകവേമത്തതാഞാണം പഞ്ചമം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കഥം ഝാനാനം സംകിലേസവോദാനവുട്ഠാനഞാണം ഛട്ഠം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി തഥാ സമാദിന്നാന"**ന്തിആദി വുത്തം. "ഏവം സമാദിന്നാനം കമ്മാനം ഝാനാനം വിമോക്ഖാനം സമാധീനം സമാപത്തീനം അയം സംകിലേസോ, ഇദം വോദാനം, ഇദം വുട്ഠാനം, ഏവം സംകിലിസ്സതി, ഏവം വോദായതി, ഏവം വുട്ഠഹതീ"തി ഝാനാനം സംകിലേസവോദാനവുട്ഠാനാനം അനാവരണഞാണം **ഝാനാനം സംകിലേസവോദാനവുട്ഠാനഞാണം** നാമാതി ഝാനാനം സംകിലേസവോദാനവുട്ഠാനഞാണം ഛട്ഠം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി. (൬)

൩൩. ഝാനാനം സംകിലേസഞാണം ഛട്ഠം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം, "കഥം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തവേമത്തതാഞാണം സത്തമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി തസ്സേവ സമാധിസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. "ഏവം ആധിപതേയ്യട്ഠേന ഇന്ദ്രിയാനി, ഏവം അകമ്പിയട്ഠേന ബലാനീ"തി ജാനനേന സഹ "അയം മുദിന്ദ്രിയോ, അയം മജ്ഝിന്ദ്രിയോ, അയം തിക്ഖിന്ദ്രിയോ"തി പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയബലാനം അമുദുമജ്ഝാധിമത്തതാജാനനഞാണംഅമുദുമജ്ഝാധിമത്തതാജാനനഞാണം **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തവേമത്തതാഞാണം** നാമാതി ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തവേമത്തതാഞാണം സത്തമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി. (൬)

൩൪. ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണം സത്തമം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം, "കഥം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം അട്ഠമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബം, കഥം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം നവമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി തഥ യം അനേകവിഹിത"**ന്തിആദി വുത്തം. "ഏകം ജാതി"ന്തിആദിനാ ജാതിവസേന വാ "ഏവംനാമോ"തിആദിനാ നാമഗോത്തവണ്ണാഹാരസുഖദുക്ഖപടിസംവേദനായ പരിയന്തവസേന വാ സാകാരസ്സ സഉദ്ദേസസ്സ അനേകവിഹിതപുബ്ബേനിവാസസ്സ തംതംഭവസ്സ അസേസതോ ജാനനഞാണം **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം** നാമാതി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം അട്ഠമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി. (൭)

ചവമാനഉപപജ്ജമാനഹീനപണീതസുവണ്ണദുബ്ബണ്ണസുഗതദുഗ്ഗതയഥാകമ്മൂപഗാനം സത്താനം അസേസതോ ചുതൂപപാതാനം ജാനനഞാണം **ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം** നാമാതി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം നവമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി. (വ്വ-൯)

പുബ്ബേനിവാസാദിഅട്ഠമനവമം തഥാഗതബലം ആചരിയേന വിചയിതം വിഭത്തം, "കഥം സബ്ബാസവക്ഖയഞാണം ദസമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇതി തഥ യ"**ന്തിആദി വുത്തം. ബോധിമൂലേ സംകിലേസമാരനിഹനം ഞാണം ഉപ്പന്നം, ഇദം കിലേസമാരനിഹനം ഞാണം **സബ്ബാസവക്ഖയഞാണം** നാമാതി സബ്ബാസവക്ഖയഞാണം ദസമം തഥാഗതബലം വിചയിതബ്ബന്തി അയം സങ്ഖേപത്ഥോ. വിത്ഥാരതോ പന പാളിതോ ച അട്ഠകഥാതോ ച യതിപോതാനമ്പി പാകടോ ഭവേയ്യാതി മഞ്ഞിത്വാ ന ദസ്സിതോ.(൧൦)

"ഏത്തകോവ വിചയഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ വിചയോ ഹാരസമ്പാതോ"**തി വുത്തം. യേ യേ സുത്തപ്പദേസത്ഥാ വുത്താ, തേ തേ സുത്തപ്പദേസത്ഥാ യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വിചയഹാരസമ്പാതേന വിചയിതബ്ബാ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വിചയഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നീഹരിത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി വിചയഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൩. യുത്തിഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൩൫. യേന യേന വിചയഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ ആചരിയേന വിചയിതബ്ബാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, സോ വിചയഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ"**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - "ഏവം നാനാനയേഹി വിചയഹാരസമ്പാതം വിത്ഥാരേത്വാ ഇദാനി യുത്തിഹാരസമ്പാതാദീനി ദസ്സേതും 'തത്ഥ കതമോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ'തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൩൫) വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ദേസനാഹാരസമ്പാതാദീസു സോളസസു ഹാരസമ്പാതേസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **യുത്തിഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി, പുച്ഛിത്വാ യസ്മിം സുത്തപ്പദേസേ വുത്താനം അത്ഥാനം യുത്തിഭാവോ വിചാരേതബ്ബോ, തം സുത്തപ്പദേസം നീഹരിതും -

"തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ;

സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയം;
ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ''തി. (ഉദാ॰ ൩൨; നേത്തി॰ ൩൧, ൭൪) -

വുത്തം. തസ്സം ഗാഥായം **തസ്മാ** അരക്ഖിതചിത്തസ്സ മാരവസാനുഗതത്താ സതിസംവരഇന്ദ്രിയസംവരാദിവസേന ഭിക്ഖു **രക്ഖിതചിത്തോ അസ്സ** ഭവേയ്യ, **തസ്മാ** കാമവിതക്കാദിമിച്ഛാസങ്കപ്പഗോചരസ്സ മാരവസാനുഗതത്താ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദിവസേന ഭിക്ഖു **സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ അസ്സ** ഭവേയ്യ, **തസ്മാ** മിച്ഛാദിട്ഠിഹതചിത്തസ്സ മാരവസാനുഗതത്താ യോനിസോമനസികാരേന ഭിക്ഖു ഉദയബ്ബയം ഞത്വാന **സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ അസ്സ** ഭവേയ്യ, **തസ്മാ** ഥിനമിദ്ധേന ഹതചിത്തസ്സ മാരവസാനുഗതത്താ വീരിയവസേന ഭിക്ഖു **ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ അസ്സ** ഭവേയ്യ, താദിസോ ഭിക്ഖു സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ **ജഹേ** ജഹിസ്സതീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

''തസ്സം ഗാഥായം കഥം യുത്തിഭാവോ വിചാരേതബ്ബോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ''**തിആദി വുത്തം. രക്ഖിതചിത്തസ്സ സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ യുജ്ജതി ഏവ, നോ ന യുജ്ജതി. മിച്ഛാസങ്കപ്പാനമ്പി ജഹിതത്താ സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ഉദയബ്ബയം പടിവിജ്ഝിസ്സതീതി അത്ഥോ യുജ്ജതി സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരസ്സ ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാസമ്ഭവതോ. ഉദയബ്ബയം പടിവിജ്ഝന്തോ സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹിസ്സതീതി അത്ഥോ യുജ്ജതി ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാനുക്കമേന അരിയമഗ്ഗസമ്ഭവതോ. സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹന്തോ സബ്ബാനി ദുഗ്ഗതിവിനിപാതഭയാനി സമതിക്കമിസ്സതീതി അത്ഥോ യുജ്ജതി സബ്ബേസം ദുഗ്ഗതിവിനിപാതഭയാനം അനുപ്പജ്ജനതോ.

''ഏത്തകോവ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''നിയുത്തോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ''**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന യുത്തിഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാനം യുത്തിഭാവോ വിചാരേതബ്ബോ , സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി യുത്തിഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൪. പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൬൬. യേന യേന യുത്തിഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാനം യുത്തിഭാവോ ആചരിയേന വിഭാവിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, സോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, ''കതമോ പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമോ പദട്ഠാനോ ഹാരസമ്പാതോ''**തി പുച്ഛതി.

പുച്ഛിത്വാ യസ്മിം സുത്തപ്പദേസേ വുത്താനി പദട്ഠാനാനി നീഹരിതാനി, തം സുത്തപ്പദേസം നീഹരിതും **''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോതി ഗാഥാ''**തി വുത്താ. ഗാഥാത്ഥോ വുത്തോവ. ''കതമേ ഗാഥാത്ഥാ കതമേസം ധമ്മാനം പദട്ഠാനാനീ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ''**തിആദി വുത്തം. **''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ''**തി സുത്തപ്പദേസസ്സ അത്ഥഭൂതാ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ തിണ്ണം സുചരിതാനം പദട്ഠാനം നാമ സുചരിതപാരിപൂരിയാ ആസന്നകാരണത്താ. **''സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ''**തി സുത്തപ്പദേസസ്സ അത്ഥഭൂതാ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദയോ സമ്മാസങ്കപ്പാ സമഥസ്സ പദട്ഠാനം നാമ കാമച്ഛന്ദആദിനീവരണവിക്ഖമ്ഭനസ്സ ആസന്നകാരണത്താ. **''സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ''**തി സുത്തപ്പദേസസ്സ അത്ഥഭൂതാ കമ്മസ്സകതാസമ്മാദിട്ഠി ച സപ്പച്ചയനാമരൂപദസ്സനസമ്മാദിട്ഠി ച വിപസ്സനായ പദട്ഠാനം നാമ അനിച്ചാനുപസ്സനാദീനം വിസേസകാരണത്താ. **''ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ''**ന്തി സുത്തപ്പദേസസ്സ അത്ഥഭൂതാ ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാപഞ്ഞാ ദസ്സനഭൂമിയാ

പദട്ഠാനം നാമ പഠമമഗ്ഗാധിഗമസ്സ ആസന്നകാരണത്താ. **“ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂ”**തി സുത്തപ്പദേസസ്സ അത്ഥഭൂതം ഥിനമിദ്ധാഭിഭവനം വീരിയസ്സ പദട്ഠാനം നാമ ആസന്നകാരണത്താ. **“സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”**തി സുത്തപ്പദേസസ്സ അത്ഥഭൂതാ പഹാതബ്ബജഹനഭാവനായ അരിയമഗ്ഗഭാവനായ പദട്ഠാനം നാമ പഹാതബ്ബപ്പഹാനേന അരിയമഗ്ഗഭാവനാപാരിപൂരിസമ്ഭവതോ.

‘‘എത്തകോവ പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ’’തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ പദട്ഠാനോ ഹാരസമ്പാതോ”**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതഭൂതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാനി പദട്ഠാനാനി നീഹരിതാനി, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൭. ലക്ഖണഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൩൭. യേന യേന പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാനി പദട്ഠാനാനി ആചരിയേന നിദ്ധാരിതാനി, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാനി, സോ പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, ‘‘കതമോ ലക്ഖണഹാരസമ്പാതോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ ലക്ഖണോ ഹാരസമ്പാതോ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു ദേസനാഹാരസമ്പാതാദീസു സോളസസു ഹാരസമ്പാതേസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **ലക്ഖണഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി.

‘‘കതമേഹി സുത്തത്ഥേഹി സമാനലക്ഖണാ കതമേ ധമ്മാ ഗഹിതാ’’തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തസ്മാ”**തിആദി വുത്തം. **“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”**തി സുത്തപ്പദേസേന വുത്തം **ഇദം** രക്ഖണം സതിന്ദ്രിയം ഗഹിതം, സതിന്ദ്രിയേ ഗഹിതേ സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഗഹിതാനി ഭവന്തി ഇന്ദ്രിയട്ഠേന സമാനലക്ഖണത്താ. **“സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ”**തി സുത്തപ്പദേസേന വുത്താ സമ്മാദിട്ഠി ഗഹിതാ, സമ്മാദിട്ഠിയാ ഗഹിതായ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഗഹിതോ ഭവതി. **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി കാരണം പുച്ഛതി. പുച്ഛിത്വാ കാരണമാഹ **“സമ്മാദിട്ഠിതോ ഹീ”**തിആദിനാ. സമ്മാദിട്ഠിഹേതുതോ സമ്മാസങ്കപ്പോ **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാസങ്കപ്പതോ സമ്മാവാചാ **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാവാചാതോ സമ്മാകമ്മന്തോ **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാകമ്മന്തതോ സമ്മാആജീവോ **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാആജീവതോ സമ്മാവായാമോ **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാവായാമതോ സമ്മാസതി**ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാസതിതോ സമ്മാസമാധി **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാസമാധിതോ സമ്മാവിമുത്തി **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, സമ്മാവിമുത്തിതോ സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനം **ഹി** യസ്മാ പഭവതി, തസ്മാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഗഹിതോ ഭവതീതി.

‘‘എത്തകോവ ലക്ഖണഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ’’തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ ലക്ഖണോ ഹാരസമ്പാതോ”**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ലക്ഖണഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ സമാനലക്ഖണേന ഗഹിതാ ഭവന്തി, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ലക്ഖണഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹിതോതി.

ഇതി ലക്ഖണഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൬. ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൬൮. യേന യേന ലക്ഖണഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ സമാനലക്ഖണേന ഗഹിതാ, സോ ലക്ഖണഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരസമ്പാതോ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു ദേസനാഹാരസമ്പാതാദീസു സോളസസു ഹാരസമ്പാതേസു **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി.

"കതമസ്മിം സുത്തേ കതമേ നിരുത്യാധിപ്പായനിദാനപുബ്ബാപരാനുസന്ധയോ നിദ്ധാരിതാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ"തി സുത്തപ്പദേസേ "രക്ഖീയതേ **രക്ഖിത"**ന്തി നിരുത്തിം **"പരിപാലീയതീ"**തി ഇമിനാ പരിയായേന ദസ്സേതി, ഇതിസദ്ദസ്സ ആദ്യത്ഥത്താ "ചിന്തേതീതി **ചിത്തം,** അത്തനോ സന്താനം ചിനോതീതി **ചിത്തം,** പച്ചയേഹി ചിതന്തി **ചിത്തം,** ചിത്തവിചിത്തട്ഠേന **ചിത്തം,** ചിത്തകരണട്ഠേന **ചിത്തം,** രക്ഖിതം ചിത്തം യസ്സാതി **രക്ഖിതചിത്തോ**. സമ്മാ സങ്കപ്പേതീതി **സമ്മാസങ്കപ്പോ,** ഗാവോ ചരന്തി എത്ഥാതി **ഗോചരോ,** ഗോചരോ വിയാതി **ഗോചരോ,** സമ്മാസങ്കപ്പോ ഗോചരോ അസ്സാതി **സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ**. സമ്മാ പസ്സതീതി **സമ്മാദിട്ഠി,** സമ്മാദിട്ഠി പുരേക്ഖാരോ അസ്സാതി **സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ**. ജാനാതീതി **ഞത്വാന**. ഉദയോ ച വയോ ച **ഉദയബ്ബയം**. ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച **ഥിനമിദ്ധം,** അഭിഭവതീതി **അഭിഭൂ,** ഥിനമിദ്ധം അഭിഭൂതി **ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ**. ഭിക്ഖതീതി **ഭിക്ഖൂ"**തി നിരുത്തിപി നീഹരിതാ. തേനാഹ - "ഇതി-സദ്ദോ ആദ്യത്ഥോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൬൮). **ഏസാ** വുത്തപ്പകാരാ പഞ്ഞത്തി **നിരുത്തി** നാമാതി നീഹരിതാ.

ഇധ സുത്തപ്പദേസേ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോതി ചേ പുച്ഛേയ്യ, **യേ** സപ്പുരിസാ സബ്ബാഹി **ദുഗ്ഗതീഹി** പരിമുച്ചിതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി, **തേ** സപ്പുരിസാ **ധമ്മചാരിനോ** രക്ഖിതചിത്താ ഭവിസ്സന്തീതി അയം അധിപ്പായോ. **ഏത്ഥ** "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ"തിആദിസുത്തപ്പദേസേ ഭഗവതോ **അധിപ്പായോ**തി നീഹരിതബ്ബോ.

"കതമം നിദാന"ന്തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, കോകാലികോ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസു ഥേരേസു ചിത്തം അരക്ഖിത്വാ പദോസയിത്വാ മഹാപദുമനിരയേ യസ്മാ ഉപപന്നോ, യസ്മാ ഭഗവാ ച സതിആരക്ഖേന സമന്നാഗതോ സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹതി, തസ്മാ ച സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹിതുകാമോ ഭിക്ഖു സപ്പുരിസോ രക്ഖിതചിത്തോ അസ്സ ഭവേയ്യാതി **നിദാനം** നീഹരിതബ്ബം.

"കതമോ പുബ്ബാപരസന്ധീ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, സുത്തമ്ഹി **"സതിയാ ചിത്തം രക്ഖിതബ്ബ"**ന്തി യം വചനം വുത്തം, തേന പുബ്ബവചനേന അയം "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ...പേ॰... സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ"തി സുത്തപ്പദേസോ അനുസന്ധി സംസന്ദതി സമേതീതി **പുബ്ബപരാനുസന്ധി** നിദ്ധാരിതബ്ബോതി.

"എത്തകോവ ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരസമ്പാതോ"**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതേന നിരുത്യാധിപ്പായനിദാനപുബ്ബാപരാനുസന്ധി നിദ്ധാരിതബ്ബോ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുഞ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൭. ആവട്ടഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൱൯. യേന യേന ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതേന നിരുത്യാധിപ്പായനിദാനപുബ്ബാപരാനുസന്ധയോ വിഭത്താ, സോ ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ ആവട്ടഹാരസമ്പാതോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ ആവട്ടോ ഹാരസമ്പാതോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **ആവട്ടഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി.

“കതമേ സുത്തത്ഥാ കഥം ആവട്ടേതബ്ബാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തസ്മാ”**തിആദി വുത്തം. നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പസങ്ഖാതസമ്മാസങ്കപ്പബഹുലോ കസിണാദിവസേന, അവിഹിംസാസങ്കപ്പസങ്ഖാതസമ്മാസങ്കപ്പബഹുലോ മേത്താദിവസേന അധിഗതായ ചിത്തേകഗ്ഗതായ ചിത്തം ഠപേന്തോ സംകിലേസതോ **രക്ഖിതചിത്തോ** നാമ ഹോതി, **“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”**തി ഇമിനാ രക്ഖിതചിത്തേ വുത്തേ സതി യാ ഏകഗ്ഗതാ ആവട്ടേതബ്ബാ, സാ അയം ഏകഗ്ഗതാ **സമഥോ. “സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ”**തി ഇമിനാ സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരേ വുത്തേ സതി യാ പഞ്ഞാ ആവട്ടേതബ്ബാ, സാ അയം പഞ്ഞാ **വിപസ്സനാ. “ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ”**ന്തി ഇമിനാ ഉദയബ്ബയഞാണസമന്നാഗതേ വുത്തേ സതി യാ ദുക്ഖപരിജാനനാ ആവട്ടേതബ്ബാ, സാ അയം ദുക്ഖപരിജാനനാ **ദുക്ഖപരിഞ്ഞാ. “ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂ”**തി ഇമിനാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന യം ഥിനമിദ്ധാഭിഭവനം വുത്തം, ഇദം ഥിനമിദ്ധാഭിഭവനം **സമുദയപ്പഹാനം. “സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”**തി ഇമിനാ യോ സബ്ബദുഗ്ഗതിജഹനസങ്ഖാതോ അനുപ്പാദോ വുത്തോ, സോ അയം അനുപ്പാദോ **നിരോധോ**. ഇതി ദുക്ഖപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞേതബ്ബം ദുക്ഖസച്ചം ആവട്ടേതബ്ബം, സമുദയപ്പഹാനേന പഹാതബ്ബം സമുദയസച്ചം ആവട്ടേതബ്ബം, നിരോധേന നിരോധസച്ചം ആവട്ടേതബ്ബം, സമഥവിപസ്സനാഹി മഗ്ഗസച്ചം ആവട്ടേതബ്ബന്തി ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി ആവട്ടേതബ്ബാനീതി.

“എത്തകോവ ആവട്ടോ ഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ ആവട്ടോ ഹാരസമ്പാതോ”**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ആവട്ടഹാരസമ്പാതേന സമഥാദയോ ആവട്ടേതബ്ബാ , സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ആവട്ടഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി ആവട്ടഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൮. വിഭത്തിഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൦. യേന യേന ആവട്ടഹാരസമ്പാതേന സുത്തത്ഥാ ആവട്ടേതബ്ബാ, സോ ആവട്ടഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, “കതമോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കതമോ** സംവണ്ണനാവിസേസോ **വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ** നാമാതി പുച്ഛതി.

“കതമേ സുത്തത്ഥാ കഥ വിഭത്താ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. യാ “തസ്മാ...പേ॰... ഗോചരോ”തി ഗാഥാ വുത്താ, തിസ്സം ഗാഥായം വുത്തോ കുസലപക്ഖോ ധമ്മോ കുസലപക്ഖേന ധമ്മേന സതിസംവരോ ധമ്മോ **നിദ്ദിസിതബ്ബോ** വിഭജിതബ്ബോ, അകുസലപക്ഖേന ധമ്മേന **നിദ്ദിസിതബ്ബോ** വിഭജിതബ്ബോ.

കഥം? **“രക്ഖിതചിത്തസ്സാ”**തി പദേന വുത്തോ കുസലപക്ഖോ സതിസംവരോ ധമ്മോ “ചക്ഖുദ്വാരസംവരോ...പേ॰... മനോദ്വാരസംവരോ”തി ഛബ്ബിധേന കുസലപക്ഖേന ധമ്മേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ വിഭജിതബ്ബോ. **“സമ്മാസങ്കപ്പോ”**തി പദേന വുത്തോ കുസലപക്ഖോ സമ്മാസങ്കപ്പോ ധമ്മോ “നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ അബ്യാപാദ-സങ്കപ്പോ അവിഹിംസാസങ്കപ്പോ”തി തിവിധേന കുസലപക്ഖേന ധമ്മേന വിഭജിതബ്ബോ. **“സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ”**തി പദേന വുത്താ കുസലപക്ഖാ ധമ്മജാതി “ദുക്ഖേ ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദായ ഞാണം, പുബ്ബന്തേ ഞാണം,

അപരന്തേ ഞാണം, പുബ്ബന്താപരന്തേ ഞാണം, ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു ഞാണ''ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൬൭) അട്ഠവിധേന കുസലപക്ഖേന ധമ്മേന വിഭജിതബ്ബാ. **''ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ''**ന്തി പദേന വുത്തം കുസലപക്ഖഉദയബ്ബയഞാണം ധമ്മജാതം പഞ്ഞാസവിധേന ഉദയബ്ബയഞാണേന കുസലപക്ഖേന വിഭജിതബ്ബം. **''ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ''**തി പദേന വുത്തം ഥിനമിദ്ധാഭിഭവനം കുസലപക്ഖം ധമ്മജാതം ''സോതാപത്തിമഗ്ഗാഭിഭവനം സകദാഗാമിമഗ്ഗാഭിഭവനം അനാഗാമിമഗ്ഗാഭിഭവനം അരഹത്തമഗ്ഗാഭിഭവന''ന്തി ചതുബ്ബിധേന കുസലപക്ഖേന വിഭജിതബ്ബം.

സതിസംവരോ കുസലപക്ഖോ ''ലോകിയോ സതിസംവരോ, ലോകുത്തരോ സതിസംവരോ''തി ദുബ്ബിധേന വിഭജിതബ്ബോതി. ലോകിയോ സതിസംവരോ കാമാവചരോവാതി ഏകവിധേന വിഭജിതബ്ബോ. ലോകുത്തരാ സതിസംവരോ ''ദസ്സനഭൂമി, ഭാവനാഭൂമീ''തി ദുബ്ബിധേന വിഭജിതബ്ബോ. കാമാവചരോ സതിസംവരോ ''കായാനുപസ്സനാസതിസംവരോ വേദനാനുപസ്സനാസതിസംവരോ ചിത്താനുപസ്സനാസതിസംവരോ ധമ്മാനുപസ്സനാസതിസംവരോ''തി ചതുബ്ബിധേന വിഭജിതബ്ബോ. ലോകുത്തരോ സതിസംവരോപി തഥാ ചതുബ്ബിധേന വിഭജിതബ്ബോ. സമ്മാസങ്കപ്പസമ്മാദിട്ഠിയോപി ലോകിയലോകുത്തരവസേന ദുബ്ബിധാദിഭേദേന വിഭജിതബ്ബാ. പദട്ഠാനേനപി പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതേ വുത്തനയേന വിഭജിതബ്ബാ.

അകുസലപക്ഖേന **''അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ''**തി പദേന വുത്തോ അസംവരോ ''ചക്ഖുഅസംവരോ ...പേ॰... കായഅസംവരോ, ചോപനകായഅസംവരോ, വാചാഅസംവരോ, മനോഅസംവരോ''തി അട്ഠവിധേന വിഭജിതബ്ബോ. **''മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേനാ''**തി പദേന ഗഹിതോ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ ''കാമവിതക്കോ ബ്യാപാദവിതക്കോ വിഹിംസാവിതക്കോ''തി തിവിധേന വിഭജിതബ്ബോ. **''മിച്ഛാദിട്ഠീ''**തി പദേന വുത്താ മിച്ഛാദിട്ഠി ''ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണം...പേ॰...ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു അഞ്ഞാണ''ന്തി അട്ഠവിധേന വിഭജിതബ്ബാ, ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിവിധേനപി വിഭജിതബ്ബാ. ഥിനമിദ്ധം പഞ്ചവിധേന സസങ്ഖാരികവിധേന വിഭജിതബ്ബം.

''ഏത്തകോവ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''നിയുത്തോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ''**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വിഭത്തിഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ വിഭത്താ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ**തി യഥാരഹ നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി വിഭത്തിഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൯. പരിവത്തനഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൧. യേന യേന വിഭത്തിഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ വിഭത്താ, സോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, ''കതമോ പരിവത്തനഹാരസമ്പാതോ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമോ പരിവത്തനോ ഹാരസമ്പാതോ''**തിആദി വുത്തം.

''കതമേ സുത്തപ്പദേസത്ഥാ കഥം പരിവത്തേതബ്ബാ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തസ്മാ''**തിആദി വുത്തം. യാ ''തസ്മാ...പേ॰... ഗോചരോ''തി ഗാഥാ വുത്താ, തായ ഗാഥായ യാ സമഥവിപസ്സനാ നിദ്ധാരിതാ, തായ സമഥവിപസ്സനായ ഭാവിതായ അകുസലാനം നിരോധോ **ഫലം** പയോജനം ഹോതി, പരിഞ്ഞാതം ദുക്ഖം ഹോതി, സമുദയോ പഹീനോ ഹോതി, മഗ്ഗോ ഭാവിതോ ഹോതീതി പരിവത്തേതബ്ബോ. പടിപക്ഖേന പന സമഥവിപസ്സനായ അഭാവിതായ അകുസലാനം അനിരോധോ, അപരിഞ്ഞാതം ദുക്ഖം, സമുദയോ അപ്പഹീനോ, മഗ്ഗോ അഭാവിതോ ഹോതീതി പരിവത്തേതബ്ബോ.

“ഏത്തകോവ പരിവത്തനഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ പരിവത്തനോ ഹാരസമ്പാതോ”**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പരിവത്തനഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ പരിവത്തേതബ്ബാ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പരിവത്തനഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നീഹരിത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി പരിവത്തനഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൯. വേവചനഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൨. യേന യേന പരിവത്തനഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ പരിവത്തേതബ്ബാ, സോ പരിവത്തനോ ഹാരസമ്പാതോതി പരിപുണ്ണോ, “കതമോ വേവചനോ ഹാരസമ്പാതോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമോ വേവചനോ ഹാരസമ്പാതോ”**തിആദി വുത്തം.

“കതമേസം സുത്തപ്പദേസത്ഥാനം, സുത്തപദാനം വാ കതമാനി വേവചനാനീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തസ്മാ”**തിആദി വുത്തം. യാ “തസ്മാ...പേ॰... ഗോചരോ”തി ഗാഥാ വുത്താ, തായ ഗാഥായ “രക്ഖിതചിത്തസ്സാ”തി പദേന വുത്തസ്സ ചിത്തസ്സ, “രക്ഖിതചിത്തസ്സാ”തി ഏത്ഥ **ചിത്തസ്സ** പദസ്സ വാ **“ചിത്തം...പേ॰... വിജാനിതത്ത”**ന്തി യം വചനം വുത്തം, **ഇദം** വചനം വേവചനം, “മാനസം ഹദയ”ന്തിആദിവചനമ്പി (ധ॰ സ॰ ൬൩, ൬൫) ചിത്തസ്സ വേവചനം. “സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഏത്ഥ സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ **“നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ അബ്യാപാദസങ്കപ്പോ അവിഹിംസാസങ്കപ്പോ”**തി യം വചനം വുത്തം, **ഇദം** വചനം വേവചനം, “തക്കോ വിതക്കോ”തിആദി (ധ॰ സ॰ ൭) വചനമ്പി സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ വേവചനം. “സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ”തി ഏത്ഥ സമ്മാദിട്ഠിപദസ്സ **“സമ്മാദിട്ഠി നാമ പഞ്ഞാസത്ഥം പഞ്ഞാഖഗ്ഗോ പഞ്ഞാരതനം പഞ്ഞാപതോദോ പഞ്ഞാപാസാദോ”**തി യം വചനം വുത്തം, **ഇദം** വചനം വേവചനം, “പഞ്ഞാ പജാനനാ വിചയോ”തിആദി (ധ॰ സ॰ ൧൬) വചനമ്പി സമ്മാദിട്ഠിപദസ്സ വേവചനം. “ഥിനം ഥിയനാ ഥിയിതത്തം ചിത്തസ്സ, ചിത്തസ്സ അകല്ലതാ അകമ്മഞ്ഞതാ ഓനാഹോ പരിയോനാഹോ അന്തോസങ്കോചോ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൬൨-൧൧൬൫) യം വചനം വുത്തം, ഇദം വചനം ഥിനസ്സ വേവചനം. “കായസ്സ അകല്ലതാ അകമ്മഞ്ഞതാ കായാലസിയം സോപ്പം സുപനാ സുപ്പിതത്ത”ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൬൫) യം വചനം വുത്തം, ഇദം വചനം മിദ്ധസ്സ വേവചനം. “ഭിക്ഖകോ ഭിക്ഖൂ”തിആദികം (പാരാ॰ ൪൫; വിഭ॰ ൫൧൦) യം വചനം വുത്തം, ഇദം വചനം ഭിക്ഖുപദസ്സ വേവചനം. “ദുഗ്ഗതി അപായോ വിനിപാതോ വട്ടദുക്ഖം സംസാരോ”തിആദികം യം വചനം വുത്തം, ഇദം വചനം ദുഗ്ഗതിപദസ്സ വേവചനം. ഇതി വേവചനാനി നീഹരിതാനി.

“ഏത്തകോവ വേവചനഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തോ വേവചനോ ഹാരസമ്പാതോ”**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന വേവചനഹാരസമ്പാതേന വേവചനാനി നീഹരിതാനി, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ വേവചനഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാസമ്ഭവം നീഹരിത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹിതോതി.

ഇതി വേവചനഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൦. പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൫൩. യേന യേന വേവചനഹാരസമ്പാതേന വേവചനാനി നിദ്ധാരിതാനി, സോ വേവചനഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ"**തിആദി വുത്തം.

"കതമാ സുത്തപ്പദേസഭൂതാ പഞ്ഞത്തി കതമേസം ധമ്മാനം പഞ്ഞത്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. **"തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ"**തി പഞ്ഞത്തി സതിയാ പദട്ഠാനസ്സ രക്ഖിതബ്ബസ്സ ചിത്തസ്സ പഞ്ഞാപനതോ സതിയാ **പദട്ഠാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. സതിയാ ഹി രക്ഖിതബ്ബം ചിത്തം സതിയാ പദട്ഠാനം അധിട്ഠാനം നാമ. തേനാഹ **അട്ഠകഥായം** - "അധിട്ഠഹിത്വാ രക്ഖന്തിയാ സതിയാ രക്ഖിയമാനം ചിത്തം തസ്സാ അധിട്ഠാനം വിയ ഹോതീ"തി. **"സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"**തി പഞ്ഞത്തി സമഥസ്സ ഭാവനായ പഞ്ഞാപനതോ സമഥസ്സ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ. **"സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ"**ന്തി പഞ്ഞത്തി ദസ്സനഭൂമിയാ നിക്ഖേപസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി** നാമ. **"ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂ"**തി സമുദയസ്സ അനവസേസപ്പഹാനസ്സ പഞ്ഞാപനതോ **അനവസേസപ്പഹാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. **"സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ"**തി പഞ്ഞത്തി **മഗ്ഗസ്സ** അരിയമഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ പഞ്ഞാപനതോ **ഭാവനാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

"എത്തകോവ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ"**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതേന പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദാ നിദ്ധാരിതാ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ॰... ഗഹേതബ്ബോതി.

൧൨. ഓതരണഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൫൪. യേന യേന പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതേന പഞ്ഞത്തിപ്പഭേദാ നിദ്ധാരിതാ, സോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, "കതമോ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമോ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ"**തിആദിമാഹ.

"തത്ഥ തിസ്സം ഗാഥായം കതമാനി ഇന്ദ്രിയാനി നിദ്ധാരേത്വാ കതമേഹി നിദ്ധാരിതേഹി ധമ്മേഹി ഓതരതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. യാ "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ"തിആദിഗാഥാ വുത്താ, തിസ്സം ഗാഥായം **"തസ്മാ...പേ॰... പുരേക്ഖാരോ"**തി സുത്തപ്പദേസേന സമ്മാദിട്ഠി ഗഹിതാ, സമ്മാദിട്ഠിയാ ഗഹിതായ **പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി** സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഗഹിതാനി ഭവന്തി.

താനിയേവ സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിജ്ജായ ഉപകാരത്താ വാ പദട്ഠാനത്താ വാ **വിജ്ജാ** ഭവന്തി, **വിജ്ജുപ്പാദാ** താദിസായ വിജ്ജായ ഉപ്പാദാ ഉപ്പാദഹേതുതോ അവിജ്ജാനിരോധോ സമ്ഭവതി, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ **സമ്ഭവതി...പേ॰... ജാതിനിരോധാ ജരാമരണനിരോധോ സമ്ഭവതീതി. അയം** ഓതരണാ പടിച്ചസമുപ്പാദേന പഞ്ചിന്ദ്രിയാനം ഓതരണാ നാമ.

താനിയേവ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി സീലക്ഖന്ധേന സമാധിക്ഖന്ധേന പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാനി ഭവന്തി സദ്ധാവീരിയേഹി സീലസമ്ഭവതോ, സതിയാ ച പഞ്ഞാനുവത്തകത്താ. **അയം** ഓതരണാ ഖന്ധേഹി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനം ഓതരണാ നാമ.

താനിയേവ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി സങ്ഖാരപരിയാപന്നാനി ഭവന്തി. യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ ഭവന്തി, **ഭവങ്ഗാ** ഭവഹേതൂ നോ ഭവന്തി, **തേ** അനാസവാ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ ഭവന്തി ധമ്മധാതുയാ അന്തോഗധത്താ. **അയം** ഓതരണാ ധാതൂഹി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനം ഓതരണാ നാമ.

സാ അനാസവാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ ഭവതി, യം ആയതനം അനാസവം ഭവതി, **ഭവങ്ഗം** ഭവഹേതു നോ ഭവതി. **അയം** ഓതരണാ ആയതനേഹി ധമ്മധാതുയാ ഓതരണാ നാമ.

''ഏത്തകോവ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''നിയുത്തോ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ''**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ഓതരണഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ ഓതരിതബ്ബാ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതി ഓതരണഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന...പേ... ഗഹേതബ്ബോതി.

ഇതോ പട്ഠായ ''തത്ഥ കതമോ''തിആദിഅനുസന്ധ്യത്ഥോ ച പരിയോസാനേ ''നിയുത്തോ''തിആദിഅനുസന്ധ്യത്ഥോ ച വുത്തനയാനുസാരേനേവ വിഞ്ഞാതബ്ബോ. കത്ഥചി കത്ഥചി പാഠേ അപാകടംയേവ യഥാബലം കഥയിസ്സാമ.

൧൩. സോധനഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൭. യത്ഥാതി യസ്മിം പഞ്ഹേ. **ആരമ്ഭോ** അത്ഥോ **സുദ്ധോ** പരിപുണ്ണോ, സോ പഞ്ഹോ നിരവസേസതോ വിസ്സജ്ജിതോ ഭവതി. **യത്ഥ** പഞ്ഹേ പന **ആരമ്ഭോ** അത്ഥോ **ന സുദ്ധോ** അപരിപുണ്ണോ കോചി വിസ്സജ്ജേതബ്ബോ അവസിട്ഠോ, സോ പഞ്ഹോ താവ വിസ്സജ്ജിതോ ന ഭവതി.

൧൪. പരിക്ഖാരഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൯. ''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ''തി പദേന യോ സതിസംവരോ വുത്തോ, അയം സതിസംവരോ സമഥസ്സ പരിക്ഖാരോ. **''സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ''**തി പദേന യോ സമ്മാസങ്കപ്പോ വുത്തോ, സോ സമ്മാസങ്കപ്പോ വിപസ്സനായ പരിക്ഖാരോതി വിഭജിത്വാ യോജേതബ്ബോ.

൧൫. സമാരോപനഹാരസമ്പാതവിഭാവനാ

൭൮. ''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ''തി പദേന യം രക്ഖിതചിത്തം വുത്തം, തം രക്ഖിതചിത്തം തിണ്ണം **സുചരിതാനം** കമ്മാനം പദട്ഠാനം. സമ്മാദിട്ഠിയാ ഭാവിതായ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഭാവിതോ ഭവതി ഏകതോ ഭാവിതബ്ബത്താ, പദട്ഠാനകാരണത്താ ച. തേന വുത്തം - **''സമ്മാദിട്ഠിതോ ഹീ''**തിആദി. യസ്സ അരഹതോ സമാധിവിമുത്തി ഭവതി, അയം അരഹാ **അനുപാദിസേസോ പുഗ്ഗലോ,** അയം സമാധിവിമുത്തി **അനുപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു**.

''ദേസനാഹാരസമ്പാതാദികോ ഹാരസമ്പാതോ യേന സോളസപ്പഭേദഭാവേന സുത്തപ്പദേസത്ഥേ നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതോ, സോളസപ്പഭേദഭാവോ കേന അമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''തേനാഹാ''**തിആദി വുത്തം. **തേന** സോളസപ്പഭേദഭാവേന ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ **''സോളസ...പേ... സുത്ത''**ന്തി യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന സോളസപ്പഭേദഭാവോ തുമ്ഹേഹി സദ്ദഹിതബ്ബോ.

''ഏത്തകോവ ഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''നിയുത്തോ ഹാരസമ്പാതോ''**തി വുത്തം. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ദേസനാഹാരസമ്പാതേന സുത്തപ്പദേസത്ഥാ നിദ്ധാരിതാ, സോ സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ദേസനാഹാരസമ്പാതാദിഹാരസമ്പാതോ **നിയുത്തോ** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബോതി

അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ, **അട്ഠകഥായഞ്ച** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൩, ൭൬) തഥാ നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതോതി.

ഇതി ദേസനാഹാരസമ്പാതാദിഹാരസമ്പാതേ സത്തിബലാനുരൂപാ

രചിതാ വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

നയസമുട്ഠാനവിഭാവനാ

൭൯. യേന യേന സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതേന ദേസനാഹാരസമ്പാതാദിനാ ഹാരസമ്പാതേന ഏകസുത്തപ്പദേസത്ഥാ നിദ്ധാരേത്വാ വിഭത്താ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസഭൂതോ ദേസനാഹാരസമ്പാതാദിഹാരസമ്പാതോ പരിപുണ്ണോ, "കതമം നയസമുട്ഠാന"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം നയസമുട്ഠാന"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. **അട്ഠകഥായം** പന -"ഏവം നാനാസുത്തവസേന, ഏകസുത്തവസേന ച ഹാരവിചാരം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നയവിചാരം ദസ്സേതും 'തത്ഥ കതമം നയസമുട്ഠാന'ന്തിആദി ആരദ്ധ"ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൯) വുത്തം. "തത്ഥ കതമോ നന്ദിയാവട്ടനയോ"തിആദിം അനാരഭിത്വാ "തത്ഥ കതമം നയസമുട്ഠാന"ന്തിആദിആരമ്ഭനേ കാരണം **അട്ഠകഥായം** വുത്തമേവ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു ഹാരാദീസു യോ അത്ഥനയോ സംവണ്ണനാനയേന നിദ്ദിട്ഠോ, തസ്സേവ അത്ഥനയസ്സ സമുട്ഠാനം ഭൂമിം പുച്ഛതി **"കതമം നയസമുട്ഠാന"**ന്തി.

കിഞ്ചാപി സംവണ്ണനാനയാ നിദ്ദിട്ഠാ, തഥാപി അത്ഥനയസംവണ്ണനാനയാനം വിസേസസ്സ പാകടം കാതും പുന കഥയിസ്സാമ. തണ്ഹാഅവിജ്ജാഹി സംകിലേസപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ചേവ സമഥവിപസ്സനാഹി വോദാനപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച **നന്ദിയാവട്ടോ നയോ** നാമ. തീഹി അകുസലമൂലേഹി ലോഭാദീഹി സംകിലേസപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ചേവ തീഹി കുസലമൂലേഹി അലോഭാദീഹി വോദാനപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച **തിപുക്ഖലോ നയോ** നാമ. ചതൂഹി സുഭസഞ്ഞാദീഹി വിപല്ലാസേഹി സകലസംകിലേസപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ചേവ ചതൂഹി അസുഭസഞ്ഞാദീഹി അവിപല്ലാസേഹി സതിപട്ഠാനേഹി, സദ്ധിന്ദ്രിയേഹി വാ വോദാനപക്ഖസ്സ സുത്തത്ഥസ്സ ചതുസച്ചയോജനമുഖേന നയനലക്ഖണോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച **സീഹവിക്കീളിതോ നയോ** നാമാതി വുത്താ നയാ **സംവണ്ണനാനയാ** നാമ. തേസം സംവണ്ണനാനയാനം സമുട്ഠാനം പുച്ഛതി "കതമം നയസമുട്ഠാന"ന്തി.

നയാ പന നാനാസുത്തതോ നിദ്ധാരിതേഹി തണ്ഹാഅവിജ്ജാദീഹി മൂലപദേഹി ചതുസച്ചയോജനായ നയതോ അനുബുജ്ഝിയമാനോ ദുക്ഖാദിഅത്ഥോ. സോ ഹി മഗ്ഗഞാണം നയതി സമ്പാപേതീതി **"നയോ"**തി വുത്തോ, സോ **അത്ഥനയോ** നാമ. തസ്സേവ അത്ഥനയസ്സ സമുട്ഠാനം പുച്ഛതി "കതമം നയസമുട്ഠാന"ന്തി? തസ്മാ ചതുസച്ചയോജനായ നയഗ്ഗാഹതോ നീയതി അനുപുച്ഛീയതീതി **നയോ,** കോ സോ? സുത്തത്ഥഭൂതോ ദുക്ഖാദികോ അത്ഥോ. നയതി മഗ്ഗഞാണം പാപേതീതി വാ **നയോ,** ദുക്ഖാദികോ അത്ഥോവ. തേനാഹ - "അനുബുജ്ഝിയമാനോ ദുക്ഖാദിഅത്ഥോ. സോ ഹി മഗ്ഗഞാണം നയതി സമ്പാപേതീതി നയോ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൯). സമുട്ഠഹന്തി നയാ ഏതേനാതി **സമുട്ഠാനം,** കിം തം? അവിജ്ജാതണ്ഹാദികാരണം, തംദീപനാ സംവണ്ണനാ ച. അവിജ്ജാതണ്ഹാദിനാ ഹി ദുക്ഖാദിഅത്ഥനയാ സമ്ഭവന്തി. അഥ വാ അവിജ്ജാതണ്ഹാദീഹി ചതുസച്ചയോജനാ **സമുട്ഠാനം** നാമ. തേന വുത്തം - "കിം പന തം? തംതംമൂലപദേഹി ചതുസച്ചയോജനാ"തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൯). ഏവം അത്ഥേ ഗയ്ഹമാനേ സതി സംവണ്ണനാനയാപി ഗഹിതാ ഹോന്തി, നയാനം സമുട്ഠാനം **നയസമുട്ഠാനം,** തസ്മിം നയസമുട്ഠാനേ.

"കതമം നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാന"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ പഠമം നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാനം ദസ്സേതും **"പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ"**തിആദി വുത്തം. നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാനഭൂതായ അവിജ്ജായ ച തണ്ഹായ ച പുബ്ബാ കോടി "അസുകസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഉപ്പജ്ജനകാലേ ഉപ്പന്നാ, അസുകസ്സ ചക്കവത്തിനോ ഉപ്പജ്ജനകാലേ ഉപ്പന്നാ"തി ന പഞ്ഞായതി കോടിയാ അഭാവതോതി യോജനാ. "അവിജ്ജാതണ്ഹാസു കതമാ നീവരണം, കതമാ സംയോജന"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ അവിജ്ജാ നീവരണം തണ്ഹാ സംയോജന"**ന്തി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി താസു അവിജ്ജാതണ്ഹാസു. ആദീനവപടിച്ഛാദികത്താ **അവിജ്ജാ നീവരണം**. ഭവേസു സംയോജനതോ **തണ്ഹാ സംയോജനം**. "അവിജ്ജാനീവരണാ സത്താ കഥം വിചരന്തി, കഥം വുച്ചന്തി, തണ്ഹാസംയോജനാ സത്താ കഥം വിചരന്തി കഥം വുച്ചന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"അവിജ്ജാനീവരണാ സത്താ"**തിആദി വുത്തം. അവിജ്ജാനീവരണമേതേസമത്ഥീതി **അവിജ്ജാനീവരണാ**. അവിജ്ജായ സംയുത്താ വിയ പവത്താ അവിജ്ജായ അഭിനിവിസവത്ഥൂസു സംയുത്താ വിയ പവത്താ സത്താ **അവിജ്ജാപക്ഖേന** വിപല്ലാസേന

നിച്ചാദിഅഭിനിവേസവത്ഥുഭൂതേ രൂപാദിആരമ്മണേ **വിചരന്തി** വിവിധാ ചരന്തി പവത്തന്തി, **തേ** നിച്ചാദിഅഭിനിവിസന്താ വിചരന്താ സത്താ **"ദിട്ഠിചരിതാ"**തി വുച്ചന്തി. തണ്ഹാസംയോജനമേതേസന്തി **തണ്ഹാസംയോജനാ**. തണ്ഹായ സംയുത്താ വിയ പവത്താ, തണ്ഹായ വാ ആരമ്മണഭൂതേ വത്ഥുകാമേ സംയുത്താ വിയ പവത്താ സത്താ **തണ്ഹാപക്ഖേന** അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതേന ആരമ്മണഭൂതേ വത്ഥുസ്മിം **വിചരന്തി** പവത്തന്തീതി അത്ഥോ.

"ദിട്ഠിചരിതാ സത്താ കം പടിപത്തിം അനുയുത്താ വിഹരന്തി, തണ്ഹാചരിതാ സത്താ കം പടിപത്തിം അനുയുത്താ വിഹരന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദിട്ഠിചരിതാ"**തിആദി വുത്തം. ദിട്ഠിചരിതാ സത്താ **ഇതോ** സാസനതോ ബഹിദ്ധാ പബ്ബജിതാ ഹോന്താപി "സുഖേന അധിഗന്തബ്ബം സുഖം നത്ഥി, ദുക്ഖേന അധിഗന്തബ്ബം സുഖം പന അത്ഥീ"തി മനസി കരോന്താ അത്തകിലമഥാനുയോഗം പഞ്ചാതപാദിപടിപത്തിം അനുയുത്താ വിഹരന്തി. തണ്ഹാചരിതാ സത്താ **ഇതോ** സാസനതോ ബഹിദ്ധാ പബ്ബജിതാ ഹോന്താപി "കാമേ പടിസേവന്താ ലോകം വഡ്ഢാപേന്താ ബഹും പുഞ്ഞം വഡ്ഢാപേന്തീ"തി മനസി കരോന്താ കാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗം പടിപത്തിം അനുയുത്താ വിഹരന്തി.

"കസ്മാ ദിട്ഠിചരിതാ തഥാവിധം പടിപത്തിം അനുയുത്താ വിഹരന്തി, കസ്മാ തണ്ഹാചരിതാ തഥാവിധം പടിപത്തിം അനുയുത്താ വിഹരന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കിം കാരണ"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തത്ഥ തേസു ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതേസു. **യം** യസ്മാ കാരണാ വിഹരന്തി, തം കാരണം കിന്തി പുച്ഛതി. **ഇതോ** സാസനതോ ബഹിദ്ധാ യേസം പുഗ്ഗലാനം സച്ചവവത്ഥാനം നത്ഥി, ചതുസച്ചപ്പകാസനാ കുതോ ച അത്ഥി, സമഥവിപസ്സനാകോസല്ലം വാ ഉപസമസുഖപ്പത്തി വാ കുതോ അത്ഥി, **തേ** പുഗ്ഗലാ ഉപസമസുഖസ്സ അനഭിഞ്ഞാ വിപരീതചേതാ ഹുത്വാ ഏവം ആഹംസു "സുഖേന അധിഗന്തബ്ബം സുഖം നത്ഥി , ദുക്ഖേന അധിഗന്തബ്ബം സുഖം നാമ അത്ഥീ"തി. തേ ഏവംസഞ്ഞീ ഏവംദിട്ഠീ ദുക്ഖേന സുഖം പത്ഥയമാനാ ഹുത്വാ അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി. **ഇതോ** സാസനതോ ബഹിദ്ധാ യേസം പുഗ്ഗലാനം സച്ചവവത്ഥാനം നത്ഥി, ചതുസച്ചപ്പകാസനാ കുതോ ച അത്ഥി, സമഥവിപസ്സനാകോസല്ലം വാ ഉപസമസുഖപ്പത്തി വാ കുതോ അത്ഥി, **തേ** പുഗ്ഗലാ ഉപസമസുഖസ്സ അനഭിഞ്ഞാ വിപരീതചേതാ ഹുത്വാ ഏവമാഹംസു "യോ കാമേ പടിസേവതി, സോ ലോകം വഡ്ഢയതി, യോ ലോകം വഡ്ഢയതി, സോ ബഹും പുഞ്ഞം പസവതീ"തി. തേ ഏവംസഞ്ഞീ ഏവംദിട്ഠീ കാമേസു സുഖസഞ്ഞീ ഹുത്വാ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗം അനുയുത്താ ച വിഹരന്തീതി യോജനാ കാതബ്ബാ.

"തഥാ വിഹരന്താ കിം വഡ്ഢയന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേ തദഭിഞ്ഞാ സന്താ രോഗമേവ വഡ്ഢയന്തീ"**തി വുത്തം. "തഥാ വഡ്ഢയന്താ രോഗാദീനം ഭേസജ്ജം സമഥവിപസ്സനം വഡ്ഢയന്തി കി"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേ രോഗാഭിതുന്നാ ഗണ്ഡപടിപീളിതാ സല്ലാനുവിദ്ധാ നിരയതിരച്ഛാനയോനിപേതാസുരേസു ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജാനി കരോന്താ ഉഗ്ഘാതനിഗ്ഘാതം പച്ചനുഭോന്താ രോഗഗണ്ഡസല്ലഭേസജ്ജം ന വിന്ദന്തീ"**തി വുത്തം. അത്ഥോ പന **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൯) വുത്തോ. "കതമേ സംകിലേസവോദാനാ, കതമേ രോഗാദയോ, കതമം ഭേസജ്ജ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ അത്തകിലമഥാനുയോഗോ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സംകിലേസവോദാനരോഗഭേസജ്ജാദീസു. അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ച കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ച **സംകിലേസോ** ഹോതി, സമഥവിപസ്സനാ **വോദാനം** ഹോതി, അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ച **രോഗോ** ഹോതി, സമഥവിപസ്സനാ **രോഗനിഗ്ഘാതകഭേസജ്ജം**...പേ॰.. സമഥവിപസ്സനാ **സല്ലുദ്ധാരണഭേസജ്ജം** ഹോതി.

"കതമോ കതമം സച്ച"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ സംകിലേസോ ദുക്ഖ"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സംകിലേസാദീസു സംകിലേസോ ഏകദേസവസേന **ദുക്ഖം** ദുക്ഖസച്ചം ഹോതി. **തദഭിസങ്ഗോ**തി തസ്മിം സംകിലേസേ അഭിസങ്ഗോ വിയ പവത്തോ ലോകിയധമ്മോ നിരവസേസവസേന ദുക്ഖസച്ചം ഹോതി. അഥ വാ തസ്മിം ദുക്ഖേ അഭിസങ്ഗോ വിയ പവത്താ തണ്ഹാ **ദുക്ഖസമുദയോ** സമുദയസച്ചം ഹോതി. തണ്ഹാനിരോധോ **ദുക്ഖനിരോധോ** നിരോധസച്ചം ഹോതി. സമഥവിപസ്സനാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ മഗ്ഗസച്ചം ഹോതി. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരേത്വാ യോജേതബ്ബാനി. "തേസു ചതൂസു സച്ചേസു കതമം പരിഞ്ഞേയ്യം, കതമോ പഹാതബ്ബോ, കതമോ ഭാവേതബ്ബോ, കതമോ സച്ഛികാതബ്ബോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യ"**ന്തിആദി വുത്തം.

വ്യം. ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം അത്തകിലമഥാനുയോഗാദിവസേന ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരിതാനി, "കഥം ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം സക്കായദസ്സനേ പവത്തിഭേദവസേന ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരിതാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ ദിട്ഠിചരിതാ"**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ "ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം സക്കായദസ്സനേ കതമോ പവത്തിഭേദോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമേസം സക്കായദസ്സനേ അയം പവത്തിഭേദോതി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"തത്ഥ ദിട്ഠിചരിതാ"**തിആദി വുത്തം. തേന വുത്തം - "ഇദാനി ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം സക്കായദിട്ഠിദസ്സനേ പവത്തിഭേദം ദസ്സേതും 'ദിട്ഠിചരിതാ'തിആദി വുത്ത"ന്തി. **തത്ഥാ**തി തേസു ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതേസു. **ദിട്ഠിചരിതാ** പുഗ്ഗലാ **രൂപം** "അത്താ"തി അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി...പേ॰... **വിഞ്ഞാണം** "അത്താ"തി അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി ദിട്ഠിചരിതാനം അത്താഭിനിവേസസ്സ ബലവഭാവതോ, തണ്ഹാചരിതാ പന രൂപം വാ "അത്താ"തി **രൂപവന്തം അത്താനം** ഉപഗച്ഛന്തി **അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ** "അത്താ"തി **അത്താനം** ഉപഗച്ഛന്തി... പേ॰... **വിഞ്ഞാണസ്മിം വാ** "അത്താ"തി അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി തണ്ഹാചരിതാനം അത്തനിയാഭിനിവേസസ്സ ബലവഭാവതോ. പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു ഏകേകം നിസ്സായ ചതുബ്ബിധത്താ **വീസതിവത്ഥുകാ അയം** മിച്ഛാദിട്ഠി "സക്കായദിട്ഠീ"തി വുച്ചതി. ഏവം ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം സക്കായദസ്സനേ പവത്തിഭേദോ വിഞ്ഞാതബ്ബോതി അത്ഥോ.

"സക്കായദിട്ഠിയാ കതമോ പടിപക്ഖോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തസ്സാ പടിപക്ഖോ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സാ സക്കായദിട്ഠിയാ പജഹനവസേന ലോകുത്തരാ സമ്മാദിട്ഠി പടിപക്ഖോ, തസ്സാ സമ്മാദിട്ഠിയാ **അന്വായികാ** അനുഗുണഭാവേന പവത്തനകാ ധമ്മാ ച സക്കായദിട്ഠിയാ പജഹനവസേന പടിപക്ഖാ ഭവന്തി. "കതമേ ധമ്മാ അന്വായികാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സമ്മാസങ്കപ്പോ"**തിആദി വുത്തം. സമ്മാസങ്കപ്പോ...പേ॰... സമ്മാസമാധി ഇമേ ധമ്മാ അന്വായികാ ഹോന്തി. **അയം** സമ്മാദിട്ഠിആദികോ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തസ്സാ സക്കായദിട്ഠിയാ പടിപക്ഖോ ഹോതി പഹായകത്താ. "തേ സമ്മാദിട്ഠിയാദയോ ധമ്മാ ഖന്ധതോ കിത്തകാ ഹോന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേ തയോ ഖന്ധാ"**തിആദി വുത്തം. "കതമോ ഖന്ധോ സമഥോ, കതമോ ഖന്ധോ വിപസ്സനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ ച സമഥോ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ വിപസ്സനാ"**തി വുത്തം. "സക്കായാദീസു കതമോ കതമം സച്ചം, കതമോ കതമം സച്ച"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ സക്കായോ"**തിആദി വുത്തം.

"ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം സക്കായദിട്ഠിതപ്പടിപക്ഖവസേന ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരിതാനി, കഥം അന്തദ്വയമജ്ഝിമപടിപദാ നിദ്ധാരിതാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ യേ രൂപം അത്തതോ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതേസു **യേ** ദിട്ഠിചരിതാ പുഗ്ഗലാ **രൂപം** "അത്താ"തി അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി...പേ॰... **വിഞ്ഞാണം** "അത്താ"തി അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി. **ഇമേ** ദിട്ഠിചരിതാ പുഗ്ഗലാ "രൂപാദയോ ച അത്താ, രൂപാദീനഞ്ച അനിച്ചത്താ, അത്തസ്സാപി അനിച്ചത്താ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതി, അത്താ വിനസ്സതി, അത്താ പരം മരണാ ന ഹോതീ"തി അഭിനിവിസനതോ **"ഉച്ഛേദവാദിനോ"**തി വുച്ചന്തി. **യേ** തണ്ഹാചരിതാ പുഗ്ഗലാ രൂപം വാ "അത്താ"തി **രൂപവന്തം** അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി...പേ॰... വിഞ്ഞാണം വാ "അത്താ"തി **വിഞ്ഞാണവന്തം** അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി. അത്തനി വാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണസ്മിം വാ അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി. **ഇമേ** തണ്ഹാചരിതാ പുഗ്ഗലാ "രൂപാദീഹി അത്താ അഞ്ഞോ അഞ്ഞത്താ അത്താ നിച്ചോ സസ്സതോ"തി അഭിനിവിസനതോ **"സസ്സതവാദിനോ"**തി വുച്ചന്തി.

തത്ഥ തേസു ഉച്ഛേദവാദീസസ്സതവാദീപുഗ്ഗലേസു പവത്താ ഉച്ഛേദവാദസസ്സതവാദാ **ഉഭോ അന്താ** അന്തദ്വയപടിപദാ ഹോന്തി. **അയം** അന്തദ്വയപടിപദാ സംസാരപവത്തനസ്സ ഹേതുഭാവതോ **സംസാരപവത്തി** ഹോതി, **തസ്സ** അന്തദ്വയസ്സ പടിപജ്ജനസ്സ പജഹനവസേന മജ്ഝിമപടിപദാസങ്ഖാതോവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ പടിപക്ഖോ ഹോതി പഹായകത്താ. **അയം** മഗ്ഗോ സംസാരനിവത്തനസ്സ ഹേതുഭാവതോ **സംസാരനിവത്തി** ഹോതി. **തത്ഥ** സംസാരപവത്തിസംസാരനിവത്തീസു **പവത്തി** സംസാരപവത്തി **ദുക്ഖം** ദുക്ഖസച്ചം, **തദഭിസങ്ഗോ** തസ്മിം ദുക്ഖേ അഭിസങ്ഗോ തണ്ഹാ **സമുദയോ** സമുദയസച്ചം, തണ്ഹാനിരോധോ **ദുക്ഖനിരോധോ** നിരോധസച്ചം, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ **മഗ്ഗോ** ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ മഗ്ഗസച്ചം, ഇതി ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി നിദ്ധാരിതാനി. **"ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യ"**ന്തിആദിമ്ഹി വുത്തനയോവ അത്ഥോ.

"ഉച്ഛേദസസ്സതസ്സ കിത്തകോ പഭേദോ, മഗ്ഗസ്സ കിത്തകോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ ഉച്ഛേദസസ്സത"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** ഉച്ഛേദസസ്സതഅരിയമഗ്ഗേസു ഉച്ഛേദസസ്സതദസ്സനം **സമാസതോ** സങ്ഖേപതോ വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി. ഉച്ഛേദോ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ

നിസ്സായ പവത്തത്താ പഞ്ചവിധോ, സസ്സതദസ്സനം ഏകേകസ്മിം തിധാ ഉപ്പജ്ജനതോ പന്നരസവിധന്തി വീസതിവിധം ഹോതി. **വിത്ഥാരതോ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി**. കതമാനി? ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതവാദാ, ചത്താരോ അന്താനന്തവാദാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപവാദാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നവാദാ, സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി വേദിതബ്ബാനി. വിത്ഥാരതോ പന **ബ്രഹ്മജാലസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൧.൧॰ ആദയോ) ആഗതാനി. **തേസം** ഉച്ഛേദസസ്സതദസ്സനാനം തേചത്താലീസം ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ പടിപക്ഖോ മഗ്ഗോ. കതമേ തേചത്താലീസം? ''അനിച്ചസഞ്ഞാ ദുക്ഖസഞ്ഞാ അനത്തസഞ്ഞാ''തി തിസ്സോ സഞ്ഞാ ച ''പഹാനസഞ്ഞാ വിരാഗസഞ്ഞാ നിരോധസഞ്ഞാ''തി തിസ്സോ സഞ്ഞാ ചാതി ഛ സഞ്ഞാ ച ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ, അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗാനീ''തി തേചത്താലീസം ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ വിപസ്സനാവസേന പടിപക്ഖോ മഗ്ഗോ നാമ.

''സമഥവസേന കതമോ പടിപക്ഖോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''അട്ഠ വിമോക്ഖാ''തിആദി വുത്തം. അട്ഠ വിമോക്ഖാ പാകടാ. ദസ കസിണായതനാനി** സമഥവസേന പടിപക്ഖോ മഗ്ഗോ നാമ. ''കതമം ഞാണം കതമസ്സ ധമ്മസ്സ പദാലന''ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനീ''**തിആദി വുത്തം. ദിട്ഠിചരിതേ പവത്താനി **ദിട്ഠിഗതാനി,** മോഹോ. തണ്ഹാചരിതേ പവത്താനി **ദിട്ഠിഗതാനി,** ജാലം. **അനാദിവസേന** പവത്തോ മോഹോ. **അനിധനവസേന** പവത്തം ജാലം. അട്ഠ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിത്വാ തേജേത്വാ തിക്ഖം വിപസ്സനാഞാണഞ്ച അരിയമഗ്ഗഞാണഞ്ച**ഞാണവജിരം** നാമ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം ഞാണപദട്ഠാനത്താ. മോഹോ ച ജാലഞ്ച **മോഹജാലം**. പദാലേതീതി **പദാലനം,** കത്തരി യുപച്ചയോ, മോഹജാലസ്സ പദാലനന്തി **മോഹജാലപദാലനം**. പദാലനഞ്ഹി ദുവിധം വിക്ഖമ്ഭനപദാലനം സമുച്ഛേദപദാലനന്തി. പുബ്ബഭാഗേ സമഥവിപസ്സനാവസേന **വിക്ഖമ്ഭനപദാലനം,** മഗ്ഗക്ഖണേ **സമുച്ഛേദപദാലനം** ഏവ ദട്ഠബ്ബം. **തത്ഥാതി** തസ്മിം മോഹജാലേ അവിജ്ജാ മോഹോ, ഭവതണ്ഹാ ജാലം. അത്തനോ ആധാരം പുഗ്ഗലം ദുക്ഖാദീസു അട്ഠസു ഠാനേസു മോഹേതീതി **മോഹോ**. പഠമം ജാലം ജടം ലായിത്വാ ജടാവസേന ലാതി പവത്തതീതി **ജാലം,** അത്തനി ജാതം മച്ഛസകുണാദികം ലാതി ഗണ്ഹാതി, ലാപേതി ഗണ്ഹാപേതീതി വാ **ജാലം,** ജാലം വിയാതി **ജാലം**. തേന വുത്തം - ''അതീതാദിഭേദഭിന്നേസു രൂപാദീസു, സകഅത്തഭാവാദീസു ച സംസിബ്ബനവസേന പവത്തനതോ ജാലം ഭവതണ്ഹാ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൮൩). ''അവിജ്ജാതണ്ഹാഹി അത്തകിലമഥാനുയോഗാദീനം കിലേസപക്ഖാനം നിദ്ധാരണം കതം കഥം കേന സദ്ദഹിതബ്ബ''ന്തി വത്തബ്ബത്താ **''തേന വുച്ചതി 'പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ ച ഭവതണ്ഹായ ചാ'തി''** വുത്തം.

൮൧. ''ഇതോ സാസനതോ ബഹിദ്ധാ ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം പടിപദാദയോ നിദ്ധാരിതാ, സാസനേ ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതാനം പടിപദാദയോ കഥം നിദ്ധാരിതബ്ബാ''തി വത്തബ്ബത്താ ''സംകിലേസപക്ഖാ സുത്തത്ഥാ ആചരിയേന ദസ്സിതാ, വോദാനപക്ഖസുത്തത്ഥാ കഥം ദസ്സിതബ്ബാ''തി വത്തബ്ബത്താ വാ **''തത്ഥ ദിട്ഠിചരിതോ അസ്മിം സാസനേ''**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി** തേസു ദിട്ഠിചരിതതണ്ഹാചരിതേസു. **ദിട്ഠിചരിതോ** പുഗ്ഗലോ അസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ ഹുത്വാ ചതൂസു പച്ചയേസു സല്ലേഖാനുസന്തതവുത്തി ഭവതി. കസ്മാ? യസ്മാ സല്ലേഖേ തിബ്ബഗാരവോ, തസ്മാ സല്ലേഖേ തിബ്ബഗാരവത്താ. **തണ്ഹാചരിതോ** പുഗ്ഗലോ അസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ ഹുത്വാ സിക്ഖാനുസന്തതവുത്തി ഭവതി . കസ്മാ? യസ്മാ സിക്ഖായ തിബ്ബഗാരവോ, തസ്മാ സിക്ഖായ തിബ്ബഗാരവത്താ. **ദിട്ഠിചരിതോ** പുഗ്ഗലോ സമ്മത്തനിയാമം ഓക്കമന്തോ ഹുത്വാ **ധമ്മാനുസാരീ** പുഗ്ഗലോ ഭവതി. കസ്മാ? ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിവിസയേ പഞ്ഞാസദിസപവത്തനതോ. **തണ്ഹാചരിതോ** പുഗ്ഗലോ സമ്മത്തനിയാമം ഓക്കമന്തോ ഹുത്വാ സദ്ധാനുസാരീ ഭവതി. കസ്മാ? തണ്ഹാവസേന മിച്ഛാധിമോക്ഖത്താ. **ദിട്ഠിചരിതോ** പുഗ്ഗലോ സുഖായ പടിപദായ, ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി, സുഖായ പടിപദായ, ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി സുഖേന കിലേസേഹി വിക്ഖമ്ഭിതും സമത്ഥത്താ. **തണ്ഹാചരിതോ** പുഗ്ഗലോ ദുക്ഖായ പടിപദായ, ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി, ദുക്ഖായ പടിപദായ, ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി ദുക്ഖേന കിലേസേഹി വിക്ഖമ്ഭിതും സമത്ഥത്താ.

''തത്ഥ കസ്മാ നിയ്യാതീ''തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കിം കാരണം യ''**ന്തിആദി വുത്തം. **യം** യേന കാരണേന നിയ്യാതി, തം **കാരണം കി**ന്തി പുച്ഛതി. **തസ്സ** തണ്ഹാചരിതസ്സ കാമാ സുഖേന അപരിച്ചത്താ **ഹി** യസ്മാ ഭവന്തി, തസ്മാ കാമാനം സുഖേന അപരിച്ചത്തത്താ തത്ഥാ

നിയ്യാതി. **സോ** തണ്ഹാചരിതോ **കാമേഹി** വത്ഥുകാമകിലേസകാമേഹി വിവേചിയമാനോ ദുക്ഖേന പടിനിസ്സരതി, ദന്ധഞ്ച **ധമ്മം** ചതുസച്ചധമ്മം ആജാനാതി. **യോ പന അയം** പുഗ്ഗലോ ദിട്ഠിചരിതോ ഹോതി, സോ **അയം** ദിട്ഠിചരിതോ പുഗ്ഗലോ **ആദിതോ** ആദിമ്ഹിയേവ **കാമേഹി** കിലേസകാമവത്ഥുകാമേഹി അനത്ഥികോ ഭവതി. **സോ** ദിട്ഠിചരിതോ **തതോ** തേഹി കാമേഹി വിവേചിയമാനോ ഖിപ്പഞ്ച സുഖേന പടിനിസ്സരതി, ഖിപ്പഞ്ച ധമ്മം ആജാനാതി.

"തണ്ഹാചരിതോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി, ദിട്ഠിചരിതോ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതീതി ഏകേകായ പടിപദായ ഭവിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ദുക്ഖാപി പടിപദാ ദുവിധാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ച ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ച, സുഖാപി പടിപദാ ദുവിധാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ച ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ചാ"**തി വുത്തം. "ഏവം സതി ഏകോവ ദ്വീഹി ദ്വീഹി പടിപദാഹി നിയ്യാതീതി ആപജ്ജതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സത്താപീ"**തിആദി വുത്തം. തണ്ഹാചരിതാ സത്താപി ദുവിധാ മുദിന്ദ്രിയാപി തിക്ഖിന്ദ്രിയാപി, ദിട്ഠിചരിതാ സത്താപി ദുവിധാ മുദിന്ദ്രിയാപി തിക്ഖിന്ദ്രിയാപീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **യേ** തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാ മുദിന്ദ്രിയാ ഭവന്തി, **തേ** തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാ ദന്ധഞ്ച പടിനിസ്സരന്തി, ദന്ധഞ്ച ധമ്മം ആജാനന്തി. **യേ** തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാ തിക്ഖിന്ദ്രിയാ ഭവന്തി, **തേ** തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാ ഖിപ്പഞ്ച പടിനിസ്സരന്തി, ഖിപ്പഞ്ച ധമ്മം ആജാനന്തി, തസ്മാ ഏകേകസ്സേവ ഏകേകാ പടിപദാ യുത്താവാതി. "ഇമാഹി പടിപദാഹി നിയ്യന്തിയേവ, ന നിയ്യിംസു നിയ്യിസ്സന്തീതി ആപജ്ജേയ്യ വത്തമാനവിഭത്തിയാ നിദ്ദിട്ഠത്താ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ഇമാ ചതസ്സോ"**തിആദി വുത്തം. അതീതേപി ഇമാഹി ചതൂഹി പടിപദാഹി നിയ്യിംസു, പച്ചുപ്പന്നേസുപി നിയ്യന്തി, അനാഗതേപി നിയ്യിസ്സന്തീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ യഥാ "പബ്ബതോ തിട്ഠതീ"തി.

ഏവന്തി ഏവം വുത്തപ്പകാരേന. അരിയപുഗ്ഗലാ ചതുക്കമഗ്ഗം പടിപദം പഞ്ഞാപേന്തി. "കിമത്ഥം പഞ്ഞാപേന്തീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"അബുധജനസേവിതായാ"**തിആദി വുത്തം. **അയം വുച്ചതി നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ ഭൂമീ**തി തണ്ഹാഅവിജ്ജാനം വസേന സംകിലേസപക്ഖേ ദ്വിദിസാ ചതുസച്ചയോജനാപി സമഥവിപസ്സനാനം വസേന വോദാനപക്ഖേ ദ്വിദിസാ ചതുസച്ചയോജനാപി ദസ്സിതാ. അയം ചതുബ്ബിധാ ചതുസച്ചയോജനാ നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ സമുട്ഠാനം ഭൂമി സമുട്ഠാനഭാവതോതി. "തഥാവിധായ ചതുസച്ചയോജനായ നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ സമുട്ഠാനഭൂമിഭാവോ കേന സദ്ദഹിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം.

വ്വ. "നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ സമുട്ഠാനഭൂതാ ഭൂമി ദസ്സിതാ, തസ്സ നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ കത്ഥ കതമാ ദിസാ കിത്തകേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"വേയ്യാകരണേസു ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഹി**-സദ്ദോ പക്ഖന്തരത്ഥോ. **യേ** ദിസാഭൂതാ ആഹാരാദയോ ധമ്മാ വേയ്യാകരണേസു "കുസലാകുസലാ"തി വുത്തം, **തേ** ദിസാഭൂതാ ആഹാരാദയോ ധമ്മാ ദുവിധേന "ഇമേ അകുസലാ ധമ്മാ സംകിലേസധമ്മാ, ഇമേ കുസലാ വോദാനധമ്മാ"തി ദുവിധേന **ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ** ആലോചിതബ്ബാ. "കതമേന ദുവിധേനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ലോകവട്ടാനുസാരീ ച ലോകവിവട്ടാനുസാരീ ചാ"**തി വുത്തം. "കതമം വട്ടം, കതമം വിവട്ട"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"വട്ടം നാമ സംസാരോ, വിവട്ടം നിബ്ബാന"**ന്തി വുത്തം. "സംസാരസ്സ കതമോ ഹേതൂ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"കമ്മകിലേസാ ഹേതു സംസാരസ്സാ"**തി വുത്തം. "കതമം കമ്മം നാമ, ചേതനായേവ കമ്മം നാമ കിം, ഉദാഹു ചേതസികഞ്ച ഫലദാനസമത്ഥാസമത്ഥമ്പി കമ്മം കി"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കമ്മ"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി** തേസു കമ്മകിലേസേസു. **"തം കമ്മം കഥം** കേന പകാരേന ദട്ഠബ്ബ"ന്തി ചേ വദേയ്യ, യഥാ യേന ഉപചയേന കതം കമ്മം ഫലദാനസമത്ഥം ഹോതി, തസ്മിം ഉപചയേ തം കമ്മം ദട്ഠബ്ബം. "തേ കിലേസാ കതമേഹി ധമ്മേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, സബ്ബേപി കിലേസാ ചതൂഹി വിപല്ലാസേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ. "തേ കിലേസാ കത്ഥ ദട്ഠബ്ബാ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, ദസവത്ഥുകേ കിലേസപുഞ്ജേ തേ കിലേസാ ദട്ഠബ്ബാ.

"കതമാനി ദസ വത്ഥൂനീ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, ചത്താരോ ആഹാരാ, ചത്താരോ വിപല്ലാസാ, ചത്താരി ഉപാദാനാനി, ചത്താരോ യോഗാ, ചത്താരോ ഗന്ഥാ, ചത്താരോ ആസവാ, ചത്താരോ ഓഘാ, ചത്താരോ സല്ലാ, ചതസ്സോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനീതി ദസ വത്ഥൂനീതി വേദിതബ്ബാനി ചതുന്നം കിച്ചവസേന ഏകത്താ. ഏത്ഥ ച കിലേസാനം പച്ചയോ വത്ഥുകാമോപി കിലേസോപി കിലേസവത്ഥു ഹോതി പുരിമാനം പുരിമാനം കിലേസാനം പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം കിലേസാനം പച്ചയഭാവതോ.

“കതമോ കതമോ കതമസ്സ കതമസ്സ വത്ഥൂ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“പഠമേ ആഹാരേ”**തിആദി വുത്തം. ആലമ്ബിതബ്ബേ പഠമേ കബളീകാരാഹാരേ പഠമോ “രൂപം സുഭ”ന്തി **വിപല്ലാസോ** ആരമ്മണകരണവസേന പവത്തതി. ആലമ്ബിതബ്ബേ ദുതിയേ ഫസ്സാഹാരേ ദുതിയോ “ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ സുഖാ”തി **വിപല്ലാസോ** പവത്തതി. ആലമ്ബിതബ്ബേ തതിയേ ചിത്താഹാരേ തതിയോ “ചിത്തം നിച്ച”ന്തി **വിപല്ലാസോ** പവത്തതി, ആലമ്ബിതബ്ബേ ചതുത്ഥേ മനോസഞ്ചേതനാഹാരേ “ധമ്മോ അത്താ”തി **വിപല്ലാസോ** ആരമ്മണകരണവസേന പവത്തതി. ആലമ്ബിതബ്ബേ പഠമേ “രൂപം സുഭ”ന്തി **വിപല്ലാസോ** പഠമം കാമുപാദാനം ആരമ്മണകരണവസേന പവത്തതി. സേസേസുപി യഥാരഹം നയാനുസാരേന യോജേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൮൩. “തേസു ആഹാരാദീസു കതമോ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ ച”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ആഹാരാദീസു, തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതേസു വാ. തണ്ഹാചരിതസ്സ രൂപവേദനാസു തിബ്ബച്ഛന്ദരാഗസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ യോ ച കബളീകാരോ ആഹാരോ, യോ ച ഫസ്സാഹാരോ പവത്തതി, **ഇമേ** കബളീകാരാഹാരഫസ്സാഹാരാ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ ഭവന്തി. ദിട്ഠിചരിതസ്സ ധമ്മചിത്തേസു ബലവഅത്തനിച്ചാഭിനിവേസസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ യോ ച മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ, യോ ച വിഞ്ഞാണാഹാരോ പവത്തതി, **ഇമേ** മനോസഞ്ചേതനാഹാരവിഞ്ഞാണാഹാരാ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ ഭവന്തി. **“തത്ഥ യോ ച അസുഭേ സുഭ”**ന്തിആദീസുപി വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി. പുരിമാനം ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം തണ്ഹാപധാനത്താ ചേവ തണ്ഹാസഭാവത്താ ച, പച്ഛിമാനം ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം ദിട്ഠിപധാനത്താ ചേവ ദിട്ഠിസഭാവത്താ ചാതി.

൮൪. “കതമസ്മിം പഠമാദികേ ആഹാരേ കതമോ പഠമാദികോ വിപല്ലാസോ പവത്തതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കബളീകാരേ ആഹാരേ”**തിആദിനാ നാമവസേന നിയമേത്വാ പുബ്ബേ വുത്തത്ഥമേവ ദസ്സേതി. “കതമസ്മിം വിപല്ലാസേ ഠിതോ കതമം ഉപാദിയതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“പഠമേ വിപല്ലാസേ ഠിതോ”**തിആദി വുത്തം. പഠമേ വിപല്ലാസേ **ഠിതോ** പുഗ്ഗലോ കാമേ യേന ഉപാദാനേന ഉപാദിയതി, **ഇദം** ഉപാദാനം “കാമുപാദാനം നാമാ”തി വുച്ചതി. സേസേസു ഇമിനാ നയേന യോജനാ കാതബ്ബാ.

“യേന കാമുപാദാനേന കാമേഹി പുഗ്ഗലോ സംയുജ്ജതി, അയം കാമുപാദാനധമ്മോ ‘കാമയോഗോ’തി വുച്ചതീ”തിആദിനാ യോജനാ കാതബ്ബാ. സേസാനം യോജനത്ഥാദയോ പാളിതോ, അട്ഠകഥാതോ ച പാകടാ.

൮൫. “ആഹാരാദീസു കതമേ കതമാ ദിസാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ ഇമാ ചതസ്സോ ദിസാ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു ആഹാരചതുക്കാദീസു ദസസു ചതുക്കേസു പഠമോ പഠമോ കബളീകാരാഹാരാദികോ പഠമാ ദിസാ, ദുതിയോ ദുതിയോ ഫസ്സാഹാരാദികോ ദുതിയാ ദിസാ, തതിയോ തതിയോ വിഞ്ഞാണാഹാരാദികോ തതിയാ ദിസാ, ചതുത്ഥോ ചതുത്ഥോ മനോസഞ്ചേതനാഹാരാദികോ ചതുത്ഥാ ദിസാതി വേദിതബ്ബാ.

“താസു ചതൂസു ദിസാസു തേസു കബളീകാരാഹാരാദീസു ധമ്മേസു കതമേ ധമ്മാ കതമസ്സ ഉപക്കിലേസാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ ഇമേ ആഹാരാദയോ ധമ്മാ ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാതി വിഭത്താതി ദസ്സേതും **“തത്ഥ യോ ച കബളീകാരോ ആഹാരോ…പേ॰… ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ ഉദത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ”**തി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - “കബളീകാരാഹാരോ ആഹാരോതിആദി ആഹാരാദീസു യേ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ, തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും ആരദ്ധ”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൮൫) വുത്തം. **ദസന്നം സുത്താനന്തി** ഏകദേസഭൂതാനം ദസന്നം സുത്താനം. **അത്ഥോതി** സഭാവധമ്മോ. സദ്ദത്ഥോ ഹി അസമാനോതി. **“ബ്യഞ്ജനമേവ നാന”**ന്തി ഏതേന ച സദ്ദത്ഥസ്സ നാനത്തം ദസ്സേതി.

“കബളീകാരാഹാരാദീസു കതമേ ആഹാരാദയോ കതമേന വിമോക്ഖമുഖേന പരിഞ്ഞം പഹാനം ഗച്ഛന്തീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ ച കബളീകാരോ”**തിആദി വുത്തം.

ഇതീതി ഏവം വുത്തപ്പകാരാ. **സബ്ബേതി** സബ്ബേ ആഹാരാദയോ ധമ്മാ ലോകവട്ടാനുസാരിനോ ഭവന്തി. **തേതി** തേ സബ്ബേ ആഹാരാദയോ ധമ്മാ. **ലോകാതി** ലോകതോ വട്ടതോ. **തീഹി വിമോക്ഖമുഖേഹി** അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി നിയ്യന്തി.

൮൬. സംകിലേസപക്ഖേ ദിസാഭൂതാ ആഹാരചതുക്കാദയോ ദസ ചതുക്കാ ധമ്മാ ആചരിയേന നിദ്ധാരേത്വാ ദസ്സിതാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, "വോദാനപക്ഖേ കതമേ ദിസാഭൂതാ ധമ്മാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ വോദാനപക്ഖേ ദിസാഭൂതേ ധമ്മേ ദസ്സേതും **"ചതസ്സോ പടിപദാ"**തിആദി വുത്തം. **ചത്താരോ വിഹാരാ**തി ദിബ്ബവിഹാരാ ബ്രഹ്മവിഹാരാ അരിയവിഹാരാ ആനേഞ്ജവിഹാരാതി ചത്താരോ വിഹാരാ. തേസു രൂപാവചരസമാപത്തിയോ **ദിബ്ബവിഹാരാ,** ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ **ബ്രഹ്മവിഹാരാ,** ചതസ്സോ ഫലസമാപത്തിയോ **അരിയവിഹാരാ,** ചതസ്സോ അരൂപസമാപത്തിയോ **ആനേഞ്ജവിഹാരാ ചത്താരോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ**തി മാനപഹാനം ആലയസമുഗ്ഘാതോ അവിജ്ജാപഹാനം ഭവൂപസമോതി ചത്താരോ അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മാ. **ചത്താരി അധിട്ഠാനാനീ**തി സച്ചാധിട്ഠാനം ചാഗാധിട്ഠാനം പഞ്ഞാധിട്ഠാനം ഉപസമാധിട്ഠാനന്തി ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി. **ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ**തി ഛന്ദസമാധിഭാവനാ വീരിയസമാധിഭാവനാ ചിത്തസമാധിഭാവനാ വീമംസാസമാധിഭാവനാതി ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ. **ചത്താരോ സുഖഭാഗിയാ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരോ തപോ ബോജ്ഝങ്ഗോ സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോതി ചത്താരോ സുഖഭാഗിയാ. അവസേസാ പാകടാ.

"ചതൂസു ചതൂസു പടിപദാദീസു കതമോ പടിപദാദികോ പഠമോ സതിപട്ഠാനാദികോ ഭവതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"പഠമാ പടിപദാ പഠമം സതിപട്ഠാന"**ന്തിആദി വുത്തം. "പടിപദാദയോ പഞ്ഞാപദട്ഠാനാദികാ, സതിപട്ഠാനാദയോ പന സതിപദട്ഠാനാദികാ, തസ്മാ 'പഠമാ പടിപദാ പഠമം സതിപട്ഠാന'ന്തിആദിയോജനാ കാതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"പഠമാ പടിപദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ പഠമം സതിപട്ഠാനം പൂരേതീ"**തിആദി വുത്തം, പൂരകപൂരേതബ്ബഭാവതോ തഥാ യോജനാ കാതബ്ബാതി അധിപ്പായോ. അഥ വാ "ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ കതമേ പടിപദാദയോ കതമേ സതിപട്ഠാനാദികേ പൂരേന്തീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"പഠമാ പടിപദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ പഠമം സതിപട്ഠാനം പൂരേതീ"**തിആദി വുത്തം.

൮൭. "തേസു ദസസു പടിപദാചതുക്കാദീസു കതമേ ധമ്മാ കതമാ ദിസാ, കതമേ ധമ്മാ കതമാ ദിസാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ ഇമാ ചതസ്സോ ദിസാ പഠമാ പടിപദാ, പഠമോ സതിപട്ഠാനോ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ദസസു പടിപദാചതുക്കാദീസു. **ഇമാ** മയാ വുച്ചമാനാ പഠമാ പടിപദാദയോ ദിസാ ചതസ്സോ ദിസാ ഭവന്തി.

"തേസു ചതൂസു ദിസാഭൂതേസു പടിപദാചതുക്കാദീസു കതമോ ദിസാഭൂതോ അത്ഥോ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭേസജ്ജ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ പഠമാ പടിപദാ...പേ॰... ദിട്ഠിചരിതസ്സ ഉദത്തസ്സ ഭേസജ്ജ"**ന്തി വുത്തം.

"തേസു ദസസു പടിപദാദിചതുക്കേസു ധമ്മേസു കതമോ കതമോ കതമം കതമം വിമോക്ഖമുഖ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ ദുക്ഖാ ച പടിപദാ"**തിആദി വുത്തം. അത്ഥോ പന **ടീകായം** വിത്ഥാരേന വുത്തോ പാകടോ. സംകിലേസപക്ഖേ ദിസാഭൂതാ ആഹാരചതുക്കാദയോ ദസ ചതുക്കാ സമതിക്കമിതബ്ബപഹാതബ്ബഭാവേന നിദ്ധാരിതാ, വോദാനപക്ഖേ പന ദിസാഭൂതാ പടിപദാചതുക്കാദയോ ദസ ചതുക്കാ സമതിക്കമപഹായകഭാവേന നിദ്ധാരിതാ.

"തേസം ആഹാരചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം സമതിക്കമനപഹാനസങ്ഖാതം യം വിക്കീളിതഞ്ച തേസം പടിപദാചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം ഭാവനാസങ്ഖാതം യം വിക്കീളിതഞ്ച സച്ഛികിരിയാസങ്ഖാതം യം വിക്കീളിതഞ്ച അത്ഥി, തം തിവിധം വിക്കീളിതം കതമേസം പുഗ്ഗലാനം വിക്കീളിതം ഭവതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേസം വിക്കീളിത"**ന്തി വുത്തം. അഥ വാ "യഥാവുത്തപ്പകാരേഹി വിമോക്ഖമുഖേഹി യേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാ വിമുച്ചിംസു, തേസു ബുദ്ധസ്സേവ വിക്കീളിതം ഭവതി കിം, പച്ചേകബുദ്ധസ്സേവ വിക്കീളിതം ഭവതി കിം, സാവകസ്സേവ വിക്കീളിതം ഭവതി കിം, ഉദാഹു സബ്ബേസം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം വിക്കീളിതം ഭവതി കി"ന്തി വിചാരണായ സമ്ഭവതോ **"തേസം വിക്കീളിത"**ന്തി വുത്തം. യഥാവുത്തപ്പകാരേഹി വിമോക്ഖമുഖേഹി യേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാ മുച്ചിംസു, **തേസം** ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം **വിക്കീളിതം**. യം ആഹാരചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം സപരസന്താനേ സമതിക്കമനപഹാനഞ്ച യാ പടിപദാചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം സപരസന്താനേ ഭാവനാസമ്പാദനാ, സച്ഛികിരിയാസമ്പാദനാ ച അത്ഥി, ഇദം സബ്ബം വിക്കീളിതം നാമ ഭവതീതി അത്ഥോ.

"സബ്ബേസം ആഹാരചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം സബ്ബേ പടിപദാചതുക്കാദയോ ദസ ചതുക്കാ പടിപക്ഖാ ഹോന്തി കിം, ഉദാഹു യഥാക്കമം ചതുക്കാനം ചതുക്കാ പടിപക്ഖാ

ഹോന്തി കി”ന്തി വിചാരണായ സമ്ഭവതോ യഥാക്കമം ചതുക്കാനം ചതുക്കാ പടിപക്ഖാ ഹോന്തി പഹാതബ്ബപഹായകഭാവേനാതി ദസ്സേന്തോ **“ചത്താരോ ആഹാരാ തേസം പടിപക്ഖോ ചതസ്സോ പടിപദാ”**തിആദിമാഹ. **അട്ഠകഥായം** പന - “ഇദാനി ആഹാരാദീനം പടിപദാദീഹി യേന സമതിക്കമനം, തം നേസം പടിപക്ഖഭാവം ദസ്സേന്തോ ‘ചത്താരോ ആഹാരാ തേസം പടിപക്ഖോ ചതസ്സോ പടിപദാ’തിആദിമാഹാ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ വ്യ൭) വുത്തം. തത്ഥ സംകിലേസപക്ഖേ ചത്താരോ യേ ആഹാരാ നിദ്ധാരിതാ, തേസം ചതുന്നം ആഹാരാനം വോദാനപക്ഖേ യാ ചതസ്സോ പടിപദാ നിദ്ധാരിതാ, താ ചതസ്സോ പടിപദാ പടിപക്ഖോ ആഹാരാനം പഹാതബ്ബത്താ, പടിപദാനം പന പഹായകത്താ. സതിപി ആഹാരാനം അപ്പഹാതബ്ബഭാവേ വിപസ്സനാരമ്മണത്താ ആഹാരപടിബദ്ധഛന്ദരാഗപ്പഹാനവസേന പഹാതബ്ബഭാവോ വുത്തോതി ഏവമാദിയോജനാ കാതബ്ബാ.

സീഹാതി സീഹസദിസാ ബുദ്ധാ ച സീഹസദിസാ പച്ചേകബുദ്ധാ ച സീഹസദിസാ സാവകാ ചാതി സീഹസദിസാ വിസും വിസും യോജേതബ്ബാ. സാവകാ പന അഹതരാഗദോസമോഹാപി സന്തി, തേപി “സീഹാ”തി മഞ്ഞേയ്യുന്തി തം നിവത്താപനത്ഥം **“ഹതരാഗദോസമോഹാ”**തി വുത്തം. ഹനിതബ്ബാതി **ഹതാ,** രാഗോ ച ദോസോ ച മോഹോ ച **രാഗദോസമോഹാ,** ഹതാ രാഗദോസമോഹാ ഏതേഹി സാവകേഹീതി **ഹതരാഗദോസമോഹാ,** സാവകാതി യോജനാ കാതബ്ബാ സാവകാനംയേവ ബ്യഭിചാരസമ്ഭവതോതി. **തേസം** സീഹാനം ബുദ്ധാനം, **തേസം** സീഹാനം പച്ചേകബുദ്ധാനം, **തേസം** സീഹാനം സാവകാനം **ഭാവനാ** വോദാനപക്ഖേ ഭാവിതബ്ബാനം ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം ഭാവനാ വഡ്ഢനാ ച, **സച്ഛികിരിയാ** വോദാനപക്ഖേയേവ സച്ഛികാതബ്ബാനം ഫലനിബ്ബാനാനം സച്ഛികിരിയാ ച, **ബ്യന്തീകിരിയാ** സംകിലേസപക്ഖേ പഹാതബ്ബാനം പഹാനസങ്ഖാതാ ബ്യന്തീകിരിയാ ച **വിക്കീളിതം** നാമ ഭവതി.

ഇന്ദ്രിയാധിട്ഠാനന്തി സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം അധിട്ഠാനം പവത്തനം ഭാവനാ, സച്ഛികിരിയാ ച. **വിപരിയാസാനധിട്ഠാന**ന്തി വിപല്ലാസാനം അധിട്ഠാനം പഹാനവസേന അപ്പവത്തനം, അനുപ്പാദനഞ്ച സങ്ഖേപതോ **വിക്കീളിതം** നാമാതി ഗഹിതം. **ഇന്ദ്രിയാനി** സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനി **സദ്ധമ്മഗോചരോ** സദ്ധമ്മസ്സ വോദാനപക്ഖസ്സ ഗോചരോ പവത്തനഹേതൂതി അധിപ്പേതാനി. **വിപരിയാസാ** വിപല്ലാസാ **കിലേസഗോചരോ** സംകിലേസപക്ഖസ്സ ഗോചരോ പവത്തിഹേതൂതി അധിപ്പേതാ.

“ചത്താരോ ആഹാരാതിആദിനാ സംകിലേസപക്ഖേ ആഹാരചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം തണ്ഹാചരിതാദീനം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം ഉപക്കിലേസവിഭാവനാമുഖേന യാ നിദ്ധാരണാ ആചരിയേന കതാ, ‘ചതസ്സോ പടിപദാ’തിആദിനാ ച വോദാനപക്ഖേ പടിപദാചതുക്കാദീനം ദസന്നം ചതുക്കാനം തണ്ഹാചരിതാദീനം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം വോദാനവിഭാവനാമുഖേന യാ നിദ്ധാരണാ ആചരിയേന കതാ, സാ അയം നിദ്ധാരണാ കതമസ്സ നയസ്സ സമുട്ഠാനം ഭൂമീതി വുച്ചതീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“അയം വുച്ചതി സീഹവിക്കീളിതസ്സ നയസ്സ ഭൂമീ”**തി വുത്തം. തത്ഥ **അയ**ന്തി യാ അയം വുത്തനയേന ദ്വിപ്പകാരാ നിദ്ധാരണാ കതാ, സാ അയം ദ്വിപ്പകാരാ നിദ്ധാരണാ സീഹവിക്കീളിതസ്സ നയസ്സ **ഭൂമി** പവത്തിട്ഠാനം സമുട്ഠാനന്തി നയസമുട്ഠാനകോസല്ലേഹി പുഗ്ഗലേഹി വുച്ചതീതി യോജനാ കാതബ്ബാതി.

“വുത്തപ്പകാരായ നിദ്ധാരിതായ നയസ്സ ഭൂമിഭാവോ കസ്മാ വിഞ്ഞായതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. **തേന** വുത്തപ്പകാരായ നിദ്ധാരണായ നയഭൂമിഭാവേന **“യോ നേതി… പേ॰… കുസലാതി ചാ”**തി യം വചനം ആചരിയോ ആഹ, തേന വചനേന വിഞ്ഞായതീതി.

സീഹവിക്കീളിതനയഭൂമി ആചരിയേന വിഭാവിതാ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതാ, “കതമാ തിപുക്ഖലനയഭൂമീ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ തിപുക്ഖലനയഭൂമിം വിഭാവേതുകാമോ **“തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായാ”**തിആദിമാഹ. ഏവം സതി “അയം സംകിലേസോ, തീണി അകുസലമൂലാനീ”തിആദിവചനമേവ ആചരിയേന വത്തബ്ബം, കസ്മാ പന “തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായാ”തിആദിവചനം വത്തബ്ബന്തി? സച്ചം, തിപുക്ഖലനയഭൂമിഭാവനാ പന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിപുഗ്ഗലത്തയവസേന പവത്താ, തസ്മാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിപുഗ്ഗലത്തയം വിഭാവേതും “തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായാ”തിആദിവചനം വുത്തം. ഏവമപി “തത്ഥ യോ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി, അയം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ”തിആദിവചനമേവ വത്തബ്ബം , കസ്മാ പന “തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായാ”തിആദിവചനം വത്തബ്ബന്തി? സച്ചം, ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിപുഗ്ഗലത്തയം പന സീഹവിക്കീളിതനയതോ തിപുക്ഖലനയസ്സ നിഗ്ഗച്ഛനതോ നിക്ഖമനതോ സീഹവിക്കീളിതനയഭൂമിവിഭാവനായം പടിപദാവിഭാഗതോ

വിഭാവിതപുഗ്ഗലചതുക്കതോ നിദ്ധാരിതം, സീഹവിക്കീളിതനയഭൂമിവിഭാവനായം പടിപദാവിഭാഗതോ വിഭാവിതം പുഗ്ഗലചതുക്കം പഠമം വിഭാവേതും **"തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി** യോ പടിപദാചതുക്കോ സീഹവിക്കീളിതനയഭൂമിവിഭാവനായം നിദ്ധാരിതോ, തസ്മിം പടിപദാചതുക്കേ. **യേതി** യേ ദന്ധഉദത്താ ദിട്ഠിചരിതപുഗ്ഗലാ യഥാക്കമം സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ച സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി, ഇതി നിയ്യകാ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ ച നിദ്ധാരിതാ. "തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം കതമോ സംകിലേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ "തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ"തി വിസ്സജ്ജേതും **"തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ"**തിആദി വുത്തം. ചത്താരോ ആഹാരാ നിദ്ധാരിതാ...പേ... ചത്താരി അഗതിഗമനാനി നിദ്ധാരിതാനി, ഇതി അയം ദസവിധോ ആഹാരചതുക്കാദിചതുക്കോ തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോ ഹോതി. തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോ ആചരിയേന നിദ്ധാരിതോ, "കതമം വോദാന"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം ഇദം വോദാന"**ന്തിആദി വുത്തം. ചതസ്സോ പടിപദാ നിദ്ധാരിതാ, ചതസ്സോ അപ്പമാണാ നിദ്ധാരിതാ, **ഇതി** ഇദം ദസവിധം പടിപദാചതുക്കാദിചതുക്കഭൂതം ധമ്മജാതം തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം വോദാനം ഹോതി.

വ്വവ്വ. "തേസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു കതമോ പുഗ്ഗലോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, കതമോ പുഗ്ഗലോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, കതമോ പുഗ്ഗലോ നേയ്യോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യേ"**തിആദി വുത്തം. "പുബ്ബേപി 'തത്ഥ യേ'തിആദിനാ ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ നിദ്ധാരിതാ, കസ്മാ പന പുന "തത്ഥ യേ'തിആദിനാ ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ നിദ്ധാരിതാ"തി ചേ വദേയ്യ? പുബ്ബേ സംകിലേസവോദാനം സാമിഭാവേന നിദ്ധാരിതാ, പച്ഛാ പന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീനം അവയവാനം സമൂഹഭാവേന നിദ്ധാരിതാതി വിസേസത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **തത്ഥ യേ...പേ... ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാതി** ഏത്ഥ യോജനത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസോവ. **തത്ഥാതി** തേസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു. **യോതി** ഉദത്തോ ദിട്ഠിചരിതോ. **അയന്തി** അയം നിയതോ ഉദത്തോ ദിട്ഠിചരിതോ. പുന **യോതി** ഉദത്തോവ തണ്ഹാചരിതോ ച മന്ദോ ദിട്ഠിചരിതോ ച. **സാധാരണായാതി** ദുക്ഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ച.

"ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദയോ തയോ പുഗ്ഗലാ ആചരിയേന നിദ്ധാരിതാ, തേസു തീസു പുഗ്ഗലേസു കതമസ്സ കതമസ്സ കതമം കതമം ഭഗവാ ഉപദിസതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ "പടിപദാഭേദേന പുഗ്ഗലഭേദോ ആചരിയേന വിഭാവിതോ, കഥം ദേസനാഭേദേന പുഗ്ഗലഭേദോ വിഭാവിതോ"തി വത്തബ്ബത്താ ദേസനാഭേദേനപി പുഗ്ഗലഭേദം വിഭാവേതും **"തത്ഥ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി** തേസു തീസു ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദീസു പുഗ്ഗലേസു. "സമഥദേസനാവിപസ്സനാദേസനാഭേദേനേവ പുഗ്ഗലഭേദോ വിഭാവിതോ"തി വത്തബ്ബത്താ മുദുധമ്മദേസനാതിക്ഖധമ്മദേസനാഭേദേനപി പുഗ്ഗലഭേദം വിഭാവേതും **"തത്ഥ ഭഗവാ"**തിആദി വുത്തം. സേസേസുപി ഏവമേവ അനുസന്ധ്യത്ഥോ വത്തബ്ബോ.

വിസും വിസും പടിപദാഭേദേന ചത്താരോ ഹുത്വാ വിസും ച സമ്പിണ്ഡിതാ ച പടിപദാഭേദേന ചേവ ദേസനാഭേദേന ച തയോ ഹോന്തീതി വിഭാവേതും **"തത്ഥ യേ"**തിആദിം പുന വത്വാ **"ഇതി ഖോ ചത്താരി ഹുത്വാ തീണി ഭവന്തീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **ചത്താരി തീണീതി** ലിങ്ഗവിപല്ലാസനിദ്ദേസോ, "ചത്താരോ തയോ"തി പന പകതിലിങ്ഗനിദ്ദേസോ കാതബ്ബോവ.

"തേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം കതമോ സംകിലേസോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അയം സംകിലേസോതി** "തീണി അകുസലമൂലാനി...പേ... സീലവിപത്തി ദിട്ഠിവിപത്തി ആചാരവിപത്തീ"തി നിദ്ധാരിതാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം ഇതി അയം സമൂഹോ സംകിലേസോ ഹോതി. "തേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോ ആചരിയേന നിദ്ധാരിതോ, കഥം വോദാനം നിദ്ധാരിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇദം വോദാന"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇദം വോദാനന്തി** "തീണി കുസലമൂലാനി...പേ... തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി സുഞ്ഞതം അനിമിത്തം അപ്പണിഹിത"ന്തി നിദ്ധാരിതാനം കുസലധമ്മാനം സമൂഹഭൂതം ഇതി ഇദം ധമ്മജാതം വോദാനം ഹോതി.

"വുത്തപ്പകാരേന ചത്താരോ ഹുത്വാ തയോ പുഗ്ഗലാ ഭവന്തീതി ആചരിയേന വിഭാവിതാ, തയോ ഹുത്വാ കിത്തകാ പുഗ്ഗലാ ഭവന്തീ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"ഇതി ഖോ ചത്താരി ഹുത്വാ തീണി ഭവന്തി, തീണി ഹുത്വാ ദ്വേ ഭവന്തി തണ്ഹാചരിതോ ച ദിട്ഠിചരിതോ ചാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇതീതി** ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പകാരേന **ചത്താരി** ചത്താരോ ഹുത്വാ **തീണി** തയോ ഭവന്തി. **തീണി** തയോ ഹുത്വാ തണ്ഹാചരിതോ ച ദിട്ഠിചരിതോ ചാതി **ദ്വേ** പുഗ്ഗലാ ഭവന്തി.

“തേസം ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം കതമോ സംകിലേസോ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തേസം ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അയം സംകിലേസോതി** “തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച...പേ॰... സസ്സതദിട്ഠി ച ഉച്ഛേദദിട്ഠി ചാ”തി നിദ്ധാരിതാനം അകുസലധമ്മാനം ഇതി അയം സമൂഹോ സംകിലേസോ ഹോതി.

“തേസം ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോ ആചരിയേന നിദ്ധാരിതോ, കഥം വോദാന”ന്തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തേസം ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം ഇദം വോദാന”**ന്തിആദി വുത്തം. **ഇദം വോദാനന്തി** “സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച...പേ॰... സഉപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതു, അനുപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതൂ”തി നിദ്ധാരിതാനം കുസലധമ്മാനം സമൂഹഭൂതം ഇതി ഇദം ധമ്മജാതം വോദാനം ഹോതി.

“തീണി അകുസലമൂലാനീ”തിആദിനാ സംകിലേസപക്ഖേ അകുസലമൂലതികാദീനം ദ്വിന്നം ദ്വാദസന്നം തികാനം, തിണ്ണം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിപുഗ്ഗലാനം സംകിലേസവിഭാവനാമുഖേന യാ നിദ്ധാരണാ കതാ, “തീണി കുസലമൂലാനീ”തിആദിനാ വോദാനപക്ഖേ കുസലമൂലതികാദീനം ദ്വിന്നം ദ്വാദസന്നം തികാനം, തിണ്ണം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുആദിപുഗ്ഗലാനം വോദാനവിഭാവനാമുഖേന യാ നിദ്ധാരണാ കതാ, **അയം** വുത്തപ്പകാരനിദ്ധാരണാ തിപുക്ഖലസ്സ ച നയസ്സ, അങ്കുസസ്സ ച നയസ്സ **ഭൂമി** സമുട്ഠാനം പവത്തിഹേതു നാമാതി യോജേത്വാ “തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ചാ”തിആദിനാ സംകിലേസപക്ഖേ തണ്ഹാഅവിജ്ജാദുകാദീനം പന്നരസന്നം ദുകാനം, ദ്വിന്നം തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാനം പുഗ്ഗലാനം വോദാനവിഭാവനാമുഖേന യാ നിദ്ധാരണാ കതാ, “സമഥോ ച വിപസ്സനാ ചാ”തിആദിനാ വോദാനപക്ഖേ സമഥവിപസ്സനാദുകാദീനം ഏകൂനവീസതിദുകാനം, ദ്വിന്നം തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാനം പുഗ്ഗലാനം വോദാനവിഭാവനാമുഖേന യാ നിദ്ധാരണാ കതാ, അയം വുത്തപ്പകാരാ നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ ഭൂമീതിപി നീഹരിത്വാ യോജേതബ്ബാ. പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനവസേന ഹി നന്ദിയാവട്ടനയതോ സീഹവിക്കീളിതനയസ്സ സമ്ഭവോ, സീഹവിക്കീളിതനയതോ ച തിപുക്ഖലനയസ്സ സമ്ഭവോ ഹോതി. ധമ്മാധിട്ഠാനവസേന പന സീഹവിക്കീളിതനയതോ തിപുക്ഖലനയസ്സ സമ്ഭവോ, തിപുക്ഖലനയതോ ച നന്ദിയാവട്ടനയസ്സ സമ്ഭവോ ഹോതി. തേനാഹ **അട്ഠകഥായം** “അന്തേ ‘തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ചാ’തിആദിനാ സമഥസ്സ നയസ്സ ഭൂമി ദസ്സിതാ. തേനേവ ഹി ‘ചത്താരി ഹുത്വാ തീണി ഭവന്തി, തീണി ഹുത്വാ ദ്വേ ഭവന്തീ’തി വുത്ത”ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ വ്വ).

“കസ്മാ പന അയം വുത്തപ്പകാരായ നിദ്ധാരണായ തിപുക്ഖലസ്സ ച നയസ്സ, അങ്കുസസ്സ ച നയസ്സ ഭൂമിഭാവോ വിഞ്ഞായതീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തേനാഹാ”**തിആദി വുത്തം. **തേന** യഥാവുത്തസ്സ നിദ്ധാരണായ ഭൂമിഭാവേന ആചരിയോ **“യോ അകുസലേ...പേ॰... ദിസാലോചനേനാതി ചാ”**തി യം വചനം ആഹ, തേന വചനേന വുത്തപ്പകാരായ നിദ്ധാരണായ തിപുക്ഖല...പേ॰... യസ്സ ഭൂമിഭാവോ വിഞ്ഞായതീതി അത്ഥോ.

“ഏത്താവതാ നയസമുട്ഠാനം പരിപുണ്ണം ഹോതി, അഞ്ഞം നത്ഥീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“നിയുത്തം നയസമുട്ഠാന”**ന്തി വുത്തം. യേന യേന നയസമുട്ഠാനേന സംകിലേസപക്ഖേ വാ അകുസലാ ധമ്മാ നിദ്ധാരിതാ , വോദാനപക്ഖേ വാ കുസലാ ധമ്മാ നിദ്ധാരിതാ, തം തം നയസമുട്ഠാനം **നിയുത്തം** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുജ്ജിതബ്ബന്തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

നയക്കമേന പന സങ്ഖേപതോ ദസ്സയിസ്സാമി - ദ്വേ പുഗ്ഗലാ, തയോ പുഗ്ഗലാ, ചത്താരോ പുഗ്ഗലാതി പുഗ്ഗലാ തികോട്ഠാസാ ഭവന്തി, ചതുദിസാ, ഛദിസാ, അട്ഠദിസാതി ദിസാപി തികോട്ഠാസാ ഭവന്തി. തത്ഥ **ദ്വേ പുഗ്ഗലാതി** തണ്ഹാചരിതോ പുഗ്ഗലോ, ദിട്ഠിചരിതോ പുഗ്ഗലോതി ദ്വേ പുഗ്ഗലാ ഭവന്തി. **തയോ പുഗ്ഗലാതി** ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലോ, വിപഞ്ചിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലോ, നേയ്യപുഗ്ഗലോതി തയോ പുഗ്ഗലാ ഭവന്തി. **ചത്താരോ പുഗ്ഗലാതി** ദുക്ഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞാദിഭേദേന ഭിന്നാ മുദിന്ദ്രിയോ തണ്ഹാചരിതോ പുഗ്ഗലോ, മുദിന്ദ്രിയോ ദിട്ഠിചരിതോ പുഗ്ഗലോ, തിക്ഖിന്ദ്രിയോ തണ്ഹാചരിതോ പുഗ്ഗലോ, തിക്ഖിന്ദ്രിയോ ദിട്ഠിചരിതോ പുഗ്ഗലോതി ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ ഭവന്തി. **ചതുദിസാതി** സംകിലേസപക്ഖേ ദ്വേ ദ്വേ ദിസാ, വോദാനപക്ഖേ ദ്വേ ദ്വേ ദിസാതി ചതുദിസാ ഭവന്തി. **ഛദിസാതി** സംകിലേസപക്ഖേ തിസ്സോ തിസ്സോ ദിസാ, വോദാനപക്ഖേ തിസ്സോ തിസ്സോ ദിസാതി ഛദിസാ ഭവന്തി. **അട്ഠദിസാതി** സംകിലേസപക്ഖേ ചതസ്സോ ചതസ്സോ ദിസാ, വോദാനപക്ഖേ ചതസ്സോ ചതസ്സോ ദിസാതി അട്ഠദിസാ ഭവന്തി. തേസു ദ്വേ ദ്വേ തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതേ പുഗ്ഗലേ, ചതുദിസാ ച നിസ്സായ നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തയോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുവിപഞ്ചിതഞ്ഞുനേയ്യപുഗ്ഗലേ ച ഛദിസാ ച നിസ്സായ തിപുക്ഖലനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. ദുക്ഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞാദിഭേദേന ഭിന്നേ ചത്താരോ

മുദിന്ദ്രിയതണ്ഹാചരിതതിക്ഖിന്ദ്രിയതണ്ഹാചരിതമുദിന്ദ്രിയദിട്ഠിചരിതതിക്ഖിന്ദ്രിയദിട്ഠിചരിതേ പുഗ്ഗലേ ച അട്ഠദിസാ ച നിസ്സായ സീഹവിക്കീളിതനയസമുട്ഠാനം ഭവതി . ഏകേകസ്മിം നയസമുട്ഠാനേ വിഭജിതേ ദിസാലോചനഅങ്കുസനയസമുട്ഠാനാനിപി വിഭജിതാനി ഭവന്തി.

"കഥം നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാനം ഭവതീ"തി ചേ വദേയ്യ? "തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച അഹിരികഞ്ച അനോത്തപ്പഞ്ച അസ്സതി ച അസമ്പജഞ്ഞഞ്ച അയോനിസോമനസികാരോ ച കോസജ്ജഞ്ച ദോവചസ്സഞ്ച അഹംകാരോ ച മമംകാരോ ച അസ്സദ്ധാ ച പമാദോ ച അസദ്ധമ്മസ്സവനഞ്ച അസംവരോ ച അഭിജ്ഝാ ച ബ്യാപാദോ ച നീവരണഞ്ച സംയോജനഞ്ച കോധോ ച ഉപനാഹോ ച മക്ഖോ ച പളാസോ ച ഇസ്സാ ച മച്ഛേരഞ്ച മായാ ച സാഠേയ്യഞ്ച സസ്സതദിട്ഠി ച ഉച്ഛേദദിട്ഠി ചാ"തി (നേത്തി॰ വ്വ) ദുകദുകവസേന ദേസിതോ അയം ദിസാഭൂതോ അകുസലധമ്മസമൂഹോ ഭിന്നം തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാനം പുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോ ഹോതീതി സംകിലേസപക്ഖേ സംകിലേസസാമഞ്ഞഭാവേന യോജേത്വാ "ഇമേസു പന്നരസസു ദുകദുകവസേന ദേസിതേസു ദിസാഭൂതേസു അകുസലധമ്മേസു കതമോ അകുസലധമ്മോ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിസാ"തി മനസാവ ദിസാധമ്മഭാവേന ഓലോകേത്വാ "അയം അയം പഠമോ പഠമോ അകുസലധമ്മോ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സംകിലേസപക്ഖേ പഠമാ ദിസാ നാമ, അയം അയം ദുതിയോ ദുതിയോ അകുസലധമ്മോ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സംകിലേസപക്ഖേ ദുതിയാ ദിസാ നാമാ"തി വിസും വിസും യോജേത്വാ സമുദയസച്ചദുക്ഖസച്ചാനി യഥാരഹം നീഹരിത്വാ വിഭജിതബ്ബധമ്മസഭാവോ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതോ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാനം ഭവതി, തസ്സ ഓലോകനാ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച ദിസാലോചനനയസമുട്ഠാനം ഭവതി, തഥാ ഓലോകേത്വാ ദിസാവിസേസഭൂതസ്സ ധമ്മവിസേസസ്സ പുഗ്ഗലാനം നയനഞ്ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച അങ്കുസനയസമുട്ഠാനം ഭവതി.

"സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച, ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച, സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച, യോനിസോമനസികാരോ ച വീരിയാരമ്ഭോ ച, സോവചസ്സഞ്ച ധമ്മേ ഞാണഞ്ച അന്വയേ ഞാണഞ്ച, ഖയേ ഞാണഞ്ച അനുപ്പാദേ ഞാണഞ്ച, സദ്ധാ ച അപ്പമാദോ ച, സദ്ധമ്മസ്സവനഞ്ച സംവരോ ച, അനഭിജ്ഝാ ച അബ്യാപാദോ ച, രാഗവിരാഗാ ച ചേതോവിമുത്തി, അവിജ്ജാവിരാഗാ ച പഞ്ഞാവിമുത്തി, അഭിസമയോ ച അപ്പിച്ഛതാ ച, സന്തുട്ഠി ച അക്കോധോ ച, അനുപനാഹോ ച അമക്ഖോ ച, അപളാസോ ച ഇസ്സാപഹാനഞ്ച മച്ഛരിയപ്പഹാനഞ്ച വിജ്ജാ ച, വിമുത്തി ച സങ്ഖതാരമ്മണോ ച വിമോക്ഖോ, അസങ്ഖതാരമ്മണോ ച വിമോക്ഖോ, സഉപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതു, അനുപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതൂ"തി (നേത്തി॰ വ്വ) തികദുകവസേന ദേസിതം ഇദം ദിസാഭൂതം കുസലസമൂഹധമ്മജാതം ഭിന്നം തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതാനം പുഗ്ഗലാനം വോദാനം ഹോതീതി വോദാനപക്ഖേ വോദാനസാമഞ്ഞഭാവേന യോജേത്വാ "ഇമേസു ഏകൂനവീസതിയാ ദുകദുകവസേന വാ ദേസിതേസു ദിസാഭൂതേസു ധമ്മേസു കതമോ കതമോ കുസലധമ്മോ കതമസ്സ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിസാ"തി മനസാവ ദിസാധമ്മഭാവേന ഓലോകേത്വാ "അയം പഠമോ പഠമോ കുസലധമ്മോ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വോദാനപക്ഖേ പഠമാ ദിസാ നാമ, അയം ദുതിയോ ദുതിയോ കുസലധമ്മോ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വോദാനപക്ഖേ ദുതിയാ ദിസാ നാമാ"തി വിസും വിസും യോജേത്വാ മഗ്ഗസച്ചനിരോധസച്ചാനി യഥാരഹം നീഹരിത്വാ വിഭജിതബ്ബധമ്മഭാവോ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതോ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച നന്ദിയാവട്ടനയസമുട്ഠാനം ഭവതി, തസ്സ ഓലോകനാ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച ദിസാലോചനനയസമുട്ഠാനം ഭവതി, തഥാ ഓലോകേത്വാ ദിസാവിസേസഭൂതസ്സ ധമ്മവിസേസസ്സ പുഗ്ഗലാനം നയനഞ്ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച അങ്കുസനയസമുട്ഠാനം ഭവതി.

"കഥം തിപുക്ഖലനയസമുട്ഠാനം ഭവതീ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, "തീണി അകുസലമൂലാനി - ലോഭോ അകുസലമൂലം, ദോസോ അകുസലമൂലം, മോഹോ അകുസലമൂലം. തീണി ദുച്ചരിതാനി - കായദുച്ചരിതം , വചീദുച്ചരിതം, മനോദുച്ചരിതം. തയോ അകുസലവിതക്കാ - കാമവിതക്കോ, ബ്യാപാദവിതക്കോ, വിഹിംസാവിതക്കോ. തിസ്സോ അകുസലസഞ്ഞാ - കാമസഞ്ഞാ, ബ്യാപാദസഞ്ഞാ, വിഹിംസാസഞ്ഞാ. തിസ്സോ വിപരീതസഞ്ഞാ - നിച്ചസഞ്ഞാ, സുഖസഞ്ഞാ, അത്തസഞ്ഞാ. തിസ്സോ വേദനാ - സുഖാ വേദനാ, ദുക്ഖാ വേദനാ, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ. തിസ്സോ ദുക്ഖതാ - ദുക്ഖദുക്ഖതാ, സങ്ഖാരദുക്ഖതാ, വിപരിണാമദുക്ഖതാ. തയോ അഗ്ഗീ - രാഗഗ്ഗി, ദോസഗ്ഗി, മോഹഗ്ഗി. തയോ സല്ലാ - രാഗസല്ലോ,

ദോസസല്ലോ, മോഹസല്ലോ. തിസ്സോ ജടാ - രാഗജടാ, ദോസജടാ, മോഹജടാ. തിസ്സോ അകുസലൂപപരിക്ഖാ - അകുസലം കായകമ്മം , അകുസലം വചീകമ്മം, അകുസലം മനോകമ്മം. തിസ്സോ വിപത്തിയോ - സീലവിപത്തി, ദിട്ഠിവിപത്തി, ആചാരവിപത്തീ''തി (നേത്തിം വുത്ത) തികവസേന ദേസിതോ അയം ദിസാഭൂതോ അകുസലധമ്മസമൂഹോ തിണ്ണം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുവിപഞ്ചിതഞ്ഞുനേയ്യപുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോ ഹോതീതി സംകിലേസപക്ഖേ സംകിലേസസാമഞ്ഞഭാവേന യോജേത്വാ ''ഇമേസു ദ്വാദസസു തികതികവസേന ദേസിതേസു ദിസാഭൂതേസു അകുസലധമ്മേസു കതമോ കതമോ അകുസലോ ധമ്മോ കതമസ്സ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിസാ''തി മനസാവ ദിസാധമ്മഭാവേന ഓലോകേത്വാ ''അയം അയം പഠമോ പഠമോ അകുസലധമ്മോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ സംകിലേസപക്ഖേ പഠമാ ദിസാ നാമ. അയം അയം ദുതിയോ ദുതിയോ അകുസലധമ്മോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ സംകിലേസപക്ഖേ ദുതിയാ ദിസാ നാമ. അയം അയം തതിയോ തതിയോ അകുസലധമ്മോ നേയ്യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സംകിലേസപക്ഖേ തതിയാ ദിസാ നാമാ''തി വിസും വിസും യോജേത്വാ സമുദയസച്ചദുക്ഖസച്ചാനി യഥാരഹം നീഹരിത്വാ വിഭജിതബ്ബധമ്മസഭാവോ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതോ. സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച തിപുക്ഖലനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തസ്സ ഓലോകനാ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച ദിസാലോചനനയസമുട്ഠാനം ഭവതി തഥാ ഓലോകേത്വാ ദിസാവിസേസഭൂതസ്സ ധമ്മവിസേസസ്സ പുഗ്ഗലാനം നയനഞ്ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ അങ്കുസനയസമുട്ഠാനം ഭവതി.

''തീണി കുസലമൂലാനി - അലോഭോ കുസലമൂലം, അദോസോ കുസലമൂലം, അമോഹോ കുസലമൂലം. തീണി സുചരിതാനി - കായസുചരിതം, വചീസുചരിതം, മനോസുചരിതം. തയോ കുസലവിതക്കാ - നേക്ഖമ്മവിതക്കോ, അബ്യാപാദവിതക്കോ, അവിഹിംസാവിതക്കോ. തയോ സമാധീ - സവിതക്കോ സവിചാരോ സമാധി, അവിതക്കോ വിചാരമത്തോ സമാധി, അവിതക്കോ അവിചാരോ സമാധി. തിസ്സോ കുസലസഞ്ഞാ - നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാ, അബ്യാപാദസഞ്ഞാ, അവിഹിംസാസഞ്ഞാ. തിസ്സോ അവിപരീതസഞ്ഞാ - അനിച്ചസഞ്ഞാ, ദുക്ഖസഞ്ഞാ, അനത്തസഞ്ഞാ. തിസ്സോ കുസലൂപപരിക്ഖാ - കുസലം കായകമ്മം, കുസലം വചീകമ്മം, കുസലം മനോകമ്മം. തീണി സോചേയ്യാനി - കായസോചേയ്യം, വചീസോചേയ്യം, മനോസോചേയ്യം. തിസ്സോ സമ്പത്തിയോ - സീലസമ്പത്തി, സമാധിസമ്പത്തി, പഞ്ഞാസമ്പത്തി . തിസ്സോ സിക്ഖാ - അധിസീലസിക്ഖാ, അധിചിത്തസിക്ഖാ , അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ. തയോ ഖന്ധാ - സീലക്ഖന്ധോ, സമാധിക്ഖന്ധോ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി - സുഞ്ഞതം, അനിമിത്തം, അപ്പണിഹിത''ന്തി (നേത്തിം വുത്ത) തികതികവസേന ദേസിതം ഇദം ദിസാഭൂതം കുസലസമൂഹധമ്മജാതം തിണ്ണം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുവിപഞ്ചിതഞ്ഞുനേയ്യപുഗ്ഗലാനം വോദാനം ഹോതീതി വോദാനപക്ഖേ വോദാനസാമഞ്ഞഭാവേന യോജേത്വാ ''ഇമേസു ദ്വീസു ദ്വാദസസു തികതികവസേന ദേസിതേസു ദിസാഭൂതേസു കുസലധമ്മേസു കതമോ കതമോ കുസലധമ്മോ കതമസ്സ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിസാ''തി മനസാവ ദിസാധമ്മഭാവേന ഓലോകേത്വാ ''അയം അയം പഠമോ പഠമോ കുസലധമ്മോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ വോദാനപക്ഖേ പഠമാ ദിസാ നാമ. അയം അയം ദുതിയോ ദുതിയോ കുസലോ ധമ്മോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ വോദാനപക്ഖേ ദുതിയാ ദിസാ നാമ. അയം അയം തതിയോ തതിയോ കുസലധമ്മോ നേയ്യപുഗ്ഗലസ്സ വോദാനപക്ഖേ തതിയാ ദിസാ നാമാ''തി വിസും വിസും ദിസാഭാവേന യോജേത്വാ മഗ്ഗസച്ചനിരോധസച്ചാനി യഥാരഹം നീഹരിത്വാ വിഭജിതബ്ബധമ്മസഭാവോ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതോ. സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച തിപുക്ഖലനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തസ്സ ഓലോകനാ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച ദിസാലോചനനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തഥാ ഓലോകേത്വാ ദിസാവിസേസഭൂതസ്സ ധമ്മസ്സ പുഗ്ഗലാനം നയനഞ്ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച അങ്കുസനയസമുട്ഠാനം ഭവതി.

''കഥം സീഹവിക്കീളിതനയസമുട്ഠാന''ന്തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, ''ചത്താരോ ആഹാരാ, ചത്താരോ വിപല്ലാസാ, ചത്താരി ഉപാദാനാനി, ചത്താരോ യോഗാ, ചത്താരോ ഗന്ഥാ, ചത്താരോ ആസവാ, ചത്താരോ ഓഘാ, ചത്താരോ സല്ലാ, ചതസ്സോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനീ''തി (നേത്തിം വുത്ത) ചതുക്കചതുക്കവസേന ദേസിതോ അയം ദിസാഭൂതോ ചതുക്കോ ചതുക്കോ അകുസലധമ്മോ ''ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ച ദുക്ഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ച സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ ച സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ

ദിട്ഠിചരിതസ്സ ചാ"തി ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം സംകിലേസോതി സംകിലേസപക്ഖേ സംകിലേസസാമഞ്ഞഭാവേന യോജേത്വാ "ഇമേസു ചതുക്കചതുക്കവസേന ദേസിതേസു ദസസു ചതുക്കേസു ധമ്മേസു കതമോ കതമോ അകുസലധമ്മോ കതമസ്സ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിസാ"തി മനസാവ സംകിലേസപക്ഖേ ദിസാധമ്മഭാവേന ഓലോകേത്വാ "അയം അയം പഠമോ പഠമോ അകുസലധമ്മോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പഠമാ ദിസാ നാമ. അയം അയം ദുതിയോ ദുതിയോ അകുസലധമ്മോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദുതിയാ ദിസാ നാമ. അയം അയം തതിയോ തതിയോ അകുസലധമ്മോ സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തതിയാ ദിസാ നാമ. അയം അയം ചതുത്ഥോ ചതുത്ഥോ അകുസലധമ്മോ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചതുത്ഥാ ദിസാ നാമാ"തി വിസും വിസും ദിസാഭാവേന യോജേത്വാ, സമുദയസച്ചദുക്ഖസച്ചാനി യഥാരഹം നീഹരിത്വാ, വിഭജിതബ്ബധമ്മസഭാവോ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതോ. സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച സീഹവിക്കീളിതനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തസ്സ ഓലോകനാ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതാ, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച ദിസാലോചനനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തഥാ ഓലോകേത്വാ ദിസാവിസേസഭൂതസ്സ ധമ്മസ്സ പുഗ്ഗലാനം നയനഞ്ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച അങ്കുസനയസമുട്ഠാനം ഭവതി.

"ചതസ്സോ പടിപദാ, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരി ഝാനാനി, ചത്താരോ വിഹാരാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ, ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി, ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ, ചത്താരോ സുഖഭാഗിയാ ധമ്മാ, ചതസ്സോ അപ്പമാണാ"തി (നേത്തിം വുന്റ) ചതുക്കചതുക്കവസേന ദേസിതം ഇദം ദിസാഭൂതം കുസലസമൂഹധമ്മജാതം "ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ച ദുക്ഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ച സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ സ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ ചാ"തി ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം വോദാനം ഹോതീതി വോദാനപക്ഖേ വോദാനസാമഞ്ഞഭാവേന യോജേത്വാ "ഇമേസു ചതുക്കചതുക്കവസേന ദേസിതേസു ദസസു ചതുക്കേസു കുസലധമ്മേസു കതമോ കതമോ കുസലധമ്മോ കതമസ്സ കതമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിസാ"തി മനസാവ ദിസാധമ്മഭാവേന ഓലോകേത്വാ, "അയം അയം പഠമോ പഠമോ കുസലധമ്മോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പഠമാ ദിസാ നാമ. അയം അയം ദുതിയോ ദുതിയോ കുസലധമ്മോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദുതിയാ ദിസാ നാമ. അയം അയം തതിയോ തതിയോ കുസലധമ്മോ സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ മുദിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തതിയാ ദിസാ നാമ. അയം അയം ചതുത്ഥോ ചതുത്ഥോ കുസലധമ്മോ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യകസ്സ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചതുത്ഥാ ദിസാ നാമാ"തി വിസും വിസും ദിസാഭാവേന യോജേത്വാ, മഗ്ഗസച്ചനിരോധസച്ചാനി യഥാരഹം നീഹരിത്വാ, വിഭജിതബ്ബധമ്മസഭാവോ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതോ. സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച സീഹവിക്കീളിതനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തസ്സ ഓലോകനാ ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന ദസ്സിതാ. സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച ദിസാലോചനനയസമുട്ഠാനം ഭവതി. തഥാ ഓലോകേത്വാ ദിസാവിസേസസ്സ ധമ്മസ്സ പുഗ്ഗലാനം നയനഞ്ച യേന സംവണ്ണനാവിസേസേന നയതി, സോ സംവണ്ണനാവിസേസോ ച അങ്കുസനയസമുട്ഠാനം ഭവതീതി നയക്കമേന സങ്ഖേപതോ നയസമുട്ഠാനം ഭവതീതി വിഞ്ഞാതബ്ബന്തി.

ഇതി നയസമുട്ഠാനേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ

വിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡിതേഹി പന അട്ഠകഥാടീകാനുസാരേന ഗമ്ഭീരത്ഥോ വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഗഹേതബ്ബോതി.

സാസനപട്ഠാനവിഭാവനാ

വ്വൻ. "തത്ഥ കതമം നയസമുട്ഠാന"ന്തിആദിനാ ആചരിയേന സബ്ബഥാ നയസമുട്ഠാനം ഠപിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "സോളസഹാരപഞ്ചനയഅട്ഠാരസമൂലപദേസു അട്ഠാരസ മൂലപദാ കഥം വിഭത്താ, കുഹിം അമ്ഹേഹി ദട്ഠബ്ബാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"തത്ഥ അട്ഠാരസ മൂലപദാ കുഹിം ദട്ഠബ്ബാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസഹാരപഞ്ചനയഅട്ഠാരസമൂലപദേസു അട്ഠാരസ മൂലപദാ കേന പദേന ആചരിയേന വിഭത്താ, കുഹിം അമ്ഹേഹി വിത്ഥാരതോ ദട്ഠബ്ബാതി പുച്ഛതി. അട്ഠാരസ മൂലപദാ സാസനപട്ഠാനേ മയാ വിഭത്താ, തുമ്ഹേഹി ച വിത്ഥാരതോ സാസനപട്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബാതി വിസ്സജ്ജേതി. വിഭത്തായേവ ഹി അട്ഠാരസ മൂലപദാ ദട്ഠബ്ബാ ഭവന്തി. **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ വ്വൻ) പന -

> "ഏവം സബ്ബഥാ നയസമുട്ഠാനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി സാസനപട്ഠാനം വിഭജന്തോ യസ്മാ സങ്ഗഹവാരാദീസു മൂലപദേഹേവ പട്ഠാനം സങ്ഗഹേത്വാ സരൂപതോ ന ദസ്സിതം, തസ്മാ യഥാ മൂലപദേഹി പട്ഠാനം നിദ്ധാരേതബ്ബം, ഏവം പട്ഠാനതോപി മൂലപദാനി നിദ്ധാരേതബ്ബാനീതി ദസ്സനത്ഥം 'അട്ഠാരസ മൂലപദാ കുഹിം ദട്ഠബ്ബാ? സാസനപട്ഠാനേ'തി ആഹാ"തി -

വുത്തം. സാസനപട്ഠാനേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ ദട്ഠബ്ബാതി ആചരിയേന വുത്താ, "കതമം തം സാസനപട്ഠാന"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം സാസനപട്ഠാന"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു അട്ഠാരസമൂലപദസാസനപട്ഠാനേസു കതമം തം സാസനപട്ഠാനന്തി ഇദാനി മയാ നിദ്ധാരിയമാനം ഭഗവതാ ദേസിതം സംകിലേസഭാഗിയാദിസുത്തം സാസനപട്ഠാനം നാമാതി വിസ്സജ്ജേതി. **സാസന**ന്തി പരിയത്തിസാസനം. **പട്ഠാന**ന്തി തസ്സ പരിയത്തിസാസനസ്സ സംകിലേസഭാഗിയതാദീഹി പകാരേഹി ഠാനം പവത്തനം പട്ഠാനം, തംദീപനസുത്തം പന ഇധ പട്ഠാനം നാമ. തേന വുത്തം - **"സംകിലേസഭാഗിയം സുത്ത"**ന്തിആദി. അഥ വാ **സാസന**ന്തി അധിസീലഅധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാസിക്ഖത്തയം സാസനം നാമ, തം സിക്ഖത്തയം പതിട്ഠഹതി ഏതേന സംകിലേസാദിനാതി **പട്ഠാനം,** സിക്ഖത്തയസ്സ സാസനസ്സ പട്ഠാനന്തി **സാസനപട്ഠാനം**. തദാധാരഭൂതം സുത്തമ്പി ഠാന്യൂപചാരതോ **സാസനപട്ഠാനം** നാമ. തം സാസനപട്ഠാനസുത്തം സരൂപതോ ദസ്സേതും -

> "സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, വാസനാഭാഗിയം സുത്തം, നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം, അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, ദിട്ഠിസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, ദുച്ചരിതസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, തണ്ഹാവോദാനഭാഗിയം സുത്തം, ദിട്ഠിവോദാനഭാഗിയം സുത്തം, ദുച്ചരിതവോദാനഭാഗിയം സുത്ത"ന്തി -

വുത്തം. "തേസു സുത്തേസു യേ സംകിലേസാദയോ ഭഗവതാ വുത്താ, തേസു സംകിലേസാദീസു സംകിലേസോ കിത്തകോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ സംകിലേസോ തിവിധോ തണ്ഹാസംകിലേസോ ദിട്ഠിസംകിലേസോ ദുച്ചരിതസംകിലേസോ"**തി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സുത്തന്തേസു സംകിലേസാദീസു ധമ്മേസു. "തിവിധേ തസ്മിം സംകിലേസേ തണ്ഹാസംകിലേസോ കതമേന കുസലേന വിസുജ്ഝതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ തണ്ഹാസംകിലേസോ സമഥേന വിസുജ്ഝതീ"**തി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം തിവിധേ തണ്ഹാസംകിലേസാദികേ. "സോ സമഥോ ഖന്ധേസു കതമോ ഖന്ധോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"സോ സമഥോ സമാധിക്ഖന്ധോ"**തി വുത്തം. "ദിട്ഠിസംകിലേസോ കേന വിസുജ്ഝതീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ദിട്ഠിസംകിലേസോ വിപസ്സനായ വിസുജ്ഝതീ"**തി വുത്തം. "സാ വിപസ്സനാ കതമോ ഖന്ധോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സാ വിപസ്സനാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ"**തി വുത്തം. "ദുച്ചരിതസംകിലേസോ കേന വിസുജ്ഝതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ദുച്ചരിതസംകിലേസോ സുചരിതേന വിസുജ്ഝതീ"**തി വുത്തം. "തം സുചരിതം കതമോ ഖന്ധോ"തി വത്തബ്ബത്താ

“തം സുചരിതം സീലക്ഖന്ധോ”തി വുത്തം. “തസ്മിം സീലേ ഠിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കിം ഭവതീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തസ്സ സീലേ പതിട്ഠിതസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. **സീലേ** സുചരിതസങ്ഖാതേ സീലക്ഖന്ധേ **പതിട്ഠിതസ്സ** തസ്സ സീലവന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ **ഭവേസു** കാമഭവരൂപാരൂപഭവേസു **ആസത്തി** ഭവപത്ഥനാ യദി ഉപ്പജ്ജതി, **ഏവംസായ**ന്തി ഏവം അസ്സ അയന്തി പദച്ഛേദോ. **ഏവം** സതി **അസ്സ** സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ **അയം** ആസത്തി ഭവപത്ഥനാ സമഥവിപസ്സനാഭാവനാമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ച ഭവതി, **ച**-സദ്ദേന ദാനമയസീലമയപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ച ഭവതീതി അത്ഥോ സങ്ഗഹിതോ. **തത്രാ**തി തേസു കാമഭവരൂപാരൂപഭവേസു **ഉപപത്തിയാ സംവത്തതീ**തി.

“സംകിലേസാദയോ യേഹി സുത്തേഹി ദസ്സിതാ, താനി സുത്താനി കിത്തകാനീ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഇമാനി ചത്താരി സുത്താനീ”**തിആദി വുത്തം. അസാധാരണാനി സംകിലേസഭാഗിയസുത്തവാസനാഭാഗിയസുത്തനിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്താനി ചത്താരി സുത്താനി ഭവന്തി, സാധാരണാനി സംകിലേസഭാഗിയവാസനാഭാഗിയസുത്ത, സംകിലേസഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയസുത്ത, സംകിലേസഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്ത, വാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയസുത്താനി കതാനി മിസ്സിതാനി ചത്താരി ഭവന്തി. ഇതി അട്ഠ സുത്താനി ഭവന്തി. **താനിയേവ** വുത്തപ്പകാരാനി അട്ഠ സുത്താനി ഭവന്തി. സാധാരണാനി വാസനാഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്തനിബ്ബേധഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്ത-സംകിലേസഭാഗിയവാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തസംകിലേസ-ഭാഗിയവാസനാഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്ത-സംകിലേസഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്ത-വാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്ത-സംകിലേസഭാഗിയവാസനാഭാഗിയനിബ്ബേധഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്ത-നേവസംകിലേസഭാഗിയനവാസനാ- ഭാഗിയനനിബ്ബേധഭാഗിയനഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്താനി കതാനി മിസ്സിതാനി അട്ഠ സുത്താനി ഭവന്തീതി സോളസ സുത്താനി ഭവന്തി. തേസു സോളസസുത്തേസു ചത്താരി ഏകകാനി സുത്താനി ച ചത്താരി ദുകാനി സുത്താനി ച ദ്വേ തികാനി ച പാളിയം ആഗതാനി, ദ്വേ ദുകാനി സുത്താനി ച ദ്വേ തികാനി ച ദ്വേ ചതുക്കാനി സുത്താനി ച **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ വ്വന്‍) ആഗതാനി.

“യദി പട്ഠാനനയേന വുത്തപ്പകാരാനി സോളസ സുത്താനിയേവ വിഭത്താനി, ഏവം സതി സുത്തഗേയ്യാദിനവവിധം സകലം പരിയത്തിസാസനം പട്ഠാനനയേന അവിഭത്തം ഭവേയ്യാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഇമേഹി സോളസഹി സുത്തേഹീ”**തിആദി വുത്തം. പട്ഠാനനയേന വിഭത്തേഹി സോളസഹി ഇമേഹി സുത്തേഹി നവവിധം സകലം പരിയത്തി**സുത്തം** പട്ഠാനനയേന വിഭത്തംയേവ ഹുത്വാ ഭിന്നം ഭവതി. സംകിലേസഭാഗിയാദിപഭേദായ **ഗാഥായ** ഗാഥാ അനുമിനിതബ്ബാ, സംകിലേസഭാഗിയാദിപഭേദേന **വേയ്യാകരണേന** വേയ്യാകരണം അനുമിനിതബ്ബം. സംകിലേസഭാഗിയാദിപഭേദേന **സുത്തേന** സുത്തം അനുമിനിതബ്ബം ഭവതിയേവാതി.

൯൦. “തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു കതമം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്ത”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു കതമം സുത്തം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമാതി പുച്ഛതി.

> “കാമന്ധാ ജാലസഞ്ഛന്നാ, തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ;
> പമത്തബന്ധനാബദ്ധാ, മച്ഛാവ കുമിനാമുഖേ;
> ജരാമരണമന്വേന്തി, വച്ഛോ ഖീരപകോവ മാതര”ന്തി. -

ഇദം സുത്തം സംകിലേസഭാഗേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം** നാമ. യേ സത്താ **കാമന്ധാ** കാമേന അന്ധാ ജാലസഞ്ഛന്നാ തണ്ഹാഛദനേന ഛാദിതാ, പമത്തബന്ധനായ ബദ്ധാ ബന്ധിതബ്ബാ, തേ സത്തേ ജരാമരണം അന്വേതി, യഥാ തം കുമിനാമുഖേ യേ മച്ഛാ ഗഹിതാ, തേ മച്ഛേ ജരാമരണം അന്വേതി ഇവ, ഏവം തേ സത്തേ ജരാമരണം അന്വേതി. ഖീരപകോ വച്ഛോ മാതരം അന്വേതി ഇവ, ഏവം തേ സത്തേ ജരാമരണം അന്വേതീതി യോജനാ കാതബ്ബാ. അഥ വാ ഖീരപകോ വച്ഛോ മാതരം അന്വേതി ഇവ, കുമിനാമുഖേ ഗഹിതാ മച്ഛാ ജരാമരണം അന്വേന്തി ഇവ ച, ഏവം യേ

സത്താ കാമന്ധാ പമത്തബന്ധനായ ബന്ധിതബ്ബാ, തേ സത്താ ജരാമരണം അന്വേന്തീതി യോജനാ.

"ഇദം സുത്തംയേവാ"തി വത്തബ്ബത്താ -

"ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അഗതിഗമനാനി. കതമാനി ചത്താരി? ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി, ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി, മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി, ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി, ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനി. ഇദമവോച ഭഗവാ, ഇദം വത്വാന സുഗതോ, അഥാപരം ഏതദവോച സത്ഥാ -

"ഛന്ദാ ദോസാ ഭയാ മോഹാ, യോ ധമ്മം അതിവത്തതി;
നിഹീയതി തസ്സ യസോ, കാളപക്ഖേവ ചന്ദിമാ"തി. -

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തന്തി -

വുത്തം. **ഛന്ദാ** ഛന്ദഹേതുനാ **ദോസാ** ദോസഹേതുനാ **ഭയാ** ഭയഹേതുനാ **മോഹാ** മോഹഹേതുനാ **യോ** രാജാദികോ **യോ** വിനയധരാദികോ വാ **ധമ്മം** സപ്പുരിസധമ്മം **അതിവത്തതി** അതിക്കമിത്വാ വത്തതി, **തസ്സ** രാജാദിനോ വാ **തസ്സ** വിനയധരാദിനോ വാ **യസോ** കിത്തി ച പരിവാരോ ച ഭോഗോ ച നിഹീയതി. ചന്ദിമാ കാളപക്ഖേ പഭായ നിഹീയതി ഇവ, ഏവം നിഹീയതീതി യോജനാ.

"ഏത്തകംയേവാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ...പേ॰... ചക്കംവ വഹതോ പദന്തി ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്ത"**ന്തി വുത്തം. അത്ഥോ പാകടോ. **അട്ഠകഥായ**മ്പി വിഭത്തോ.

"മിദ്ധീ യദാ ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ച, നിദ്ദായിതാ സമ്പരിവത്തസായീ;
മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ, പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയം** സുത്തം നാമ. നിവാപപുട്ഠോ **മഹാവരാഹോ** ഗാമസൂകരോ **നിദ്ദായിതാ** സുപനസീലോ സമ്പരിവത്തസായീ ഹോതി ഇവ, ഏവം യോ **മന്ദോ** സത്തോ യദാ മഹഗ്ഘസോ ഹോതി, സോ മന്ദോ സത്തോ **മിദ്ധീ** ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ ഹുത്വാ **നിദ്ദായിതാ** മുദുഫസ്സസയനേ മുദുഹത്ഥേഹി പരാമസിതോ സമ്പരിവത്തസായീ പുനപ്പുനം ഗബ്ഭം ഉപേതീതി യോജനാ.

"അയസാവ മലം സമുട്ഠിതം, തതുട്ഠായ തമേവ ഖാദതി;
ഏവം അതിധോനചാരിനം, സാനി കമ്മാനി നയന്തി ദുഗ്ഗതി"ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **അയസാ** അയതോ സമുട്ഠിതം ജാതമലം **തതുട്ഠായ** തതോ അയതോ ഉട്ഠഹിത്വാ **തമേവ** അയം ഖാദതി ഇവ, ഏവം **അതിധോനചാരിനം** അതിക്കമിത്വാ ധോനചാരിപുഗ്ഗലം **സാനി** സയം കതാനി അകുസലകമ്മാനി ദുഗ്ഗതിം നയന്തീതി യോജനാ.

"ചോരോ യഥാ സന്ധിമുഖേ ഗഹീതോ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി ബജ്ഝതേ ച;
ഏവം അയം പേച്ച പജാ പരത്ഥ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി ബജ്ഝതേ ചാ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. സന്ധിമുഖേ രാജപുരിസാദീഹി ഗഹിതോ ചോരോ **സകമ്മുനാ** അത്തനാ കതേന ചോരകമ്മേന ഹഞ്ഞതി ച ബജ്ഝതേ ച യഥാ, ഏവം **അയം** പാപകാരിനീ പജാ **പരത്ഥ** പരലോകേ പേച്ച **സകമ്മുനാ** സയം കതേന അകുസലകമ്മുനാ സത്ഥാദീഹി ഹഞ്ഞതി ച അദ്ദുബന്ധനാദീഹി ബജ്ഝതേ ചാതി യോജനാ.

"സുഖകാമാനി ഭൂതാനി, യോ ദണ്ഡേന വിഹിംസതി;
അത്തനോ സുഖമേസാനോ, പേച്ച സോ ന ലഭതേ സുഖ"ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. അത്തനോ സുഖം **ഏസാനോ** ഏസമാനോ **യോ** സത്തോ അഞ്ഞാനി സുഖകാമാനി ഭൂതാനി ദണ്ഡേന വിഹിംസതി, **സോ** ഹിംസകോ സത്തോ പരലോകേ പേച്ച സുഖം ന ലഭതീതി യോജനാ.

"ഗുന്നം ചേ തരമാനാനം, ജിമ്ഹം ഗച്ഛതി പുങ്ഗവോ;
സബ്ബാ താ ജിമ്ഹം ഗച്ഛന്തി, നേത്തേ ജിമ്ഹം ഗതേ സതി.

"ഏവമേവ മനുസ്സേസു, യോ ഹോതി സേട്ഠസമ്മതോ;
സോ ചേ അധമ്മം ചരതി, പഗേവ ഇതരാ പജാ;
സബ്ബം രട്ഠം ദുക്ഖം സേതി, രാജാ ചേ ഹോതി അധമ്മികോ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. നദിം തരമാനാനം ഗുന്നം പുങ്ഗവോ ജിമ്ഹം ചേ ഗച്ഛതി, ഏവം നേത്തേ ജിമ്ഹം ഗതേ സതി സബ്ബാ **താ** ഗാവിയോ ജിമ്ഹം ഗച്ഛന്തി യഥാ, ഏവമേവ മനുസ്സേസു **യോ** രാജാ സേട്ഠസമ്മതോ, **സോ** രാജാ അധമ്മം ചരതി, ഏവം രഞ്ഞേ അധമ്മം ചരന്തേ സതി ഇതരാ പജാ **പഗേവ** പഠമമേവ അധമ്മം ചരതി. രാജാ അധമ്മികോ ചേ ഹോതി, ഏവം രഞ്ഞേ അധമ്മികേ സതി സബ്ബം രട്ഠം ദുക്ഖം സേതീതി യോജനാ.

"സുകിച്ഛരൂപാ വതിമേ മനുസ്സാ, കരോന്തി പാപം ഉപധീസു രത്താ;
ഗച്ഛന്തി തേ ബഹുജനസന്നിവാസം, നിരയം അവീചിം കടുകം ഭയാനക"ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. യേ മനുസ്സാ **ഉപധീസു** കാമഗുണൂപധീസു **രത്താ** രാഗാഭിഭൂതാ ഹുത്വാ **പാപം** അകുസലകമ്മം കരോന്തി, **ഇമേ** പാപകമ്മകരാ മനുസ്സാ **സുകിച്ഛരൂപാ** വത സുട്ഠു കിച്ഛാപന്നരൂപാ വത ഭവന്തി, **തേ** പാപകമ്മകരാ മനുസ്സാ കടുകം ഭയാനകം ബഹുജനസന്നിവാസം നിരയം അവീചിം ഗച്ഛന്തീതി യോജനാ.

"ഫലം വേ കദലിം ഹന്തി, ഫലം വേളും ഫലം നളം;
സക്കാരോ കാപുരിസം ഹന്തി, ഗബ്ഭോ അസ്സതരിം യഥാ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **ഫലം** കദലിയാ ഫലം കദലിം **വേ** ഏകന്തേന ഹന്തി യഥാ, ഫലം വേളും **വേ** ഏകന്തേന ഹന്തി യഥാ, ഫലം നളം **വേ** ഏകന്തേന ഹന്തി യഥാ, ഗബ്ഭോ **അസ്സതരിം** മാതരം **വേ** ഏകന്തേന ഹന്തി യഥാ, ഏവം സക്കാരോ കാപുരിസം **വേ** ഏകന്തേന ഹന്തീതി യോജനാ.

"കോധമക്ഖഗരു ഭിക്ഖു, ലാഭസക്കാരഗാരവോ;
സുഖേത്തേ പൂതിബീജംവ, സദ്ധമ്മേ ന വിരൂഹതീ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **സുഖേത്തേ** സുന്ദരേ ഖേത്തേപി ഖിത്തം പൂതിബീജം ന രുഹതി ഇവ, ഏവം യോ ഭിക്ഖു ലാഭസക്കാരഗാരവോ **കോധം** കുജ്ഝനലക്ഖണം കോധം, **മക്ഖം** പരഗുണസീലമക്ഖനലക്ഖണം മക്ഖഞ്ച ഗരും കത്വാ ചരതി, സോ ചരന്തോ ഭിക്ഖു സദ്ധമ്മസ്മിം ന രുഹതീതി യോജനാ.

൯൧. "ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം പദുട്ഠചിത്തം ഏവം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാമി...പേ॰... ഇതി മേ സുത"ന്തി **ഇദം** സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. ഭിക്ഖവേ **ഇധ** സാസനേ, ലോകേ വാ അഹം ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം പദുട്ഠചിത്തം മമ **ചേതസാ** തസ്സ **ചേതോ** ചിത്തം **പരിച്ച** പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ഏവം പജാനാമി. "കഥം പജാനാമീ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ, യഞ്ച പടിപദം പടിപന്നോ, യഞ്ച മഗ്ഗം സമാരുള്ഹോ അയം പുഗ്ഗലോ **യഥാ** യായ ദുപ്പടിപദായ യേന ദുമ്മഗ്ഗേന **ഇരിയതി** പവത്തതി, തായ ദുപ്പടിപദായ തേന ദുമ്മഗ്ഗേന **ഇമമ്ഹി** ഇമസ്മിം **സമയേ** ദുപ്പടിപജ്ജനകാലേ **അയം** ദുപ്പടിപന്നം പടിപന്നോ ദുമ്മഗ്ഗസമാരുള്ഹോ പുഗ്ഗലോ ചേ കാലം കരേയ്യ, ഏവം സതി ആഭതം വത്ഥു നിക്ഖിത്തം യഥാ, ഏവം നിരയേ നിക്ഖിത്തോ. തം കിസ്സ ഹേതു? ഭിക്ഖവേ **അസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം **പദുട്ഠം** പദോസിതം **ഹി** യസ്മാ ഹോതി, തസ്മാ നിക്ഖിത്തോ. ഏവം **ഇധ** സാസനേ, ലോകേ വാ ചേതോപദോസഹേതു ച പന ഏകച്ചേ **സത്താ** പുഗ്ഗലാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം ഉപപജ്ജന്തീതി

പജാനാമീതി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. **തത്ഥ** തസ്മിം സുത്തേ ഏതം "പദുട്ഠചിത്തം ഞത്വാന...പേ... നിരയം സോ ഉപപജ്ജതീ"തി ഗാഥാവചനം **ഇതി** ഏവം വുച്ചതി.

സത്ഥാ **ഇധ** സാസനേ, ലോകേ വാ പദുട്ഠചിത്തം ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം ഞത്വാന ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ഏതമത്ഥം ബ്യാകാസി. **ഇമമ്ഹി** ഇമസ്മിം സമയേ അയം പുഗ്ഗലോ ചേ കാലം കയിരാഥ, ഏവം സതി പദുട്ഠചിത്തസമങ്ഗീ ഹി നിരയസ്മിം ഉപപജ്ജേയ്യ, പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം പദൂസിതം **ഹി** യസ്മാ ഹോതി, തസ്മാ ഉപപജ്ജേയ്യ, ചേതോപദോസഹേതു സത്താ ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛന്തി ആഭതം വത്ഥും നിക്ഖിപേയ്യ യഥാ, ഏവമേവം തഥാവിധോ ദുപ്പഞ്ഞോ **സോ** പദോസചിത്തോ പുഗ്ഗലോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ നിരയം ഉപപജ്ജതീതി അയമ്പി അത്ഥോ ഭഗവതാ വുത്തോ, ഇതി **മേ** മയാ സുതന്തി യോജനാ.

> "സചേ ഭായഥ ദുക്ഖസ്സ, സചേ വോ ദുക്ഖമപ്പിയം;
> മാകത്ഥ പാപകം കമ്മം, ആവി വാ യദി വാ രഹോ.
>
> "സചേ ച പാപകം കമ്മം, കരിസ്സഥ കരോഥ വാ;
> ന വോ ദുക്ഖാ പമുത്യത്ഥി, ഉപേച്ചപി പലായത"ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. സപ്പുരിസാ തുമ്ഹേ **ദുക്ഖസ്സ** ജാതിദുക്ഖജരാദുക്ഖബ്യാധിദുക്ഖമരണദുക്ഖഅപായദുക്ഖ-അതീതവട്ടമൂലകദുക്ഖഅനാഗതവട്ടമൂലകദുക്ഖപച്ചുപ്പന്നാഹാരമൂലകദുക്ഖാതി അട്ഠവിധസ്സ ദുക്ഖസ്സ സചേ ഭായഥ, **വോ** തുമ്ഹേഹി **ദുക്ഖം** തഥാ അട്ഠവിധം ദുക്ഖം സചേ അപ്പിയം, ഏവം സതി ആവി വാ യദി രഹോ വാ പാപകം കമ്മം **മാകത്ഥ** മാ അകത്ഥ. സപ്പുരിസാ തുമ്ഹേ ആവി വാ യദി രഹോ വാ പാപകം കമ്മം സചേ കരിസ്സഥ വാ സചേ കരോഥ വാ, ഏവം സതി **ഉപേച്ചപി** സഞ്ചിച്ചാപി **പലായതം** പലായന്താനം **വോ** തുമ്ഹാകം **ദുക്ഖാ** അട്ഠവിധാ ദുക്ഖതോ **പമുത്തി** മുച്ചനം നത്ഥേവാതി യോജനാ.

> "അധമ്മേന ധനം ലദ്ധാ, മുസാവാദേന ചൂഭയം;
> മമേതി ബാലാ മഞ്ഞന്തി, തം കഥം നു ഭവിസ്സതി.
>
> "അന്തരായാ സു ഭവിസ്സന്തി, സമ്ഭതസ്സ വിനസ്സതി;
> മതാ സഗ്ഗം ന ഗച്ഛന്തി, നനു ഏത്താവതാ ഹതാ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. യേ ബാലാ അധമ്മേന ച മുസാവാദേന ച **ധനം** സവിഞ്ഞാണാവിഞ്ഞാണം സബ്ബം ലഭിതബ്ബം ധനം ലദ്ധാ ഉഭയം ധനം "മമ ധന"ന്തി മഞ്ഞന്തി, തേസം ബാലാനം **തം** ഉഭയം ധനം **കഥം** കേന നു പകാരേന ഭവിസ്സതി, അധമ്മേന സമ്ഭതത്താ ചിരട്ഠിതികം ന ഹോതി. **അന്തരായാ** രാജന്തരായാദയോ അന്തരായാ തേസം ബാലാനം ഭവിസ്സന്തി. യേന അധമ്മവോഹാരാദികേന യം ധനം സമ്ഭതം, **അസ്സ** അധമ്മവോഹാരാദികസ്സ തം സമ്ഭതം ധനം വിനസ്സതി. **മതാ** മരന്താ തേ ബാലാ **സഗ്ഗം** സുഗതിം ന ഗച്ഛന്തി. സുഗതി ഹി സോഭനേഹി ഭോഗേഹി അഗ്ഗോതി "സഗ്ഗോ"തി അധിപ്പേതാ . **ഏത്താവതാ** ഏത്തകേന ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാനം അത്തഹിതാനം ഹായനേന തേ ബാലാ **ഹതാ** വിനട്ഠാ ഭവന്തി നനൂതി യോജനാ.

> "കഥം ഖണതി അത്താനം, കഥം മിത്തേഹി ജീരതി;
> കഥം വിവട്ടതേ ധമ്മാ, കഥം സഗ്ഗം ന ഗച്ഛതി".
>
> "ലോഭാ ഖണതി അത്താനം, ലുദ്ധോ മിത്തേഹി ജീരതി;
> ലോഭാ വിവട്ടതേ ധമ്മാ, ലോഭാ സഗ്ഗം ന ഗച്ഛതീ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. യോജനത്ഥോ പാകടോ.

> "ചരന്തി ബാലാ ദുമ്മേധാ, അമിത്തേനേവ അത്തനാ;
> കരോന്താ പാപകം കമ്മം, യം ഹോതി കടുകപ്ഫലം.
>
> "ന തം കമ്മം കതം സാധു, യം കത്വാ അനുതപ്പതി;

യസ്സ അസ്സുമുഖോ രോദം, വിപാകം പടിസേവതീ’’തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **ദുമ്മേധാ** നിപ്പഞ്ഞാ ബാലാ അമിത്തേന പാപകം കമ്മം കതം ഇവ, ഏവം അത്തനാ കടുകപ്ഫലം യം കമ്മം കതം ഹോതി, തം പാപകം കതം കമ്മം കരോന്താ ചരന്തി. യം കമ്മം കത്വാ കരോന്തോ പച്ഛാ അനുതപ്പതി, തം കതം കമ്മം ന സാധു. **യസ്സ** കമ്മസ്സ വിപാകം **രോദം** രുദന്തോ അസ്സുമുഖോ പടിസേവതി, തം കതം കമ്മം ന സാധൂതി യോജനാ.

‘‘ദുക്കരം ദുത്തിതിക്ഖഞ്ച...പേ॰... അവീതരാഗോ’’തി **ഇദം** സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. സുത്തത്ഥോ **അട്ഠകഥായം** വിത്ഥാരതോ വുത്തോ.

‘‘അപ്പമേയ്യം പമിനന്തോ, കോധ വിദ്വാ വികപ്പയേ;
അപ്പമേയ്യം പമായിനം, നിവുതം തം മഞ്ഞേ അകിസ്സവ’’ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **ഇധ** സാസനേ **അപ്പമേയ്യം** അപ്പമേയ്യഗുണം ഖീണാസവം പുഗ്ഗലം ‘‘അയം ഖീണാസവോ പുഗ്ഗലോ ഏത്തകസീലോ ഏത്തകസമാധി ഏത്തകപഞ്ഞോ’’തി പമിനന്തോ **കോ** പുഥുജ്ജനോ വികപ്പയേ. അപ്പമേയ്യം ഖീണാസവപുഗ്ഗലം **പമായിനം** പമായന്തം **തം** പുഥുജ്ജനം അയം **നിവുതം** അവകുജ്ജപഞ്ഞം **അകിസ്സവം** അപഞ്ഞന്തി **മഞ്ഞേ** മഞ്ഞാമീതി യോജനാ.

‘‘പുരിസസ്സ ഹി ജാതസ്സ, കുഠാരീ ജായതേ മുഖേ;
യായ ഛിന്ദതി അത്താനം, ബാലോ ദുബ്ഭാസിതം ഭണം.

‘‘ന ഹി സത്ഥം സുനിസിതം, വിസം ഹലാഹലം ഇവ;
ഏവം വിരദ്ധം പാതേതി, വാചാ ദുബ്ഭാസിതാ യഥാ’’തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **ദുബ്ഭാസിതം** അരിയൂപവാദസങ്ഖാതം ഫരുസവാചം **ഭണം** ഭണന്തോ ബാലോ ദുട്ഠോ പുരിസോ **യായ** കുഠാരീസദിസിയാ ദുബ്ഭാസിതവാചായ അത്താനം ഛിന്ദതി, സാ കുഠാരീസദിസീ ദുബ്ഭാസിതവാചാ ജാതസ്സ പുരിസസ്സ മുഖേ **ജായതേ** ജായതി, സാ ദുബ്ഭാസിതവാചാ മുഖേ ജായതി ഇവ, ഏവം സുനിസിതം സത്ഥം മുഖേ ന ജായതി, യഥാ ഹലാഹലം വിസം മുഖേ ന ജായതി, ദുബ്ഭാസിതാ വാചാ അപായേസു **വിരദ്ധം** പുഗ്ഗലം പാതേതി യഥാ, ഏവം സുനിസിതം സത്ഥം അപായേസു ന പാതേതി, ഹലാഹലം വിസം അപായേസു ന പാതേതീതി യോജനാ.

൯വ.‘‘യോ നിന്ദിയം പസംസതി, തം വാ നിന്ദതി യോ പസംസിയോ;
വിചിനാതി മുഖേന സോ കലിം, കലിനാ തേന സുഖം ന വിന്ദതി.

‘‘അപ്പമത്തോ അയം കലി, യോ അക്ഖേസു ധനപരാജയോ;
സബ്ബസ്സാപി സഹാപി അത്തനാ, അയമേവ മഹന്തതരോ കലി;
യോ സുഗതേസു മനം പദോസയേ.

‘‘സതം സഹസ്സാനം നിരബ്ബുദാനം, ഛത്തിംസതീ പഞ്ച ച അബ്ബുദാനി;
യമരിയഗരഹീ നിരയം ഉപേതി, വാചം മനഞ്ച പണിധായ പാപക’’ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **യോ** പുഗ്ഗലോ **നിന്ദിയം** ദുച്ചരം ദുസ്സീലം പുഗ്ഗലം പസംസതി, സോ പസംസകോ പുഗ്ഗലോ മുഖേന കലിം **വിചിനാതി** ഉപചിനാതി, തേന കലിനാ സുഖം ന വിന്ദതി. **യോ** സുചാരീ സീലവാ പുഗ്ഗലോ പസംസിയോ ഹോതി, **തം** വാ സുചാരിം വാ സീലവന്തം പുഗ്ഗലം **യോ** പുഗ്ഗലോ നിന്ദതി, സോ നിന്ദന്തോ പുഗ്ഗലോ മുഖേന കലിം **വിചിനാതി** ഉപചിനാതി, തേന കലിനാ സുഖം ന വിന്ദതി.

അത്തനാ സഹാപി **സബ്ബസ്സ** ധനസ്സ വസേനപി അക്ഖേസു യോ ധനപരാജയോ ഭവതി, **അയം കലി** അയം ധനപരാജയോ അപ്പമത്തോ ഹോതി. **യോ** പുഗ്ഗലോ സുഗതേസു മനം പദോസയേ, തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ യോ കലി ഭവതി, അയമേവ കലി മഹന്തതരോ ഹോതി.

കസ്മാ? വാചഞ്ച മനഞ്ച പണിധായ **അരിയഗരഹീ** പുഗ്ഗലോ **യം** കാലം പാപകം നിരയം ഉപേതി, സോ കാലോ “സതം സഹസ്സാനം നിരബ്ബുദാനഞ്ച ഛത്തിംസ നിരബ്ബുദാനി ച പഞ്ച അബ്ബുദാനി ച യസ്മിം കാലേ ഗണീയന്തീ”തി തേന കാലേന സമോ ഹോതി, തസ്മാ മഹന്തതരോ ഹോതീതി യോജനാ.

> “യോ ലോഭഗുണേ അനുയുത്തോ…പേ॰…
> ഗച്ഛസി ഖോ പപതം ചിരരത്ത”ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **യോ** പുഗ്ഗലോ ലോഭഗുണേ **അനുയുത്തോ** അനു പുനപ്പുനം യുത്തോ ഹോതി, **സോ** പുഗ്ഗലോ **അഞ്ഞേ** പുഗ്ഗലേ വചസാ പരിഭാസതി, അസ്സദ്ധോ കദരിയോ **അവദഞ്ഞൂ** ബുദ്ധാനം ഓവാദഞ്ഞൂ ന ഹോതി, മച്ഛരീ പേസുണിയം പേസുണിയസ്മിം അനുയുത്തോ ഹോതി.

മുഖദുഗ്ഗ മുഖവിസമ **വിഭൂത** വിഗതഭൂത അനരിയ **ഭൂനഹു** ബുദ്ധിവിനാസക പാപക ദുക്കടകാരി **പുരിസന്ത** പുരിസലാമക **കലീ** അലക്ഖി അവജാതപുത്ത ത്വം നേരയികോ അസി. **ഇധ** ഇദാനി ബഹുഭാണീ മാ ഹോഹി.

അഹിതായ രജം അത്തനി **മാ ആകിരസി** മാ പക്ഖിപസി. കിബ്ബിസകാരി ത്വം **സന്തേ** ഖീണാസവേ പുഗ്ഗലേ ഗരഹസി, ബഹൂനി ദുച്ചരിതാനി കമ്മാനി ചരസി, ചരിത്വാ ത്വം **ചിരരത്തം** രചനവിരഹിതം **പപതം** നരകം നിരയം ഗച്ഛസി **ഖോ** ഏകംസേനാതി യോജനാ.

നാനാവിധം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം വാസനാഭാഗിയം സുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമം വാസനാഭാഗിയം സുത്ത”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു കതമം സുത്തം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമാതി പുച്ഛതി. “മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ…പേ॰… ഛായാവ അനപായിനീ”തി ഇദം വാസനാഭാഗേ പുഞ്ഞഭാഗേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വാസനാഭാഗിയം** സുത്തം നാമ. അത്ഥോ പാകടോ.

൯൬. “മഹാനാമോ സക്കോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച…പേ॰… അപാപികാ കാലങ്കിരിയാ”തി **ഇദം** സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗേ പുഞ്ഞഭാഗേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വാസനാഭാഗിയം** സുത്തം നാമ. അത്ഥോ പാകടോ.

> “സുഖകാമാനി ഭൂതാനി, യോ ദണ്ഡേന ന ഹിംസതി;
> അത്തനോ സുഖമേസാനോ, പേച്ച സോ ലഭതേ സുഖ”ന്തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. അത്ഥോ പാകടോ.

“ഗുന്നം ചേ തരമാനാനം…പേ॰… രാജാ ചേ ഹോതി ധമ്മികോ”തി **ഇദം** സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. അത്ഥോ പാകടോ.

൯൮. “ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി…പേ॰… ഏവം പജാനാതീ”തി ഇദം സുത്തമ്പി വാസനാ…പേ॰… സുത്തം നാമ. അത്ഥോ പാകടോ.

“കസ്മാ ഭഗവാ ജനപദചാരികം ചരതീ”തി പുച്ഛേയ്യ, സത്തഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ജനപദചാരികം ചരന്തി. കതമേഹി സത്തഹി? ദേസന്തരഗതാനം വേനേയ്യാനം വിനയനത്ഥം, തത്ര ഠിതാനം ഉസ്സുക്കസമുപ്പാദനത്ഥം, സാവകാനം ഏകസ്മിം ഠാനേ നിബദ്ധവാസനിവാരണത്ഥം, അത്തനോ ച തത്ഥ നിബദ്ധവാസേ അനാസങ്ഗദസ്സനത്ഥം, സമ്ബുദ്ധവസിതട്ഠാനതായ ദേസാനം ചേതിയഭാവസമ്പാദനത്ഥം, ബഹൂനം സത്താനം ദസ്സനൂപസങ്കമനാദീഹി പുഞ്ഞോഘപ്പസവനത്ഥം, അവുട്ഠിആദിഉപദ്ദവൂപസമനത്ഥഞ്ചാതി ഇമേഹി സത്തഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ജനപദചാരികം ചരന്തീതി ജനപദചരണകാരണം വേദിതബ്ബം.

> “ഏകപുപ്ഫം ചജിത്വാന, സഹസ്സം കപ്പകോടിയോ;
> ദേവേ ചേവ മനുസ്സേ ച, സേസേന പരിനിബ്ബുതോ”തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **സഹസ്സം കപ്പകോടിയോ**തി സഹസ്സം അത്തഭാവതോ കോടിയോ.

"അസ്സത്ഥേ ഹരിതോഭാസേ, സംവിരൂള്ഹമ്ഹി പാദപേ;
ഏകം ബുദ്ധഗതം സഞ്ഞം, അലഭിംഹം പതിസ്സതോ.

"അജ്ജ തിംസം തതോ കപ്പാ, നാഭിജാനാമി ദുഗ്ഗതിം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ സച്ഛികതാ, തസ്സാ സഞ്ഞായ വാസനാ"തി. -

ഇദം സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **ഹരിതോഭാസേ**തി ഹരിതഓഭാസേ. **അലഭിംഹ**ന്തി അഹം അലഭിം.

"പിണ്ഡായ കോസലം പുരം...പേ॰... വിപാകോ ഹോതി അചിന്തിയോ"തി **ഇദം** സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ അനുകമ്പകോ തണ്ഹാനിഘാതകോ **മുനി** സമ്ബുദ്ധോ പുരേഭത്തം **പിണ്ഡായ** പിണ്ഡം പടിഗ്ഗണ്ഹിതും കോസലം പുരം പാവിസി.

യസ്സ പുരിസസ്സ ഹത്ഥേ സബ്ബപുപ്ഫേഹി അലങ്കതോ **വടംസകോ** പുപ്ഫവടംസകോവ അത്ഥി, **സോ** അയം പുരിസോ രാജമഗ്ഗേന കോസലപുരം പവിസന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതം ദേവമാനുസപൂജിതം സമ്ബുദ്ധം അദ്ദസ, ദിസ്വാ ഹട്ഠോ ചിത്തം പസാദേസി; പസാദേത്വാ സമ്ബുദ്ധം ഉപസങ്കമി.

ഉപസങ്കമിത്വാ **സോ** അയം **പസന്നോ** ഹുത്വാ സുരഭിം വണ്ണവന്തം മനോരമം തം വടംസകം സമ്ബുദ്ധസ്സ സേഹി പാണീഭി ഉപനാമേസി.

തതോ ബുദ്ധസ്സ **ലപനന്തരാ** ലപനസ്സ വദനസ്സ അന്തരാ അഗ്ഗിസിഖാ വണ്ണാ സഹസ്സരംസി **ഓക്കാ** പഭാ നിക്ഖമി, അബ്ഭാ വിജ്ജു നിക്ഖമതി ഇവ, ഏവം ആനനാ സഹസ്സരംസി നിക്ഖമിത്വാ ആദിച്ചബന്ധുനോ സീസേ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം **കരിത്വാന** പരിവട്ടേത്വാ മുദ്ധനി അന്തരധായഥ.

ആനന്ദോ അച്ഛരിയം അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം **ഇദം** പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ ചീവരം ഏകംസം കരിത്വാ ഏതം അബ്രവി - "മഹാമുനി, സിതകമ്മസ്സ ഹേതു കോ? തം ഹേതും ബ്യാകരോഹി, ധമ്മാലോകോ ഭവിസ്സതീ"തി.

യസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബധമ്മേസു ഞാണം സദാ പവത്തതി, കങ്ഖാവിതരണോ മുനി സോ ഭഗവാ കങ്ഖിം വേമതികം ആനന്ദം ഥേരം ഏതം അബ്രവി. ആനന്ദ, യോ സോപുരിസോ മയി ചിത്തം പസാദയി, സോ പുരിസോ ചതുരാസീതികപ്പാനി ദുഗ്ഗതിം ന ഗമിസ്സതി, ദേവേസു ദേവസോഭഗ്ഗം ദിബ്ബം രജ്ജം പസാസിത്വാ മനുജേസു **രട്ഠേ** സകലരട്ഠേ മനുജിന്ദോ രാജാ ഭവിസ്സതി. **സോ** പുരിസോ ചരിമം പബ്ബജിത്വാ, ധമ്മതം സച്ഛികത്വാ ച ധുതരാഗോ **വടംസകോ** നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

തഥാഗതേ വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ വാ പച്ചേക**സമ്ബുദ്ധേ** വാ **തസ്സ** തഥാഗതസ്സ സാവകേ വാ ചിത്തേ പസന്നമ്ഹി ദക്ഖിണാ അപ്പകാ നാമ നത്ഥി.

ബുദ്ധാ **ഏവം** ഏത്തകാതി അചിന്തിയാ ഭവന്തി. **ബുദ്ധധമ്മാ** ബുദ്ധഗുണാ **ഏവം** ഏത്തകാതി അചിന്തിയാ ഭവന്തി, അചിന്തിയേ പസന്നാനം **വിപാകോ** പുഞ്ഞവിപാകോ **ഏവം** ഏത്തകോതി അചിന്തിയോ ഹോതീതി ഏതം അബ്രവീതി യോജനാ.

ൻന. "ഇധാഹം , ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം...പേ॰... അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ ഇതി മേ സുത"ന്തി **ഇദം** സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. ഭിക്ഖവേ, **ഇധ** ഇമസ്മിം സാസനേ അഹം ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം ഏവം മമ ചേതസാ ഏകച്ചസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ **ചേതോ** ചിത്തം പരിച്ച ബുദ്ധചക്ഖുനാ ഏവം പജാനാമി, **യഥാ** യേന പകാരേന അയം പുഗ്ഗലോ യഞ്ച ദാനാദി**പടിപദം** പടിപന്നോ, യഞ്ച ദസ്സനാദി**മഗ്ഗം** സമാരുള്ഹോ ഹുത്വാ തം പടിപദം, മഗ്ഗഞ്ച **ഇരിയതി** പവത്തേതി, **ഇമമ്ഹി** ഇമസ്മിഞ്ച സമയേ **അയം** പുഗ്ഗലോ ചേ കാലം കരേയ്യ, ഏവം സതി ആഭതം വത്ഥും നിക്ഖിപതി യഥാ, ഏവം തായ പടിപദായ

തേന മഗ്ഗേന സഗ്ഗേ അത്തനിക്ഖിത്തോ ഭവേ. തം കിസ്സ ഹേതു? ഭിക്ഖവേ, **അസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം **ഹി** യസ്മാ **പസന്നം** പസാദിതം, തസ്മാ നിക്ഖിത്തോ ഭവേ. **ഇധ** സാസനേ, ലോകേ വാ ഏകച്ചേ **സത്താ** പുഗ്ഗലാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ചേതോപസാദഹേതു ഖോ പന ഉപപജ്ജന്തീതി ഏവം അഹം പജാനാമീതി ഭഗവാ ഏതമത്ഥം അവോച. **തത്ഥ** തസ്മിം അത്ഥേ സങ്ഗഹവസേന പവത്തം **ഏതം** "പസന്നചിത്തം ഞത്വാന...പേ... സഗ്ഗം സോ ഉപപജ്ജതീ"തി ഗാഥാവചനം വുച്ചതി. അയമ്പി അത്ഥോ ഭഗവതാ വുത്തോ, ഇതി **മേ** മയാ സുതന്തി യോജനാ.

"സുവണ്ണച്ഛദനം നാവം...പേ... ഏതാദിസം കതപുഞ്ഞാ ലഭി"ന്തി **ഇദം** സുത്തമ്പി വാസനാഭാഗിയം സുത്തം നാമ. **നാരി** ദേവധീതാ **സുവണ്ണച്ഛദനം** സുവണ്ണാലങ്കാരേഹി ഛാദിതം നാവം ആരുയ്ഹ തിട്ഠസി, **പോക്ഖരണിം** ദേവപോക്ഖരണിം ഓഗാഹസി, പദുമം പാണിനാ ഛിന്ദസി.

ദേവതേ **കേന** കമ്മേന **തേ** തവ താദിസോ വണ്ണോ താദിസോ ആനുഭാവോ താദിസീ ജുതി ഭവതി, ദേവതേ **തേ** തവ യേ കേചി ഭോഗാ മനസാ ഇച്ഛിതാ ഭവന്തി, തേ ഭോഗാ ച കേന കമ്മേന ഉപ്പജ്ജന്തി. ദേവതേ മേ പുച്ഛിതാ ത്വം **സംസ** സംസാഹി **ഇദം** സബ്ബം കിസ്സ കമ്മസ്സ ച ഫലന്തി സക്കോ പുച്ഛതി.

ദേവരാജേന പുച്ഛിതാ സാ ദേവധീതാ അത്തമനാ ഹുത്വാ പഞ്ഹം പുട്ഠാ സക്കസ്സ ബ്യാകാസി. ദേവരാജാ **അദ്ധാനം** ദീഘമഗ്ഗം പടിപന്നാ അഹം യസസ്സിനോ **കസ്സപസ്സ** ഭഗവതോ മനോരമം ഥൂപം അദ്ദസ്സം, ദിസ്വാ **തത്ഥ** ഥൂപേ ചിത്തം പസാദേസിം. പസന്നാഹം സേഹി പാണീഹി പദുമപുപ്ഫേഹി പൂജേസിം. തസ്സേവ കമ്മസ്സ ഇദം സബ്ബം ഫലം വിപാകോ ഭവേ. കതപുഞ്ഞാഹം ഏതാദിസം ഫലം അലഭിന്തി സക്കസ്സ ബ്യാകാസി. ഇതി മേ സുതന്തി മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ വദതീതി യോജനാ.

"യഥാനിദ്ധാരിതസുത്താനിയേവ വാസനാഭാഗിയസുത്താനി പരിപുണ്ണാനീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ദാനകഥാ സീലകഥാ സഗ്ഗകഥാ പുഞ്ഞകഥാ പുഞ്ഞവിപാകകഥാതി ഇദം വാസനാഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യായ ദേസനായ ദാനഞ്ച ദാനഫലഞ്ച ദസ്സിതം, സാ ദേസനാ **ദാനകഥാ** നാമ. യായ ദേസനായ സീലഞ്ച സീലഫലഞ്ച ദസ്സിതം, സാ ദേസനാ **സീലകഥാ** നാമ. യായ ദേസനായ സഗ്ഗാ ച സഗ്ഗേസു നിബ്ബത്താപകഞ്ച കമ്മം ദസ്സിതം, സാ **സഗ്ഗകഥാ** നാമ. യായ ദേസനായ ദാനസീലഭാവനാദിവസേന ദസവിധം പുഞ്ഞകമ്മം ദസ്സിതം, സാ **പുഞ്ഞകഥാ** നാമ. യായ ദേസനായ താദിസസ്സ പുഞ്ഞകമ്മസ്സ വിവിധോ അയം വിപാകോ ഇമസ്സ പുഞ്ഞസ്സ വിപാകോതി നിയമേത്വാ ദസ്സിതോ, സാ **പുഞ്ഞവിപാകകഥാ** നാമ.

ദസബലധരാനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം ഉദ്ദിസ്സകതേസു സരീരധാതും അബ്ഭന്തരേ ഠപേത്വാ പംസൂഹി കതേസു ഥൂപേസു യേ നരാ പസന്നാ, തേ നരാ **തത്ഥ** ഥൂപേ **കാരം** പുഞ്ഞം കത്വാ സഗ്ഗേസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ പമോദന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം വാ...പേ... സുത്തം.

൯൩. ദേവപുത്തസരീരവണ്ണാ ദേവപുത്തസരീരസദിസവണ്ണാ **സുഭഗസണ്ഠിതി** സോഭഗ്ഗയുത്തസണ്ഠാനാ **സബ്ബേ** ജനാ ഉദകേന പംസും തേമേത്വാ ഥൂപം വഡ്ഢേഥ, സോ അയം ഥൂപോ കസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഥൂപോതി പുച്ഛതി.

സുഗത്തേ സുന്ദരഗത്തേ ദേവതേ **തസ്മിം** ഥൂപേ പസന്നാ ഇമേ ദേവമനുജാ **കാരം** പുഞ്ഞം കരോന്താ ഹുത്വാ ജരാമരണതോ പമുച്ചരേ. സോ അയം ഥൂപോ മഹേസിനോ ദസബലധമ്മധാരിനോ സുഗതസ്സ ഥൂപോതി വേദിതബ്ബോതി ആഹാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം വാ...പേ... സുത്തം.

യാഹം യാ അഹം മഹേസിനോ ഥൂപം ചത്താരി ഉപ്പലാനി ച മാലഞ്ച അഭിരോപയിം, തേന മയാ കതം **തം** പുഞ്ഞം ഉളാരം വത **ആസി** അഹോസി. **തതോ** കപ്പതോ അജ്ജ കപ്പാ തിംസം ധരന്തി സത്ഥുനോ ഥൂപം പൂജേത്വാ തത്തകാനി ദുഗ്ഗതിം ന ജാനാമി, വിനിപാതം ന ഗച്ഛാമീതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം വാ...പേ... സുത്തം.

അഹം **ബാത്തിംസലക്ഖണധരസ്സ** ബാത്തിംസലക്ഖണധരേന സമ്പന്നസ്സ വിജിതവിജയസ്സ ലോകനാഥസ്സ ഥൂപം അപൂജേസിം, പൂജേത്വാ **സതസഹസ്സം കപ്പേ** ആയുകപ്പേ പമുദിതോ ആസിം. മയാ യം പുഞ്ഞം പസുതം, തേന പുഞ്ഞേന വിനിപാതം **അനാഗന്തുന** അനാഗന്ത്വാ **ദേവസോഭഗ്ഗം** സമ്പത്തിം ച ദേവരജ്ജാനി ച താനി അകാരിം . അഥ വാ ദേവസോഭഗ്ഗഞ്ച മയാ കാരിതം, രജ്ജാനി ച മയാ കാരിതാനി.

അദന്തദമകസ്സ സാസനേ **യം ചക്ഖു** പഞ്ഞാചക്ഖു പണിഹിതം, തഥാ **ചിത്തം** യം വിമുത്തചിത്തം പണിഹിതം, തം സബ്ബം പഞ്ഞാചക്ഖു വിമുത്തചിത്തം **മേ** മയാ ലദ്ധം, അഹം വിധുതലതാസങ്ഖാതതണ്ഹാ ഹുത്വാ **വിമുത്തചിത്താ** ഫലവിമുത്തചിത്തസമ്പന്നാ അമ്ഹീതി അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം വാ...പേ॰... സുത്തം.

ൻവ്വ. വിമുത്തചിത്തേ ഫലവിമുത്തചിത്തസമ്പന്നേ **അഖിലേ** പഞ്ചചേതോഖിലരഹിതേ അനാസവേ **അരണവിഹാരിമ്ഹി** അരണവിഹാരസീലേ **അസങ്ഗമാനസേ** അലഗ്ഗമാനസേ പച്ചേകബുദ്ധസ്മിം സാമാകപത്ഥോദനമത്തമേവ ദക്ഖിണം അദാസിം.

തസ്മിം പച്ചേകബുദ്ധേ **ഉത്തമം ധമ്മം** പച്ചേകബോധിധമ്മം **ഓകപ്പയിം** "സോ ഉത്തമോ ധമ്മോ അത്ഥീ"തി സദ്ദഹിം. **ഏവം** അരിയവിഹാരേന വിഹാരീഹി പച്ചേകബുദ്ധേഹി **മേ** മമ സങ്ഗമോ കതോ **സിയാ** ഭവേ, കുദാസുപി ച അഹം അപേക്ഖവാ മാ ഭവേയ്യന്തി മാനസം തസ്മിഞ്ച ധമ്മേ **പണിധേസിം** "ഇമിനാ പച്ചേകബുദ്ധേന ലദ്ധധമ്മം അഹമ്പി സച്ഛികരേയ്യ"ന്തി ചിത്തം പണിദഹിം.

തസ്സേവ പച്ചേകബുദ്ധേ കതസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകതോ അഹം ദീഘായുകേസു **അമമേസു** "മമ പരിഗ്ഗഹോ"തി പരിഗ്ഗഹാഭാവേന അപരിഗ്ഗഹേസു വിസേസഗാമീസു അഹീനഗാമീസു **കുരൂസു** ഉത്തരകുരൂസു **പാണീസു** സത്തേസു സഹസ്സക്ഖത്തും **ഉപപജ്ജഥ** ഉപപജ്ജിം.

തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകതോ വിചിത്രമാലാഭരണാനുലേപീസു **യസസ്സീസു** പരിവാരവന്തേസു **തിദസോ** ദേവോ അഹം വിസിട്ഠകായൂപഗതോ ഹുത്വാ സഹസ്സക്ഖത്തും ഉപപജ്ജഥ.

തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകതോ അഹം വിമുത്തചിത്തോ അഖിലോ അനാസവോ ഹുത്വാ **ഹിതാഹിതാസീഹി** കുസലാകുസലവീതിവത്തേഹി അന്തിമദേഹധാരിഭി **ഇമേഹി** പച്ചേകബുദ്ധേഹി, ബുദ്ധസാവകേഹി വാ **മേ** മമ സമാഗമോ ആസി.

"സീലവതോ യം ഇച്ഛിതം, തം സമിജ്ഝതേ"തി ഇമം വചനം തഥാഗതോ ജിനോ പച്ചക്ഖം കത്വാ അവച ഖോ, **യഥാ യഥാ** യേന യേന പകാരേന മേ മനസാ വിചിന്തിതം, **തഥാ** തഥാ തേന തേന പകാരേന സമിദ്ധം ഭവതി. **അയം** ഭവോ അന്തിമോ ഭവോതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം വാ...പേ॰... സുത്തം.

ഏകതിംസമ്ഹി കപ്പമ്ഹി ജിനോ അനേജോ അനന്തദസ്സീ **"സിഖീ"**തി ഇതിനാമകോ ഉപ്പജ്ജി. തസ്സാപി ഭഗവതോ രാജാ ഭാതാ **സിഖിദ്ധേ** ച സിഖീ ഇതിനാമകേ ബുദ്ധേ ച തസ്സ ഭഗവതോ **ധമ്മേ** ച അഭിപ്പസന്നോ ലോകവിനായകമ്ഹി പരിനിബ്ബുതേ സതി ദേവാതിദേവസ്സ നരുത്തമസ്സ മഹേസിനോ വിപുലം മഹന്തം സമന്തതോ ഗാവുതികം ഥൂപം അകാസിം.

തസ്മിം ഥൂപേ **ബലിം** പൂജാബലിം അഭിഹാരീ മനുസ്സോ ജാതിസുമനം പഗ്ഗയ്ഹ പഹട്ഠോ പൂജേസി. **അസ്സ** മനുസ്സസ്സ ഏകം പുപ്ഫം വാതേന പഹരിതം ഹുത്വാ പതിതം. അഹം **തം** പതിതം ഏകം പുപ്ഫം ഗഹേത്വാ **തസ്സേവ** പുപ്ഫസാമികസ്സ അദാസിം.

സോ മനുസ്സോ പുപ്ഫസാമികോ അഭിപ്പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ മം "ത്വമേവ ഏതം ഏകം പുപ്ഫം പൂജാ"തി അദാസി. **ദദാസീ**തി ഏത്ഥ ദ-കാരോ ആഗമോ. അഹം **തം** ഏകം പുപ്ഫം ഗഹേത്വാ **ബുദ്ധം** ബുദ്ധഗുണം പുനപ്പുനം അനുസ്സരന്തോ യസ്മിം കപ്പേ അഭിരോപയിം, **തതോ** കപ്പതോ അജ്ജ കപ്പാ തിംസം അഹേസും. തേസു കപ്പേസു ദുഗ്ഗതിം

നാഭിജാനാമി, വിനിപാതഞ്ച ന ഗച്ഛാമി, ഇദം ഫലം ഥൂപപൂജായ ഫലന്തി അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം വാ...പേ॰... സുത്തം.

ബ്രഹ്മദത്തസ്സ ബ്രഹ്മദത്തനാമകസ്സ രാജിനോ കപിലം നാമ നഗരം **സുവിഭത്തം** ഭാഗതോ സുട്ഠു വിഭത്തം, **മഹാപഥം** മഹാപഥസമ്പന്നം **ആകിണ്ണം,** നാനാജാതികേഹി മനുസ്സേഹി പരിപുണ്ണം, ഇദ്ധം ഫീതഞ്ച ആസി.

പഞ്ചാലാനം തഥ പുരുത്തമേ അഹം കുമ്മാസം വിക്കിണിം, സോ അഹം യസസ്സിനം **ഉപരിട്ഠം** ഉപസമീപേ ഠിതം അരിട്ഠം നാമ **സമ്ബുദ്ധം** പച്ചേകബുദ്ധം അദ്ദസിം, ദിസ്വാ ഹട്ഠോ ചിത്തം പസാദേത്വാ നരുത്തമം അരിട്ഠം മേ ഗേഹസ്മിം **യം** ധുവഭത്തം **വിജ്ജഥ** വിജ്ജി, തേന ധുവഭത്തേന നിമന്തേസിം.

യതോ ച യസ്മിം കാലേ ച കത്തികോ യസ്സം പന്നരസീപുണ്ണോ, സാ **പുണ്ണമാസീ** പന്നരസീ ഉപട്ഠിതാ, **തതോ ച** തസ്മിം കാലേ ച അഹം നവം ദുസ്സയുഗം ഗയ്ഹ **അരിട്ഠസ്സ** അരിട്ഠനാമകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഉപനാമേസിം.

നരുത്തമോ അനുകമ്പകോ കാരുണികോ തണ്ഹാനിഘാതകോ **മുനി** പച്ചേകബുദ്ധോ **പസന്നചിത്തം** മം ഞത്വാന പടിഗ്ഗണ്ഹി.

അഹം കല്യാണം ബുദ്ധവണ്ണിതം കമ്മം കരിത്വാന ദേവേ ച മനുസ്സേ ച സന്ധാവിത്വാ തതോ ചുതോ ബാരാണസിയം നഗരേ അഡ്ഢേ കുലസ്മിം സേട്ഠിസ്സ ഏകപുത്തകോ ഉപ്പജ്ജിം, പാണേഹി ച പിയതരോ ആസിം.

തതോ ച തസ്മിം കാലേ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഹുത്വാ ദേവപുത്തേന ചോദിതോ അഹം പാസാദാ ഓരുഹിത്വാന **സമ്ബുദ്ധം** ഭഗവന്തം ഗോതമം ഉപസങ്കമിം.

സോ സമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ ഗോതമോ അനുകമ്പായ മേ ധമ്മം അദേസേസി. **ദുക്ഖം** ദുക്ഖസച്ചഞ്ച **ദുക്ഖസമുപ്പാദം** സമുദയസച്ചഞ്ച **ദുക്ഖസ്സ അതിക്കമം** നിരോധസച്ചഞ്ച അരിയം അട്ഠങ്ഗികം ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം **മഗ്ഗം** മഗ്ഗസച്ചഞ്ച ഇതി ചത്താരി സച്ചാനി ദേസിതാനി, തദുപ്പാദകം ധമ്മം **മുനി** ഭഗവാ ഗോതമോ അദേസയി.

അഹം **തസ്സ** ഭഗവതോ ഗോതമസ്സ വചനം സുത്വാ സാസനേ രതോ ഹുത്വാ വിഹരിം, അഹം രത്തിന്ദിവം അതന്ദിതോ ഹുത്വാ സമഥം പടിവിജ്ഝിം.

അജ്ഝത്തഞ്ച യേ ആസവാ, ബഹിദ്ധാ ച യേ ആസവാ മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നാ ആസും, **സബ്ബേ** തേ ആസവാ **മേ** മമ വിജ്ജിംസു, പുന ന ച ഉപ്പജ്ജരേ.

ദുക്ഖം "പരിയന്തകതം യസ്സ ദുക്ഖസ്സാ"തി **പരിയന്തകതം** ആസി, അയം സമുസ്സയോ ജാതിമരണസംസാരോ **ചരിമോ** അന്തിമോ ആസി, ഇദാനി ഇമസ്സ അത്തഭാവസ്സ അനന്തരം പുനബ്ഭവോ മമ നത്ഥീതി അവോചാതി യോജനാ. യം നാനാവിധം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം ഉദാഹരണവസേന നിദ്ധാരിതം, **ഇദം** നാനാവിധം സുത്തം വാസനാഭാഗേ പുഞ്ഞകോട്ഠാസേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വാസനാഭാഗിയം** സുത്തം നാമ.

നാനാവിധം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു കതമം സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമാതി പുച്ഛതി.

ഉദ്ധം ബ്രഹ്മലോകേ **അധോ** കാമാവചരേ ഭവേ **സബ്ബധി** സബ്ബേസു ഭവേസു **വിപ്പമുത്തോ** അരഹാ **"അയം** നാമ ധമ്മോ അഹം അസ്മീ"തി അനാനുപസ്സീ, ഏവം വിമുത്തോ അരഹാ അതിണ്ണപുബ്ബം ഓഘം അപുനബ്ഭവായ **ഉദതാരി** ഉത്തിണ്ണോതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗേ സേക്ഖധമ്മേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **നിബ്ബേധഭാഗിയം** സുത്തം നാമ.

“ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“സീലവതോ”**തിആദി വുത്തം. ആനന്ദ, സീലവതോ പുഗ്ഗലസ്സ “കിന്തി **മേ** മമ അവിപ്പടിസാരോ **ജായേയ്യ** പവത്തേയ്യാ”തി ചേതനാ **ന കരണീയാ** ന കാതബ്ബാ. ആനന്ദ, സീലവതോ അവിപ്പടിസാരോ യം **ജായേയ്യ** പവത്തേയ്യ, **ഏസാ** അവിപ്പടിസാരസ്സ ജായനാ പവത്തനാ ധമ്മതാ ഭവതി. ആനന്ദ, **അവിപ്പടിസാരിനാ** പുഗ്ഗലേന “കിന്തി **മേ** മമ പാമോജ്ജം **ജായേയ്യ** പവത്തേയ്യാ”തി ചേതനാ ന കരണീയാ, ആനന്ദ, **അവിപ്പടിസാരിനോ** പുഗ്ഗലസ്സ പാമോജ്ജം യം **ജായേയ്യ** പവത്തേയ്യ, **ഏസാ** പാമോജ്ജസ്സ ജായനാ പവത്തനാ ധമ്മതാ. സേസേസുപി ഇമസ്സ യോജനാനയാനുസാരേന യോജനാനയോ ഗഹേതബ്ബോ. **ഇദം** സുത്തമ്പി നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമ.

ആതാപിനോ കിലേസാനം ആതാപേന സമ്മപ്പധാനേന സമന്നാഗതസ്സ **ഝായതോ** ഝായന്തസ്സ **ബ്രാഹ്മണസ്സ** ബാഹിതപാപസ്സ ഖീണാസവസ്സ **ധമ്മാ** അനുലോമപച്ചയാകാരപടിവേധസാധകാ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ **യദാ** യസ്മിം കാലേ **ഹവേ** ഏകന്തേന **പാതുഭവന്തി** ഉപ്പജ്ജന്തി. അഥ വാ **ധമ്മാ** ചതുഅരിയസച്ചധമ്മാ **പാതുഭവന്തി** പകാസയന്തി അഭിസമയവസേന പാകടാ ഹോന്തി. **അഥ** വാ പാതുഭവനകാലേ **അസ്സ** ആതാപിനോ ഝായതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഖീണാസവസ്സ സബ്ബാ കങ്ഖാ **വപയന്തി** അപഗച്ഛന്തി നിരുജ്ഝന്തി. കസ്മാ? **സഹേതുധമ്മം** അവിജ്ജാദികേന ഹേതുനാ സഹ പവത്തം സങ്ഖാരാദികം സുഖേന അസമ്മിസ്സം ദുക്ഖക്ഖന്ധധമ്മം **യതോ** യസ്മാ **പജാനാതി** അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝതി , തതോ തസ്മാ വപയന്തി അപഗച്ഛന്തി നിരുജ്ഝന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമ.

ദുതിയഗാഥായം പന **പച്ചയാനം ഖയം** ഖയസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം **യതോ** യസ്മാ **അവേദി** അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝി, തതോ തസ്മാ സബ്ബാപി കങ്ഖാ വപയന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

തിസ്സ, ത്വം കിം നു കുജ്ഝസി? മാ കുജ്ഝി, തിസ്സ, **തേ** തവ **അക്കോധോ** അകുജ്ഝനം **വരം** ഉത്തമം, **ഹി** സച്ചം, തിസ്സ, തയാ കോധമാനമക്ഖവിനയത്ഥം ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി നൂതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ.

ആരഞ്ഞം ആരഞ്ഞകം പംസുകൂലികം **അഞ്ഞാതുഞ്ഛേന** അഞ്ഞാതഅനഭിലക്ഖിതഘരപടിപാടിയാ ഠത്വാ ഉഞ്ഛേന പിണ്ഡപാതചരണവീരിയേന ലദ്ധേന മിസ്സകഭോജനേന യാപേന്തം നന്ദം **കദാ** കാലേ അഹം പസ്സേയ്യന്തി അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

ഗോതമ , **കിംസു** കതമം **ഛേത്വാ** വധിത്വാ വധന്തോ കോധപരിളാഹേന അപരിദയ്ഹമാനോ ഹുത്വാ സുഖം **സേതി** സയതി, **കിംസു** കതമം **ഛേത്വാ** വധിത്വാ വധന്തോ കോധവിനാസേന വിനട്ഠദോമനസ്സോ ഹുത്വാ ന സോചതി, ഗോതമ, ത്വം കിസ്സ ഏകധമ്മസ്സ **വധം** വധനം രോചേസീതി ബ്രാഹ്മണോ പുച്ഛതി.

ബ്രാഹ്മണ, **കോധം** കുജ്ഝനം **ഛേത്വാ** വധിത്വാ വധന്തോ കോധപരിളാഹേന അപരിദയ്ഹമാനോ ഹുത്വാ സുഖം **സേതി** സയതി, **കോധം** കുജ്ഝനം **ഛേത്വാ** വധിത്വാ വധന്തോ കോധവിനാസേന വിനട്ഠദോമനസ്സോ ഹുത്വാ ന സോചതി, **വിസമൂലസ്സ** വിസസദിസസ്സ ദുക്ഖസ്സ മൂലഭൂതസ്സ **മധുരഗ്ഗസ്സ** മധുരസങ്ഖാതസ്സ സുഖപരിയോസാനസ്സ **കോധസ്സ** കുജ്ഝനസ്സ **വധം** വധനം **അരിയാ** ബുദ്ധാദയോ പുഗ്ഗലാ പസംസന്തി. **ഹി** സച്ചം **തം** കോധം കുജ്ഝനം **ഛേത്വാ** വധിത്വാ വധന്തോ കോധവിനാസേന വിനട്ഠദോമനസ്സോ ഹുത്വാ **സേതി** സയതീതി യോജനാ. **മധുരഗ്ഗസ്സാ**തി ച മധുരം ചേതസികസുഖം അസ്സാദഅഗ്ഗം പരിയോസാനം അസ്സ കോധസ്സാതി **മധുരഗ്ഗോ**തി സമാസോ വേദിതബ്ബോ. കുജ്ഝന്തസ്സ ഹി അക്കോസിത്വാ പരിഭാസിത്വാ പഹരിത്വാ പരിയോസാനേ ചേതസികസുഖസ്സാദോ ഉപ്പജ്ജതീതി. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

ഗോതമ, ഹനന്തോ ധീരോ ഉപ്പതിതം **കിംസു** കതമം **ഹനേ** ഹനേയ്യ. വിനോദേന്തോ ധീരോ ജാതം **കിംസു** കതമം **വിനോദയേ** വിനോദയേയ്യ. പജഹന്തോ ധീരോ **കിം ച** കതമം **പജഹേ** പജഹേയ്യ. ധീരസ്സ **കിസ്സ** ധമ്മസ്സ അഭിസമയോ സുഖോതി ദേവതാ പുച്ഛതി.

ദേവപുത്ത, ഹനന്തോ ധീരോ ഉപ്പതിതം **കോധം** കുജ്ഝനം **ഹനേ** ഹനേയ്യ. വിനോദേന്തോ ധീരോ ജാതം രാഗം **വിനോദയേ** വിനോദയേയ്യ. പജഹന്തോ ധീരോ അവിജ്ജം **പജഹേ** പജഹേയ്യ. സച്ചധമ്മസ്സ അഭിസമയോ സുഖോതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

൧൦൧. ഭഗവാ സത്തിയാ **ഓമട്ഠോ** ഉപരിതോ യാവ ഹേട്ഠാ വിദ്ധോ പുരിസോ സത്തിപ്പഹാനായ വീരിയം ആരഭതി വിയ, അഗ്ഗിനാ മത്ഥകേ **ഡയ്ഹമാനോ** ആദിത്തസിരോ പുരിസോ അഗ്ഗിനിബ്ബാപനത്ഥായ വീരിയം ആരഭതി ഇവ, ഏവം കാമരാഗേന ഡയ്ഹമാനോ ഭിക്ഖു **കാമരാഗപ്പഹാനായ** കാമരാഗവിക്ഖമ്ഭനായ അപ്പമത്തോ വായമമാനോ **സതോ** സതിസമ്പന്നോ ഹുത്വാ **പരിബ്ബജേ** വിഹരേയ്യാതി ദേവതാ കഥേസി.

ഭഗവാ പന "സമുച്ഛേദപ്പഹാനായ വീരിയം ആരഭീയതീ"തി ദസ്സേതും **"സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ"**തിആദിമാഹ. ദേവപുത്ത, സത്തിയാ **ഓമട്ഠോ** പുരിസോ സത്തിപ്പഹാനായ വീരിയം ആരഭതി വിയ, അഗ്ഗിനാ മത്ഥകേ **ഡയ്ഹമാനോ** ആദിത്തസിരോ പുരിസോ അഗ്ഗിനിബ്ബാപനത്ഥായ വീരിയം ആരഭതി ഇവ, ഏവം സക്കായദിട്ഠിയാ അഭിഭൂതോ ഭിക്ഖു സക്കായദിട്ഠിയാ **പഹാനായ** മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദപ്പഹാനായ അപ്പമത്തോ വായമമാനോ **സതോ** സതിസമ്പന്നോ ഹുത്വാ **പരിബ്ബജേ** വിഹരേയ്യാതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമ.

സബ്ബേ **നിചയാ** ഭോഗാ **ഖയന്താ** ഖയപരിയോസാനാ ഭവന്തി, സബ്ബേ **സമുസ്സയാ** ധമ്മാ **പതനന്താ** പതനപരിയോസാനാ ഭവന്തി, **സബ്ബേസം** സത്താനം മരണമാഗമ്മ **സബ്ബേസം** സത്താനം ജീവിതം അദ്ധുവം ഭവതി, ഇതി **ഏതം** വുത്തപ്പകാരം **ഭയം** ഭയഹേതും **മരണം** സമ്മുതിമരണം **അപേക്ഖമാനോ പണ്ഡിതോ സുഖാവഹാനി** ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികസുഖാവഹാനി **പുഞ്ഞാനി** ദാനസീലഭാവനാമയപുഞ്ഞാനി കയിരാഥാതി ദേവതാ അവോച.

ദേവപുത്ത, സബ്ബേ **നിചയാ** ഭോഗാ **ഖയന്താ** ഖയപരിയോസാനാ, സബ്ബേ **സമുസ്സയാ** ധമ്മാ **പതനന്താ** പതനപരിയോസാനാ, **സബ്ബേസം** സത്താനം മരണമാഗമ്മ **സബ്ബേസം** സത്താനം ജീവിതം അദ്ധുവം, ഇതി **ഏതം** വുത്തപ്പകാരം **ഭയം** ഭയഹേതും മരണം അപേക്ഖമാനോ **സന്തിപേക്ഖോ** സബ്ബസങ്ഖാരുപസമം നിബ്ബാനം അപേക്ഖമാനോ പണ്ഡിതോ **ലോകാമിസം** കാമഗുണം **പജഹേ** പജഹേയ്യാതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമ.

മാവിധ **യേസം** മുനീനം ചിത്തം **ഝാനരതം** ഝാനേ രതം ഹോതി, തേ മുനയോ സുഖം സയന്തി ന സോചന്തി. **പഞ്ഞവാ** മഗ്ഗപഞ്ഞവാ സുസമാഹിതോ ആരദ്ധവീരിയോ **പഹിതത്തോ** നിബ്ബാനം പേസിതചിത്തോ പുഗ്ഗലോ ദുത്തരം **ഓഘം** സംസാരോഘം തരതി.

കാമസഞ്ഞായ **വിരതോ** വിഗതചിത്തോ യോ ഖീണാസവോ **സബ്ബസംയോജനാതീതോ** അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബേ സംയോജനേ അതീതോ നന്ദിഭവപരിക്ഖീണോ അഹോസി, **സോ** ഖീണാസവോ **ഗമ്ഭീരേ** സംസാരണ്ണവേ ന സീദതീതി യോജനാ. നന്ദിസങ്ഖാതാ തണ്ഹാ ച കാമഭവരൂപഭവഅരൂപഭവാ ച **നന്ദിഭവാ,** നന്ദിഭവാ പരിക്ഖീണാ യസ്സ ഖീണാസവസ്സാതി **നന്ദിഭവപരിക്ഖീണോ**തി സമാസോ വേദിതബ്ബോ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമ.

അരഹതം അരഹന്താനം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം **ധമ്മം** സുചരിതാദിഭേദഞ്ച സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയഭേദഞ്ച ധമ്മം യോ പണ്ഡിതോ **സദ്ദഹാനോ** സദ്ദഹന്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ **അപ്പമത്തോ** വിചക്ഖണോ ഹുത്വാ **സുസ്സൂസം** സുസ്സൂസന്തോ ഭവേ, സോ പണ്ഡിതോ **പഞ്ഞം** ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞം **ലഭതേ** ലഭതി.

യോ വീരിയവാ പുഗ്ഗലോ **പതിരൂപദേസകാരീ** ദേസകാലാദീനി അഹാപേത്വാ ലോകിയലോകുത്തരധമ്മപതിരൂപം അധിഗമൂപായം കരോതി, **ധുരവാ** ചേതസികവീരിയേന അനിക്ഖിത്തധുരോ **ഉട്ഠാതാ** കായികവീരിയവസേന ഉട്ഠാനസമ്പന്നോ ഹോതി, സോ വീരിയവാ പുഗ്ഗലോ **ധനം** ലോകിയലോകുത്തരധനം **വിന്ദതേ** അധിഗച്ഛതി. **സച്ചേന**

വചീസച്ചേന ച പരമത്ഥസച്ചേന ച ബുദ്ധാദികോ സച്ചധമ്മേ ഠിതോ സപ്പുരിസോ കിത്തിം പപ്പോതി. **ദദം** ദദന്തോ യം കിഞ്ചി ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം ചതുസങ്ഗഹവത്ഥും ദദന്തോ സങ്ഗഹന്തോ സപ്പുരിസോ **മിത്താനി** ഏകന്തമിത്താനി **ഗന്ഥതി** സമ്പാദേതി, **ഏവം** ചതൂഹി സച്ചധമ്മധിതിചാഗേഹി സമന്നാഗതോ സോ സപ്പുരിസോ **അസ്മാ** ലോകാ പരം ലോകം **പേച്ച** ഗന്ത്വാ ഏകന്തേന സോകകാരണസ്സ അഭാവതോ ന സോചതീതി യോജനാ.

ഗോതമ, സബ്ബഗന്ഥപ്പഹീനോ തീഹി ഭവേഹി വിപ്പമുത്തോ **സതോ** സതിസമ്പന്നോ ത്വം, സമണോ, **അഞ്ഞം** ദേവമനുസ്സാദികം **യം അനുസാസസി** യം അനുസാസനം കരോസി, **തം** അനുസാസനം സബ്ബഗന്ഥപ്പഹീനസ്സ തീഹി ഭവേഹി **വിപ്പമുത്തസ്സ** സമണസ്സ **തേ** തവ ന സാധൂതി സക്കനാമകോ മാരപക്ഖികോ യക്ഖോ ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി.

"സക്ക സക്കനാമക യക്ഖ അനുകമ്പിതേന പുരിസേന സദ്ധിം യേന കേനചി **വണ്ണേന** കാരണേന **സംവാസോ** ഏകസ്മിം ഠാനേ സഹവാസോ ജായതി, **തം** അനുകമ്പിതബ്ബം സഹവാസഗതം പുരിസം സപ്പഞ്ഞോ മനസാ **അനുകമ്പിതും ന അരഹതി** അനുകമ്പിതുംയേവ അരഹതി. യാ **അനുകമ്പാ** കരുണാ, യാ **അനുദ്ദയാ** മേത്താ, മുദിതാ ച ഉപ്പന്നാ, തായ അനുകമ്പായ കരുണായ, തായ അനുദ്ദയായ മേത്തായ മുദിതായ ച സമുസ്സാഹിതേന പസന്നേന മനസാ യോ **സപ്പഞ്ഞോ** സപ്പുരിസോ **അഞ്ഞം** ദേവമനുസ്സാദികം **യം അനുസാസതി** യം അനുസാസനം കരോതി, സോ സപ്പഞ്ഞോ സപ്പുരിസോ തേന അനുസാസനേന **സംയുത്തോ** കാമച്ഛന്ദാദീനം സംയോജനാനം വസേന അനനുലോമസംയോഗേന സംയുത്തോ ന ഹോതീതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ.

ഫംവ. സമണ , രാഗോ ച ദോസോ ച ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ **കുതോനിദാനാ,** കിംനിദാനാ, കിംപച്ചയാ ഭവന്തി, അരതി ച രതി ച ലോമഹംസോ ച ഇമേ തയോ കുതോജാ കുതോ ഭവന്തി? കുമാരകാ **ധങ്കം** കാകം ഗഹേത്വാ പാദേ ദീഘസുത്തകേന ബന്ധിത്വാ സുത്തകോടിം അങ്ഗുലിയം വേഠേത്വാ ഓസജന്തി ഇവ, ഏവം മനോവിതക്കാ കുതോ സമുട്ഠായ ചിത്തം ഓസജന്തീതി സൂചിലോമയക്ഖോ ഭഗവന്തം പുച്ഛി.

രാഗോ ച ദോസോ ച ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ **ഇതോനിദാനാ** ഇതോ അത്തഭാവതോ നിദാനാ ജായന്തി; അരതി ച രതി ച ലോമഹംസോ ച ഇമേ തയോ **ഇതോജാ** ഇതോ അത്തതോ ഭവന്തി; കുമാരകാ **ധങ്കം** കാകം ഗഹേത്വാ പാദേ ദീഘസുത്തകേന ബന്ധിത്വാ സുത്തകോടിം അങ്ഗുലിയം വേഠേത്വാ ഓസജന്തി ഇവ, ഏവം മനോവിതക്കാ **ഇതോ** അത്തഭാവതോ സമുട്ഠായ ചിത്തം ഓസജന്തി.

നിഗ്രോധസ്സ **ഖന്ധജാ** പാരോഹാ സാഖാസു ജായന്തി ഇവ, വനേ രുക്ഖം നിസ്സായ ജാതാ **മാലുവാ** ലതാ തം രുക്ഖം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ **വിതതാ** ഓതതവിതതാ തിട്ഠന്തി ഇവ, ഏവം, യക്ഖ, ത്വം സുണോഹി **സ്നേഹജാ** തണ്ഹാസ്നേഹതോ ജാതാ **അത്തസമ്ഭൂതാ** അത്തനി സമ്ഭൂതാ പുന അനേകപ്പകാരാ **മനോവിതക്കാ** പാപമനോവിതക്കാ ചേവ തംസമ്പയുത്തകിലേസാ ച **കാമേസു** വത്ഥുകാമേസു **വിസത്താ** ലഗ്ഗാ സംസിബ്ബിതാ ഠിതാ.

യേ പണ്ഡിതാ "യം നിദാനം അസ്സ അത്തഭാവസ്സാ"തി **യതോനിദാനം നം** കിലേസഗഹനം സമുദയസച്ചം പജാനന്തി, **തേ** പണ്ഡിതാ അത്തഭാവസങ്ഖാതസ്സ ദുക്ഖസച്ചസ്സ നിദാനഭൂതം **നം** കിലേസഗഹനം സമുദയസച്ചം മഗ്ഗസച്ചേന **വിനോദേന്തി. അപുനബ്ഭവായ** അപുനഭവസങ്ഖാതായ നിരോധസച്ചത്ഥായ **അതിണ്ണപുബ്ബം** അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സുപിനേനാപി അതിണ്ണപുബ്ബം **ദുത്തരം ഇമം ഓഘം** ചതുബ്ബിധം സംകിലേസോഘം തരന്തീതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ.

"ഭഗവാ, സമണധമ്മസ്സ കരണം നാമ **ദുക്കരം,** ഭഗവാ, സമണധമ്മസ്സ കരണം നാമ **സുദുക്കരം** സുട്ഠുതരം ദുക്കര"ന്തി ഏകോ കുലപുത്തോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കത്വാ അരിയഭൂമിം അപ്പത്വാ കാലം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ, സോ ദേവപുത്തോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ. കാമദ, സീലസമാഹിതാ **ഠിതത്താ** ഠിതസഭാവാ സത്ത **സേക്ഖാ** പുഗ്ഗലാ **ദുക്കരം വാപി** സമണധമ്മം കരോന്തി. **അനഗാരിയുപേതസ്സ** അനഗാരിയം

നിഗ്ഗഹഭാവം ഉപഗതസ്സ പബ്ബജിതസ്സ **തുട്ഠി** ചതുപച്ചയസന്തോസോ സുഖാവഹാ ഹോതീ"തി ഭഗവാ അവോച.

"ഭഗവാ, **യദിദം** യാ എസാ തുട്ഠി സുഖാവഹാ, എസാ തുട്ഠി ദുല്ലഭാ"തി സോ ദേവപുത്തോ ആഹ. "കാമദ, **യേസം** സേക്ഖാനം മനോ ദിവാ ച രത്തോ ച **ഭാവനായ രതോ** ചിത്തവൂപസമേ രതോ, തേ സേക്ഖാ ദുല്ലഭം വാപി തുസ്സനം ലഭന്തീ"തി ഭഗവാ അവോച.

"ഭഗവാ, **യദിദം** യം ഇദം ചിത്തം ഭാവനായ രതം, തം ചിത്തം ദുസ്സമാദഹ"ന്തി സോ ദേവപുത്തോ ആഹ. "കാമദ, യേ അരിയാ ഇന്ദ്രിയൂപസമേ രത്തിന്ദിവം രതാ, തേ അരിയാ ദുസ്സമാദഹം വാപി ചിത്തം സമാദഹന്തി, കാമദ, തേ അരിയാ മച്ചുനോ **ജാലം** കിലേസജാലം ഛേത്വാ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തീ"തി ഭഗവാ അവോച.

"ഭഗവാ, യോ മഗ്ഗോ പുബ്ബഭാഗപടിപദാവസേന വിസമോ, സോ മഗ്ഗോ ദുഗ്ഗമോ"തി സോ ദേവപുത്തോ ആഹ. "കാമദ, അരിയാ ദുഗ്ഗമേ വിസമേ വാപി മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തി, അനരിയാ വിസമേ മഗ്ഗേ അവംസിരാ പപതന്തി, അരിയാനം സോ മഗ്ഗോ സമോവ ഭവേ, ന അസമോ. **ഹി** സച്ചം **വിസമേ** വിസത്തകായേ അരിയാ സമാ ഭവന്തീ"തി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ.

ഏതം. യം ജേതവനം ഇസിസങ്ഘനിസേവിതം ധമ്മരാജേന ആവുത്ഥം, ഇദം തം ജേതവനം മമ **പീതിസഞ്ജനനം** പീതിയാ സഞ്ജനനം കരം ഹി കരം ഏവ.

കമ്മം മഗ്ഗചേതനാകമ്മഞ്ച **വിജ്ജാ** മഗ്ഗപഞ്ഞാ ച **ധമ്മോ** സമാധി ചേവ സമാധിപക്ഖികോ ച ധമ്മോ **സീലം,** സീലേ ഠിതസ്സ **ജീവിതം** ഉത്തമം, **ഏതേന** അട്ഠങ്ഗികേന മഗ്ഗേന സത്താ സുജ്ഝന്തി, ഗോത്തേന വാ ധനേന വാ സത്താ ന സുജ്ഝന്തി.

തസ്മാ മഗ്ഗേനേവ സത്താനം വിസുജ്ഝനതോ അത്തനോ അത്ഥം **സമ്പസ്സം** പസ്സന്തോ പണ്ഡിതോ പോസോ **യോനിസോ** ഉപായേന **ധമ്മം** ബോധിപക്ഖിയധമ്മം **വിചിനേ** വിചിനേയ്യ, **ഏവം** വിചിനനേ സതി **തത്ഥ** അരിയമഗ്ഗേ വിചിനന്തോ പുഗ്ഗലോ സുജ്ഝതി.

സാരിപുത്തോ സീലേന ച ഉപസമേന ച പാരങ്ഗതോ ഇവ, ഏവം യോപി ഭിക്ഖു സീലേന ച ഉപസമേന ച പാരങ്ഗതോ, സോ ഭിക്ഖു **ഏതാവ പരമോ** സാരിപുത്തസദിസോവ സിയാതി അനാഥപിണ്ഡികനാമോ ദേവപുത്തോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹാതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം നാമ.

അതീതം അതീതക്ഖന്ധപഞ്ചകം തണ്ഹാദിട്ഠീഹി നാന്വാഗമേയ്യ, **അനാഗതം** അനാഗതക്ഖന്ധപഞ്ചകം തണ്ഹാദിട്ഠീഹി **നപ്പടികങ്ഖേ** ന പത്ഥേയ്യ. **യം** യസ്മാ അതീതം **പഹീനം** നിരുദ്ധം അത്ഥങ്ഗതം, തസ്മാ അതീതസ്സ പഹീനത്താ നിരുദ്ധത്താ അത്ഥങ്ഗതത്താ നാന്വാഗമേയ്യ. **യം** യസ്മാ അനാഗതം അപ്പത്തം, തസ്മാ ന പടികങ്ഖേ.

പച്ചുപ്പന്നം ഖന്ധപഞ്ചകം വയധമ്മം യത്ഥ യത്ഥ സന്താനേ വാ, യത്ഥ യത്ഥ അരഞ്ഞാദീസു വാ ഉപ്പന്നം, **തത്ഥ തത്ഥ** സന്താനേ വാ, **തത്ഥ തത്ഥ** അരഞ്ഞാദീസു വാ നം പച്ചുപ്പന്നധമ്മം യാഹി അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി വിപസ്സതി, താഹി അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി നിബ്ബാനം രാഗാദീഹി അസംഹീരം അസംകുപ്പം ഭവതി, **തം** നിബ്ബാനം വിപസ്സകോ പുഗ്ഗലോ വിദ്വാ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേന്തോ ഹുത്വാ **അനുബ്രൂഹയേ** വഡ്ഢേയ്യ.

ആതപ്പം സംകിലേസാനം ആതപനം വീരിയം അജ്ജേവ **കിച്ചം** കാതബ്ബം, സുവേ ജീവിതം വാ മരണം വാ കോ **ജഞ്ഞാ** ജാനേയ്യ, "സുവേ വാ ദാനാദിപുഞ്ഞം ജാനിസ്സാമീ"തി ചിത്തം അനുപ്പാദേത്വാ "അജ്ജേവ കരിസ്സാമീ"തി ഏവം വീരിയം കാതബ്ബം. **ഹി** സച്ചം മരണകാരണഭാവതായ അഹിവിച്ഛികവിസസത്ഥാദിഅനേകായ സേനായ വസേന **മഹാസേനേന തേന** മച്ചുനാ സദ്ധിം മിത്തസന്ഥവാകാരേന വാ ലഞ്ജദാനേന വാ സങ്ഗരം നത്ഥീതി.

ഏവം മനസി കത്വാ **വിഹാരിം** വിഹരന്തം ആതാപിം അഹോരത്തം **അതന്ദിതം** അനലസം ഉട്ഠാഹകം സപ്പുരിസം "ഭദ്ദേകരത്തോ"തി സന്തോ മുനി **വേ** ഏകന്തേന **ആചിക്ഖതേ** ആചിക്ഖതിയേവാതി യോജനാ.

"ചത്താരിമാനി ഭിക്ഖവേ"ത്യാദിസുത്തം പാളിതോ ച അട്ഠകഥാതോ ച പാകടം.

ഏഹ്ം. നാനാവിധം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു **കതമം** സുത്തം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം നാമാതി പുച്ഛതി.

യസ്സ ഉത്തമപുരിസസ്സ ചിത്തം സേലൂപമം **ഠിതം** ലോകധമ്മവാതേഹി നാനുകമ്പതി, **രജനീയേസു** ലാഭാദീസു വിരത്തം ഭവേ, സോ ഉത്തമപുരിസോ **കോപനേയ്യേ** അലാഭാദികേ ന കുപ്പതി, തസ്സ ഉത്തമപുരിസസ്സ ചിത്തം ഏവം അനിച്ചതാദിനാ ഭാവിതം, **നം** ഭാവിതചിത്തം ഉത്തമപുരിസം വീതിക്കന്തലോകധമ്മഹേതുകം ദുക്ഖം കുതോ ഏസ്സതീതി യോജനാ. **ഇദം** സുത്തം അസേക്ഖഭാഗേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അസേക്ഖഭാഗിയം** സുത്തം നാമ. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി വേദിതബ്ബോ.

"അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം ഇദമേവാ"തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"ആയസ്മതോ ചാ"**തിആദി വുത്തം.

യോ ബ്രാഹ്മണോ ബാഹിതപാപധമ്മത്താ **ബാഹിതപാപധമ്മോ** ഭവേ, സോ ബ്രാഹ്മണോ നിഗ്ഗതഹുംഹുംകത്താ **നിഹുംഹുങ്കോ** ഭവേ, നിഗ്ഗതകിലേസകസാവത്താ **നിക്കസാവോ** ഭവേ, സീലസംവരേന സംയതചിത്തതായ **യതത്തോ** ഭവേ, യോ ബ്രാഹ്മണോ ചതുമഗ്ഗഞാണവേദേഹി അന്തം നിബ്ബാനം ഗതത്താ **വേദന്തഗൂ** ഭവേ, ധമ്മേന വുസിതബ്രഹ്മചരിയത്താ **വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ** ഭവേ. യസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കുഹിഞ്ചി ലോകേ **ഉസ്സദാ** രാഗുസ്സദോ ദോസുസ്സദോ മോഹുസ്സദോ മാനുസ്സദോ ദിട്ഠുസ്സദോ നത്ഥി, സോ ബ്രാഹ്മണോ **ബ്രഹ്മവാദം** "അഹം ബ്രാഹ്മണോമ്ഹീ"തി വാചം വദേയ്യാതി ഭഗവാ അവോചാതി യോജനാ.

യേ ബുദ്ധാ **പാപകേ** അകുസലേ ധമ്മേ ബാഹിത്വാ സദാ ചരന്തി **സതാ** സതിസമ്പന്നാ ഖീണസംയോജനാ, തേ ബുദ്ധാ ലോകസ്മിം ബ്രാഹ്മണാതി **വേ** ഏകന്തേന കഥീയന്തീതി അവോചാതി യോജനാ.

യത്ഥ നിബ്ബാനേ ആപോ ച പഥവീ ച തേജോ ച വായോ ച **ന ഗാധതി** ന പതിട്ഠഹതി, **തത്ഥ** നിബ്ബാനേ **സുക്കാ** ഗഹാ ചേവ താരകാ ച ന ജോതന്തി, **തത്ഥ** നിബ്ബാനേ ആദിച്ചോ നപ്പകാസതി, **തത്ഥ** നിബ്ബാനേ ചന്ദിമാ ന ഭാതി, **തത്ഥ** നിബ്ബാനേ തമോ ന വിജ്ജതി.

യോ ബ്രാഹ്മണോ **അത്തനാ** സയം മുനി മോനേന യദാ തം നിബ്ബാനം **അവേദി** വിന്ദതി പടിലഭതി പടിവിജ്ഝതി, **അഥ** പടിവിജ്ഝനക്ഖണേ സോ ബ്രാഹ്മണോ **രൂപാ** രൂപധമ്മതോ ച **അരൂപാ** അരൂപധമ്മതോ ച **സുഖദുക്ഖാ** സുഖദുക്ഖതോ ച പമുച്ചതീതി അവോചാതി യോജനാ.

യക്ഖ, യോ ബ്രാഹ്മണോ **സകേസു** സകഅത്തഭാവേസു **ധമ്മേസു** ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു സച്ചേസു, ധമ്മേസു ച പാരഗൂ ഹോതി, **അഥ** പാരഗമനക്ഖണേ സോ ബ്രാഹ്മണോ **ഏതം** അജകലാപകം തയാ വുത്തം ഏതം **പിസാചം** കിലേസപിസാചഞ്ച , തയാ കതം **അക്കുലഞ്ച** അക്കുലം, പക്കുലകരണം അതിവത്തതീതി അവോചാതി യോജനാ.

യോ ഭിക്ഖു **ആയന്തിം** ആഗച്ഛന്തിം പുരാണദുതിയികം ഭരിയം വാ, അഞ്ഞം ആഗച്ഛന്തിം ഇത്ഥിം വാ ചിത്തേന ന അഭിനന്ദതി, **പക്കമന്തിം** പുരാണദുതിയികം ഭരിയം വാ, അഞ്ഞം പക്കമന്തിം ഇത്ഥിം വാ ചിത്തേന ന സോചതി, **സങ്ഗാ** പഞ്ചവിധതോപി

സങ്ഗതോ മുത്തം സങ്ഗാമജിം **തം** ഭിക്ഖും "ബ്രാഹ്മണ"ന്തി അഹം വദാമീതി അവോചാതി യോജനാ.

ഏത്ഥ നദിയം ബഹുജനോ ന്ഹായതി, സോ ബഹുജനോ ന്ഹായകോ **ഉദകേന** ഉദകന്ഹാനേന സുചീ ന ഹോതി. **യമ്ഹി** പുഗ്ഗലേ **സച്ചം,** സച്ചതോ സേസ**ധമ്മോ** ച അത്ഥി, സോ പുഗ്ഗലോ സുചീ ച ഹോതി, സോ പുഗ്ഗലോ ബ്രാഹ്മണോ ച ഹോതീതി അവോചാതി യോജനാ; സുചിഅസുചിഭാവോ **ടീകായം** വിത്ഥാരതോ വുത്തോവ.

ആതാപിനോ ഝായതോ യസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ **ധമ്മാ** സച്ചധമ്മാ യദാ **ഹവേ** ഏകന്തേന പാതുഭവന്തി, തദാ ധമ്മാനം പാതുഭവനക്ഖണേ സോ ബ്രാഹ്മണോ മാരസേനം **വിധൂപയം** വിധൂപയന്തോ തിട്ഠതി. "കിമിവാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സൂരിയോവ ഓഭാസയമന്തലിക്ഖ"**ന്തി വുത്തം. സൂരിയോ അന്തലിക്ഖം ഓഭാസയന്തോ തിട്ഠതി ഇവ, ഏവം തിട്ഠതീതി യോജനാ.

യോ പംസുകൂലികോ ഭിക്ഖു സബ്ബാനി ചത്താരി **യോഗാനി** ഉപാതിവത്തോ സകിഞ്ചനേ ലോകേ **അകിഞ്ചനോ ഇരിയതി** ചതുബ്ബിധഇരിയാപഥം വത്തേതി. **അപഹാനധമ്മം** കേനചി മഗ്ഗേന അപ്പഹാനസഭാവം അപ്പത്തകായേന അപ്പത്തം **തേവിജ്ജപത്തം,** ഇരിയമാനം സന്തിന്ദ്രിയം തം പംസുകൂലികം ഭിക്ഖും തുമ്ഹേ പസ്സഥ.

ആജാനിയം പുരിസആജാനീയം **ജാതിബലനിസേധം** "അഹം ജാതിബ്രാഹ്മണോ"തി ജാതിമത്തകേന പവത്തമാനബലനിസേധകം തം പംസുകൂലികം ഭിക്ഖും സമ്ബഹുലാ ഉളാരാ ദേവതാ ബ്രഹ്മം വിമാനം ഉപസങ്കമിത്വാ **ഇധ** സാസനേ, ബ്രഹ്മവിമാനേ വാ പസന്നചിത്താ ഹുത്വാ നമസ്സന്തി. **നിധാതി** ച ഏത്ഥ **ന**-കാരോ ആഗമോ.

പുരിസാജഞ്ഞ **തേ** തവ അമ്ഹാകം നമോ അത്ഥു, പുരിസുത്തമ **തേ** തവ അമ്ഹാകം നമോ അത്ഥു, യസ്സ **തേ** തവ നിസ്സയം മയം നാഭിജാനാമ, സോ ത്വം കിം പുഗ്ഗലം നിസ്സായ ഝായസീതി അവോചുന്തി യോജനാ.

യേ ഭിക്ഖൂ കാലേന കാലം ധമ്മസ്സവനവസേന ചിരരത്തം സമേതികാ ഭവന്തി, ഇമേ ഭിക്ഖൂ സഹായാ ഹോന്തി വത. **നേസം** സഹായാനം ഭിക്ഖൂനം **ധമ്മേ** ബുദ്ധപ്പവേദിതേ ധമ്മേ സദ്ധമ്മോ സമേതി.

കപ്പിനേന അരിയപ്പവേദിതേ ധമ്മേ സുവിനീതാ തേ സഹായകാ ഭിക്ഖൂ സവാഹിനിം മാരം ജേത്വാ അന്തിമം **ദേഹം** അത്തഭാവം ധാരേന്തീതി അവോചാതി യോജനാ.

സിഥിലം വീരിയം ആരബ്ഭ സബ്ബദുക്ഖപ്പമോചനം ഇദം നിബ്ബാനം യോഗാവചരേന ന അധിഗന്തബ്ബം, **അപ്പേന** അപ്പകേന ഥാമസാ ഇദം നിബ്ബാനം ന അധിഗന്തബ്ബം.

അയഞ്ച യോഗാവചരോ ഭിക്ഖു ദഹരോ, യോ പുരിസോ സവാഹിനിം മാരം ജേത്വാ അന്തിമം **ദേഹം** അത്തഭാവം ധാരേതി, സോ **അയം** പുരിസോ സോ ഉത്തമപുരിസോവാതി അവോചാതി യോജനാ. "പുരിസോ"തി വത്തബ്ബേ ഛന്ദാനുരക്ഖണവസേന "പോരിസോ"തി വുത്തം.

മോഘരാജ, ദുബ്ബണ്ണകോ ലൂഖചീവരോ സദാ **സതോ** സതിസമ്പന്നോ ഖീണാസവോ ച വിസംയുത്തോ ച കതകിച്ചോ ച അനാസവോ ച തേവിജ്ജോ ച ഇദ്ധിപ്പത്തോ ച ചേതോപരിയായകോവിദോ ച സോ ഭിക്ഖു സവാഹിനിം മാരം ജേത്വാ അന്തിമം ദേഹം ധാരേതീതി അവോചാതി യോജനാ.

൧൦൭. **"തഥാഗതോ"**തിആദീസു യോജനാ പാകടാ. **ഇദം** സുത്തം അസേക്ഖഭാഗേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അസേക്ഖഭാഗിയം** സുത്തം നാമ.

൧൦൮. നാനാവിധം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്ത"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാതി**

തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു **കതമം** സുത്തം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം നാമാതി പുച്ഛതി.

ഛന്നം ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ ഛന്നം ഛാദേന്തം ഭിക്ഖും ദുക്കടാദിവസ്സോ അതിവസ്സതി, **വിവടം** ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ വിവടം ദേസേന്തം ആചിക്ഖന്തം ഭിക്ഖും ദുക്കടാദിവസ്സോ നാതിവസ്സതി, **തസ്മാ** ഛന്നസ്സ അതിവസ്സനതോ ച വിവടസ്സ നാതിവസ്സനതോ ച **ഛന്നം** ഛാദിതബ്ബം ആപത്തിം **വിവരേഥ** ദേസേഥ ആരോചേഥ , **ഏവം** വിവരണേ സതി **തം** വിവരന്തം ഭിക്ഖും ദുക്കടാദിവസ്സോ നാതിവസ്സതീതി യോജനാ.

“ഇമസ്മിം സുത്തേ കിത്തകേന സംകിലേസോ ദസ്സിതോ, കിത്തകേന വാസനാ ദസ്സിതാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ “ഛന്നമതിവസ്സതീ”തി സംകിലേസോ, ‘വിവടം നാതിവസ്സതീ’തി വാസനാ, ‘തസ്മാ ഛന്നം വിവരേഥ, ഏവം തം നാതിവസ്സതീ’തി അയം സംകിലേസോ ച വാസനാ ചാ”തി വുത്തം. **“ഛന്നമതിവസ്സതീ”**തി ഏത്തകേന സംകിലേസോ ദസ്സിതോ. **“വിവടം നാതിവസ്സതീ”**തി ഏത്തകേന വാസനാ ദസ്സിതാ. **“തസ്മാ ഛന്നം വിവരേഥ, ഏവം തം നാതിവസ്സതീ”**തി ഏത്തകേന അയം സംകിലേസോ ച ദസ്സിതോ, അയം വാസനാ ച ദസ്സിതാ. **ഇദം** “ഛന്നം...പേ॰.. വസ്സതീ”തി സുത്തം സംകിലേസഭാഗേ വിസയേ ച വാസനാഭാഗേ വിസയേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച** സുത്തം നാമ.

“സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ചത്താരോമേ മഹാരാജാ”**തിആദി വുത്തം. “തേസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു കതമേ പുഗ്ഗലാ സംകിലേസഭാഗിയാ, കതമേ പുഗ്ഗലാ വാസനാഭാഗിയാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ ച പുഗ്ഗലോ”**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ചതൂസു തമോതമപരായണാദീസു പുഗ്ഗലേസു. തസ്സത്ഥോ പാകടോ. **ഇദം** “ചത്താരോമേ”തിആദികം സുത്തം സംകിലേസഭാഗിയേസു ദ്വീസു പുഗ്ഗലേസു ച വാസനാഭാഗിയേസു ദ്വീസു പുഗ്ഗലേസു ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച** സുത്തം നാമ.

നാനാവിധം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം നാമാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്ത”**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

അയസം യം ബന്ധനഞ്ച ദാരുജം യം ബന്ധനഞ്ച പബ്ബജം യം ബന്ധനഞ്ച ലോകേ അത്ഥി, **തം** അയസാദിബന്ധനം “ദള്ഹം ബന്ധന”ന്തി **ധീരാ** ബുദ്ധാദയോ പണ്ഡിതപുരിസാ ന ആഹു. മണികുണ്ഡലേസു ച പുത്തേസു ച ദാരേസു ച യാ **സാരത്തരത്താ** ബലവരാഗരത്താ അപേക്ഖാ ലോകേ വിജ്ജതി, തം സാരത്തരത്തഅപേക്ഖാസങ്ഖാതം രാഗബന്ധനം “ദള്ഹം ബന്ധന”ന്തി **ധീരാ** പണ്ഡിതപുരിസാ ആഹു. ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** സാരത്തരത്തഅപേക്ഖാസങ്ഖാതോ അകുസലധമ്മോ **സംകിലേസോ** ദസ്സിതോ.

“കേന നിബ്ബേധോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഏത”**ന്തിആദി വുത്തം. **ധീരാ** പണ്ഡിതപുരിസാ **ഏതം** രാഗബന്ധനം “ദള്ഹം ബന്ധന”ന്തി ആഹു. **ഏതം** രാഗബന്ധനം **ഓഹാരിനം** ഹേട്ഠാ അപായം അവഹരണം ഹോതി, **സിഥിലം** ബന്ധനട്ഠാനേ ഛവിആദീനി അകോപേതത്താ സിഥിലം ഹോതി, **ദുപ്പമുഞ്ചം** ലോഭവസേന ഏകവാരമ്പി ഉപ്പന്നസ്സ രാഗബന്ധനസ്സ ദുമ്മോചയത്താ ദുപ്പമുഞ്ചം ഹോതി, പണ്ഡിതപുരിസാ **ഏതമ്പി** വുത്തപ്പകാരം രാഗബന്ധനമ്പി മഗ്ഗേന **ഛേത്വാന** അനപേക്ഖിനോ ഹുത്വാ കാമസുഖം പഹായ പരിബ്ബജന്തി. ഇതി ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** മഗ്ഗോ **നിബ്ബേധോ** ദസ്സിതോ. **ഇദം** “അയസ”ന്തിആദികം സുത്തം രാഗാദിസംകിലേസഭാഗേ വിസയേ ച വാസനാഭാഗേ വിസയേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം** നാമ.

൯൦. ഭിക്ഖവേ, **യഞ്ച ചേതേതി** യഞ്ച ചേതനം നിബ്ബത്തേതി, **യഞ്ച പകപ്പേതി** യഞ്ച പകപ്പനം കരോതി, **യഞ്ച അനുസേതി** യഞ്ച അനുസയനം ഭവതി, **ഏതം** ചേതനം ഏതം പകപ്പനം ഏതം അനുസയനം വിഞ്ഞാണസ്സ ഠിതിയാ **ആരമ്മണം** പച്ചയോ ഹോതി.

ആരമ്മണേ പച്ചയേ സതി തസ്സ അഭിസങ്ഖാര **വിഞ്ഞാണസ്സ** പതിട്ഠാ ഹോതി. തസ്മിം അഭിസങ്ഖാര**വിഞ്ഞാണേ** പതിട്ഠിതേ വിരുള്ഹേ സതി ആയതിം **പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി** വിഞ്ഞാണാദിനിബ്ബത്തി ഹോതി. ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാ സതി ആയതിം ജാതിജരാമരണം സമ്ഭവതി. ആയതിം സോക...പേ॰... സമുദയോ ഹോതി.

ഭിക്ഖവേ, ചേ നോ ചേതേതി, ചേ നോ പകപ്പേതി, **അഥ** തഥാപി ചേ **അനുസേതി** അനുസയനം ഭവതി, ഏവം സതി **ഏതം** അനുസയനം **വിഞ്ഞാണസ്സ** അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ **ആരമ്മണം** പച്ചയോ ഹോതി...പേ॰... സമുദയോ ഹോതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** വുത്തപ്പകാരോ ചേതയനാദികോ അകുസലധമ്മോ **സംകിലേസോ** ദസ്സിതോ.

''കേന നിബ്ബേധോ ദസ്സിതോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''യതോ ചാ''**തിആദി വുത്തം. ഭിക്ഖവേ, യതോ ച അരിയമഗ്ഗികോ നേവ ചേതേതി, നോ ച പകപ്പേതി, നോ ച അനുസേതി, ഏതം അചേതയനം ഏതം അകപ്പനം ഏതം അനനുസയനം **വിഞ്ഞാണസ്സ** അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ **ആരമ്മണം** പച്ചയോ ന ഹോതി...പേ॰... ആയതിം ജാതിജരാമരണം നിരുജ്ഝതി, ആയതിം സോക...പേ॰... യാസാ നിരുജ്ഝന്തി...പേ॰... നിരോധോ ഹോതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** അരിയമഗ്ഗോ **നിബ്ബേധോ** ദസ്സിതോ. **ഇദം** ''യഞ്ച ഭിക്ഖവേ''തിആദികം സുത്തം സംകിലേസഭാഗേ വിസയേ ച നിബ്ബേധഭാഗേ വിസയേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച** സുത്തം നാമ.

ഏവം. നാനാവിധം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, ''കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്ത''ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **''തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്ത''**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ **സമുദ്ദോ** ജലസാഗരസമുദ്ദോ ''സമുദ്ദോ സമുദ്ദോ''തി ഭാസതി. കേനട്ഠേന ഭാസതി? ദുപ്പൂരണട്ഠേന ച സംസരണട്ഠേന ച ദുരതിക്കമനട്ഠേന ച സമുദ്ദോതി ഭാസതി. ഏവം സതി, ഭിക്ഖവേ, ഏസോ ജലസാഗരസമുദ്ദോ **അരിയസ്സ** ഭഗവതോ വിനയേ വുത്തപ്പകാരട്ഠേന സമുദ്ദോ ന ഹോതി. ഭിക്ഖവേ, **ഏസോ** ജലസാഗരസമുദ്ദോ മഹാ ഉദകരാസി മഹാ ഉദകണ്ണവോ ഹോതി. ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖു പുരിസസ്സ സമുദ്ദോ ഹോതി, **തസ്സ** ചക്ഖുസ്സ **രൂപമയോ** രൂപായതനമയോ വേഗോ. കേനട്ഠേന? പഥവിതോ യാവ അകനിട്ഠബ്രഹ്മലോകാ നീലാദിരൂപാരമ്മണം സമോസരന്തമ്പി ദുപ്പൂരണട്ഠേന ച അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സംസരണട്ഠേന ച ദുരതിക്കമനട്ഠേന ച ചക്ഖുമേവ സമുദ്ദോ ഹോതി. നീലാദിരൂപായതനസ്സ അപ്പമേയ്യസ്സ അപ്പമേയ്യേന ഊമിമയേന വേഗേന സംസരണട്ഠേന നീലാദിരൂപമേവ വേഗോ ഹോതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** ചക്ഖു സമുദ്ദോ രൂപമയോ വേഗോ ച **സംകിലേസോ** സംകിലേസഹേതു ദസ്സിതോ.

''കേന അസേക്ഖോ ദസ്സിതോ''തി വത്തബ്ബത്താ **''യോ ത''**ന്തിആദി വുത്തം. യസ്മിം അരഹത്തഫലേ ഠിതോ **യോ** അരഹാ രൂപമയം തം വേഗം **സഹതി** മനാപേ രൂപേ രാഗം, അമനാപേ രൂപേ ദോസം, അസമപേക്ഖനേ മോഹം അനുപ്പാദേന്തോ ഹുത്വാ ഉപേക്ഖകഭാവേന സഹതി, **അയം** അരഹാ, ഭിക്ഖവേ, സഊമിം സാവട്ടം സഗഹം സരക്ഖസം ചക്ഖുസമുദ്ദം അതരീതി വുച്ചതി, തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോതി വുച്ചതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** അരഹത്തഫലഭൂതോ **അസേക്ഖോ** ദസ്സിതോ.

''സോതം ഭിക്ഖവേ''തിആദീസുപി ഇമിനാ നയേന യഥാസമ്ഭവം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇദം ''സമുദ്ദോ''തിആദികം സുത്തം സംകിലേസഭാഗേ വിസയേ ച അസേക്ഖഭാഗേ വിസയേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച** സുത്തം നാമ.

''ഏത്തകമേവാ''തി വത്തബ്ബത്താ **''ഛയിമേ''**തിആദി വുത്തം. ഭിക്ഖവേ, ലോകസ്മിം സത്താനം **അനയായ** അനത്ഥായ പാണീനം ബ്യാബാധായ ഇമേ മയാ വുച്ചമാനാ ബളിസാ

ഛ ഭവന്തി. കതമേ ഛ? ഭിക്ഖവേ, **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ** ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞേയ്യാ ഇട്ഠാ **കന്താ** കാമനീയാ **മനാപാ** മനവഡ്ഢകാ **പിയരൂപാ** പിയസഭാവാ **കാമൂപസംഹിതാ** കിലേസകാമസഹിതാ **രജനീയാ രൂപാ** നീലാദിരൂപാരമ്മണാ സന്തി, **തം** വുത്തപ്പകാരം രൂപം ഭിക്ഖു **ചേ അഭിനന്ദതി** സപ്പീതികതണ്ഹായ അഭിമുഖോ നന്ദതി, **ചേ അഭിവദതി** "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്തി വദാപേന്തിയാ തണ്ഹായനവസേന അഭിവദതി, **ചേ അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി** ഗിലിത്വാ വിയ പരിനിട്ഠപേത്വാ തിട്ഠതി, ഏവം സതി, ഭിക്ഖവേ, **അയം** ഭിക്ഖു "ഗിലിതബളിസോ...പേ॰... പാപിമതോ"തി വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച നീലാദിഭേദേന അനേകവിധത്താ "രൂപാ ഇട്ഠാ...പേ॰... രജനീയാ"തി ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോപി രൂപായതനരൂപാരമ്മണഭാവേന ച ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യഭാവേന ച ഏകവിധതം അനതിവത്തനതോ "ത"ന്തി ഏകവചനനിദ്ദേസോ കതോതി വേദിതബ്ബോ. **"സന്തി, ഭിക്ഖവേ, സോതവിഞ്ഞേയ്യാ"**തിആദീസുപി ഇമിനാ നയേന യഥാസമ്ഭവം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാദികോ ഛബ്ബിധോ ബളിസോ **സംകിലേസോ** കിലേസഹേതു ദസ്സിതോ.

"കേന അസേക്ഖോ ദസ്സിതോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സന്തി ചാ"**തിആദി വുത്തം.

അഭേദി ഭിന്ദി, **പരിഭേദി** പരിസമന്തതോ ഭിന്ദി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** അരഹത്തഫലഭൂതോ **അസേക്ഖോ** ദസ്സിതോ. **ഇദം** "ഛയിമേ"തിആദികം സുത്തം വുത്തനയേന സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം നാമ.

ഏൻ. നാനാവിധം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം.

അയം ലോകോ സത്തലോകോ **സന്താപജാതോ** ഞാതിബ്യസനാദിവസേന ജാതസോകസന്താപോ ചേവ രാഗാദിവസേന ജാതപരിളാഹസന്താപോ ച **ഫസ്സപരേതോ** അനേകേഹി ദുക്ഖസമ്ഫസ്സേഹി അഭിഭൂതോ **രോദം** രോദന്തോ വദതി. കിന്തി വദതി? അത്തനാ ഫുട്ഠം ദുക്ഖം അഭാവിതകായതായ അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ഹുത്വാ "അഹോ ദുക്ഖം, ഈദിസം ദുക്ഖം മയ്ഹം സത്തുനോപി മാ ഹോതൂ"തിആദിനാ രോദന്തോ വിലപന്തോ വദതി, "കസ്മാ ഏവം വദതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"അത്തതോ യേന യേന ഹി മഞ്ഞന്തീ"**തിആദി വുത്തം. ഏതേ സത്താ യേന യേന കാമജ്ഝോസാദിനാ പകാരേന അത്തതോ ദുക്ഖസ്സ പടികാരം മഞ്ഞന്തി, **തതോ** പകാരതോ **അഞ്ഞഥാ** അഞ്ഞേന പകാരേന **തം** ദുക്ഖം തികിച്ഛിതബ്ബം **ഹി** യസ്മാ ഹോതി.

അഞ്ഞഥാഭാവീതി യസ്മാ രോദം രോദന്തോ വദതി, യേന യേന വാ പരവിഹിംസാദിപകാരേന അത്തനോ വഡ്ഢിം മഞ്ഞന്തി ആസീസന്തി, തതോ പകാരതോ അഞ്ഞഥാ അവഡ്ഢി ഏവ ഹോതി. **തം** ആസീസിതബ്ബം അഞ്ഞഥാഭാവി അവഡ്ഢിതഭാവി ഏവ **ഹി** യസ്മാ ഹോതി, തസ്മാ മഞ്ഞിതബ്ബസ്സ ആസീസിതബ്ബസ്സ അഞ്ഞഥാ ഭവനസീലത്താ രോദം രോദന്തോ വദതി, അയം സത്തലോകോ രോദന്തോ ച ഹുത്വാ വദതി. "കി"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഭവസത്തോ"**തിആദി വുത്തം. **ഭവസത്തോ** കാമഭവാദീസു സത്തോ വിസത്തോ ലോകോ **ഭവമേവ** കാമഭവാദിഭവമേവ അഭിനന്ദതി. **യം** ഭവം അഭിനന്ദതി, തം ജരാമരണാദിഅനേകബ്യസനാനുബന്ധത്താ ഭയാനകട്ഠേന **ഭയം** ഹോതി. **യസ്സ** യതോ ജരാമരണാദിതോ ഭായതി, തം ജരാമരണാദിദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ **ദുക്ഖം** ദുക്ഖാധിട്ഠാനം ഹോതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** സന്താപാദികോ **സംകിലേസോ** സംകിലേസഹേതു ദസ്സിതോ.

സംകിലേസോ ദസ്സിതോ, "കേന നിബ്ബേധോ ദസ്സിതോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ഭവവിപ്പഹാനായ ഖോ"**തിആദി വുത്തം. **ഭവവിപ്പഹാനായ ഖോ പന** കാമഭവാദികസ്സ ഭവസ്സ പജഹനത്ഥായ ഏവ ഇദം മയാ അധിഗതം മഗ്ഗ**ബ്രഹ്മചരിയം** വുസ്സതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** ബ്രഹ്മചരിയഭൂതോ മഗ്ഗോ **നിബ്ബേധോ** ദസ്സിതോ.

“ഭവവിപ്പഹാനായാ”തിആദിനാ ഏകന്തേന നിയ്യാനികമഗ്ഗോ നിബ്ബേധോ ആചരിയേന ദസ്സിതോ, അമ്ഹേഹി ച ഞാതോ, “കതമോ അനിയ്യാനികമഗ്ഗോ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“യേ ഹി കേചി സമണാ വാ”**തിആദി വുത്തം. **ഹി**-സദ്ദോ വാചാസിലിട്ഠത്ഥോ. യേ കേചി സമണാ വാ യേ കേചി ബ്രാഹ്മണാ വാ **ഭവേന** രൂപഭവേന **ഭവസ്സ** കാമഭവസ്സ വിപ്പമോക്ഖം ആഹംസു, **ഭവേന** അരൂപഭവേന **ഭവസ്സ** കാമഭവസ്സ ചേവ രൂപഭവസ്സ ച വിപ്പമോക്ഖം ആഹംസു, സബ്ബേ തേ സമണാ വാ സബ്ബേ തേ ബ്രാഹ്മണാ വാ **ഭവസ്മാ** വുത്തപ്പകാരഭവതോ അവിപ്പമുത്താ ഭവന്തീതി അഹം വദാമി.

“രൂപഭവാദിനാ യേ ച കാമഭവാദിഭവസ്സ വിപ്പമോക്ഖം ആഹംസൂ”തി വത്തബ്ബത്താ വിഭവേന ഭവസ്സ നിസ്സരണം ആഹംസൂതി ദസ്സേതും **“യേ വാ പനാ”**തിആദി വുത്തം. യേ വാ പന കേചി സമണാ വാ യേ വാ പന കേചി ബ്രാഹ്മണാ വാ **വിഭവേന** ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ **ഭവസ്സ** സംസാരഭവസ്സ നിസ്സരണം ആഹംസു, സബ്ബേ തേ സമണാ വാ സബ്ബേ തേ ബ്രാഹ്മണാ വാ **ഭവസ്മാ** സംസാരഭവതോ അനിസ്സടാവ ഹോന്തീതി അഹം വദാമി. “കസ്മാ അനിസ്സടാ”തി വത്തബ്ബത്താ അനിസ്സടകാരണം ദസ്സേതും **“ഉപധിം ഹീ”**തിആദി വുത്തം. ഇദം **ദുക്ഖം** സംസാരദുക്ഖം **ഉപധിം** ഖന്ധൂപധികിലേസൂപധിഅഭിസങ്ഖാരൂപധയോ പടിച്ച **ഹി** യസ്മാ സമ്ഭോതി, തസ്മാ അനിസ്സടാ ഹോന്തി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** മിച്ഛാദിട്ഠിസങ്ഖാതോ **സംകിലേസോ** ദസ്സിതോ.

യേ ഹി “കേചീ”തിആദിനാ സംകിലേസോ ദസ്സിതോ, “കേന നിബ്ബേധോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“സബ്ബുപാദാനക്ഖയാ”**തിആദി വുത്തം. **സബ്ബുപാദാനക്ഖയാ** അരിയമഗ്ഗതോ **ദുക്ഖസ്സ** സംസാരദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവോ നത്ഥി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** അരിയമഗ്ഗോ **നിബ്ബേധോ** ദസ്സിതോ.

“വുത്തപ്പകാരാ അഞ്ഞസുത്തപ്പദേസേനപി ദസ്സിതോ”തി ദസ്സേതും **“ലോകമിമ”**ന്തിആദി വുത്തം. **പുഥൂ** വിസും വിസും അവിജ്ജായ **പരേതം** അഭിഭൂതം **ഭൂതരതം** ഭൂതേസു ഇത്ഥിപുരിസേസു അഞ്ഞമഞ്ഞരതം **ഭൂതം** ഖന്ധപഞ്ചകം ഭവേഹി അപരിമുത്തം ഇമം ലോകം മമ ചിത്ത ത്വം പസ്സ. **യേ കേചി ഭവാ** ഇത്തരഖണാ വാ ഭവാ, ദീഘായുകാ വാ ഭവാ, സാതവന്തോ വാ ഭവാ, അസാതവന്തോ വാ ഭവാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ **സബ്ബധി** “ഉദ്ധം അധോ തിരിയ”ന്തി ഇമേസു സബ്ബേസു **സബ്ബത്ഥതായ** സബ്ബത്ഥഭാവേന അഹേസും, **സബ്ബേ തേ** വുത്തപ്പകാരാ ഭവാ നിച്ചധുവരഹിതത്താ **അനിച്ചാ** സമ്പീളിതത്താ **ദുക്ഖാ** വിപരിണാമഭാവതോ **വിപരിണാമധമ്മാ** അഹേസും. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** അവിജ്ജാദികോ **സംകിലേസോ** ദസ്സിതോ.

“ലോകമിമ”ന്തിആദിനാ സംകിലേസോ ദസ്സിതോ, “കേന നിബ്ബേധോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ഏവമേത”**ന്തിആദി വുത്തം. **ഏവം** വുത്തപ്പകാരേന **ഏതം** ഖന്ധപഞ്ചകം യഥാഭൂതം **സമ്മപ്പഞ്ഞായ** സസ്സ അത്തനോ മഗ്ഗപഞ്ഞായ, വിപസ്സനാപഞ്ഞായ വാ **പസ്സതോ** പസ്സന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭവതണ്ഹാ പഹീയതി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ യഥാഭൂതം ഖന്ധപഞ്ചകം പസ്സന്തോ **വിഭവം** ഉച്ഛേദദിട്ഠിം **നാഭിനന്ദതി** ന പത്ഥേതി. തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സബ്ബസോ തണ്ഹാനം ഖയാ **അസേസവിരാഗനിരോധോ** അസേസവിരാഗസങ്ഖാതേന മഗ്ഗേന നിരോധോ നിരുജ്ഝനം **നിബ്ബാനം** നിബ്ബുതി ഹോതി. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** മഗ്ഗോ **നിബ്ബേധോ** ദസ്സിതോ.

“ഏവമേത”ന്തിആദിനാ നിബ്ബേധോ ദസ്സിതോ, “കേന അസേക്ഖോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തസ്സ നിബ്ബുതസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തണ്ഹാദിട്ഠിനിബ്ബുതസ്സ തസ്സ **ഭിക്ഖുനോ അനുപാദാ** കിലേസാഭിസങ്ഖാരാനം അനുപ്പാദനതോ അഗ്ഗഹണതോ പുനബ്ഭവോ ന ഹോതി, ഏവംഭൂതേന അരിയപുഗ്ഗലേന പുബ്ബേ അത്താനം അഭിഭൂതോ പഞ്ചവിധോ മാരോ വിജിതോ അഹോസി, അനേന അരിയപുഗ്ഗലേന പഞ്ചഹി മാരേഹി സങ്ഗാമോ വിജിതോ, സങ്ഗാമേ, ഇട്ഠാനിട്ഠാദീസു വാ **താദീ** താദിലക്ഖണപ്പത്തോ അരിയപുഗ്ഗലോ സബ്ബഭവാനി **ഉപച്ചഗാ** അതിക്കന്തോവ ജാതോ. **ഇതി** ഇമിനാ സുത്തപ്പദേസേന **അയം** അസേക്ഖോ ദസ്സിതോ. **ഇദം** വുത്തപ്പകാരം “അയം ലോകോ”തിആദികം സുത്തം സംകിലേസഭാഗേ വിസയേ ച നിബ്ബേധഭാഗേ വിസയേ ച അസേക്ഖഭാഗേ വിസയേ ച വാചകഞാപകഭാവേന ഏകദേസവസേന പവത്തനതോ **സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച** സുത്തം നാമ.

“ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ചത്താരോമേ”**തിആദി വുത്തം. അന്ധപുഥുജ്ജനോ സംസാരസോതസ്സ അനുകൂലഭാവേന ഗച്ഛനതോ **അനുസോതഗാമീ** നാമ, കല്യാണപുഥുജ്ജനോ സംസാരസോതസ്സ നിബ്ബിദാനുപസ്സനാദീഹി പടിക്കൂലവസേന പവത്തനതോ **പടിസോതഗാമീ** നാമ, സേക്ഖോ അചലപ്പസാദാദിസമന്നാഗമേന ഠിതസഭാവത്താ **ഠിതത്തോ** നാമ, അസേക്ഖോ സംസാരപാരങ്ഗതവസേന തിട്ഠനതോ **“ഥലേ തിട്ഠതീ”**തി വുച്ചതി.

“തേസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു കതമോ പുഗ്ഗലോ സംകിലേസഭാഗിയാദീ”തി വത്തബ്ബഭാവതോ **“തത്ഥ യോയ”**ന്തിആദി വുത്തം.

൧൧൦. നാനാവിധം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമ”**ന്തിആദി വുത്തം.

അഭിജാതിയോ പുഗ്ഗലാ ഛ സംവിജ്ജന്തി ലോകസ്മിം, കണ്ഹേ നീചേ കുലേ നിബ്ബത്തോ **കണ്ഹാഭിജാതികോ,** കണ്ഹധമ്മസമന്നാഗതത്താ വാ **കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ** ഹുത്വാ **കണ്ഹം** കാളകം ദസവിധം ദുസ്സീല്യധമ്മം **അഭിജായതി** പസവതി, ഏസോ പുഗ്ഗലോ അത്ഥി. വുത്തപ്പകാരേന കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ ഹുത്വാ **സുക്കം** ദസവിധം കുസലധമ്മം അഭിജായതി, ഏസോ പുഗ്ഗലോ അത്ഥി. കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ ഹുത്വാ അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം **അച്ചന്തദിട്ഠം** നിബ്ബാനം ആരാധേതി, ഏസോ പുഗ്ഗലോ അത്ഥി. വുത്തവിപരിയായേന തയോ പുഗ്ഗലാ ജാനിതബ്ബാ.

“തേസു കതമേ പുഗ്ഗലാ സംകിലേസഭാഗിയാ”തിആദിനാ വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ ചാ”**തിആദി വുത്തം.

“ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ചത്താരിമാനീ”**തിആദി വുത്തം.

൧൧൧. നാനാവിധം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമം വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ചാ”**തിആദി വുത്തം.

മാനുസത്തം മനുസ്സഭാവം ലദ്ധാന കിച്ചം, അകിച്ചഞ്ച ദ്വേ ഭവന്തി, ദ്വേ കിച്ചാനിയേവ കത്തബ്ബാനി. തേനാഹ അട്ഠകഥാചരിയോ (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൧൧) “കത്തബ്ബ”ന്തി ദസ്സേതി. “കതമം കത്തബ്ബം കിച്ച”ന്തി വത്തബ്ബത്താ കത്തബ്ബകിച്ചം ദസ്സേതും **“സുകിച്ചം ചേവാ”**തിആദി വുത്തം. പുഞ്ഞാനി ച കത്തബ്ബത്താ സുകിച്ചം ഏവ, സംയോജനവിപ്പഹാനം വാ കത്തബ്ബത്താ സുകിച്ചം നാമാതി യോജനാ.

“തത്ഥ സുത്തേ കതമേന കതമോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“സുകിച്ചംചേവ പുഞ്ഞാനീതി വാസനാ, സംയോജനവിപ്പഹാനം വാതി നിബ്ബേധോ”**തി വുത്തോ.

“ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“പുഞ്ഞാനി കരിത്വാനാ”**തിആദി വുത്തം. പുഞ്ഞാനി കരിത്വാന **കതപുഞ്ഞാ** പുഗ്ഗലാ **സഗ്ഗാ** സഗ്ഗതോ സഗ്ഗംയേവ വജന്തി. **സംയോജനപ്പഹാനാ** അരിയാ **ജരാമരണാ** ജരാമരണതോ വിപ്പമുച്ചന്തി.

“തത്ഥ സുത്തേ കതമേന കതമോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ “‘പുഞ്ഞാനി കരിത്വാന, സഗ്ഗാ സഗ്ഗം വജന്തി കതപുഞ്ഞാ’തി വാസനാ, ‘സംയോജനപ്പഹാനാ, ജരാമരണാ വിപ്പമുച്ചന്തീ’തി നിബ്ബേധോ”തി വുത്തം.

“ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ദ്വേമാനീ”**തിആദി വുത്തം. “കതമേന കതമോ ദസ്സിതോ”തി വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ യോ…പേ॰… അയം നിബ്ബേധോ”**തി വുത്തം.

നാനാവിധം വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം , "കതമം തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം തണ്ഹാപക്ഖേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബം, ബഹുവിസയത്താ നിയമേത്വാന നിദ്ധാരേസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. "കേന പകാരേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തീഹി തണ്ഹാഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഭവതണ്ഹായാ**തി രൂപഭവതണ്ഹായ. **വിഭവതണ്ഹായാ**തി അരൂപഭവതണ്ഹായ. യേന യേന വാ പന **വത്ഥുനാ** തണ്ഹാപഭേദഉച്ഛേദാദിവത്ഥുനാ **അജ്ഝോസിതാ** ഭവതണ്ഹാദിവസേന അജ്ഝോസിതാ, തേന തേന പകാരേന തണ്ഹാദിനാ വാ തണ്ഹാപഭേദഉച്ഛേദാദിവത്ഥുനാ വാ തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബം.

തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം തണ്ഹാപക്ഖേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി ആചരിയേന വുത്തം, അമ്ഹേഹി ച ലക്ഖിതം, "ദിട്ഠിസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം കേന പക്ഖേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ ദിട്ഠിസംകിലേസഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. **യേന യേന വാ പന വത്ഥുനാ**തി ദിട്ഠിപ്പഭേദഅമരാവിക്ഖേപാദിവത്ഥുനാ.

ദിട്ഠിസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം ദിട്ഠിപക്ഖേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി ആചരിയേന വുത്തം, അമ്ഹേഹി ച ലക്ഖിതം, "ദുച്ചരിതസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം കേന പകാരേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ ദുച്ചരിതസംകിലേസഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തഥേവ വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ തണ്ഹാവോദാനഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം, **"ദിട്ഠിവോദാനഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം, **"ദുച്ചരിതവോദാനഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം.

൧൧൨. യസ്മിം സാസനപട്ഠാനേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ ദട്ഠബ്ബാ, തം സാസനപട്ഠാനം സോളസഹി സംകിലേസഭാഗിയാദീഹി സുത്തേഹി ഏകദേസനിദ്ധാരണവസേന വിഭജിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കിം പന തം സാസനപട്ഠാനം തേഹി സോളസഹി ഏവ സംകിലേസഭാഗിയാദീഹി വിഭജിതബ്ബം, ഉദാഹു അഞ്ഞേഹി സുത്തേഹിപി വിഭജിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ അഞ്ഞേഹി അട്ഠവീസസുത്തേഹിപി വിഭജിതും **"തത്ഥ കതമേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ? ലോകിയം ലോകുത്തര"**ന്തിആദി വുത്തം . "യദി അഞ്ഞേഹിപി അട്ഠവീസസുത്തേഹി വിഭജിതബ്ബം, ഏവം സതി 'ലോകിയ'ന്തിആദിവചനമേവ വത്തബ്ബം, കസ്മാ 'തത്ഥ കതമേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ'തി വുത്താ"തി ചേ? തസ്സ സാസനപട്ഠാനവിഭാഗോ അട്ഠാരസഹി മൂലപദേഹി സങ്ഗഹിതോ, അട്ഠാരസ മൂലപദാപി വിഭജിതേ സാസനപട്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബാ, തസ്മാ മൂലപദാ വിഭത്തായേവ. താനി മൂലപദാനി വിഭജിതും **"തത്ഥ കതമേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ"**തി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൧൨) പന -

> "ഏവം സോളസവിധേന സാസനപട്ഠാനം നാനാസുത്തേഹി ഉദാഹരണവസേന വിഭജിത്വാ ഇദാനി അട്ഠവീസതിവിധേന സാസനപട്ഠാനം ദസ്സേന്തേന യസ്മാ അയമ്പി പട്ഠാനവിഭാഗോ മൂലപദേഹി സങ്ഗഹിതോ, ന ഇമസ്സാപി തേഹി അസങ്ഗഹിതോ പദേസോ അത്ഥി, തസ്മാ മൂലപദം, വിഭജിതബ്ബതഞ്ച ദസ്സേതും 'തത്ഥ കതമേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ'തി പുച്ഛായ വസേന മൂലപദാനി ഉദ്ധരിത്വാ 'ലോകിയം ലോകുത്തര'ന്തിആദിനാ നവ തികാ, ഛവോ ചാതി അട്ഠവീസതിവിധം സാസനപട്ഠാനം ഉദ്ദിട്ഠ"ന്തി -

വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസഹാരപഞ്ചകനയഅട്ഠാരസമൂലപദേസു കതമാനി പദാനി മൂലപദാനി ഹോന്തീതി പുച്ഛതി. ലോകേ നിയുത്തോ സഭാവധമ്മോതി **ലോകിയോ,** ലോകേ വാ വിദൂഹി വിദിതോ സഭാവോതിപി **ലോകിയോ,** ലോകിയോ സഭാവധമ്മോ അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ അത്ഥീതി തം വിസേസസുത്തം **ലോകിയം** നാമ. ഏസ നയോ **"ലോകുത്തര"**ന്തിആദീസുപി വേദിതബ്ബോ. ജാനാതീതി **ഞാണം,** ഞാണം അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ അത്ഥീതി **ഞാണം**. ഞാതബ്ബാതി **ഞേയ്യാ,** ഞേയ്യാ അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ അത്ഥീതി **ഞേയ്യം**. ഏസേവ നയോ - **"ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ചാ"**തി ഏത്ഥാപി വേദിതബ്ബോ. നിബ്ബാനം പഠമം പസ്സതീതി **ദസ്സനം,** പഠമമഗ്ഗഞാണം, ദസ്സനം അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ അത്ഥീതി **ദസ്സനം**. ഭാവനാ അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ പാളിയാ അത്ഥീതി **ഭാവനാ. "ദസ്സനഞ്ച**

ഭാവനാ ചാ”തി എത്ഥാപി എസ നയോ വേദിതബ്ബോ. സസ്സ അത്തനോ വചനന്തി **സകം,** സകം വചനം **സകവചനം,** ഭഗവതോ വചനന്തി അത്ഥോ. പരസ്സ വചനം **പരവചനം**. വിസ്സജ്ജനീയോ അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ അത്ഥീതി **വിസ്സജ്ജനീയം**. നത്ഥി വിസ്സജ്ജനീയോ അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സാതി **അവിസ്സജ്ജനീയം**. കമ്മം അസ്സ വിസേസസുത്തസ്സ അത്ഥീതി **കമ്മം**. വിപാകോ അസ്സ പാഠസ്സ അത്ഥീതി **വിപാകോ** . സേസേസുപി അസ്സത്ഥിഅത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഥ വാ ലോകിയാദിഅത്ഥോ മുഖ്യത്ഥോ, തംവാചകസുത്തമ്പി ഠാന്യൂപചാരേന വുത്തം. ബുദ്ധാദീനം ഗുണേ അഭിത്ഥവതി എതേന സുത്തപ്പദേസേനാതി **ഥവോ,** സുത്തപ്പദേസോ.

“തേസു അട്ഠവീസതിവിധേസു ലോകിയാദീസു സാസനപട്ഠാനസുത്തേസു കതമം സുത്തം ലോകിയം സുത്ത”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമം ലോകിയ”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു അട്ഠവീസതിവിധേസു ലോകിയാദീസു സാസനപട്ഠാനസുത്തേസു **കതമം** സുത്തം ലോകിയം സാസനപട്ഠാനം സുത്തന്തി പുച്ഛതി.

ഭിക്ഖവേ, ധേനുയാ ഥനേഹി നിക്ഖന്തം സജ്ജുഖീരം നിക്ഖന്തക്ഖണേ **ന മുച്ചതി** ന പരിണമതി ഖീരഭാവം പജഹിത്വാ ദധിഭാവം ന പാപുണാതി,
തക്കാദിഅമ്ബിലസമായോഗതോ പച്ഛാ ഖീരഭാവം പജഹതി ദധിഭാവം പാപുണാതി ഇവ, എവം യേന ബാലേന പാപം യം കമ്മം കതം, തം കമ്മം കരണക്ഖണേ തസ്സ ബാലസ്സ അപായദുക്ഖാദിനിബ്ബത്താപനവസേന ന വിപച്ചതി. ദുതിയേ പന വാ തതിയാദിമ്ഹി വാ അത്തഭാവേ വിപച്ചതി. **ഭസ്മച്ഛന്നോ** ഛാരികായ പടിച്ഛന്നോ **പാവകോ** അഗ്ഗി അക്കന്തം ജനം അക്കമനക്ഖണേ ന ഡഹതി. ഛാരികം പന താപേത്വാ കാലന്തരേ ഡഹതി ഇവ, എവം യേന ബാലേന പാപം യം കമ്മം കതം, തം കമ്മം കരണക്ഖണേ തം ബാലം അപായദുക്ഖാദിനിബ്ബത്താപനവസേന ഡഹാപേന്തം ഹുത്വാ ന അന്വേതി. ദുതിയേ വാ തതിയാദിമ്ഹി വാ അത്തഭാവേ അപായദുക്ഖാദിനിബ്ബത്താപനവസേന ഡഹാപേന്തം ഹുത്വാ ഡഹന്തം തം ബാലം തം അന്വേതീതി യോജനാ. **ഇദം** “ന ഹി...പേ॰... പാവകോ”തി സുത്തം ലോകിയേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ലോകിയം** നാമ.

“എത്തകമേവ ലോകിയ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“ചത്താരിമാനീ”**തിആദി വുത്തം. അത്ഥോ പാകടോ. **ഇദം** “ചത്താരിമാനി...പേ॰... കാളപക്ഖേവ ചന്ദിമാ”തി സുത്തം ലോകിയേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ലോകിയം** നാമ.

“എവം ദുവിധംയേവ ലോകിയ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകധമ്മാ”**തിആദി വുത്തം. അത്ഥോ പാകടോ. **ഇദം** “അട്ഠിമേ”തിആദികം സുത്തം ലോകിയേസു അട്ഠവിധേസു അത്ഥേസു വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ലോകിയം** നാമ.

നാനാവിധം ലോകിയം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം സുത്തം ലോകുത്തര”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമം ലോകുത്തര”**ന്തിആദി വുത്തം . ഇതോ പരേസുപി എസ നയോ വേദിതബ്ബോ. **തത്ഥാ**തി തേസു അട്ഠവീസതിവിധേസു ലോകിയാദീസു സുത്തേസു.

ഛേകേന സാരഥിനാ സുദന്താ അസ്സാ സമഥങ്ഗതാ യഥാ, എവം **പഹീനമാനസ്സ** പഹീനനവവിധമാനസ്സ **യസ്സ** അനാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ **ഇന്ദ്രിയാനി** ഛബ്ബിധാനി ചക്ഖുന്ദ്രിയാദീനി സമഥങ്ഗതാനി. **താദിനോ** താദിലക്ഖണേന സമന്നാഗതസ്സ അനാസവസ്സ **തസ്സ** ഭിക്ഖുനോ ദേവാപി മനുസ്സാപി പിഹയന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** “യസ്സിന്ദ്രിയാനീ”തിആദികം സുത്തം ലോകുത്തരേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ലോകുത്തരം** നാമ.

“എത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“പഞ്ചിമാനി ഭിക്ഖവേ ഇന്ദ്രിയാനീ”**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** “പഞ്ചിമാനീ”തിആദികം സുത്തമ്പി ലോകുത്തരേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ലോകുത്തരം** നാമ. (൧)

“ലദ്ധാന മാനുസത്തം ദ്വേ, കിച്ചം അകിച്ചമേവ ചാ”തിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ വുത്താ. **ഇഹ** ഗാഥാസു “സുകിച്ചം ചേവ പുഞ്ഞാനീ”തി **യം** ഗാഥാപദഞ്ച “പുഞ്ഞാനി കരിത്വാന, സഗ്ഗാ സഗ്ഗം വജന്തി കതപുഞ്ഞാ”തി **യം** ഗാഥാപദഞ്ച വുത്തം, **ഇദം** ഗാഥാപദം ലോകിയേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ലോകിയം** നാമ.

ഇഹ ഗാഥാസു “സംയോജനവിപ്പഹാനം വാ”തി **യം** ഗാഥാപദഞ്ച “സംയോജനവിപ്പഹാനാ, ജരാമരണാ വിപ്പമുച്ചന്തീ”തി **യം** ഗാഥാപദഞ്ച വുത്തം, **ഇദം** ഗാഥാപദം വുത്തനയേന ലോകുത്തരം നാമ. **ഇദം** “ലദ്ധാനാ”തിആദികം വുത്തപ്പകാരേന ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച.

ഭിക്ഖവേ, വിഞ്ഞാണേ ആഹാരേ ആഹാരപടിബദ്ധേ ഛന്ദരാഗേ സതി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി ഹോതി. “വിഞ്ഞാണേ...പേ॰... ഹോതീ”തി **ഇദം** വുത്തനയേന ലോകിയം നാമ. “വിഞ്ഞാണേ...പേ॰... നിരോധോ”തി **ഇദം** സുത്തം ലോകുത്തരം നാമ. **ഇദം** “വിഞ്ഞാണേ ചേ ഭിക്ഖവേ”തിആദികം സുത്തം ലോകിയേ അത്ഥേ ച ലോകുത്തരേ അത്ഥേ ച ഏകദേസവസേന വാചകഞാപകവസേന പവത്തനതോ **ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച**. (൨)

൧൧൩. സത്തലോകേ സബ്ബാ ദിസാ അനുപരിഗമ്മ **ക്വചി** ദിസായം ചേതസാ **അത്തനാ** അത്തതോ പിയതരം അഞ്ഞം നേവ അജ്ഝഗാ, അത്താവ പിയതരോ യഥാ , ഏവം **പരേസം** സത്താനം **പുഥു** വിസും വിസും അത്താവ **പിയോ** പിയതരോ, തസ്മാ അത്തനോവ പിയതരത്താ **അത്തകാമോ** അത്തനോ ഹിതകാമോ പണ്ഡിതോ സത്തലോകോ അത്താനം ഉപമം കത്വാ പരം **ന ഹിംസേ** ന ഹിംസേയ്യാതി യോജനാ. **ഇദം** “സബ്ബാ ദിസാ”തിആദികം സുത്തം സത്തേസു വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **സത്താധിട്ഠാനം** നാമ.

യേ കേചി ഖീണാസവാ പുഗ്ഗലാ **ഭൂതാവ** ന ഭവിസ്സന്തി, **സബ്ബേ** തേ ഖീണാസവാ പുഗ്ഗലാ **ദേഹം** അത്തഭാവം പഹായ നിബ്ബാനം ഗമിസ്സന്തി. യേ ച പുഥുജ്ജനാദയോ സത്താ പുനബ്ഭവേസു ഭവിസ്സന്തി, **സബ്ബേ** തേ പുഥുജ്ജനാദയോ സത്താ **ദേഹം** അത്തഭാവം പഹായ പരലോകം ഗമിസ്സന്തി, തം **സബ്ബജാനിം** സബ്ബസ്സ സത്തസ്സ ഹാനിം മരണം, വിനാസം വാ കുസലോ യോ പുഗ്ഗലോ വിജാനാതി, സോ **കുസലോ** പുഗ്ഗലോ തം സബ്ബജാനിം വിദിത്വാ ആതാപിയോ ബ്രഹ്മചരിയം ചരേയ്യാതി യോജനാ. **ഇദം** “യേ കേചീ”തിആദികം വുത്തനയേന സത്താധിട്ഠാനം.

സത്തഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം കല്യാണമിത്തം യാവജീവം കുസലേന പുഗ്ഗലേന ന വിജഹിതബ്ബം. കതമേഹി സത്തഹി? പരിസുദ്ധസീലസമ്പത്തിപരിസുദ്ധദിട്ഠിസമ്പത്തീഹി സമന്നാഗതത്താ **പിയോ ച** പിയായിതബ്ബോ ച ഹോതി, പാസാണഛത്തം വിയ **ഗരു ച** ഹോതി, സമ്ഭാവേതബ്ബതായ **ഭാവനീയോ ച** ഹോതി, “കാലേന വദാമി, നോ അകാലേനാ”തിആദികേ പഞ്ചധമ്മേ അത്തനി ഉപട്ഠാപേത്വാ സബ്രഹ്മചാരീനം വാ സിസ്സാനം വാ വിനിച്ഛയഉല്ലുമ്പനഓവാദദാനഭാവേ ഠത്വാ **വത്താ ച** ഹോതി, സബ്രഹ്മചാരീഹി വാ സിസ്സാദീഹി വാ വുച്ചമാനോ സുവചോ ഹുത്വാ തേസം **വചനക്ഖമോ ച** ഹോതി, സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിഗമ്ഭീരം വാ അഞ്ഞം ഗമ്ഭീരം വാ **കഥം കത്താ ച** ഹോതി, ധമ്മവിനയാദിവസേനേവ ദീപനതോ **അട്ഠാനേ ച ന നിയോജകോ** ഹോതി. ഇമേഹി സത്തഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം കല്യാണമിത്തം യാവജീവം ന വിജഹിതബ്ബം. **ഇദം** “സത്തഹീ”തിആദിവചനം ഭഗവാ അവോച. **ഇദം** “സത്തഹീ”തിആദികം വചനം സുഗതോ വത്വാ അഥാപരം **ഏതം** ഗാഥാവചനം സത്ഥാ അവോച. കിം അവോച?

> “പിയോ ഗരു ഭാവനീയോ, വത്താ ച വചനക്ഖമോ;
> ഗമ്ഭീരഞ്ച കഥം കത്താ, ന ചട്ഠാനേ നിയോജകോ;
> തം മിത്തം മിത്തകാമേന, യാവജീവമ്പി സേവിയ”ന്തി. -

ഏതം ഗാഥാവചനം സത്ഥാ അവോചാതി യോജനാ. “ന ച അട്ഠാനയോജകോ”തി പാഠോ അത്ഥി. **ഇദം** “സത്തഹീ”തിആദികം വചനം സത്താധിട്ഠാനം.

ലോകേ യം കാമസുഖഞ്ച യം ഇദം ദിവിയം സുഖഞ്ച അത്ഥി, **ഏതേ** കാമസുഖദിവിയസുഖാ തണ്ഹാക്ഖയസുഖസ്സ സോളസിം കലം ന അഗ്ഘന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** "യഞ്ചാ"തിആദികം സുത്തം ധമ്മാധിട്ഠാനം.

യത്ഥ നിബ്ബാനേ ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം അസോകം വിരജം ഖേമം തം നിബ്ബാനം സുസുഖം വതാതി യോജനാ. **ഇദം** "സുസുഖ"ന്തിആദികം സുത്തമ്പി ധമ്മാധിട്ഠാനം. (൩)

തീസു ഭവേസു സത്താനം ജനനതോ തണ്ഹാസങ്ഖാതം **മാതരഞ്ച,** പിതരം നിസ്സായ മാനസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ മാനസങ്ഖാതം **പിതരഞ്ച,** രട്ഠേ ലോകോ രട്ഠിസ്സരം രാജാനം ഭജതി വിയ ദ്വിന്നം സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠീനം സബ്ബദിട്ഠിഗതേഹി ഭജനീയത്താ സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിസങ്ഖാതേ **ഖത്തിയേ ദ്വേ രാജാനോ ച,** ആയസാധകോ പുരിസോ രട്ഠേ അത്ഥം അനുചരതി ഇവ നന്ദിരാഗസ്സ ദ്വാദസായതനേ അനുചരണതോ നന്ദിരാഗസങ്ഖാതേന അനുചരണേന സഹ പവത്തനട്ഠാനം ദ്വാദസായതനസങ്ഖാതം **രട്ഠഞ്ച** ഖീണാസവോ യോ ബ്രാഹ്മണോ ഹനതി, സോ ബ്രാഹ്മണോ ഹന്ത്വാ **അനീഘോ** നിദ്ദുക്ഖോ ഹുത്വാ യാതീതി യോജനാ. ഇഹ "മാതര"ന്തിആദിഗാഥായം "മാതരം...പേ॰... ഹന്ത്വാ"തി **ഇദം** ഗാഥാവചനം ധമ്മാധിട്ഠാനം. "അനീഘോ യാതി ബ്രാഹ്മണോ"തി **ഇദം** ഗാഥാവചനം സത്താധിട്ഠാനം. **ഇദം** "മാതര"ന്തിആദികം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച.

"ചത്താരോമേ ഭിക്ഖവേ ഇദ്ധിപാദാ"തി **ഇദം** സുത്തപ്പദേസവചനം ധമ്മാധിട്ഠാനം. സോ ചതൂഹി ഇദ്ധിപാദേഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ **കായേപി** കരജകായേപി **ചിത്തം** പാദകജ്ഝാനചിത്തം **സമോദഹതി** പക്ഖിപതി, സോ പുഗ്ഗലോ ദിസ്സമാനകായേന ഗന്തുകാമോ കരജകായഗതികം പാദകജ്ഝാനചിത്തം അധിട്ഠഹതി. **ചിത്തേപി** പാദകജ്ഝാനചിത്തേപി **കായം** കരജകായം **സമോദഹതി** പക്ഖിപതി, സോ പുഗ്ഗലോ സീഘം അഞ്ഞം ഗന്തുകാമോ പാദകജ്ഝാനചിത്തഗതികം കരജകായം അധിട്ഠഹതി. **കായേ** കരജകായേ **സുഖസഞ്ഞഞ്ച** സുഖവിഹാരസഞ്ഞഞ്ച **ലഹുസഞ്ഞഞ്ച** ലഹുഗമനസഞ്ഞഞ്ച ഓക്കമിത്വാ അഞ്ഞം ഗമനേയ്യം ഇച്ഛിതട്ഠാനം ഏകചിത്തക്ഖണേനേവ ച ഗന്ത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. **ഇദം** "സോ"തിആദികം സുത്തപ്പദേസവചനം സത്താധിട്ഠാനം. **ഇദം** "ചത്താരോമേ"തിആദികം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച. (൪)

൧൧൪. യം **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ലോകുത്തരം** ലോകം ഉത്തരിത്വാ അഭിഭവിത്വാ ഠിതം, **യേന** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഭഗവാ "സബ്ബഞ്ഞൂ"തി വുച്ചതി, **തസ്സ** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പരിഹാനം നത്ഥി, **തം** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം സബ്ബകാലേ ജാനിതും ആവജ്ജനകാലേ പവത്തതീതി യോജനാ. **ഇദം** "യം ത"ന്തിആദികം ഞാണേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേനപി പവത്തനതോ **ഞാണം** നാമ.

യായ നിബ്ബാനഗാമിനിയാ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ജാതിമരണസങ്ഖയം പജാനാതി, സാ നിബ്ബാനഗാമിനീ മഗ്ഗപഞ്ഞാ സബ്ബാഹി ലോകിയാഹി പഞ്ഞാഹി **സേട്ഠാ** പസത്ഥാതി യോജനാ. **ഇദം** "പഞ്ഞാ ഹീ"തിആദികം വുത്തനയേന ഞാണം നാമ.

"ധോതക, വോ തുമ്ഹാകം സന്തിം അഹം കിത്തയിസ്സാമീ"തി ഭഗവാ അവോച. **"ദിട്ഠേ ധമ്മേ** ദുക്ഖാദിധമ്മേ വാ അത്തഭാവേ വാ **സതോ** അനിച്ചാനുപസ്സനാദിസതിസമ്പന്നോ ഹുത്വാ **ചരം** ചരന്തോ യോഗാവചരോ അനീതിഹം **യം സന്തിം** യം നിബ്ബാനം അരിയമഗ്ഗേന **വിദിത്വാ ലോകേ** സംസാരലോകേ **വിസത്തികം** വിസപ്പകം തണ്ഹം **തരേ** തരേയ്യാ"തി ഭഗവാ അവോച.

ധോതകോ ഭഗവന്തം വദതി **"മഹേസി** മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധാദീ ഏസനസീല, ഗോതമ, **സതോ** 'സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ'തിആദിസരണസമ്പന്നോ ഹുത്വാ **ചരം** ചരന്തോ യോഗാവചരോ ഉത്തമം **യം സന്തിം** യം നിബ്ബാനം അരിയമഗ്ഗേന **വിദിത്വാ ലോകേ** സംസാരലോകേ വിസത്തികം തണ്ഹം **തരേ** തരേയ്യാതി **തഞ്ച** വചനം **തഞ്ച** സന്തിം നിബ്ബാനം അഹം **അഭിനന്ദാമി** അഭിപത്ഥയാമി, മഹേസി ത്വം, യഞ്ച സമ്പജാനാസീ"തി ധോതകോ ഭഗവന്തം വദതി.

“ധോതകാ”തി ആലപിത്വാ ഭഗവാ ധോതകം അവോച. **“ഉദ്ധം** അനാഗതം ഉപരി **അധോ** അതീതം ഹേട്ഠാ ച **തിരിയഞ്ചാപി** മജ്ഝേ പച്ചുപ്പന്നം പരിതോ ച **ലോകേ** സംസാരലോകേ ഏതം തണ്ഹം **ഭവാഭവായ** ഖുദ്ദകഭവമഹന്തഭവത്ഥായ **സങ്ഗോ** ലഗ്ഗോതി **വിദിത്വാ** വിചരന്തോ ത്വം തണ്ഹം **മാകാസി** മാ അകാസീ”തി ഭഗവാ ധോതകം അവോചാതി യോജനാ. **ഇദം** “കിത്തയിസ്സാമീ”തിആദികം ഞേയ്യേ വിസയേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഞേയ്യം** നാമ.

“ഏത്തകമേവാ”തി വത്തബ്ബത്താ **“ചതുന്നം ഭിക്ഖവേ”**തിആദി വുത്തം. ഭിക്ഖവേ, ചതുന്നം **അരിയസച്ചാനം** അരിയഭാവകരാനം സച്ചാനം **അനനുബോധാ** അബുജ്ഝനേന **അപ്പടിവേധാ** അപ്പടിവിജ്ഝനേന **ഏവം** ഇമിനാ കാരണേന മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച ദീഘമദ്ധാനം ഇദം **സന്ധാവിതം** സന്ധാവനം, ഇദം **സംസരിതം** സംസരണം അഹോസീതി, ഭിക്ഖവേ, അജ്ജ **തയിദം** തം ഇദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം മയാ അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം... പേ॰... **തയിദം** തം ഇദം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചം മയാ അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം, മമ ഭവതണ്ഹാ ഉച്ഛിന്നാ, ഭവനേത്തി തണ്ഹാ ഖീണാ, ഇദാനി മമ പുനബ്ഭവോ നത്ഥി, **ഇതി ഇദം** “ചതുന്ന”ന്തിആദികം ഭഗവാ അവോച, സുഗതോ **ഇദം** “ചതുന്ന”ന്തിആദികം വത്വാ അഥാപരം **ഏതം** “ചതുന്ന”ന്തിആദിഗാഥാവചനം സത്ഥാ അവോചാതി യോജേത്വാ ഗാഥായഞ്ച തഥേവ യോജനാ കാതബ്ബാ. **ഇദം** “ചതുന്ന”ന്തിആദികം വുത്തനയേന ഞേയ്യം നാമ. (൫)

“രൂപം അനിച്ചം...പേ॰... വിഞ്ഞാണം അനിച്ച”ന്തി **ഇദം** സുത്തം ഞേയ്യേ രൂപാദിധമ്മേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഞേയ്യം** നാമ.

ഏവം “രൂപം അനിച്ച”ന്തിആദിനാ പകാരേന **ജാനം** ജാനന്തോ **ഏവം** “രൂപം അനിച്ച”ന്തിആദിനാ പകാരേന **പസ്സം** പസ്സന്തോ **അരിയസാവകോ** അരിയസ്സ ഭഗവതോ സാവകോ “ഇദം രൂപം അനിച്ച”ന്തി രൂപം പസ്സതി, “അയം വേദനാ അനിച്ചാ”തി വേദനം പസ്സതി, “അയം സഞ്ഞാ അനിച്ചാ”തി സഞ്ഞം പസ്സതി, “ഇമേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ”തി സങ്ഖാരേ പസ്സതി, “ഇദം വിഞ്ഞാണം അനിച്ച”ന്തി വിഞ്ഞാണം പസ്സതി. **ഇതി ഇദം** സുത്തം രൂപാദിപസ്സനേ ഞാണേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഞാണം** നാമ.

സോ “രൂപം അനിച്ച”ന്തിആദിനാ പകാരേന പസ്സന്തോ അരിയസാവകോ **രൂപേന** രൂപരാഗേന പരിമുച്ചതി...പേ॰... **വിഞ്ഞാണമ്ഹാ** വിഞ്ഞാണരാഗമ്ഹാ പരിമുച്ചതീതി ദുക്ഖസ്മാ പരിമുച്ചതീതി അഹം വദാമീതി യോജനാ. **ഇദം** “സോ പരിമുച്ചതീ”തിആദികം സുത്തം ഞാണേ ച ഞേയ്യേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച** ഹോതി.

സബ്ബേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പച്ചയേഹി സങ്ഖരിതത്താ **സങ്ഖാരാ** ആദിഅന്തവന്തഭാവതോ, അനിച്ചന്തികഭാവതോ, താവകാലികഭാവതോ ച ഖണപരിത്തഭാവതോ **അനിച്ചാ** ഭവന്തി. **ഇദം** “സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ”തി സുത്തപ്പദേസവചനം വുത്തനയേന ഞേയ്യം നാമ. **യദാ** വിപസ്സനാകരണകാലേ **പഞ്ഞായ** വിപസ്സനാപഞ്ഞായ **പസ്സതി** അനിച്ചതാദികം പസ്സതി. **ഇദം** “യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ”തി സുത്തപ്പദേസവചനം ഞാണം നാമ. **അഥ** പസ്സനക്ഖണേ **ദുക്ഖേ** പഞ്ചക്ഖന്ധേ വിപസ്സകോ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ പുഗ്ഗലോ ദുക്ഖാദിജാനനാദിവസേന ചത്താരി സച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, **ഏസോ** ചതുസച്ചപടിവേധോ **വിസുദ്ധിയാ** വിസുദ്ധത്ഥായ മഗ്ഗോതി. **ഇദം** “അഥാ”തിആദികം സുത്തപ്പദേസവചനം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച ഹോതി.

സോണാതി സോണം ആലപതി. **സമണാ** ബാഹിരകസമണാ **ബ്രാഹ്മണാ** ജാതിബ്രാഹ്മണാ അനിച്ചേന രൂപേന, ദുക്ഖേന രൂപേന, വിപരിണാമധമ്മേന രൂപേന “അഹം പരേഹി **സേയ്യോ** ഉത്തമോ അസ്മീ”തി വാ സമനുപസ്സന്തി, “അഹം പരേന **സദിസോ** സമാനോ അസ്മീ”തി വാ സമനുപസ്സന്തി, “അഹം പരതോ **ഹീനോ** ലാമകോ അസ്മീ”തി വാ സമനുപസ്സന്തി, യഥാഭൂതസ്സ അദസ്സനാ **അഞ്ഞത്ര** വജ്ജേത്വാ അഞ്ഞം കിം നാമ കാരണം സിയാ, യഥാഭൂതം അദസ്സനതോ താവ സമനുപസ്സനസ്സ അഞ്ഞം കാരണം നത്ഥി, യഥാഭൂതം അദസ്സനമേവ കാരണന്തി വേദിതബ്ബം. **“അനിച്ചായ വേദനായാ”**തിആദീസുപി ഇമിനാ വുത്തനയേന വുത്തനയാനുസാരേന യോജനാ കാതബ്ബാ. **ഇദം** “യേ ഹി കേചീ”തിആദികം

സുത്തപ്പദേസവചനം ഞേയ്യം നാമ. “യേ ച ഖോ കേചീ”തിആദികോ സുക്കപക്ഖോ പന വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ. **ഇദം** “യേ ച ഖോ”തിആദികം സുത്തപ്പദേസവചനം ഞാണം നാമ. **ഇദം** “യേ ഹി കേചീ”തിആദികം സുത്തം ഞാണേ ച ഞേയ്യേ ച അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച** ഹോതി. (൩)

നാനാവിധം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച സാസനപട്ഠാനസുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “കതമം ദസ്സന”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമം ദസ്സന”**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ലോകിയാദീസു അട്ഠവീസതിവിധേസു സാസനപട്ഠാനേസു സുത്തേസു കതമം സുത്തം ദസ്സനം നാമാതി പുച്ഛതി.

൧൧൫. ഗമ്ഭീരപഞ്ഞേന സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേന **സുദേസിതാനി** സങ്ഖേപവിത്ഥാരാദീഹി തേഹി തേഹി നയേഹി സുട്ഠു ദേസിതാനി അരിയസച്ചാനി **യേ** ഭാവിതഭാവനാ അരിയപുഗ്ഗലാ പഞ്ഞാഓഭാസേന വിഭാവയന്തി, തേ ഭാവിതഭാവനാ അരിയപുഗ്ഗലാ ദേവരജ്ജചക്കവത്തിരജ്ജാദിപമാദട്ഠാനം ആഗമ്മ ഭുസം പമത്താ കിഞ്ചാപി ഹോന്തി, തഥാപി **തേ** ഭാവിതഭാവനാ അരിയപുഗ്ഗലാ സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന അട്ഠമഭവാദീസു ഉപ്പജ്ജനാരഹാനം നാമരൂപാനം നിരുദ്ധത്താ അട്ഠമക്ഖത്തുവസേന **അട്ഠമം** ഭവം ന ആദിയന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** “യേ അരിയസച്ചാനീ”തിആദികം സുത്തം ദസ്സനേ പഠമമഗ്ഗഞാണേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ദസ്സനം** നാമ.

നഗരദ്വാരബാഹഥിരകരണത്ഥം ഉമ്മാരബ്ഭന്തരേ പഥവിയം അട്ഠഹത്ഥദസഹത്ഥപ്പമാണം ആവാടം ഖണിത്വാ തസ്മിം ആവാടേ ഉസ്സാപിതത്താ **പഥവിസ്സിതോ** പഥവിനിസ്സിതോ അന്തോപഥവിനിസ്സിതോ **ഇന്ദഖീലോ** സാരദാരുമയോ ഥമ്ഭോ **ചതുബ്ഭി** ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗതേഹി **വാതേഹി** മഹാവാതേഹി **അസമ്പകമ്പിയോ** സമ്പകമ്പിതും അസക്കുണേയ്യോ സിയാ യഥാ, **യോ** സപ്പുരിസോ അരിയസച്ചാനി അവേച്ച പസ്സതി, തം സപ്പുരിസം സബ്ബതിത്ഥിയവാദവാതേഹി അസമ്പകമ്പിയത്താ **തഥൂപമം** അഹം വദാമീതി യോജനാ. **ഇദം** “യഥിന്ദഖീലോ”തിആദികം സുത്തം വുത്തനയേന ദസ്സനം നാമ.

ഭിക്ഖവേ, ചതൂഹി സോതാപത്തിയങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ **അരിയസാവകോ** അരിയസ്സ ഭഗവതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാവകോ ആചിക്ഖിതും **ആകങ്ഖമാനോ** ഹുത്വാ **അത്തനാവ** സയമേവ അത്താനം ബ്യാകരേയ്യ “ഭോ, മമ അത്ത അഹം ഇദാനി ഖീണനിരയോ അമ്ഹി, ഖീണതിരച്ഛാനയോനി അമ്ഹി…പേ॰… ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സാമീ”തി ബ്യാകരേയ്യ. ചതുരങ്ഗസരൂപം ദസ്സേതും **“കതമേഹി ചതൂഹീ”**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** “ചതൂഹീ”തിആദികം ദസ്സനം നാമ.

നാനാവിധം ദസ്സനം നിദ്ധാരിതം, “കതമാ ഭാവനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **“തത്ഥ കതമാ ഭാവനാ”**തിആദി വുത്തം.

ഇധ സാസനേ **യസ്സ** അരിയസാവകസ്സ **അജ്ഝത്തം** കാമഭവേ നിബ്ബത്താപകാനം ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനം പജഹനവസേന ച **ബഹിദ്ധാ** രൂപാരൂപഭവേസു നിബ്ബത്താപകാനം ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനം പജഹനവസേന ച **ഇന്ദ്രിയാനി** സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി **സുഭാവിതാനി** അരിയമഗ്ഗഭാവനാവസേന സുട്ഠു ഭാവിതാനി ഭവന്തി, **ഭാവിതോ** ഭാവിതമഗ്ഗോ **സ ദന്തോ** സോ അരിയസാവകോ ഇമം ലോകഞ്ച പരം ലോകഞ്ച **നിബ്ബിജ്ഝ** നിബ്ബിജ്ഝിത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ **കാലം** മരണകാലേ , കാലംകിരിയം വാ **കങ്ഖതി** പത്ഥേതീതി യോജനാ. **അയം** “യസ്സിന്ദ്രിയാനീ”തിആദികാ പാളി ഭാവനായ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഭാവനാ** നാമ.

ധമ്മപദാനി ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനധമ്മകോട്ഠാസാനി. **അനഭിജ്ഝാ ധമ്മപദം** അനഭിജ്ഝാസീസേന അധിഗതഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗനിബ്ബാനധമ്മപദം കോട്ഠാസം. എസ നയോ സേസേസുപി. **അയം** “ചത്താരിമാനീ”തിആദികാ പാളി വുത്തനയേന ഭാവനാ നാമ. (൭)

ദേവപുത്ത ഛിന്ദന്തോ പുഗ്ഗലോ **പഞ്ച** ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി ഹേട്ഠാ മഗ്ഗത്തയേന **ഛിന്ദേ** ഛിന്ദേയ്യ, പജഹന്തോ പുഗ്ഗലോ **പഞ്ച** ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി അരഹത്തമഗ്ഗേന

ജഹേ പജഹേയ്യ, ഭാവയന്തോ പുഗ്ഗലോ **പഞ്ച** സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനി ച ഉത്തരി **ഭാവയേ** ഭാവേയ്യ. **പഞ്ചസങ്ഗാതിഗോ** രാഗസങ്ഗദോസസങ്ഗമോഹസങ്ഗമാനസങ്ഗദിട്ഠിസങ്ഗാതിഗോ ഭിക്ഖു **ഓഘതിണ്ണോതി** കാമോഘഭവോഘദിട്ഠോഘഅവിജ്ജോഘതിണ്ണോതി **വുച്ചതി** കഥീയതീതി യോജനാ. "പഞ്ച ഛിന്ദേ പഞ്ച ജഹേ"തി ഇദം വചനം ദസ്സനം നാമ. "പഞ്ച ചുത്തരി...പേ॰... വുച്ചതീ"തി **അയം** പാളി ഭാവനാ നാമ. **ഇദം** "പഞ്ചാ"തിആദികം സുത്തം ദസ്സനഞ്ച ഭാവനാ ച ഹോതി.

"തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ"തിആദീസു യോജനാ പാകടാ. (വ്വ)

ഫ്ഫന്ന. "സബ്ബപാപസ്സ അകരണം...പേ॰... ബുദ്ധാന സാസന"ന്തി **ഇദം** സുത്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ വചനഭാവതോ **സകവചനം** നാമ. അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ.

ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ **ബാലലക്ഖണാനി** ബാലഉപലക്ഖണകാരണാനി **ബാലനിമിത്താനി** "അയം ബാലോ"തി ഗഹണകാരണാനി **ബാലാപദാനാനി** ബാലസ്സ അപദാനാനി പോരാണാനി വിരുള്ഹാനി കമ്മാനി **യേഹി** ബാലലക്ഖണാദീഹി ബാലം "ബാലോ"തി **പരേ** പണ്ഡിതാ സഞ്ജാനന്തി, **ഇമാനി** ബാലലക്ഖണാനി മയാ വുച്ചമാനാനി തീണി. കതമാനി തീണി? ഭിക്ഖവേ, ബാലോ **ദുച്ചിന്തിതചിന്തീ ച** ദുച്ചിന്തിതം അഭിജ്ഝാബ്യാപാദമിച്ഛാദസ്സനം ചിന്തീ ച ഹോതി, **ദുബ്ഭാസിതഭാസീ** ദുബ്ഭാസിതം മുസാവാദാദിം ഭാസീ ച ഹോതി. **ദുക്കടകമ്മകാരീ ച** ദുക്കടം പാണാതിപാതാദികമ്മം കാരീ ച ഹോതി. ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ... പേ॰... ബാലാപദാനാനി ഇമിനാ മയാ വുത്താനി തീണി ഖോ ഭവന്തി. സുക്കപക്ഖോ പന വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ. **ഇദം** "തീണിമാനി ഭിക്ഖവേ"തിആദികം വചനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ വചനഭാവതോ **സകവചനം** നാമ.

പഥവീസമോ വിത്ഥതോ സമ്ബോധോ നാമ നത്ഥി. പാതം വുട്ഠം ഉദകം ആഭുസോ ലാഭി ഗണ്ഹാതീതി **പാതാലോ,** പാതാലേന സമോ **പാതാലസമോ** നിന്നോ ന വിജ്ജതി. മേരുസമോ ഉന്നതോ നത്ഥി, ചക്കവത്തിസദിസോ പോരിസോ നത്ഥീതി യോജനാ. **ഇദം** "പഥവീസമോ"തിആദികം വചനം പരസ്സ ദേവസ്സ വചനഭാവതോ **പരവചനം** ഹോതി.

"ദേവാനം ഇന്ദ, തവ സുഭാസിതേന ജയോ ഹോതീ"തി വത്വാ "വേപചിത്തി, തവ സുഭാസിതേന ജയോ ഹോതൂ"തി വത്വാ "വേപചിത്തി, ത്വം ഗാഥം **ഭണ** ഭണാഹീ"തി അവോച. ഭിക്ഖവേ, അഥ ഖോ അസുരിന്ദോ വേപചിത്തി **ഇമം** വുച്ചമാനം ഗാഥം അഭാസി "തേ പടിസേധകോ **നോ ചേ അസ്സ** നോ ചേ ഭവേയ്യ , ഏവം സതി ബാലാ ഭിയ്യോ പകുജ്ഝേയ്യും, തസ്മാ **ധീരോ** പണ്ഡിതോ ഭുസേന ദണ്ഡേന ബാലം നിസേധയേ"തി.

ഗാഥായ, ഭിക്ഖവേ, അസുരിന്ദേന വേപചിത്തിനാ ഭാസിതായ അസുരാ അനുമോദിംസു, ദേവാ തുണ്ഹീ അഹേസും. ഭിക്ഖവേ, അഥ ഖോ അസുരിന്ദോ വേപചിത്തി ദേവാനം ഇന്ദം സക്കം **ഏതം** വചനം അവോച "ദേവാനമിന്ദ, ത്വം ഗാഥം **ഭണ** ഭണാഹീ"തി ഏതം വചനം അവോച. ഭിക്ഖവേ, അഥ ഖോ ദേവാനമിന്ദോ സക്കോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി "ബാലസ്സ പടിസേധനം **പരം** പച്ചത്ഥികം സങ്കുപിതം ഞത്വാ **സതോ** സതിമാ **യോ** പണ്ഡിതോ കോധതോ ഉപസമ്മതി, തസ്സ പണ്ഡിതസ്സ **ഏതദേവ** ഉപസമം വരന്തി അഹം മഞ്ഞേ"തി.

ഗാഥായ, ഭിക്ഖവേ, ദേവാനമിന്ദേന സക്കേന ഭാസിതായ ദേവാ അനുമോദിംസു, അസുരാ തുണ്ഹീ അഹേസും. ഭിക്ഖവേ, അഥ ഖോ ദേവാനമിന്ദോ സക്കോ അസുരിന്ദം വേപചിത്തിം **ഏതം** വചനം അവോച "വേപചിത്തി, ത്വം ഗാഥം ഭണാഹീ"തി ഏതം വചനം അവോച. ഭിക്ഖവേ, അഥ ഖോ അസുരിന്ദോ വേപചിത്തി ഇമം ഗാഥം അഭാസി "വാസവ യദാ തിതിക്ഖതി, തദാ നം തിതിക്ഖന്തം പുഗ്ഗലം ബാലോ "അയം മേ ഭയാ തിതിക്ഖതീ"തി മഞ്ഞതി, തിതിക്ഖായ ഏതദേവ വജ്ജം അഹം പസ്സാമി. വാസവ ഗോഗണോ പലായിനം ഗവം അജ്ഝോത്ഥരതി ഇവ, ഏവം ദുമ്മേധോ ഖമന്തം ഭിയ്യോ **അജ്ഝാരുഹതി** അജ്ഝോത്ഥരതി.

ഗാഥായ, ഭിക്ഖവേ, അസുരിന്ദേന വേപചിത്തിനാ ഭാസിതായ അസുരാ അനുമോദിംസു, ദേവാ തുണ്ഹീ അഹേസും. ജായമാനേ ച ഗോയുദ്ധേ പഠമം ദേയേവ ഗോണാ യുജ്ഝന്തി, ഗോഗണോ പന യാവ ഏകോ ഗോണോ ന പലായതി, താവ ഓലോകേന്തോവ തിട്ഠതി. യദാ ച ഏകോ ഗോണോ പലായതി , തദാ സബ്ബോ ഗോണോ തം പലായിനം ഗവം ഭിയ്യോ അജ്ഝോത്ഥരതീതി ഗോയുദ്ധസഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **"അഥ ഖോ"**തിആദീനം യോജനത്ഥോ പാകടോ.

വേപചിത്തി, യോ പുഗ്ഗലോ തിതിക്ഖതി, **തം** ഖമന്തം പുഗ്ഗലം "അയം മേ ഭയാ തിതിക്ഖതീ"തി കാമം മഞ്ഞതു വാ, മാ മഞ്ഞതു വാ, തം മഞ്ഞനം നിപ്ഫലമേവ. അത്ഥാ സദത്ഥപരമാ ഭവന്തി. **ഖന്ത്യാ** ഖന്തിതോ ഭിയ്യോ സദത്ഥോ നാമ ന വിജ്ജതി.

യോ ബലവാ സന്തോ ദുബ്ബലസ്സ ഹവേ തിതിക്ഖതീതി തസ്സ ബലവന്തസ്സ **തം** തിതിക്ഖനം പരമം ഖന്തിന്തി സപ്പുരിസാ ആഹു, ദുബ്ബലോ നിച്ചം ഖമതി ഏവ.

യസ്സ ബാലസ്സ ബാലബലം അത്ഥി, തസ്സ ബാലസ്സ ബാലബലം "അബല"ന്തി സപ്പുരിസാ ആഹു, യസ്സ ധമ്മഗുത്തസ്സ യം ബലം അത്ഥി, തസ്സ ധമ്മഗുത്തസ്സ തസ്സ ബലസ്സ **പടിവത്താ** പടിപ്ഫരിത്വാ വത്താ ന വിജ്ജതി.

വേപചിത്തി, യോ പുഗ്ഗലോ **കുദ്ധം** പഠമം കുജ്ഝന്തസ്സ പടികുജ്ഝതി, സോ പടികുജ്ഝന്തോ പുഗ്ഗലോ തേന പടികുജ്ഝനേന **തസ്സ** പഠമം കുജ്ഝന്തസ്സ പാപപുഗ്ഗലസ്സ പാപപുഗ്ഗലതോ **പാപിയോ ഏവ** പാപതരോ ഹീനതരോ ഏവ ഭവേ.

വേപചിത്തി, യോ സപ്പുരിസോ **സതോ** സതിമാ പരം സങ്കുപിതം ഞത്വാ പഠമം കുജ്ഝന്തസ്സ അപ്പടികുജ്ഝന്തോവ ഭവേ, സോ സപ്പുരിസോ ദുജ്ജയം സങ്ഗാമം ജേതി നാമ, അത്തനോ ച പരസ്സ ച ഉഭിന്നം അത്ഥം ചരതി നാമ.

അത്തനോ ച പരസ്സ ച തികിച്ഛന്താനം ഉഭിന്നം കോധോ ഉപസമ്മതി, യേ ജനാ **ധമ്മസ്സ** ഖന്തിധമ്മസ്സ അത്ഥേ, ചതുസച്ചധമ്മേ വാ അകോവിദാ ഭവന്തി, തേ ജനാ ഖമന്തം സപ്പുരിസം "അയം ബാലോ"തി മഞ്ഞന്തി, തേസം അകോവിദാനം ജനാനം തം മഞ്ഞനം നിപ്ഫലന്തി.

ഗാഥാസു, ഭിക്ഖവേ, ദേവാനമിന്ദേന സക്കേന ഭാസിതാസു ദേവാ അനുമോദിംസു, അസുരാ തുണ്ഹീ അഹേസുന്തി യോജനാ. **ഇദം** "ഭിയ്യോ ബാലാ"തിആദികം വചനം സക്കവേപചിത്തീനം വചനഭാവതോ **പരവചനം** നാമ. (൩)

൧൫൭. പത്തം ഏതരഹി അധിഗതം യഞ്ച കാമൂപകരണം, ആയതിം **പത്തബ്ബം** അധിഗതം യഞ്ച കാമൂപകരണം അത്ഥി, ഏതം ഉഭയം **രജാനുകിണ്ണം** രാഗരജാദികിണ്ണം ഇതി **ആതുരസ്സ** ആതുരാനംയേവ പുഗ്ഗലാനം സന്തികേ **അനുസിക്ഖതോ** അനുസിക്ഖന്തസ്സ **സിക്ഖാസാരാ** ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി, സീലം വതം ജീവിതം ബ്രഹ്മചരിയം ഇമേ സിക്ഖാസാരാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തീതി യേ **ഉപട്ഠാനസാരാ** പുഗ്ഗലാ സാരതോ ഗഹേത്വാ ഠിതാ. ഏത്ഥ **സീലം** നാമ "ന കരോമീ"തി ഓരമണം. **വതം** നാമ ഭോജനകിച്ചകരണാദി. **ജീവിതം** നാമ ആജീവോ. **ബ്രഹ്മചരിയം** നാമ മേഥുനവിരതിവിസേസഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തേസം ഉപട്ഠാനസാരാനം പുഗ്ഗലാനം **അയം** വാദോ **ഏകോ** പഠമോ **അന്തോ** ലാമകോ. **യേ ച** പുഗ്ഗലാ "കാമേസു ദോസോ നത്ഥീ"തി **ഏവംവാദിനോ ഏവംദിട്ഠിനോ** ഹുത്വാ ഠിതാ, തേസം പുഗ്ഗലാനം **അയം** വാദോ **ഏകോ** ദുതിയോ **അന്തോ** ലാമകോ. ഇച്ചേതേ ഉഭോ **അന്താ** അന്തവാദാ പുഗ്ഗലാ കടസിവഡ്ഢനാ കടസിയോ ദിട്ഠിം വഡ്ഢേന്തി. ഏതേ **ഉഭോ അന്തേ** അത്തകിലമഥാനുയോഗേ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗേ **ഏകേ** പുഗ്ഗലാ അനഭിഞ്ഞായ ഓലീയന്തി, **ഏകേ** പുഗ്ഗലാ അതിധാവന്തീതി യോജനാ. **ഇദം** "യഞ്ച പത്ത"ന്തിആദികം വചനം പരേസം പുഗ്ഗലാനം വചനഭാവതോ **പരവചനം** നാമ.

യേ ച സമ്മാദിട്ഠിപുഗ്ഗലാ **തേ ഉഭോ അന്തേ** അത്തകിലമഥാനുയോഗകാമസുഖല്ലികാനുയോഗേ അഭിഞ്ഞായ **തത്ര** ച അന്തേ ന അഹേസും. തേന ച അഭിജാനനേന **തേ** ഉഭോ അന്തേ ന അമഞ്ഞിംസു, **തേസം** സമ്മാദിട്ഠിപുഗ്ഗലാനം **വട്ടം** തിവിധം വട്ടം പഞ്ഞാപനായ നത്ഥി. **ഇതി** ഏവം **ഇദം** "യേ ചാ"തിആദികം വചനം

ഭഗവതോ വചനഭാവതോ **സകവചനം** നാമ. **അയം ഉദാനോ** "യഞ്ച പത്തം...പേ॰... പഞ്ഞാപനായാ"തി അയം ഉദാനോ വുത്തനയേന സകവചനഞ്ച പരവചനഞ്ച ഹോതി.

പസേനദി നാമ **കോസലോ** കോസലിസ്സരോ രാജാ ഭഗവന്തം **ഏതം** "ഇധ മയ്ഹം...പേ॰... തേസം പിയോ അത്താ"തി വചനം അവോച. ഭന്തേ, ഇധ രഹോഗതസ്സ പടിസല്ലീനസ്സ **മയ്ഹം** മമ **ചേതസോ** ചിത്തസ്സ ഏവം പരിവിതക്കോ ഉദപാദി, **കേസം** സത്താനം അത്താ പിയോ നു ഖോ, **കേസം** സത്താനം അത്താ അപ്പിയോ നു ഖോ **ഇതി** ഏതം പരിവിതക്കനം ഉദപാദി. ഭന്തേ, തസ്സ മയ്ഹം ഏതം പരിവിതക്കനം അഹോസി, **യേ ച കേചി** സത്താ കായേന ദുച്ചരിതം ചരന്തി ഖോ...പേ॰... മനസാ ദുച്ചരിതം ചരന്തി ഖോ, **തേസം** സത്താനം അത്താ അപ്പിയോ ഖോ. **തേ** ദുച്ചരിതം ചരന്താ സത്താ "നോ അത്താ പിയോ"തി ഏവം കിഞ്ചാപി വദേയ്യും, അഥ ഖോ **തേസം** ദുച്ചരിതം ചരന്താനം സത്താനം അത്താ അപ്പിയോവ. തം കിസ്സ ഹേതു? അപ്പിയോ **അപ്പിയസ്സ** അനത്ഥായ **യം** ദുച്ചരിതം കരേയ്യ, **തം** ദുച്ചരിതം **തേ** ദുച്ചരിതം ചരന്താ സത്താ **അത്തനാവ**. സയമേവ. **അത്തനോ** അനത്ഥായ **ഹി** യസ്മാ കരോന്തി, തസ്മാ **തേസം** ദുച്ചരിതം ചരന്താനം സത്താനം അത്താ അപ്പിയോവാതി ഏതം പരിവിതക്കനം അഹോസി.

ഭന്തേ , **യേ ച കേചി** സത്താ കായേന സുചരിതം ചരന്തി ഖോ...പേ॰... മനസാ സുചരിതം ചരന്തി ഖോ, **തേസം** സുചരിതം ചരന്താനം സത്താനം അത്താ പിയോ ഖോ, **തേ** സുചരിതം ചരന്താ സത്താ "നോ അത്താ അപ്പിയോ"തി ഏവം കിഞ്ചാപി വദേയ്യും, അഥ ഖോ **തേസം** സുചരിതം ചരന്താനം സത്താനം അത്താ പിയോവ. തം കിസ്സ ഹേതു? പിയോ **പിയസ്സ** അത്ഥായ **യം** സുചരിതം ചരേയ്യ, **തം** സുചരിതം **തേ** സുചരിതം ചരന്താ സത്താ **അത്തനാവ** സയമേവ **അത്തനോ** അത്ഥായ **ഹി** യസ്മാ കരോന്തി , തസ്മാ **തേസം** സുചരിതം ചരന്താനം സത്താനം അത്താ പിയോവാതി ഏതം പരിവിതക്കനം അഹോസി. ഏതം വചനം അവോചാതി യോജനാ.

"ഏവമേതം മഹാരാജാ"തി വചനം പഠമം വത്വാ **"യേ ഹി കേചീ"**തിആദികേ ഭഗവതോ വുത്തവചനേപി യോജനാ തഥേവ കാതബ്ബാ.

ഗാഥാസു പന യോ പണ്ഡിതോ അത്താനം "പിയ"ന്തി ചേ ജഞ്ഞാ, ഏവം സതി സോ പണ്ഡിതോ **നം** അത്താനം **പാപേന** കമ്മേന **ന സംയുജേ** ന സംയോജേയ്യ, **തം** വചനം **ഹി** സച്ചം പിയം അത്താനം സുലഭം ന ഹോതി, ദുക്കടകാരിനാ സുഖം സുലഭം ന ഹോതി.

അന്തകേന മച്ചുനാ അധിപന്നസ്സ മാനുസം ഭവം **ജഹതോ** പജഹന്തസ്സ **തസ്സ** മരണമുഖേ ഠിതസ്സ സത്തസ്സ കിം സകം ഹോതി, മരണമുഖേ ഠിതോ സോ സത്തോ കിഞ്ച ആദായ പരലോകം ഗച്ഛതി, ഛായാ ഗച്ഛന്തം സത്തം അനപായിനീ ഇവ, ഏവം **അസ്സ** പരലോകഗതസ്സ സത്തസ്സ കിഞ്ച അനുഗം ഹോതി.

ഇതി ഭഗവാ ഏവം പുച്ഛതി, പുച്ഛിത്വാ **"ഉഭോ"**തിആദിവിസ്സജ്ജനവചനഞ്ച ആഹ. **ഇധ** ലോകേ യോ മച്ചോ യം പുഞ്ഞഞ്ച യം പാപഞ്ച ഉഭോ കമ്മേ **കുരുതേ** കരോതി, **തസ്സ** പരലോകഗതസ്സ മച്ചസ്സ **തം** പുഞ്ഞപാപദ്വയം സകം ഹോതി. പരലോകം ഗതോ മച്ചോ **തംവ** പുഞ്ഞപാപദ്വയം ആദായ പരലോകം ഗച്ഛതി, ഛായാ ഗച്ഛന്തം സത്തം അനപായിനീ ഇവ, ഏവം **അസ്സ** പരലോകഗതസ്സ മച്ചസ്സ **തംവ** പുഞ്ഞപാപദ്വയം അനുഗം ഹോതി.

തസ്മാ പണ്ഡിതോ **സമ്പരായികം** സമ്പരായേ ഫലനിബ്ബത്താപകം കല്യാണം **നിചയം** നിചയന്തോ ഹുത്വാ കരേയ്യ. പാണിനം പരലോകസ്മിം പുഞ്ഞാനി പതിട്ഠാ ഹോന്തി, ഇതി ഭഗവാ ആഹാതി യോജനാ കാതബ്ബാ. **ഇദം** "രാജാ പസേനദീ"തിആദികം സുത്തം കോസലരഞ്ഞോ വചനഭാവതോ **പരവചനം** ഹോതി. "ഏവമേതം , മഹാരാജ, ഏവമേതം മഹാരാജാ"തിആദികാ അനുഗീതി ഭഗവതോ വചനഭാവതോ **സകവചനം** ഹോതി. **ഇദം** ദ്വയം വചനം സകവചനഞ്ച പരവചനഞ്ച ഹോതി. (ഫ്രം)

ഫ്രവ്വ. പഞ്ഹേ പുച്ഛിതേ **ഇദം** ദുക്ഖസച്ചം അഭിഞ്ഞേയ്യം, **ഇദം** സമുദയസച്ചം പഹാതബ്ബം, **ഇദം** മഗ്ഗസച്ചം ഭാവേതബ്ബം, **ഇദം** നിരോധസച്ചം, ഫലം വാ സച്ഛികാതബ്ബം, **ഇമേ** കുസലാകുസലാ **ധമ്മാ** ഏവം കുസലാകുസലഭാവേന **ഗഹിതാ**

അനവജ്ജസാവജ്ജഭാവേന വാ **ഗഹിതാ** സുഖവിപാകദുക്ഖവിപാകഭാവേന വാ **ഗഹിതാ** , **ഇദം** ഇട്ഠവിപാകം **ഇദം** അനിട്ഠവിപാകം ഫലം നിബ്ബത്തയഇതി ഏവംഗഹിതാനം **തേസം** കുസലാകുസലധമ്മാനം അയം വുഡ്ഢി അത്ഥോ, അയം ഹാനി അത്ഥോതി. **ഇതി ഇദം** ''പഞ്ഹേ പുച്ഛിതേ''തിആദികം സുത്തം വിസ്സജ്ജനീയേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വിസ്സജ്ജനീയം** നാമ.

''ഉളാരോ ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തി ഇമിനാ പദേന ബുദ്ധഉളാരതം **ഏകംസേനേവ** ഏകകോട്ഠാസേനേവ നിദ്ദിസേ. ''സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ''തി ഇമിനാ പദേന ധമ്മസ്വാക്ഖാതതം **ഏകംസേനേവ** ഏകകോട്ഠാസേനേവ നിദ്ദിസേ. ''സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ''തി ഇമിനാ പദേന സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിം **ഏകംസേനേവ** ഏകകോട്ഠാസേനേവ നിദ്ദിസേ ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ''തി ഇമിനാ പദേന സങ്ഖാരാനിച്ചതം ഏകംസേനേവ നിദ്ദിസേ. ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ''തി ഇമിനാ പദേന സങ്ഖാരദുക്ഖതം ഏകംസേനേവ നിദ്ദിസേ. ''സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ''തി ഇമിനാ പദേന ധമ്മാനത്തതം ഏകംസേനേവ നിദ്ദിസേ. ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനത്താ''തി അവത്വാ ''സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ''തി വുത്തേന ഇമിനാ പദേന സങ്ഖാരേഹി അഞ്ഞം യം വാ പന മഗ്ഗഫലനിരോധസമാപത്തിധമ്മജാതം അത്ഥി, തം മഗ്ഗഫലനിരോധസമാപത്തിധമ്മജാതമ്പി ഏവംജാതിയം ഏവം ഏകംസബ്യാകരണീയന്തി മഗ്ഗഫലനിരോധസമാപത്തിധമ്മജാതസ്സാപി അനത്തതം ഏകംസേനേവ നിദ്ദിസേതി യോജനാ. **ഇദം** ''ഉളാരോ''തിആദികം സുത്തം വിസ്സജ്ജനീയേ ബുദ്ധഉളാരതാദികേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വിസ്സജ്ജനീയം** നാമ.

നരദമ്മസാരഥി ആകങ്ഖതോ **തേ** ഭഗവതോ **മനസാ** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസഹിതാദിമനസാ **വിചിന്തിതം** ഞേയ്യധമ്മം ദേവാ മനുസ്സാ സബ്ബേ പാണിനോ **ന ജഞ്ഞാ** ന ജാനേയ്യും. സന്തം അരണം സമാധിം നിസേവതോ **തേ** ഭഗവതോ മനസാ വിചിന്തിതാ കസിണാപി സബ്ബേ പാണിനോ **ന ജഞ്ഞാ** ന ജാനേയ്യും. **കസിണാപി** വാ കസിണാരമ്മണായ പഞ്ഞായപി **ന ജഞ്ഞാ** ന ജാനേയ്യും. **കസിണാപീ**തി ഏത്ഥ ച ''കസിണായപീ''തി വത്തബ്ബേപി യ-കാര ലോപവസേന ''കസിണാപീ''തി വുത്തം. അഥ വാ **''യം ആകങ്ഖതി** യം ആകങ്ഖനം കരോതി, **തം** ആകങ്ഖനം **കിം** കതമ''ന്തി പുച്ഛിതം പഞ്ഹം അഞ്ഞേസം അവിസയത്താ അവിസ്സജ്ജനീയം ഹോതീതി യോജനാ. **ഇദം** ''ആകങ്ഖതോ''തിആദികം സുത്തം അവിസ്സജ്ജനീയേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അവിസ്സജ്ജനീയം** നാമ.

ഭഗവാ **സീലക്ഖന്ധേ** സീലക്ഖന്ധഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **സമാധിക്ഖന്ധേ** സമാധിക്ഖന്ധഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ** പഞ്ഞാക്ഖന്ധഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **വിമുത്തിക്ഖന്ധേ** വിമുത്തിക്ഖന്ധഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേ** വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **ഇരിയായം** കായവചീസമാചാരേ കായവചീസമാചാരഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **പഭാവേ** ആനുഭാവഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **ഹിതേസിതായം** മേത്തായഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **കരുണായം** കരുണാഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോ, ഭഗവാ **ഇദ്ധിയം** ഇദ്ധിവിധഹേതു **ഏത്തകോ** ഏതപരിമാണോതി അവിസ്സജ്ജനീയോതി യോജനാ. **ഇദം** ''ഏത്തകോ''തിആദികം സുത്തം അവിസ്സജ്ജനീയേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അവിസ്സജ്ജനീയം** നാമ.

ഭിക്ഖവേ, അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തഥാഗതസ്സ ലോകേ **ഉപ്പാദാ** ഉപ്പാദഹേതു തിണ്ണം രതനാനം ഉപ്പാദോ സമ്ഭവതി, ആയതിം ബുദ്ധരതനസ്സ ഉപ്പാദോ സമ്ഭവതി, ഏകസ്സ ബുദ്ധരതനസ്സ ധരമാനക്ഖണേന ഹി അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധരതനസ്സ അനുപ്പജ്ജനതോ ആയതിന്തി വുത്തം, ധമ്മരതനസ്സ ഉപ്പാദോ സമ്ഭവതി, സങ്ഘരതനസ്സ ഉപ്പാദോ സമ്ഭവതീതി തീണി രതനാനി. ''താനി തീണി രതനാനി ഗുണതോ കിംപമാണാനീ''തി പുച്ഛിതേ സതി താനി തീണി രതനാനി ഗുണതോ ഏതപരിമാണാനീതി ന വിസ്സജ്ജിതബ്ബാനീതി യോജനാ. **ഇദം** ''തഥാഗതസ്സാ''തിആദികം സുത്തം അവിസ്സജ്ജനീയേ വിസയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അവിസ്സജ്ജനീയം** നാമ.

ബുദ്ധവിസയോ പുഗ്ഗലപരോ പുഗ്ഗലപധാനോ പഞ്ഹോ അവിസ്സജ്ജനീയോ, ബുദ്ധവിസയാവ **പുഗ്ഗലപരോപരഞ്ഞുതാ** അവിസ്സജ്ജനീയാ. ഭിക്ഖവേ,

അവിജ്ജാനീവരണാനം സത്താനം പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതി തണ്ഹാസംയോജനാനം, സകിം നിരയം സന്ധാവതം സംസരതം സത്താനം, സകിം തിരച്ഛാനയോനിം സന്ധാവതം സംസരതം സത്താനം, സകിം പേത്തിവിസയം സന്ധാവതം സംസരതം സത്താനം, സകിം അസുരയോനിം സന്ധാവതം സംസരതം സത്താനം, സകിം ദേവേ സന്ധാവതം സംസരതം സത്താനം, സകിം മനുസ്സേ സന്ധാവതം സംസരതം സത്താനം പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതി ന ദിസ്സതി ന ഉപലബ്ഭതീതി. “സാ പുബ്ബാ കോടി കതമാ”തി കേനചി കതം പുച്ഛനം **അവിസ്സജ്ജനീയം** സംസാരസ്സ പുബ്ബകോടിയാ അഭാവതോ അവിസ്സജ്ജനീയം ഹോതി. **“ന പഞ്ഞായതീ”**തി ദേസനാ സാവകാനം ഞാണവേകല്ലേന കതാ, ന അത്തനോ ഞാണവേകല്ലേന. “ന പഞ്ഞായതീ”തി ദേസനാ അത്തനോ ചേവ സാവകാനഞ്ച ഞാണവേകല്ലേന കാതബ്ബാ സിയാതി ചോദനം മനസി കത്വാ **“ദുവിധാ ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ദേസനാ”**തിആദി വുത്തം. അത്താ ഉപനേതബ്ബോ ഏതിസ്സാ ദേസനായാതി **അത്തൂപനായികാ**. പരോ ഉപനേതബ്ബോ ഏതിസ്സാ ദേസനായാതി **പരൂപനായികാ**. “കതമാ അത്തൂപനായികാ ദേസനാ, കതമാ പരൂപനായികാ ദേസനാ”തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **“ന പഞ്ഞായതീ”**തിആദി വുത്തം. “ന പഞ്ഞായതീ”തി ദേസനാ സാവകാനം നേതബ്ബാനം വസേന ദേസിതത്താ പരൂപനായികാ ദേസനാ നാമ, **“നത്ഥി ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം അവിജാനനാ”**തി ദേസനാ അത്തനോ നേതബ്ബസ്സ വസേന ദേസിതത്താ അത്തൂപനായികാ ദേസനാ നാമ. “നത്ഥി ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം അവിജാനനാ”തി വുത്തത്താ പുബ്ബായ കോടിയാ അഭാവതോ ഏവ ന പഞ്ഞായതീതി വിഞ്ഞായതി, ഭഗവതോ ഞാണസ്സ പഞ്ഞാപനം കാതും അസമത്ഥത്താ ന പഞ്ഞായതീതി ന വിഞ്ഞായതി തേന **അട്ഠകഥായം** “നത്ഥി ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം അവിജാനനാതി ഏതേന പുരിമായ കോടിയാ അഭാവതോ ഏവ ന പഞ്ഞായതി, ന തത്ഥ ഞാണസ്സ പടിഘാതോതി ദസ്സേതീ”തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൧൧൨) വുത്തം.

“കഥം പന ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം അവിജാനനായ നത്ഥിഭാവോവിജാനിതബ്ബോ”തി വത്തബ്ബത്താ അവിജാനനായ നത്ഥിഭാവം ജാനാപേതും **“യഥാ ഭഗവാ കോകാലികം ഭിക്ഖു”**ന്തിആദി വുത്തം. **അട്ഠകഥായം** പന - “യം പന അത്ഥി, തം അഞ്ഞേസം അപ്പമേയ്യമ്പി ഭഗവതോ ന അപ്പമേയ്യന്തി ഭഗവതോ സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണതം ദസ്സേതും ‘യഥാ ഭഗവാ കോകാലികം ഭിക്ഖും ആരബ്ഭാ’തിആദിമാഹാ”തി വുത്തം. ഭഗവാ കോകാലികം ഭിക്ഖും ആരബ്ഭ “കീവ ദീഘം നു ഖോ, ഭന്തേ, പദുമേ നിരയേ ആയുപ്പമാണ”ന്തി പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ നിസിന്നം **അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും യഥാ** യേന പകാരേന **“സേയ്യഥാപി…പേ॰… ആഘാതേത്വാ”**തി ഏവമാഹ. തതോ തേന പകാരേന അവിജാനനായ നത്ഥിഭാവോ വിജാനിതബ്ബോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

ഭിക്ഖു, ത്വം സല്ലക്ഖേഹി, കോകാലികോ വീസതിഖാരികോ കോസലകോ തിലവാഹോ രാസിം കത്വാ ഠപിതോ, തതോ തിലതോ പുരിസോ വസ്സസതസ്സ വസ്സസതസ്സ അച്ചയേന ഏകമേകം തിലം ഉദ്ധരേയ്യ, സോ വീസതിഖാരികോ കോസലകോ തിലവാഹോ ഇമിനാ ഉദ്ധരാനുപക്കമേന ഖിപ്പതരം പരിക്ഖയം പരിയാദാനം സേയ്യഥാപി ഗച്ഛേയ്യ, ഏകോ അബ്ബുദോ നിരയോ പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ന ത്വേവ ഗച്ഛേയ്യ. വീസതി അബ്ബുദാ നിരയാ തത്തകേ കാലേ പരിക്ഖയം പരിയാദാനം സേയ്യഥാപി ഗച്ഛേയ്യും, ഏവമേവ ഏകോ നിരബ്ബുദോ നിരയോ തത്തകേ കാലേ പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ന ത്വേവ ഗച്ഛേയ്യ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസു ചിത്തം ആഘാതേത്വാ പദുമം നിരയം കോകാലികോ ഭിക്ഖു ഉപപന്നോ ഖോ, ഭിക്ഖു, ത്വം ഏവം സല്ലക്ഖേഹീതി ഭഗവാ ആഹാതി യോജനാ. ഭഗവാ “അയം അപ്പമേയ്യോ അയം അസങ്ഖ്യേയ്യോ”തി വാ ന കിഞ്ചി ആഹ. “തസ്മിം അപ്പമേയ്യേ കതമോ അപ്പമേയ്യോ, തസ്മിം അസങ്ഖ്യേയ്യേ കതമോ അസങ്ഖ്യേയ്യോ”തി കേനചി കതം പുച്ഛനം ബുദ്ധവിസയത്താ **അവിസ്സജ്ജനീയം. ഇദം** അപ്പമേയ്യഅസങ്ഖ്യേയ്യസുത്തം വുത്തനയേന അവിസ്സജ്ജനീയം. (൧൧)

൧൧൯. **“യദാ സോ ഉപകോ”**തിആദീസു യോജനാ പാകടാ.

“കഥം കേന പകാരേന **ജിനോ”**തി ഉപകേന കതം പുച്ഛനം “കിലേസപ്പഹാനപകാരേന ജിനോ”തി വിസ്സജ്ജനീയത്താ **വിസ്സജ്ജനീയം. “കേന** പകാരേന **ജിനോ”**തി ഉപകേന കതം പുച്ഛനം “പാപകാനം ധമ്മാനം ജിതത്താ ജിനോ”തി വിസ്സജ്ജനീയത്താ **വിസ്സജ്ജനീയം. “കതമോ ജിനോ”**തി കതം പുച്ഛനം “രൂപാദികോ ജിനോ”തി വാ “രൂപാദികം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞോ ജിനോ”തി വാ വിസ്സജ്ജേതും അസക്കുണേയ്യത്താ **അവിസ്സജ്ജനീയം. “കതമോ**

ആസവക്ഖയോ, കതമോ രാഗക്ഖയോ, കതമോ ദോസക്ഖയോ, കതമോ മോഹക്ഖയോ"തി കതം പുച്ഛനം "നിബ്ബാനം ആസവക്ഖയോ"തി വാ "അരഹത്തമഗ്ഗോ ആസവക്ഖയോ"തി വാ "അരഹത്തഫലം രാഗക്ഖയോ"തി വാ ഇതി ഏവമാദിനാ വിസ്സജ്ജനീയത്താ **വിസ്സജ്ജനീയം. "കിത്തകോ ആസവക്ഖയോ,** കിത്തകോ രാഗക്ഖയോ, കിത്തകോ ദോസക്ഖയോ, കിത്തകോ മോഹക്ഖയോ"തി കതം പുച്ഛനം "ഏത്തകോ ഏതപരിമാണോ ആസവക്ഖയോ"തി ഏവമാദിനാ അവിസ്സജ്ജനീയത്താ **അവിസ്സജ്ജനീയം. ഇദം** വുത്തപ്പകാരം സുത്തം വുത്തനയേന വിസ്സജ്ജനീയഞ്ച അവിസ്സജ്ജനീയഞ്ച ഹോതി. (൧൨൨)

"തഥാഗതോ സത്തോ **അത്ഥീ"**തി പുച്ഛനം "പഞ്ചക്ഖന്ധേ ഉപാദായ പഞ്ഞാപേതബ്ബോ സത്തഭൂതോ അത്ഥീ"തി വിസ്സജ്ജനീയത്താ **വിസ്സജ്ജനീയം. "അത്ഥി രൂപ"**ന്തി കതം പുച്ഛനം രൂപസ്സ വിസ്സജ്ജമാനത്താ "ആമന്താ"തി വിസ്സജ്ജനീയത്താ **വിസ്സജ്ജനീയം, "രൂപം തഥാഗതോ"**തി കതം പുച്ഛനം തഥാഭാവതോ അലബ്ഭനതോ അവിസ്സജ്ജനീയത്താ **അവിസ്സജ്ജനീയം. "രൂപവാ തഥാഗതോ"**തിആദീസുപി ഏസ നയോ യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബോ. **ഇദം** വുത്തപ്പകാരം സുത്തം വുത്തനയേന വിസ്സജ്ജനീയഞ്ച അവിസ്സജ്ജനീയഞ്ച ഹോതി.

"പസ്സതി ഭഗവാ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ…പേ॰… യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതീ"തി കതം പുച്ഛനം "പസ്സതി ഭഗവാ"തി വാ…പേ॰… "പജാനാതി ഭഗവാ"തി വാ വിസ്സജ്ജനീയത്താ **വിസ്സജ്ജനീയം. "കതമേ സത്താ, കതമോ തഥാഗതോ"**തി കതം പുച്ഛനം പരമത്ഥതോ അലബ്ഭനതോ അവിസ്സജ്ജനീയത്താ **അവിസ്സജ്ജനീയം**.

"അത്ഥി തഥാഗതോ"തി കതം പുച്ഛനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വിസ്സജ്ജനീയം. **"അത്ഥി തഥാഗതോ പരം മരണാ"**തി കതം പുച്ഛനം "അത്ഥി തഥാഗതോ പരം മരണാ"തി വിസ്സജ്ജമാനേ സതി ച ഇധലോകോ ഏവ പരലോകോതി ആപജ്ജതി, "നത്ഥി തഥാഗതോ പരം മരണാ"തി വിസ്സജ്ജമാനേ സതി ച ഇധലോകതോ അഞ്ഞോ പരലോകോതി ആപജ്ജതി, തസ്മാ അവിസ്സജ്ജനീയത്താ **അവിസ്സജ്ജനീയം. ഇദം** വുത്തപ്പകാരം സുത്തം വിസ്സജ്ജനീയേ വിസയേ ച അവിസ്സജ്ജനീയേ വിസയേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വിസ്സജ്ജനീയഞ്ച അവിസ്സജ്ജനീയഞ്ച** ഹോതി.

൧൨൩. നാനാവിധം വിസ്സജ്ജനീയാവിസ്സജ്ജനീയസുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം സുത്തം കമ്മ"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം കമ്മ"**ന്തിആദി വുത്തം.

"അന്തകേനാധിപന്നസ്സാ"തിആദീസു അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ പാകടോ "മരണേനാഭിഭൂതസ്സ…പേ॰… ഛായാവ അനപായിനീ"തി **ഇദം** സുത്തം പുഞ്ഞകമ്മപാപകമ്മദ്വയേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **കമ്മം** നാമ.

ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേ പുന ചപരം കമ്മം സല്ലക്ഖേഥ. **(അനുട്ഠാനഗിലാനം)** അനുട്ഠാനഗിലാനസ്സ **പീഠസമാരുള്ഹം** പീഠസമാരുള്ഹസ്സ **ബാലം** ബാലസ്സ വാ **മഞ്ചസമാരുള്ഹം** മഞ്ചസമാരുള്ഹസ്സ **ബാലം** ബാലസ്സ വാ **ഛമായം** ഭൂമിയം **സേമാനം** സേമാനസ്സ സയന്തസ്സ **ബാലം** ബാലസ്സ വാ കായേന ദുച്ചരിതാനി വാചായ ദുച്ചരിതാനി മനസാ ദുച്ചരിതാനി പാപകാനി യാനി കമ്മാനി **പുബ്ബേ** പുബ്ബകാലേ വാ അതീതേ അനേകകപ്പകോടിസതസഹസ്സേ വാ **അസ്സ** ബാലേന കതാനി, **താനി** പാപകാനി കമ്മാനി **തമ്ഹി** പീഠസമാരുള്ഹാദി**സമയേ ഓലമ്ബന്തി** വിയ ഉപട്ഠഹന്തി **അജ്ഝോലമ്ബന്തി** വിയ ഉപട്ഠഹന്തി **അഭിപ്പലമ്ബന്തി** വിയ ഉപട്ഠഹന്തി. ഭിക്ഖവേ , **മഹതം** മഹന്താനം പബ്ബതകൂടാനം ഛായാ സായന്ഹസമയം പഥവിയം സേയ്യഥാപി ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി യഥാ, ഭിക്ഖവേ, ഏവമേവ ബാലം…പേ॰… അഭിപ്പലമ്ബന്തി. ഭിക്ഖവേ, **തത്ര** തസ്മിം ഉപട്ഠാനാകാരേ ഉപട്ഠാനാകാരഹേതു **ബാലസ്സ** കതപാപസ്സ ഏവം പരിവിതക്കോ ഹോതി **"മേ** മയാ കല്യാണം അകതം വത, **മേ** മയാ കുസലം അകതം വത, ഭീരുത്താണം കതം വത, **മേ** മയാ പാപം കതം വത, **മേ** മയാ ലുദ്ദം കതം വത, **മേ** മയാ കിബ്ബിസം കതം വത, **ഭോ** അഗിലാന സപ്പുരിസ അകതകല്യാണാനം അകതകുസലാനം അകതഭീരുത്താണാനം കതപാപാനം കതലുദ്ദാനം കതകിബ്ബിസാനം യാവതാ **ഗതി** ദുഗ്ഗതി അത്ഥി, തം ഗതിം അഹം പേച്ച ഗച്ഛാമീ"തി ഏവം

പരിവിതക്കോ ഹോതി. ഏവം വിതക്കേന്തോ **സോ** ബാലോ സോചതി കിലമതി പരിദേവതി, ഉരത്താളിം കന്ദതി സമ്മോഹം ആപജ്ജതീതി യോജനാ.

പബ്ബതകൂടാനം ഛായാ നാമ സൂരിയുഗ്ഗമനകാലേപി പഥവിയാ ഓലമ്ബന്തീപി ഛായാ ഹായനവസേന ഓലമ്ബന്തി. സായന്ഹസമയം പന ഛായാ വഡ്ഢനവസേന ഓലമ്ബന്തി, തഥേവ കമ്മാനിപി തസ്മിം കാലേ വഡ്ഢനവസേന ഉപട്ഠഹന്തി, തസ്മാ തമേവ വഡ്ഢനുപട്ഠാനം സന്ധായ "സായന്ഹസമയ"ന്തി വുത്തം. സുക്കപക്ഖേപി യോജനാ കണ്ഹപക്ഖേ യോജനാനുസാരേന കാതബ്ബാ. **ഇദം** "പുന ചപര"ന്തിആദികം സുത്തദ്വയം കുസലകമ്മഅകുസലകമ്മേസു വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **കമ്മം** നാമ.

നാനാവിധം കമ്മം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമോ വിപാകോ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **തത്ഥ കതമോ വിപാകോ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തേസു അട്ഠവീസതിവിധേസു ലോകിയാദീസു സാസനപട്ഠാനേസു കതമോ വിപാകോതി പുച്ഛതി. ഭിക്ഖവേ, വോ തുമ്ഹേഹി യേ മനുസ്സത്തസദ്ധാപടിലാഭാദയോ പടിലദ്ധാ, തേ മനുസ്സത്തസദ്ധാപടിലാഭാദയോ **വോ** തുമ്ഹാകം ലാഭാ ഭവന്തി. തുമ്ഹേഹി പബ്ബജിത്വാ യം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദിസമ്പാദനം ലദ്ധം, തം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദിസമ്പാദനം **വോ** തുമ്ഹാകം സുലദ്ധം ഭവതി. ഭിക്ഖവേ, യോ ബുദ്ധുപ്പാദോ നവമോ ഖണോ തുമ്ഹേഹി ലദ്ധോ, സോ ബുദ്ധുപ്പാദോ നവമോ **ഖണോ വോ** തുമ്ഹാകം ബ്രഹ്മചരിയവാസായ പടിലദ്ധോ ഭവതി.

ഭിക്ഖവേ, മയാ ഛഫസ്സായതനികാ നാമ നിരയാ ദിട്ഠാ, **തത്ഥ** തേസു ദിട്ഠേസു ഛഫസ്സായതനികേസു നാമ നിരയേസു യം കിഞ്ചി രൂപം ചക്ഖുനാ പസ്സതി, തം അനിട്ഠരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ ഇട്ഠരൂപം. അകന്തരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ കന്തരൂപം. അമനാപരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ മനാപരൂപം.

യം കിഞ്ചി സദ്ദം സോതേന...പേ॰... ഘാനേന...പേ॰... ജിവ്ഹായ...പേ॰... കായേന...പേ॰... യം കിഞ്ചി ധമ്മം മനസാ വിജാനാതി, തം അനിട്ഠധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ ഇട്ഠധമ്മം. അകന്തധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ കന്തധമ്മം. അമനാപധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ മനാപധമ്മന്തി പാഠോ യുത്തോ. "അനിട്ഠരൂപംയേവ വിജാനാതി, നോ ഇട്ഠരൂപ"ന്തിആദിപാഠോ അയുത്തോ, കത്ഥചി പാളിയം അയുത്തപാഠോ ദിട്ഠോ. സുക്കപക്ഖേ വുത്തനയവിപരിയായേന യോജനാ കാതബ്ബാ. **അയം** വുത്തപ്പകാരാ "ലാഭാ വോ, ഭിക്ഖവേ"തിആദികോ പാഠോ വിപാകേ വാചകഞാപകഭാവേനേവ പവത്തനതോ **വിപാകോ** നാമ.

മാരിസാ **നിരയേ പച്ചമാനാനം** അമ്ഹാകം സബ്ബസോ നിമുജ്ജനഉമ്മുജ്ജനവസേന **സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി** പരിപുണ്ണാനി, നിരയസ്സ **അന്തോ** പരിയോസാനം **കദാ** കസ്മിം കാലേ ഭവിസ്സതി.

നിരയസ്സ **അന്തോ** പരിയോസാനം നത്ഥി. നിരയസ്സ അന്തോ പരിയോസാനം കുതോ അത്ഥി? നിരയസ്സ **അന്തോ** പരിയോസാനം അമ്ഹാകം ന പടിദിസ്സതി. മാരിസാ, യദാ തുമ്ഹേ ച അഹഞ്ച സേട്ഠിപുത്താ ജാതാ, **തദാ തുയ്ഹം** തുമ്ഹാകഞ്ച **മയ്ഹം** മമ ച പാപം **ഹി** യസ്മാ **പകതം** പകാരേഹി കതം, തസ്മാ നിരയസ്സ **അന്തോ** പരിയോസാനം അമ്ഹാകം ന ദിസ്സതീതി **അയം** പാഠോ വിപാകേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **വിപാകോ** നാമ. (൧൩)

൧൪-൧. അധമ്മചാരീ നരോ കുസലധമ്മേസു പമത്തോ **ഹി** യസ്മാ ഹോതി, തസ്മാ സോ അധമ്മചാരീ പമത്തോ നരോ **യഹിം യഹിം** യം യം ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി, തം തം ഗച്ഛന്തം അധമ്മചാരിം **നം** നരം അത്തനാ ചരിതോ സോ ധമ്മോവ ഹനതി. കിമിവ ഹനതി? **സയം** അത്തനാ ഗഹിതോ കണ്ഹസപ്പോ ഗണ്ഹന്തം ജനം ഹനതി യഥാ, ഏവം അത്തനാ ചരിതോ അധമ്മോ അധമ്മചാരിം നം ഹനതി. **"ന ഹി ധമ്മോ അധമ്മോ ചാ"**തിആദിഗാഥായ അത്ഥോ പാകടോ. **ഇദം** സുത്തദ്വയം കമ്മേ ച വിപാകേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച** ഹോതി.

ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേ പുഞ്ഞാനം മാ ഭായിത്ഥ; ഭിക്ഖവേ, **യദിദം** യം ഇദം "പുഞ്ഞാനീ"തി അധിവചനം പവത്തം; **ഏതം** "പുഞ്ഞാനീ"തി അധിവചനം ഇട്ഠസ്സ കന്തസ്സ പിയസ്സ മനാപസ്സ **സുഖസ്സ** സുഖവിപാകജനകസ്സ കമ്മസ്സ അധിവചനം ഹോതി. ഭിക്ഖവേ, അഹം ദീഘരത്തം കതാനം പുഞ്ഞാനം ദീഘരത്തം പച്ചനുഭൂതം ഇട്ഠം കന്തം പിയം മനാപം അഭിജാനാമി ഖോ. "കഥം അഭിജാനാമീ"തി ചേ പുച്ഛേയ്യ , പുബ്ബേ സത്ത വസ്സാനി **മേത്തചിത്തം** മേത്തായ സഹിതം ദുതിയജ്ഝാനചിത്തം ഭാവേത്വാ സത്ത സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ **ഇമം ലോകം** മനുസ്സലോകം പുന ന ആഗമാസിം. **സത്ത സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ**തി ചേത്ഥ സംവട്ടഗ്ഗഹണേന സംവട്ടട്ഠായീ, വിവട്ടഗ്ഗഹണേന വിവട്ടട്ഠായീപി ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. സേസേസുപി ഏവമേവ ഗഹേതബ്ബോ. ഭിക്ഖവേ, സംവട്ടമാനേ കപ്പേ അഹം ആഭസ്സരൂപഗോ ഹോമി, വിവട്ടകപ്പേ സുഞ്ഞം ബ്രഹ്മവിമാനം ഉപപജ്ജാമി. ഭിക്ഖവേ, **തത്ര** ബ്രഹ്മവിമാനേ തത്ര ഉപപജ്ജമാനേ ഉപപജ്ജമാനഹേതു അഹം ബ്രഹ്മാ ഹോമി, അഞ്ഞേ മഹാനുഭാവേന അഭിഭവനതോ **അഭിഭൂ,** അഞ്ഞേഹി അനഭിഭവനതോ **അനഭിഭൂതോ** മഹാബ്രഹ്മാ ഹോമി, **അഞ്ഞദത്ഥു** ഏകംസേന ദസോ അഹം വസവത്തീ ഹോമി.

ഭിക്ഖവേ, അഹം ദേവാനമിന്ദോ സക്കോ ഛത്തിംസക്ഖത്തും അഹോസിം ഖോ, ധമ്മികോ ധമ്മരാജാ ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ ചക്കരതനാദി**സത്തരതനസമന്നാഗതോ** ചക്കവത്തിരാജാ അനേകസതക്ഖത്തും അഹോസിം, പദേസരജ്ജസ്സ രാജഭാവേ കോ പന വാദോ.

ഭിക്ഖവേ, തസ്സ ചക്കവത്തിരാജഭൂതസ്സ മയ്ഹം **ഏതം** പരിവിതക്കനം അഹോസി "യേന ഫലേന യേന വിപാകേന അഹം ഏതരഹി ഏവംമഹിദ്ധികോ ഏവംമഹാനുഭാവോ അമ്ഹി, തം ഇദം ഫലം കിസ്സ കമ്മസ്സ ഫലം നു ഖോ, സോ അയം വിപാകോ കിസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകോ നു ഖോ"തി ഏതം പരിവിതക്കനം അഹോസി. ഭിക്ഖവേ, **തസ്സ** വിതക്കേന്തസ്സ മയ്ഹം **ഏതം** പരിവിതക്കനം അഹോസി "യേന ഫലേന യേന വിപാകേന അഹം ഏതരഹി ഏവംമഹിദ്ധികോ ഏവംമഹാനുഭാവോ അമ്ഹി, **മേ** പവത്തം തം ഇദം ഫലം തിണ്ണം കമ്മാനം ഫലം ഖോ, സോ അയം വിപാകോ തിണ്ണം കമ്മാനം വിപാകോ ഖോ, സേയ്യഥിദം കതമേസം തിണ്ണം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ? ദാനസ്സ ദമസ്സ സംയമസ്സാതി തിണ്ണം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ"തി ഏതം പരിവിതക്കനം അഹോസീതി അവോചാതി യോജനാ.

തത്ഥ തസ്മിം "മാ, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞാനം ഭായിത്ഥാ"തിആദികേ സുത്തേ യഞ്ച ദാനം, യോ ച ദമോ, യോ ച സംയമോ അത്ഥി, **ഇദം** ദാനാദിത്തയം **കമ്മം,** തംവാചകഞാപകം സുത്തമ്പി **കമ്മം** നാമ. **തപ്പച്ചയോ** തംകമ്മപച്ചയോ പച്ചയുപ്പന്നഭൂതോ പച്ചനുഭൂതോ യോ വിപാകോ അത്ഥി, ഏതം വിപാകേ ഫലമ്പി പക്ഖിപിതബ്ബം, **അയം** വിപാകോ തംവാചകഞാപകോ പാഠോപി **വിപാകോ** നാമ. **ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗോ** ചൂളകമ്മവിപാകപുഥുത്തവിഭാഗോ തഥാ വത്തബ്ബോ.

തോദേയ്യപുത്തസ്സ സുഭസ്സ മാണവസ്സ **യം** സുത്തം ഭഗവതാ ദേസിതം, **തത്ഥ** സുത്തേ വുത്താ **യേ** പാണാതിപാതാദയോ ധമ്മാ അപ്പായുകദീഘായുകതായ സംവത്തന്തി, **യേ** ഹിംസനാദയോ ധമ്മാ ബഹ്വാബാധഅപ്പാബാധതായ സംവത്തന്തി, **യേ** ഉസൂയനാദയോ ധമ്മാ അപ്പേസക്ഖമഹേസക്ഖതായ സംവത്തന്തി, **യേ** കോധാദയോ ധമ്മാ ദുബ്ബണ്ണസുവണ്ണതായ സംവത്തന്തി, **യേ** അഗാരവാദയോ ധമ്മാ നീചകുലികഉച്ചകുലികതായ സംവത്തന്തി, **യേ** മച്ഛേരാദയോ ധമ്മാ അപ്പഭോഗമഹാഭോഗതായ സംവത്തന്തി, **യേ** അസല്ലക്ഖണാദയോ ധമ്മാ ദുപ്പഞ്ഞപഞ്ഞവന്തതായ സംവത്തന്തി. **ഇദം** പാണാതിപാതസത്തയുഗം **കമ്മം,** തംവാചകഞാപകം സുത്തമ്പി **കമ്മം** നാമ. **തത്ഥ** സുഭസുത്തേ യാ അപ്പായുകദീഘായുകതാ വുത്താ...പേ॰... യാ ദുപ്പഞ്ഞപഞ്ഞവന്തതാ വുത്താ, സോ **അയം** അപ്പായുകദീഘായുകതാദികോ **വിപാകോ,** തംവാചകഞാപകപാഠോപി **വിപാകോ. ഇദം** സുഭസുത്തം കുസലാകുസലകമ്മേ ചേവ വിപാകേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച** ഹോതി. (൧൪)

൧൨൨. യോ പുഗ്ഗലോ വചീദുച്ചരിതപരിവജ്ജനേന **വാചാനുരക്ഖീ** ഭവേയ്യ, അഭിജ്ഝാദിഅനുപ്പാദനേന **മനസാ സംവുതോ** ഭവേയ്യ, പാണാതിപാതാദിപജഹനേന **കായേന അകുസലം ന കയിരാ,** ഇതി തയോ ഏതേ കമ്മപഥേ വിസോധയേ, സോ പുഗ്ഗലോ

ഇസിപ്പവേദിതം **മഗ്ഗം** അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം **ആരാധയേ** ആരാധയേയ്യാതി യോജനാ. **ഇദം** "വാചാനുരക്ഖീ"തിആദികം സുത്തം കുസലേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **കുസലം** നാമ.

യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കായേന **ദുക്കടം** ദുഗ്ഗതിസംവത്തനിയകമ്മം നത്ഥി, വാചായ ദുക്കടകമ്മം നത്ഥി, മനസാ ദുക്കടകമ്മം നത്ഥി, തീഹി **ഠാനേഹി** ഉപ്പജ്ജനട്ഠാനേഹി സംവുതം **തം** പുഗ്ഗലം "ബ്രാഹ്മണ"ന്തി അഹം വദാമീതി യോജനാ. **ഇദം** ഗാഥാവചനം വുത്തനയേന കുസലം നാമ.

"തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ...പേ... കുസലമൂലാനീ"തി **ഇദം** വചനം വുത്തനയേന കുസലം. ഭിക്ഖവേ, കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ വിജ്ജാ പുബ്ബങ്ഗമാ ഹോതി, ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച അനുദേവാതി യോജനാ. **ഇദം** വചനം വുത്തനയേന കുസലം നാമ.

മാലുവാ **സാലം** രുക്ഖം ഓനതം ഭൂമിയം പതനം കരോതി ഇവ, തഥാ **യസ്സ** ജനസ്സ അച്ചന്തം ദ്വീസു തീസു ഭവേസു ദുസ്സീല്യം അത്ഥി, **സോ** ജനോ അത്താനം ഓനതം അപായേസു പാകടം കരോതി. അനത്ഥകാമോ ജനോ യഥാ അനത്ഥം ഇച്ഛതി, തഥാ അനത്ഥം കരോതി യഥാ, തഥാ ഈദിസോ ദുസ്സീലോ **നം** അത്താനം അനത്ഥം കരോതീതി യോജനാ. **ഇദം** "യസ്സാ"തിആദികം വചനം വുത്തനയേന അകുസലം.

അസ്മമയം അസ്മസങ്ഖാതം പാസാണമണിമയം **വജിരം** വജിരസ്സ ഉട്ഠാനസങ്ഖാതം പാസാണമണിം **അഭിമത്ഥതി** വിധംസേതി ഇവ, തഥാ **അത്തനാ ഹി** സയമേവ കതം **അത്തജം** അത്തസമ്ഭവം പാപം **ദുമ്മേധം** പാപം കരോന്തം ജനം അഭിമത്ഥതീതി യോജനാ. **ഇദം** "അത്തനാ ഹീ"തിആദികം വചനം വുത്തനയേന അകുസലം.

ദേവതേ കുസലേഹി വിവജ്ജിതാ അകുസലാ ദസ കമ്മപഥേ **നിസേവിയ** കത്വാ **ഗരഹാ** ഗാരയ്ഹാ ഭവന്തി, **ബാലമതീ** മന്ദബുദ്ധിനോ നിരയേസു പച്ചരേതി യോജനാ. **ഇദം** "ദസ കമ്മപഥേ"തിആദികം സുത്തം വുത്തനയേന അകുസലം.

"തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ...പേ... അകുസലമൂലാനീ"തി **ഇദം** വചനം വുത്തനയേന അകുസലം. (൧൫)

യാദിസം യം ബീജം വപതേ, തം ബീജം താദിസം ഫലം ഹരതേ ഇവ, തഥാ **കല്യാണകാരീ** പണ്ഡിതോ കല്യാണം ഫലം ഹരതേ, **പാപകാരീ** ബാലോ ച പാപകം ഫലം ഹരതേതി യോജനാ. **തത്ഥ** "യാദിസ"ന്തിആദികേ സുത്തേ "കല്യാണകാരീ കല്യാണ"ന്തി **യം** വചനം ആഹ, **ഇദം** വചനം കുസലം. "പാപകാരീ ച പാപക"ന്തി **യം** വചനം ആഹ, **ഇദം** വചനം അകുസലം. **ഇദം** ദ്വിവചനം വുത്തനയേന കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച ഹോതി.

കല്യാണകാരീ സപ്പുരിസാ സുഭേന കമ്മേന സുഗ്ഗതിം **വജന്തി** ഗച്ഛന്തി, പാപകാരീ കാപുരിസാ അസുഭേന കമ്മുനാ അപായഭൂമിം **വജന്തി** ഗച്ഛന്തി, **കമ്മസ്സ** അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസഹഗതകമ്മസ്സ **ഖയാ** ഖയനതോ **വിമുത്തചേതസാ** സമുച്ഛേദവിമുത്തിപടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തിചിത്താ **തേ** സപ്പുരിസാ അസുഭേ നിബ്ബന്തി. കിമിവ നിബ്ബന്തി? ഇന്ധനക്ഖയാ ജോതി നിബ്ബാതി ഇവ, തഥാ **തേ** സപ്പുരിസാ കമ്മസ്സ **ഖയാ** അനവസേസഖയനതോ നിബ്ബന്തീതി യോജനാ. **തത്ഥ** തസ്മിം "സുഭേനാ"തിആദിഗാഥാവചനേ "സുഭേന...പേ... സുഗ്ഗതി"ന്തി **യം** വചനം ആഹ, **ഇദം** "സുഭേന...പേ...സുഗ്ഗതി"ന്തി വചനം കുസലേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **കുസലം** നാമ. "അപായഭൂമിം അസുഭേന കമ്മുനാ"തി **യം** വചനം ആഹ , **ഇദം** "അപായ...പേ... കമ്മുനാ"തി വചനം അകുസലേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അകുസലം** നാമ. **ഇദം** "സുഭേനാ"തിആദികം ഗാഥാവചനം വുത്തനയേന കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച ഹോതി. (൧൬)

൧൨൩. "യഥാപി ഭമരോ പുപ്ഫം...പേ... മുനീ ചരേ"തി **ഇദം** ഗാഥാവചനം അനുഞ്ഞാതേ ചരണേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അനുഞ്ഞാതം** നാമ.

ഭമരോ നാമ പുപ്ഫരസപിവനഗഹണവസേന ചരണകോ മധുകരാദികോ ഭമരോ. സോ പുപ്ഫരസം ഗണ്ഹന്തോ മന്ദവേഗോ ഹുത്വാ പുപ്ഫഞ്ച വണ്ണഞ്ച ഗന്ധഞ്ച അവിനാസേത്വാ

യാവദത്ഥം പുപ്ഫരസം പിവിത്വാ മധുകരണത്ഥായ ച പുപ്ഫരസം ഗഹേത്വാ മധുകരണട്ഠാനം വനസണ്ഡം പലേതി. പുപ്ഫവണ്ണഗന്ധാ പാകതികാവ ഹോന്തി. ഏവമേവ പിണ്ഡായ ഗാമം പവിസന്തോ മുനി പസാദജനകം ആലോകനവിലോകനഗമനതിട്ഠനാദികം ജനേത്വാ പീതിസോമനസ്സസഹിതം പസാദം ജനേത്വാ സദ്ധാദേയ്യം പിണ്ഡപാതം യാപനമത്തം പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ ഉദകഫാസുകട്ഠാനേ വനേ ഭേസജ്ജം ലിമ്പന്തോ വിയ, കന്താരേ പുത്തമംസം ഖാദന്തോ വിയ, പിണ്ഡപാതം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഭമരോ വനേ മധും കരോതി വിയ, കമ്മട്ഠാനാനുരൂപം വനസണ്ഡം പവിസിത്വാ ഝാനമഗ്ഗഫലനിബ്ബത്തനത്ഥായ സമണധമ്മകരണത്ഥായ ഗാമേ **ചരേ** ചരേയ്യാതി അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

"തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂനം കരണീയാനി...പേ... ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂനം തീണി കരണീയാനീ"തി **ഇദം** സുത്തം ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതേ ആചാരേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അനുഞ്ഞാതം** നാമ. തസ്മിം സുത്തേ യോ ഭിക്ഖു സീലം പാതി രക്ഖതി, ഇതി രക്ഖണതോ സോ ഭിക്ഖു **പാതി** നാമ. യം സീലം തം പാതിം ഭിക്ഖും അപായാദിദുക്ഖതോ മോചേതി, ഇതി മോചനതോ തം സീലം **പാതിമോക്ഖം** നാമ. യേന സീലേന ഭിക്ഖു സംവരിതബ്ബചക്ഖുന്ദ്രിയാദികം സംവരതി, ഇതി സംവരണകരണതോ തം സീലം **സംവരം** നാമ, പാതിമോക്ഖം ഏവ സംവരം **പാതിമോക്ഖസംവരം,** പാതിമോക്ഖസംവരേന **സംവുതോ** സമന്നാഗതോ ഹുത്വാ സംവുണനതോ ചതുഇരിയാപഥേസു ചാരകോ ഹോതി, ഇതി സംവുണനതോ ഭിക്ഖു **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ** നാമ. **വിഹരതി** ചതുഇരിയാപഥേ പവത്തേതി. വാരിത്തചാരം വജ്ജേത്വാ ചാരിത്തസീലം ആദായ ചരണം **ആചാരോ,** അഗോചരേ വജ്ജേത്വാ ഗോചരേ ചരണം **ഗോചരോ**തി. അത്ഥോ വുച്ചമാനോ അതിവിത്ഥാരോ ഭവിസ്സതി, തസ്മാ കിഞ്ചിമത്തം കഥേത്വാ സാസനപട്ഠാനസുത്തഭാവം കഥേസ്സാമ.

"ഏത്തകമേവ സുത്തം 'അനുഞ്ഞാത'ന്തി നിദ്ധാരിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ദസയിമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ പബ്ബജിതേന അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** "ദസാ"തിആദികം സുത്തമ്പി അനുഞ്ഞാതേ ദസവിധേ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബേ ധമ്മേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അനുഞ്ഞാതം** നാമ. "തീണിമാനി...പേ... കരണീയാനീ"തി **ഇദം** സുത്തമ്പി അനുഞ്ഞാതേ തിവിധേ സുചരിതേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അനുഞ്ഞാതം** നാമ.

നാനാവിധം അനുഞ്ഞാതം സുത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം സുത്തം പടിക്ഖിത്ത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം പടിക്ഖിത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം.

> "നത്ഥി പുത്തസമം പേമം, നത്ഥി ഗോസമിതം ധനം;
> നത്ഥി സൂരിയസമാ ആഭാ, സമുദ്ദപരമാ സരാ"തി. -

ഇദം ദേവപുത്തവചനം പടിക്ഖിപന്തോ ഭഗവാ -

> "നത്ഥി അത്തസമം പേമം, നത്ഥി ധഞ്ഞസമം ധനം;
> നത്ഥി പഞ്ഞാസമാ ആഭാ, വുട്ഠി വേ പരമാ സരാ"തി. -

ഗാഥം ആഹ. **ഏത്ഥ** ഏതസ്മിം ഗാഥാദ്വയേ **യം** "നത്ഥി പുത്തസമം പേമ"ന്തിആദികം പുരിമകം ഹോതി. **ഇദം** "നത്ഥി പുത്തസമം പേമ"ന്തിആദികം ദേവപുത്തവചനം ഭഗവതാ പടിക്ഖിത്തത്താ, പടിക്ഖിത്തേ അത്ഥേ പവത്തനതോ ച **പടിക്ഖിത്തം** നാമ.

ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ വാ കന്താരേ വാ മാതാപിതരോ പുത്തധീതരോ ഘാതേത്വാപി അത്താനമേവ പോസേന്തി, തസ്മാ **"നത്ഥി അത്തസമം പേമ"**ന്തി വുത്തം. ദുബ്ഭിക്ഖകാലാദീസു ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണസാരാദീനി, ഗോമഹിംസാദീനിപി ധഞ്ഞഗഹണത്ഥായ ധഞ്ഞസ്സാമികാനം ദത്വാ ധഞ്ഞമേവ ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ **"നത്ഥി ധഞ്ഞസമം ധന"**ന്തി വുത്തം. സൂരിയാദീനം ആഭാ പച്ചുപ്പന്നതമം ഏകദേസംവ വിനോദേതി, പഞ്ഞാ പന ദസസഹസ്സിലോകധാതുമ്പി ഏകപജ്ജോതം ഏകോഭാസം കാതും സമത്ഥാ,

അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നധമ്മകോട്ഠാസേസുപി പടിച്ഛാദകം കിലേസതമമ്പി വിധമതി, തസ്മാ **"നത്ഥി പഞ്ഞാസമാ ആഭാ"**തി വുത്തം. സമുദ്ദോ ഭൂമിയാ ച ഏകദേസേയേവ തിട്ഠതി, സോ ച ദേവേ അവുട്ഠേ സതി ഖയനസഭാവോ ഭവേയ്യ, വുട്ഠി പന കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസുപി യാവ ആഭസ്സരാ ബ്രഹ്മലോകാപി പൂരാ ഭവതി, തസ്മാ **"വുട്ഠി വേ പരമാസരാ"**തി വുത്തം.

"ഇദമേവ പടിക്ഖിത്തം നിദ്ധാരിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തീണിമാനി ഭിക്ഖവേ"**തിആദി വുത്തം. **ഇദം** "തീണിമാനീ"തിആദികം സുത്തമ്പി പടിക്ഖിത്തേ ദുച്ചരിതേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **പടിക്ഖിത്തം** നാമ. (൫൭)

൫൮. നാനാവിധം പടിക്ഖിത്തം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കതമം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ചാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ കതമം അനുഞ്ഞാതഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം.

ഭൂരിപഞ്ഞഭൂരിപഞ്ഞവന്ത ഗോതമ, **തം** ഭൂരിപഞ്ഞം ഗോതമം അഹം പുച്ഛാമി. **ഇധ** ലോകേ അനേകാ **യാ** ജനതാ ഭീതാ, സാ ജനതാ **കിംസു** കതമാ ഭവേ. യോ ച മഗ്ഗോ അനേകായതനോ ഇതി പവുത്തോ, സോ ച മഗ്ഗോ **കിംസു** കതമോ ഭവേ. **കിസ്മിം** ധമ്മേ **ഠിതോ** ജനോ പരലോകം **ന ഭായേ** ന ഭായേയ്യാതി പുച്ഛതീതി യോജനാ.

ദേവപുത്ത യോ ജനോ സമ്മാ**വാചഞ്ച** പണിധായ, സമ്മാ**മനഞ്ച** പണിധായ, കായേന പാപാനി അകുബ്ബമാനോ ച ഭവേ, അയം ഏകോ. ബഹ്വന്നപാനം ഘരം ആവസന്തോ ച ഭവേ, അയം ഏകോ. **സദ്ധോ** സദ്ധാസമ്പന്നോ ചിത്തമുദുഭാവേന **മുദു** ച ഭവേ, അയം ഏകോ. **വദഞ്ഞൂ** യാചകാനം യാചനവസേന വുത്തവചനഞ്ഞൂ ഹുത്വാ സംവിഭാഗീ ച ഭവേ, അയം ഏകോ. ഇതി **ഏതേസു** ചതൂസു ധമ്മേസു **ഠിതോ** ജനോ ധമ്മേസു ഠിതോ ഹുത്വാ പരലോകം **ന ഭായേ** ന ഭായേയ്യാതി യോജനാ.

"തസ്മിം സുത്തേ കതമം അനുഞ്ഞാതം, കതമം പടിക്ഖിത്തം നാമാ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"തത്ഥ യം ആഹാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ** തസ്മിം "കിംസൂധാ"തിആദിപഞ്ഹായ വിസ്സജ്ജനേ "വാചം മനഞ്ചാ"തിആദിവചനേ "വാചം മനഞ്ച പണിധായ സമ്മാ"തി **യം** വചനം ഭഗവാ ആഹ, **ഇദം** "വാചം...പേ॰... സമ്മാ"തി വചനം അനുഞ്ഞാതേ വചനീയാദികേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **അനുഞ്ഞാതം** നാമ. "കായേന പാപാനി അകുബ്ബമാനോ"തി **യം** വചനം ആഹ, **ഇദം** "കായേന ...പേ॰... മാനോ"തി വചനം പാപകുബ്ബേന പടിക്ഖിത്തേ വുത്തനയേന പവത്തനതോ **പടിക്ഖിത്തം** നാമ. "ബഹ്വന്ന... പേ॰... ന ഭായേ"തി **യം** വചനം ആഹ, **ഇദം** "ബഹ്വന്ന...പേ॰... ന ഭായേ"തി വചനം വുത്തനയേന അനുഞ്ഞാതം നാമ. **ഇദം** "വാച"ന്തിആദികം വചനം വുത്തനയദ്വയേന അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച ഹോതി.

"സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"ന്തിആദികോ വുത്തത്ഥോവ. "തസ്മിം സബ്ബപാപസ്സാതിആദികേ കതമം അനുഞ്ഞാതം, കതമം പടിക്ഖിത്ത"ന്തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"തത്ഥ യ"**ന്തിആദി വുത്തം.

ദേവാനമിന്ദ, അഹം കായസമാചാരമ്പി ദുവിധേന വദാമി - **സേവിതബ്ബം** അനവജ്ജം കായസമാചാരമ്പി വദാമി, **അസേവിതബ്ബം** സാവജ്ജം കായസമാചാരമ്പി അഹം വദാമി. വചീസമാചാരാദീസുപി വുത്തനയാനുസാരേന യോജനാ കാതബ്ബാ.

"കിഞ്ച വഡ്ഢനഹായനം ആഗമ്മ കായസമാചാരാദികം സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബഭേദേന വുത്ത"ന്തി വത്തബ്ബഭാവതോ **"കിഞ്ചേതം പടിച്ചാ"**തിആദി വുത്തം. അകുസലധമ്മവഡ്ഢനം, കുസലധമ്മഹായനഞ്ച പടിച്ച കായസമാചാരാദയോ ന സേവിതബ്ബാ, കുസലധമ്മവഡ്ഢനം, അകുസലധമ്മഹായനഞ്ച പടിച്ച കായസമാചാരാദയോ സേവിതബ്ബാതി സല്ലക്ഖേതബ്ബാ. (൫൮)

൫൯. നാനാവിധം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, **"കതമോ സുത്തവിസേസോ ഥവോ"തി** പുച്ഛിതബ്ബത്താ തഥാ പുച്ഛിത്വാ അയം സുത്തവിസേസോ ഥവോ നാമാതി വിഞ്ഞാപേതും **"തത്ഥ കതമോ ഥവോ"**തിആദി

വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു അട്ഠവീസതിവിധേസു ലോകിയാദീസു സാസനപട്ഠാനസുത്തേസു കതമോ സുത്തവിസേസോ ഥവോ നാമാതി പുച്ഛതി.

മഗ്ഗാനം ജങ്ഘമഗ്ഗദിട്ഠിമഗ്ഗാദീനം **അട്ഠങ്ഗികോ** സമ്മാദിട്ഠിമഗ്ഗങ്ഗാദിഅട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ **സേട്ഠോ** ഉത്തമോ. **സച്ചാനം** വചീസച്ചഖത്തിയാദിസമ്മുതിസച്ചപരമത്ഥസച്ചാനം **ചതുരോ** ദുക്ഖസമുദയനിരോധനിരോധഗാമിനിപടിപദാവസേന ചതുരോ അരിയസച്ചാ **പദാ സേട്ഠാ** ഉത്തമാ. **ധമ്മാനം** സബ്ബസങ്ഖതസപ്പച്ചയധമ്മാനം **വിരാഗോ** അസങ്ഖതനിബ്ബാനസങ്ഖാതോ വിരാഗോ ധമ്മോ **സേട്ഠോ** ഉത്തമോ. **ദ്വിപദാനം** സബ്ബദേവമനുസ്സാദീനം ദ്വിപദാനം **ചക്ഖുമാ** പഞ്ചവിധചക്ഖുമാ ഭഗവാ **സേട്ഠോ** ഉത്തമോതി യോജനാ. **അയം** "മഗ്ഗാനട്ഠങ്ഗികോ"തിആദിസുത്തവിസേസോ ഥവേ അത്ഥേ വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഥവോ** നാമ.

"അയമേവ സുത്തവിസേസോ ഥവോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തീണിമാനി ഭിക്ഖവേ"**തിആദി വുത്തം. **അപദാ** അഹിമച്ഛാദയോ വാ, **ദ്വിപദാ** മനുസ്സസകുണപക്ഖിജാതികാദയോ വാ, **ചതുപ്പദാ** ഹത്ഥിഅസ്സഗോമഹിംസാദയോ വാ, **ബഹുപ്പദാ** സതപദിആദയോ വാ, **രൂപിനോ** കാമരൂപസത്താ വാ, **അരൂപിനോ** അരൂപസത്താ വാ, **സഞ്ഞിനോ** സത്തവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താ വാ, **അസഞ്ഞിനോ** അസഞ്ഞസത്താ വാ, **നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞിനോ** ഭവഗ്ഗേ നിബ്ബത്തസത്താ വാ **യാവതാ** യത്തകാ സത്താ സംവിജ്ജന്തി, **തേസം** തത്തകാനം അപദാദീനം സത്താനം **യദിദം** യോ അയം അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ തഥാഗതോ ഉപ്പന്നോ, സോ അയം അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ തഥാഗതോ **അഗ്ഗം** അഗ്ഗോതി അക്ഖായതി, **സേട്ഠം** സേട്ഠോതി അക്ഖായതി, **പവരം** പവരോതി അക്ഖായതി, അയം പഠമോ അഗ്ഗോ.

സങ്ഖതാനം ധമ്മാനം വാ സപ്പച്ചയസഭാവാനം വാ, **അസങ്ഖതാനം** പച്ചയേഹി അസങ്ഖരിതാനം പണ്ണത്തിമത്തഭൂതാനം ധമ്മാനം വാ **യാവതാ** യത്തകാ പണ്ണത്തീ വോഹരീയന്തി, തത്തകേഹി പണ്ണത്തീഹി പഞ്ഞപേതബ്ബാനം **തേസം** സങ്ഖതാസങ്ഖതാനം **ധമ്മാനം യദിദം** യോ അയം മദനിമ്മദനോ...പേ॰... യോ അയം നിരോധോ, യം ഇദം നിബ്ബാനമഗ്ഗഫലാനമാലമ്ബണം ഭവതി, സോ അയം മദനിമ്മദനാദികോ ധമ്മോ **അഗ്ഗം** അഗ്ഗോതി അക്ഖായതി...പേ॰... അക്ഖായതി, അയം ദുതിയോ അഗ്ഗോ.

സങ്ഘാനം യാവതാ പണ്ണത്തി, ഗണാനം യാവതാ പണ്ണത്തി, മഹാജനസന്നിപാതാനം യാവതാ പണ്ണത്തി വോഹരീയന്തി, തത്തകേഹി പണ്ണത്തീഹി പഞ്ഞപേതബ്ബാനം തേസം സങ്ഘഗണാദീനം യാനി ഇമാനി ചത്താരി പുഗ്ഗലാനി പുരിസയുഗാനി, യേ ഇമേ അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ...പേ॰... ലോകസ്സ യം ഇദം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം സംവിജ്ജതി, സോ അയം ചതുപുരിസയുഗാദികോ തഥാഗതസാവകസങ്ഘോ **അഗ്ഗം** അഗ്ഗോതി അക്ഖായതി...പേ॰... അക്ഖായതി, അയം തതിയോ അഗ്ഗോ. ഇമാനി തീണി തഥാഗതനിബ്ബാനഅരിയസങ്ഘരതനാനി അഗ്ഗാനി ഭവന്തി.

സബ്ബലോകുത്തരോ അപദാദിസബ്ബസത്തലോകതോ ഉത്തരോ സത്ഥാ ച, **കുസലപക്ഖതോ** കുസലഅനവജ്ജപക്ഖഭാവതോ ഉത്തരോ ധമ്മോ ച, **നരസീഹസ്സ** സത്ഥുനോ ഗണോ ച ഇതി **തീണി** സത്ഥുധമ്മഗണരതനാനി അഗ്ഗാനി, താനി **തീണി** സത്ഥുധമ്മഗണരതനാനി **വിസിസ്സരേ** ഗുണവസേന വിസിസ്സന്തി.

സമണപദുമസഞ്ചയോ സരേ രുഹമാനം പദുമം സോഭനം ഇവ സാസനേ സോഭനസമണപദുമസമൂഹോ ഗണോ ച, ധമ്മവരോ ച, വിദൂനം സക്കതോ **നരവരദമകോ** നരവരാനം ബ്രഹ്മദേവമനുസ്സരാജരാജമഹാമച്ചാദീനം ദമകോ അനുദമകോ **ചക്ഖുമാ** സമ്ബുദ്ധോ ച ഇതി **തീണി** ഗണധമ്മബുദ്ധരതനാനി ലോകസ്സ ഉത്തരി ഭവന്തി.

അപ്പടിസമോ സത്ഥാ ച, **നിരുപദാഹോ** നിഗ്ഗതഉപദാഹോ, സബ്ബോ ധമ്മോ ച അരിയോ ഗണവരോ ച ഇതി യാനി **തീണി** ബുദ്ധധമ്മഗണരതനാനി അഗ്ഗാനി, **താനി** തീണി...പേ॰... നാനി **ഖലു** ഏകംസേന **വിസിസ്സരേ** വിസിസ്സന്തി.

സച്ചനാമോ അവിതഥസച്ചദേസനതോ സച്ചനാമോ ഖേമോ **സബ്ബാഭിഭൂ** സബ്ബേ മനുസ്സദേവാദികേ അനഭിഭവമാനോപി ഗുണാതിരേകവസേന അഭിഭവമാനോ വിയ പവത്തനതോ സബ്ബാഭിഭൂ ജിനോ ച, **സച്ചധമ്മോ** അവിതഥസഭാവതോ സച്ചധമ്മോ ച, **തസ്സ** സച്ചധമ്മസ്സ **ഉത്തരി** ഉത്തമോ അഞ്ഞോ ധമ്മോ നത്ഥി, വിഞ്ഞൂനം നിച്ചം **പൂജിതോ** പൂജാരഹോ അരിയസങ്ഘോ ച ഇതി തീണി ലോകസ്സ **ഉത്തരി** ഉത്തമാനി ഭവന്തി.

ഏകായനപദസ്സ വചനത്ഥോ **അട്ഠകഥായം (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൦)** ബഹുധാ വുത്തോ. ജാതിഖയന്തദസ്സീ ഹിതാനുകമ്പീ ഭഗവാ ഏകായനം മഗ്ഗം പജാനാതി. ''യം ഏകായനം മഗ്ഗം പജാനാതി, തേന മഗ്ഗേന കിം തരതീ''തി വത്തബ്ബഭാവതോ **''ഏതേന മഗ്ഗേനാ''**തിആദി വുത്തം. യം മഗ്ഗം ഭഗവാ ജാനാതി, **ഏതേന മഗ്ഗേന പുബ്ബേ** അതീതമദ്ധാനം ബുദ്ധാദയോ അരിയാ **ഓഘം** സംസാരോഘം തരിംസു, അനാഗതമദ്ധാനം തരിസ്സന്തി, **യേ ചാപി** ബുദ്ധാദയോ പച്ചുപ്പന്നേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ ചാപി ബുദ്ധാദയോ പച്ചുപ്പന്നേ തരന്തി, **വിസുദ്ധിപേക്ഖാ** വിസുദ്ധിം അപേക്ഖമാനാ **സത്താ** ദേവമനുസ്സസേട്ഠം താദിസം യഥാവുത്തഗുണം **തം** സമ്മാസമ്ബുദ്ധം നമസ്സന്തി, **ഇതി അയം** നാനാവിധസുത്തവിസേസോപി ഥവേ രതനത്തയേ, രതനത്തയഗുണേ ച വാചകഞാപകഭാവേന പവത്തനതോ **ഥവോ** നാമ. ഇച്ചേതം സാസനപട്ഠാനസുത്തവിസേസദസ്സകോ സംവണ്ണനാവിസേസോപി സാസനപട്ഠാനം നാമാതി വേദിതബ്ബോ.

അമ്ഹാകാചരിയ തുമ്ഹേഹി അമ്ഹാകാചരിയേഹി സോളസപ്പഭേദസംകിലേസഭാഗിയാദിസാസനപട്ഠാനസുത്തഞ്ചേവ അട്ഠവീസതിവിധം ലോകിയാദിസാസനപട്ഠാനസുത്തഞ്ച നിദ്ധാരിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, ''തേസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സാസനപട്ഠാനസുത്തവിസേസേസു കതമം സുത്തവിസേസം കതമേന സുത്തവിസേസേന സംസന്ദിത്വാ നിദ്ദിസിതബ്ബ''ന്തി വത്തബ്ബത്താ **''തത്ഥ ലോകിയം സുത്ത''**ന്തിആദി ആരദ്ധം. **അട്ഠകഥായം** പന - ''ഏവം ദുവിധമ്പി സാസനപട്ഠാനം നാനാസുത്തപദാനി ഉദാഹരന്തേന വിഭജിത്വാ ഇദാനി സംകിലേസഭാഗിയാദീഹി സംസന്ദിത്വാ ദസ്സേതും പുന 'ലോകിയം സുത്ത'ന്തിആദി ആരദ്ധ''ന്തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൭൦) വുത്തം.

തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു സോളസവിധേസു സംകിലേസഭാഗിയാദീസു സാസനപട്ഠാനസുത്തവിസേസേസു ചേവ അട്ഠവീസതിവിധേസു ലോകിയാദീസു സാസനപട്ഠാനസുത്തവിസേസേസു ച അകുസലപക്ഖേ പവത്തം ലോകിയം സുത്തം സംകിലേസഭാഗിയസുത്തേന സമാനത്ഥഭാവേന സംസന്ദതി, കുസലപക്ഖേ പവത്തം ലോകിയം സുത്തം വാസനാഭാഗിയസുത്തേന സമാനത്ഥഭാവേന സംസന്ദതി, തസ്മാ ലോകിയം സുത്തം ഏകവിധമ്പി സംകിലേസഭാഗിയേന ച വാസനാഭാഗിയേന ച ദ്വീഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. ദസ്സനപക്ഖേ പവത്തം ലോകുത്തരം സുത്തം ദസ്സനഭാഗിയേന സമാനത്ഥഭാവേന സംസന്ദതി, ഭാവനാപക്ഖേ പവത്തം ലോകുത്തരം സുത്തം ഭാവനാഭാഗിയേന സമാനത്ഥഭാവേന സംസന്ദതി, അസേക്ഖപക്ഖേ പവത്തം ലോകുത്തരം സുത്തം അസേക്ഖഭാഗിയേന സമാനത്ഥഭാവേന സംസന്ദതി, തസ്മാ ലോകുത്തരമ്പി സുത്തം ദസ്സനഭാഗിയേന ച ഭാവനാഭാഗിയേന ച അസേക്ഖഭാഗിയേന ച തീഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. വുത്തനയാനുസാരേന സേസേസുപി സംസന്ദനയോജനാ കാതബ്ബാ.

അമ്ഹാകാചരിയ തുമ്ഹേഹി അമ്ഹാകാചരിയേഹി നയദസ്സനവസേന സുത്തവിസേസസംസന്ദനം ദസ്സിതം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, ''കിമത്ഥായ സംകിലേസഭാഗിയാദിഭേദേന വിഭജിത്വാ ഭഗവതാ വുത്ത''ന്തി വത്തബ്ബത്താ **''വാസനാഭാഗിയം സുത്തം സംകിലേസഭാഗിയസ്സ സുത്തസ്സ നിഗ്ഘാതായാ''**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ച സുത്തവസേന സുത്തത്ഥാ ഗഹിതാ.

''യം സത്താധിട്ഠാനം ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, തം സത്താധിട്ഠാനം കിത്തകേഹി സുത്തേഹി വിഭജിത്വാ നിദ്ദിസിതബ്ബ''ന്തി വത്തബ്ബത്താ **''ലോകുത്തരം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനം ഛബ്ബീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ''**ന്തി വുത്തം. ''തേ ഛബ്ബീസതി പുഗ്ഗലാ കതിഹി സുത്തേഹി സമന്വേസിതബ്ബാ''തി വത്തബ്ബത്താ **''തേ തീഹീ''**തിആദി വുത്തം. ദസ്സനഭാഗിയേന സത്താധിട്ഠാനേന, ഭാവനാഭാഗിയേന സത്താധിട്ഠാനേന, അസേക്ഖഭാഗിയേന സത്താധിട്ഠാനേന ചാതി തീഹി സുത്തേഹി തേ ഛബ്ബീസതി പുഗ്ഗലാ സമന്വേസിതബ്ബാ.

“കതമേഹി കതമേഹി കതമം കതമം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബ”ന്തി വത്തബ്ബത്താ **“തത്ഥ ദസ്സനഭാഗിയ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു തീസു ദസ്സനഭാഗിയാദീസു സുത്തേസു. **തത്ഥാ**തി വാ തേസു ഛബ്ബീസതിയാ പുഗ്ഗലേസു. സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം ഏകബീജിനാ പുഗ്ഗലേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബം...പേ०... ധമ്മാനുസാരിനാ പുഗ്ഗലേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബം, ഇതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി പുഗ്ഗലേഹി സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച ദസ്സനഗ്ഗഹണേന സോതാപത്തിഫലട്ഠാപി ഗഹിതാ, തസ്മാ ഏകബീജികോലംകോലസത്തക്ഖത്തുപരമാ ഫലട്ഠാപി ഗഹിതാ.

സദ്ധാനുസാരീ പന യോ വിപസ്സനാക്ഖണേ സദ്ധം ധുരം കത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേതി, സോ പുഗ്ഗലോ നിബ്ബത്തേതബ്ബസോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധാനുസാരീ നാമ, സദ്ധായ സമാപത്തിം അനുസ്സരതി, ഇതി സദ്ധായ സമാപത്തിയാ അനുസ്സരണതോ സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠോ പുഗ്ഗലോ **സദ്ധാനുസാരീ** നാമ. സോ പുഗ്ഗലോ സോതാപത്തിഫലക്ഖണേ സദ്ധായ വിമുത്തത്താ സദ്ധാവിമുത്തോ ഹുത്വാ ഏകബീജികോലംകോലസത്തക്ഖത്തുപരമോ ഭവതി. യോ പന പുഗ്ഗലോ വിപസ്സനാക്ഖണേ പഞ്ഞം ധുരം കത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേതി, സോ പുഗ്ഗലോ നിബ്ബത്തേതബ്ബസോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ **ധമ്മാനുസാരീ** നാമ, ധമ്മേന പഞ്ഞായ സമാപത്തിം അനുസ്സരതി, ഇതി ധമ്മേന പഞ്ഞായ സമാപത്തിയാ അനുസ്സരണതോ **ധമ്മാനുസാരീ** നാമ. സോ പുഗ്ഗലോ ഫലക്ഖണേ ദിട്ഠിയാ പഞ്ഞായ നിരോധം പത്തത്താ ദിട്ഠിപത്തോ ഹുത്വാ ഏകബീജി...പേ०... പരമോ ഭവതി. **ധമ്മോ**തി ചേത്ഥ പഞ്ഞാ ഗഹിതാ. ഇതി പഭേദതോ ദ്വേ മഗ്ഗട്ഠാ, ഛ ഫലട്ഠാതി അട്ഠഹി അരിയപുഗ്ഗലേഹി, സമ്പിണ്ഡിതേ പന പഞ്ചഹി അരിയപുഗ്ഗലേഹി സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ഇമേസം ഏകബീജിആദീനം പുഗ്ഗലാനം സത്താധിട്ഠാനേകദേസത്ഥത്താ ചേവ ദസ്സനഭാഗിയത്ഥത്താ ച സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം ഏത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി നിയമേത്വാ ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, “സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം കിത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ”ന്തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ -

> “ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തം ദ്വാദസഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം സകദാഗാമിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേന, സകദാഗാമിനാ, അനാഗാമിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേന, അനാഗാമിനാ, അന്തരാപരിനിബ്ബായിനാ, ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായിനാ, അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനാ, സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനാ , ഉദ്ധംസോതേന അകനിട്ഠഗാമിനാ, സദ്ധാവിമുത്തേന, ദിട്ഠിപ്പത്തേന, കായസക്ഖിനാ ചാതി ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തം ഇമേഹി ദ്വാദസഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ”ന്തി -

വുത്തം. തത്ഥാപി സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. **സകദാ...പേ०... പന്നേന** സകദാഗാമിമഗ്ഗട്ഠേന പുഗ്ഗലേന, **സകദാഗാമിനാ** സകദാഗാമിഫലട്ഠേന, **അനാഗാമി...പേ०... പന്നേന** അനാഗാമിമഗ്ഗട്ഠേന, **അനാഗാമിനാ** അനാഗാമിഫലട്ഠേന, അവിഹാദീസു പഞ്ചസു സുദ്ധാവാസേസു ആയുവേമജ്ഝം അനതിക്കമിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായനസഭാവേന **അന്തരാപരിനിബ്ബായീ**നാമകേന അനാഗാമിനാ, ആയുവേമജ്ഝം അതിക്കമിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായനസഭാവേന **ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ**നാമകേന അനാഗാമിനാ, അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായനസഭാവേന **അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ**നാമകേന അനാഗാമിനാ, സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായനസഭാവേന **സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ**നാമകേന അനാഗാമിനാ, അവിഹാദീഹി ഉദ്ധം അതപ്പാദീസു ഉപപത്തിസോതേന അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായനസഭാവേന **ഉദ്ധംസോത**നാമകേന അനാഗാമിനാ, അകനിട്ഠം ഗന്ത്വാ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായനസഭാവേന **അകനിട്ഠഗാമീ**നാമകേന അനാഗാമിനാ, സദ്ധായ വിമുത്തത്താ **സദ്ധാവിമുത്ത**നാമകേന അനാഗാമിനാ, ദിട്ഠിയാ പഞ്ഞായ നിരോധം പത്തത്താ **ദിട്ഠിപ്പത്ത**നാമകേന അനാഗാമിനാ ചാതി ഇമേഹി ഏകാദസഹി അത്ഥാനലാഭീപുഗ്ഗലേഹി ച, കായേന നാമകായേ ഫുട്ഠാനം അരൂപജ്ഝാനാനം അനന്തരം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി, ഇതി സച്ഛികരണതോ **കായസക്ഖീ**നാമകേന ഝാനലാഭിനാ ചാതി ദ്വാദസഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ഇമേസം വുത്തപ്പകാരാനം പുഗ്ഗലാനം സത്താധിട്ഠാനേകദേസത്ഥത്താ ചേവ ഭാവനാഭാഗിയത്ഥത്താ ച സത്താധിട്ഠാനേകദേസം ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തം ഏത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി നിയമേത്വാ ആചരിയേന വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "കിത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി സത്താധിട്ഠാനേകദേസം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ -

> "അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം നവഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം സദ്ധാവിമുത്തേന, പഞ്ഞാവിമുത്തേന, സുഞ്ഞതവിമുത്തേന, അനിമിത്തവിമുത്തേന, അപ്പണിഹിതവിമുത്തേന, ഉഭതോഭാഗവിമുത്തേന, സമസീസിനാ, പച്ചേകബുദ്ധേഹി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ചാതി അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം ഇമേഹി നവഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി -

വുത്തം . തത്ഥ സത്താധിട്ഠാനേകദേസം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി യോജേതബ്ബം. സദ്ധായ കിലേസേഹി വിമുത്തത്താ അരഹത്തഫലക്ഖണേ **സദ്ധാവിമുത്തോ** അരഹാ, തേന സദ്ധാവിമുത്തേന. പഞ്ഞായ വിമുത്തത്താ അരഹത്തഫലക്ഖണേ **പഞ്ഞാവിമുത്തോ** അരഹാ, തേന പഞ്ഞാവിമുത്തേന. സുഞ്ഞതവിപസ്സനാസങ്ഖാതേന അനത്താനുപസ്സനേന വിമുത്തത്താ **സുഞ്ഞതവിമുത്തോ** അരഹാ, തേന സുഞ്ഞതവിമുത്തേന. അനിമിത്താനുപസ്സനാസങ്ഖാതേന അനിച്ചാനുപസ്സനേന വിമുത്തത്താ **അനിമിത്തവിമുത്തോ** അരഹാ, തേന അനിമിത്തവിമുത്തേന. അപ്പണിഹിതാനുപസ്സനാസങ്ഖാതേന ദുക്ഖാനുപസ്സനേന വിമുത്തത്താ **അപ്പണിഹിതവിമുത്തോ** അരഹാ, തേന അപ്പണിഹിതവിമുത്തേന. ഉഭതോ രൂപകായനാമകായതോ ഉഭതോഭാഗതോ വിമുത്തത്താ **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ** അരഹാ, തേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തേന. പുരിമാ പഞ്ച പുഗ്ഗലാ അഝാനലാഭിനോ ഗഹിതാ, ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ പന ഝാനലാഭീഗഹിതോ.

സമസീസീ നാമ ഇരിയാപഥസമസീസീ, രോഗസമസീസീ, ജീവിതസമസീസീതി തിവിധാ ഹോന്തി. ഇമേസു തീസു സമസീസീസു യോ അരഹാ ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഏകേകസ്മിം ഇരിയാപഥേ അരഹത്തം പത്വാ അഞ്ഞം ഇരിയാപഥം അസങ്കമിത്വാ തസ്മിം തസ്മിം ഇരിയാപഥേയേവ പരിനിബ്ബായതി, അയം അരഹാ **ഇരിയാപഥസമസീസീ** നാമ. യോ അരഹാ യസ്മിം രോഗേ ഉപ്പന്നേ അരഹത്തം പത്വാ തതോ രോഗതോ അനുട്ഠഹിത്വാ തസ്മിം രോഗേയേവ പരിനിബ്ബായതി, അയം അരഹാ **രോഗസമസീസീ** നാമ. യോ അരഹാ പച്ചവേക്ഖണവീഥിയാനന്തരം ഭവങ്ഗം ഓതരിത്വാ തതോ മരണാസന്നജവനവീഥിയാനന്തരമേവ പരിനിബ്ബായതി, അയം അരഹാ വാരസമതായ **ജീവിതസമസീസീ** നാമ. **വാരസമതാ**തി ച പച്ചവേക്ഖണവീഥി മഗ്ഗവിഥ്യാനുവത്തകത്താ പച്ചവേക്ഖണവീഥിഅനന്തരം പവത്തമാനായപി മരണാസന്നവീഥി മഗ്ഗവീഥിഅനന്തരം പവത്താതി വത്തബ്ബാരഹാ, തസ്മാ വീഥിഅനന്തരതാ വാരസമതാ നാമ. തായ വാരസമതായ ച ജീവിതസമസീസീ വുത്തോ.

സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണീതി ഏത്ഥപി പച്ചവേക്ഖണവീഥിയാനന്തരം ഭവങ്ഗം ഓതരിത്വാ ഭവങ്ഗതോ വുട്ഠായ പവത്തവീഥിയാ പടിസമ്ഭിദാഞാണാനി പവത്തന്തി. വുത്തനയേന വീഥിഅനന്തരതായ വാരസമതായ "സഹ പടിസമ്ഭിദാഹീ"തി വുത്തം. **ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി** പച്ചവേക്ഖണവീഥിയാനന്തരം ഭവങ്ഗം ഓതരിത്വാ ഭവങ്ഗതോ വുട്ഠായ പവത്തവീഥിയാ പഠമം പവത്തതീതി വേദിതബ്ബം. ഇമിനാ ജീവിതസമസീസിനാ, സബ്ബേഹി പച്ചേകബുദ്ധേഹി, സബ്ബേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ചാതി ഇമേഹി നവഹി പുഗ്ഗലേഹി സത്താധിട്ഠാനേകദേസം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ഇമേസം പുഗ്ഗലാനം സത്താധിട്ഠാനേകദേസത്ഥത്താ ചേവ അസേക്ഖഭാഗിയത്ഥത്താ ച **ഏവം** ഇമിനാ "ലോകുത്തരം സുത്തം സത്താധിട്ഠാന"ന്തിആദിനാ പകാരേന വുത്തേഹി ഇമേഹി ഛബ്ബീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി അരിയേഹി ദസ്സനഭാഗിയവാസനാഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്താനം വസേന ലോകുത്തരം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ഇമേസം ഛബ്ബീസതിയാ പുഗ്ഗലാനം സകലലോകുത്തരസുത്തത്ഥത്താ ചേവ സത്താധിട്ഠാനേകദേസസുത്തത്ഥത്താ ച ലോകുത്തരം സത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം. ഏത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി ആചരിയേന നിയമേത്വാ വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "ലോകിയം സത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം കിത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ലോകിയം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനം ഏകൂനവീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"**ന്തിആദി വുത്തം. "തേ ഏകൂനവീസതി ലോകിയാ പുഗ്ഗലാ കതമേഹി ധമ്മേഹി നിദ്ദിട്ഠാ സമന്വേസിതബ്ബാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേ ചരിതേഹീ"**തിആദി വുത്തം. **തേ** ഏകൂനവീസതി ലോകിയാ പുഗ്ഗലാ **ചരിതേഹി** ചരിതവിസേസേഹി നിദ്ദിട്ഠാ സമന്വേസിതബ്ബാതി. "കഥം ചരിതേഹി നിദ്ദിട്ഠാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"കേചി രാഗചരിതാ"**തിആദി വുത്തം. രാഗചരിതദോസചരിതാദീഹി ചരിതേഹി ഏകൂനവീസതി ലോകിയപുഗ്ഗലാ രാഗചരിതാ, കേചി ദോസചരിതാ...പേ॰... മോഹചരിതോ ചാതി നിദ്ദിട്ഠാ. ഇതി നിദ്ദിട്ഠേഹി ഇമേഹി ഏകൂനവീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി ലോകിയസത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം നിദ്ദിസിതബ്ബം. "ലോകിയ"ന്തി സാമഞ്ഞവസേന വുത്തമ്പി "സംകിലേസഭാഗിയം ലോകിയ"ന്തി വിസേസതോ വിഞ്ഞാതബ്ബം.

ലോകിയം സത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം ഏത്തകേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി ആചരിയേന നിയമേത്വാ വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "വാസനാഭാഗിയം സത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം കതമേഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"വാസനാഭാഗിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. വാസനാഭാഗിയം സത്താധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം സീലവന്തേഹി പുഗ്ഗലേഹി, ധമ്മേഹി ച നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി യോജേതബ്ബം. "കിത്തകാ സീലവന്തപുഗ്ഗലാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേ സീലവന്തോ പഞ്ച പുഗ്ഗലാ"**തി വുത്തം. "കിത്തകാ ധമ്മാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"പകതിസീല"**ന്തിആദി വുത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പകതിസീലവന്തോ ച സമാദാനസീലവന്തോ ച ചിത്തപ്പസാദവന്തോ ച സമഥവന്തോ ച വിപസ്സനാവന്തോ ചാതി **പഞ്ച പുഗ്ഗലാ,** പകതിസീലധമ്മോ ച സമാദാനസീലധമ്മോ ച ചിത്തപ്പസാദധമ്മോ ച സമഥധമ്മോ ച വിപസ്സനാധമ്മോ ചാതി **പഞ്ച ധമ്മാ**തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി പുഗ്ഗലേഹി, ഇമേഹി പഞ്ചഹി ധമ്മേഹി വാസനാഭാഗിയം സത്താധിട്ഠാനേകദേസധമ്മാധിട്ഠാനേകദേസം സുത്തം യഥാക്കമം നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി.

ലോകുത്തരം സത്താധിട്ഠാനം സുത്തം ദസ്സനഭാഗിയവാസനാഭാഗിയഅസേക്ഖഭാഗിയസുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി ആചരിയേന നിയമേത്വാ വിഭത്തം, അമ്ഹേഹി ച ഞാതം, "ലോകുത്തരം ധമ്മാധിട്ഠാനം സുത്തം കിത്തകേഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ലോകുത്തരം സുത്തം ധമ്മാധിട്ഠാനം...പേ॰... അസേക്ഖഭാഗിയേനാ"**തി വുത്തം.

"ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച കിത്തകേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ലോകിയഞ്ച...പേ॰... ഉഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. **ഉഭയേനാ**തി ലോകിയലോകുത്തരേന, സത്താധിട്ഠാനധമ്മാധിട്ഠാനേന സമാനത്ഥഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി.

"ഞാണം കിത്തകേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ഞാണം പഞ്ഞായാ"**തിആദി വുത്തം. യസ്മിം യസ്മിം സുത്തേ ഞാണം ആഗതം, തസ്മിം തസ്മിം സുത്തേ ഞാണം ഞാണപരിയായേന പഞ്ഞാദിനാ നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി.

"ഞേയ്യം കിത്തകേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ഞേയ്യം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേഹീ"**തിആദി വുത്തം. യസ്മിം യസ്മിം സുത്തേ ഞേയ്യം ആഗതം, തസ്മിം തസ്മിം സുത്തേ ഞേയ്യം ഞേയ്യപരിയായേന നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി.

"ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച കിത്തകേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച തദുഭയേനാ"**തിആദി വുത്തം. യസ്മിം യസ്മിം സുത്തേ ഞാണഞേയ്യാ ആഗതാ, തസ്മിം തസ്മിം സുത്തേ ഞാണഞേയ്യാ ഞാണഞേയ്യപരിയായേന നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി.

ദസ്സനസുത്തേ യഥാ നിദ്ദിട്ഠം, തഥാ ഉപധാരയിത്വാ ലബ്ഭമാനതോ നിദ്ദിസിതബ്ബം. ഭാവനാസുത്തേ യഥാ നിദ്ദിട്ഠം, തഥാ ഉപധാരയിത്വാ ലബ്ഭമാനതോ നിദ്ദിസിതബ്ബം. തദുഭയം

ദസ്സനഞ്ച ഭാവനാ ച സുത്തേ യഥാ നിദ്ദിട്ഠം, തഥാ ഉപധാരയിത്വാ ലബ്ഭമാനതോ നിദ്ദിസിതബ്ബം.

"സകവചനം പരവചന"ന്തിആദീസുപി ഏവമേവ വിസും വിസും ച ഏകതോ ച സുത്തേ യഥാ നിദ്ദിട്ഠം, തഥാ ഉപധാരയിത്വാ ലബ്ഭമാനതോ നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി യോജനാ കാതബ്ബാ. "ഏത്തകമേവ നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"യം വാ പനാ"**തിആദി വുത്തം.

"വിപാകസ്സ ഹേതു കമ്മമേവാ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ദുവിധോ ഹേതൂ"**തിആദി വുത്തം. കിലേസാ സംകിലേസഭാഗിയസുത്തേന സമാനത്ഥഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ. തണ്ഹാസങ്ഖാതോ സമുദയോ വാ കിലേസസങ്ഖാതോ സമുദയോ വാ അകുസലസങ്ഖാതോ സമുദയോ വാ സംകിലേസഭാഗിയേന സുത്തേന സമാനത്ഥഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ. ലോകിയകുസലഹേതുസങ്ഖാതോ സമുദയോ വാ ലോകിയകുസലസങ്ഖാതോ സമുദയോ വാ വാസനാഭാഗിയേന സുത്തേന സമാനത്ഥഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ.

കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച യഥാരഹം ലബ്ഭമാനസുത്തേന നിദ്ദിസിതബ്ബോതി സാമഞ്ഞവസേന വിഭത്തോ, "കുസലം കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തത്ഥ കുസല"**ന്തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു അട്ഠവീസതിയാ സാസനപട്ഠാനസുത്തേസു കുസലം ചതൂഹി സുത്തേഹി സമാനത്ഥഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. "കതമേഹി ചതൂഹീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"വാസനാഭാഗിയേനാ"**തിആദി വുത്തം. ലോകിയകുസലം വാസനാഭാഗിയേന നിദ്ദിസിതബ്ബം സമാനത്ഥത്താ, ലോകുത്തരകുസലം ദസ്സനഭാഗിയേന, വാസനാഭാഗിയേന, അസേക്ഖഭാഗിയേന ച യഥാരഹം സമാനത്ഥഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. കുസലം ഏത്തകേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി നിയമേത്വാ വിഭത്തം, "അകുസലം കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"അകുസല"**ന്തിആദി വുത്തം. "കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച തദുഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. യസ്മിം യസ്മിം സുത്തേ തദുഭയം ആഗതം, തസ്മിം തസ്മിം സുത്തേ ആഗതേന തദുഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബം.

"അനുഞ്ഞാതം കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"അനുഞ്ഞാത"**ന്തിആദി വുത്തം. അനുഞ്ഞാതം ഭഗവതോ അനുഞ്ഞാതായ സമാനതായ നിദ്ദിസിതബ്ബം. "കതിവിധം അനുഞ്ഞാത"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"തം പഞ്ചവിധ"**ന്തിആദി വുത്തം. **യം** അനുഞ്ഞാതം യാസു യാസു ഭൂമീസു ദിസ്സതി, **തം** അനുഞ്ഞാതം താസു താസു ഭൂമീസു ആഗതേന സമാനേന **കപ്പിയാനുലോമേന** നിദ്ദിസിതബ്ബം.

അനുഞ്ഞാതം ഇമിനാ നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി ആചരിയേന നിയമേത്വാ വിഭത്തം, "പടിക്ഖിത്തം കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"പടിക്ഖിത്തം ഭഗവതാ"**തിആദി വുത്തം. ഭഗവതാ പടിക്ഖിത്തം ഭഗവതാ **പടിക്ഖിത്തകാരണേന** സുത്തേ ആഗതേന വത്ഥുനാ കാരണഫലഭാവേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. യം പടിക്ഖിത്തം യാസു യാസു ഭൂമീസു ദിസ്സതി, തം പന പടിക്ഖിത്തം താസു താസു ഭൂമീസു ആഗതേന പാകടേന അകപ്പിയാനുലോമേന നിദ്ദിസിതബ്ബം.

"അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"ന്തി വത്തബ്ബത്താ **"അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച തദുഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. യസ്മിം യസ്മിം സുത്തേ അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച ആഗതം, തസ്മിം തസ്മിം സുത്തേ ആഗതേന തദുഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബം.

"ഥവോ കതമേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ഥവോ പസംസായാ"**തിആദി വുത്തം. യസ്മിം യസ്മിം സുത്തേ യാ യാ പസംസാ ആഗതാ, തസ്മിം തസ്മിം സുത്തേ ആഗതായ തായ തായ പസംസായ ഥവോ നിദ്ദിസിതബ്ബോ. "യോ ഥവോ പസംസായ നിദ്ദിസിതബ്ബോ, സോ ഥവോ കതിവിധേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ"തി വത്തബ്ബത്താ **"സോ പഞ്ചവിധേനാ"**തിആദി വുത്തം. ഭഗവതോ ഥവോ ച ധമ്മസ്സ ഥവോ ച അരിയസങ്ഘസ്സ ഥവോ ച അരിയധമ്മാനം സിക്ഖായ ഥവോ ച ലോകിയഗുണസമ്പത്തിയാ ഥവോ ചാതി പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോ. **ഇതി ഏവം** വുത്തപ്പകാരേന പഞ്ചവിധേന ഥവോ നിദ്ദിസിതബ്ബോ.

അമ്ഹാകാചരിയ അമ്ഹാകാചരിയേന അട്ഠാരസ മൂലപദാ സാസനപട്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബാതി വുത്താ, "കതമാനി താനി അട്ഠാരസ മൂലപദാനീ"തി പുച്ഛിതബ്ബത്താ **"ഇന്ദ്രിയഭൂമീ"**തിആദി വുത്തം. സാസനപട്ഠാനേ **ഇന്ദ്രിയഭൂമി** സദ്ധിന്ദ്രിയാദിഇന്ദ്രിയഭൂമി യേഹി നവഹി പദേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ, സാസനപട്ഠാനേ കിലേസഭൂമി യേഹി നവഹി പദേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ, ഏവം ഇമിനാ പകാരേന ഏതാനി മൂലപദാനി നവ പദാനി കുസലപദാനി, നവ പദാനി അകുസലപദാനീതി അട്ഠാരസ മൂലപദാനി ഹോന്തി. സാസനപട്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബാ, "കേന കാരണേന അട്ഠാരസ മൂലപദാ സാസനപട്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബാതി വിഞ്ഞായതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **തഥാ ഹീ**തി തതോ ഏവ അട്ഠാരസമൂലപദാനം സാസനപട്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബത്താ **"അട്ഠാരസ മൂലപദാ കുഹിം ദട്ഠബ്ബാ? സാസനപട്ഠാനേ"**തി യം വചനം വുത്തം, തേന വചനേന വിഞ്ഞായതീതി. "കേന മൂലപദാനം നവകുസലപദനവഅകുസലപദഭാവേന അട്ഠാരസഭാവോ വിഞ്ഞായതീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"തേനാഹാ"**തിആദി വുത്തം. **തേന** മൂലപദാനം നവകുസലപദനവഅകുസലപദഭാവതോ ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ -

> "നവഹി ച പദേഹി കുസലാ, നവഹി ച യുജ്ജന്തി അകുസലപക്ഖാ;
> ഏതേ ഖോ മൂലപദാ, ഭവന്തി അട്ഠാരസ പദാനീ"തി. -

യം വചനം ആഹ, തേന "നവഹി...പേ॰... പദാനീ"തി വചനേന മൂലപദാനം നവകുസലപദനവഅകുസലപദഭാവേന അട്ഠാരസഭാവോ വിഞ്ഞായതീതി.

"യം യം സംകിലേസഭാഗിയാദിസോളസവിധം സാസനപട്ഠാനഞ്ചേവ യം യം ലോകിയാദിഅട്ഠവീസതിവിധം സാസനപട്ഠാനഞ്ച ആചരിയേന നിദ്ധാരിതം, ഏത്തകമേവ പരിപുണ്ണം, അഞ്ഞം സാസനപട്ഠാനം നിദ്ധാരേത്വാ യുത്തം യുജ്ജിതബ്ബം നത്ഥീ"തി വത്തബ്ബത്താ **"നിയുത്തം സാസനപട്ഠാന"**ന്തി വുത്തം. യഥാനിദ്ധാരിതസാസനപട്ഠാനതോ യം യം അഞ്ഞം സാസനപട്ഠാനം നിദ്ധാരിതം അത്ഥി, തം തം അഞ്ഞം സാസനപട്ഠാനം **നിയുത്തം** യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യുത്തം യുജ്ജിതബ്ബന്തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി.

"യം ലോകോ പൂജയതേ...പേ॰... നിയുത്തം സാസനപട്ഠാനന്തി യത്തകോ വചനക്കമോ ഭാസിതോ, ഏത്തകേന വചനക്കമേന കിം നേത്തി സമത്താ, ഉദാഹു അസമത്താ"തി വത്തബ്ബത്താ **"ഏത്താവതാ"**തിആദി വുത്തം. ആയസ്മതാ മഹാകച്ചാനേന യാ നേത്തി ഭാസിതാ, ഭഗവതാ സാ നേത്തി അനുമോദിതാ, മൂലസങ്ഗീതിയം സങ്ഗായന്തേഹി ഥേരാസഭേഹി യാ നേത്തി സങ്ഗീതാ, സാ നേത്തി "യം ലോകോ പൂജയതേ...പേ॰... നിയുത്തം സാസനപട്ഠാന"ന്തി **ഏത്താവതാ** വചനക്കമേന **സമത്താ** പരിപുണ്ണാവ ഹോതി.

ഇതി സമത്തായ ആയസ്മതാ മഹാകച്ചാനേന ഭാസിതായ ഭഗവതാ അനുമോദിതായ മൂലസങ്ഗീതിയം സങ്ഗായന്തേഹി ഥേരാസഭേഹി സങ്ഗീതായ നേത്തിയാ അത്ഥവണ്ണനാ **സദ്ധമ്മപാലനാമേന മഹാധമ്മരാജഗുരുനാ മഹാഥേരേന** രചിതാ ജിനപുത്താനം ഹിതകരാ നേത്തിവിഭാവനാ ഛബ്ബീസാധികനവസതേ സക്കരാജേ സാവണമാസേ സുക്കപക്ഖേ നവമദിവസേ സൂരിയുഗ്ഗമനസമയേ സമത്താ.

ഇതി സാസനപട്ഠാനേ സത്തിബലാനുരൂപാ രചിതാ വിഭാവനാ

നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

> സബ്ബസത്തുത്തമോ നാഥോ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ;
> സമ്ബുദ്ധോ ഗോതമോ ജിനോ, അനേകഗുണലങ്കതോ.
>
> സാസനം തസ്സ സേട്ഠസ്സ, അട്ഠവസ്സസതാധികം;
> ദ്വിസഹസ്സം യദാ പത്തം, നിമ്മലം വഡ്ഢനം സുഭം.
>
> തദാ ഭൂമിസ്സരോ **മഹാധമ്മരാജാ** മഹിദ്ധികോ;
> ആണാചക്കേന സാരേതി, രാജാ നോഅനുവത്തകേ.

ലദ്ധാ സേതഗജേ വരേ, ലോകേ വിമ്ഹയജാനകേ;
അപ്പമത്തോ മഹാവീരോ, പുഞ്ഞം കത്വാഭിമോദതി.

തസ്മിം വസ്സേവ സാവണേ, മാസേ നവമദിവസേ;
സൂരിയുഗ്ഗമനേ കാലേ, നിബ്ബത്തായം വിഭാവനാ.

യത്തകം സാസനം ഠിതം, തത്തകം രചിതം മയാ;
ഠാതു നേത്തിവിഭാവനാ, ജിനപുത്തഹിതാവഹാ.

ഇതി തം രചയന്തേന, പുഞ്ഞം അധിഗതം മയാ;
ഹോന്തു തസ്സാനുഭാവേന, സബ്ബേ വിമുത്തിഭാഗിനോ.

രാജദേവീ പുത്തനത്താ, പനത്താ ച സജാതികാ;
സബ്ബേ രജ്ജസുഖേ ഠത്വാ, ചരന്തു ചരിതം സുഖീ.

ദേവോ കാലേ സുവസ്സതു, സബ്ബോ രട്ഠജനോ സുഖീ;
അഞ്ഞമഞ്ഞം അഹിംസന്തോ, പിയോ ഹോതു ഹിതാവഹോതി.

നേത്തിവിഭാവിനീ നിട്ഠിതാ.